

THE PHILOCALIA OF ORIGEN

Elibron Classics

THE PHILOCALIA

OF ORIGEN

The Text Revised
with a Critical Introduction and Indices, by
J. Armitage Robinson

Elibron Classics
www.elibron.com

Elibron Classics series.

© 2004 Adamant Media Corporation.

ISBN 1-4212-6571-0 (paperback)

ISBN 1-4212-6570-2 (hardcover)

This Elibron Classics Replica Edition is an unabridged facsimile of the edition published in 1893 by the University Press, Cambridge.

Elibron and Elibron Classics are trademarks of Adamant Media Corporation. All rights reserved.

THE PHILOCALIA
OF ORIGEN

London: C. J. CLAY & SONS,
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AVE MARIA LANE.

Cambridge: DEIGHTON, BELL AND CO.

Leipzig: F. A. BROCKHAUS.

New York: MACMILLAN AND CO.

THE PHILOCALIA OF ORIGEN

THE TEXT REVISED

WITH A CRITICAL INTRODUCTION AND INDICES

BY

ARMITAGE ROBINSON

NORRISIAN PROFESSOR OF DIVINITY
IN THE UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

CAMBRIDGE
AT THE UNIVERSITY PRESS

1893

[All Rights reserved]

Cambridge:
PRINTED BY C. J. CLAY, M.A. AND SONS,
AT THE UNIVERSITY PRESS.

CLARISSIMO · PHILOSOPHORVM · GOTTINGENSIVM · ORDINI

QVORVM · EX · DECRETO

QVO · TEMPORE · CAROLI · LACHMANNI · SVI

MEMORIAM · SAECVLAREM · CELEBRABANT

AD · GRADVM · DOCTORIS · PROPECTVS · SVM

HVNC · LIBRVM · GRATO · ANIMO

D · D

PREFACE.

THE *Philocalia* of Origen is a compilation of selected passages from Origen's works made by SS. Gregory and Basil. The wholesale destruction of his writings which followed upon the warfare waged against his opinions shortly after his death has caused a special value to attach to the *Philocalia* as preserving to us in the original much of Origen's work which would otherwise have been entirely lost or would have survived only in the translations of Rufinus. Moreover even his great and comparatively popular work *Against Celsus* depends for its text solely on a manuscript of the thirteenth century, so that we have great cause for gratitude in the preservation of a large part of it in the *Philocalia*. But apart from its textual importance this collection deserves attention as forming an excellent introduction to the study of Origen. Much of his best thought is here presented to us, arranged under various important heads; and we are guided to the appreciation of his theological standpoint by two of the strongest intellects of the century after his own.

A fresh edition of the *Philocalia* has long been needed. Indeed the only complete edition that has ever appeared is that of Joh. Tarinus, published at Paris in 1618. His work was partially reproduced at Cambridge in 1658 by William Spencer, who appended to his famous edition of the *Contra*

Celsum those parts of the Philocalia which had not been extracted from that Book. After this Delarue distributed over his four great volumes (Paris, 1733) the various sections according to their original position in Origen's writings. Lastly Lommatzsch (Berlin, 1846) brought them together again, substituting however for the most part the text of the original works where these were still extant. During all this time nothing was done for the improvement of the Philocalia text, which Tarinus had printed from late and untrustworthy manuscripts.

For the present edition more than fifty mss have been examined and genealogically arranged, and the three most important of them have been fully collated: one very serious displacement of several pages has thus been remedied, and the whole text, which is of considerable importance for the criticism of the New Testament, has been placed on a firmer basis.

My original intention had been to edit the Contra Celsum, and in 1886 I commenced, in cooperation with the Rev. F. Wallis of Gonville and Caius College, a preliminary investigation of the mss of that Book. At this point we were much indebted to the Rev. E. C. Selwyn, now Head Master of Uppingham, for the use of some materials which he had already collected with a similar purpose. Dr Hort however pointed out, what experience quickly justified, that no satisfactory work could be done on the Contra Celsum text until the far older and more numerous mss of the Philocalia had been fully investigated, and he urged that precedence should be given to an edition of the Philocalia.

After my investigation of the Philocalia mss was completed, I learned that Dr Koetschau of Jena had undertaken a similar task with a view to editing the Contra Celsum. We agreed to publish our results independently, and in 1889 I wrote an article on the subject in the *Journal of Philology*, while his work appeared almost simultaneously in Harnack's

Texte und Untersuchungen. Dr Koetschau differed from me in maintaining that Paris. Suppl. 616 of the Contra Celsum was independent of Vat. Gr. 386 ; but he has since informed me that a further examination of the Vatican MS has removed his objections to my view. I trust we shall soon have from him a thoroughly satisfactory text of the Contra Celsum, based upon what is unhappily the only independent MS which has survived.

It is a pleasure to record my obligations to the Librarians of the many Libraries which I have visited in the course of preparing for this work, to the Syndics of the University Press who have undertaken its publication, and to one of my sisters whose help has lightened the labour of making the Indices.

CHRIST'S COLLEGE,

April, 1893.

Διὰ τοῦτ' ἄν ἡΰζαμην παραλαβεῖν σε καὶ φιλοσοφίας
Ἑλλήνων τὰ οἶονεῖ εἰς χριστιανισμόν δυνάμενα γενέσθαι
ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα...ἴν', ὅπερ φασὶ φιλο-
σόφων παῖδες περὶ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς γραμματικῆς τε
καὶ ῥητορικῆς καὶ ἀστρομίας ὡς σὺνερύθων φιλοσοφία, τοῦθ'
ἡμεῖς εἵπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς χριστιανισμόν.

ORIGENES • AD • GREGORIVM

CONTENTS.

	PAGE
PREFACE	vii—ix
INTRODUCTION TO THE TEXT	xiii—lii
I. mss of the Philocalia	xiii
II. mss of the Contra Celsum	xxviii
III. Catenae	xxx
IV. Translations by Rufinus	xxxi
V. The Eusebian Extract	xl
1. Maximus or Methodius?	
2. The Adamantian Dialogue	
3. Authorities for the Text	
VI. The Clementine Extract	l
VII. Sources of the Philocalia	l
VIII. On the Text of this Edition	lii
GREEK PREFACES	1—6
THE TEXT OF THE PHILOCALIA	7—256
INDEX OF SCRIPTURE PASSAGES	257—263
INDEX OF PROPER NAMES	264—265
INDEX OF GREEK WORDS	266—278

INTRODUCTION

TO THE

TEXT OF THE PHILOCALIA.

I. MANUSCRIPTS OF THE PHILOCALIA.

1. *Venice 47* (= B). Until quite recently the earliest known MS of the Philocalia was a cursive quarto of the eleventh century in the Library of S. Mark at Venice (Gr. 47). This MS held a unique position not merely on account of its being two centuries older than any other, but also because it contained peculiar *prolegomena* of its own, and a series of marginal criticisms warning the reader against aberrations from the orthodox faith. In 1844, however, and again in 1859, on his return from Mt Sinai, Tischendorf visited the Monasterial Library at Patmos, and his attention was directed to a tenth century MS, which had been erroneously described as 'Origenis Hexapla.' On inspection he found that it contained (1) the Philocalia, (2) Scholia from the Hexapla on Proverbs, and (3) Scholia on certain works of Gregory the Divine, together with a life of that saint. The Patmos MS then is the oldest copy of the Philocalia at present known to exist; but in order to explain its relative importance it is necessary first to give an account of the Venice Codex.

Ven. 47 is a parchment quarto of 156 leaves, 10 in. by 7½ in., containing 31 lines in a page: the character is small minuscules hanging from the lines: the headings are in small capitals, and the ink throughout is a reddish brown. It probably belongs to the eleventh century.

Now most MSS of the Philocalia commence with a short preface (*ἐκλογὴν ἢ παροῦσα περιέχει βίβλος κ.τ.λ.*) stating that it was compiled by Basil and Gregory, and sent by the latter to Theodore, Bishop of Tyana, together with a letter which then follows (*ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα κ.τ.λ.*), and which is found in Gregory's collected works (Benedictine edition, no. cxv). After this comes a table of contents introduced by the words, *τάδε ἔνεστιν* (al. *ἐστὶν*) *ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ*. But Ven. 47 begins with the word *πρόλογος*, under which comes a long preface of five pages (see below, p. 1 ff.) commencing indeed with *ἐκλογὴν ἢ παροῦσα κ.τ.λ.*, but inserting various comments and modifications, working it up into a defence of the action of Basil and Gregory in producing a selection from Origen's works, and at the same time suggesting that the present Philocalia has been interpolated for heretical purposes since it left their hands. In conclusion, the writer of the preface says that he has placed marks against obnoxious passages (*αἵρετικά· ψεκτά· κατὰ τοὺς ἰδίους ἔκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν*). Then follows Gregory's letter, and after it, on the next page, *τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ. ἐκλογὴ κεφαλαίων ἐκ διαφόρων συγγραμμάτων τοῦ δυσσεβοῦς ὠριγένους*. An almost invisible line has been since drawn through the word *δυσσεβοῦς*. Then comes a table of contents, shewing 27 chapters, correctly numbered throughout, with the subsections of c. xxi also properly numbered. This is the only copy in which I know this numeration to be quite correctly done. Opposite to *ις'* and *κ'* in this index are references to the *Contra Celsum* in the blacker ink of a later hand. After a simple border and its proper heading, c. i begins with the words *ἐπεὶ περὶ τηλικούτων κ.τ.λ.* The MS ends with the words *γηνῶν πράξεων* on f. 156 r. The other side of the leaf contains some close but smeared writing in a later hand, consisting of extracts relating to Origen from Photius, *Bibliotheca*, §§ 117, 118.

Two correctors have been at work on the MS. The first seems to be contemporaneous with the original scribe: the other is much later, using a blacker ink and inserting corrections from a MS of the *Contra Celsum*, to the chapters of which he has put the reference in the index. Besides these a large and clumsy hand has written occasional notes to defend Origen from the charges preferred against him in the margin. The MS belonged to Cardinal Bessarion, whose signature it has on the first page.

From Ven. 47 is copied Vat. 389, and from that again a MS, dated 1573, which has been lately transferred from Sir T. Phillipps' Library at Cheltenham to Berlin.

There is a curious note in the margin of Ven. 47, which throws an interesting light upon its history. Origen has been declaring (Philoc. c. i, p. 25) that certain passages of Scripture have no literal sense, but are purposely meaningless or even absurd when interpreted literally, in order that we may be forced to seek for the deeper moral and spiritual truths which every Scripture contains. He instances the Mosaic distinction whereby certain animals are pronounced unclean, which as a matter of fact have no existence except in fable. One of these fabulous creatures is the *τραγέλαφος*, a monstrous combination of the goat and the stag. Here the critic interposes, and says in the margin: 'But we once saw a *τραγέλαφος*, which came from Thrace to Caesar Barda's house,' and so on. Now Barda was a clever statesman of the reign of Michael III, under whose frivolous reign he enjoyed almost absolute power. He was advanced to the dignity of Caesar in 862 A.D., and was murdered in 866 A.D. Notorious for his vices, he was yet a good jurist, and as the solitary patron of literature he brought about a revival of learning which alone redeems his memory from disgrace. It was he, for example, who procured the appointment of the learned Photius to the patriarchate (Zonaras, pp. 160, 161). Thus we are guided to Constantinople and the second half of the ninth century, as the locality and date of the archetype of Ven. 47.

There can be little room for doubt that Barda's contemporary was the writer of the long preface. And therefore we may now go a step further in tracing back this line of text. For the preface speaks of the codex from which the scribe was copying as *παλαιωτάτη οὔσα*, so that we might be justified in assigning it conjecturally to the seventh, if not to an earlier century. These considerations naturally raise the expectation that the line of text thus preserved will have special merits; and the fact that no editor has as yet taken it into account lends additional interest to our investigation of it. Nor indeed does it disappoint us. Again and again, in those passages which are extracted from the *Contra Celsum*, we find that Ven. 47 agrees with the *Contra Celsum* readings against all the rest of the Philocalia evidence. The following instances will suffice

to shew this: p. 77 l. 15 σκευασθέν, cett. κατασκευασθέν, p. 91 l. 6 κἂν ὀλίγην, cett. καὶ ὀλίγην, p. 92 l. 7 μυρίους, cett. μυρίοις, p. 96 l. 21 λεκτέον δέ, cett. λεκτέον δὴ, p. 99 l. 15 καὶ γυναῖκα γαμουμένην, om. cett. p. 107 l. 26 νῦν δέ ζητείτε, cett. νῦν ζητείτε, p. 130 l. 18 καὶ ἐσθίεσθαι, om. cett., p. 181 l. 24 παραδοθέντα, cett. παραδεδομένα. Similarly in many places in c. xxiv, which is derived from Eusebius, Praeparatio Evangelica, vii. 22, this MS alone reproduces the Eusebian text (see Gaisford's edition, vol. II p. 213, &c); as, for example, in the following readings: p. 212 l. 23 ἀδύνατον ὑπάρχειν, cett. ὑπάρχειν ἀδύνατον, p. 213 l. 7 ἀλλ' εἰ, cett. ἀλλ' ἦ, and many others.

But by far the most important correction which Ven. 47 enables us to make in the hitherto received text of the Philocalia is in c. xxvii, which is taken from Origen's lost Commentaries on Exodus. For here a most extraordinary dislocation has taken place, through the disarrangement of some loose leaves in a long lost codex which must now be regarded as the archetype of all the other Philocalia MSS. As it has not hitherto been observed I shall explain it with some fulness; but I shall confidently leave the restored text to be its own justification.—The words ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου (p. 244, cf. Exod. iv. 23) are, in the Patmos MS, as in those of both the other groups, followed by καὶ γνώσονται γὰρ κ.τ.λ. (p. 249, cf. Exod. vii. 5). So on p. 250, οὕτω δ' ἡμεῖς καὶ πᾶσαν ἀπειλήν is followed by ἀπό τε τῶν ἱερῶν γραφῶν κ.τ.λ. (p. 245); on p. 249, ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀναγέγραπται by ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει κ.τ.λ. (p. 244); and on p. 245, ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πειθόμενοι by καὶ πόνον καὶ κόλασιν κ.τ.λ. (p. 250). Now reckoning that a leaf of the mutilated codex contained 29 lines, or about a page, of this edition, we are able by the aid of the Venice MS both to restore the true order and to explain the error. The leaves of the MS in question must have contained the following passages:

1. ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων—πολλαχόθεν πειθόμενοι.
- 2—5. ἀπό τε τῶν ἱερῶν γραφῶν—ἐν τῇ ἐξόδῳ ἀναγέγραπται.
6. καὶ γνώσονται γὰρ—καὶ πᾶσαν ἀπειλήν.
7. καὶ πόνον καὶ κόλασιν κ.τ.λ.

Now ff. 1 and 6 became detached and exchanged places, and so the mischief was done. Ven. 47 is the only codex, apart from its immediate descendants, which gives the right order. There is one other fragmentary testimony to it, which will be noticed later on.

These facts lead us to conclude that Ven. 47 affords a wholly independent text, and often preserves to us right readings where all other MSS have gone astray.

2. *The Patmos MS (=A).* During the Easter Vacation of 1887 I was hospitably entertained in the Monastery of S. John the Divine, while I was engaged in making a collation of this MS. Patmos 270 is a parchment quarto of 435 leaves, the leaf measuring $8\frac{1}{2}$ in. by 6 in., the written part $6\frac{1}{4}$ in. by 4 in. The character is small minuscules sometimes crossing, sometimes hanging from the line: there are 29, rarely 30, lines in a page; the ink is brown throughout; the capitals are small and plain, and the headings are in small capitals: there are scarcely any corrections. The contractions are very numerous at the outset: but on f. 143 r they begin to lessen, and they are not found from 143 v to 153 v, where they recommence to a slight extent half-way down the page. The grave and acute accents are very slanting; the circumflex is sometimes round and sometimes pointed. The breathings are formed by a perpendicular line with a side stroke to the right or the left. The prepositions in composition often retain their accent: the breathings are omitted after οὐκ, οὐχ, ὑφ, &c.: there is no ι adscript or subscript. A friend's camera enabled me to bring back photographic facsimiles of several pages. Tischendorf assigns the MS to the xth century: I should incline to place it towards its close.

As this MS is so difficult of access I give here a somewhat full statement of its contents.

f. 1 r. Top part torn away; first legible words, parts being pasted over: γενέσθαι μὴ ἀμφιβάλλοντας κ.τ.λ. (18 lines).

f. 1 v. Several lines lost; then: μετώπον κ.τ.λ. (3 lines) down to κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν. Then a very plain border followed by ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου γρηγορίου τοῦ θεολόγου πρὸς θεόδωρον ἐπίσκοπον τυάνων. ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα, κ.τ.λ. (14 lines). After another plain border comes in a much later hand: πρῶτον μὲν ἐννοεῖ τὰς ἀγγελικὰς—σημειωτέον ὅτι καὶ πρὸ παντὸς τοῦ ὀρωμένου τοῦ του κόσμου τὰς ἀγγελικὰς φησιν ἀποστήναι δυνάμεις.

f. 2 r. τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ.

ἃ. περὶ τοῦ κ.τ.λ., commencing the index.

On f. 3 r, three-quarters down, after ἀπάτης comes another border: then follows

περὶ αὐτεξουσίου καὶ κ.τ.λ.....ἐστι ταῦτα

ā. εἰς τὸ ἐσκήρυνεν κ.τ.λ.

and so on through the six subsections of c. xxi, which are numbered as distinct chapters: so that we reach at last on the fifth line of f. 4 r,

ιβ. εἰς τὸ ἐσκήρυνεν κ.τ.λ.

Here follows another border, and we commence the book itself with the heading of c. i. A leaf is lost after φάσκοντας (p. 10), and the next leaf begins with κυριεύων (p. 11). The Philocalia ends on f. 185 v, l. 5, with γήινων πράξεων and a plain border. Then follows immediately, and in the same handwriting: σχόλια εἰς τὰς παροιμίας, for which see Tischendorf, Notitia Cod. Sinaitici, p. 76. This again ends with a plain border on f. 230 r, near the bottom: after which follows the note: μετελήφθησαν ἀφ' ὧν εὗρομεν ἑξαπλῶν. καὶ πάλιν αὐταχειρὶ πάμφιλος καὶ εὐσέβιος διορθωσαντο. Another border closes the page; and f. 231 r gives an index to some work of Gregory the Divine, followed by scholia on certain of his λόγοι. The writing ceases abruptly on f. 435 v with the words καταθέμενος. τοῦτο καὶ βούλεται καὶ δύναται, and so the MS ends.

It will be seen from this description that the Patmos codex is unfortunately mutilated at the commencement, and that the first thing which is continuously legible is the dedicatory letter of Gregory. But the words immediately above this, κατὰ τοὺς ἰδίους ἕκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν, together with others preceding them, are sufficient to identify the passage with the close of the long preface contained in Ven. 47. It is most remarkable however that we find none of the marginal notes which occur in the Venice MS; nor is there a single trace of the signs of dissent which are promised at the close of the preface: the abusive epithet applied to Origen has also disappeared.

The fact is that the scribe of the Patmos MS used a text quite independent of that used by the writer of Ven. 47; and the long preface is, so far as I can judge, the only point which they have genealogically in common. Confirmation of this may be found in the *apparatus criticus* of the present edition; and I need here only refer to the instances cited above in my discussion of Ven. 47, and more especially to the dislocation of the text in c. xxvii.

The importance of this conclusion is very great. For if the two

earliest copies of the Philocalia, of the xth and xith centuries respectively, give us independent texts, their coincidence in any given reading affords a strong presumption that it is the original Philocalia reading of the passage; and where this is further confirmed by the testimony of the Contra Celsum text, we have attained as nearly as we can ever hope to attain to the *ipsissima verba* of Origen's autograph.

3. *Paris. Suppl. 615 (=C) and kindred MSS*¹. The two important MSS which have occupied us hitherto belong to the xth and xith centuries. The next in order of age is the best representative of a distinctly marked group, which reads e.g. *ἐστὶν* for *ἐνεστὶν* in the index; see above p. xiv. This is Paris. Suppl. Gr. 615, which is placed by Omont in the xiiiith century, and is a beautiful vellum codex, written in two columns, and with 24 lines to a page. It measures 11 in. by 7 $\frac{3}{4}$ in., and consists of 198 leaves. The character is minuscules hanging from the ruled lines. The capital letters and the headings of the chapters are in gold.

Unfortunately at the beginning of the codex several leaves are lost, and others are missing later on. The first of the existing leaves moreover have been misplaced by the binder: but when they are rearranged the earliest words that we find are *τοῖς πολλοῖς μὴ εὐρῆσθαι* (p. 14). There are some corrections apparently contemporaneous with the original writing; and here and there a later hand has made changes in a blacker ink. The first column of f. 104 r begins with a broad gold line, followed by an index with gold capitals to the headings but no numeration of chapters. The index ends on f. 104 v, half way down the second column: the rest of the page is blank, and then a leaf is lost. This index illustrates a feature specially marked in this group: viz., the expressed division of the Philocalia into two books, the second of which commences with c. xxi.

From Par. S. 615 is copied Basil. A. iii. 9 (=F), which was written by a monk named Cyril in 1565 A.D. I have referred to it as F in the *apparatus* of the Preface on p. 1. It is also probable that the very imperfect MS bound up with the 'Codex Regius' of the Contra

¹ For further descriptions of these MSS see Journ. of Philol. vol. xviii, no. 35, pp. 46—51.

Celsum (Paris. 945) is likewise a copy of Par. S. 615, as far as it goes. Besides these two MSS, Par. S. 615 has another batch of descendants, whose lineage is perplexing, because they embody corrections both from the c. Cels. text and from another Philocalia group. These are Monac. 523, Constantinop. 453, Ottob. 410, Bodl. Roe 8 and Cantab. Trin. Coll. O. 1. 10.

Side by side with Par. S. 615 we find a number of MSS which offer the same general text, and yet demand an archetype of their own independent of that codex. These are Ven. 122 (with its copies, Monac. 52 and Taurin. B. 1. 6), Vat. 385, Athen. 191 and Vat. 429. These MSS are linked together and separated from all others by the peculiar mistakes, οὕτω for ὅτω (p. 96 l. 14), and ἀπαλλαγσόμεθα for ἀπολογησόμεθα (p. 92 l. 17). Moreover they are frequently right where Par. S. 615 has blundered (e.g. κατασκευαστέον...τῷ λόγῳ, p. 97 ll. 21 f.).

The most important of them, Ven. 122 (=D), fortunately bears its date, A.D. 1343. This is a MS on paper, with 377 leaves, measuring 11 $\frac{3}{4}$ in. by 8 $\frac{1}{4}$ in., and containing 30 lines on a page, written in a small and rapid hand with many contractions. It contains three works of Cyril of Alexandria, a treatise of Photius, and a letter sent by Thomas, Patriarch of Jerusalem, to the Armenian heretics. This letter had been dictated in Arabic by Theodore Abucara and translated into Greek by Michael the Presbyter. Then ff. 289—377 contain the Philocalia.

4 *Venice 48 (=E) and kindred MSS.*¹ This group is the largest of all and quite the most confusing. But it yields at last to subdivision, and may be arranged in two classes, the first of which has three clear divisions within it very closely connected with each other. The second class is more miscellaneous, and consists entirely of late MSS. Characteristic of the entire group is an omission on p. 144 l. 26, where the words καὶ οὐ κακίαν μὲν are wholly wanting. Now in the representative MSS of the first class the omission of these words is recognised by a blank space of a whole line, or part of a line. But in some later MSS of the first class, and in all, as far as I know, of the second, the omission is silently made and no gap is left.

¹ See Journ. of Phil. *ibid.* pp. 52—58.

Other common readings of the entire group are τὸ μείζον ὧν ἔχομεν in Gregory's dedicatory letter: τοῦ βίου τὰ πράγματα (p. 96 l. 24): and the omission of εἷνα before ἐνόμισαν (p. 89 l. 25). Of course many other instances might be given: but these will suffice to link all these MSS together as forming a group by themselves.

(i) In the first class the three divisions are best represented by (1) Ven. 48, (2) Par. 456, and (3) Par. 940. Besides their very close correspondence of text, the MSS of this class are linked together and separated from all others by the addition of ἔτι before the heading εἰς τὸ ἐσκληρυνε κύριος τὴν καρδίαν φάράω at the close of the index. On the other hand, their variations are such that I think none of them can be a copy of either of the others.

(1) Ven. 48 is the oldest member of the whole group. It is a MS of the xivth century, written by the same scribe as the Contra Celsum MS, Ven. 44. Its fly leaf is torn away, otherwise we should doubtless have read Bessarion's name as in that codex. It is a paper quarto with 220 leaves. There are no corrections, excepting a very few by the first hand as it seems; and this makes it the more difficult to detect what MSS are copied from it. On f. 220 v is written, I think in Bessarion's hand, ὠνησάμην τουτὶ τὸ βιβλίον ἐνδὸς χρυσίου καὶ ἡμίσεως. At the top of f. 103 r, in chap. xxi (p. 170), there is written above the first line in red ink: $\bar{\alpha} + \epsilon\iota\varsigma$ τὸ ἐσκληρυνε $\kappa\sigma$ τὴν καρδίαν φάράω. This rubric refers to the sixth line, Ἀρξώμεθα κ.τ.λ., at the end of which is a red $\bar{\alpha}$; and it must have been added as an afterthought, perhaps in the MS from which Ven. 48 was copied. The subsequent sections have no such heading, but only numbers at the side. This stray rubric reproduces itself in various ways, and so forms another link between the various MSS of the whole group.

Four MSS, Mediol. A. 165, Lugd. Bat. 61, Flor. Laur. Kk. 1. 39, and Vat. Reg. 3, are probably copied from Ven. 48.

(2) Par. 456 bears the date 1426 A.D., and was brought to Paris from Constantinople. It is very closely related to Ven. 48, though not copied from it. The same may be said of Ottobon. 67, which is dated 1436 A.D., and also comes from Constantinople. Both of these MSS contain Arrian's *Expositio Alexandri* immediately after the Philocalia. And the Paris MS prefixes to the Philocalia the following lines suggesting a comparison between the work

of Origen and Alexander: I cannot be sure whether Ott. 67 has them or not.

εἰ μὲν θέλεις ἄνθρωπε θαυμάζειν βίον,
τύχας ἀλεξάνδρου τε καὶ πράξεις ἔχεις·
εἰ νοῦν δ' ἀτεχνῶς μυστικῶν ἐρμηνεία,
ὠριγένην θαύμασον ὃς τοῦτον ἔχει· κ.τ.λ.

These lines were doubtless composed by the scribe of Par. 456, or its archetype, if that also contained Arrian's work. They reappear in some later MSS with some variations of text, though Arrian's work is not given and so the whole point of them is gone.

(3) Par. 940 (= G) is defective at the close, and is thus connected with two other MSS, both of which are probably copied from it. It is a paper MS of the xvth century, 'olim Boistallerianus.' It contains, after the Philocalia, Basil's Homilies on the Hexaemeron, and two works of Gregory of Nyssa. It stops abruptly on f. 81 v, l. 14, with ἀλλὰ ἀπὸ ἀπαλότητος (p. 244), and leaves a blank till f. 82 v, l. 7, where it goes on again with τῶν μετὰ τὰ τεράστια (p. 253), ending finally seven lines from the foot of f. 83 r with ὑλικὸς γάρ τις ἀπὸ τῆς εἰαυτοῦ (p. 255). This obviously points to a mutilated archetype.

From Par. 940 are copied Oxf. New Coll. 147 and Mediol. H. 101.

By a most remarkable coincidence the sentence at which Par. 940 first breaks off has carried us just far enough to shew that the scribe had before him the true order of c. xxvii, which has been preserved to us in its completeness by Ven. 47 alone. For the sentence runs thus: ἰδοὺ ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου· ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων σκληρὸν σκληρύνει; σαφές δ' ὅτι τὸ σκληρὸν οὐ σκληρύνεται· ἀλλὰ ἀπὸ ἀπαλότητος. This extraordinary link of connection with Ven. 47 would be enough to upset our whole system of grouping, were it not that a closer examination reveals the fact that this last chapter has been copied from a source quite different from that of the earlier part of the MS, which is nearly akin to Ven. 48 and Par. 456. It is sufficiently clear that this chapter is not taken directly from Ven. 47; but it is certainly from a MS very closely allied to it.

We must include somewhere in this first class Vat. 1454, an incomplete MS, ending with *χρηστέον* (p. 251 l. 19); for it prefixes *ἔτι* to the last heading in the index.

(ii) The somewhat miscellaneous second class seems to contain no MS earlier than the xvth century. It is linked with the first class by the omission, though without a gap, in c. xx (p. 144); but separated from it by not reading *ἔτι* before the last section of the index, by the blunder *διαλύσεων* for *ἐπιλύσεων* in the preface, and by reading *λαμβάνειν ἢ διδόναι* for *διδόναι ἢ λαμβάνειν* on p. 96 l. 19; and it sometimes gives right readings where the first class has gone wrong. This class has a peculiar interest as containing the MSS on which the only complete printed text of the Philocalia, that of Joh. Tarinus in 1618, is based. The text of the Philocalia published by Lommatzsch is ultimately derived from this edition in those passages where the original works of Origen are not extant; but in other parts the text of the original works, e.g. the *Contra Celsum*, has for the most part been substituted for the Philocalia text.

(1) The MS from which Tarinus printed, Par. 458, contains after the Philocalia a work of Zacharias, Bishop of Mitylene, written in very large characters and dated 1531 A.D. This he edited at the same time, adding also the *Opiniones de Anima*, which he found in the 'Codices Thuani' of the Philocalia, the readings of which he reproduces in his notes.

Par. 457 and Par. 459 (A.D. 1543) are closely allied to Par. 458 and need not be further described.

(2) The following are linked with Par. 456 by the reproduction of the Iambics mentioned above, but their text is different and belongs to this second class:

(a) Reading correctly *θέλεις*: Par. 941 (A.D. 1535) and, what is probably a copy of it, Lugd. Bat. 67.

(b) Reading *θέλῃς*: Flor. Riccard. K. I. 13 and Vat. 1565. The beginning of the Riccardian MS is wanting, but it can be gathered from Vat. 1565, which has the word *προθεωρία* before the preface, and *ἐπιστολή* before Gregory's letter. These peculiarities are common also to Lugd. Bat. 44, which is incomplete, ending as it does with *συγκατατίθενται τῷ διδάσκοντι* (p. 241). For these reasons therefore among others these three MSS must be classed together.

The Riccardian MS contains, after the Philocalia and the verses on Origen, some iambics of the monk Bessarion on the death of Theodora, followed by two other verse pieces, and an acrostic prophecy of Christ and the Cross by the Erythraean Sibyl. The verses of Bessarion are found also in Par. 456 and Par. 941. Now in E. Miller's catalogue of the Greek MSS in the Escorial (pp. 332—386) may be seen the contents of an old catalogue made before the great fire of 1671. From this I gather that two MSS of the Philocalia must then have perished. One of these is described as containing also certain verses of Bessarion and other writers, and also verses of the Erythraean Sibyl.

(3) The following too, belonging to this same class, have a common bond in the heading *φιλοκαλία ἐκ τῶν ὀριγένους βιβλίων..... συλλεγείσα παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν κ.τ.λ.*

Taur. B. vi. 25, containing Bk. II followed by Bk. I, and without index. Par. 942 and Par. 943, 'Codd. Thuani,' also containing Bk. II followed by Bk. I, but incomplete, and with two indices.

Lastly, we must bring together here several incomplete copies, all probably of late date and quite unimportant.

Vat. 388 contains Bk. I only and has no preface or index. Although it has the same heading as the 'Codd. Thuani,' its text is quite different; e.g. its first chapter commences with *ἐπεὶ*, not *ἐπειδή*.

I am inclined to class with this a MS in Vienna, no. 53 in the Catalogue of Lambecius, for the description of which, together with some tracings, I am indebted to the painstaking kindness of the late Mr H. W. Wallis, Fellow of Gonville and Caius College. The MS is extremely difficult to decipher, partly on account of the ravages of bookworms, but far more owing to a brown stain going through the whole book and covering about seven-eighths of each page. It agrees with Vat. 388 in reading *ἐπεὶ* at the beginning of c. i, and in containing only the first book. But my data for classification are small owing to the mutilation and illegibility of the codex.

In the Barberini Library at Rome (III 84) there is a copy containing Bk. II only.

Among the Savile MSS in the Bodleian (No. 11) there is a portion of Bk. II, namely cc. xxi, xxv and xxvii.

At Moscow, as may be seen by Matthaei's Catalogue, there are four very late fragments of Bk. II, which need not here be particularly enumerated.

There is also a complete copy of the Philocalia mentioned in the same catalogue (No. 12). Matthaei speaks of it as a paper MS of the xvth century, and transcribes the following note from the last leaf: *ἡ παρούσα βιβλος τυγχάνει τῆς μονῆς τοῦ ξηροποτάμου, πριαθείσα ἐκ τῆς μονῆς τοῦ ξενοφώντος σὺν ἑτέροις πλείοσι βιβλίοις.*

At this point a question naturally arises as to the relation between the various types of text which our enquiry has led us to distinguish, and the comparative value to be assigned to each of them.

Beginning with the two later groups we may ask, Can evidence be produced to show that Par. S. 615 and Ven. 48 have a common ancestor, which stands apart from the Patmos codex? To answer this in the affirmative, instances must be collected in which these two MSS have common blunders which are not found in the latter, and which are moreover such as an intelligent scribe would not have easily rectified. The following cases may perhaps serve this purpose.

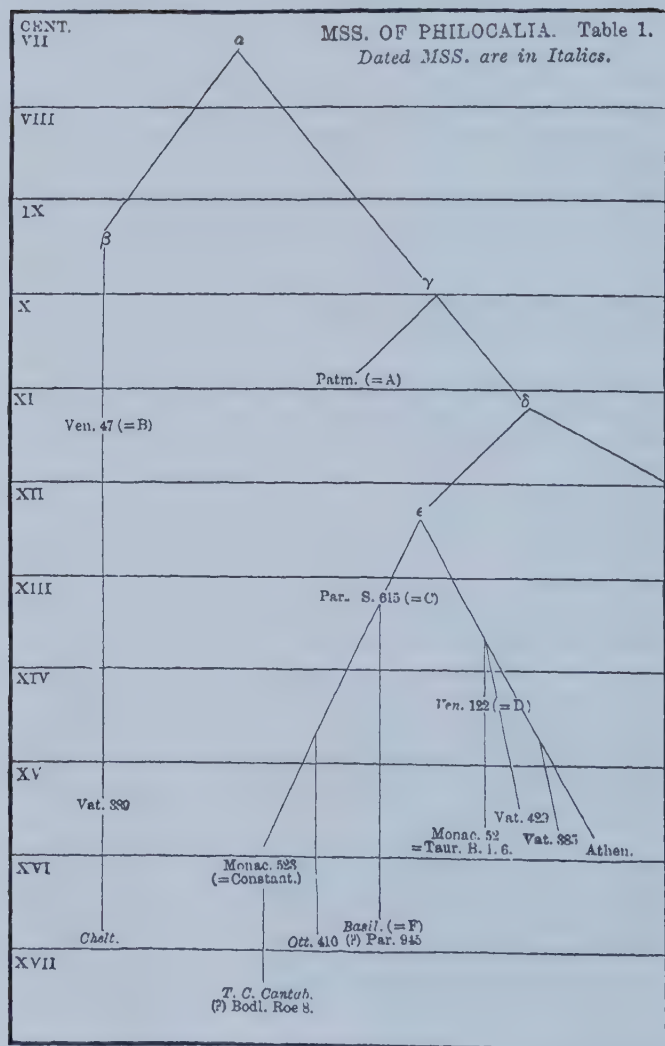
1. p. 76 l. 16 οὐ φαίνεται Patm., Ven. 47; om. Par. S. 615, Ven. 48.

This passage forms the close of a quotation from Plato's *Crito*, which is continued much further in the c. Cels. text: but if the compilers of the Philocalia had stopped before the words οὐ φαίνεται, it is not very probable that these two words, and no others, would afterwards have been appended. Hence we may conclude that they were in the original Philocalia; and if so it is difficult to suppose that the two MSS in question omitted them quite independently.

2. p. 103 l. 20 (c. Cels. i. 62) ἱκανοὺς πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀρεσκόντως πλήθεισιν ἐπιλεξάμενος Patm., Ven. 47. ἱκανοὺς πρὸς τὸ νοεῖν καὶ λέγειν ἀρέσκοντας πλήθεισιν ἀπολεξάμενος Par. S. 615, Ven. 48.

Here a comparison of the c. Cels. text shews that both ἀρέσκοντας and ἀπολεξάμενος are probably wrong.

3. p. 102 l. 4 οὕτως ἔχουσιν c. Cels. MSS, Patm., Ven. 47.
ἔχουσιν οὕτως Par. S. 615, Ven. 48.

CENT. VII	MSS. OF PHILOCALIA. Table 2. <i>Dated MSS. are in Italics.</i>	
VIII		
IX		
X		
XI		
XII		
XIII		
XIV		
XV		
XVI		
XVII		

Σ

Ven. 48 (=E)

Mediol. A. 103
(Laurent., Vat. Regim. 3) (?) Vat. 1454

Par. 456.
Ott. 67.

Par. 940

[11 MSS. of Cl. 2]

Lugd. 61

Mediol. H. 101 Nov. Coll.

4. p. 100 l. 29 *εἴτ' ἐπεὶ φησιν* c. Cels. MSS, Patm., Ven. 47.

εἴτ' ἐπάγει φησιν Par. S. 615, Ven. 48.

Here the mistake has arisen from a misreading of *ἐπεὶ*, and it destroys the sense.

We may therefore accept the theory of a common original (δ) for the groups represented by Par. S. 615 and Ven. 48, giving us new blunders not found in Patm. and Ven. 47.

We may go on further to assume for this MS (δ) and the Patmos MS a common original (γ), which contained the dislocation of c. xxvii. This MS (γ) may quite well have been copied from the *παλαιστάτη βιβλος* (α), when its pages had become displaced, long after the copy (β) had been made by Barda's contemporary.

II. MANUSCRIPTS OF THE CONTRA CELSUM.

All the known MSS of the *Contra Celsum* are copied from one in the Vatican, Gr. 386. This is a MS of the xiiith century, and it contains also the Panegyric on Origen by Gregory Thaumaturgus, which is prefixed likewise to many of its copies. At the end of the first book it has this note:

*πρὸς τὸν ἐπιγεγραμμένον κέλσου ἀληθῆ λόγον ὠριγένους τόμος ᾱ:—
μετεβλήθη καὶ ἀντεβλήθη ἐξ ἀντιγράφων τῶν αὐτοῦ ὠριγένους βιβλίων.*

In the xvth or xviiith century a leaf had disappeared from Bk. ii. c. 13 ff. (R. I. 399 C) after the words *περὶ τοῦ συγκαταθέσθαι τοῖς*, the next leaf (f. 42 r) beginning *ματος ἵνα αὐτὸ τηρήσῃ κ.τ.λ.* (Ru. I. 403 B). But as early as the xivth century it had been tampered with by erasure. Thus in i. 32 (Ru. I. 350 A) the words which I here enclose in brackets were erased on account of their blasphemous character: they form part of one of Celsus's slanders about our Lord's birth: *ἐλεγχθεῖσα ἐπὶ μοιχεία [καὶ τίκτουσα ἀπὸ τινος στρατιώτου Πανθήρα τοῦνομα]* καὶ ἴδωμεν κ.τ.λ.

The earliest copy¹ of Vat. 386 is Par. S. 616, which was written by Lucas Monachus for the emperor Andronicus III. in 1340 A.D.

¹ This relation between the two MSS is denied by Dr Koetschau, who believes that Par. S. 616 is an independent witness to the text. I have

A note at the beginning by a later hand tells us that when the codex came into the possession of Manuel Rhetor he erased the name of Andronicus. It is a parchment MS with large red headings and capitals. It prefixes Gregory's Panegyric, and adds the Exhortatio ad Martyrium. It differs from Vat. 386 in the headings of the books, and by the absence of the note *μετεβλήθη καὶ ἀντεβλήθη κ.τ.λ.* It also corrects some of the obvious blunders of that MS, such as its original *ἐξ ἧς* (i. 2, Ru. I. 320 C), and the misspellings *ἡρώδοτον* and *κιτιεύς* (i. 5, Ru. I. 324 B). In the Panther passage (i. 32, Ru. I. 403 B) it merely omits the words *καὶ τίκτουσα*, giving what follows as it is read in the text of Delarue, and leaving no gap.

From Par. S. 616 are copied Basil. A. iii. 9 and Par. 945, the 'Codex Regius' of Delarue.

The other MSS need only be enumerated here. From Ven. 44 (cent. xiv.) are copied Vat. Palat. Gr. 309 (Hoeschel's 'Codex Palatinus'), and the fragments in the Ambrosian Library at Milan (I. 119 P inf.), and probably also the two Oxford MSS, Bodl. Gr. Misa. 21 and New College, No. 146.

From Ven. 48 (cent. xiv.) are copied Lugd. Bat. 17; Ven. 46 (with its copy Par. S. 293 'Codex Jolianus') Matrit. O. 6, written by George Trypho, 1555; Vat. 387 with the two fragments Ottob. 35 and 75; and Monac. 64, of which there is a copy in the same library made for Hoeschel, and by him corrected for the press (Monac. 517).

When we come to estimate the comparative excellence of the *Contra Celsum* and *Philocalia* texts in those passages which the compilers of the latter book derived from the former, the palm, as might naturally be expected, is carried off by the text of the original work. Gregory and Basil had no special motive for a very scrupulous accuracy; and there is no doubt that, besides the slight literary alterations which were sometimes necessary to introduce their extracts, they made a considerable number of mistakes from which the *Contra Celsum* text has remained free.

fully discussed the question in *Journ. of Philol.*, vol. XVIII., no. 36, and need not repeat the evidence here. Further details respecting the *Contra Celsum* MSS will be found in *Journ. of Philol.*, vol. XVIII., no. 35, p. 62 ff. and in Mr Wallis's article in the *Classical Review*, Nov. 1889.

Thus if we take the first important extract, c. Cels. i. 9—11 (Philoc. c. xviii. ad init.), the result of the comparison of the two texts when critically ascertained is that where the Philocalia differs from the Contra Celsum it is generally inferior to it. In fact the Contra Celsum readings often must be right, and for the most part are preferable. But on the other hand it is to be noted that no divergence in the Philocalia is of more than verbal importance; and this fact goes far to prove that there is no ground whatever for the supposition that the Philocalia, as we have it, has been tampered with from doctrinal motives.

III. CATENAE.

(1) Two considerable quotations from the Philocalia are found in the Munich Catena on the Epistle to the Romans, published by Cramer at Oxford in 1844. The MS which he used (Cod. 412) is described in Hardt's Catalogue (vol. iv. p. 289) as a parchment codex of the xiith century. As the Catena contains passages from Oecumenius I suppose that it cannot have been compiled before the close of the xth century. The first text commented upon is Rom. vii. 7, and the first comment is χρυσουστόμου Ἀντίθεσιν πάλιν κ.τ.λ. The last text is xvi. 24, and the Catena concludes with a comment of Theodoret, ending εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν.

The first of the Philocalia citations (Cramer, vol. iv. p. 276) commences: Ἐκ τῆς φιλοκαλίας τοῦ Ὀριγένους. Πρόσχωμεν δὲ ἄνωθεν τοῖς εἰρημένοις κ.τ.λ., and after a few modified phrases it continues as in our text p. 227 l. 15 to p. 229 l. 29. This passage is from c. xxv. of the Philocalia, where it is quoted from Origen's first book of Commentaries on the Romans.

The other citation (Cramer, vol. iv. pp. 340 ff. and p. 349) is from the third book of the De Principiis as quoted in Philoc. c. xxi. It is somewhat disordered in its arrangement. Thus it begins: Ἐκ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὀριγένους. Ἰδωμεν δὲ καὶ κ.τ.λ. (=p. 170 l. 3). After slight modifications it goes on continuously as in p. 170 l. 28—p. 172 l. 17. Then comes an earlier piece, p. 158 l. 14—p. 162 l. 9; which again is followed by later pieces, p. 173 l. 17—p. 175 l. 5;

p. 176 l. 28—p. 177 l. 15. After a break we have (Cramer, p. 349) a small extract (Ὡριγένους ἐκ τῶν ἐκλογῶν) from the same chapter, p. 175 l. 21—p. 176 l. 2.

A comparison of the text as given by Cramer¹ shews that we have for these passages the testimony of a MS which is wholly independent of the extant MSS of the Philocalia, and in some few instances is right where all of these are wrong together. Thus to give one instance, after the words εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν (p. 227 l. 11) it adds καὶ ὡς εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως αὐτῶν, words which would easily fall out, but which when replaced considerably improve the run of the sentence by supplying the missing conjunction. Other obvious improvements shew that the Catena represents a Philocalia MS which must have existed independently side by side with the archetype of all the MSS which we know. Although there are a few cross combinations, it is reassuring to find that it confirms the position which we have assigned to Ven. 47, with which in several instances it agrees against all the rest.

(2) A mere scrap of five lines in the Oxford Catena on the Romans (Bodl. E. II. 20, A.D. 1601; Cramer, vol. iv. p. 5 ll. 21—25) corresponds to Philoc. xxv. p. 231 ll. 8 ff. : see the *apparatus* at the foot of our text. Vatic. Gr. 762 contains a Catena on the Romans: but I know nothing further of it.

These are the only quotations which I have found in Catenae corresponding to passages in the Philocalia: but the whole subject of Catenae is one which much needs to be worked, and which is certain to be fruitful for the criticism of Origen.

IV. TRANSLATIONS BY RUFINUS.

(1) *The De Principiis*. On his return to Italy, after the healing of the first breach of friendship between Jerome and himself on the ground of Origenism, Rufinus published in 398 a

¹ Mr A. E. Brooke has kindly collated for me the MS at Munich in these passages. The only corrections to be made in Cramer are: p. 273 l. 5 ἀρα] ἄρα MS, p. 343 l. 10 δ] ὃ MS, l. 14 παρ' ἐαυτοῦ] + κακοῦ MS, p. 344 l. 2 σκληρούμενον] σκληρυμμόν MS, p. 345 l. 21 ἐκτιμον] ἐντιμον MS, p. 346 l. 12 γενέσθαι] om. MS.

translation of the *De Principiis*. He tells us (Ap. I., Vallarsi's Jerome, vol. ii. p. 582) that he did this at the earnest request of one Macarius, who being engaged on a treatise on Freewill, and being guided as he believed to Rufinus by a dream, desired to learn the views of the great Alexandrian teacher on this topic. Rufinus was fully aware of the storm which would follow such a translation, and at first put him off with Pamphilus's Apology for Origen, in which many extracts from the *De Principiis* were embodied. He further endeavoured to save his reputation for orthodoxy by prefixing to his translation of this work a preface in which he carefully stated his own creed, and by adding an appendix to prove that the most objectionable passages in Origen's works were the forged insertions of heretics. When Macarius still clamoured for the *De Principiis* itself, Rufinus yielded, and prefixed to his translation a notable preface in which he said that he was only following the example of a great scholar who had translated several works of Origen and had praised him in the most exalted terms. This was the cause of a new breach with Jerome, and led to a most painful and discreditable controversy. The preface went on to state the principles upon which Rufinus had made his translation.

"*Sicubi ergo nos in libris eius aliquid contra id inuenimus, quod ab ipso in ceteris locis pie de trinitate fuerat definitum, uelut adulteratum hoc et alienum aut praetermisimus aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter inuenimus affirmatam. si qua sane uelut peritis iam et scientibus loquens, dum breuiter transire uult, obscurius protulit; nos, ut manifestior fieret locus, ea quae de ipsa re in aliis eius libris apertius legeramus adiecimus, explanationi studentes: nihil tamen nostrum diximus, sed licet in aliis locis dicta tamen sua sibi reddidimus.*"

With regard to the substance of his work therefore he tells us honestly enough that his object was to present Origen to the Latin world in an inoffensive form, and to attain this end by omitting, as probably the insertions of heretics, passages where he seemed to contradict his own teachings, and by expanding other passages in Origen's sense as he had gathered it from his other works.

After this frank confession it is at first surprising to find how exceedingly little change in either direction can be traced in those parts of his work of which the original Greek is preserved to

us in cc. i. and xxi. of the Philocalia: but this may be explained by the consideration that SS. Gregory and Basil would select passages which were free from the objections which have been indicated. At any rate it says something for the trustworthiness of Rufinus, that where we are able to confront him with the original we have no fault to find with him on the ground of theological modifications.

The two following passages are omitted by Rufinus: (1) De Princ. iv. 19, 20 = Philoc. p. 28, διὰ τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς...ᾧσον ἐπὶ τῇ λέξει μὴ γεγενημένους. The first sentence of this is replaced by a platitude. The passage deals with the care needed to decide what portions of Scripture are or are not literally true. (2) De Princ. iv. 21 = Philoc. pp. 29 f., ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἐν τῷ φανέρῳ Ἰουδαῖος...προηγούμενῳ λόγῳ γεγενημένων. This is the remarkable passage referred to in Socr. H. E. iii. 7, where Adam is made to represent Christ, and Eve the Church.

On the other hand in De Princ. iii. 10 ad fin. (Ru. I. 118), after the words *ὡς γῆ τυγχάνουσα* (Philoc. p. 161), Rufinus adds a sentence, which is merely explanatory and sums up the previous argument.

His translation however was assailed by Jerome not only on the ground of his suppression of Origen's heretical statements, but also for the unscholarly style of his Latin composition. Rufinus was well aware that he was open to criticism in this direction, and declares that he at first refused the request of Macarius on the ground of his long residence in the East: "nullum dicebam me usum huiusmodi operis habuisse, et ad Latinum sermonem tricennali iam paene incuria torpuisse."

But when we come to his work with the view of collecting evidence for the emendation of the existing Greek texts, we are prepared to forgive that want of the 'eloquence' of Jerome which he so often deplores, if only he be found to have translated literally enough to enable us to judge of the readings of uncertain passages. Here we are sadly disappointed. His translation is in fact what we should now call a paraphrase. He gives as a rule a quite intelligible sense; and for the most part it is Origen's sense, if we have regard to the general thought rather than to the individual sentence. He thoroughly appreciated his author, and may be considered as fairly representing his views and arguments. What we have most

to complain of is that he constantly fails to appreciate the carefully balanced sentences of the Greek. He obviously does not understand the constructions, though he seems to grasp by a happy instinct the general drift. He is determined at all hazards to be clear, and he frequently repeats a remark which he has already rendered in another form, introducing sometimes a striking phrase which has no counterpart at all in the original.

An instance taken from the earlier part of the fourth book of the *De Principiis* will serve to illustrate several of these criticisms, and may be taken as a fair specimen of Rufinus's translation.

PHILOCALIA, I. 6 (p. 12).

Λεκτέον δὲ ὅτι τὸ τῶν προφητικῶν λόγων ἐνθεόν, καὶ τὸ πνευματικὸν τοῦ Μωσέως νόμου, ἔλαμψεν ἐπιδημήσαντος Ἰησοῦ. ἐναργῆ γὰρ παραδείγματα περὶ τοῦ θεοπνεύστου εἶναι τὰς παλαιὰς γραφὰς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ παραστήσαι οὐ πάνυ δυνατὸν ἦν· ἀλλ' ἡ Ἰησοῦ ἐπιδημία δυναμένους ὑποπτεῦσθαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας ὡς οὐ θεῖα εἰς τοῦμφανὲς ἤγαγεν ὡς οὐρανίῳ χάριτι ἀναγεγραμμένα. ὁ δὲ μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς ἐντυγχάνων τοῖς προφητικοῖς λόγοις, παθὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγινώσκειν ἵχνος ἐνθουσιασμοῦ, δι' ὧν πάσχει πεισθήσεται οὐκ ἀνθρώπων εἶναι συγγράμματα τοὺς πεπιστευμένους ἡμῶν εἶναι θεοῦ λόγους.

DE PRINCIPIIS, IV. 6 (Ru. I. 161 f.).

Quibus etiam illud addendum, quod siue prophetarum uaticinatio, siue Moysis lex, diuina esse et diuinitus inspirata ex eo maxime illuminata est et probata, ex quo in hunc mundum Christus aduenit. ante enim quam complerentur ea quae ab illis fuerant praedicta, quauis uera essent et a deo inspirata, tamen ostendi uera esse non poterant pro eo quod nondum probarentur impleta. aduentus uero Christi uera esse et diuinitus inspirata quae dixerant declarauit, cum utique prius haberetur incertum si eorum quae praedicta fuerant exitus esset implendus. sed et si quis cum omni studio et reuerentia qua dignum est prophetica dicta consideret, in eo ipso dum legit et diligentius inuetur, certum est quod aliquo diuiniore spiramine mentem sensumque pulsatus agnoscat non humanitus esse prolatos eos quos legit, sed dei esse sermones: et ex semetipso sentiet non humana arte nec mortali eloquio, sed diuino, ut ita dixerim, cothurno libros esse conscriptos.

We must however in justice remember that the paraphrastic style of translation was by no means peculiar to Rufinus. Jerome himself has no word of blame for this. Indeed in his letter to Pammachius, 'De optimo genere interpretandi' (lvii, Vallarsi I. 308) he had distinctly defended it, except in the case of the translation of the Scriptures. And in the few instances in which we can set passages of his own translation of the *De Principiis* and of Rufinus's side by side with the original Greek there is little to choose between them on the score of literalness.

These passages are three in number: *De Princ.* iii. 21 (Ru. I. 134) = *Philoc.* xxi. (p. 175) *εἰ δὲ ἀπαξ...ῥεβέκκας γενέσθαι*: *De Princ.* iii. 22 (Ru. I. 136) = *Philoc.* xxi. (p. 176) *δυνατὸν μεντοὶ γε...ἡτοιμασμένον*: *De Princ.* iv. 23 (Ru. I. 185 f.) = *Philoc.* i. (p. 32) *τάχα δὲ ὥσπερ...ἔθνων καλοῦνται*. The fragments of Jerome's version are preserved in his letter to Avitus (Vallarsi I. 916), and may be seen together with that of Rufinus in Delarue's edition.

The last of these passages I give at length, partly as an illustration of the comparative merits of the versions, and partly because it is immediately followed by a section in Rufinus which the editors of the *Philocalia* omitted, and by a section in Jerome which both they and Rufinus omitted. These sections are here enclosed within brackets.

Τάχα δὲ ὥσπερ οἱ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν κοινὸν θάνατον ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων οἰκονομοῦνται, εἰ κριθεῖεν ἄξιοι τοῦ καλουμένου χωρίου ᾧδου, τύπων διαφόρων τυγχάνειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων· οὕτως οἱ ἐκείθεν, ἢ οὕτως εἴπω, ἀποθνήσκοντες εἰς τὸν ᾧδον τοῦτον καταβαίνουσι, κρινόμενοι ἄξιοι τῶν τοῦ παντὸς περιγείου τόπου διαφόρων οἰκητηρίων βελτιόνων ἢ χειρόνων, καὶ παρὰ τοῖσδε, ἢ τοῖσδε τοῖς πατράσιν· ὡς δύνασθαί ποτε Ἰσραηλίτην πεσεῖν εἰς Σκύθας, καὶ Αἰγύπτων εἰς τὴν Ἰουδαίαν κατελθεῖν. πλὴν ὁ σωτὴρ συναγαγεῖν ἦλθε τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· καὶ πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ μὴ εἰξάντων τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἔθνων καλοῦνται. κέκρυπται δὲ, ὡς ἡγοῦμεθα, ἐν ταῖς ἱστορίαις ταῦτα.

Rufinus translates: 'Fortassis enim sicut hi qui de hoc mundo secundum communem mortem istam recedentes pro actibus suis et meritis dispensantur prout digni fuerint iudicati, alii quidem in locum qui dicitur infernus, alii in sinum Abrahae, et per diversa quaeque uel loca uel mansiones: ita etiam ex illis locis uelut illic,

si dici potest, morientes, a superis in hunc inferum descendunt. [nam ille inferus ad quem hinc morientium animae ducuntur, credo, ob hanc distinctionem infernus inferior a scriptura nominatur, sicut dicitur in psalmis : *Quia liberasti animam meam ex inferno inferiori.*] unusquisque ergo descendendum in terram pro meritis, uel loco suo quem ibi habuerat, dispensatur in hoc mundo in diuersis uel locis uel gentibus uel conuersationibus uel infirmitatibus nasci, uel a religiosis aut certe minus piis parentibus generari, ita ut aliquando contingat Israelitam in Scythas descendere, et Aegyptium pauperem deduci ad Iudaeam: uerumtamen saluator noster congregare uenit oves quae perierant domus Israel: et cum plurimi ex Israelitis non acquieissent doctrinae eius, hi qui ex gentibus erant, uocati sunt. [unde consequens uidebitur etiam prophetias quae singulis gentibus proferuntur, reuocari magis ad animas debere et diuersas mansiones earum caelestes. sed et historias rerum gestarum, quae dicuntur uel genti Israel uel Ierusalem uel Iudaeae accidisse, illis uel illis gentibus impugnantibus, perscrutandum est et perquirendum, quoniam in quamplurimis corporaliter gesta non constant, quomodo magis ista conueniebant illis gentibus animarum, quae in caelo isto quod transire dicitur habitant uel etiam nunc habitare putandae sunt. si quis uero euidentes et satis manifestas assertiones horum de scripturis sanctis exposcat a nobis, respondendum est quia occultare magis haec spiritui sancto in his quae uidentur esse historiae rerum gestarum, et altius tegere consilium fuit, in quibus descendere dicuntur in Aegyptum, uel captiuari in Babyloniam, uel in his ipsis regionibus quidam quidem humiliari nimis et sub seruitio effici dominorum, alii uero in ipsis captiuitatis locis clari ac magnifici habiti sunt, ita ut potestates et principatus tenuerint regendisque populis praefuerint.] quae omnia, ut diximus, abscondita et celata in scripturae sanctae historiis continentur.’

Jerome translates : ‘Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatione carnis et animae, iuxta operum differentiam diuersa apud inferos obtinent loca; sic qui de caelestis Ierusalem, ut ita dicam, administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descendunt, ut pro qualitate meritorum diuersa in terris possideant loca.’ Here his quotation ceases, but he at once introduces with the words ‘et iterum’ another section : [‘et quia comparauimus de

isto mundo ad inferna pergentes animas, iis animabus quae de superiori caelo ad nostra habitacula peruenientes quodammodo mortuae sunt, prudenti inuestigatione rimandum est, an hoc ipsum possimus etiam in natiuitate dicere singularum; ut quomodo quae in ista terra nostra nascuntur animae, uel de inferno rursum meliora capientes, ad superiora ueniunt et humanum corpus assumunt, uel de melioribus locis ad nos usque descendunt; sic et ea loca quae supra sunt in firmamento, aliae animae possideant, quae de nostris sedibus ad meliora proficiunt: aliae quae de caelestibus ad firmamentum usque delapsae sunt, nec tantum fecere peccatum, ut ad loca quae incolimus truderentur.']

It will be observed that each adds phrases apparently his own; Rufinus, "Abraham's bosom," and Jerome, "the heavenly Jerusalem": and each appends a section not found in the Philocalia. Both sections are no doubt Origen's; but it is not clear which should come first. I incline to place that in Rufinus first, and to explain the *ταῦτα κέκρυπται* of what Jerome has preserved to us. The illustration from Ps. lxxvi. 13 may be an insertion by Rufinus, as it is absent from the Philocalia and from Jerome; but it is quite in Origen's manner.

There is another passage of which both versions exist, but it is omitted in the Philocalia. It occurs in De Princ. iii. 22 (Ru. i. 136 f.), between the words *χείρονas γίνεσθαι* and *ἐπεὶ δὲ ὅπου κ.τ.λ.* (Philoc. xxi. p. 176 l. 27).

Here Rufinus has: 'Unde et arbitrandum est possibile esse aliquos qui primo quidem a paruis peccatis coeperint in tantam malitiam diffundi, et in tantum malorum uenire profectum, ut nequitiae modo et aduersariis potestatibus exaequantur: et rursum si per multas poenarum graves animaduersiones respicere aliquando potuerint, et paulatim medelam uulneribus suis requirere tentaauerint, cessante malitia reparari posse ad bonum: ex quo opinamur, quoniam quidem (sicut frequenter diximus) immortalis est anima et aeterna, quod in multis et sine fine spatiis per immensa et diuersa saecula possibile est ut uel a summo bono ad infima mala descendat, uel ab ultimis malis ad summa bona reparetur.'

Jerome renders: 'Ego arbitror posse quosdam homines a paruis uitiiis incipientes ad tantam nequitiam peruenire (si tamen noluerint ad meliora conuerti et poenitentia emendare peccata) ut et con-

trariae fortitudines fiant; et rursum ex inimicis contrariisque uirtutibus in tantum quosdam per multa tempora uulneribus suis adhibere medicinam, et fluentia prius delicta constringere, ut ad locum transeant optimorum. saepius diximus in infinitis perpetuisque saeculis, in quibus anima subsistit et uiuit, sic nonnullas earum ad peiora corruiere, ut ultimum malitiae locum teneant; et sic quasdam proficere, ut de ultimo malitiae gradu ad perfectam ueniant consummatamque uirtutem.'

This section Jerome quotes only to condemn it; and it was doubtless passed over by the editors of the Philocalia as unsatisfactory. It goes much further than the sentence preceding it, to which Rufinus had of his own accord prefixed the phrase 'magis conuenit regulae pietatis ut credamus,' &c.

Rufinus has embodied in his translation of the *De Principiis*, with but slight alterations, his previous versions of such passages as are quoted from that book in the apology of Pamphilus.

(2) *Exegetical Works*. The favourable estimate of the fidelity of Rufinus to his originals, which we are inclined to form from his translation of the passages of the *De Principiis* which are contained in the *Philocalia*, is seriously modified when we come to observe the way in which he has dealt with other sections which are taken from Origen's *Homilies* or *Commentaries*.

These sections are

- (1) *Philoc. c. i. ad fin.* (p. 35) = *Hom. v. in Leviticum* (Ru. II. 205)¹.
- (2) *Philoc. c. ix.* (p. 54) = *Comm. IX. in Ep. ad Romanos* (Ru. IV. 580).
- (3) *Philoc. c. xii.* (p. 62) = *Hom. xx. in Josuam* (Ru. II. 442).
- (4) *Philoc. c. xxv.* (p. 226) = *Comm. I. in Ep. ad Romanos* (Ru. IV. 462).
- (5) *Philoc. c. xxvii.* (p. 255) = *Comm. II. in Canticum* (Ru. III. 51).

In the preface (Ru. IV. 408) to his version of the *Commentaries* on the Romans, Rufinus says that his friend Heraclius required him to reduce the lengthy work of Origen to a moderate compass; 'ut ...abbreviarem, et ad media, si fieri potest, spatia coarctem.' In his epilogue (Ru. IV. 688) he speaks of the immense labour which this had involved, and compares it with the task which he had performed in the case of the *Homilies* on Genesis, Exodus and, above all,

¹ This was first pointed out by Dr Westcott, *Dict. Christ. Biogr.*, art. 'Origenes.'

Leviticus: 'sicut in homiliis siue in oratiunculis in Genesim et in Exodum fecimus, et praecipue in his, quae in librum Leuitici ab illo quidem perorandi stylo dicta, a nobis uero explanandi specie translata sunt.' In the case of Joshua and Judges on the other hand the labour had been less: 'nam illa quae in Jesum Naue et in Iudicum librum...scripsimus, simpliciter ut inuenimus, et non multo cum labore transtulimus.'

So serious, indeed, were the modifications of Origen's work which were thus effected that, as Rufinus tells us in this same epilogue, certain 'malevolent minds' suggested that he might well prefix his own name rather than Origen's to the book. 'Verum ego, qui plus conscientiae meae quam nomini defero, etiam si addere aliqua uideor, et explere quae desunt, aut breuiare quae longa sunt, furari tamen titulum eius qui fundamenta operis iecit et construendi aedificii materiam praebuit, rectum non puto.' With a touch of satirical humour, however, he promises that when he completes his proposed version of the 'Recognitio' of Clement of Rome¹, it shall be entitled 'Rufini Clemens.'

Looking at the extracts in question we find that those from the Epistle to the Romans are so abbreviated that without the explanation of Rufinus we could scarcely have believed that they were intended to represent the corresponding sections in the Philocalia at all; and we get no help from them for the criticism of the Greek text.

In the passage from the Homilies on Joshua, on the contrary, he has expanded his author into nearly twice the original compass, adding much explanatory matter of his own: so that here again we need not look for much help for our special purpose.

The extracts from Leviticus and the Song of Songs are very short: but in these places the version of Rufinus somewhat more faithfully represents the original, though it characteristically shirks the difficulties of the Greek constructions.

¹ Of the Clementine extract at the end of c. xxiii. and of Rufinus's version I shall speak later on.

V. THE EUSEBIAN EXTRACT.

Chapter xxiv. of the Philocalia has the following heading prefixed to it: *Περὶ ὕλης, ὅτι οὐκ ἀγέννητος οὐδὲ κακῶν αἰτία. ἐκ τῆς Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστίναιου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, λόγου ἐβδόμου.* The meaning of this is that although Gregory and Basil believed, as we shall see, that the section was the work of Origen himself, yet they found it convenient to copy it from Eusebius.

When we turn to Euseb. Praep. Ev. vii. 22 we find the passage immediately after a quotation from Philo on a similar topic. But its authorship is ascribed to Maximus. *Καὶ τὰ μὲν τοῦ Φίλωνος τοῦτον ἐχέτω τὸν τρόπον. Μαξίμῳ δὲ τῆς Χριστοῦ διατριβῆς οὐκ ἀσήμῳ ἀνδρὶ καὶ λόγος οἰκείως συγγέγραπται ὁ Περὶ τῆς ὕλης. ἐξ οὗ μοι δοκῶ μέτρια χρησίμως παραθήσεσθαι ἐς ἀκριβῆ τοῦ προβλήματος ἔλεγχον.* Then follows the whole section as given in the Philocalia.

But we also find the first quarter of the section, with what is evidently its immediately preceding context, in the fragment of the Dialogue of S. Methodius on Free Will, first published by Joh. Meursius (*Var. Div. Liber*, Leyden, 1619). Moreover in the epitome of Methodius on Free Will given by Photius cod. 236 we have the whole of the section, slightly abbreviated here and there, together with summaries of what preceded and followed it in the work of Methodius.

1. *Maximus or Methodius?* A difficult question is thus presented to us, and upon our answer to it must depend the principle on which we are to proceed in constructing our text. If Eusebius is right in assigning it to Maximus, we must suppose that Methodius took it from his Dialogue and inserted it without acknowledgment into his own; and in that case Eusebius is our principal authority, and we may regard the slight variations in Methodius as intentional modifications. But if Methodius be the true author, then we must look to him first of all and endeavour by critical processes to ascertain what he originally wrote.

But apart from our present object the question is of great interest, and it deserves a more accurate investigation than it has yet received. I may say at once that I have been led to the

conclusion that Methodius is the original writer of the passage by the following considerations.

(1) We have no ground for supposing that an author of such power as Methodius would have cared to borrow without acknowledgment and without modification the main portion of a Dialogue by an earlier writer.

It is true that in the Dialogue on the Resurrection he makes one of his interlocutors quote at great length from Origen: but he is careful to give the exact reference, and to tell us that he has somewhat abbreviated the passage. Similarly he quotes by name from Athenagoras and from Justin Martyr; and we may reasonably suppose that he would have treated Maximus in the same way if he had had occasion to make use of his writings.

(2) The generally Platonic flavour of the passage is entirely in keeping with all the known writings of Methodius. The admirable work of Albert Jahn, entitled *S. Methodius Platonizans*¹, enables the reader at a glance to appreciate the force of this argument. Not only is the passage in Dialogue form, but it treats a Platonic topic in a thoroughly Platonic spirit and in Platonic language, and shews the same facile handling of Plato's phrases which is so conspicuous, for example, in the Dialogue on the Resurrection. If Maximus were its author, then we should have in this otherwise unknown person another brilliant writer, at once a careful student and a conspicuously successful imitator of Plato. This argument, together with the preceding one, has sufficed to convince Jahn, the most critical editor of the writings of Methodius, that Eusebius must have made a mistake in assigning the section to Maximus.

(3) A still more decisive argument is to be found in the examination of the context; and as this has not yet been fully drawn out I shall attempt to do it here.

The main part of the Dialogue has been reconstructed by Jahn from the fragment of Meursius and the epitome in Photius, together with portions of the so-called Adamantian Dialogue and fragments preserved elsewhere.

The Dialogue opens with a contrast between the deadly song of

¹ Halle, 1865. At the same time he published a companion volume of the extant works of S. Methodius.

the Sirens and the harmonious hymns of the choir of Prophets and the choir of Apostles. We too in our day must learn to raise our hymn of praise. This we may do by a truth-loving discussion of divine mysteries.

Then a speaker to whose words is prefixed ΟΥΑΑ. (that is, probably, Valentinianus) describes how on the previous afternoon he had observed the beauties of nature in sea and sun and moon, and had been led to praise their Maker. On his way home he had been startled by witnessing the most fearful crimes, robbery, bloodshed and adultery; and had been led to ask whether God could possibly be the Maker of these as well. He then announces his conclusion that Matter is eternally coexistent with God, that the choicer parts of it were ordered by God in the Creation of the world, while the dregs which remained became the source of evil.

The section in dispute is the beginning of the answer to this statement, and it is headed ΟΡΘΟΔ. in Meursius's fragment. After its close our knowledge of the Dialogue is unhappily more scanty: but we can see that the question of the origin of evil among men is especially dealt with; and this necessitates the discussion of Free Will which follows, and which has given its name to the whole Dialogue.

The general harmony of the section with these surroundings will be obvious to every reader of it as it stands in our text (pp. 212 ff). We must now look into details, and these may best be presented side by side under three main heads¹.

(a) Links between the extract and the preceding part of the Dialogue.

p. 54. τῶν κρείττωνων ἀπολαύειν
δοκῶ περὶ τούτων διαλεγόμενος.

p. 54. ἕκαστος ὑμῶν τὸ τοῦ πλησίον νομίζει λέγειν. καὶ διὰ τοῦτο ζήλος πονηρὸς οὐκ ἔστιν ἐν ὑμῖν, τὰ λείποντα τῷ ἀδελφῷ ἀναπληροῦν δεδωγμένοις.

p. 55. Accounts of murder, theft and adultery.

p. 58. οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις
μόνον χρησάμενος τῷ κρείττονι.

p. 58. εἰ μὲν ἐκ φιλονεικίας ἡμῶν ἡ ζήτησις ἐγένετο...ἐπεὶ δὲ φιλίας ἔνεκα μᾶλλον καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ὠφελείας τὴν ἐξέτασιν ποιούμεθα...

p. 59. ποιεῖ δὲ φόνους καὶ μοιχείας καὶ κλοπὰς...

¹ I give references for convenience to the pages of Jahn's edition.

pp. 55, 56. ἐγὼ πόθεν ταῦτα (τὰ κακά), ἀναζητεῖν ἤρχομην.

p. 56. διόπερ ἔδοξέ μοι συνυπάρχειν τι αὐτῷ, ᾧ τοῦνομα ὕλη...

p. 56. ἀποίου τε καὶ ἀσχηματίστου οὐσης αὐτῆς... καὶ ἀτάκτως φερομένης.

p. 56. τὰ κοινὰ τῆς πρὸς σέ φιλίας...

p. 56. βούλομαι δὲ καὶ τουτονὶ τὸν ἐταῖρον ἀκροατὴν γενέσθαι τῶν ἡμετέρων λόγων...

p. 56. οὐ γάρ μοι τὸ νικῆσαι πρόκειται κακῶς, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς ἐκμαθεῖν...

(δ) Links between the extract and the later parts of the Dialogue.

p. 62. οἷον φόβος καὶ μοιχεία καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια.

p. 63. καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τὸ κακὸν ἄρχεται.

p. 63. οὐδὲ γὰρ ἀγέννητον ταύτην (τὴν παρασὴν) τις εἰπεῖν ἔχει.

(ε) Links between the parts of the Dialogue preceding and following the extract.

p. 54. τῶν δὲ ἐπὶ πλείον ἀκούων τοῦ κρείττονος ἀπολαύσει βίου.

p. 54. τῶν κρείττονων ἀπολαύειν δοκῶ.

p. 55. Description of sea, sun and moon in their due order.

p. 55. τὴν τε γῆν πεπηγυῖαν ὁρῶν...

p. 58. ἐπεὶ δὲ πόθος ἐστὶ σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν γενέσεως ζητεῖν.

p. 57. ὅτι μὲν οὖν ὑπάρχειν ἀδύνατον ἀγέννητα δύο ἅμα, οὐδὲ σὲ ἀγνοεῖν νομίζω, εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖς τοῦτο προλαβὼν προτεθεικέναι τῷ λόγῳ.

p. 58. Ἡ δὲ ὕλη ἄποιος ἦν καὶ ἀσχηματίστος; Οὕτω προλαβὼν ἐξεῖπον τῷ λόγῳ.

p. 57. ὁμοίως αὐτὸν τῇ ὕλῃ ἀτάκτως φέρεσθαι.

p. 58. ἐπεὶ δὲ φιλίας μᾶλλον, κ.τ.λ. (ut supra).

p. 59. τὸν μὲν πρὸς τὸν ἐταῖρον, ὃ φίλε, λόγον...

p. 58. ὅτι οὐ πιθανῶς εἰπὼν ψεῦδος νικῆσαι θέλεις, ἀλλὰ δειχθῆναι τὴν ἀλήθειαν...

p. 59. ποιεῖ δὲ φόβους καὶ μοιχείας καὶ κλοπὰς καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια.

p. 59. οὐκ ἔσται ἀνάρχως κακός.

p. 59. οὐδὲ ἀγέννητα τὰ κακά.

p. 63. ἵνα τῶν κρείττονων ἄνθρωπος ἀπολαύειν δυνήθῃ.

p. 63. εἰ γὰρ ὥς ἐν τι γέγονε τῶν στοιχείων ἢ τῶν ὁμοίως δουλευόντων θεῶν...

p. 63, n. ἐάν τε γὰρ οὐρανὸν εἴπης... ἐάν τε περὶ ἡλίου... καὶ γῆν ὁμοίως πεπηγυῖαν ὁρᾷς...

pp. 55, 56. ἐγὼ πόθεν ταῦτα ἀναζητεῖν ἤρχομην...καὶ τίς ὁ τοσαῦτα κατ' ἀνθρώπων μηχανησάμενος...πόθεν τε ἡ εὐρεσις αὐτῶν καὶ τίς ὁ τούτων διδάσκαλος.

p. 62. ἐπὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν ἐξέτασιν ἐρχεσθαι δεῖ καὶ ἀναγκαίως ἀναζητεῖν τὰ παρὰ ἀνθρώποις.

p. 63. πάντως δὲ πόθεν τοῦτο τὸ παρακοῦσαι ἐρωτήσεις...ὁ διδάσκων τοῖνυν τὸ κακὸν ἐστὶν ὁ δράκων.

The above instances, especially if considered in their contexts, sufficiently establish the close relation between all the extant parts of the Dialogue. We have in it a carefully planned and quite consistent piece; nor are there any traces whatever of compilation. The whole is the work of one writer, and a comparison of his other works makes it difficult to resist the conclusion that the writer is Methodius.

But if this be so, how are we to account for the express statement of Eusebius prefixed to the extract and quoted above?

(a) His only other mention of this Maximus carries us no further. It is in *H. E.* v. 27, where, after mentioning the works of Irenaeus, he gives a list of authors, τῶν τότε παλαιῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, Heraclitus, Candidus, Apion, Arabianus and others, whose writings he knows, but of whom he tells us that he has no means of ascertaining and recording either their dates or any other information about them¹. Among these he mentions: καὶ τὰ Μαξίμου περὶ τοῦ πολυθρυλήτου παρὰ τοῖς αἵρεσιώταις ζητήματος, τοῦ πόθεν ἡ κακία, καὶ περὶ τοῦ γενητῆν ὑπάρχειν τὴν ὕλην. This is little more than an echo of the heading he has prefixed to the extract. We may perhaps conclude that Eusebius knew nothing more of Maximus than that he was, as he supposed, the author of the Dialogue in question, which he could not date, but which he referred to a period when the topic of the origin of evil was much discussed.

(b) But if Eusebius knew practically nothing of Maximus, he cannot have been equally ignorant of Methodius. It is true that he does not mention him in his Ecclesiastical History, although according to Jerome (Catal. 83) he was a martyr at the close of the

¹ This last statement (ὣν διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀφορμὴν οὐχ οἷόν τε οὐτε τοὺς χρόνους παραδοῦναι γραφῇ, οὐθ' ἱστορίας μῆμην ὑποσημῆσθαι) seems to apply to the whole list, and to be a kind of retraction of the words τῶν τότε with which he had set out.

Diocletian persecution. But in his Defence of Origen he speaks of him as a contemporary, and asks: 'Quomodo ausus est Methodius nunc contra Origenem scribere, qui haec et haec de Origenis locutus est dogmatibus?' These words were written about 308 A.D., and refer no doubt in part to the Dialogue on the Resurrection, in which the views of Origen are quoted and severely attacked. It is possible that Methodius apart from his writings did not play an important part in the events of his time, and that Eusebius may have been tempted to omit him altogether on account of his attack on Origen. Socrates (*H. E.* vi. 13) depreciates him on this ground, and classes him with Eustathius, Apolinarius and Theophilus, whom he terms *εὐτελείς*, who, unable to gain a reputation on their merits, sought one by attacking their betters¹.

(c) The date of the Dialogue on Free Will is a not unimportant factor in the question. The speaker who holds the eternity of matter is represented as coming to his view quite independently from his own observation of the evils around him, and as being quite ready to exchange his tentative theory for a better if it can be found. The exponent of the true view, too, says that he is not at all surprised at the other's conclusion. The same experiences have led other minds in the same direction: *καὶ γὰρ πρὸ σοῦ τε καὶ ἐμοῦ πολλοὶ τινες ἄνδρες ἱκανοὶ περὶ τούτου τὴν μεγίστην ζήτησιν ἐποιήσαντο· καὶ οἱ μὲν ὁμοίως διετίθησάν σοι κ.τ.λ.* Here the view of Origen, though differing in some important points from the Valentinian view, may perhaps be included; but no harsh word is spoken: nor indeed is there any trace of bitterness against any one in the whole discussion, the temper of which is quite ideal. If we contrast with this the tone of the Dialogue on the Resurrection, in which Origen is accused of specious arguments and deceitfulness and is even compared to the Sirens, we shall feel convinced that the Dialogue on Free Will must belong to a much earlier period. It might perhaps be put back even as far as 270 A.D.; in which case it would be forty years old when Eusebius quoted from it; and so his error might be the more explicable.

¹ He says that Methodius ὕστερον ὥς ἐκ παλινωδίας θαυμάζει τὸν ἄνδρα ('Ὀριγένην) ἐν τῷ διαλόγῳ ᾧ ἐπέγραψε Ξενῶνα. Allatius pointed out that this was the Dialogue *Περὶ τῶν γενητῶν* (Phot. no. 235). The words τοῦ Ξενῶνος there go with ἐκλαμβάνοντος, and not as suggested in Dict. Biogr., Art. 'Methodius'.

(d) Bandini in his Laurentian Catalogue (I. 430), after mentioning a fragment of Methodius of the xth century, beginning and ending as in the edition of Meursius, says: 'In codice uero in duas partes diuisum: cuius secundae, quae incipit a uerbis, *ὅτι μὲν ὑπάρχειν ἀδύνατον* κ.λ. titulus est: *περὶ θεοῦ καὶ ἑλῆς*'. This rubric is not given by Meursius: but we may well believe that if it preceded the extract in the copy which Eusebius used it may have facilitated his mistake¹.

Meursius divides the speeches of the interlocutors by the words ΟΥΑΔ. and ΟΡΘΟΔ. Now it is contrary to the manner of Methodius not to give names of his own invention to his speakers, and *ὀρθόδοξος* can hardly be a proper name. One is tempted to suggest that the name of the orthodox speaker was Maximus², in which case that name might have stood at the head of the Eusebian extract which is now headed ΟΡΘΟΔ. in Meursius, and indeed the whole Dialogue would probably have been known as *Μάξιμος, ἡ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου*. If this were the case the error of Eusebius would be satisfactorily explained³.

2. *The Adamantian Dialogue*. If we have succeeded in vindicating the extract as the work of Methodius, we still have to face the question, How came it to be embodied in a Philocalia of Origen's writings?

For the answer to this we must turn to the scholion at the end of the extract (p. 225), which runs thus: *ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῆς*

¹ The same rubric occurs in the Old Slavonic version of the whole Dialogue.

² Other instances of Latin names are Auxentius in the Dial. on the Resurrection, and Marcella, Procilla, Domnina in the Symposium. Eus. and Phot. agree in not distinguishing the speeches by any symbols at all. On the other hand Methodius generally lets out the names of the speakers in the course of their dialogue, whereas here we have only *ὁ φίλε* and *πρὸς τὸν ἑταῖρον*: and, further, in the Adamantian Dialogue part of the matter here given is introduced as the *ὁρὸς Οὐαλεντίνου*. In the fragments contained in Cod. Coislin. 276 (given by Pitra, *loc. cit.*) the Valentinian speaker is 'Aglaophon' and the orthodox speaker is 'Methodius'; but this is probably a false inference from the Dialogue on the Resurrection. The Old Slavonic version, recently published by Bonwetsch, gives no names to the interlocutors.

³ The above was in type before I learned from Dr Hort that the same suggestion about Maximus had been made by Zahn, in an important article on the Adamantian Dialogue in the *Zeitschrift für Kirchengeschichte*, ix. 193 ff.

Εὐσεβίου τοῦ Παλαιστιναίου εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς ἤντληται, ὅντα ὥς φησιν Μαξίμου οὐκ ἀσήμου ἐν τοῖς χριστιανοῖς συγγραφέως. αὐτολεξεῖ δὲ ταῦτα ἡῦρηται κειμένα ἐν τῷ Ὀριγένους πρὸς Μαρκιωνιστὰς καὶ ἄλλους αἵρετικούς διαλόγῳ, Εὐτροπίου δικάζοντος, Μεγεθίου δὲ ἀντιλέγοντος.

This leads us to suppose that Gregory and Basil incorporated the section into their Philocalia believing that it was Origen's, but copied it from Eusebius, because they had not at hand the work from which they thought it came. Two inaccuracies in their statement bear this out. First, they were wrong in saying *αὐτολεξεῖ*, as a reference to the Dialogue in question shews that there it has undergone serious modifications: secondly, the name of the opponent at the outset of the passage in question is Droserius, and later on it is Valens. Megethius is an earlier disputant, who has been disposed of in the former part of the Dialogue.

Of the authorship of this so-called Adamantian Dialogue we know nothing. Adamantius is merely the name of the orthodox interlocutor. Possibly he may be intended to represent Origen; but even if this be so we are not justified in supposing that the writer wished to pass off his work as Origen's. The Dialogue at the point which concerns us is almost entirely a compilation from Methodius, from whose work on the Resurrection the author borrows further on. His indebtedness begins before the Eusebian extract and continues after the close of it¹. His tone is vehement and supercilious, and forms a striking contrast to the work from which he has so largely borrowed.

A translation of it by Rufinus has recently been published by Caspari, who endeavours to shew that the translator must have had an earlier edition of the Dialogue before him than our present Greek text². A careful comparison of the two texts shews that the Greek varies from the Latin on almost every page in a way that cannot be accounted for by the ordinary habits of Rufinus as a translator: and I am disposed to agree with Zahn in thinking that the Greek of the Dialogue, as we have it, was subjected to an extensive and most unsatisfactory revision between the years 330—337.

¹ See the footnotes in Jahn's edition of Methodius, pp. 56 ff.

² Kirchenhistorische Anekdota, I. (Christiania, 1883).

The original form of the Dialogue, which is represented by the version of Rufinus, we may perhaps refer to the period between the death of Methodius and the cessation of the persecution, that is to say to the years 311—313. But it is somewhat difficult to think that the work of Methodius should have been pirated at so early a period.

We know that the later years of Rufinus were busied with his translations of Origen's Commentaries and of the Clementine Recognitions. Moreover the preface to his translation of this Dialogue inclines us to regard it as one of his earlier works. It may have come out soon after his *De Principiis* in 387. In any case we gather that by the close of the fourth century the Adamantian Dialogue was attributed to Origen by one of his most ardent admirers. This considerably lessens our difficulty in supposing that Gregory and Basil had made the same false identification not so very long before. We have no sufficient ground therefore for questioning the genuineness of the scholion at the close of the Eusebian extract in the Philocalia.

3. *Authorities for the Text.* It remains then only to enumerate the authorities available for each of the above-mentioned sources of the text.

(1) In the first place of importance, as far as it goes, we must set the fragment of Methodius published by Meursius (Leyden, 1619). I have collated a tenth (or, possibly, ninth) century MS of this at Florence (Plut. 9 Cod. 23 f. 193; see Bandini i. 430). Leo Allatius may have had another MS in the Vatican (Not. in Eustath. p. 45), but we have no reason for thinking that it contained more of the Dialogue. I have referred occasionally in my *apparatus* to the testimony of the Old Slavonic Version, recently published in a German translation by Bonwetsch (Erlangen and Leipzig, 1891).

(2) To this we must add the fragments preserved in the *Sacra Parallela*, Cod. Coisl. 276 f. 241 v. and 143 v. (xth cent. Montfaucon). These are quoted by Pitra (*Spicileg. Solesm.* iii. 621 ff.), but I have collated them afresh.

(3) Next will come the Eusebian quotation (Praep. Evang. vii. 22) from which the Philocalia text is immediately taken. I have used Gaisford's Edition, which has a considerable *apparatus*

criticus. Heikel (*De Praep. Ev. edendae ratione*, Helsingforsiae, 1886) makes it clear that the most important MSS for this part of the *Praeparatio* are I (Marc. 341) and O (Bonon. 3643). It will be seen that I often agrees with the Philocalia MSS against all the rest. But even the concurrence of I and O does not always give the true Eusebian reading, which sometimes is attested only by the Philocalia MSS, just as in earlier books of the *Praeparatio* it is attested only by A (Par. 451).

(4) The Epitome in Photius Cod. 236 is an important and independent witness to the text of Methodius. I have used Bekker's edition (1824), accepting the concurrence of his MSS A and B as giving the Photian text.

(5) Lastly the Adamantian Dialogue, Greek and Latin, though full of intentional modifications of Methodius, is important on account of the very early date of its evidence to the text. I have collated for the passage in question two MSS in the Library of Trinity College, Cambridge, both of the 17th century. These are B. 9. 10, which is copied from Paris. Reg. 56, and contains marginal collations from Reg. 1219; and O. 4. 41, which was written in the Bodleian Library.

My *apparatus criticus* for this chapter has been constructed independently of the much fuller one given by Bonwetsch: but I have availed myself occasionally of some of his testimonies, especially of those to I and O of the *Praeparatio*. Where my *apparatus* differs from his I must accept full responsibility for my share of the errors which are, I fear, inevitable in work of so complex a character.

I have recorded with but insignificant exceptions all readings characteristic (1) of the Philocalia text, (2) of the direct line of the Eusebian tradition, and (3) of the direct line of the Methodian tradition. Where the testimony of the Adamantian Dialogue and of Photius fails us, owing to intentional modifications, I have noted the fact by adding the symbols * and × respectively after the other authorities.

VI. THE CLEMENTINE EXTRACT.

At the end of c. xxiii. (p. 210) we find a short extract from the Clementine Recognitions. It follows immediately upon a longer citation from the third book of Origen's Commentary on Genesis, and seems hitherto to have been regarded as having been actually quoted by Origen in that book. The earlier part of the citation is also found in Eusebius *Praeparatio* vi. 11; but Eusebius ceases to quote at an earlier point (p. 207), so that we cannot tell whether he too found the Clementine extract in the same connection. It is of course exceedingly improbable that Origen could have embodied in his Commentary a passage from the Recognitions; and it is worth while to note that the sentence which introduces the extract in the Philocalia is written in small capitals in the Venice MS, and was accordingly regarded by the scribe simply as a rubrical heading originating from the compilers of the book. This no doubt is the true explanation: the passage was introduced by Gregory and Basil merely on account of its fitness as a supplement to the arguments of Origen himself.

The extract is here said to be taken from the fourteenth book (λόγος ιδ') of the *Περὶ ὁδοῦ*. In the translation of the Recognitions by Rufinus it is found in the tenth book: but judging from what Rufinus says in his preface of the two editions of the Greek Recognitions, and of the way in which he dealt with them, we can lay no stress on his numeration of the books. The passage is not found in the Homilies, nor does their numeration give us any guidance here.

VII. SOURCES OF THE PHILOCALIA.

The following are the sources from which the Philocalia is drawn, arranged in the order of Delarue's edition, with the pages of the present edition appended.

Epist. ad Gregorium	Ru. I.	30	p. 64
De Principiis Lib. III.		108	152
Lib. IV.		156	7
Contra Celsum Lib. I.		320	72

SOURCES OF THE PHILOCALIA

li

Contra Celsum Lib. I.	Ru. I.	327	p.	96
		341		89
		358		82
		378		83
Lib. II.		401		83
		405		198
Lib. III.		454		86
		472		121
		475		109
Lib. IV.		540		95
		558		125
Lib. V.		596		177
		611		93
		624		88
Lib. VI.		629		70
		630		72
		688		79
		690		83
Lib. VII.		727		73
		735		76
Comm. III. in Genesim.	II.	3		187
		13		202
		22		67
Comm. in Exodum.		111		242
Hom. V. in Leuiticum.		192	(cf. 205)	35
Hom. XX. in Josuam.		442		62
Comm. in Psalmum I.		525		36
	IV.	565		231
	L.	723		34
Comm. Min. in Canticum.	III.	11		50
Comm. II. in Canticum.		51		255
Hom. XXXIX. in Jeremiam.		285		33, 58
Comm. XX. in Ezechielem.		352		60
Comm. in Oseam.		438		52
Comm. II. in Matthaeum.		440		49
Comm. IV. in Joannem.	IV.	93		41
Comm. V. in Joannem.		94		42
Hom. IV. in Acta App.		457		51

Comm. I. in Ep. ad Rom.	Ru. IV. 462	p. 226
Comm. IX. in Ep. ad Rom.	580	54
Origenis loc. incert.		84
Clementis Recogn. Lib. X.		210
Methodius de Lib. Volunt. I.		212

VIII. ON THE TEXT OF THIS EDITION.

I have collated throughout the Patmos MS, Ven. 47 and Paris. Suppl. 615. Occasionally I have given the readings of other MSS: thus, for example, where the Paris MS is imperfect, I have used Ven. 122 as a fair representative of the same group. It has been my endeavour to record all readings of interest for the study of the text, but the scope of this edition forbade the inclusion as a rule of minor variations, e.g. differences of spelling and obvious blunders of the scribes.

In the *Contra Celsum* extracts it was necessary to lighten the *apparatus* by excluding generally such variants in the Philocalia tradition as were at once shewn to be wrong by a comparison of the *Contra Celsum* MS (Vat. Gr. 386).

An exception to these general principles will be found in all cases of quotation from Scripture, where the variants are more fully recorded.

The following table will explain the abbreviations used in the *apparatus criticus*.

A = Patm. 270.	F = Basil. A. iii. 9.
B = Ven. 47.	G = Paris. 940.
C = Paris. Suppl. 615.	N = Vat. Gr. 386 (<i>Contra Celsum</i>).
D = Ven. 122.	cat = Catena Monac. 412.
E = Ven. 48.	cat ₁ = Catena Bodl. E. ii. 20.

The following additional symbols are used in c. xxiv.:

Eu = Eusebius *Præparatio Evangelica* vii.

Me = Methodius *De Libera Voluntate* i. (Me^f = Cod. Laurent., M^m = Ed. Meursii, M^s = Vers. Slav.)

Da = Joannes Damascenus *Sacra Parallela*, Cod. Coisl. 276.

Di = Dialogus Adamantii (Di^b = Cod. Trin. Coll. B. 9. 10, Di^o = Cod. Trin. Coll. O. 4. 4).

Ph = Photius *Cod.* 236.

* = no evidence from Dialogus Adamantii.

x = no evidence from Photius.

ERRATA.

- p. 9 l. 6 for Mc xiii read Mc xiii 9
p. 55 l. 28 for Ro viii 14 read Ro vii 14
p. 75 l. 17 for Ps xxv read Ps xxvii
p. 76 l. 13 for ρονδ' read ρον δ'
p. 123 l. 5 for εὐγνω- read εὐγνω-
p. 145 l. 7 for cf. Lev read cf. Lev xi
p. 147 l. 30 for Ex xxiv read Ex xxiv 2
p. 245 l. 31 for ἐτέρου B read δι' ἐτέρου B
p. 257 l. 29 for x read xi

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ.

DEF Ἐκλογὴν ἡ παρούσα περιέχει βίβλος γραφικῶν ζητημάτων καὶ ἐπιλύσεων ἐκ διαφόρων βίβλων τῷ Ὁριγένει πονηθεῖσων ἡθροισμένην ὑπὸ τῶν τὰ θεῖα σοφῶν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου· ἐν πυκτίῳ τε παρὰ θατέρου τούτων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Θεοδώρῳ τῷ τμη-
5 καῦτα ἐπισκοποῦντι τὰ Τύανα λέγεται ἐστάλθαι· καθὼς ἡ πρὸς αὐτὸν δείκνυσιν ἐπιστολὴ, ἔχουσα οὕτως·

ABDEF Ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα καὶ τὸ κρεῖττον ὅτι προφθάνεις τὸν S. Greg. Ep. ^{cxv}
καιρὸν τῇ προθυμίᾳ τὸ προεορτάζειν ἡμῖν χαριζόμενος. τὰ μὲν οὖν
παρὰ τῆς σῆς εὐλαβείας τοιαῦτα· ἡμεῖς δὲ ὧν ἔχομεν τὸ μείζον ἀντι-
10 δίδομεν τὰς εὐχάς. ἵνα δέ τι καὶ ὑπόμνημα παρ' ἡμῶν ἔχῃς, τὸ δ'
αὐτὸ καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, πυκτίον ἀπεστάλκαμέν σοι τῆς Ὁρι-
γένους φιλοκαλίας ἐκλογὰς ἔχον χρησίμους τοῖς φιλολόγοις. τοῦτο
καὶ δέξασθαι καταξίωσον, καὶ ἀπόδειξιν ἡμῖν δοῦναι τῆς ὠφελείας
καὶ σπουδῇ καὶ πνεύματι βοηθούμενος.

B [Πρόλογος. Ἐκλογὴν ἡ παρούσα περιέχει βίβλος γραφικῶν ζητη-
μάτων καὶ ἐπιλύσεων ἐκ διαφόρων βίβλων τῷ Ὁριγένει πονηθεῖσων
ἡθροισμένην. φασὶ δὲ ταύτην τινές, ἔτι δὲ καὶ τὴν εἰς κεφάλαια ταύτης
διαίρεσίν τε καὶ τάξιν, καὶ μὴν καὶ τὰς καθ' ἕκαστον ἐκείνων ἐπι-
γραφὰς, ἔργων τῶν τὰ θεῖα σοφῶν Βασιλείου καὶ Γρηγορίου γενέσθαι·
20 ἐν πυκτίῳ τε παρὰ θατέρου τούτων Γρηγορίου τοῦ θεολόγου Θεοδώρῳ
ἐστάλθαι τῷ τῇ μνήμῃν ὁσίῳ τῇ καῦτα ἐπισκοποῦντι τὰ Τύανα.
ὅπερ ὡς ἐν πρόλογῳ καὶ ἡ βίβλος ἀφ' ἧς τὴν μεταγραφὴν πεποιή-
μεθα, παλαιωτάτῃ γε οὖσα, κατασκευάζειν ἡβούλετο. πόθεν δὲ τοῦτο
διωχυρίζονται; ἐξ ἐπιστολῆς δὴθεν τοῦ αὐτοῦ θεοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὸν
25 μνημονευθέντα γραφεύσης Θεόδωρον, καὶ τῷ ῥηθέντι πυκτίῳ συν-

2, 3 ἡθροισμένη DF 5 λέγεται ἐστάλθαι] F; ἐστάλθαι D (cf. infra
B); ἐπεσταλμένη E 6 ἐπιστολὴ δεικνυσιν E 9 τὸ μείζον ὧν ἔχομεν E
9, 10 ἀντιδιδάμεν DF 11 πυκτίον A 12 χρησίμους] τῶν χρησίμων
Greg.

εκπεμφθείσης. ἐπεὶ οὖν τὴν μὲν ἐπιστολὴν αὐτοῦ σαφῶς οὖσαν τοῦ Β τῆς θεολογίας ἐπωνύμου γνωρίζομεν, πολλὰ δὲ τῶν ἐν τῇ τοιαύτῃ συλλογῇ τῶν ὀρθῶν ἀπᾶδοντα δογμάτων εὐρίσκομεν· εἰκότως ἡμεῖς τῷ τῆς ἀληθείας ἐπόμενοι λόγῳ ἐκείνην τε τῷ παρόντι καθυποτάξαι προλόγῳ συνείδομεν, καὶ τῶν Ὀριγένους προασπιστῶν τὸ κακούρ- 5 γημα λανθάνον τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὐφώρατον καταστήσαι.

Γεγράφθαι μὲν οὖν ὑπὸ τοῦ θεολόγου ταύτην οὐδὲ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν· τῷ μάλιστα πάσαις ταῖς τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ βίβλοις ὡσαύτως ἔχουσαν φέρεσθαι, καὶ ὑπ' οὐδέενος ἀντιλέγεσθαι. τοῦτο δὲ 10 συνομολογοῦντες ἀκολούθως δεχόμεθα καὶ τὸ ἕτερον· ὅπερ ἐστίν, τὸ καὶ συναγωγὴν ἐκ τῶν Ὀριγένους ὑπὸ τῶν σοφῶν γενέσθαι καθηγητῶν· τῶν χρησίμων μέντοι καὶ ὠφελίμων ῥητῶν, καθ' ἃ καὶ αὐτὸ ἐπὶ λέξεως τῷ προσεχῶς εἰρημένῳ τοῦ θεολόγου περιέχεται γράμματι. ἦν γὰρ αὐτοὺς εἰκὸς, τοῦ πνεύματος μελίσσας ὑπάρχοντας, ἐκ δια- 15 φόρων ἀνθέων τὰ κάλλιστα δρέπεσθαι, πρὸς ἐνὸς ἀδόλου κηρίου συμ- πλήρωσιν· ἐξ οὗ βασιλεῖς τε καὶ ἰδιῶται, κατὰ τὸν σοφὸν παροιμιαστὴν Σολομῶντα, γεύονται καὶ γλυκαίνονται, καὶ πρὸς πᾶσαν ὕγιαν ἔχουσιν ἐπιτήδειον. ἐκεῖνα τοιγαροῦν συναθροῖσαι τοὺς θεσπεσίους ἐκείνους πατέρας πιστεύομεν, ὅσα μηδεμίαν αἰρετικῆς ἔχει πικρίας ἐπιπλοκὴν· οὐ μὴν καὶ πάντα χύδην τά τισι τῶν ὑποτεταγμένων 20 ἐμφερόμενα κεφαλαίω· ὦν πολὺ τὸ ἀπηχῆς καὶ ἀλλότριον πρὸς τὴν θεόπνευστον τῶν πατέρων διδασκαλίαν ἐλέγχεται.

Πότε γὰρ Βασίλειος καὶ Γρηγόριος, οἱ ἀκαταμάχητοι τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί, κτίσμα τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον βλασφημοῦντός τινος ἠνέσχοντο μόνον· οὐ τί φαμεν καὶ ὡς ὠφέλιμα τὰ 25 τοιαῦτα δόγματα τοῖς φιλολόγοις ἀπεθησαύρισαν; οὐ πᾶς αὐτοῖς ὁ ἀγὼν κατὰ τῆς Ἀρείου τε καὶ Εὐνομίου καὶ τῆς τῶν παραπλησίων ἐκείνοις συγκεκρότηται δυσφημίας; οὐ μυθικὸν καὶ Ἑλλησι πρέποντα τὸν περὶ προνάρξεως καὶ ἀποκαταστάσεως καὶ τῶν ὁμοίων δογμάτων ἀπεφάναντο λόγον; καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; ἐπιλείψει 30 γὰρ ἡμᾶς διηγουμένους ὁ χρόνος, ὅσους ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως κατεβάλλοντο μόχθους. ἐκείνοις μὲν οὖν εἰς τὸ δεῖξαι ὁμότιμον καὶ ὁμόδοξον καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν συναϊδίον τε καὶ ὁμοσύσιον τὴν παναγίαν καὶ ἀρχικὴν τριάδα σύμπας ὁ βίος σχεδὸν κατηνάλωται, ἐν τῇ ζωοποιῷ τῶν εὐσεβῶν δογμάτων πῶς τὰ τοῦ χριστοῦ νέμονται 35 πρόβατα, καὶ συνήθει πρὸς αὐτὰ κεχρημένοις φωνῇ μηδὲν ἐξηλλαγμένον ἐχούσῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν. ἐνταῦθα δὲ πᾶν τούναντίον ἔστιν εὐρεῖν· ὅσα μὲν γὰρ ἀπηριθμησάμεθα ἄτοπα, καὶ ἕτερα ἔτι

(Α) Β πρὸς τοῦτοις, τόποις τισὶν ἐνέσπартαι τοῦ παρόντος βιβλίου· ἐνὸς δὲ τῶν κεφαλαίων, τοῦ εἰκοστοῦ δευτέρου φανέν, ἐξ αὐτῆς εὐθὺς τῆς ἐπιγραφῆς τὸ κίβδηλόν τε καὶ νόθον διασημαίνεται. εἰ τοίνυν πάντα ἐκεῖνα τοὺς ἀγίους παράσχοιμεν ἐκκρίναι τοὺς πατέρας τῇ συλλογῇ, 5 ἐξ ἀνάγκης καὶ τοῖς οὐκ ὀρθῶς ἔχουσιν ὡς ὀρθοῖς συνθησόμεθα. καὶ σκόπει τὸ ἄτοπον ὅσον· τοὺς γὰρ τῆς εὐθύτητος γνώμονας τῆς διαστροφῆς γραψόμεθα τῆς ἡμετέρας· ἀλλὰ μὴ γένοιτο. τίς γὰρ τῶν καὶ μετρίως λόγους κρίνειν ἐπισταμένων παραδέξοιτο ἂν, ὡς οὗτοι ἐκείνοι οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι ἐν ταῖς ὑπ' αὐτῶν γινομέναις ἐκλογαῖς 10 ἅμα τῷ σίτῳ συνήγαγον καὶ τὰ ἄχυρα; σίτον δὲ λέγειν τινὰ τῶν παρὰ τοῖς αἰρετικοῖς εἶ μάλα συγκεχωρήμεθα· ἐπέειπερ, κατὰ τὸν σοφώτατον Κύριλλον, 'οὐ πάντα ὅσα λέγουσιν οἱ αἰρετικοὶ φεύγειν καὶ παραιεῖσθαι χρή· πολλὰ γὰρ ὁμολογοῦσιν ὧν καὶ ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν.' οὐκ ἄρα δι' οὖν Βασίλειος καὶ Γρηγόριος ἅμα τῷ σίτῳ συνε- 15 φόρησαν ἡμῶν καὶ τὰ ἄχυρα· πῶς γάρ; ἀλλὰ τῶν τὰς ὁδοὺς Κυρίου διαστρεφόντων τινὲς τῆς ἑλληνικῆς Ὀριγένους ποικίλως ἀντιποιούμενοι δυσσεβείας, καθ' ὁμοιότητα τοῦ τὸν καθηγητὴν αὐτῶν ὑποσκελίσαντος διαβόλου, τῷ ἡμετέρῳ σίτῳ τὰ ἄχυρα νῦν συνανέμξαν, ὡς ἐκεῖνος ἔκπαλαι τῷ δεσποτικῷ ἀγρῷ τὰ ζιζάνια. ἡμέτερος γὰρ ὁ 20 σίτος· καὶ ἡμέτερα, ἔνθα ἂν εὐρεθίεν, τὰ ὀρθόδοξα δόγματα· ὧν οἱ θεόπνευστοι κήρυκες διὰ τῆς οἰκείας πανσόφου διδασκαλίας, κατὰ τὸ δεδομένον αὐτοῖς ἄνωθεν τῆς διακριτικῆς δυνάμεως πτύον, τοῦ ἀχύρου τὸν σίτον ἀποκαθάραντες, τὸν μὲν εἰς τὴν καλὴν ἀποθήκην τὴν ἐκκλησίαν εἰσήγαγον, τὸ δὲ τῷ πυρὶ παραδεδώκασιν τῷ ἀσβέστῳ, κἂν 25 Ὀριγένης μὴ βούληται.

Διὰ πάντων οὖν τούτων ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὡς προσήκεν ἡμᾶς τῇ ἐπι-
 Α στολῇ μαρτυροῦντας τὸ γνήσιον, καὶ συλλογὴν ὑπὸ τῶν ἀγίων γε-
 νέσθαι μὴ ἀμφιβάλλοντας, τῇ τε αὐτῶν ὀρθοδοξίᾳ ἡλίον λαμπρότερον
 φαινομένη προσέχοντας, οἴκοθεν ἐπιλογίζεσθαι τὸ λοιπόν. τότε γέ
 30 ἔστιν, ὡς ὁμολογουμένως τινὲς, καθ' ἃ λείκεται, τὴν Ὀριγένους νο-
 σοῦντες κακοδοξίαν, χώραν διὰ τῆς τοῦ ἀγίου Γρηγορίου λαβύντες
 ἐπιστολῆς, βεβήλοισι τισὶ παρενθήκας τολμηρῶς τὸ τῆς ἐκλογῆς κατε-
 μολυνῶν ἄθροισμα· ὡς ἂν οἱ ἀπλούστερον ἐντυγχάνοντες εὐρεθίεν,
 καθ' ἃ που Βασίλειος εἶπεν ὁ θεῖος, τὰ δηλητήρια μετὰ τοῦ μέλιτος
 35 προσιέμενοι. ἵνα τοίνυν ἐκεῖνο μὴ γένηται, πρόδηλα ταῦτα τοῖς
 ἐντυγχάνουσιν ἐσπουδάσαμεν καταστήσαι. ὅθεν τῇ τῶν ὑποκειμέ-
 νων κεφαλαίων συναγωγῇ καὶ ἐκθέσει πάσῃ τὸν νοῦν ὡς οἶόν τε ἦν
 ἀκριβῶς ἐπιστήσωτες, καὶ ταύτην κατὰ δύναμιν βασανίσαντες, τοῖς

S. Cyr. Alex.
Ep. xliiv

ὑποβολιμαίοις καὶ νόθοις ἐπὶ μετώπου σημεία παρατεθείκαμεν ταῦτα· AB
αἵρετικά· ψεκτά· δι' ὧν ἐκεῖνα ὡς αἵρετικά, ὡς ψεκτά, κατὰ τοὺς ἰδίους
ἕκαστα τόπους ἐστηλιτεύσαμεν.

Ἐπιστολὴ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου πρὸς Θεόδωρον ἐπί-
σκοπον Τυάνων· 5

Ἐορτὴ καὶ τὰ γράμματα, κ.τ.λ.

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ· ἐκλογὴ κεφαλαίων ἐκ διαφόρων B
συγγραμμάτων τοῦ δυσσεβοῦς Ὁριγένους.]

Τάδε ἔνεστιν ἐν τῇδε τῇ βίβλῳ.

AD

α'. Περὶ τοῦ θεοπνεύστου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πῶς ταύτην ABD
ἀναγνωστέον καὶ νοητέον, τίς τε ὁ τῆς ἐν αὐτῇ ἀσαφείας λόγος, καὶ
τοῦ κατὰ τὸ ῥητὸν ἐν τισιν ἀδυνάτου ἢ ἀλόγου.

β'. Ὅτι κέκλεισται καὶ ἐσφράγισται ἡ θεία γραφή.

γ'. Διὰ τί κβ' τὰ θεόπνευστα βιβλία.

δ'. Περὶ σολοικισμῶν καὶ εὐτελοῦς φράσεως τῆς γραφῆς. 15

ε'. Τίς ἡ πολυλογία, καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία· καὶ ὅτι πᾶσα ἡ
θεόπνευστος γραφή ἐν βιβλίῳ ἐστίν.

ς'. Ὅτι ἐν ὄργανον θεοῦ τέλειον καὶ ἡρμοσμένον πᾶσα ἡ θεία
γραφή.

ζ'. Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῶν προσώπων τῆς θείας γραφῆς. 20

η'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ σολοικοειδῆ καὶ μὴ σώζοντα τὴν κατὰ τὸ
ῥητὸν ἀκολουθίαν ῥητὰ τῆς γραφῆς ἐπιχειρεῖν διορθοῦσθαι, πολὺ τοῖς
συνιέναι δυναμένοις τὸ τῆς διανοίας ἀκόλουθον σώζοντα.

θ'. Τίς ὁ λόγος τοῦ τὴν θείαν γραφὴν τῷ αὐτῷ ὀνόματι κατὰ διά-
φορα σημαινόμενα κεχρησθαι πολλάκις καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. 25

ι'. Περὶ τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ δοκούντων ἔχειν τι λίθου προσ-
κόμματος καὶ πέτρας σκανδάλου.

ια'. Ὅτι χρὴ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τρόφιμον διώ-
κειν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αἵρετικῶν ταρασσόμενα ῥητὰ δυσφήμοις ἐπα-
πορήσεσι μὴ ἀποτρέπεσθαι μηδὲ ὑπερφηφανεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μετα- 30
λαμβάνειν τῆς ἐν ἀπιστίᾳ ταραχῆς ἐκτός.

ιβ'. Πρὸς τὸ μὴ ἐκκακεῖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς θείας γραφῆς
τὸν μὴ συνιέντα τὸ σκοτεινὸν τῶν ἐν αὐτῇ αἰνιγμάτων καὶ παρα-
βολῶν.

ιγ'. Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρήσιμα εἰς τὴν 35
τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν, μετὰ γραφικῆς μαρτυρίας.

ABD ιδ'. "Οτι τοῖς θέλουσι μὴ σφάλλεσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς ἀναγκαιότατά ἐστι τὰ ἀρμόζοντα εἰς τὴν χρῆσιν εἰδέναι λογικὰ, ὧν ἅνυ ἀκριβείας σημαινομένων οὐ δύναται ὧν δεῖ τρόπον παρίστασθαι.

5 ιε'. Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους τὸ εὐτελὲς τῆς τῶν θείων γραφῶν φράσεως διασύροντας, καὶ τὰ ἐν χριστιανισμῷ καλὰ βέλτιον παρ' Ἑλλήσιν εἰρησθαι φάσκοντας· καὶ προσέτι δυσειδὲς τὸ τοῦ κυρίου σῶμα λέγοντας· καὶ τίς ὁ λόγος τῶν διαφόρων τοῦ λόγου μορφῶν.

10 ις'. Περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν χριστιανισμόν διὰ τὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αἵρέσεις.

ιζ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν φιλοσόφων μὴδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἑλλήσι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία· ἢ τῷ δεῖνα, φέρε εἰπεῖν, παρ' Ἰνδοῖς· ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις.

15 ιη'. Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους πάντα ἐπαγγελλομένους εἰδέναι, καὶ αἰτιωμένους τὸ ἀνεξέταστον τῆς τῶν πολλῶν ἐν χριστιανισμῷ πίστεως· καὶ ὡς προτιμώντων τῆς ἐν βίῃ σοφίας τὴν μωρίαν· καὶ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς ἢ πεπαιδευμένος μεμαθήτεται τῷ Ἰησοῦ· ἀλλ' ἢ ναῦται καὶ τελῶναι πονηρότατοι ἡλιθίου καὶ ἀναίσθητους, ἀνδράποδά τε καὶ γυναῖκα καὶ παιδάρια ὑπάγοντες τῷ κηρύγματι.

ιβ'. "Οτι ἢ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις, μὴδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὴν ἄλογον τῶν ἐθνῶν δεισιδαίμονα πίστιν, ἐπαινετὴ τέ ἐστι καὶ ταῖς ἀρχῇθεν κοιναῖς ἐννοίαις συναγορεύει· καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας πῶς ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν θεὸν νομίζομεν.

κ'. Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ διὰ τὰ ἄλογα ζῶα γεγονέναι τὸν ἅπαντα κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους· ἐπεὶ ἀπώτερον ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων τὰ ἄλογα ζῇ· καὶ ὅτι σοφώτερα ἡμῶν ὄντα θεοφιλῇ τέ ἐστι καὶ ἐννοίαν ἔχει θεοῦ καὶ προγινώσκει τὰ μέλλοντα· ἐν οἷς καὶ κατὰ μετεμψυχώσεως, καὶ περὶ οἰωνιστικῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀπάτης.

κα'. Περὶ αὐτεξουσίου καὶ τῶν δοκούντων τοῦτο ἀναρεῖν ῥητῶν γραφικῶν ἐπίλυσιν καὶ ἐρμηνείαν· ἅτινά ἐστι ταῦτα·

35 α'. Εἰς τὸ Ἑσκλήρυνε Κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ.

β'. Εἰς τὸ Ἐξελῶ αὐτῶν τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐμβαλῶ σαρκίνας, ὅπως ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύωνται καὶ τὰ δικαιώματά μου φυλάσσωσιν.

γ'. Εἰς τὸ "Ἰνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες ἀκού- ABD
σωσι καὶ μὴ συνιώσι, μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῇ
αὐτοῖς.

δ'. Εἰς τὸ Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ
ἐλεοῦντος θεοῦ. 5

ε'. Εἰς τὸ Καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν.

ς'. Εἰς τὸ "Ἀρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει.

κβ'. Τίς ἡ τῶν ἐπὶ γῆς λογικῶν ἥτοι ἀνθρωπίνων ψυχῶν δια-
σπορὰ ἐπικεκρυμμένως δηλουμένη ἐκ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ πύργου καὶ
τῆς κατ' αὐτὴν συγχύσεως τῶν γλωσσῶν. ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν 10
κυρίων ἐπιτεταγμένων τοῖς διασπαρεῖσι κατὰ ἀναλογίαν τῆς κατα-
στάσεως.

κγ'. Περὶ εἰμαρμένης, καὶ πῶς προγνώστου ὄντος τοῦ θεοῦ τῶν
ὑφ' ἐκάστου πραττομένων τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται. καὶ τίνα τρόπον 15
οἱ ἀστέρες οὐκ εἰσὶ ποιητικοὶ τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικοὶ δὲ μό-
νον· καὶ ὅτι ἄνθρωποι τὴν περὶ τούτων γνῶσιν ἀκριβῶς ἔχουν οὐ
δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσι θείαις τὰ σημεῖα ἔκκεται· καὶ τίς ἡ τούτων
αἰτία. ἐν ᾧ καὶ Κλήμεντος ἐπισκόπου Ῥώμης ἐν τῷ πρὸς τὸν πατέρα
ἐν Λαοδικείᾳ λόγῳ ἀναγκασιότατόν τι θεώρημα, ἐν οἷς δοκεῖ ἀληθεύειν ἡ
ἀστρολογία. 20

κδ'. "Οτι οὐκ ἀγέννητος οὐδὲ κακῶν αἰτία ἡ ὕλη.

κε'. "Οτι ὁ ἐκ προγνώσεως ἀφορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ αὐτε-
ξούσιον.

κς'. Περὶ ἀγαθῶν καὶ κακῶν, καὶ ὅτι ταῦτα ἐν προαιρετικοῖς καὶ
ἐν ἀπροαιρέτῳ καὶ κατὰ τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν· ἀλλ' οὐχ ὥς 25
Ἀριστοτέλης οἶεται.

κζ'. Εἰς τὸ Ἐσκληρυνε Κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ.

I.

ABD Περὶ τοῦ θεοπνεύστου τῆς θείας γραφῆς, καὶ πῶς
ταύτην ἀναγνωστέον καὶ νοητέον· τίς τε ὁ τῆς ἐν
αὐτῇ ἀσαφείας λόγος καὶ τοῦ κατὰ τὸ ῥητὸν ἐν τισιν
ἀδυνάτου ἢ ἀλόγου. ἐκ τοῦ δ' τόμου τοῦ περὶ ἀρχῶν,
5 καὶ διαφόρων ἄλλων συνταγμάτων Ὡριγένους.

I. Ἐπεὶ περὶ τηλικούτων ἐξετάζοντες πραγμάτων,
οὐκ ἀρκοῦμενοι ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις καὶ τῇ ἐναργείᾳ τῶν
βλεπομένων, προσπαραλαμβάνομεν εἰς τὴν φαινομένην
ἡμῖν ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων μαρτύρια τὰ ἐκ τῶν πε-
10 πιστευμένων ἡμῖν εἶναι θείων γραφῶν, τῆς τε λεγομένης
παλαιᾶς διαθήκης καὶ τῆς καλουμένης καινῆς, λόγῳ τε
πειρώμεθα κρατύνειν ἡμῶν τὴν πίστιν, καὶ οὐδέπω περὶ
τῶν γραφῶν ὡς θείων διηλέχθημεν· φέρε καὶ περὶ τούτων
ὀλίγα ὡς ἐν ἐπιτομῇ διαλάβωμεν, τὰ κινούντα ἡμᾶς ὡς
15 περὶ θείων γραμμάτων εἰς τοῦτο παρατιθέμενοι. καὶ πρῶ-
τόν γε τοῦ ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς
δηλουμένων ῥητοῖς χρήσασθαι, περὶ Μωσέως καὶ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, τοῦ νομοθέτου τῶν Ἑβραίων καὶ τοῦ εἰσηγητοῦ

1 Ru. I. 156
13 διελέχθημεν D
μάτων B

9 μαρτύρια] μαρτυρίαν B; testimonia Ruf.
16 τῶν γραμμάτων] ΑΕ; om. D; τῶν πραγ-

τῶν κατὰ χριστιανισμόν σωτηρίων δογμάτων, ταῦτα δια- ABD
 ληπτέον. πλείστων γὰρ ὅσων νομοθετῶν γεγενημένων ἐν
 Ἑλληνσι καὶ βαρβάροις, καὶ διδασκάλων δόγματα καταγ-
 γελλόντων ἐπαγγελλόμενα τὴν ἀλήθειαν, οὐδένα ἱστορή-
 σαμεν νομοθέτην ζῆλον ἐμποιῆσαι δεδυνημένον τοῖς λοιποῖς 5
 ἔθνεσι περὶ τοῦ παραδέξασθαι τοὺς λόγους αὐτοῦ· πολλήν
 τε παρασκευὴν τὴν μετὰ τῆς δοκούσης ἀποδείξεως λογικῆς
 εἰσενεγκαμένων τῶν περὶ ἀληθείας φιλοσοφεῖν ἐπαγγελλο- 157
 μένων, οὐδεῖς δεδύνηται τὴν νομισθεῖσαν αὐτῷ ἀλήθειαν
 ἔθνεσι διαφόροις ἐμποιῆσαι, ἢ ἐνὸς ἔθνους ἀξιολόγοις πλή- 10
 θεσι. καίτοιγε ἐβούλοντο ἂν καὶ οἱ νομοθεταὶ κρατῦναι
 τοὺς φανέντας νόμους εἶναι καλοὺς εἰ δυνατόν παρὰ παντὶ
 τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, οἳ τε διδάσκαλοι ἐπινεμηθῆναι ἦν
 ἐφαντάσθησαν εἶναι ἀλήθειαν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης.
 ἀλλ' ὥς οὐ δυνάμενοι προσκαλέσασθαι τοὺς ἀπὸ τῶν 15
 ἐτέρων διαλέκτων καὶ τῶν πολλῶν ἐθνῶν ἐπὶ τὴν τήρησιν
 τῶν νόμων καὶ τὴν παραδοχὴν τῶν μαθημάτων, τοῦτο
 ποιῆσαι οὐδὲ ἐπεβάλοντο τὴν ἀρχήν, οὐκ ἀφρόνως γε
 σκοπήσαντες περὶ τοῦ ἀδύνατον αὐτοῖς τὸ τοιοῦτον τυγχά-
 νειν. πᾶσα δὲ Ἑλλὰς καὶ βάρβαρος ἢ κατὰ τὴν οἰκου- 20
 μένην ἡμῶν ζηλωτὰς ἔχει μυρίους, καταλιπόντας τοὺς
 πατρώους νόμους καὶ νομιζομένους θεοὺς, τῆς τηρήσεως
 τῶν Μωσέως νόμων καὶ τῆς μαθητείας τῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
 λόγων· καίτοιγε μισουμένων μὲν ὑπὸ τῶν τὰ ἀγάλματα
 προσκυνούντων τῶν τῷ Μωσέως νόμῳ προστιθεμένων, καὶ 25
 τὴν ἐπὶ θανάτῳ δὲ πρὸς τῷ μισεῖσθαι κινδυνευόντων τῶν
 τὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγον παραδεξαμένων.

2. Καὶ ἐὰν ἐπιστήσωμεν πῶς ἐν σφόδρα ὀλίγοις
 ἔτεσι, τῶν ὁμολογούντων τὸν χριστιανισμόν ἐπιβουλευο-
 μένων, καὶ τινων διὰ τοῦτο ἀναιρουμένων ἐτέρων δὲ ἀπολ- 30
 λύντων τὰς κτήσεις, δεδύνηται ὁ λόγος, καίτοιγε οὐδὲ τῶν
 διδασκάλων πλεοναζόντων, πανταχόσε κηρυχθῆναι τῆς οἰ-

ABD *κουμένης, ὥστε Ἕλληνας καὶ βαρβάρους, σοφούς τε καὶ ἀνοήτους προσθέσθαι τῇ διὰ Ἰησοῦ θεοσεβείᾳ· μείζον ἢ*
 158 *κατὰ ἄνθρωπον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγειν οὐ διστάζομεν·*
μετὰ πάσης ἐξουσίας καὶ πειθοῦς τῆς περὶ τοῦ κρατυ-
 5 *ν θήσεσθαι τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ διδάξαντος· ὥστε εὐλόγως*
ἂν χρησμοὺς νομίσαι τὰς φωνὰς αὐτοῦ, οἷον ὅτι Ἐπὶ Mt x 18;
βασιλέων καὶ ἡγεμόνων ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἑμοῦ εἰς μαρ- cf. Mc xiii
τύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς ἔθνεσι· καί· Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν
ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· κύριε, κύριε, οὐ τῷ ὀνόματί σου ἐφά-
 10 *γομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου ἐπίομεν, καὶ τῷ ὀνόματί σου*
δαιμόνια ἐξεβάλομεν; καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἑμοῦ
οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς. εἰρη-
κέναι μὲν γὰρ ταῦτα ἀποφθεγγόμενον μᾶτῃν, ὥστε αὐτὰ
μὴ ἀληθῆ γενέσθαι, τάχα εἰκὸς ἦν· ὅτε δὲ ἐκβέβηκε τὰ
 15 *μετὰ τοσαύτης ἐξουσίας εἰρηκμένα, ἐμφαίνει θεὸν ἀληθῶς*
ἐνανθρωπήσαντα σωτηρίας δόγματα τοῖς ἀνθρώποις παρα-
δεδωκέναι.

3. Τί δὲ δεῖ λέγειν καὶ ὅτι προεφητεύθη ὁ χριστὸς, τότε ἐκλείψειν τοὺς ἐξ Ἰουδα ἄρχοντας εἰρημένους καὶ cf. Ge xlix 20
 20 *ἡγουμένους [ἐκ] τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται,*
δηλονότι ἡ βασιλεία, καὶ ἐπιδημήσῃ ἡ τῶν ἐθνῶν προσ-
δοκία; σαφῶς γὰρ ἐκ τῆς ἱστορίας δῆλον, καὶ ἐκ τῶν
σήμερον ὀρωμένων, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων Ἰησοῦ οὐκ ἔτι
βασιλεῖς Ἰουδαίων ἐχρημάτισαν, πάντων τῶν Ἰουδαϊκῶν
 25 *πραγμάτων ἐν οἷς ἐσεμνύνοντο, λέγω δὲ τῶν τε κατὰ τὸν*
ναὸν καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὴν ἐπιτελουμένην λατρείαν
καὶ τὰ ἐνδύματα τοῦ ἀρχιερέως, καταλελυμένων. ἐπληρώθη
γὰρ ἡ λέγουσα προφητεία· Ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ Hos iii 4
υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ
 30 *οὔσης θυσίας οὐδὲ ὄντος θυσιαστηρίου οὐδὲ ἱερατείας οὐδὲ*
δήλων. καὶ τούτοις χρώμεθα τοῖς ῥητοῖς πρὸς τοὺς, ἐν
 159 *τῷ θλίβεσθαι ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ πρὸς*

6 νομίσαι τὰς φωνὰς] νοῆσαι τὰς εὐχὰς B 20 om. ἐκ ABD
 20 ὧ] BD; δ AB (marg. e pri. man.) 28 καθίσουνται D

τὸν Ἰούδαν εἰρημένων, φάσκοντας τὸν ἐθνάρχην ἀπὸ τοῦ (A)BD Ἰούδα γένους τυγχάνοντα ἄρχειν τοῦ λαοῦ, οὐκ ἐκλειψόντων τῶν ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, ἕως ἧς φαντάζονται Χριστοῦ ἐπιδημίας. εἰ γὰρ ἡμέρας πολλὰς καθήσονται οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ οὐκ ὄντος βασιλέως οὐδὲ ὄντος ἄρχοντος, οὐκ οὔσης θυσίας οὐδὲ θυσιαστηρίου οὐδὲ ἱερατείας οὐδὲ δῆλων· ἐξ οὗ δὲ κατεσκάφη ὁ ναὸς, οὐκ ἔστι θυσία, οὐδὲ θυσιαστήριον οὐδὲ ἱερατεία· δῆλον ὅτι ἐξέλιπεν ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. ἐπεὶ δὲ ἡ προφητεία φησὶν· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ· δῆλον ὅτι ἐλήλυθεν ᾧ τὰ ἀποκείμενα, ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν. καὶ τοῦτο σαφὲς ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἐθνῶν τῶν διὰ Χριστοῦ πεπιστευκότων εἰς τὸν θεόν.

Ge xlix 10

4. Καὶ ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου δὲ ψδῇ προφητικῶς 15 δηλοῦται ἢ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ προτέρου λαοῦ ἐσομένη τῶν ἀσυνέτων ἐθνῶν ἐκλογὴ, οὗ δι' ἄλλου τινὸς ἢ τοῦ Ἰησοῦ γεγενημένη. Αὐτοὶ γάρ φησι παρεξήλωσάν με ἐπ' οὐ θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· κἀγὼ παραζηλώσω αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνει, καὶ ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ 20 παροργιῶ αὐτούς. καὶ ἔστι σφύδρα σαφῶς καταλαβεῖν δυνατὸν, τίνα τρόπον οἱ λεγόμενοι παρεξήλωκεναι τὸν θεὸν Ἑβραῖοι ἐπὶ τῷ οὐ θεῷ, καὶ παρωργικέναι αὐτὸν ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν, παρωργίσθησαν εἰς ζηλοτυπίαν ἐπὶ τῷ οὐκ ἔθνει, τῷ ἀσυνέτῳ ἔθνει, ὅπερ ὁ θεὸς ἐξελέξατο 25 διὰ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. βλέπομεν οὖν τὴν κλησιν ἡμῶν, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ 160 σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοὶ, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύρῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ 30

Deut xxxii 21

1 Co i 26 ff.

1 post φάσκοντας deest folium in A 4 καθίσονται D
7 οὐκ ἔστι] B; οὐκέτι D 20 αὐτοὺς] αὐτοῖς B 21 αὐτοὺς]
αὐτοῖς B 21 ἔστι σφύδρα σαφῶς] D; ἔτι σφύδρα B; est ergo
satis evidentē Ruf. 24 παρωξύνθησαν D

(A)BD θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα ἐκεῖνα τὰ πρότερον ὄντα καταργήσῃ καὶ μὴ καυχήσῃται ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ, καλούμενος ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου σὰρξ, ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

5. Τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῶν ἐν ψαλμοῖς προφητειῶν
 5 περὶ Χριστοῦ, ᾧδῆς τινος ἐπιγεγραμμένης Ὑπὲρ τοῦ ἀγα- Ps xlv (xliv)
 πητοῦ, οὗ ἡ γλῶσσα λέγεται εἶναι κάλαμος γραμματέως^{1 f.}
 ὁξυγράφου· ὥραϊος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων,
 ἐπεὶ ἐξεχύθη χάρις ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ; τεκμήριον γὰρ
 τῆς ἐκχυθείσης χάριτος ἐν χεῖλεσιν αὐτοῦ τὸ ὀλίγου δια-
 10 γεγενημένου τοῦ χρόνου τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ (ἐνιαντὸν
 γάρ που καὶ μῆνας ὀλίγους ἐδίδαξεν) πεπληρῶσθαι τὴν
 οἰκουμένην τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ καὶ τῆς δι' αὐτοῦ θεο-
 σεβείας. ἀνατέταλκε γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιο- Ps lxxii
 σύνη, καὶ πλήθος εἰρήνης παραμένον ἕως συντελείας, ὅ^{(lxxi) 7 f.}
 15 ἀνταναιρέσεις ὠνόμασται σελήνης· καὶ μένει κατακυριεύων
 ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμῶν ἕως
 περάτων τῆς οἰκουμένης. καὶ δέδοται σημεῖον τῷ οἴκῳ^{cf. Is vii 14}
 Δαυεὶδ· ἡ παρθένος γὰρ ἔτεκε καὶ ἐν γαστρὶ ἔσχε καὶ^{Mt i 23;}
 ἔτεκεν υἱόν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅπερ ἐστὶ
 20 Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. πεπληρῶται, ὡς ὁ αὐτὸς προφήτης
 φησί· Μεθ' ἡμῶν ὁ θεός· γνῶτε ἔθνη καὶ ἡττάσθε, ἰσχυ- Is viii 8 f.
 κότες ἡττάσθε· ἡττήμεθα γὰρ καὶ νενικήμεθα οἱ ἀπὸ τῶν
 ἐθνῶν ἑαλωκότες ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ λόγου αὐτοῦ. ἀλλὰ
 καὶ προείρηται τόπος γενέσεως αὐτοῦ ἐν τῷ Μιχαῖ· Καὶ^{Mt ii 6;}
 25 σὺ γάρ φησι Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἰ ἐν^{cf. Mic v 2}
 161 τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος,
 ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. καὶ αἱ ἐβδο- Dan ix 24
 μήκοντα ἐβδομάδες ἐπληρώθησαν ἕως Χριστοῦ ἡγουμένου
 κατὰ τὸν Δανιήλ. ἡλθέ τε κατὰ τὸν Ἰωβ ὁ τὸ μέγα κῆτος Job iii 8
 30 χειρωσάμενος, καὶ δεδωκὼς ἐξουσίαν τοῖς γηγασίοις αὐτοῦ Lc x 19
 μαθηταῖς πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πάσαν
 τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲν ὑπ' αὐτῶν ἀδικουμένοις.

13 δικαιοσύνη] D; om. B 15 κατακυριεύων] B; κυριεύων A (hic enim rursus incipit); κατακυριεύον D 26 ἐκ σοῦ] ἐξ οὗ B

ἐπιστησάτω δέ τις καὶ τῇ τῶν ἀποστόλων πανταχόσε ABD
ἐπιδημία τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τὸ καταγγεῖλαι τὸ εὐαγ-
γέλιον πεμφθέντων, καὶ ὄψεται καὶ τὸ τόλμημα οὐ κατὰ
ἄνθρωπον καὶ τὸ ἐπίταγμα θεῖον. καὶ ἐὰν ἐξετάσωμεν
πῶς ἄνθρωποι καινῶν μαθημάτων ἀκούοντες καὶ ξένων 5
λόγων προσήκαντο τοὺς ἄνδρας, νικηθέντες ἐν τῷ θέλειν
αὐτοῖς ἐπιβουλεύειν ὑπὸ τινος θείας δυνάμεως ἐπισκο-
πούσης αὐτούς· οὐκ ἀπιστήσομεν, εἰ καὶ τεράστια πεποι-
ήκασιν, ἐπιμαρτυροῦντος τοῦ θεοῦ τοῖς λόγοις αὐτῶν καὶ
διὰ σημείων καὶ τεράτων καὶ ποικίλων δυνάμεων. 10

cf. He ii 4

6. Ἀποδεικνύντες δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ περὶ τῆς θεότητος
Ἰησοῦ, καὶ χρώμενοι τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις προφητικοῖς,
συναποδείκνυμεν θεοπνεύστους εἶναι τὰς προφητευσάσας
περὶ αὐτοῦ γραφάς· καὶ τὰ καταγγέλλοντα τὴν ἐπιδημίαν
αὐτοῦ γράμματα καὶ διδασκαλίαν μετὰ πάσης δυνάμεως 15
καὶ ἐξουσίας εἰρημένα, καὶ διὰ τοῦτο τῆς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν
ἐκλογῆς κεκρατηκότα. λεκτέον δὲ ὅτι τὸ τῶν προφητικῶν
λόγων ἔνθεον, καὶ τὸ πνευματικὸν τοῦ Μωσέως νόμου,
ἔλαμψεν ἐπιδημήσαντος Ἰησοῦ. ἐναργῇ γὰρ παραδείγ-
ματα περὶ τοῦ θεοπνεύστους εἶναι τὰς παλαιὰς γραφὰς 20
πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ παραστήσαι οὐ πάνυ δυνα-
τὸν ἦν· ἀλλ' ἡ Ἰησοῦ ἐπιδημία δυναμένους ὑποπτεῦσθαι
τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας ὡς οὐ θεῖα εἰς τοῦμφανὲς 162
ἤγαγεν ὡς οὐρανίῳ χάριτι ἀναγεγραμμένα. ὁ δὲ μετ'
ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς ἐντυχάνων τοῖς προφητικοῖς 25
λόγοις, παθὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγινώσκειν ἵχνος ἐνθου-
σιασμοῦ, δι' ὧν πάσχει πεισθήσεται οὐκ ἀνθρώπων εἶναι
συγγράμματα τοὺς πεπιστευμένους ἡμῖν εἶναι θεοῦ λόγους.
καὶ τὸ ἐνυπάρχον, δὲ φῶς τῷ Μωσέως νόμῳ, καλύμματι
ἐναποκεκρυμμένον, συνέλαμψε τῇ Ἰησοῦ ἐπιδημίᾳ, περι- 30
αιρεθέντος τοῦ καλύμματος, καὶ τῶν ἀγαθῶν κατὰ βραχὺ
εἰς γνώσιν ἐρχομένων, ὧν σκιὰν εἶχε τὸ γράμμα.

cf. 2 Co iii
16; He x 1

7. Πολὺ ὃ ἂν εἴη νῦν ἀναλέγεσθαι τὰς περὶ ἐκάστου
τῶν μελλόντων ἀρχαιοτάτας προφητείας, ἵνα δι' αὐτῶν ὁ

ABD ἀμφιβάλλων πληχθεὶς ὡς ἐνθέων, διψυχίαν πᾶσαν καὶ
 περισπασμὸν ἀποθέμενος, ὅλη ἐαυτὸν ἐπιδῶ τῇ ψυχῇ τοῖς
 λόγοις τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ μὴ καθ' ἕκαστον τῶν γραμμάτων
 τοῖς ἀνεπιστήμοσι προσπίπτειν δοκεῖ τὸ ὑπὲρ ἄνθρωπον
 5 τῶν νοημάτων, θαυμαστὸν οὐδέν· καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν τῆς
 ἀπτομένης τοῦ παντὸς κόσμου προνοίας ἔργων, τινὰ μὲν
 ἐναργέστατα φαίνεται, ἢ προνοίας ἐστὶν ἔργα, ἕτερα δὲ
 οὕτως ἀποκέκρυπται, ὥς ἀπιστίας χώραν παρέχειν δοκεῖν
 τῆς περὶ τοῦ τέχνη ἀφάτῃ καὶ δυνάμει διοικούντος τὰ ὅλα
 10 θεοῦ. οὐχ οὕτω γὰρ σαφὴς ὁ περὶ τοῦ προνοούντος τεχνι-
 κὸς λόγος ἐν τοῖς ἐπὶ γῆς, ὡς ἐν ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ
 ἄστροις· καὶ οὐχ οὕτω δῆλος ἐν τοῖς κατὰ τὰ ἀνθρώπινα
 συμπτώματα, ὥς ἐν ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι τῶν ζώων,
 σφόδρα τοῦ πρὸς τί καὶ ἔνεκα τίνος εὐρισκομένου τοῖς
 15 τούτων ἐπιμελωμένοις, περὶ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς φαντασίας
 καὶ φύσεις τῶν ζώων, καὶ τὰς κατασκευὰς τῶν σωμάτων.
 163 ἀλλ' ὥσπερ οὐ χρεοκοπεῖται ἡ πρόνοια διὰ τὰ μὴ γινω-
 σκόμενα παρὰ τοῖς γε ἅπαξ παραδεξαμένοις αὐτὴν καλῶς·
 οὕτως οὐδὲ ἡ τῆς γραφῆς θεϊότης διατείνουσα εἰς πᾶσαν
 20 αὐτὴν, διὰ τὸ μὴ καθ' ἑκάστην λέξιν δύνασθαι τὴν ἀσθέ-
 νειαν ἡμῶν παρίστασθαι τῇ κεκρυμμένη λαμπρότητι τῶν
 δογμάτων ἐν εὐτελεῖ καὶ εὐκαταφρονήτῳ λέξει ἀποκειμένη.
 ἔχομεν γὰρ θησαυρὸν ἐν ὀστρακίοις σκεύεσιν, ἵνα λάμψῃ ² Co iv 7
 ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ νομισθῇ εἶναι
 25 ἕξ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. εἰ γὰρ αἱ κατημαξευμέναι τῶν
 ἀποδείξεων ὁδοὶ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐναποκείμεναι τοῖς
 βιβλίοις κατίσχυσαν τῶν ἀνθρώπων, ἡ πίστις ἡμῶν ἂν ¹ Co ii 4 f.
 εὐλόγως ὑπελαμβάνετο ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, καὶ οὐκ ἐν
 δυνάμει θεοῦ· νῦν δὲ τῷ ἐπάραντι τοὺς ὀφθαλμοὺς σαφές,
 30 ὅτι ὁ λόγος καὶ τὸ κήρυγμα παρὰ τοῖς πολλοῖς δεδύνηται
 οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύ-
 ματος καὶ δυνάμεως. διόπερ δυνάμεως ἡμᾶς οὐρανοῦ, ἢ

καὶ ὑπερουρανίου, πληττούσης ἐπὶ τὸ σέβειν τὸν κτίσαντα AB(C)(D)
 He vi i ἡμᾶς μόνον, πειραθῶμεν ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ
 i Co ii 6f. χριστοῦ λόγον, τουτέστι τῆς στοιχειώσεως, ἐπὶ τὴν τελειό-
 τητα φέρεσθαι, ἵνα ἢ τοῖς τελείοις λαλουμένη σοφία καὶ
 ἡμῖν λαληθῇ. σοφίαν γὰρ ἐπαγγέλλεται ὁ ταύτην κεκτη- 5
 μένος λαλεῖν ἐν τοῖς τελείοις, ἑτέραν τυγχάνουσιν παρὰ
 τὴν σοφίαν τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ τὴν σοφίαν τῶν ἀρχόν-
 των τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν καταργουμένην. αὕτη δὲ ἢ 164
 Ro xvi 25 ff. σοφία ἡμῖν ἐντυπωθήσεται τρανῶς, κατὰ ἀποκάλυψιν
 μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ 10
 2 Ti i 10 νῦν διὰ τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ
 κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ᾧ ἢ δόξα εἰς
 τοὺς σύμπαντας αἰῶνας. ἀμήν.

8. Μετὰ τὸ ὡς ἐν ἐπιδρομῇ εἰρηκέναι περὶ τοῦ θεο-
 πνεύστους εἶναι τὰς θέας γραφὰς, ἀναγκαῖον ἐπεξελθεῖν 15
 τῷ τρόπῳ τῆς ἀναγνώσεως καὶ νοήσεως αὐτῶν, πλείστων
 ἀμαρτημάτων γεγεννημένων παρὰ τὸ τὴν ὁδὸν τοῦ πῶς δεῖ
 ἐφοδεύειν τὰ ἅγια ἀναγνώσματα τοῖς πολλοῖς μὴ εὐρῆσθαι.
 οἱ τε γὰρ σκληροκάρδιοι καὶ ἰδιῶται τῶν ἐκ περιτομῆς εἰς
 τὸν σωτῆρα ἡμῶν οὐ πεπιστεύκασι, τῇ λέξει τῶν περὶ 20
 αὐτοῦ προφητειῶν κατακολουθεῖν νομίζοντες, καὶ αἰσθητῶς
 Is lxi i μὴ ὁρῶντες αὐτὸν κηρύξαντα αἰχμαλώτοις ἄφεςιν, μηδὲ
 Is xlv 13 οἰκοδομήσαντα ἦν νομίζουσιν ἀληθῶς πόλιν εἶναι τοῦ θεοῦ,
 Zech ix 10 μηδὲ ἐξολοθρεύσαντα ἄρματα ἐξ Ἑφραῖμ, καὶ ἵππον ἐξ
 Is vii 15 Ἱερουσαλὴμ, μηδὲ βούτυρον καὶ μέλι φαγόντα, καὶ πρὶν 25
 γνῶναι αὐτὸν ἢ προελέσθαι πονηρὰ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν.
 Is xi 6f. ἔτι δὲ λύκον τὸ ζῶον τὸ τετράποδον οἰόμενοι προφη-
 τεύεσθαι μέλλειν βόσκεσθαι μετὰ ἀρνός, καὶ πάρδαλιν
 ἐρίφῳ συναναπαύεσθαι, μοσχάριόν τε καὶ ταῦρον καὶ
 λέοντα ἅμα βοσκηθήσεσθαι ὑπὸ μικροῦ παιδίου ἀγόμενα, 30
 καὶ βοῦν καὶ ἄρκον ἅμα νεμηθήσεσθαι, συνεκτρεφόμενων
 αὐτῶν ἀλλήλοις τῶν παιδίων, καὶ λέοντα ὡς βοῦν φάγεσθαι

ABC ἄχαρα· μηδὲν τούτων αἰσθητῶς ἑωρακότες γεγενημένον ἐν
 165 τῇ τοῦ πεπιστευμένου ἡμῖν χριστοῦ ἐπιδημία, οὐ προσ-
 ἤκαντο τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, ἀλλ' ὡς παρὰ τὸ δέον
 χριστὸν ἑαυτὸν ἀναγορεύσαντα ἐσταύρωσαν. οἱ τε ἀπὸ
 5 τῶν αἵρέσεων ἀναγινώσκοντες τό· Πῦρ ἐκκέκαυται ἐκ τοῦ Jer xv 14
 θυμοῦ μου· καί· Ἐγὼ θεὸς ζηλωτῆς, ἀποδιδούς ἁμαρτίας Ex xx 5
 πατέρων ἐπὶ τέκνα ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεάν· καί·
 Μεταμεμέλημαι χρίσας τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλέα· καί· Ἐγὼ cf. 1 Sam xv
 θεὸς ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά· καὶ ἐν ἄλλοις τό· 11, 17, 35
 Is xlv 7
 10 Οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησεν· ἔτι δὲ Am iii 6
 καὶ τό· Κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλήμ· Mic i 10
 καί· Πνεῦμα πονηρὸν παρὰ θεοῦ ἔπνιγε τὸν Σαοὺλ· καὶ 1 Sam xvi 14
 μυρία ὅσα τούτοις παραπλήσια· ἀπιστῆσαι μὲν ὡς θεοῦ
 ταῖς γραφαῖς οὐ τετολμήκασι, πιστεύοντες δὲ αὐτὰς εἶναι
 15 τοῦ δημιουργοῦ, ᾧ Ἰουδαῖοι λατρεύουσιν, ψῆθυσαν, ὡς
 ἀτελοῦς καὶ οὐκ ἀγαθοῦ τυγχάνοντος τοῦ δημιουργοῦ, τὸν
 σωτήρα ἐπιδεδημηκέναί τελειώτερον καταγγέλλοντα θεόν,
 ὃν φασι μὴ τὸν δημιουργὸν τυγχάνειν, διαφόρως περὶ τού-
 του κινούμενοι· καὶ ἅπαξ ἀποστάντες τοῦ δημιουργοῦ, ὅς
 20 ἔστιν ἀγέννητος μόνος θεός, ἀναπλασμοῖς ἑαυτοῦς ἐπιδε-
 δώκασι, μυθοποιοῦντες ἑαυτοῖς ὑποθέσεις, καθ' ἃς οἶονται
 γεγονέναι τὰ βλεπόμενα, καὶ ἕτερα ἅτινα μὴ βλεπόμενα,
 ἅπερ ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἀνειδωλοποίησεν. ἀλλὰ μὴν καὶ οἱ
 ἀκραιώτεροι τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας αὐχούντων τυγχάνειν
 25 τοῦ μὲν δημιουργοῦ μείζονα οὐδένα ὑπελήφασιν, ὕγως
 τοῦτο ποιοῦντες· τοιαῦτα δὲ ὑπολαμβάνουσι περὶ αὐτοῦ,
 ὅποια οὐδὲ περὶ τοῦ ὠμοτάτου καὶ ἀδικωτάτου ἀνθρώπου.
 9. Αἰτία δὲ πᾶσι τοῖς προειρημένοις ψευδοδοξῶν καὶ
 ἀσεβειῶν, ἡ ἰδιωτικῶν περὶ θεοῦ λόγων, οὐκ ἄλλη τις εἶναι
 30 δοκεῖ ἢ ἡ γραφὴ κατὰ τὰ πνευματικά μὴ νανοημένη, ἀλλ'
 166 ὡς πρὸς τὸ ψιλὸν γράμμα ἐξελημμένη. διόπερ τοῖς
 πειθομένοις μὴ ἀνθρώπων εἶναι συγγράμματα τὰς ἱεράς

βίβλους, ἀλλ' ἐξ ἐπιπνοίας τοῦ ἁγίου πνεύματος βουλή- AB(C)(D)
 ματι τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ταύτας
 ἀναγεγράφθαι καὶ εἰς ἡμᾶς ἐληλυθέναι, τὰς φαινομένας
 ὁδοὺς ὑποδεικτέον, ἐχομένοις τοῦ κανόνος τῆς Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ κατὰ διαδοχὴν τῶν ἀποστόλων οὐρανίου ἐκκλησίας. 5
 καὶ ὅτι μὲν οἰκονομαίαι τινές εἰσι μυστικάι, δηλούμεναι διὰ
 τῶν θείων γραφῶν, πάντες καὶ οἱ ἀκεραιότατοι τῶν τῷ
 λόγῳ προσιόντων πεπιστεύκασιν· τίνες δὲ αὐταί, οἱ εὐγνώ-
 μονες καὶ ἄτυφοι ὁμολογοῦσι μὴ εἰδέναι. εἰ γοῦν ἐπαπο-
 ρήσαι τις περὶ τῆς τοῦ Δωτ θυγατρομιξίας, καὶ τῶν δύο 10
 γυναικῶν τοῦ Ἀβραάμ, δύο τε ἀδελφῶν γεγαμημένων τῷ
 Ἰακώβ, καὶ δύο παιδισκῶν τετεκνωκυῶν ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲν
 ἄλλο φήσουσιν ἢ μυστήρια ταῦτα τυγχάνειν, ὅφ' ἡμῶν μὴ
 νοούμενα. ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ κατασκευῇ τῆς σκηνῆς ἀνα-
 γινώσκηται, πειθόμενοι τύπους εἶναι τὰ γεγραμμένα, 15
 τοῦσιν ᾧ δυνήσονται ἐφαρμόσαι ἕκαστον τῶν κατὰ τὴν
 σκηνὴν λεγομένων· ὅσον μὲν ἐπὶ τῷ πείθεσθαι ὅτι τύπος
 τινός ἐστιν ἡ σκηνή, οὐ διαμαρτάνοντες· ὅσον δὲ ἐπὶ τῷ,
 τῷδὲ τινι ἀξίως τῆς γραφῆς ἐφαρμόζειν τὸν λόγον οὐ ἐστι
 τύπος ἡ σκηνή, ἔσθ' ὅτε ἀποπίπτοντες· καὶ πᾶσαν δὲ διή- 20
 γησιν νομιζομένην περὶ γάμων ἀπαγγέλλειν ἢ παιδοποιῶν
 ἢ πολέμων, ἢ ὧν δῆποτε ἱστοριῶν ἂν παρὰ τοῖς πολλοῖς
 δεχθισομένων, ἀποφαίνονται εἶναι τύπους· ἐν δὲ τῷ τίνων,
 πῇ μὲν διὰ τὴν ἕξιν οὐ πάνυ συγκεκριτημένην, πῇ δὲ διὰ
 τὴν προπέτειαν, ἔσθ' ὅτε καὶ συγκεκριτημένος τις τυγχάνη 25
 καὶ ἀπρόπτωτος, διὰ τὴν εἰς ὑπερβολὴν χαλεπωτάτην εὐ- 167
 ρεσιν τῶν πραγμάτων τοῖς ἀνθρώποις, οὐ πάνυ σαφηνίζεται
 ὁ περὶ τούτων ἐκάστου λόγος.

10. Καὶ τί δέι λέγειν περὶ τῶν προφητειῶν, ἃς πάν-
 τες ἴσμεν αἰνιγμάτων καὶ σκοτεινῶν λόγων πεπληρωσθαι; 30
 καὶ ἐπὶ τὰ εὐαγγέλια δὲ φθάσωμεν, κακείνων ὁ ἀκριβής
 νοῦς, ἅτε νοῦς ὢν Χριστοῦ, δέεται χάριτος τῆς δοθείσης τῷ

20 post ἀποπίπτοντες desunt duo folia in C 23 λεχθησομένων
 BE 30 πεπληρωσθαι λόγων AD

cf. Ge xix
 30 ff.
 cf. Ge xvi
 cf. Ge xxix
 21 ff.
 cf. Ge xxx

cf. Ex xxv ff.

ABD εἰρηκότες· Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν· ἵνα εἰδῶμεν τὰ ^{1 Co ii 16: 12 f.} ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν· ἃ καὶ λαλοῦμεν, οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος. καὶ τὰ ἀποκεκαλυμμένα δὲ τῷ Ἰωάννῃ τίς οὐκ
 5 ἂν ἀναγνούς καταπλαγείῃ τὴν ἐπὶ κρυψὶν ἀπορρήτων μυστηρίων καὶ τῷ μὴ νοοῦντι τὰ γεγραμμένα ἐμφαινομένων; αἱ δὲ τῶν ἀποστόλων ἐπιστολαὶ τίνι τῶν βασανίζειν λόγους ἐπισταμένων δόξαιεν ἂν εἶναι σαφεῖς καὶ εὐχερῶς νοούμεναι, μυρίων ὧσων ἀκκέῃ, ὡς δι' ὁπῆς, μεγίστων καὶ
 10 πλείστων νοημάτων βραχεῖαν ἀφορμὴν παρεχόντων; διόπερ τούτων οὕτως ἐχόντων, καὶ μυρίων ὧσων σφαλλομένων, οὐκ ἀκίνδυνον ἐν τῷ ἀναγινώσκειν εὐχερῶς ἀποφαίνεσθαι νοεῖν τὰ δεόμενα τῆς κλειδὸς τῆς γνώσεως, ἣν τινα ὁ σωτὴρ φησιν εἶναι παρὰ τοῖς νομοκοῖς· καὶ ἀπαγγελλέτωσαν οἱ
 15 μὴ βουλόμενοι παρὰ τοῖς πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ χριστοῦ τὴν ἀλήθειαν τυγχάνειν, πῶς ἢ τῆς γνώσεως κλεῖς ὑπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ λέγεται παρ' ἐκείνοις τυγχάνειν, τοῖς, ὡς φασιν αὐτοὶ, μὴ ἔχουσι βίβλους περιεχούσας τὰ ἀπόρρητα τῆς γνώσεως καὶ παντελῆ μυστήρια. ἔχει
 20 γὰρ οὕτως ἡ λέξις· Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομοκοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν ^{Lc xi 52} κλεῖδα τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθετε, καὶ τοὺς εἰσέρχομένους ἐκωλύσατε.

168 11. Ἡ τοίνυν φαινομένη ἡμῖν ὁδὸς τοῦ πῶς δεῖ ἐν-
 τυγχάνειν ταῖς γραφαῖς καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν ἐκλαμβάνειν
 25 ἐστὶ τοιαύτη, ἀπ' αὐτῶν τῶν λογίων ἐξιχνευομένη. παρὰ τῷ Σολομώντι ἐν ταῖς Παροιμίαις εὗρίσκομεν τοιοῦτον τι προστασσόμενον περὶ τῶν γεγραμμένων θείων δογμάτων· Καὶ σὺ δὲ ἀπόγραψαι αὐτὰ τρισσῶς ἐν βουλῇ καὶ γνώσει, ^{Prov xxii 20 f.} τοῦ ἀποκρίνασθαι λόγους ἀληθείας τοῖς προβαλλομένοις
 30 σοι· οὐκοῦν τριχῶς ἀπογράφεσθαι δεῖ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τὰ τῶν ἁγίων γραμμάτων νοήματα· ἵνα ὁ μὲν ἀπλούστερος οἰκοδομῇται ἀπὸ τῆς οἰονεῖ σαρκὸς τῆς γρα-

5 ἐπὶ κρυψιν] + τῶν AB^a E

8 δόξαιεν ἂν] E; δόξαι ἂν AB; δόξαιεν D

7, 8 ἐπισταμένων λόγους AD

22 ἐκωλύσετε B

φῆς, οὕτως ὀνομαζόντων ἡμῶν τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν· ὁ AB(C)(D)
 δὲ ἐπὶ ποσὸν ἀναβεβηκώς, ἀπὸ τῆς ὥσπερ εἰ ψυχῆς αὐτῆς·
 ὁ δὲ τέλειος καὶ ὁμοιος τοῖς παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λεγομέ-
 νοις· 1 Co ii 6 f. Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις, σοφίαν δὲ οὐ
 τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου 5
 τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦμεν θεοῦ σοφίαν ἐν
 μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ
 τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν· ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ νόμου,
 He x 1 σκιὰν περιέχοντος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. ὥσπερ γὰρ ὁ
 ἄνθρωπος συνέστηκεν ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ πνεύματος· 10
 τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ οἰκονομηθεῖσα ὑπὸ θεοῦ εἰς ἀνθρώ-
 πων σωτηρίαν δοθῆναι γραφή. διὰ τοῦτο ἡμεῖς καὶ τὸ ἐν
 τῷ ὑπὸ τινων καταφρονουμένῳ βιβλίῳ, τῷ Ποιμένι, περὶ
 τοῦ προστάσσεσθαι τὸν Ἑρμᾶν δύο γράψαι βιβλία, καὶ
 μετὰ ταῦτα αὐτὸν ἀναγγέλλειν τοῖς πρεσβυτέροις τῆς ἐκ- 15
 κλησίας ἃ μεμάθηκεν ὑπὸ τοῦ πνεύματος, οὕτω διηγού-
 μεθα. Herm Vis ii 4 ἔστι δὲ ἡ λέξις αὕτη· Γράψεις δύο βιβλία, καὶ
 δώσεις ἐν Κλήμεντι καὶ ἐν Γραπτῇ· καὶ Γραπτῇ μὲν νου-
 θετήσῃ τὰς χήρας καὶ τοὺς ὀρφανούς· Κλήμης δὲ πέμψει
 εἰς τὰς ἔξω πόλεις· σὺ δὲ ἀναγγελεῖς τοῖς πρεσβυτέροις 169
 τῆς ἐκκλησίας. Γραπτῇ μὲν γὰρ, ἡ νουθετοῦσα τὰς χήρας
 καὶ τοὺς ὀρφανούς, αὐτὸ ψιλόν ἐστι τὸ γράμμα, νουθετοῦν
 τοὺς παῖδας τὰς ψυχὰς, καὶ μηδέπω πατέρα θεὸν ἐπιγρά-
 ψασθαι δυναμένους, καὶ διὰ τοῦτο ὀρφανούς καλουμένους·
 νουθετοῦν δὲ καὶ τὰς μηκέτι μὲν τῷ παρανόμῳ νυμφίῳ χρω- 25
 μένας, χηρενούσας δὲ τῷ μηδέπω ἀξίας αὐτὰς τοῦ νυμφίου
 γεγονέναι. Κλήμης δὲ, ὁ ἥδη τοῦ γράμματος ἐξιστάμενος,
 εἰς τὰς ἔξω πόλεις λέγεται πέμπειν τὰ λεγόμενα, ὡς εἰ
 λέγοιμεν τὰς ἔξω τῶν σωματικῶν καὶ τῶν κάτω νοημάτων
 τυγχανούσας ψυχὰς. οὐκέτι δὲ διὰ γραμμάτων, ἀλλὰ διὰ 30
 λόγων ζώντων, αὐτὸς ὁ μαθητῆς τοῦ πνεύματος προστάσ-

5 om. οὐδὲ τ. α. τ. αἰ. τούτου BD 6 τὴν καταργουμένην D
 16 μεμάθηκεν] AE; didicit Ruf.; μεμαθήκαμεν BD 26 -μένας]
 rursus incipit C 31 ζώντων λόγων AC

AB(C)(D) σεται ἀναγγέλλειν τοῖς τῆς πάσης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ
πρεσβυτέροις πεπολιωμένοις ὑπὸ φρονήσεως.

12. Ἄλλ' ἐπεὶ εἰσὶ τινες γραφαὶ τὸ σωματικὸν οὐδα-
μῶς ἔχουσαι, ὡς ἐν τοῖς ἐξῆς δείξομεν, ἔστιν ὅπου οἰονεὶ
5 τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς γραφῆς μόνα χρῆ ζῆτεῖν.
καὶ τάχα διὰ τοῦτο αἱ ἐπὶ καθαρισμῶ τῶν Ἰουδαίων ὑδραὶ Jn ii 6
κεῖσθαι λεγόμεναι, ὡς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίῳ ἀνέ-
γνωμεν, χωροῦσιν ἀνὰ μετρητὰς δύο ἢ τρεῖς· αἰνισσομένου
τοῦ λόγου περὶ τῶν παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἐν κρυπτῷ Ἰου- Ro ii 29
10 δαίων, ὡς ἄρα οὗτοι καθαρίζονται διὰ τοῦ λόγου τῶν γρα-
φῶν, ὅπου μὲν δύο μετρητὰς, τὸν ἕν' οὕτως εἶπω ψυχικὸν
καὶ τὸν πνευματικὸν λόγον χωροῦντος· ὅπου δὲ τρεῖς, ἐπεὶ
τινες ἔχουσι πρὸς τοῖς προειρημένοις καὶ τὸ σωματικὸν
οἰκοδομῆσαι δυνάμενον. ἐξ δὲ ὑδραὶ εὐλόγως εἰσὶ τοῖς ἐν
15 κόσμῳ καθαριζομένοις, γεγεννημένῳ ἐν ἐξ ἡμέραις ἀριθμῷ
τελείῳ.

13. Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς πρώτης ἐκδοχῆς καὶ κατὰ τοῦτο
ὠφελούσης ὅτι ἔστιν ὄνασθαι, μαρτυρεῖ τὰ πλήθη τῶν
170 γησιῶς καὶ ἀπλούστερον πεπιστευκότων· τῆς δὲ ὡς ἂν εἰς
20 ψυχὴν ἀναγομένης διηγήσεως παράδειγμα τὸ παρὰ τῷ
Παύλῳ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους κείμενον. Γέγραπται x Co ix 9 f.
γάρ φησιν· οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. ἔπειτα διηγού- cf. Deut. xxv 4
μενος τοῦτον τὸν νόμον ἐπιφέρει· Μὴ τῶν βοῶν μέλει
τῷ θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη,
25 ὅτι ὀφείλει ἐπ' ἐλπίδι ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν, καὶ ὁ ἀλοῶν
ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μετέχειν. καὶ πλείους δὲ περιφερόμεναι
τοῖς πλήθεσιν ἀρμόζουσαι ἐρμηνεῖαι, καὶ οἰκοδομοῦσαι
τοὺς ὑψηλοτέρων ἀκούειν μὴ δυναμένους, τὸν αὐτὸν πῶς
ἔχουσι χαρακτῆρα. (13) πνευματικὴ δὲ διήγησις τῷ
30 δυναμένῳ ἀποδείξαι, πόλιν ἐπουρανίων ὑποδείγματι καὶ He viii 5
He xi
σκιᾷ οἱ κατὰ σάρκα Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον, καὶ τίνων μελ-

6 ὑδρεῖαι C 12 χωροῦντων] CE 13 τὸ] τὸν C 14 ὑδρεῖαι
AC 17 οὖν] C; igitur Ruf.; om. οὖν AB 28 ὑψηλότερον B
29 post ἔχουσι χα desunt multa folia in C

λόντων ἀγαθῶν ὁ νόμος ἔχει σκιάν. καὶ ἀπαξᾶπλῶς ἐπὶ ABD
 πάντων, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ἐπαγγελίαν, ζητητέον
 1 Co ii 7 f. σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν
 ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων, ἣν οὐδεὶς τῶν
 ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκε. φησὶ δέ που ὁ 5
 αὐτὸς ἀπόστολος, χρησάμενός τισι ῥητοῖς ἀπὸ τῆς Ἐξόδου
 1 Co x 11 καὶ τῶν Ἀριθμῶν, ὅτι Ταῦτα τυπικῶς συνέβαινεν ἐκείνοις·
 ἐγράφη δὲ δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε.
 καὶ ἀφορμὰς δίδωσι τοῦ τίνων ἐκεῖνα τύποι ἐτύγχανον,
 1 Co x 4 λέγων· Ἐπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, 10
 ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ χριστός. καὶ τὰ περὶ τῆς σκηνῆς δὲ ἐν
 He viii 5; cf. ἐτέρα ἐπιστολῇ ὑπογράφων ἐχρήσατο τῷ· Ποιήσεις πάντα
 Ex xxv 40 κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει. ἀλλὰ
 μὴν καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ, οἰονεὶ ὀνειδίζων
 τοῖς ἀναγινώσκειν νομίζουσι τὸν νόμον καὶ μὴ συνιᾶσιν 15
 αὐτὸν, μὴ συνιᾶν κρίνων ἐκείνους, ὅσοι μὴ ἀλληγορίας 171
 Ga iv 21 ff. εἶναι ἐν τοῖς γεγραμμένοις νομίζουσι· Δέγετέ μοι, φησὶν,
 οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;
 γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς
 παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας· ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς 20
 παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐλευθέρας
 διὰ τῆς ἐπαγγελίας· ἅτινά ἐστιν ἀλληγορούμενα· αὗται
 γὰρ εἰσιν δύο διαθήκαι, καὶ τὰ ἐξ ἧς. παρατηρητέον γὰρ
 ἕκαστον τῶν εἰρημένων ὑπ' αὐτοῦ, ὅτι φησὶν· Οἱ ὑπὸ
 νόμον θέλοντες εἶναι, οὐχί· Οἱ ὑπὸ τὸν νόμον ὄντες· 25
 καί· Τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; τοῦ ἀκούειν ἐν τῷ νοεῖν καὶ
 γινώσκειν κρινομένου. καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς δὲ
 ἐπιστολῇ, διὰ βραχέων τὸ βούλημα τῆς πάσης ἐπιτεμ-
 Col ii 16 f. νόμενος νομοθεσίας, φησί· Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν
 βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νουμηνίας ἢ 30
 σαββάτων· ἃ ἐστί σκιά τῶν μελλόντων. ἔτι δὲ καὶ ἐν
 τῇ πρὸς Ἑβραίους, περὶ τῶν ἐκ περιτομῆς διαλεγόμενος,

8 κατήντηκεν AD 12 τῷ] τὸ ABD 21 γεγέννηται A 23 εἰ-
 σω]+al A 29 κρινέτω]+ἡ AD

ABD γράφει· Οἷτινες ὑποδείγματι καὶ σικῆ λατρεύουσι τῶν He viii 5
ἐπουρανίων. ἀλλ' εἰκὸς διὰ ταῦτα περὶ μὲν τῶν πέντε
Μωσέως ἐπιγεγραμμένων βιβλίων μὴ ἂν διατάξαι τοὺς
τὸν ἀπόστολον ἄπαξ ὡς θεῖον ἄνδρα προσιεμένους· περὶ
5 δὲ τῆς λοιπῆς ἱστορίας βούλεσθαι μαθάνειν, εἰ κακείνη
τυπικῶς συνέβαινε. παρατηρητέον δὲ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους
τό· Κατέλιπον ἑμαυτῷ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἷτινες οὐκ
ἐκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ· κείμενον ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Ro xi 4; cf.
1 Reg xix 18
Βασιλειῶν· ὅτι ὁ Παῦλος εἵληφεν ἀντὶ τῶν κατ' ἐκλογὴν
10 Ἰσραηλιτῶν, τῷ μὴ μόνον τὰ ἔθνη ὠφελῆσθαι ἀπὸ τῆς
Χριστοῦ ἐπιδημίας, ἀλλὰ καὶ τινὰς τῶν ἀπὸ τοῦ θείου
γένους.

14. Τούτων οὕτως ἐχόντων τοὺς φαινομένους ἡμῖν
χαρακτῆρας τῆς νοήσεως τῶν γραφῶν ὑποτυπωτέον.
172 καὶ πρῶτόν γε τοῦτο ὑποδεικτέον, ὅτι ὁ σκοπὸς τῷ φωτί-
ζοντι πνεύματι προνοία θεοῦ διὰ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν
θεὸν λόγου τοὺς διακόνους τῆς ἀληθείας, προφήτας καὶ
ἀποστόλους, ἣν προηγουμένως μὲν ὁ περὶ τῶν ἀπορρήτων
μυστηρίων τῶν κατὰ τοὺς ἀνθρώπους πραγμάτων· ἀνθρώ-
20 πους δὲ νῦν λέγω τὰς χρωμένας ψυχὰς σώμασιν· ἵν' ὁ
δυναμένος διδαχθῆναι ἐρευνήσας, καὶ τοῖς βάθεσι τοῦ νοῦ
τῶν λέξεων ἑαυτὸν ἐπιδούς, κοινωνὸς τῶν ὅλων τῆς βουλῆς
αὐτοῦ γένηται δογμάτων. εἰς δὲ τὰ περὶ τῶν ψυχῶν,
οὐκ ἄλλως δυναμένων τῆς τελειότητος τυχεῖν χωρὶς τῆς
25 πλουσίας καὶ σοφῆς περὶ θεοῦ ἀληθείας, τὰ περὶ θεοῦ
ἀναγκαίως ὡς προηγούμενα τέτακται, καὶ τοῦ μονογε-
νοῦς αὐτοῦ· ποίας ἐστὶ φύσεως, καὶ τίνα τρόπον υἱὸς
τυγχάνει θεοῦ, καὶ τίνες αἱ αἰτίαι τοῦ μέχρι σαρκὸς
ἀνθρωπίνης αὐτὸν καταβεβηκέναι καὶ πάντῃ ἄνθρωπον
30 ἀνελιφέναι· τίς τε καὶ ἡ τούτου ἐνέργεια, καὶ εἰς τίνας
καὶ πότε γινομένη. ἀναγκαίως δὲ ὡς περὶ συγγενῶν
καὶ τῶν ἄλλων λογικῶν θειοτέρων τε καὶ ἐκπεπτωκότων

10 τῷ] τὸ BD; om. A
24 οὐκ ἄλλως] οὐ καλῶς B

ὠφελεῖσθαι D

11 om. ἀπὸ B

τῆς μακαριότητος, καὶ τῶν αἰτίων τῆς τούτων ἐκπτώσεως, ABD
 ἔχρην εἰς τοὺς λόγους τῆς θείας ἀνελήφθαι διδασκαλίας·
 καὶ περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ψυχῶν, καὶ πόθεν αἱ διαφοραὶ
 αὐταὶ ἐληλύθασιν· τίς τε ὁ κόσμος, καὶ διὰ τί ὑπέστη. ἔτι
 δὲ πόθεν ἡ κακία τοσαύτη καὶ τηλικαύτη ἐστὶν ἐπὶ γῆς, 5
 καὶ εἰ μὴ μόνον ἐπὶ γῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀναγκαῖον
 ἡμᾶς μαθεῖν.

15. Τούτων δὴ καὶ τῶν παραπλησίων προκειμένων
 τῷ φωτίζοντι πνεύματι τὰς τῶν ἀγίων ὑπηρετιῶν τῆς ἀλη-
 θείας ψυχάς· δεύτερος ἦν σκοπὸς, διὰ τοῖς μὴ δυναμένους 10
 τὸν κάματον ἐνεγκεῖν ὑπὲρ τοῦ τὰ τηλικαῦτα εὑρεῖν,
 κρύψαι τὸν περὶ τῶν προειρημένων λόγον ἐν λέξεσιν 173
 ἐμφαινουσάις διήγησιν περιέχουσιν ἀπαγγελίαν τὴν περὶ
 τῶν αἰσθητῶν δημιουργημάτων, καὶ ἀνθρώπου κτίσεως, καὶ
 τῶν ἐκ τῶν πρώτων κατὰ διαδοχὴν μέχρι πολλῶν γεγενη- 15
 μένων· καὶ ἄλλαις ἱστορίαις, ἀπαγγελλούσαις δικαίων
 πράξεις, καὶ τῶν αὐτῶν τούτων ποτὲ γενόμενα ἁμαρτή-
 ματα ὡς ἀνθρώπων, καὶ ἀνόμων καὶ ἀσεβῶν πονηρίας
 καὶ ἀκολασίας καὶ πλεονεξίας. παραδοξότατα δὲ, διὰ
 ἱστορίας τῆς περὶ πολέμων καὶ νενικηκότων καὶ νενικη- 20
 μένων, τινὰ τῶν ἀπορρήτων τοῖς ταῦτα βασανίζειν δυνα-
 μένοις σαφηνίζεται· καὶ ἔτι θαυμασιώτερον, διὰ γραπτῆς
 νομοθεσίας οἱ τῆς ἀληθείας νόμοι προφητεύονται· μετὰ
 ἀληθῶς πρεπούσης θεοῦ σοφίᾳ δυνάμεως πάντων τούτων
 εἰρμῷ ἀναγεγραμμένων. προέκειτο γὰρ καὶ τὸ ἔνδυμα 25
 τῶν πνευματικῶν, λέγω δὲ τὸ σωματικὸν τῶν γραφῶν, ἐν
 πολλοῖς ποιῆσαι οὐκ ἀνωφελές, δυνάμενόν τε τοὺς πολ-
 λούς, ὡς χωροῦσι, βελτιοῦν.

16. (15) 'Ἄλλ' εἶπερ, εἰ δι' ὅλων σαφῶς τὸ τῆς
 νομοθεσίας χρήσιμον αὐτόθεν ἐφαίνετο καὶ τὸ τῆς ἱστο- 30
 ρίας ἀκόλουθον καὶ γλαφυρὸν, ἠπιστήσαμεν ἂν ἄλλο τι
 παρὰ τὸ πρόχειρον νοεῖσθαι δύνασθαι ἐν ταῖς γραφαῖς·

ABD ὥκονόμησέ τινα οἰονεὶ σκάνδαλα καὶ προσκόμματα καὶ
 ἀδύνατα διὰ μέσου ἐγκαταταχθῆναι τῷ νόμῳ καὶ τῇ ἱστορίᾳ
 ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· ἵνα μὴ πάντα ὑπὸ τῆς λέξεως ἐλκόμενοι
 τὸ ἀγωγὸν ἄκρατον ἐχούσης, ἥτοι ὡς μηδὲν ἄξιον θεοῦ
 5 μανθάνοντες τέλεον ἀποστῶμεν τῶν δογμάτων, ἢ μὴ κι-
 νούμενοι ἀπὸ τοῦ γράμματος μηδὲν θειότερον μάθωμεν.
 174 χρὴ δὲ καὶ τοῦτο εἰδέναι, ὅτι, τοῦ προηγουμένου σκοποῦ
 τυγχάνοντος τὸν ἐν τοῖς πνευματικοῖς εἰρμὸν ἀπαγγεῖλαι
 γεγενημένοις καὶ πρακτέοις, ὅπου μὲν εὔρε γενόμενα κατὰ
 10 τὴν ἱστορίαν ὁ λόγος ἐφαρμόσαι δυνάμενα τοῖς μυστικοῖς
 τούτοις, ἐχρήσατο ἀποκρύπτων ἀπὸ τῶν πολλῶν τὸν βαθύ-
 τερον νοῦν· ὅπου δὲ ἐν τῇ διηγῇ τῆς περὶ τῶν νοητῶν
 ἀκολουθίας οὐχ εἶπετο ἡ τῶνδὲ τινων πρᾶξις ἢ προανα-
 γεγραμμένη διὰ τὰ μυστικώτερα, συνύφηνεν ἡ γραφὴ τῇ
 15 ἱστορίᾳ τὸ μὴ γενόμενον· πῇ μὲν μηδὲ δυνατόν γενέσθαι,
 πῇ δὲ δυνατόν μὲν γενέσθαι, οὐ μὴν γεγενημένον. καὶ
 ἔσθ' ὅτε μὲν ὀλίγαι λέξεις παρεμβεβλημέναι εἰσὶ κατὰ τὸ
 σῶμα οὐκ ἀληθεύμεναι, ἔσθ' ὅτε δὲ πλείονες. τὸ δ'
 20 ἀνάλογον καὶ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας ἐκληπτέον, ἐν ᾗ ἔστι
 πλεονάκις εὑρεῖν καὶ τὸ αὐτόθεν χρήσιμον, πρὸς τοὺς
 καιροὺς τῆς νομοθεσίας ἀρμόζον· ἐνίοτε δὲ λόγος χρήσιμος
 οὐκ ἐμφαίνεται καὶ ἄλλοτε καὶ ἀδύνατα νομοθετεῖται, διὰ
 τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ ζητητικωτέρους· ἵνα τῇ βασάνῳ
 τῆς ἐξετάσεως τῶν γεγραμμένων ἐπιδιδόντες ἑαυτοὺς,
 25 πείσμα ἀξιόλογον λάβωσι περὶ τοῦ δεῖν τοῦ θεοῦ ἄξιον
 νοῦν εἰς τὰ τοιαῦτα ζητεῖν. (16) οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν
 πρὸ τῆς παρουσίας ταῦτα τὸ πνεῦμα ὥκονόμησεν, ἀλλὰ
 γὰρ, ἅτε τὸ αὐτὸ τυγχάνον καὶ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς θεοῦ, τὸ
 ὁμοιον καὶ ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων πεποίηκε καὶ ἐπὶ τῶν
 30 ἀποστόλων· οὐδὲ τούτων πάντα ἄκρατον τὴν ἱστορίαν
 τῶν προσυφασμένων κατὰ τὸ σωματικὸν ἐχόντων, μὴ γε-
 γενημένων· οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν καὶ τὰς ἐντολάς πάντως
 τὸ εὐλογον ἐντεῦθεν ἐμφαίνοντα.

1 οἰονεῖ] εἰς B 15 μηδὲ] μὴ AD 33 om. ἐντεῦθεν AD

17. Τίς γοῦν νοῦν ἔχων οἰήσεται πρώτην καὶ δευτέραν ABD
 Ge i 5 καὶ τρίτην ἡμέραν, ἐσπέραν τε καὶ πρωΐαν, χωρὶς ἡλίου 175
 γεγονέναι καὶ σελήνης καὶ ἀστέρων; τὴν δὲ οἰονεῖ πρώτην
 καὶ χωρὶς οὐρανοῦ; τίς δ' οὕτως ἡλίθιος ὥς οἰηθῆναι
 τρόπον ἀνθρώπου γεωργοῦ τὸν θεὸν πεφυτεῦκέναι παράδει- 5
 Ge ii 8 f. σον ἐν Ἑδὲμ κατὰ ἀνατολάς, καὶ ξύλον ζωῆς ἐν αὐτῷ
 πεποικηκέναι ὁρατὸν καὶ αἰσθητὸν, ὥστε διὰ τῶν σωματι-
 κῶν ὀδόντων γευσάμενον τοῦ καρποῦ τὸ ζῆν ἀναλαμβάνειν·
 καὶ πάλιν καλοῦ καὶ πονηροῦ μετέχειν τινὰ παρὰ τὸ
 μεμασῆσθαι τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῦ ξύλου λαμβανόμενον; ἐὰν 10
 Ge iii 8 δὲ καὶ θεὸς τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατεῖν
 λέγεται, καὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπὸ τὸ ξύλον κρύπτεσθαι· οὐκ οἶμαι
 διστάζειν τινὰ περὶ τοῦ αὐτὰ τροπικῶς διὰ δοκούςσης
 ἱστορίας, καὶ οὐ σωματικῶς γεγεννημένης, μηνύειν τινὰ
 Ge iv 16 μυστήρια. ἀλλὰ καὶ Καὶν ἐξερχόμενος ἀπὸ προσώπου 15
 τοῦ θεοῦ σαφῶς τοῖς ἐπιστήσασι φαίνεται κινεῖν τὸν
 ἐντυγχάνοντα ζητεῖν πρόσωπον θεοῦ καὶ ἐξέρχεσθαι τινα
 ἀπ' αὐτοῦ. καὶ τί δεῖ πλείω λέγειν, τῶν μὴ πάντῃ ἀμ-
 βλέων μυρία ὅσα τοιαῦτα δυναμένων συναγαγεῖν, ἀναγε-
 γραμμένα μὲν ὡς γεγονότα, οὐ γεγεννημένα δὲ κατὰ τὴν 20
 λέξιν; ἀλλὰ καὶ τὰ εὐαγγέλια δὲ τοῦ αὐτοῦ εἵδους τῶν
 Mt iv 8 λόγων πεπλήρωται· εἰς ὑψηλὸν ὄρος τὸν Ἰησοῦν ἀνα-
 βιβάζοντος τοῦ διαβόλου, ἵν' ἐκεῖθεν αὐτῷ δείξῃ τοῦ
 παντὸς κόσμου τὰς βασιλείας καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν. τίς
 γὰρ οὐκ ἂν τῶν μὴ παρέργως ἀναγινωσκόντων τὰ τοιαῦτα 25
 καταγινώσκῃ τῶν οἰομένων τῷ τῆς σαρκὸς ὀφθαλμῷ,
 δεηθέντι ὕψους ὑπὲρ τοῦ κατανοηθῆναι δύνασθαι τὰ κατω-
 τέρω καὶ ὑποκείμενα, ἐωρᾶσθαι τὴν Περσῶν καὶ Σκυθῶν
 καὶ Ἰνδῶν καὶ Παρθυαίων βασιλείαν, καὶ ὡς δοξάζονται
 παρὰ ἀνθρώποις οἱ βασιλεύοντες; παραπλησίως δὲ τούτοις 30
 καὶ ἄλλα μυρία ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων ἔνεστι τὸν ἀκριβοῦντα

1 οἰήσεται] ὀρίσεται apud Justiniani ep. ad Mennam. 13 διστά-
 ζειν AD 17 τί πρόσωπον θεοῦ, καὶ τί conj. Tarinus; quae facies
 Dei sit, et quomodo Ruf.; vide autem infra p. 25 l. 27

ABD τηρῆσαι, ὑπὲρ τοῦ συγκαταθέσθαι συνυφαίνεσθαι ταῖς
176 κατὰ τὸ ῥητὸν γεγενημέναις ἱστορίαις ἕτερα μὴ συμβε-
βηκότα.

18. (17) Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὴν νομοθεσίαν ἔλθωμεν τὴν
5 Μωσέως, πολλοὶ τῶν νόμων, τῷ ὅσον ἐπὶ τῷ καθ' ἑαυτοὺς
τηρεῖσθαι, τὸ ἄλογον ἐμφαίνουσιν, ἕτεροι δὲ τὸ ἀδύνατον.
τὸ μὲν ἄλογον, γῦπες ἐσθίεσθαι ἀπαγορευόμενοι, οὐδενὸς cf. Lev xi 14
οὐδὲ ἐν τοῖς μεγίστοις λιμοῖς ἐκβιασθέντος ὑπὸ τῆς ἐνδείας
ἐπὶ τοῦτο τὸ ζῶον φθάσαι· καὶ ὀκταήμερα παῖδιά ἀπε-
10 ρίτμητα ἐξολοθρεῦεσθαι ἐκ τοῦ γένους αὐτῶν κελεύόμενα·
δέον, εἰ ὅλως ἐχρὴν τι περὶ τούτων κατὰ τὸ ῥητὸν νενομο-
θετῆσθαι, τοὺς πατέρας αὐτῶν κελεύεσθαι ἀναιρεῖσθαι ἢ
τοὺς παρ' οἷς τρέφονται. νῦν δὲ φησιν ἡ γραφή· Ἀπερί- Ge xvii 14
τμητος πᾶς ἄρρην, ὃς οὐ περιτμηθήσεται τῇ ἡμέρᾳ τῇ
15 ὀγδόῃ, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ. εἰ δὲ καὶ
ἀδύνατα νομοθετούμενα βούλεσθε ἰδεῖν, ἐπισκεψώμεθα ὅτι
τραγέλαφος μὲν τῶν ἀδυνάτων ὑποστῆναι ζῶον τυγχάνει, cf. Deut xiv
ὃν ὡς καθαρόν κελεύει Μωσῆς ἡμᾶς προσφέρεισθαι· γρυψ 5, 12
δὲ οὐχ ἰστόρηταί ποτε ὑποχείριος ἀνθρώπῳ γεγονέναι, ὃν
20 ἀπαγορεύει ἐσθίεσθαι ὁ νομοθέτης. ἀλλὰ καὶ τὸ δια-
βόητον σάββατον τῷ ἀκριβοῦντι τό· Καθήσεσθε ἕκαστος Ex xvi 29
εἰς τοὺς οἴκους ὑμῶν· μηδεὶς ὑμῶν ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ
τόπου αὐτοῦ τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ· ἀδύνατόν ἐστι φυλα-
χθῆναι κατὰ τὴν λέξιν· οὐδενὸς ζῶου δυναμένου δι' ὅλης
25 καθεῖζεσθαι τῆς ἡμέρας, καὶ ἀκινητεῖν ἀπὸ τοῦ καθεῖζεσθαι.
διόπερ τινὰ μὲν οἱ ἐκ περιτομῆς, καὶ ὅσοι θέλουσι πλεόν
τῆς λέξεως δηλοῦσθαι μηδὲν, οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ζητοῦσιν,
ὥσπερ τὰ περὶ τραγελάφου καὶ γρυπὸς καὶ γυπὸς, εἰς τινα
δὲ φλυαροῦσιν εὐρησιλογοῦντες, ψυχράς παραδόσεις φέ-
30 ροντες, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ σαββάτου, φάσκοντες τόπον
179 ἐκάστου εἶναι δισχιλίους πῆχεις. ἄλλοι δὲ, ὧν ἐστὶ
Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς, καταγινώσκοντες τῆς τοιαύτης διη-

5 τῷ ὅσον AB
εὐρεσίλ. D

9 ἐπὶ] ὑπὸ B

29 εὐρεσίλ. A;

31 ἐκάστῳ AD

γήσεως οἶονται ἐπὶ τοῦ σχήματος, οὐ ἂν καταληφθῇ τις ἐν ABD
τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, μένειν μέχρις ἑσπέρας. ἀλλὰ
Jer xvii 21 καὶ τὸ μὴ αἶρειν βάσταγμα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου
ἀδύνατον· διόπερ εἰς ἀπεραντολογίαν οἱ τῶν Ἰουδαίων
διδάσκαλοι ἐληλύθασι, φάσκοντες βάσταγμα μὲν εἶναι τὸ 5
τοιόνδε ὑπόδημα, οὐ μὴν καὶ τὸ τοιόνδε, καὶ τὸ ἥλους ἔχον
σανδάλιον, οὐ μὴν καὶ τὸ ἀνήλωτον· καὶ τὸ οὕτως ἐπὶ
τοῦ ὤμου φορούμενον, οὐ μὴν καὶ ἐπὶ τῶν δύο ὤμων.

19. (18) Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον ἐλθόντες τὰ
Lc x 4 ὅμοια ζητήσαιμεν, τί ἂν εἴη ἀλογώτερον τοῦ· Μηδένα 10
κατὰ τὴν ὁδὸν ἀσπάσῃσθε· ὅπερ ἐντέλλεσθαι νομίζουσιν
οἱ ἀκέραιοι τὸν σωτήρα τοῖς ἀποστόλοις; ἀλλὰ καὶ δεξιὰ
σιαγῶν τύπτεσθαι λεγομένη ἀπιθανωτάτη ἐστί· παντὸς
τοῦ τύπτοντος, εἰ μὴ ἄρα πεπονθὼς τι παρὰ φύσιν τυγ-
χάνει, τῇ δεξιᾷ χειρὶ τύπτοντος τὴν ἀριστερὰν σιαγῶνα. 15
Mt v 39 ἀδύνατον δὲ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου ἐστὶ λαβεῖν ὀφθαλμὸν
δεξιὸν σκανδαλίζοντα. ἵνα γὰρ χαρισώμεθα τὸ δύνασθαι
ἐκ τοῦ ὁρᾶν σκανδαλίζεσθαι τινα, πῶς τῶν δύο ὀφθαλμῶν
ὁρώντων τὴν αἰτίαν ἀνενεκτέον ἐπὶ τὸν δεξιόν; τίς δὲ καὶ
καταγνοὺς ἑαυτοῦ ἐν τῷ ἑωρακεῖν γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπι- 20
θυμῆσαι, ἀναφέρειν τὴν αἰτίαν ἐπὶ μόνον τὸν δεξιὸν ὀφθαλ-
μὸν, εὐλόγως ἂν τοῦτον ἀποβάλῃ; ἀλλὰ καὶ ὁ ἀπόστολος
Mt v 28 f. νομοθετεῖ, λέγων· Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ ἐπι-
x Co vii 18 σπάσθω. πρῶτον μὲν ὁ βουλόμενος ὁψεται ὅτι παρὰ τὴν
προκειμένην αὐτῷ ὁμιλίαν ταῦτά φησι· πῶς γὰρ περὶ 25
γάμου καὶ ἀγνείας νομοθετῶν οὐ δόξει ταῦτα εἰκῇ παρεμ-
βεβληκέναι; δεύτερον δὲ τίς ἑρεῖ ἀδικεῖν τὸν, εἰ δυνατόν, 180
διὰ τὴν παρὰ τοῖς πολλοῖς νομιζομένην ἀσχημοσύνην ἐπὶ
τῷ περιτετμηθῆναι, ἐπιδιδόντα ἑαυτὸν τῷ ἐπισπάσασθαι;

20. Ταῦτα δὲ ἡμῖν πάντα εἴρηται ὑπὲρ τοῦ δεῖξαι, ὅτι 30
σκοπὸς τῇ δωρουμένη ἡμῖν θείᾳ δυνάμει τὰς ἱερὰς γραφὰς
ἐστὶν οὐχὶ τὰ ὑπὸ τῆς λέξεως παριστάμενα μόνᾳ ἐκλαμβά-

16 λαβεῖν] ἐκβαλεῖν D 29 περιτετμηθῆναι] + ἐπισπάσασθαι B
τῷ ἐπισπάσασθαι] τὸ ἐπισπάσασθαι AB

ABD νειν, ἐνίοτε τούτων ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ οὐκ ἀληθῶν ἀλλὰ καὶ ἀλόγων καὶ ἀδυνάτων τυγχανόντων· καὶ ὅτι προσύφανταί τινα τῇ γενομένῃ ἱστορίᾳ καὶ τῇ κατὰ τὸ ῥητὸν χρησίμῳ νομοθεσίᾳ. (19) ἵνα δὲ μὴ ὑπολάβῃ τις ἡμᾶς ἐπὶ πάντων 5 τοῦτο λέγειν, ὅτι οὐδεμία ἱστορία γέγονεν, ἐπεὶ τις οὐ γέγονε· καὶ οὐδεμία νομοθεσία κατὰ τὸ ῥητὸν τηρητέα ἐστίν, ἐπεὶ τις κατὰ τὴν λέξιν ἄλογος τυγχάνει ἢ ἀδύνατος· ἢ ὅτι τὰ περὶ τοῦ σωτήρος γεγραμμένα κατὰ τὸ αἰσθητὸν οὐκ ἀληθεύεται· ἢ ὅτι οὐδεμίαν νομοθεσίαν αὐτοῦ καὶ 10 ἐντολὴν φυλακτέον· λεκτέον ὅτι σαφῶς ἡμῖν παρίσταται περὶ τινων τὸ τῆς ἱστορίας εἶναι ἀληθές· ὥς ὅτι Ἰσραὰμ ἐν τῇ διπλῇ σπηλαίῳ ἐτάφη ἐν Χεβρὼν, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ge xxv 9 f. Ἰακώβ καὶ ἐκάστου τούτων μία γυνή· καὶ ὅτι Σίκιμα Ge xlviii 22; Jos xxiv 32 μερὶς δέδοται τῷ Ἰωσήφ, καὶ Ἱερουσαλὴμ μητροπόλις ἐστὶ 15 τῆς Ἰουδαίας, ἐν ᾗ ψκοδόμητο ὑπὸ Σολομῶντος ναὸς θεοῦ, καὶ ἄλλα μυρία. πολλῶ γὰρ πλείονά ἐστι τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀληθεύόμενα τῶν προσυφανθέντων γυμνῶν πνευματικῶν. πάλιν τε αὖ τίς οὐκ ἂν εἴποι τὴν λέγουσαν ἐντολὴν· Τίμα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα, ἵνα εὖ γένηται Ex xx 12; cf. Eph vi 2 f. 20 σοι· χωρὶς πάσης ἀναγωγῆς χρησίμην τυγχάνειν καὶ τηρητέαν γε, καὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου χρησαμένου αὐτῇ αὐτολεξεί; τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τοῦ· Οὐ φονεύσεις· Ex xx 13 ff. 181 οὐ μοιχεύσεις· οὐ κλέψεις· οὐ ψευδομαρτυρήσεις; καὶ πάλιν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐντολαί εἰσι γεγραμμένοι οὐ 25 ζητούμενοι, πότερον αὐτὰς κατὰ τὴν λέξιν τηρητέον ἢ οὐ· ὥς ἡ φάσκουσα· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅς ἐὰν ὀργισθῇ τῷ Mt v 22 ἀδελφῷ αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· καί· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ Mt v 34 ὁμόσαι ὅλως. καὶ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ τὸ ῥητὸν τηρητέον· Νουθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ὀλιγοψύ- 1 Th v 14 30 χους, ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, μακροθυμεῖτε πρὸς πάντας· εἰ καὶ παρὰ τοῖς φιλοτιμοτέροις δύναται σώζειν ἕκαστον αὐτῶν, μετὰ τοῦ μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν ἐντολὴν, βάθῃ σοφίας θεοῦ.

11 om. ὡς B

28 ὁμόσαι] ὁμῶσαι A; ὁμόσει BD

Jn v 39

21. Ὁ μέντοι γε ἀκριβῆς ἐπὶ τινων περιελκυσθήσεται, ABI
χωρὶς πολλῆς βασάνου μὴ δυνάμενος ἀποφῆνασθαι, πότε-
ρον ἦδε ἢ νομιζομένη ἱστορία γέγονε κατὰ τὴν λέξιν ἢ οὐ·
καὶ τῆσδε τῆς νομοθεσίας τὸ ῥητὸν τηρητέον ἢ οὐ. διὰ
τοῦτο δεῖ ἀκριβῶς τὸν ἐντυγχάνοντα, τηροῦντα τὸ τοῦ 5
σωτήρος πρόσταγμα τὸ λέγον· Ἐρευνάτε τὰς γραφάς·
ἐπιμελῶς βασανίζειν, πῇ τὸ κατὰ τὴν λέξιν ἀληθές ἐστιν,
καὶ πῇ ἀδύνατον· καὶ, ὅση δύναμις, ἐξιχνεύειν ἀπὸ τῶν
ὁμοίων φωνῶν τὸν πανταχοῦ διεσπαρμένον τῆς γραφῆς
νοῦν τοῦ κατὰ τὴν λέξιν ἀδυνάτου. (20) ἐπεὶ τοῖνυν, ὡς 10
σαφὲς ἔσται τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀδύνατος μὲν ὁ ὡς πρὸς
τὸ ῥητὸν εἰρμός, οὐκ ἀδύνατος δὲ ἀλλὰ καὶ ἀληθῆς ὁ
προηγούμενος· ὅλον τὸν νοῦν φιλοτιμητέον καταλαμ-
βάνειν, συνείροντα τὸν περὶ τῶν κατὰ τὴν λέξιν ἀδυνάτων
λόγον νοητῶς τοῖς οὐ μόνον οὐκ ἀδυνάτοις ἀλλὰ καὶ ἀλη- 15
θέσι κατὰ τὴν ἱστορίαν, συναλληγορουμένοις τοῖς ὅσον ἐπὶ
τῇ λέξει μὴ γεγεννημένοις. διακείμεθα γὰρ ἡμεῖς περὶ
πάσης τῆς θείας γραφῆς, ὅτι πᾶσα μὲν ἔχει τὸ πνευ-
ματικόν, οὐ πᾶσα δὲ τὸ σωματικόν· πολλαχοῦ γὰρ ἐλέγ-
χεται ἀδύνατον ὃν τὸ σωματικόν. διόπερ πολλὴν προσ- 182
οχὴν συνεισακτέον τῷ εὐλαβῶς ἐντυγχάνοντι ὡς θείοις
γράμμασι ταῖς θείαις βίβλοις· ὧν ὁ χαρακτήρ τῆς νοήσεως
τοιούτος ἡμῖν φαίνεται.

22. Ἐθνος τι ἐπὶ γῆς ἀπαγγέλλουσιν οἱ λόγοι ἐξειλέ-
χθαι τὸν θεόν, ὃ καλοῦσιν ὀνόμασι πλείοσι. καλεῖται γὰρ 25
τοῦτο τὸ πᾶν ἔθνος Ἰσραὴλ· λέγεται δὲ καὶ Ἰακώβ. ὅτε
δὲ διήρηται κατὰ τοὺς χρόνους Ἱεροβοὰμ υἱοῦ Νάβατ, αἱ
μὲν ὑπὸ τούτῳ λεγόμεναι φυλαὶ δέκα ὠνομάσθησαν Ἰσ-
ραὴλ· αἱ δὲ λοιπαὶ δύο καὶ ἡ Δευτικὴ, ὑπὸ τῶν ἐκ σπέρ-
ματος τοῦ Δαυεὶδ βασιλευόμεναι, Ἰούδας. ὁ δὲ σύμπας 30
τόπος, ὄντινα ᾤκουν οἱ ἀπὸ τοῦ ἔθνους, δεδομένους αὐτοῖς
ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καλεῖται Ἰουδαία, ἥς μητρόπολις Ἱερου-

ABD σαλήμ· μητρόπολις δηλονότι πλειόνων πόλεων, ὧν τὰ
 ὀνόματα πολλαχοῦ μὲν καὶ ἄλλοθι διεσπαρμένως κείμεται,
 ὑφ' ἐν δὲ κατειλεγμένοι εἰσὶν ἐν Ἰησοῦ τῷ τοῦ Ναυῆ.
 (21) τούτων οὕτως ἐχόντων, ὑψῶν τὸ διανοητικὸν ἡμῶν
 5 ὁ ἀπόστολός φησί· πού· Βλέπετε τὸν Ἰσραὴλ κατὰ σάρκα· 1 Co x 18
 ὡς ὄντος τινὸς Ἰσραὴλ κατὰ πνεῦμα· καὶ ἀλλαχοῦ λέγει·
 Οὐ γὰρ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ· οὐδὲ Ro ix 8, 6
 πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· ἀλλ' οὐδὲ ὁ ἐν τῷ Ro ii 28 f.
 φανερωῖ Ἰουδαῖός ἐστιν, οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερωῖ ἐν σαρκὶ
 10 περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος, καὶ περιτομή
 καρδίας ἐν πνεύματι, οὐ γράμματα· εἰ γὰρ ἡ κρίσις τοῦ
 Ἰουδαίου ἐκ τοῦ κρυπτοῦ λαμβάνεται, νοητέον ὅτι, ὥσπερ
 Ἰουδαίων σωματικὸν ἐστὶ γένος, οὕτω τῶν ἐν κρυπτῷ Ἰου-
 15 δαίων ἐστὶ τι ἔθνος, τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν ταύτην κατὰ
 τινὰς λόγους ἀπορρήτους κεκτημένης· ἀλλὰ καὶ πολλὰ
 προφητεῖαι περὶ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τοῦ Ἰούδα προφητεύουσι,
 διηγούμεναι τὰ ἐσόμενα αὐτοῖς· καὶ οὐ δήπου αἱ τοσαῦται
 τούτοις γεγραμμέναι ἐπαγγελίαι, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει τα-
 20 πειναὶ τυγχάνουσαι καὶ οὐδὲν ἀνάστημα παριστᾶσαι καὶ
 ἀξίωμα ἐπαγγελίας θεοῦ, οὐχὶ ἀναγωγῆς μυστικῆς δέονται;
 εἰ δὲ αἱ ἐπαγγελίαι νοηταί εἰσι δι' αἰσθητῶν ἐπαγγελλό-
 183 μенаι· καὶ οἷς αἱ ἐπαγγελίαι, οὐ σωματικοί.

23. Καὶ ἵνα μὴ ἐπιδιατρίβωμεν τῷ λόγῳ τῷ περὶ τοῦ
 ἐν κρυπτῷ Ἰουδαίου καὶ τῷ περὶ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου Ἰσ-
 25 ραηλίου, καὶ τούτων αὐτάρκων ὄντων τοῖς μὴ ἀκέντροις,
 ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανερχόμεθα, καὶ φάμεν τὸν Ἰακώβ
 πατέρα εἶναι τῶν δώδεκα πατριαρχῶν, κακείνους τῶν δη-
 μάρχων, καὶ ἔτι ἐκείνους τῶν ἐξῆς Ἰσραηλιτῶν. ἄρ' οὖν
 οἱ μὲν σωματικοὶ Ἰσραηλίται τὴν ἀναγωγὴν ἔχουσιν ἐπὶ
 30 τοὺς δημάρχους, καὶ οἱ δημαρχοὶ πρὸς τοὺς πατριάρχας, οἱ
 δὲ πατριάρχαι πρὸς τὸν Ἰακώβ καὶ τοὺς ἔτι ἀνωτέρω· οἱ
 δὲ νοητοὶ Ἰσραηλίται, ὧν τύπος ἦσαν οἱ σωματικοί, οὐχὶ

5, 6 om. κατὰ σάρκα· ὡς ὄντος τινὸς Ἰσραὴλ B 23 λόγῳ τῷ
 E; λόγῳ τοῦ A; λόγῳ BD

ἐκ δῆμων εἰσὶ, τῶν δῆμων ἐκ φυλῶν ἐλληλυθότων, καὶ τῶν ABD
 φυλῶν ἀπὸ ἐνός τινος, γένεσιν οὐ τοιαύτην σωματικὴν
 ἔχοντος, ἀλλὰ τὴν κρείττονα, γεγεννημένου κακείνου ἐκ τοῦ
 Ἰσαὰκ, καταβεβηκότος κακείνου ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, πάντων
 ἀναγομένων ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, ὃν ὁ ἀπόστολος εἶναι φησι τὸν 5
 χριστόν; πᾶσα γὰρ ἀρχὴ πατριῶν τῶν ὡς πρὸς τὸν τῶν
 ὅλων θεὸν κατωτέρω ἀπὸ Χριστοῦ ἤρξατο τοῦ μετὰ τὸν
 τῶν ὅλων θεὸν καὶ πατέρα οὕτω πατὴρ ὄντος πάσης ψυχῆς,
 ὡς ὁ Ἀδὰμ πατήρ ἐστι πάντων τῶν ἀνθρώπων. εἰ δὲ καὶ
 ἡ Εὐὰ ἐπιτέτευκεται τῷ Παύλῳ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγο- 10
 μένη, οὐ θαυμαστὸν, τοῦ Κάιν ἐκ τῆς Εὐᾶς γεγεννημένου,
 καὶ πάντων τῶν ἐξῆς τὴν ἀναγωγὴν ἐχόντων ἐπὶ τὴν Εὐαν,
 ἐκτυπώματα τῆς ἐκκλησίας τυγχάνειν. πάντων ἀπὸ τῆς
 ἐκκλησίας προηγουμένῳ λόγῳ γεγεννημένων.

24. (22) Εἰ δὴ πληκτικά ἐστι τὰ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ 15
 καὶ τῶν φυλῶν καὶ τῶν δῆμων αὐτοῦ ἡμῖν εἰρημένα, ἐπὶ
 Mt xv 24 φάσκει ὁ σωτὴρ. Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ
 ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· οὐκ ἐκλαμβάνομεν ταῦτα ὡς οἱ
 πτωχοὶ τῇ διανοίᾳ Ἑβριναῖοι, τῆς πτωχῆς διανοίας ἐπώνυ-
 μοι· ἐβίων γὰρ ὁ πτωχὸς παρ' Ἑβραίοις ὀνομάζεται· ὥστε 20
 ὑπολαβεῖν ἐπὶ τοὺς σαρκίους Ἰσραηλίτας προηγουμένως
 Ro ix 8 τὸν Χριστὸν ἐπιδημηκέναι. Οὐ γὰρ τὰ τέκνα τῆς σα-
 ρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ. πάλιν ὁ ἀπόστολος περὶ τῆς
 Ga iv 26 f. Ἱερουσαλὴμ τοιαῦτά τινα διδάσκει, ὅτι Ἡ ἄνω Ἱερουσα-
 λὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἣτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν. καὶ ἐν ἄλλῃ 25
 He xii 22 f. ἐπιστολῇ· Ἀλλὰ προσελλύθατε Σιών ὅρει καὶ πόλει θεοῦ
 ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων,
 πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν 184
 οὐρανοῖς. εἰ τοίνυν ἐστὶν ἐν ψυχῶν γένει ὁ Ἰσραὴλ, καὶ
 ἐν οὐρανῷ τις πόλις Ἱερουσαλὴμ· ἀκολουθεῖ τὰς πόλεις 30
 Ἰσραὴλ μητροπόλει χρῆσθαι τῇ ἐν οὐρανοῖς Ἱερουσαλὴμ·
 καὶ ἀκολούθως τῇ πάσῃ Ἰουδαίᾳ. ὅσα τοιγαροῦν προφη-

15 δὴ] δὲ AD 19 πτωχῆς] πτωχείας τῆς AD 20 ἐβίων]
 ἐβίω B 28 om, καὶ AD 32 om. καὶ AD

ABD τεύεται περὶ Ἱερουσαλήμ καὶ λέγεται περὶ αὐτῆς, εἰ θεοῦ
ὡς θεοῦ ἀκούωμεν καὶ σοφίαν φθεγγομένου, περὶ τῆς ἐπου-
ρανίου πόλεως καὶ παντὸς τοῦ τόπου τοῦ περιεκτικοῦ τῶν
πόλεων τῆς ἀγίας γῆς νοητέον τὰς γραφὰς ἀπαγγέλλειν.
5 τάχα γὰρ ὁ σωτὴρ ἐπ' ἐκείνας ἡμᾶς ἀνάγων τὰς πόλεις,
τοῖς εὐδοκιμήσασιν ἐν τῷ τὰς μνᾶς καλῶς ὥκονομηκέναι,
ἐπιστασίαν δίδωσι δέκα ἢ πέντε πόλεων.

25. Εἰ τοίνυν αἱ προφητεῖαι αἱ περὶ Ἰουδαίας καὶ
περὶ Ἱερουσαλήμ καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα καὶ Ἰακώβ, μὴ
10 σαρκίνως ἡμῶν ἐκλαμβανόντων ταῦτα, μυστήρια τοιάδε
τινὰ ὑποβάλλουσιν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὰς προφητείας
τὰς περὶ Αἰγύπτου καὶ Αἰγυπτίων, καὶ Βαβυλῶνος καὶ
Βαβυλωνίων, καὶ Τύρου καὶ Τυρίων, καὶ Σιδῶνος καὶ Σιδω-
νίων, ἡ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν, μὴ μόνον περὶ τῶν σωματικῶν
15 τούτων Αἰγυπτίων καὶ Βαβυλωνίων καὶ Τυρίων καὶ Σιδω-
νίων προφητεύειν. εἰ γὰρ Ἰσραηλῖται νοητοὶ, ἀκόλουθον
καὶ Αἰγυπτίους εἶναι νοητοὺς καὶ Βαβυλωνίους. οὐδὲ γὰρ
πάνυ ἀρμόζει τὰ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ λεγόμενα περὶ Φαραὼ
βασιλέως Αἰγύπτου ἀνθρώπου τινὸς ἄρξαντος ἢ ἄρξοντος
20 τῆς Αἰγύπτου λέγεσθαι, ὡς δῆλον ἔσται τοῖς παρατηρου-
μένοις. ὁμοίως τὰ περὶ τοῦ ἄρχοντος Τύρου οὐ δύναται
νοεῖσθαι περὶ τινος ἀνθρώπου ἄρξοντος τῆς Τύρου. καὶ
185 τὰ περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ πολλαχοῦ λεγόμενα, καὶ
μάλιστα ἐν τῷ Ἡσαΐα, [πῶς] οἷον τε ἐκλαβεῖν περὶ τοῦ
25 ἀνθρώπου ἐκείνου; οὔτε γὰρ ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, 1s xiv 12
οὐδὲ ἐωσφόρος ἦν, οὐδὲ πρῶτ' ἀνέτελλεν ἐπὶ τὴν γῆν ὁ
Ναβουχοδονόσορ ὁ ἄνθρωπος. οὐ μὴν οὐδὲ τὰ λεγόμενα
ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ περὶ Αἰγύπτου, ὡς τεσσαράκοντα ἔτησιν 2s xxix
ἐρημωθησομένης ὥστε πόδα ἀνθρώπου μὴ εὐρεθῆναι ἐκεῖ, 11f.
30 καὶ ὡς ἐπὶ τοσοῦτον πολεμηθησομένης ποτὲ ὥστε δι' ὅλης

1 θεοῦ] παύλου conj. Ruaeus; si Pauli verba quasi Christi in eo loquentis audivimus Ruf. 16 προφητεύειν] + ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν νοητῶν E 22 ἄρξαντος] ἄρξαντος AD 24 πῶς] om. ABD; οὐχ E; quomodo Ruf.

αὐτῆς τὸ αἷμα γενέσθαι μέχρι τῶν γονάτων, νοῦν τις ἔχων ABD
ἐκλήψεται περὶ τῆς παρακειμένης Αἰγύπτου τοῖς τὰ σώ-
ματα ὑπὸ ἡλίου μεμελασμένοις Αἰθίοψι.

καὶ μεθ' ἕτερα·

26. (23) Τάχα δὲ ὥσπερ οἱ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν κοινὸν 5
θάνατον ἀποθνήσκοντες ἐκ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων
οἰκονομοῦνται, εἰ κριθεῖεν ἄξιοι τοῦ καλουμένου χωρίου
ἄδου, τόπων διαφόρων τυγχάνειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν
τῶν ἁμαρτημάτων· οὕτως οἱ ἐκεῖθεν, ἢ οὕτως εἴπω, ἀπο-
θνήσκοντες εἰς τὸν ἄδην τοῦτον καταβαίνουσι, κρινόμενοι 10
ἄξιοι τῶν τοῦ παντὸς περιγείου τόπου διαφόρων οἰκητηρίων
βελτιόνων ἢ χειρόνων, καὶ παρὰ τοῖσδε ἢ τοῖσδε τοῖς
πατράσιν· ὥς δύνασθαί ποτε Ἰσραηλίτην πεσεῖν ἐς Σκύθας, 186
καὶ Αἰγύπτιον εἰς τὴν Ἰουδαίαν κατελθεῖν. πλὴν ὁ σωτήρ
συναγαγεῖν ἦλθε τὰ πρόβατα τὰ ὀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ· 15
καὶ πολλῶν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ μὴ εἰζάντων τῇ διδασκαλίᾳ
αὐτοῦ, καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν καλοῦνται.

Mt xv 24;
cf. Jn xi 52

Mt xiii 44

27. Κέκρυπται δὲ, ὥς ἡγούμεθα, ἐν ταῖς ἱστορίαις
ταῦτα. καὶ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοία ἐστὶ θη-
σαυρῷ κεκρυμμένῳ ἐν τῷ ἀγρῷ, ὃν ὁ εὐρὼν ἔκρυπεν, καὶ ἀπὸ 20
τῆς χαρᾶς αὐτοῦ ὑπάγει καὶ πάντα ὅσα ἔχει πωλεῖ καὶ
ἀγοράζει τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον. καὶ ἐπιστήσωμεν εἰ μὴ τὸ
βλεπόμενον τῆς γραφῆς, καὶ τὸ ἐπιπόλαιον αὐτῆς καὶ
πρόχειρον, ὁ πᾶς ἐστὶν ἀγρὸς πλήρης παντοδαπῶν τυγχά-
νων φυτῶν· τὰ δὲ ἐναποκείμενα καὶ οὐ πᾶσιν ὁρώμενα, 25
ἀλλ' ὥσπερ ἐῖς ὑπὸ τὰ βλεπόμενα φυτὰ κατορυγμένα,
οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι· οὐστὶνας
τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ Ἠσαίου σκοτεινοὺς καὶ ἀοράτους καὶ 187
ἀποκρύφους καλεῖ· δεομένους ἢ εὐρέθωσι θεοῦ τοῦ μόνου
δυναμένου τὰς κρυπτούσας αὐτοὺς χαλκᾶς πύλας συν- 30
τρίψαι, καὶ τοὺς σιδηροὺς ἐπικειμένους ταῖς θύραις μοχλοὺς
συνθλάσαι· ἢ εὐρέθῃ πάντα τὰ ἐν τῇ Γενέσει περὶ τῶν

Col ii 3; Is
xlv 2 f.

23 ἐπιπόλεον AB 27 καὶ] + τῆς AD 29 om. δεομένους ἢ
εὐρέθωσι AD 32 om. περὶ B

ABD διαφόρων ἀληθινῶν ψυχῆς γενῶν καὶ οἰονεὶ σπερμάτων
 ἐγγύς που τοῦ Ἰσραὴλ ἢ πόρρω τυγχανόντων, καὶ ἡ ἐς
 Αἴγυπτον ἀβάθος τῶν ἐβδομήκοντα ψυχῶν, ὅπως ἐκεῖ
 γένωνται ὥσπερ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πληθεῖ. ἀλλ' He xi 12; cf.
Ge xxii 17
Mt v 14;
Ro ix 6
 5 ἐπεὶ οὐ πάντες οἱ ἐξ αὐτῶν φῶς εἰσὶ τοῦ κόσμου· οὐ γὰρ
 πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· γίνονται ἐκ τῶν
 ἐβδομήκοντα καὶ ὥσπερ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς
 θαλάσσης ἢ ἀναρίθμητος.

[ἘΝ Τῇ ΛΘ' ΟΜΙΛΙΑ ΤῶΝ Εἰς τὸν Ἱερεμίαν.]

10 28. Ὡσπερ δὲ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ δωρήματα εἰς
 ὑπερβολὴν μείζονά ἐστι τῆς θνητῆς ὑποστάσεως· οὕτω
 καὶ ὁ ἀκριβὴς λόγος τῆς περὶ πάντων τούτων σοφίας,
 παρὰ τῷ θεῷ τῷ καὶ οἰκονομήσαντι ταῦτα γραφῆναι
 τυγχάνων, θέλοντος τοῦ πατρὸς τοῦ λόγου, γένοιτο ἂν
 15 ἐν τῇ ἄκρως μετὰ πάσης φιλοτιμίας καὶ συναισθησεως
 τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τῆς περὶ τὴν κατάληψιν τῆς
 σοφίας κεκαθαρμένη ψυχῇ. εἰ δέ τις προπετέστερον ἑαυ-
 τὸν ἐπιδῶ, μὴ συνιδὼν τὸ ἀπόρρητον τῆς σοφίας τοῦ
 θεοῦ καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγου καὶ αὐτοῦ
 20 θεοῦ ὄντος, καὶ ὅτι κατὰ τὸν λόγον καὶ θεὸν, καὶ κατὰ
 τὴν παρ' αὐτῷ σοφίαν, ταῦτα καὶ ζητητέον καὶ εὐρετέον·
 ἀνάγκη τὸν τοιοῦτον, εἰς μυθολογίας καὶ φλυαρίας ἐκπί-
 πτοντα καὶ ἀναπλασμούς, τῷ περὶ ἀσεβείας ἑαυτὸν ὑπο-
 βάλλειν κινδύνῳ. διόπερ μνημονευτέον καὶ τῆς παρὰ
 25 τῷ Σολομῶντι ἐν τῷ Ἐκκλησιαστῇ περὶ τῶν τοιούτων
 ἐντολῆς, λέγοντι· Μὴ σπεύσης τοῦ ἐξενεγκεῖν λόγον πρὸ Eccl v 1
 προσώπου τοῦ θεοῦ· ὅτι ὁ θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ
 σὺ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω· διὰ τοῦτο ἔστωσαν οἱ λόγοι σου
 ὀλίγοι· πρέπει δὲ τὰ ἅγια γράμματα πιστεύειν μηδεμίαν

5 αὐτῶν] αὐτοῦ B; ex ipsis Ruf.
 in codd., sed cf. infra cap. X.
 λόγον] + αὐ B

9 desideratur titulus
 20 om. καὶ post ὄντος B

κεραίαν ἔχειν κεινὴν σοφίας θεοῦ· ὁ γὰρ ἐντειλάμενος ἐμοὶ ABD
 Ex xxxiv 20 τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ λέγων· Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιόν μου κενός·
 cf. Jn i 16 πολλῶ πλέον αὐτὸς οὐδὲν κενὸν ἔρει. ἐκ γὰρ τοῦ πληρώ-
 ματος αὐτοῦ λαβόντες οἱ προφηῆται λέγουσι· διὸ πάντα
 πνεὶ τῶν ἀπὸ πληρώματος· καὶ οὐδὲν ἔστιν ἐν προφητείᾳ ■
 ἢ νόμῳ ἢ εὐαγγελίῳ ἢ ἀποστόλῳ, ὃ οὐκ ἔστιν ἀπὸ πληρώ-
 ματος. διὰ τοῦτο ἐπεὶ ἔστιν ἀπὸ πληρώματος, πνεὶ τοῦ
 πληρώματος τοῖς ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς βλέποντας τὰ τοῦ
 πληρώματος, καὶ ὧτα ἀκούοντα τῶν ἀπὸ πληρώματος, καὶ
 αἰσθητήριον τῆς εὐωδίας τῶν ἀπὸ πληρώματος πνέον. ἐὰν 285
 δέ ποτε ἀναγινώσκων τὴν γραφὴν προσκόψῃς νοήματι
 ὄντι καλῷ λίθῳ προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, αἰτιῶ
 σαυτόν. μὴ ἀπελπίσης γὰρ τὸν λίθον τοῦτον τοῦ προσ-
 κόμματος καὶ τὴν πέτραν τοῦ σκανδάλου ἔχειν νοήματα,
 ὥστ' ἂν γενέσθαι τὸ εἰρημένον· Καὶ ὁ πιστεύων οὐ κατ- 286
 Ro ix 33;
 1 Pe ii 7; cf.
 Is viii 14
 Ro ix 33;
 cf. Is xxviii
 16
 αἰσχυνθήσεται. πίστευσον πρῶτον, καὶ εἰρήσεις ὑπὸ τὸ
 νομιζόμενον σκάνδαλον πολλὴν ὠφέλειαν ἀγίαν.

Εκ τῶν εἰς τὸν ν' ψαλμὸν ἐξηγητικῶν. ἐν μέρει
 τῆς κατὰ τὸν Οὔριαν ἱστορίας τὴν ἀρχὴν ἀλληγορήσας,
 ἐπιφέρει·

20

29. Εἰ δέ τῳ βίαιον εἶναι δοκεῖ τὸ ἐκ μέρους μὲν ἱστο-
 ρίαν ἀλληγορῆσαι μὴ ἐξομαλίσαι δὲ αὐτὴν, δηλὸν ὅτι
 ταῦτα μὲν μάτῃν λελέξεται, ἄλλα δὲ εἰς τὸν τόπον ζητη-
 τέον· εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ πλέον τις βασανίσας τὰ κατὰ τὸν
 τόπον εὗροι πάντα ἀποκαταστήσαι, καὶ τὰ περὶ τὸν 724
 ἀναιρεθέντα ἄνδρα, καὶ τὴν δοκοῦσαν αὐτοῦ χρηστότητα,
 μὴ βουλομένου εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ γενέσθαι καὶ ἀνα-
 παύεσθαι, τοῦ λαοῦ ἐν στρατοπέδῳ τυγχάνοντος καὶ ἀγω-
 νιώντος. οὐκ οἶδα δὲ πῶς οἱ φεύγοντες τὴν ἐν τούτοις
 ἀλληγορίαν, καὶ τὴν λέξιν δι' ἑαυτὴν ἀναγεγράφθαι νομί- 30

3 om. τοῦ B
 18 Ru. II. 723.

10 ἐὰν δὲ κ.τ.λ.] Ru. III. 285; vide infra cap. x.
 21 εἰ δὲ τῳ] A^m B^m D; εἰ δὲ τὸ A*B*

ABD ζοντες, παραστήσονται τῷ βουλήματι τοῦ ἁγίου πνεύματος
 πράγματα ἀναγραφῆς ἀξιώσαντος, ἐφ' οἷς οὐ μόνον
 ἀκολασία ἀλλὰ καὶ ὁμότης καὶ ἀπανθρωπία κατηγορεῖται
 τοῦ Δαυεὶδ, τολμήσαντος εἰς τὸν Οὐρίαν πρᾶγμα ἀλλό-
 5 τριον καὶ τοῦ τυχόντος ἡθους μετρίως βελτωθέντος. ἐγὼ
 δὲ εἶποιμ' ἂν ὅτι ὥσπερ αἱ κρίσεις τοῦ θεοῦ μεγάλαι καὶ Wisd xvii 1
 δυσδιήγητοί εἰσι, δοκοῦσαι αἷται τυγχάνειν τοῦ τὰς
 ἀπαιδεύτους πλανᾶσθαι ψυχὰς· οὕτως καὶ αἱ γραφαὶ
 αὐτοῦ μεγάλαι μὲν καὶ πεπληρωμέναι νοημάτων εἰσιν
 10 ἀπορρήτων καὶ μυστικῶν καὶ δυσθεωρήτων· σφόδρα δὲ καὶ
 δυσδιήγητοί εἰσι καὶ αἷται δοκοῦσαι τοῦ τὰς ἀπαιδεύτους
 πλανᾶσθαι τῶν ἑτεροδόξων ψυχὰς, ἀπερισκέπτως καὶ μετὰ
 προπετείας κατηγορούντων τοῦ θεοῦ ἐξ ὧν οὐ νοοῦσι
 γραφῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκπιπτόντων ἐπὶ ἀναπλασμὸν
 15 ἄλλου θεοῦ. ἀσφαλὲς οὖν τὸ περιμένειν τὴν ἐρμηνείαν
 τοῦ σαφηνιστοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐν μυστηρίῳ σοφίας 1 Co ii 7 f.
 ἀποκεκρυμμένης, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος
 τούτου ἔγνωκεν, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις Ro xvi 25 f.
 αἰωνίοις σεσηγημένου, φανερωθέντος δὲ τοῖς ἀποστόλοις
 20 καὶ τοῖς ἐκείνοις παραπλησίους διὰ τε γραφῶν προφητικῶν
 καὶ τῆς γενομένης εἰς αὐτοὺς ἐπιφανείας τοῦ σωτῆρος 2 Ti i 20;
 Jn i 1 f.
 ἡμῶν λόγου τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.

Ἀπὸ τῆς εἰς τὸ Λεγίτικὸν ὁμιλίας [ε'] εὐθὺς μετὰ
 τὴν ἀρχήν.

25 30. Μὴ νοήσαντες δὲ διαφορὰν ἰουδαϊσμοῦ ὁρατοῦ
 καὶ ἰουδαϊσμοῦ νοητοῦ, τουτέστιν ἰουδαϊσμοῦ φανεροῦ
 καὶ ἰουδαϊσμοῦ τοῦ ἐν τῷ κρυπτῷ, οἱ ἀπὸ τῶν ἀθῶν καὶ Ro ii 28 f.
 ἀσεβεστάτων αἵρέσεων εὐθέως διέστησαν ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊσ-
 μοῦ καὶ τοῦ θεοῦ τοῦ δόντος ταύτας τὰς γραφὰς καὶ

11 αἷται] αἷται B δοκοῦσαι] δοκοῦσι DE 23, 24 Ru. II.
 192. desideratur titulus in ABD; habet E (sed ὁμιλίας δευτέρας):
 locus invenitur apud Ruf. Hom. v. (Ru. II. 205)

ὅλον τὸν νόμον, καὶ ἀνέπλασαν ἕτερον θεὸν παρὰ τὸν ABD
 δεδωκότα θεὸν τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, παρὰ τὸν
 ποιήσαντα οὐρανὸν καὶ γῆν. τὸ δ' οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ὁ
 δεδωκὼς τὸν νόμον δέδωκε καὶ τὸ εὐαγγέλιον· ὁ ποιήσας
 τὰ βλεπόμενα κατεσκεύασε καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα. καὶ 5
 συγγένειαν ἔχει τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα·
 Ro i 20 οὕτω δὲ ἔχει συγγένειαν, ὥστε τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ ἀπὸ
 κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶσθαι. 193
 συγγένειαν ἔχει καὶ τὰ βλεπόμενα τοῦ νόμου καὶ τῶν
 προφητῶν πρὸς τὰ μὴ βλεπόμενα ἀλλὰ νοούμενα τοῦ 10
 νόμου καὶ τῶν προφητῶν. ἐπεὶ οὖν συνέστηκεν ἡ γραφή
 καὶ αὕτη οἰονεὶ ἐκ σώματος μὲν τοῦ βλεπομένου, ψυχῆς δὲ
 τῆς ἐν αὐτῷ νοουμένης καὶ καταλαμβανομένης, καὶ πνεύ-
 ματος τοῦ κατὰ τὰ ὑποδείγματα καὶ σκιὰν τῶν ἐπουρα-
 νίων· φέρε, ἐπικαλεσάμενοι τὸν ποιήσαντα τῇ γραφῇ 15
 σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ πνεῦμα, σῶμα μὲν τοῖς πρὸ ἡμῶν,
 ψυχὴν δὲ ἡμῖν, πνεῦμα δὲ τοῖς ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι
 κληρονομήσουσι ζωὴν αἰώνιον καὶ μέλλουσιν ἡκεῖν ἐπὶ
 τὰ ἐπουράνια καὶ ἀληθινὰ τοῦ νόμου, ἐρευνήσωμεν οὐ τὸ
 γράμμα ἀλλὰ τὴν ψυχὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος· εἰ δὲ οἰοί τέ 20
 ἐσμεν, ἀναβησόμεθα καὶ ἐπὶ τὸ πνεῦμα, κατὰ τὸν λόγον
 τὸν περὶ τῶν ἀναγνωσθεισῶν θυσιῶν.

He viii 5

Ex xxviii 32

II.

Ὅτι κέκλεισται καὶ ἐσφραγίσται ἡ θεία γραφή. ἀπὸ
 τοῦ εἰς τὸν ἀ' ψαλμὸν τύμογ.

1. Κεκλείσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας γραφὰς οἱ 25
 θεοὶ φασι λόγοι, τῇ κλειδί τοῦ Δαυεὶδ, τάχα δὲ καὶ
 σφραγίδι, περὶ ἧς εἴρηται τό· Ἐκτύπωμα σφραγίδος,
 ἀγίασμα κυρίῳ· τουτέστι τῇ δυνάμει τοῦ δεδωκότος αὐτὰς

5 κατεσκεύασε] δέδωκε AD
 Eriph. Haer. lxiv. (Petav. 519)

23 Ru. II. 525; citat. apud
 25 κεκλείσθαι] + μὲν B

ABD θεοῦ, τῇ ὑπὸ τῆς σφραγίδος δηλουμένη. περὶ μὲν οὖν τοῦ
 κεκλειῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ
 ἀποκαλύψει λέγων· Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφίᾳ ^{Ap iii 7 f.}
 ἐκκλησίας γράψον· τάδε λέγει ὁ ἅγιος, ὁ ἀληθινός, ὁ
 5 ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυεὶδ, ὁ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει,
 καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ
 δέδωκα ἐνώπιόν σου θύραν ἡνεωγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται
 κλείσαι αὐτήν. καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶδον ἐπὶ τὴν δεξιάν ^{Ap v 1 ff.}
 τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βιβλίον γεγραμμένον
 10 ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, κατεσφραγισμένον σφραγίσιν ἑπτὰ.
 καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα ἐν φωνῇ
 μεγάλῃ· τίς ἄξιος ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ λύσαι τὰς σφρα-
 γίδας αὐτοῦ; καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οὐρανῷ οὔτε ἐπὶ
 τῆς γῆς οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον οὔτε
 15 βλέπειν αὐτό. καὶ ἔκλαιον ὅτι οὐδεὶς ἄξιος εὗρίθῃ ἀνοῖξαι
 τὸ βιβλίον οὔτε βλέπειν αὐτό. καὶ εἷς τῶν πρεσβυτέρων
 λέγει μοι· μὴ κλαῖε· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ἐκ τῆς φυλῆς
 Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαυεὶδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἑπτὰ
 σφραγίδας αὐτοῦ.

20 2. Περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγίσθαι μόνον ὁ Ἡσαίας οὕτως·
 Καὶ ἔσται ὑμῖν τὰ ῥήματα πάντα ταῦτα ὡς οἱ λόγοι τοῦ ^{Is xxix 11 f.}
 βιβλίου τούτου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ
 526 ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα λέγοντες· ἀνάγνωθι ταῦτα,
 καὶ ἑρεῖ· οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ· καὶ δο-
 25 θήσεται τὸ βιβλίον τοῦτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπιστα-
 μένου γράμματα, καὶ ἑρεῖ αὐτῷ· ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ ἑρεῖ·
 οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. ταῦτα γὰρ οὐ μόνον περὶ τῆς
 ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἡσαίου νομιστέον· λέγε-
 σθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας γραφῆς, ὁμολογουμένως

3 Φιλαδελφεία AD 4 ὁ ἀληθινός] καὶ ἀληθινός B 7 ἐνώ-
 πιον σου θύραν ἡνεωγμένην] θύραν ἐνώπιόν σου ἀνεωγμένην Eriph.
 ἦν] καὶ AD 10 ἔξωθεν] ὅπισθεν Eriph. 11 om. ἄλλον D Eriph.
 om. ἐν Eriph. 16 εἷς] + ἐκ Eriph. 17 λέων] + ὁ Eriph.
 21 πάντα ταῦτα] ταῦτα πάντα D Eriph. 26 om. καὶ ἑρεῖ αὐτῷ
 ἀνάγνωθι τοῦτο Eriph.

παρὰ τοῖς κἄν μετρίως ἐπαίειν λόγων θείων δυναμένοις ABD
 πεπληρωμένης αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν σκοτεινῶν τε
 λόγων καὶ ἄλλων ποικίλων εἰδῶν ἀσαφείας, δυσλήπτων
 τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. ὅπερ διδάξαι βουλόμενος καὶ ὁ
 σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλειδὸς οὔσης παρὰ τοῖς γραμματεῦσι 5
 καὶ Φαρισαίοις οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὑρεῖν τοῦ
 ἀνοῖξαι, τό· Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς, ὅτι ἤρατε τὴν κλεῖδα
 τῆς γνώσεως· αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους
 οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν.

Lc xi 52; cf.
 Mt xxiii 14

καὶ μεθ' ἑτερα·

10

3. Μέλλοντες δὲ ἄρχεσθαι τῆς ἐρμηνείας τῶν ψαλ-
 μῶν, χαριεστάτην παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ἡμῖν καθο-
 λικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην προτάξω 527
 μεν. ἔφασκε γὰρ ἐκεῖνος εἰκέναι τὴν ὅλην θεόπνευστον
 γραφὴν, διὰ τὴν ἐν αὐτῇ ἀσάφειαν, πολλοῖς οἴκοις ἐν οἰκίᾳ 15
 μᾶ κεκλεισμένοις· ἐκάστῳ δὲ οἴκῳ παρακεῖσθαι κλεῖν οὐ
 τὴν κατάλληλον αὐτῷ· καὶ οὕτω διεσκεδάσθαι τὰς κλεῖς
 περὶ τοὺς οἴκους, οὐχ ἄρμοζούσας καθ' ἐκάστην ἐκείνοις οἷς
 παράκεινται· ἔργον δὲ εἶναι μέγιστον εὑρίσκειν τε τὰς
 κλεῖς καὶ ἐφαρμόζειν αὐτὰς τοῖς οἴκοις, οὓς ἀνοῖξαι δύναν- 20
 ται· νοεῖσθαι τοίνυν καὶ τὰς γραφὰς οὔσας ἀσαφεῖς, οὐκ
 ἄλλοθεν τὰς ἀφορμὰς τοῦ νοεῖσθαι λαμβανούσας ἢ παρ'
 ἀλλήλων ἔχουσῶν ἐν αὐταῖς διεσπαρμένον τὸ ἐξηγητικόν.
 ἡγοῦμαι γοῦν καὶ τὸν ἀπόστολον τὴν τοιαύτην ἔφοδον τοῦ
 1 Co ii 13
 συνιέναι τοὺς θείους λόγους ὑποβάλλοντα λέγειν· Ἄ καὶ 25
 λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ'
 ἐν διδακτοῖς πνεύματος, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρί-
 νοντες.

καὶ μετὰ πολλὰ συγκρίνων τοὺς ἐνικῶς κειμένους
 μακαρισμοὺς πρὸς τοὺς πληθύντικῶς εἰρημένους, 30
 φησὶν·

1 παρὰ τοῖς κἄν] παρὰ τοῖς καὶ D; παρὰ τοῖς A; καὶ παρὰ τοῖς
 Eriph. 2 πεπληρωμένης] πεπληρωμένοις Eriph. 9 plura
 habet Eriph. l.c. 25 θείους] τοιούτους B

ABD 4. Εἰ δὲ τὰ λόγια κυρίου λόγια ἀγνὰ, ἀργύριον πεπυ- Ps xii (xii) 7
ρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἐπαπλασιῶς·
καὶ μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξητασμένως τὸ ἅγιον πνεῦμα
ὑποβέβληκεν αὐτὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ λόγου, μήποτε cf. Lc i 2
5 καὶ ἡμᾶς διαφεύγη ἡ ἀναλογία, [καθ' ἣν] ἐπὶ πάσαν ἔφθασε
γραφὴν θεόπνευστον ἢ σοφία τοῦ θεοῦ μέχρι τοῦ τυχόντος
γράμματος· καὶ τάχα καὶ διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ φησι· Ἰῶτα Mt v 18
ἐν ἣ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν
πάντα γένηται. ὃν τρόπον γὰρ ἐπὶ τῆς κοσμοποιίας ἡ
10 θεία τέχνη οὐ μόνον ἐν οὐρανῷ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ καὶ
ἄστροις φαίνεται δι' ὅλων τῶν σωμάτων ἐκείνων πεφοιτη-
κῦα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γῆς ἐν ὕλῃ εὐτελεστέρα τὸ αὐτὸ πεποιή-
κεν, ὥς μὴ ὑπερφηφανεῖσθαι ἀπὸ τοῦ τεχνίτου μήτε τὰ
σώματα τῶν ἐλαχίστων ζώων, πολλῶ δὲ πλεον καὶ τὰς
15 ἐνυπαρχούσας ψυχὰς ἐν αὐτοῖς, ἐκάστης ἰδίωμά τι λαβού-
σης ἐν αὐτῇ, ὥς ἐν ἀλόγῳ σωτήριον· μήτε τὰ τῆς γῆς
βλαστήματα, ἐκάστῳ ἐνυπάρχοντος τοῦ τεχνικοῦ περὶ τὰς
ρίζας καὶ τὰ φύλλα καὶ τοὺς ἐνδεχομένους καρπούς καὶ τὰς
διαφορὰς τῶν ποιότητων· οὕτως ἡμεῖς ὑπολαμβάνομεν περὶ
20 πάντων τῶν ἐξ ἐπιτιμοῦς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἀναγεγραμ-
μένων, ὥς τῆς ἐπιδιδούσης τὴν ὑπεράνθρωπον σοφίαν ἱεράς
προνοίας διὰ τῶν γραμμάτων τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,
λόγια σωτήρια ἐνεσπαρκύας, ὥς ἔστιν εἰπεῖν, ἐκάστῳ γράμ-
ματι κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἔχῃ τῆς σοφίας.

528 5. Χρὴ μέντοι γε τὸν ἅπαξ παραδεξάμενον τοῦ κτί-
σαντος τὸν κόσμον εἶναι ταύτας τὰς γραφὰς πεπεισθαι, ὅτι
ὅσα περὶ τῆς κτίσεως ἀπαντὰ τοῖς ζητοῦσι τὸν περὶ αὐτῆς
λόγον, ταῦτα καὶ περὶ τῶν γραφῶν. ἔστι δέ γε καὶ ἐν τῇ
κτίσει τινὰ ἀνθρωπίνῃ φύσει δυσεύρετα ἢ καὶ ἀνεύρετα·
30 καὶ οὐ διὰ τοῦτο κατηγορητέον τοῦ ποιητοῦ τῶν ὅλων, φέρε
εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐχ εὐρίσκομεν αἰτίαν βασιλίσκων κτίσεως καὶ

4 αὐτὰ] αὐτὰς B 5 διαφεύγη] διαφεύγει AB om. καθ' ἣν
AB ἐπὶ] ἐπεί A (? B*) ἔφθασε] ἐπνευσσε D 7 om. καὶ post
τάχα AD 27 κτίσεως] κρίσεως AB*

τῶν ἄλλων ἰοβόλων θηρίων· ἐνθάδε γὰρ ὅσιον, τὸν αἰσθα- ABD
 νόμενον τῆς ἀσθενείας τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ὅτι τέχνης
 θεοῦ λόγους μετὰ πάσης ἀκριβείας τεθεωρημένους ἐκλα-
 βεῖν ἡμῖν ἀμήχανον, θεῷ ἀνατιθέναι τὴν τούτων γνῶσιν,
 ὕστερον ἡμῖν, ἐὰν ἄξιοι κριθῶμεν, φανερώσονται ταῦτα περὶ 5
 ὧν νῦν εὐσεβῶς ἐπεστήσαμεν. οὕτω τοίνυν καὶ ἐν ταῖς
 θείαις γραφαῖς χρηὶ ὄρᾶν, ὅτι πολλὰ ἀπόκειται ἐν αὐταῖς
 δυσαπόδοτα ἡμῖν. οἱ γοῦν ἐπαγγελλόμενοι μετὰ τὸ ἀπο-
 στήναι τοῦ κτίσαντος τὸν κόσμον καὶ ᾧ ἀνέπλασαν ὡς θεῷ
 προστρέχειν λυέτωσαν τὰς προσαγομένας ὑφ' ἡμῶν αὐτοῖς 10
 ἀπορίας, ἥ τὸ ἑαυτῶν γε συνειδὸς πειθέτωσαν μετὰ τὸ
 τηλικούτον τόλμημα τῆς ἀσεβείας ἀναπεπαῦσθαι συμφῶ-
 νως ταῖς παρ' αὐτοῖς ὑποθέσεσι περὶ τῶν ζητουμένων καὶ
 περὶ τῶν προσαγομένων αὐτοῖς ἀπορημάτων. εἰ γὰρ καὶ κεῖ
 οὐδὲν ἦττον τὰ ἀπορήματα μένει, ἀποστάντων τῆς θεότη· 15
 20ς· πόσῳ ὀσιώτερον ἦν μένοντας ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς περὶ
 θεοῦ, ἀπὸ τῶν κτισμάτων τοῦ γενεσιουργοῦ θεωρουμένου,
 μὴδὲν ἄθεον καὶ ἀνόσιον περὶ τοῦ τηλικούτου ἀποφαίνεσθαι
 θεοῦ;

III.

Διὰ τί κΒ' τὰ θεόπνευστα βιβλία. ἐκ τοῦ αὐτοῦ 20
 εἰς τὸν Α' ψαλμὸν τόμογ.

Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ περὶ ἀριθμῶν τόπῳ, ἐκάστου ἀριθμοῦ
 δύναμιν τινα ἔχοντος ἐν τοῖς οὖσιν, ἥ κατεχρήσατο ὁ τῶν
 ὅλων δημιουργὸς εἰς τὴν σύστασιν ὅτε μὲν τοῦ παντὸς ὅτε
 δὲ εἰδους τινὸς τῶν ἐν μέρει, προσέχειν δεῖ καὶ ἐξιχνεύειν 25
 ἀπὸ τῶν γραφῶν τὰ περὶ αὐτῶν καὶ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν·
 οὐκ ἀγνοητέον ὅτι καὶ τὸ εἶναι τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους,
 ὡς Ἑβραῖοι παραδιδάσκει, δύο καὶ εἴκοσι, οἷς ὁ ἴσος ἀριθμὸς
 τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων ἐστίν, οὐκ ἄλογον τυγχάνει. ὡς

ABD γὰρ τὰ κβ' στοιχεῖα εἰσαγωγὴ δοκεῖ εἶναι εἰς τὴν σοφίαν
καὶ τὰ θεῖα διδάγματα τοῖς χαρακτῆρσι τούτοις ἐντυπού-
μενα τοῖς ἀνθρώποις· οὕτω στοιχειώσις ἐστὶν εἰς τὴν σο-
φίαν τοῦ θεοῦ, καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων, τὰ
5 κβ' θεόπνευστα βιβλία.

IV.

Περὶ σολοικισμῶν καὶ εὔτελοϋς φράσεως τῆς
γραφῆς. ἐκ τοῦ δ' τόμου τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάν-
νην, μετὰ τρία φύλλα τῆς ἀρχῆς.

1. Ὁ διαιρῶν παρ' ἑαυτῷ φωνὴν καὶ σημαινόμενα καὶ
10 πράγματα, καθ' ὧν κεῖται τὰ σημαινόμενα, οὐ προσκόψει
τῷ τῶν φωνῶν σολοικισμῷ, ἐπὰν ἐρευνῶν εὐρίσκῃ τὰ πράγ-
ματα, καθ' ὧν κεῖνται αἱ φωναὶ, ὑγιῇ· καὶ μάλιστα ἐπὰν
ὁμολογῶσιν οἱ ἅγιοι ἄνδρες τὸν λόγον αὐτῶν καὶ τὸ κή- 1 Co ii 4
ρυγμα οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας εἶναι λόγων, ἀλλ' ἐν ἀπο-
15 δείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως.

Εἴτα εἰπὼν τὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ σολοικισμόν
ἐπάγει·

2. Ὅτε δὲ οὐκ ἀσυναίσθητοι τυγχάνοντες οἱ ἀπόστολοι
τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι, καὶ περὶ αὐτῶν οὐκ ἡσχόληνται,
20 φασὶν ἰδιῶται εἶναι τῷ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει· νομι- 2 Co xi 6
στέον γὰρ αὐτὸ οὐχ ὑπὸ Παύλου μόνον ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν
λοιπῶν ἀποστόλων λέγεσθαι ἂν. ἡμεῖς δὲ καὶ τό· Ἐχο- 2 Co iv 7
μεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύουσιν, ἵνα ἡ
ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν· ἐξε-
25 λήφωμεν ὡς θησαυροῦ μὲν λεγομένου τοῦ ἀλλαχόσε
θησαυροῦ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας τῆς ἀποκρύφου, ὅστρα- Col ii 3
κίνων δὲ σκευῶν τῆς εὐτελοῦς καὶ εὐκαταφρονήτου παρ'
Ἑλλησι λέξεως τῶν γραφῶν ἀληθῶς ὑπερβολῆς δυνάμεως

2 διδάγματα] παιδεύματα B 6 Ru. iv. 93 14 πειθοῖς]
πειθοῖ D cf. p. 71 l. 30, p. 103 l. 26. 20 φασὶν] φαίεν B

τοῦ θεοῦ ἐμφαινομένης· ὅτι ἴσχυσε τὰ τῆς ἀληθείας ABD
 μυστήρια καὶ ἡ δύναμις τῶν λεγομένων οὐκ ἐμποδιζομένη
 ὑπὸ τῆς εὐτελοῦς φράσεως φθάσαι ἕως περάτων γῆς, καὶ
 1 Co i 26 f. ὑπαγαγεῖν τῷ Χριστοῦ λόγῳ οὐ μόνον τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου,
 ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰ σοφὰ αὐτοῦ. βλέπομεν γὰρ τὴν 5
 κλήσιν, οὐχ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα, ἀλλ' ὅτι οὐ
 Ro i 14 πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα. ἀλλὰ καὶ ὀφειλέτης ἐστὶ
 Παῦλος καταγγέλλων τὸ εὐαγγέλιον οὐ μόνον βαρβάροις
 παραδιδόναι τὸν λόγον ἀλλὰ καὶ Ἑλλησι, καὶ οὐ μόνον
 ἀνοήτοις τοῖς εὐχερέστερον συγκατατιθεμένοις ἀλλὰ καὶ 10
 2 Co iii 6 σοφοῖς· ἰκάνωτο γὰρ ὑπὸ θεοῦ διάκονος εἶναι τῆς καινῆς
 1 Co ii 4 f. διαθήκης, χρώμενος ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως, ἵνα
 ἡ τῶν πιστευόντων συγκατάθεσις μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώ-
 πων ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ. ἴσως γὰρ εἰ κάλλος καὶ 14
 περιβολὴν φράσεως, ὡς τὰ παρ' Ἑλλησι θαυμαζόμενα, 15
 εἶχεν ἡ γραφὴ, ὑπενόησεν ἄν τις οὐ τὴν ἀλήθειαν κε-
 κρατηκέναι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ἐμφαινομένην ἀκο-
 λουθίαν καὶ τὸ τῆς φράσεως κάλλος ἐψυχαγωγῆκέναι
 τοὺς ἀκροωμένους, καὶ ἡπατηκὸς αὐτοὺς προσειληφέναι.

V.

Τίς ἡ πολυλογία, καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία· καὶ 20
 ὅτι πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφὴ ἐν βιβλίῳ ἐστίν.
 ἐκ τοῦ ἐ τόμοι τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, εἰς τὸ
 προοίμιον.

ι. Ἐπεὶ μὴ ἀρκούμενος τὸ παρὸν ἀνειληφέναι πρὸς
 ἡμᾶς ἔργον τῶν τοῦ θεοῦ ἐργοδιωκτῶν, καὶ ἀπόντας τὰ 25
 πολλὰ σοι σχολάζειν καὶ τῷ πρὸς σέ καθήκοντι ἀξιοῖς,
 ἐγὼ ἐκκλίνων τὸν κάματον, καὶ περιϋστάμενος τὸν παρὰ
 θεοῦ τῶν ἐπὶ τὸ γράφειν εἰς τὰ θεία ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκῶτων

ABD κίνδυνον, συναγορεύσαιμι ἂν ἑμαυτῷ ἀπὸ τῆς γραφῆς
 παραιτούμενος τὸ πολλὰ ποιεῖν βιβλία. φησὶ γὰρ ἐν τῷ
 Ἑκκλησιαστῇ Σολομῶν· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι Eccl xii 12
 βιβλία πολλά· οὐκ ἔστι περασμός, καὶ μελέτη πολλή
 5 κόπωσης σαρκός. ἡμεῖς γὰρ, εἰ μὴ ἔχοι νοῦν τινα
 κεκρυμμένον καὶ ἔτι ἡμῖν ἀσαφῇ ἢ προκειμένη λέξι,
 ἄντικρυς παραβεβήκαμεν τὴν ἐντολὴν μὴ φυλαξάμενοι
 ποιῆσαι βιβλία πολλά.

Εἵτα εἰπὼν ὡς εἰς ὀλίγα τοῦ εὐαγγελίου ῥητὰ
 10 τέσσαρες αὐτῷ διηγήσθησαν τόμοι ἐπιφέρει·

2. Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει δύο σημαίνεται ἐκ τοῦ· Υἱέ
 μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· ἐν μὲν ὅτι οὐ
 δεῖ κεκτῆσθαι βιβλία πολλά, ἕτερον δὲ ὅτι οὐ δεῖ συντάξαι
 βιβλία πολλά· καὶ εἰ μὴ τὸ πρῶτον, πάντως τὸ δεύτερον·
 15 εἰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐ πάντως τὸ πρότερον. πλὴν ἐκατέρω-
 θεν δόξομεν μανθάνειν, μὴ δεῖν ποιεῖν βιβλία πλείονα.
 ἡδυνάμην δὲ πρὸς τὸ νῦν ἡμῖν ὑποπεπτωκός ἱστάμενος
 ἐπιστεῖλαι σοι ὡς ἀπολογίαν τὸ ῥητὸν, καί, κατασκευάσας
 τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ μηδὲ τοὺς ἀγίους πολλῶν βιβλίων
 20 συντάξεσιν ἐσχολακέναι, παύσασθαι πρὸς τὸ ἐξῆς τοῦ
 95 κατὰ τὰς συνθήκας, ἃς ἐποιησάμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὑπα-
 γορεύειν τὰ διαπεμφθησόμενά σοι· καὶ τάχα σὺ πληγείς
 ὑπὸ τῆς λέξεως πρὸς τὸ ἐξῆς ἂν ἡμῖν συνεχώρησας. ἀλλ’
 ἐπεὶ τὴν γραφὴν εὐσυνειδήτως ἐξετάζειν δεῖ, μὴ προπετῶς
 25 ἑαυτῷ καταχαριζόμενον τὸ νενοηκέναι ἐκ τοῦ ψιλῆν τὴν
 λέξιν ἐξειληφέναι, οὐχ ὑπομένω μὴ τὴν φαινομένην μοι
 ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ἀπολογίαν, ἣ χρήσιμο ἂν κατ’ ἐμοῦ εἰ παρὰ
 τὰς συνθήκας ποιήσαιμι, παρατιθείς. καὶ πρῶτόν γε, ἐπεὶ
 δοκεῖ τῇ λέξει συναγορεύειν ἡ ἱστορία, οὐδενὸς τῶν ἀγίων
 30 ἐκδεδωκότος συντάξεις πλείονας καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις
 τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκτιθεμένου, περὶ τούτου λεκτέον. ὁ δὲ
 ἐγκαλῶν μοι εἰς σύνταξιν πλειόνων ἐρχομένῳ τὸν τηλι-

κοῦτον Μωσέα φήσει μόνας πέντε βίβλους καταλελοι- ABD
πέναι.

Εἴτα ἀπαριθμησάμενος προφήτας καὶ ἀποστόλους,
ὀλίγα ἐκάστογ ἢ οὐδὲ ὀλίγα γράψαντος, ἐπάγει·

3. Πάλιν δὴ μετὰ ταῦτα ἱλιγγιᾶν μοι ἐπέρχεται 96
σκοτοδινιῶντι, μὴ ἄρα πειθαρχῶν σοι οὐκ ἐπειθάρχῃσα
θεῷ οὐδὲ τοὺς ἁγίους ἐμιμησάμην. εἰ μὴ σφάλλομαι
τοῖνυν ἐμαντῷ συναγορεύων, διὰ τὸ πάνυ σε φιλεῖν καὶ ἐν
μῆρδι ἐθέλειν λυπεῖν, τοιαύτας εὐρίσκω εἰς ταῦτα ἀπο-
λογίας. πρὸ πάντων παρεθέμεθα τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιασ- 10
Eccl xii 12 τοῦ λέγοντος· Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία
πολλά. τοῦτῳ ἀντιπαραβάλλω ἐκ τῶν Παροιμιῶν τοῦ
Prov x 19 αὐτοῦ Σολομῶντος ῥητὸν, ὅς φησιν· Ἐκ πολυλογίας οὐκ
ἐκφεύξῃ ἁμαρτίαν, φειδόμενος δὲ χειλέων νοήμων ἔσῃ.
καὶ ζητῶ εἰ τὸ ὁποῖά ποτ' οὖν λέγειν πολλά πολυλογεῖν 15
ἐστίν, κἂν ἁγία τις καὶ σωτήρια λέγῃ πολλά. εἰ γὰρ
τοῦθ' οὕτως ἔχει καὶ πολυλογεῖ ὁ πολλὰ διεξιὼν ὠφέλιμα,
1 Reg iv 32 f. αὐτὸς ὁ Σολομῶν οὐκ ἐκπέφευγε τὴν ἁμαρτίαν, λαλήσας
τρεῖς χιλιάδας παραβολῶν, καὶ ᾠδὰς πεντακισχιλίας, καὶ
ὑπὲρ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως 20
τῆς ὑσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου· ἔτι δὲ καὶ
περὶ τῶν κτηνῶν καὶ περὶ τῶν πετεινῶν καὶ περὶ τῶν
ἐρπετῶν καὶ περὶ τῶν ἰχθύων. πῶς γὰρ δύναται διδασκα-
λία ἀνύειν τι χωρὶς τῆς ἀπλούστερον νοουμένης πολυλο-
γίας, καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας φασκούς τοῖς ἀπολλυμένοις· 25
Prov i 24 Ἐξέτεινον λόγους, καὶ οὐ προσείχετε; ὁ δὲ Παῦλος φαί-
Act xx 7 f. νεται διατελῶν ἔωθεν μέχρι μεσονυκτίου ἐν τῷ διδάσκειν,
ὅτε καὶ Εὐτυχὸς καταφερόμενος ὑπὸ βαθεῖ καταπεσὼν
ἐτάραξε τοὺς ἀκούοντας ὡς τεθηγκώς.

4. Εἰ τοῖνυν ἀληθὲς τό· Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ 30

3 Eus. H. E. vi. 25 praebebat nonnulla hic ommissa 5 δὴ]
δὲ A; δὲ ἡ D [ἱλιγγιᾶν] εἰλιγγιᾶν B 13 ἐκ πολυλ. οὐκ] οὐκ ἐκ
πολυλ. B 15 πολυλογεῖν] πολὺ λέγειν B 20 ὑπὲρ] περὶ
AD 28 καταπεσὼν] πεσὼν AD

ABD ἁμαρτίαν· ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ μὴ ἡμαρτηκέναι πολλὰ περὶ
 τῶν προειρημένων τὸν Σολομῶντα ἀπαγγείλαντα, μηδὲ τὸν
 Παῦλον παρατείναντα μέχρι μεσονυκτίου, ζητητέον τίς ἡ
 πολυλογία, κακέϊθεν μεταβατέον ἐπὶ τὸ ἰδεῖν τίνα τὰ
 5 πολλὰ βιβλία. ὁ πᾶς δὴ λόγος τοῦ θεοῦ, λόγος ὁ ἐν Jn 1
 ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, οὐ πολυλογία ἐστίν, οὐ γὰρ λόγοι·
 97 λόγος γὰρ εἰς συνεστῶς ἐκ πλειόνων θεωρημάτων, ὧν
 ἕκαστον θεώρημα μέρος ἐστὶ τοῦ ὅλου λόγου. οἱ δὲ ἔξω
 τούτου ἐπαγγελλόμενοι περιέχουν διέξοδον καὶ ἀπαγγελίαν
 10 ὁποῖαν δήποτε, εἰ καὶ ὡς περὶ ἀληθείας εἰσὶ λόγοι, καὶ
 παραδοξότερόν γε ἔρω, οὐδεὶς αὐτῶν λόγος, ἀλλ' ἕκαστοι
 λόγοι. οὐδαμοῦ γὰρ ἡ μονάς, καὶ οὐδαμοῦ τὸ σύμφωνον
 καὶ ἓν, ἀλλὰ παρὰ τὸ διεσπᾶσθαι καὶ μάχεσθαι τὸ ἓν ἀπ'
 ἐκείνων ἀπώλετο, καὶ γεγόνασιν ἀριθμοί, καὶ τάχα ἀρι-
 15 θμοὶ ἄπειροι· ὥστε κατὰ τοῦτ' ἂν ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ
 φθεγγόμενος ὁ δήποτε τῆς θεοσεβείας ἀλλότριον πολυ-
 λογεῖ, ὁ δὲ λέγων τὰ τῆς ἀληθείας, κἂν εἴπῃ τὰ πάντα ὡς
 μηδὲν παραλιπεῖν, ἕνα αἰεὶ λέγει λόγον, καὶ οὐ πολυλο-
 γοῦσιν οἱ ἅγιοι τοῦ σκοποῦ τοῦ κατὰ τὸν ἕνα ἐχόμενοι
 20 λόγον. εἰ τοίνυν ἡ πολυλογία ἐκ τῶν δογμάτων κρίνεται
 καὶ οὐκ ἐκ τῆς τῶν πολλῶν λέξεων ἀπαγγελίας, ὅρα εἰ
 οὕτω δυνάμεθα ἐν βιβλίον τὰ πάντα ἅγια εἰπεῖν, πολλὰ δὲ
 τὰ ἔξω τούτων.

5. Ἄλλ' ἐπεὶ μαρτυρίου μοι δεῖ τοῦ ἀπὸ τῆς θείας
 25 γραφῆς, ἐπίσκεψαι εἰ πληκτικώτατα δύναμαι τοῦτο παρα-
 στήσαι, κατασκευάσας ὅτι περὶ Χριστοῦ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐν
 ἐνὶ γέγραπται βιβλίῳ, κοινότερον ἡμῶν τὰ βιβλία νο-
 ούντων. γέγραπται γὰρ καὶ ἐν τῇ πεντατεύχῳ· εἴρηται
 δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν προφητῶν καὶ τοῖς ψαλμοῖς, καὶ
 30 ἀπαξαπλῶς, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐν πάσαις ταῖς
 γραφαῖς, ἐφ' ᾗς ἀναπέμπων ἡμᾶς φησίν· Ἐρευνᾶτε τὰς Jn v 39
 γραφὰς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζῶν αἰώνιον ἔχειν·

5 om. λόγος post δὴ AD 10 εἴ E; ἡ BD; ἡ A 11 ἕκα-
 στος D

καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ. εἰ τοίνυν AB(C)(D)
ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ τὰς γραφὰς ὡς μαρτυρούσας περὶ
αὐτοῦ, οὐκ ἐπὶ τήνδε μὲν πέμπει ἐπὶ τήνδε δὲ οὐ, ἀλλ' ἐπὶ
πάσας τὰς ἀπαγγελλούσας περὶ αὐτοῦ, ἄστινας ἐν τοῖς

Ps xl (xxxix) 7 ψαλμοῖς κεφαλίδα ὀνομάζει βιβλίον, λέγων· Ἐν κεφαλίδι 5
βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. ὁ γὰρ ἀπλῶς θέλων ἐκ-
λαβεῖν τὸ ἐν κεφαλίδι βιβλίου ἐπὶ οἷον δήποτε ἐνὸς τῶν
περιεχόντων τὰ περὶ αὐτοῦ, ἀπαγγελλέτω τίνι λόγῳ τήνδε
τὴν βίβλον ἐτέρας προκρίνει. ἵνα γὰρ καὶ ὑπολαμβάνη
τις ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν ψαλμῶν βίβλον ἀναφέρειν ἡμᾶς τὸν 10
λόγον, λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ἐχρῆν εἰρῆσθαι· ἐν ταύτῃ
τῇ βίβλῳ γέγραπται περὶ ἐμοῦ. νῦν δέ φησι πάντα μίαν
κεφαλίδα, τῷ ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὸν περὶ ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς
ἐλθλυθότα λόγον εἰς ἓν. τί δὲ καὶ τὸ βιβλίον ἐωρᾶσθαι
ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γεγραμμένον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, καὶ 15
κατεσφραγισμένον, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀναγνῶναι καὶ
λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς
Ἰούδα, ἡ ῥίζα Δαυεὶδ, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαυεὶδ, καὶ
ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει;
ἡ γὰρ πᾶσα γραφή ἐστίν ἡ δηλουμένη διὰ τῆς βίβλου, 98
ἔμπροσθεν μὲν γεγραμμένη διὰ τὴν πρόχειρον αὐτῆς ἐκ-
δοχὴν, ὀπισθεν δὲ διὰ τὴν ἀνακεχωρηκυῖαν καὶ πνευ-
ματικὴν.

6. Παρατηρητέον πρὸς τούτοις εἰ δύναται ἀποδεικτικὸν
τοῦ τὰ ἅγια μίαν τυγχάνειν βίβλον, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα 25
πολλὰς, τὸ ἐπὶ μὲν τῶν ζώντων μίαν εἶναι τὴν βίβλον,
ἀφ' ἧς ἀπαλείφονται οἱ ἀνάξιοι αὐτῆς γεγεννημένοι, ὡς
γέγραπται· Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων· ἐπὶ δὲ
τῶν κρίσει ὑποκειμένων βίβλους φέρεσθαι· φησὶ γὰρ ὁ
Δαυὶδ· Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεψύχθησαν. τῷ 30
δὲ ἐνικῶ τῆς θείας βίβλου καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ, λέγων·

Ps lxix
(lxviii) 29

Dan vii 10

13 ἐαυτοῦ] αὐτοῦ AD 17 φυλῆς] + τοῦ A 18 καὶ] + ὁ AD
21 om. μὲν B 22 ὀπισθεν] rursus incipit C 26 τὸ] τῷ AB;
ἐμφαίνειν τὸ C

AB(C)(D) Εἰ μὲν ἀφ᾽ ἧς τῷ λαῷ τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, Ex xxvii 32
 ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου ἧς ἔγραψας. ἐγὼ καὶ τὸ
 παρὰ τῷ Ἡσαΐα οὕτως ἐκλαμβάνω· οὐ γὰρ ἴδιον τῆς
 τούτου προφητείας τὸ εἶναι τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου Is xxi 11 f.
 5 ἐσφραγισμένους, μήτε ὑπὸ τοῦ μὴ ἐπισταμένου γράμματα
 ἀναγινωσκομένους διὰ τὸ μὴ εἶδέναι αὐτὸν γράμματα, μήτε
 ὑπὸ τοῦ ἐπισταμένου διὰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὴν βίβλον.
 ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης γραφῆς ἀληθεύεται, δεομένης
 τοῦ κλείσαντος λόγου καὶ ἀνοίξοντος· Οὗτος γὰρ κλείσει Is xxii 22 ;
 10 καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει· καὶ ἐπὶ ἀνοίξῃ οὐκέτι οὐδεὶς ἀπορίαν cf. Ap iii 7
 δύναται τῇ ἀπ' αὐτοῦ σαφηνείᾳ προσενεγκεῖν· διὰ τοῦτο
 λέγεται ὅτι ἀνοίξει καὶ οὐδεὶς κλείσει. τὸ παραπλήσιον δὲ
 καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης βίβλου παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ ἐκλαμ-
 βάνω, ἐν ᾗ ἐγγράπτο θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί. πάντα Ezek ii 10
 15 γὰρ βίβλος περιέχει τὸ τῶν ἀπολλυμένων οὐαὶ, καὶ τὸ
 περὶ τῶν σωζομένων μέλος, καὶ τὸν περὶ τῶν μεταξὺ
 θρῆνον. ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσθίων Ἰωάννης μίαν κεφαλίδαν, ἐν cf. Ap x 10
 ᾗ γέγραπται τὰ ὀπισθεν καὶ τὰ ἔμπροσθεν, τὴν πᾶσαν
 νενόηκε γραφὴν ὡς βίβλον μίαν, ἡδίστην κατὰ τὰς ἀρχὰς
 20 νοουμένην ὅτε τις αὐτὴν μασᾷται, πικρὰν δὲ τῇ ἐκάστου
 τῶν ἐγνωκότων συναισθήσει τῇ περὶ ἑαυτοῦ ἀναφαινομένην.
 ἔτι προσθήσω εἰς τὴν τούτου ἀπόδειξιν ῥητὸν ἀποστολικὸν
 μὴ νενοημένον ὑπὸ τῶν Μαρκίωνος, καὶ διὰ τοῦτο ἀθετοῦν-
 των τὰ εὐαγγέλια· τὸ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν· Κατὰ τὸ Ro ii 16
 25 εὐαγγέλιόν μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, καὶ μὴ φάσκειν εὐαγ-
 γέλια, ἐκεῖνοι ἐφιστάντες φασὶν οὐκ ἂν πλειόνων ὄντων
 εὐαγγελίων τὸν ἀπόστολον ἐνικῶς τὸ εὐαγγέλιον εἰρηκέναι,
 οὐ συνιέντες ὅτι, ὡς εἰς ἐστὶν ὃν εὐαγγελίζονται πλείονες,
 οὕτως ἐν ἐστὶ τῇ δυνάμει τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν εὐαγγέλιον
 30 ἀναγεγραμμένον, καὶ τὸ ἀληθῶς διὰ τεσσάρων ἐν ἐστὶν
 εὐαγγέλιον.

1 ἀφ᾽ ἧς] ἀφελς B 2 ἐξάλειψόν με] καμὲ ἐξάλειψον C om.
 σου AC 3 τῷ Ἡσαΐα] Ἡσαΐου B 8 om. καὶ post ἀλλὰ AC
 9 om. καὶ post λόγου AC 24 post εὐαγγέλια desunt multa
 folia in C

7. Εἰ τοίνυν ταῦτα ἡμᾶς πείσαι δύναται τί ποτέ ἐστι ABD
 τὸ ἐν βιβλίον καὶ τί τὰ πολλὰ, νῦν μᾶλλον φροντίζω οὐ
 διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραφομένων ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν τῶν 99
 νοουμένων, μήποτε περιπέσω τῷ παραβαίνειν τὴν ἐντολήν,
 εἴαν τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀλήθειαν ἐκθῶμαι, καὶ ἐν ἐνὶ 5
 τῶν γραφομένων· ἐκεῖ γὰρ ἔσομαι γράψας βιβλία πολλά.
 καὶ νῦν δὲ προφάσει γνώσεως ἐπανισταμένων τῶν ἑτερο-
 δόξων τῇ ἀγίᾳ τοῦ χριστοῦ ἐκκλησίᾳ, καὶ πολυβίβλους
 συντάξεις φερόντων ἐπαγγελλομένας διήγησιν τῶν τε
 εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν λέξεων, ἐὰν σιωπήσωμεν μὴ 10
 ἀντιπαρατιθέντες αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ καὶ ὑγιῆ δόγματα, ἐπι-
 κρατήσουσι τῶν λίσχων ψυχῶν, ἀπορία τροφῆς σωτηρίου
 ἐπὶ τὰ ἀπηγορευμένα σπενδουσῶν καὶ ἀληθῶς ἀκάθαρτα
 καὶ βδελυκτὰ βρώματα. διόπερ ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ εἶναι,
 τὸν δυνάμενον πρεσβεῦειν ὑπὲρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου 15
 ἀπαρachaράκτως καὶ ἐλέγχειν τοὺς τὴν ψευδῶνυμον γνῶσιν
 μεταχειριζομένους, ἵστασθαι κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀναπλα-
 σμάτων, ἀντιπαραβάλλοντα τὸ ὕψος τοῦ εὐαγγελικοῦ
 κηρύγματος, πεπληρωμένον συμφωνίας δογμάτων κοινῶν τῇ
 καλουμένῃ παλαιᾷ πρὸς τὴν ὀνομαζομένην καινὴν διαθήκην. 20
 αὐτοὺς γοῦν ἀπορία τῶν πρεσβεούντων τὰ κρείττονα, μὴ
 φέρων τὴν ἄλογον καὶ ἰδιωτικὴν πίστιν, διὰ τὴν πρὸς
 Ἰησοῦν ἀγάπην ἐπιδεδώκεις ποτὲ σαυτὸν λόγοις, ὧν ὕστε-
 ρον τῇ δεδομένῃ σοι συνέσει καταχρησάμενος εἰς δέον
 καταγνοὺς ἀπέστης. ταῦτα δέ φημι κατὰ τὸ φαινόμενόν 25
 μοι ἀπολογούμενος περὶ τῶν δυναμένων λέγειν καὶ γράφειν,
 περὶ δὲ ἑμαυτοῦ ἀπολογούμενος, μὴ ἄρα οὐ τοιαύτης ὦν
 ἕξως ὁποῖαν ἔχρῃν τὸν παρὰ θεοῦ ἱκανούμενον διάκονον
 τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος ἀλλὰ πνεύματος, τολ-
 μηρότερον ἑμαυτὸν τῷ ὑπαγορεύειν ἐπιδίδωμι. 30

2 Co iii 6

5 om. ὡς ἀλήθειαν B 16 ἀπαρachaράκτως] + καὶ πρεσβεῦειν B

VI.

ABD Ὅτι ἐν ὄργανον θεοῦ τέλειον καὶ ἡρμωσμένον
 πᾶσα ἡ θεία γραφή. ἐκ τοῦ β' τόμου τῶν εἰς τὸ
 κατὰ Ματθαῖον, εἰς τὴν Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί. Mt v 9

1. Τούτῳ δὲ τῷ ἐκατέρως εἰρηνοποιῶ οὐδὲν ἐν τοῖς θείοις
 5 λογίοις ἔτι ἐστὶ σκολιὸν οὐδὲ στραγγαλῶδες, πάντα γὰρ Prov viii 8
 441 ἐνώπια τοῖς νοοῦσι· καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐστι τοιοῦτῳ σκολιὸν
 μηδὲ στραγγαλῶδες, διὰ τοῦτο πλήθος εἰρήνης βλέπει ἐν
 ὅλαις ταῖς γραφαῖς, καὶ ταῖς δοκούσαις περιέχειν μάχην Ps lxxii
 (lxxi) 7
 καὶ ἐναντιώματα πρὸς ἀλλήλας. γίνεται δὲ καὶ τρίτος
 10 εἰρηνοποιός, ὁ τὴν ἄλλοις φαινομένην μάχην τῶν γραφῶν
 ἀποδεικνύς ἐῖναι οὐ μάχην, καὶ παριστὰς τὴν συμφωνίαν καὶ
 τὴν εἰρήνην τούτων, ἥτοι παλαιῶν πρὸς καινὰς, ἡ νομικῶν
 πρὸς προφητικὰς, ἡ εὐαγγελικῶν πρὸς εὐαγγελικὰς, ἡ
 εὐαγγελικῶν πρὸς ἀποστολικὰς, ἡ ἀποστολικῶν πρὸς ἀπο-
 15 στολικὰς. καὶ γὰρ πᾶσαί εἰσι κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστικὴν αἱ
 γραφαὶ λόγοι σοφῶν ὡς τὰ βούκεντρα, καὶ ὡς ἦλοι πεφυ- Eccl xii 11
 τευμένοι, οἱ παρὰ τῶν συνθεμάτων ἐδόθησαν ἐκ ποιμένος
 ἑνός, καὶ οὐδὲν περισσὸν ἐξ αὐτῶν. εἰς δὲ ποιμὴν τῶν
 λογικῶν ὁ λόγος, δόξαν μὲν ἔχόντων διαφωνίας τοῖς μὴ
 20 ἔχουσιν ὦτα εἰς τὸ ἀκούειν, τὸ δὲ ἀληθὲς συμφωνότητα. cf. Le viii 8

2. Ὡς γὰρ αἱ διάφοροι τοῦ ψαλτηρίου ἡ τῆς κιθάρας
 χορδαί, ὧν ἐκάστη ἰδίον τινα φθόγγον καὶ δοκοῦντα μὴ
 ὅμοιον εἶναι τῷ τῆς ἐτέρας ἀποτελεῖ, νομίζονται τῷ ἀμύσῳ
 καὶ μὴ ἐπισταμένῳ λόγον μουσικῆς συμφωνίας διὰ τὴν
 25 ἀνομοιότητα τῶν φθόγγων ἀσύμφωνοι τυγχάνειν οὕτως οἱ
 μὴ ἐπιστάμενοι ἀκούειν τῆς τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς
 γραφαῖς ἀρμονίας οἶοντα ἀνάρμοστον εἶναι τῇ καινῇ
 τὴν παλαιάν, ἡ τῷ νόμῳ τοὺς προφῆτας, ἡ τὰ εὐαγγέλια

1 Ru. III. 440
 ἔχων D

16 om. τὰ AD

19 ἔχόντων] ἔχοντα B;

ἀλλήλοις, ἢ τὸν ἀπόστολον τῷ εὐαγγελίῳ ἢ ἑαυτῷ ἢ τοῖς ABD
 ἀποστόλοις. ἀλλ' ἐλθὼν ὁ πεπαιδευμένος τὴν τοῦ θεοῦ
 μουσικὴν, σοφός τις ἐν ἔργοις καὶ λόγοις τυγχάνων, καὶ
 διὰ τοῦτο χρηματίζων ἂν Δαυεῖδ, ὃς ἐρμηνεύεται ἱκανὸς
 χειρὶ, ἀποτελέσει φθόγγον μουσικῆς θεοῦ, ἀπὸ ταύτης 5
 μαθὼν ἐν καιρῷ κρούειν χορδὰς νῦν μὲν νομικὰς νῦν δὲ
 συμφώνως αὐταῖς εὐαγγελικὰς, καὶ νυνὶ μὲν προφητικὰς,
 ὅτε δὲ τὸ εὐλογον ἀπαιτεῖ, τὰς ὁμοτονούσας ἀποστολικὰς
 αὐταῖς, οὕτω δὲ καὶ ἀποστολικὰς εὐαγγελικαῖς. ἐν γὰρ
 οἶδεν τὸ τέλειον καὶ ἡρμοσμένον ὄργανον τοῦ θεοῦ εἶναι 10
 πᾶσαν τὴν γραφὴν, μίαν ἀποτελοῦν ἐκ διαφόρων φθόγγων
 σωτήριον τοῖς μανθάνειν ἐθέλουσι φωνήν, καταπαύου-
 σαν καὶ κωλύουσαν ἐνέργειαν πᾶσαν πονηροῦ πνεύματος,
 ὡς κατέπαυσεν ἡ Δαυεῖδ μουσικὴ τὸ ἐν τῷ Σαουλ πονηρὸν
 1 Sam xvi 14 πνεῦμα καὶ πνίγον αὐτόν. ὁρᾷς οὖν καὶ τρίτῳ εἰρηνοποιὸν 15
 τὸν ἐπομένως τῇ γραφῇ καὶ βλέποντα τὴν εἰρήνην πάσης
 αὐτῆς καὶ ἐμποιοῦντα ταύτην τοῖς ὀρθῶς ζητοῦσι καὶ
 γνησίως φιλομαθοῦσιν.

VII.

Περὶ τοῦ ἰδιώματος τῶν προσώπων τῆς θείας
 γραφῆς. ἐκ τοῦ εἰς τὸ ἄσμα μικροῦ τόμοϋ, ὃν ἐν 20
 τῇ νεότητι ἔγραψεν.

1. Τῷ μὴ ἐξεληφότι τὸ ἰδίωμα τῶν προσώπων τῆς
 γραφῆς, τῶν τε λέγοντων καὶ τῶν πρὸς ᾧ ὁ λόγος, πολλὴν
 παρέχει σύγχυσιν τὰ λεγόμενα, ζητοῦντι τὸ λέγον πρόσ-
 ωπον ὃ τί ποτὲ ἐστι, καὶ τὸ πρὸς ὃ ὁ λόγος ὁποῖον, καὶ 25
 πότε τὸ λέγον ἐπαύσατο πρόσωπον· τοῦ πρὸς ὃ ἐστι
 πολλάκις τηρουμένου, καὶ ἑτέρου πρὸς αὐτὸ λέγοντος· ἢ
 τοῦ πρὸς ὃ ὁ λόγος οὐκέτι ἀκούοντος, ἑτέρου δὲ διαδεξα-

ABD μένου τὰ λεγόμενα, μένοντος τοῦ λέγοντος· ἔστι δ' ὅτε μεταβάλλει ἀμφοτέρα, καὶ τὸ λέγον καὶ τὸ πρὸς δ' ὁ λόγος· ἢ ἐπὶ πλείον μένοντα ἀμφοτέρα οὐ σαφῶς δηλοῦται μένοντα. τί δὲ δεῖ παράδειγμα ζητεῖν ἐνὸς ἐκάστου τούτων, 5 πάντων τῶν προφητικῶν πεπληρωμένων τῆς διαφορᾶς αὐτῶν; ἥτις καὶ αἰτία ἐστὶν οὐχ ἢ τυχοῦσα μὴ διακρινομένη τῆς ἀσαφείας τῶν λεγομένων. ἔστι δὲ καὶ αὕτη συνήθεια τῆς γραφῆς, τὸ ταχέως μεταπηδᾶν ἀπὸ τοῦ περὶ τινων λόγου εἰς τὸν περὶ ἐτέρων· καὶ τοῦτο ἀσαφῶς ποιεῖν καὶ ὑπο- 10 συγκεχυμένως μάλιστα τοὺς προφήτας.

Καὶ πάλιν ὁμιλίας δ' εἰς τὰς Πράξεις. Ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ στόματος Δαγείδα περὶ Ἰούδα.

2. Ἐν ψαλμῷ τὰ περὶ τοῦ Ἰούδα γέγραπται εἶποι 15 τις ἂν ὅτι οὐ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λαλεῖ· σαφῶς γὰρ τοῦ σωτηρὸς εἰσιν οἱ λόγοι, λέγοντος· Ὁ θεὸς τὴν αἰνεσίαν Ps cix (cviii) μου μὴ παρασιωπήσης· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα 1, 8 δολίου ἐπ' ἐμὲ ἠνοιχθή· καὶ τὰ ἐξῆς, ἕως· Καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. πῶς οὖν, εἰ ὁ σωτὴρ ἐστὶν 20 ὁ λέγων ταῦτα, φησὶν ὁ Πέτρος· Ἔδει πληρωθῆναι τὴν Act i 16 γραφὴν ἣν προεῖπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυεὶδ; μήποτε οὖν ὁ διδασκόμεθα ἐνταῦθα τοιοῦτόν ἐστι· προσωποποιεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς προφήταις, καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν θεόν, οὐκ ἔστιν ὁ θεὸς ὁ 25 λαλῶν, ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λαλεῖ· καὶ ἐὰν προσωποποιήσῃ τὸν χριστόν, οὐκ ἔστιν ὁ χριστὸς ὁ λαλῶν, ἀλλὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκ προσώπου τοῦ χριστοῦ λαλεῖ. οὕτως οὖν καὶ προσωποποιήσῃ τὸν προφήτην ἢ τὸν λαὸν ἐκείνον ἢ τὸν λαὸν τοῦτον, ἢ ὅ τι δήποτε προσω- 30 ποποιεῖ, τὸ ἅγιον πνεῦμά ἐστι τὸ πάντα προσωποποιεῖν.

4 παράδειγμα] τὰ παραδείγματα AD
11 Ru. IV. 457

6 om. οὐχ A

VIII.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ σολοικοειδῆ καὶ μὴ σώζοντα **ABD**
τὴν κατὰ τὸ ῥητόν ἀκολογίαν ῥητὰ τῆς γραφῆς
ἐπιχειρεῖν διορθοῦσθαι, πολὺ τοῖς σγνιέναι ἀγναμένοις
τὸ τῆς διανοίας ἀκόλογθον σώζοντα. ἐκ τῶν εἰς
τόν Ὠσνὲ ἐξηγητικῶν. 5

Hos xii 4 1. Ἐπειδὴ πολλάκις τὰ σολοικοειδῶς εἰρημένα κατὰ
τὴν γραφὴν, ὅσα κατὰ τὴν λέξιν, συγχύνει τὸν ἐντυγχά-
νοντα, ὡς ὑπονοεῖν οὐκ ὀρθῶς οὐδὲ ἀκολουθῶς οὐδὲ ὡς ἔχει
γεγράφθαι τὰ ῥητά· ὡς καὶ τολμᾶν τινὰς προφάσει διορθώ-
σεως μετατιθέντας ἀλλοιοῦν τὸν ἐγκείμενον περὶ τὰ 10
δοκοῦντα ἀνακολουθῶς γεγράφθαι ῥητὰ νοῦν· ἀναγκαιῶς
καὶ ἐνθάδε, τοῦ ὁμοίου ἐμπεσόντος ὅσον κατὰ τὴν λέξιν
περὶ τὰ προκείμενα ῥητὰ, ἴδωμεν τὸν ἐν αὐτοῖς ἐγκείμενον
νοῦν. πληθυντικῶς γὰρ εἰπών· Ἔκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν
μου· καὶ πάλιν πληθυντικῶς τὸ ἐξῆς δηλώσας· Ἐν τῷ 15
οἴκῳ Ὡν εὗρωσάν με· τὸ ἐξῆς ἐπὶ ἐνικοῦ ἐπιφέρει λέγων·
Καὶ ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτόν. τῇ γὰρ λέξει ψιλῇ τις ἐνι-
δὼν, κατὰ πλάνην δοκῶν γεγράφθαι, ἥ καὶ τὸ τελευταῖον
πληθυντικῶς γράψαι, ἥ τὰ προάγοντα εἰς ἐνικὸν μεταθεῖη.
ἀναγνοὺς γάρ· Ἔκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου· καί· Ἐν 20
τῷ οἴκῳ Ὡν εὗρωσάν με· εἴποι ἂν ὅτι καὶ τὸ ἐξῆς οὖν
ἐστίν· Ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς· τουτέστι, τοὺς κλαύ-
σαντας καὶ δεηθέντας καὶ ἐν τῷ οἴκῳ Ὡν εὗρόντας τὸν
θεόν. ἐκ παρατηρήσεως δὲ ὁμοίων ῥητῶν καὶ τοῦτο
ἀκολουθῶς εἰρησθαι δεῖξομεν. 25

Gen ii 16 f. 2. Ἐν τῇ Γενέσει τῷ Ἀδάμ ὁ θεὸς ἐντολὴν διδούς
οὕτω φησίν· Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ

1 Ru. III. 438
16 ὦν] ὦι B; ὦ D
23 ὦν] om. B; ὦ D

7 συγχύνει] τυγχάνει B
εἴρωσαν D 21 ὦν] ὦι B; ὦ D
13 εἴδωμεν AB
εἴρωσαν D

ABD βρώσει φαγῇ, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ
 ποιηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ'
 αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. ἀρξάμενος γὰρ καὶ κεῖ ἀπὸ
 ἐνικοῦ ἐν τῷ εἰρηκέναι· Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παρα-
 5 δείσῃ βρώσει φαγῇ· ἐπιφέρει πληθυντικῶς εἰπών· Ἀπὸ δὲ
 439 τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ ποιηρὸν, οὐ φάγεσθε
 ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ
 ἀποθανεῖσθε. ὅτε γὰρ περὶ τῆς ἐντολῆς [λέγει], δι' ἧς
 αὐτὸν ἐν ζωῇ ταύτην τηροῦντα ἠθέλησεν εἶναι, ἐνικῶς
 10 ἐντέλλεται, καὶ φησιν· Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ
 παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· οἱ γὰρ κατὰ θεὸν περιπατοῦντες
 καὶ τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ ἀντεχόμενοι, καὶ πολλοὶ ὧσι, τῷ
 ὁμόφρονες εἶναι οἱ πολλοὶ ἐν εἰσι. διὰ τοῦτο ὅτε περὶ
 ἀγαθοῦ ἐντολῇ διδεται, ἐνικῶς αὐτῷ λέγεται τό· Βρώσει
 15 φαγῇ· ὅτε δὲ ἤδη περὶ παραβάσεως διαστέλλεται, οὐχ
 ἐνικῶς ἀλλ' ἤδη πληθυντικῶς φησίν· Οὐ φάγεσθε· ἢ δ'
 ἂν ἡμέρα φάγητε, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε.

3. Οὕτως οὖν καὶ ἐνθάδε, ὅτε ἔτι κλαίουσι καὶ
 δέονται πρὸς θεὸν, πληθυντικῶς λέγεται τό· Ἐκλαυσαν
 20 καὶ ἐδεήθησάν μου· ὅτε δὲ εὐρίσκουσι τὸν θεόν, οὐκέτι
 πληθυντικῶς φησὶ τό· Ἐκεῖ ἐλαλήθη πρὸς αὐτούς· ἀλλά·
 πρὸς αὐτόν. ἤδη γὰρ ἐν γεγόνασιν οἱ πολλοὶ ἐν τῷ
 εἰρηκέναι τὸν θεόν καὶ ἐν τῷ ἀκούειν λόγον αὐτοῦ. ὁ γὰρ
 εἰς ὅτε ἀμαρτάνει πολλοστός ἐστιν, ἀποσχίζόμενος ἀπὸ
 25 θεοῦ καὶ μεριζόμενος καὶ τῆς ἐνότητος ἐκπεσών· οἱ δὲ
 πολλοὶ ταῖς ἐντολαῖς ἐπόμενοι ταῖς τοῦ θεοῦ εἰς εἰσί·
 καθὼς καὶ ὁ ἀπόστολος μαρτυρεῖ, εἰπών· Ὅτι εἰς ἄρτος καὶ 1 Co x 17
 ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἔσμεν· καὶ πάλιν· Εἰς θεὸς καὶ εἰς cf. Eph iv
 χριστὸς καὶ μία πίστις καὶ ἐν βάπτισμα· καὶ ἀλλαχοῦ· 5f.
 30 Ὅτι οἱ πάντες ἐν ἔσμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καὶ αὖθις· cf. Ro xii 5;
 Ἡρμοσάμεν γὰρ ὑμᾶς τοὺς πάντας ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον Ga iii 28
 ἀγνὴν παραστήσαι, τῷ κυρίῳ. καὶ ὅτι οἱ εὐαρεστοῦντες 2 Co xi 2

6 om. τοῦ ξύλου B
 supplēvi ex conjectura

7 φάγητε] φάγησθε AB 8 λέγει]
 20 om. μου AD 31 om. ἐνὶ ἀνδρὶ B

τῷ κυρίῳ ἔν εισιν, ἀπὸ τῆς προσευχῆς, ἧς ὁ σωτήρ εὔχεται AB(C)(D)
 πρὸς τὸν πατέρα περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἔστιν ἰδεῖν·
 Πάτερ γάρ, φησιν, ἅγιε, δὸς ἵνα καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν
 οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ἡμῖν ἐν ὧσιν. ὅταν δὲ καὶ ἀλλήλων
 μέλη εἶναι λέγωνται οἱ ἅγιοι, τί ἄλλο εἰ μὴ ἐν σώμα εἶσι; 5
 καὶ ἐν τῷ Ποιμένι δὲ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ πύργου, διὰ
 πολλῶν μὲν λίθων οἰκοδομουμένην, ἐξ ἑνὸς δὲ λίθου
 φαινομένην εἶναι τὴν οἰκοδομὴν, τί ἄλλο ἢ τὴν ἐκ πολλῶν
 συμφωνίαν καὶ ἐνότητα σημαίνει ἡ γραφή;

cf. Jn xvii
11, 21

Ro xii 5
Eph iv 25
Herm Vis xi

IX.

Τίς ὁ λόγος τοῦ τὴν θείαν γραφὴν κατὰ διάφορα 10
 σημαίνόμενα τῷ αὐτῷ ὀνόματι κεχρησθαι πολλάκις
 καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ. ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους·
 τόμος ἔννατος· εἰς τό· Τί οὔν; ὁ νόμος ἀμαρτία;

Ro vii 7

1. Οὐχ ὥσπερ ὄνομα ἔν ἐστι νόμος, οὕτω καὶ εἰς ὁ περὶ
 νόμου πανταχοῦ τῆς γραφῆς λόγος. διὸ καθ' ἕκαστον χρῆ 15
 τόπον αὐτῆς ἐπιμελῶς ἐπιστήσαντα θεωρήσαι, νῦν μὲν τί
 σημαίνεται ἐκ τῆς νόμος φωνῆς, νῦν δὲ τί χρῆ τὸ τοιοῦτον
 ἐννοεῖν. ἀλλὰ καὶ περὶ ἄλλων πλειόνων· ὁμώνυμοι γὰρ
 καὶ ἐπὶ ἄλλων εἰσὶ κατὰ τὴν γραφὴν φωναί, αἵτινες
 συγχέουσι τοὺς νομίζοντας ὅτι ὡς ὄνομα ἔν ἐστιν οὕτω καὶ 20
 τὸ σημαίνόμενον ἐν, ὅπου ἂν τοῦτο ὀνομασθῇ. ὅτι δὲ ἡ
 νόμος φωνὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀλλ' ἐπὶ πλειόνων τέτακται,
 τὰ πολλὰ παραλιπόντες καὶ δεόμενα κατασκευῆς, ἔχοντα
 ἀνθυποφορὰν λύσεως δεομένην, ἐκθυσόμεθα τὰ πάνθ'
 ὄντινούν δυσωπῆσαι δυνάμενα, ὡς τῆς νόμος φωνῆς κει- 25
 μένης ἐπὶ πλειόνων· οἷον ἐπὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας
 λέγεται· Ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσὶν ὑπὸ κατάραν
 εἰσὶ, γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὃς οὐκ ἐμμένει

Ga iii 10;
cf. Deut
xxvii 26

ABC πᾶσι τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τοῦ ποιῆσαι αὐτά. σαφὲς ὅτι νόμος ὁ κατὰ τὸ γράμμα δη-
 λούται Μωσέως, τὸ προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπα-
 γορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον τοῖς αὐτῷ ὑποκειμένοις. τὸ
 5 ὃ αὐτὸ δηλοῦται ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ καὶ ἐν τῷ· Ὁ νόμος Ga iii 19
 γὰρ τῶν παραβάσεων χάριν ἐτέθη, ἄχρι οὗ ἔλθῃ τὸ
 σπέρμα ᾧ ἐπήγγελται, διαταγὴς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ
 μεσίτου· καὶ ἐν τῷ· Ὡστε ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν Ga iii 24 ff.
 γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλθού-
 10 σης δὲ τῆς πίστεως οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμεν. πάντες
 γὰρ υἱοὶ θεοῦ ἐστὲ διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.
 σημαίνεται καὶ ἡ παρὰ Μωσεί ἀναγεγραμμένη ἱστορία
 ἀπὸ τῆς νόμος φωνῆς, ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ἔστι
 λαβεῖν ἐκ τοῦ· Λέγετέ μοι, οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, Ga iv 21 ff.
 15 τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε; γέγραπται γὰρ ὅτι Ἀβραὰμ δύο
 υἱοὺς ἔσχεν, ἓνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἓνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας.
 ἀλλ' ὁ μὲν ἐκ τῆς παιδίσκης κατὰ σάρκα γεγέννηται, ὁ δὲ
 ἐκ τῆς ἐλευθέρας διὰ τῆς ἐπαγγελίας.

2. Οἶδα καὶ τοὺς ψαλμοὺς ὀνομαζομένους νόμον, ὡς
 20 δῆλον ἐκ τοῦ· Ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος ὁ ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν
 γεγραμμένος ὅτι ἐμίσησάν με δωρεάν. ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ
 Ἡσαίου προφητεία νόμος παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λέγεται,
 φάσκοντι· Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· ἐν ἑτερογλώσσοις Jn xv 25;
 cf. Ps xxxv
 (xxxiv) 19
 καὶ ἐν χεῖλεσιν ἐτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ'
 25 οὕτως εἰσακούσονται μου, λέγει κύριος. εὗρον γὰρ τὰ
 ἰσοδυναμοῦντα τῇ λέξει ταύτῃ ἐν τῇ τοῦ Ἀκύλου ἐρμηνείᾳ
 κείμενα. λέγεται νόμος καὶ ἡ μυστικωτέρα καὶ θειοτέρα
 τοῦ νόμου ἐκδοχή, ὡς ἐν τῷ· Οἶδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος Ro viii 14
 πνευματικός ἐστι. παρὰ δὲ πάντα ταῦτα λέγεται νόμος ὁ
 30 κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἐνεσπαρμένος τῇ ψυχῇ καὶ, ὡς
 ὀνομάζει ἡ γραφή, ἐγγεγραμμένος τῇ καρδίᾳ λόγος, προσ-
 τακτικὸς μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸς δὲ ὧν οὐ ποι-

6 ἄχρι] ἄχρις C
 26 ἀκύλου] ἀκόλα AC

7 ὧ] ὁ B; οὐ C
 29 ταῦτα πάντα AC

10 om. τῆς C

- Ro ii 14 f. ἡτέον. καὶ τοῦτο δὲ δηλοῦται ἐν τῷ· Ὅταν γὰρ ἔθνη τὰ ABC
 μὴ νόμον ἔχοντα φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῶσιν, οὗτοι νόμον
 μὴ ἔχοντες ἑαυτοῖς εἰσὶ νόμος· οἷτινες ἐνδείκνυνται τὸ
 ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμ-
 μαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως. ὁ γὰρ γραπτὸς ἐν 5
 ταῖς καρδίαις νόμος καὶ ἐν ἐθνικοῖς φύσει τὰ τοῦ νόμου
 ποιοῦσιν οὐκ ἄλλος ἐστὶ τοῦ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας φύσει
 ἐγγεγραμμένου τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, καὶ τρανωτέρου μετὰ
 τῆς συμπληρώσεως τοῦ λόγου ὁσημέραι γινομένου. τοῦτο
 Ro v 13 τὸ σημαινόμενον ἦν τοῦ νόμου καὶ ἐν τῷ· Ἄμαρτία οὐκ 10
 Ro vii 7 ἐλλογείται μὴ ὄντος νόμου· καὶ ἐν τῷ· Τὴν ἁμαρτίαν οὐκ
 ἔγνω εἰ μὴ διὰ νόμου. πρὸ γὰρ τοῦ κατὰ Μωσέα νόμου
 ἐλλελόγηται ἁμαρτία καὶ τῷ Κάιν καὶ τοῖς κατὰ τὸν
 κατακλυσμὸν παθοῦσιν, ἔτι δὲ καὶ Σοδομίταις καὶ ἄλλοις
 μυρίοις· πολλοὶ τε ἔγνωσαν τὴν ἁμαρτίαν καὶ πρὸ τοῦ 15
 Μωσέως νόμου. καὶ μὴ θαυμάσης εἰ δύο σημαινόμενα τοῦ ἐνὸς
 ὀνόματος τοῦ νόμου ἐν τῷ αὐτῷ παρείληπται τόπῳ· εὐρή-
 σομεν γὰρ ταύτην τὴν συνήθειαν καὶ ἐν ἄλλαις γραφαῖς,
 Jn iv 35 οἷον· Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηνός ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς
 ἔρχεται; ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς 20
 χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. δις γὰρ ὁ
 θερισμὸς ὀνομασθεὶς κατὰ μὲν τὸ πρότερον ἐπὶ τὸν σω-
 ματικὸν ἀναφέρεται, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὸν πνευματι-
 κόν. τὸ δὲ ὅμοιον εὐρήσεις καὶ ἐπὶ τοῦ ἀπὸ γενετῆς
 τυφλοῦ θεραπευθέντος· ᾧ ἐπιφέρει σωματικῶς γενομένῳ 25
 τό· Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ
 βλέποντες βλέπωσι καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται.
 Jn ix 39
 cf. Ro iii 21 3. Οὕτω τοίνυν καὶ νῦν χωρὶς μὲν νόμου τοῦ τῆς φύσε-
 ως δικαιοσύνης θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη δὲ ὑπὸ νόμου
 Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν. εἵπομεν δ' ἂν πρὸς τοὺς ἔτι 30
 ὀκνοῦντας παραδέξασθαι τὸ διττὸν σημαινόμενον τοῦ νόμου,

9 ὁσημέραι AB 13 ἐλλελόγηται] ἐλλογείται B om. κατὰ
 AB 19 ὅτι] + ὁ καιρὸς C 25 γεννωμένῳ C 29 νόμου]
 + τοῦ A; + καὶ C

ABC ὅτι εἴπερ ὁ αὐτὸς νόμος παρείληπται ἐν τε τῷ· Nunὶ δὲ
χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται· καὶ ἐν τῷ·
581 Μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· εἰ μὲν
χωρὶς νόμου πεφανέρωται, οὐχ ὑπὸ νόμου μαρτυρεῖται· εἰ
5 δὲ ὑπὸ τοῦ νόμου μαρτυρεῖται, οὐ χωρὶς νόμου πεφανέρωται.
τῇ τοίνυν δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ φανερουμένην ὑπὸ Ἰησοῦ
Χριστοῦ μαρτυρεῖ οὐδαμῶς μὲν ὁ τῆς φύσεως νόμος·
μικρότερος γάρ ἐστιν αὐτῆς· ὁ δὲ Μωσέως νόμος, οὐ τὸ
γράμμα ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, καὶ οἱ ἀνάλογον τῷ πνεύματι
10 τοῦ νόμου προφῆται, καὶ ὁ ἐν αὐτοῖς πνευματικὸς λόγος.
διὸ χρηὶ ἐπιμελῶς τὸν ἀναγινώσκοντα τὴν θείαν γραφὴν
τηρεῖν ὅτι οὐ πάντως ταῖς αὐταῖς λέξεσιν ἐπὶ τῶν αὐτῶν
πραγμάτων χρῶνται αἱ γραφαί· τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ὅτε
μὲν παρὰ τὴν ὁμωνυμίαν, ὅτε δὲ παρὰ τὴν τροπολογίαν,
15 καὶ ἔσθ' ὅτε παρὰ τὴν σύμφρασιν ἀπαιτοῦσαν ἄλλως τῇ
λέξει χρῆσασθαι ἐν τοῖςδε τισιν ἢ ὡς κεῖται ἐν ἑτέροις.
καὶ τοῦτο ἐὰν ἐπιμελῶς παραφυλαττώμεθα, πολλῶν σφαλ-
μάτων ἀπαλλαττόμεθα καὶ παρεκδοχῶν. χρηὶ οὖν εἰδέναι
ὅτι τό 'Εῷρακεν οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ αἰεὶ κεῖται, ἀλλ' ὅτε μὲν Jni 18
20 ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ ὄρᾳν, ὅτε δὲ ἀντὶ τοῦ νοεῖν. καθόλου
γὰρ τοῦτο ἰστέον, ὅτι προκειμένου κρύψαι καὶ μὴ φανερῶς
ἐκθέσθαι τὰ νοήματα τῆς ἀληθείας τῷ ἐν τοῖς προφήταις
πνεύματι καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις Χριστοῦ λόγῳ, πολλαχοῦ
καὶ ὑπὸ τῆς φράσεως συγχεῖται καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ μίαν
25 λέγεται ἀκολουθίαν· ἵνα μὴ καὶ ἀνάξιοι εἰς κρίμα τῆς
ἐαυτῶν ψυχῆς εὐρωσι τὰ συμφερόντως αὐτοῖς ἀποκε-
κρυμμένα· καὶ τοῦτο πολλαχοῦ αἰτιόν ἐστι τοῦ δοκεῖν μὴ
ἔχειν σύνταξιν μηδὲ ἀκολουθίαν τὴν ὅλην γραφὴν· καὶ
μάλιστα, ὡς προείπομεν, τὴν προφητικὴν καὶ τὴν ἀπο-
30 στολικήν· καὶ μάλιστα τῆς ἀποστολικῆς τὴν πρὸς Ῥωμαίους
ἐπιστολήν, ἐν ᾗ τὰ περὶ νόμου διαφόρως ὀνομάζεται, καὶ
ἐπὶ διαφόρων πραγμάτων κείμενα· ὥστε δοκεῖν ὅτι οὐκ

ἔχεται ὁ Παῦλος ἐν τῇ γραφῇ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ προ- ABC
κειμένου αὐτῷ σκοποῦ.

X.

Περὶ τῶν ἐν τῇ θεῇ γραφῇ δοκούντων ἔχειν
τι λίθογ προσκόμματος, ἡ πέτρας σκανδάλογ. ἐν
Jerxliv(li)22 τῇ λθ' ὁμιλίᾳ τῶν εἰς τὸν Ἱερემίαν, εἰς τό Οὔκ 5
ἡδύνατο κύριος φέρειν ἀπὸ προσώπου πονηρίας
γμῶν.

1. Ἐάν ποτε ἀναγινώσκων τὴν γραφὴν προσκόψῃς
Ro ix 33; νοήματι ὄντι καλῶ λίθω προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδά-
1 Pe ii 7; λου, αἰτιῶ σαυτὸν· μὴ ἀπελπίσῃς γὰρ τὸν λίθον τοῦτον τοῦ 10
cf. Is viii 14 προσκίμματος καὶ τὴν πέτραν τοῦ σκανδάλου ἔχειν νοή-
Ro ix 33; ματα, ὥστ' ἂν γενέσθαι τὸ εἰρημένον· Καὶ ὁ πιστεύων οὐ 286
cf. Is xxviii 16 καταισχυθήσεται. πίστευσον πρῶτον, καὶ εὐρήσεις ὑπὸ
τὸ νομιζόμενον σκάνδαλον πολλὴν ὠφέλειαν ἁγίαν. εἰ
Mt xii 36 γὰρ ἡμεῖς ἐντολὴν ἐλάβομεν μὴ λέγειν ῥῆμα ἄργον, ὥς 15
δώσοντες περὶ αὐτοῦ λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, καὶ ὅση
δύναμις φιλοτιμούμεθα πᾶν ῥῆμα τὸ ἐξιὸν ἐκ τοῦ στόματος
ἡμῶν ποιεῖν ἐργάζεσθαι καὶ ἐν ἡμῖν τοῖς λέγουσι καὶ
ἐν τοῖς ἀκούουσι· τί χρὴ νοεῖν περὶ τῶν προφητῶν, ἡ
ὅτι πᾶν ῥῆμα λαληθὲν διὰ τοῦ στόματος αὐτῶν ἐργατικόν 20
ἦν; καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ πᾶν τὸ ῥῆμα τὸ λαλούμενον ὑπὸ
τῶν προφητῶν εἰργάζετο ἔργον τὸ πρέπον ῥήματι. ἀλλὰ
γὰρ οἶμαι ὅτι καὶ πᾶν θαυμάσιον γράμμα τὸ γεγραμμένον
cf. Mt v 18 ἐν τοῖς λογίοις τοῦ θεοῦ ἐργάζεται καὶ οὐκ ἔστιν ἰῶτα
ἐν ἡ μία κεραία γεγραμμένη ἐν τῇ γραφῇ ἥτις τοῖς ἐπιστα- 25
μένοις χρῆσθαι τῇ δυνάμει τῶν γραμμάτων οὐκ ἐργάζεται
τὸ αὐτῆς ἔργον.

2. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν βοτανῶν ἐκάστη μὲν ἔχει

ABC δύναμιν εἴτε εἰς τὴν ὑγίειαν τῶν σωμάτων εἴτε εἰς ὅτι
 δήποτε, οὐ πάντων δέ ἐστιν ἐπίστασθαι εἰς ὃ ἐκάστη τῶν
 βοτανῶν ἐστὶ χρήσιμος, ἀλλ' εἴ τινες ἐπιστήμην εἰλή-
 φασιν, οὗτοι οἱ περὶ τὰς βοτάνας διατρίβοντες ἵνα εἰδῶσι
 5 καὶ πότε παραλαμβανομένη καὶ ποῦ τῶν σωμάτων ἐπιτι-
 θεμένη καὶ τίνα τρόπον σκευαζομένη ὀνίνησι τὸν χρώμενον·
 οὕτως οἶονεῖ βοτανικός τις πνευματικός ἐστιν ὁ ἅγιος,
 ἀναλεγόμενος ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ἕκαστον ἰῶτα καὶ
 ἕκαστον τὸ τυχὸν στοιχείον, καὶ εὐρίσκων τὴν δύναμιν
 10 τοῦ γράμματος, καὶ εἰς ὅτι ἐστὶ χρησίμων, καὶ ὅτι οὐδὲν
 παρέλκει τῶν γεγραμμένων. εἰ δὲ βούλει καὶ δευτέρου
 ἀκοῦσαι εἰς τοῦτο παραδείγματος, ἕκαστον μέλος τοῦ
 σώματος ἡμῶν ἐπὶ τινι ἔργῳ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου θεοῦ γε-
 γένηται· ἀλλ' οὐ πάντων ἐστὶν εἰδέναι τίς ἢ ἐκάστου τῶν
 15 μελῶν μέχρι τῶν τυχόντων δύναμις καὶ χρεία. οἱ γὰρ
 περὶ τὰς ἀνατομὰς πραγματευσάμενοι τῶν ἱατρῶν δύνανται
 λέγειν ἕκαστον καὶ τὸ ἐλάχιστον μόριον εἰς τί χρησίμων
 ὑπὸ τῆς προνοίας γεγένηται. νόει μοι τοῖνυν καὶ τὰς
 γραφὰς τοῦτον τὸν τρόπον πάσας βοτάνας, ἧ ἔν τέλειον
 20 λόγου σῶμα· εἰ δὲ σὺ μήτε βοτανικὸς εἶ τῶν γραφῶν μήτε
 ἀνατομεὺς εἶ τῶν προφητικῶν λόγων, μὴ νόμιζε παρέλκειν
 τι τῶν γεγραμμένων, ἀλλὰ σαντὸν μᾶλλον ἢ τὰ ἱερὰ
 γράμματα αἰτιῶ, ὅτε μὴ εὐρίσκεις τὸν λόγον τῶν γεγραμ-
 μένων. τοῦτό μοι τὸ προοίμιον εἴρηται καθολικῶς χρή-
 25 σιμον εἶναι δυνάμενον εἰς ὅλην τὴν γραφήν, ἵνα προτραπῶ-
 σιν οἱ θέλοντες προσέχειν τῇ ἀναγνώσει μηδὲν παραπέμ-
 πεσθαι ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξερεύνητον γράμμα.

1 ὑγίειαν AC
 καὶ πνευματικός AC
 μόνον B

7 οἶονεῖ...ἅγιος] οἶονεῖ τις βοτανικός ἐστὶν ὁ ἅγιος
 16 ἱατρῶν] + οὐ C

22 μᾶλλον]

XI.

Ὅτι χρὴ πάσης τῆς θεοπνεύστου γραφῆς τὸ τρό- ABC
 φιμον δίδωκειν, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν ταρассόμενα
 ῥητὰ δγсφһмоис ἐπαπορήсесι μὴ ἀποτρέπесθαι μὴδὲ
 ὑπερῃφανεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν μεταλαμβάνειν τῆς ἐν
 ἀπιστίᾳ ταραχῆς ἐκτός. ἐκ τοῦ κ' τόμου τῶν εἰς τὸν 5
 Ἰεζεχιήλ.

Еz xxxiv 17 ff.

“Τάδε λέγει κύριος κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ ἀνακρινῶ ἀνὰ
 μέσον προβάτου καὶ προβάτου, κριῶν καὶ τράγων. καὶ
 οὐχ ἵκανόν ἔμειν ὅτι τὴν καλὴν νομὴν ἐνέμεσθε, καὶ
 τὰ κατάλοιπα τῆς νομῆς ὑμῶν κατεπατεῖτε τοῖς ποσίν 10
 ὑμῶν; καὶ τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ ἐπίνετε, καὶ τὸ λοιπὸν
 τοῖς ποσίν ὑμῶν ἐταράσσετε; καὶ τὰ πρόβατά μου τὰ
 πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγ-
 μένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον.”

Μετὰ το παραστήσαι περὶ προβάτων κριῶν, καὶ 15
 περὶ προβάτων αἰγῶν, καὶ ὅτι σύνηθες τῇ γραφῇ τὸ
 πρόβατον καὶ ἐπὶ τοῦ γένους τῶν αἰγῶν ἐсθ' ὅτε τάс-
 сειν, ἐπιφέρει

1. Τί οὖν ἐστὶν ὃ καὶ ἐν τούτοις αἰνίσσεται, φέρε κατὰ
 δύναμιν ἐξετάσωμεν. πᾶσα μὲν, οἶμαι, καλὴ νομὴ καὶ πᾶν 20
 τὸ καθεστηκὸς ὕδωρ τὰ ὅλα λόγιά ἐστι τῶν ἱερῶν γραμ-
 μάτων. εἴτ' ἐπεὶ τινὲς τινα μὲν τῶν γεγραμμένων ἐγκρίνουσιν
 ὥς ὠφέλιμα, τινα δὲ ἀποδοκιμάζουσιν ὥς οὐ σωτήρια, οὗτοι
 ἂν εἶεν οἱ μετὰ τὸ νενεμησθαι τὴν καλὴν ὦν ἐξελέξαντο νο-
 μὴν, καὶ πεπωκέναι τὸ καθεστηκὸς οὐ ἔκριναν εἶναι βελτίονος 25
 ὕδατος, τὸ λοιπὸν τῆς νομῆς καταπατοῦντες, καὶ τὸ λοιπὸν
 ὕδωρ τοῖς ποσίν ἑαυτῶν τaráσσοντες. τοιοῦτοι δὴ εἰσιν οἱ 353

1 Ru. III. 352
 15 περὶ] + τῶν AC

3 ῥητὰ] ῥήματα B
 προβάτων] + καὶ BC

7 om. κύριος sec. B
 16 προβάτων] + καὶ BC

ABC τε τὴν μὲν καινὴν ἐγκρίνοντας, τὴν δὲ παλαιὰν ἀποδοκιμάζοντες διαθήκην· καὶ οἱ τῶν παλαιῶν γραμμάτων τὰ μὲν ἀπὸ θειοτέρας λέγοντες εἶναι δυνάμει καὶ τῆς ἀνωτάτω, τὰ δὲ ἀπὸ ὑποδεεστέρας. πρόβατα δὲ ἴδια ἀναγορεύει ὁ ποιμὴν
 5 τοὺς μὴ ὑπερηφανοῦντας τὰ πάτηματα τῶν ποδῶν ἐκείνων, καὶ μὴ ἐξουθενοῦντας τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν τῶν ψεκτῶν προβάτων, καὶ τάχα προβάτων τράγων καὶ ἐρίφων· οὐ γὰρ ἠθέλησαν εἶναι πρόβατα κριῶν ἄξια τῶν δεξιῶν.

- 10 2. Ἡμεῖς οὖν, οἱ εὐχόμενοι εἶναι πρόβατα τοῦ ποιμένος, μηδέποτε φεύγωμεν νεμηθῆναι καὶ τὰ αὐτόθεν ὅσον ἐπὶ τῷ ῥήτῳ ἀπεμφαίνοντα τῶν γραφῶν, καὶ διὰ τὴν ἀπέμφασιν τῆς λέξεως πατούμενα ὑπὸ τῶν μὴ δυναμένων μηδὲ θελόντων χρῆσθαι πάσῃ τῇ νομῇ. ἀλλὰ κὰν ἥ τι ὕδωρ ὑπὸ
 15 τῶν ποδῶν ἐκείνων τεταραγμένον, ἀναμιξάντων τῷ καθαρῷ λόγῳ τῆς γραφῆς δυσφήμους ἐπαπορήσεις, μὴ ἀποτρεπώμεθα, δι' ἣν πεποιήκασιν τῷ λόγῳ ταραχὴν, πίνειν καὶ τὸ ὑπὸ τῶν ποδῶν αὐτῶν τεταραγμένον. καὶ τήρει γε ἐπιμελῶς, ὅτι πρὸς τοὺς ταραξάντας τὸ ὕδωρ καὶ πατήσαντας τὴν
 20 νομὴν λέγεται ὡς περὶ κρειττόνων· Καὶ τὰ πρόβατά μου Εξ κκxiv 19 τὰ πατήματα τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐνέμοντο, καὶ τὸ τεταραγμένον ὕδωρ ὑπὸ τῶν ποδῶν ὑμῶν ἔπινον. ἀλλὰ καὶ μηδεπώποτε νομὴν προφητικὴν ἡμεῖς πατήσωμεν, μηδὲ ὕδωρ νομικὸν ταραξάμεν· ἁμαρτανόντων δὲ τινων καὶ περὶ
 25 τὴν εὐαγγελικὴν νομὴν καὶ τὸ ἀποστολικὸν ὕδωρ, ὥστε τῶν εὐαγγελικῶν τινὰ μὲν πατεῖν τινὰ δὲ ὡς καλὴν νέμεσθαι νομὴν, καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἢ πάντα ἀποκρίνειν, ἢ τινὰ μὲν ἐγκρίνειν τινὰ δὲ ἀποκρίνειν· ἡμεῖς καὶ τὰ ὅλα εὐαγγέλια νεμηθῶμεν καὶ μηδὲν αὐτῶν πατήσωμεν, καὶ πάντα
 30 τὰ ἀποστολικά πίνοντες, τὸ ὅσον ἐφ' ἡμῖν καθεστηκὸς ὕδωρ, αὐτὰ τηρήσωμεν, καὶ μηδὲν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀπιστία παρασσοῦσθαι τοὺς οὐκ εἰδότας συνιέναι τῶν λεγομένων ταραξάμεν.

XII.

Πρὸς το μὴ ἐκκακεῖν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῆς θείας ABC
γραφῆς τὸν μὴ συνιέντα τὸ σκοτεινὸν τῶν ἐν αὐτῇ
αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν. ἀπὸ τῆς κ' ὁμιλίας τῆς
εἰς τὸν Ἰησοῦν τὸν Ναγῇ.

Ι. Ἡ μὲν ἄκρα ὠφέλεια ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναγνωσμά- 5
των τῷ δυναμένῳ νοῆσαι τὴν ἀληθῆ κληροδοσίαν ἀπὸ Ἰησοῦ
μεριζομένην τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ γίνεται, καὶ τῷ οἷω τε γενο-
μένῳ ἀναβῆναι ἐπὶ τὴν γῆν τὴν ἁγίαν, τὴν ἀληθινὴν, τὴν
ὄντως ἀγαθὴν, καὶ ἐφαρμόσαι ἐκ τῆς ὀνομασίας τῶν εἰρη-
μένων τῇ διαφορᾷ τῶν κληρονομούντων τὰ κατὰ τοὺς τόπους 10
λεγόμενα. ἐπεὶ δὲ δύσκολόν ἐστιν εὑρεῖν τὸν οὕτως ὠφελοῦ-
μενον, βουλόμεθα παραμυθῆσασθαι τοὺς ἀκούοντας μὴ ἐκ-
κακεῖν ἐπὶ ταῖς ἀναγνώσεσι. τίς οὖν ἡ παραμυθία ὑπὲρ
τοῦ μὴ ἐκκακεῖν τὸν ἀκούοντα τῶν τοιούτων ἀναγνωσμά-
των, λεκτέον. ὥσπερ τοίνυν αἱ ἐπιδαὶ δυνάμιν τινα ἔχουσι 15
φυσικὴν, καὶ μὴ νοῶν ὁ κατεπαρόμενος λαμβάνει τι ἐκ τῆς
ἐπιδῆς, κατὰ τὴν φύσιν τῶν φθόγων τῆς ἐπιδῆς, εἴτε εἰς
βλάβην εἴτε εἰς ἰασιν σώματος ἢ ψυχῆς ἑαυτοῦ· οὕτω μοι
νόει πάσης ἐπιδῆς δυνατωτέραν εἶναι τὴν ὀνομασίαν τῶν ἐν
ταῖς θεαῖς γραφαῖς ὀνομάτων. εἰσὶ γάρ τινες δυνάμεις ἐν 20
ἡμῖν, ὧν αἱ μὲν κρείττονες διὰ τούτων τῶν οἰονεὶ ἐπιδῶν
τρέφονται συγγενεῖς οὔσαι αὐταῖς, καὶ ἡμῶν μὴ νοούντων
ἐκείνας τὰς δυνάμεις νοούσας τὰ λεγόμενα δυνατωτέρας ἐν
ἡμῖν γίνεσθαι πρὸς τὸ συνεργεῖν τῷ ἡμετέρῳ βίῳ. ὅτι γὰρ
ἔστι τινα ἐν ἡμῖν ἀόρατα, καὶ πολλὰ γε ταῦτα, δηλώσει ὁ 25
Ps ciii (cii) 1 εἰπὼν ψαλμός· Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν κύριον, καὶ πάντα
τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. ἔστιν οὖν πλήθός
τι ἐν ἡμῖν δυνάμεων κεκληρωμένων ἡμῶν τὰς ψυχὰς καὶ τὰ
σώματα· αἵτινες, ἐὰν ᾧσιν ἅγιοι, τῆς γραφῆς ἀναγινωσκο-

ABC μένης ὠφελοῦνται καὶ γίνονται ἰσχυρότεροι, καὶ ὁ νοῦς
 ἡμῶν ἄκαρπος ἦ· ὡς γέγραπται περὶ τοῦ γλώσση λαλοῦντος,
 ὅτι Τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός 1 Co κιν 14
 ἐστι. νόει οὖν μοι ὅτι ποτὲ τοῦ ἐν ἡμῖν νοῦ ἀκάρπον ὄντος
 5 αἱ δυνάμεις αἱ συνεργοῦσαι τῇ ψυχῇ καὶ τῷ νῷ καὶ πᾶσιν
 ἡμῖν τρέφονται λογικῇ τῇ ἀπὸ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ
 τῶν ὀνομάτων τούτων τροφῇ, καὶ τρεφόμεναι δυνατώτεροι
 γίνονται πρὸς τὸ ἡμῖν συνεργεῖν· ὥσπερ δὲ αἱ κρείττους
 δυνάμεις οἰονεὶ κατεπαύονται καὶ ὠφελοῦνται, καὶ γίνονται
 443 δυνατώτεροι ἀπὸ τῶν τοιούτων γραμμάτων καὶ ὀνομάτων,
 οὕτως αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν οἰονεὶ καθέλ-
 κονται καὶ νικῶνται ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ ἐπαυδῶν, καὶ νικώ-
 μεναι κοιμίζονται.

2. Καὶ εἴ ποτέ τις ὑμῶν ἐώρακεν ἀπὸ ἐπαυδῶν ἀσπίδα
 15 κοιμιζομένην, ἢ ἄλλο τι τούτων τῶν ἰοβόλων, ἐκεῖνο τὸ
 παράδειγμα λαβέτω εἰς τὴν γραφήν· ἥς ἀναγινωσκομένης
 καὶ μὴ νοουμένης, ἐνίοτε ἀκηδιᾷ καὶ ἐκκακεῖ ὁ ἀκροατής· καὶ
 πιστευέτω ὅτι αἱ ἐν αὐτῷ ἀσπίδες καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ἐχιδναὶ
 ἀτονώτεροι γίνονται ἀπὸ τῶν φαρμάκων τῶν φαρμακεύοντων,
 20 οἷον παρὰ σοφοῦ Μωσῆ, παρὰ σοφοῦ Ἰησοῦ, παρὰ σοφῶν
 τῶν ἁγίων προφητῶν. μὴ ἐκκακῶμεν οὖν ἀκούοντες γρα-
 φῶν, ὥς οὐ νοοῦμεν· ἀλλὰ γεννηθῶ ἡμῖν κατὰ τὴν πίστιν cf. Mt ix 29
 ἡμῶν, ἣν καὶ πιστεύομεν, ὅτι πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος οὕσα cf. 2 Ti iii 16
 ὠφέλιμός ἐστι. τὸ γὰρ ἐν τῶν δύο δεῖ σε παραδέξασθαι ἐπὶ
 25 τούτων τῶν γραφῶν, ἢ ὅτι οὐκ εἰσι θεόπνευστοι ἐπεὶ οὐκ
 εἰσιν ὠφέλιμοι, ὡς ὑπολαμβάνοι ἂν ὁ ἄπιστος· ἢ, ὡς πιστός,
 παραδέξασθαι ὅτι ἐπεὶ εἰσιν θεόπνευστοι ὠφέλιμοί εἰσιν.
 ἰστέον μέντοι γε ὅτι καὶ ἀνεπαισθήτως ἡμῶν πολλάκις
 γίνεται ἡ ὠφέλεια, οἷον πολλάκις τροφήν τινα διατασ-
 30 σόμεθα ἐσθίειν ὀξυτερικὴν, καὶ οὐ δήπου ἐν τῷ ἐσθίειν
 αἰσθανόμεθα ὅτι ὠφελούμεθα τὸν ὀφθαλμόν, ἀλλ' ἡμέρας
 διαγενομένης δευτέρας καὶ τρίτης, ἢ ἀνάδοσις τῆς τροφῆς

11 δυνάμεις τῶν ἐν ἡμῖν] τῶν ἐν ἡμῖν δυνάμεων AC 15 om. τὸ
 AC 27 θεόπνευστοι ὠφέλιμοι] ὠφέλιμοι θεόπνευστοὶ AC

τῆς ὠφελούσης τὸν ὀφθαλμὸν ποιεῖ ἡμᾶς τῇ πείρᾳ πι- ABC
στεῦσαι, ὅτι τὸν ὀφθαλμὸν ὠφελήμεθα. ἀλλὰ καὶ ἐπ' ἄλλων
τροφῶν ὠφελουσῶν τινὰ μέλη τοῦ σώματος τοῦτο ἔστιν
ιδεῖν. οὕτω τοίνυν πίστευε καὶ περὶ τῆς θείας γραφῆς, ὅτι
ὠφελεῖταί σου ἡ ψυχὴ, κἂν μὴ ὁ νοῦς τὸν καρπὸν λαμβάνῃ 5
τῆς ὠφελείας τῆς ἀπὸ τῶν γραμμάτων, ἐκ μόνης ψιλῆς τῆς
ἀναγνώσεως. τὰ γὰρ ἐν ἡμῖν ἐπάδεται, καὶ τὰ μὲν κρειτ-
τονα τρέφεται τὰ δὲ χείρονα καταργεῖται.

XIII.

Πότε καὶ τίσι τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας μαθήματα χρή-
σιμα εἰς τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν, μετὰ 10
γραφικῆς μαρτύρας.

1. Χαῖρε ἐν θεῷ, κύριέ μου σπουδαιότατε καὶ αἰδε-
σιμώτατε υἱὲ Γρηγόριε, παρὰ Ὀριγένους. ἡ εἰς σύνεσιν,
ὡς οἶσθα, εὐφυΐα ἔργον φέρειν δύναται ἄσκησιν προσλα-
βοῦσα, ἄγον ἐπὶ τὸ κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον, ἢ οὕτως ὀνομά- 15
σω, τέλος ἐκείνου, ὅπερ ἀσκεῖν τις βούλεται. δύναται οὖν
ἡ εὐφυΐα σου Ῥωμαίων σε νομικὸν ποιῆσαι τέλειον, καὶ
Ἑλληνικὸν τινα φιλόσοφον τῶν νομιζομένων ἐλλογίμων
αἱρέσεων. ἀλλ' ἐγὼ τῇ πᾶσῃ τῆς εὐφυΐας δυνάμει σου
ἐβουλόμην καταχρήσασθαί σε, τελικῶς μὲν εἰς χριστιανι- 20
σμόν, ποιητικῶς δέ. διὰ τοῦτ' ἂν ἡνξάμην παραλαβεῖν σε
καὶ φιλοσοφίας Ἑλλήνων τὰ οἰονεῖ εἰς χριστιανισμόν δυνά-
μενα γενέσθαι ἐγκύκλια μαθήματα ἢ προπαιδεύματα, καὶ
τὰ ἀπὸ γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας χρήσιμα ἐσόμενα εἰς
τὴν τῶν ἱερῶν γραφῶν διήγησιν· ἢ, ὅπερ φασι φιλοσό- 25
φων παῖδες περὶ γεωμετρίας καὶ μουσικῆς, γραμματικῆς τε
καὶ ῥητορικῆς καὶ ἀστρονομίας, ὡς συνερίθων φιλοσοφία,

9 Ru. 1. 30
ῥωμαῖον B^{corr. pri. man.} E

16 ἀσκεῖν] ἀρκεῖν B
ποιῆσαι] ποιεῖν AC

17 ῥωμαίων] AB* C :

ABC τοῦθ' ἡμεῖς εἵπωμεν καὶ περὶ αὐτῆς φιλοσοφίας πρὸς
χριστιανισμόν.

2. Καὶ τάχα τοιοῦτό τι αἰνίσσεται τὸ ἐν Ἐξόδῳ
γεγραμμένον ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, ἵνα λεχθῇ τοῖς υἱοῖς
5 Ἰσραὴλ αἰτεῖν παρὰ γειτόνων καὶ συσκήνων σκεύη ἀργυρᾶ Ex. xi 2:
καὶ χρυσᾶ καὶ ἱματισμόν· ἵνα σκυλεύσαντες τοὺς Αἰγυπ- xii 35 f.
τίους εὗρωσιν ὕλην πρὸς τὴν κατασκευὴν τῶν παραλαμβα-
νομένων εἰς τὴν πρὸς θεὸν λατρείαν. ἐκ γὰρ ὧν ἐσκύλευ-
31 σαν τοὺς Αἰγυπτίους οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις τῶν
10 ἁγίων κατεσκευάσται, ἡ κιβωτὸς μετὰ τοῦ ἐπιθέματος καὶ
τὰ χερουβὶμ καὶ τὸ ἱλαστήριον καὶ ἡ χρυσὴ στάμνος ἐν ᾗ
ἀπέκειτο τὸ μάννα τῶν ἀγγέλων ὁ ἄρτος. ταῦτα μὲν οὖν
ἀπὸ τοῦ καλλίστου τῶν Αἰγυπτίων εἰκὸς γεγονέναι χρυσοῦ·
ἀπὸ δὲ δευτέρου τινὸς παρ' ἐκείνων ἡ στερεὰ δι' ὅλου χρυσῇ
15 λυχνία, πλησίον τοῦ ἐσωτέρου καταπετάσματος, καὶ οἱ ἐπ'
αὐτῆς λύχνοι, καὶ ἡ χρυσὴ τράπεζα ἐφ' ἧς ἦσαν οἱ ἄρτοι
τῆς προθέσεως, καὶ μεταξὺ ἀμφοτέρων τὸ χρυσοῦν θυμια-
τήριον. εἰ δέ τις ἦν τρίτος καὶ τέταρτος χρυσοῦς, ἐξ ἐκείνων
κατεσκευάζετο τὰ σκεύη τὰ ἁγία. καὶ ἀπὸ ἀργύρου δὲ
20 Αἰγυπτίου ἄλλα ἐγίνετο· ἐν Αἰγύπτῳ γὰρ παροικούντες οἱ
υἱοὶ Ἰσραὴλ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἐκεῖ παροικίας κεκερδήκασιν, τὸ
εὐπορῆσαι τοσαύτης ὕλης τιμίας εἰς τὰ χρήσιμα τῇ λατρείᾳ
τοῦ θεοῦ. ἀπὸ δὲ Αἰγυπτίων ἱματισμοῦ εἰκὸς γεγονέναι
ὅσα ἐδεήθη ἔργων, ὥς ὠνόμασεν ἡ γραφὴ, ῥαφιδευτῶν, Ex xxvii 16
25 συρραπτῶν, τῶν ῥαφιδευτῶν μετὰ σοφίας θεοῦ, τὰ τοιάδε
ἱμάτια τοῖς τοιοισδὶ, ἵνα γένηται τὰ καταπετάσματα, καὶ αἱ
αὐλαῖαι αἱ ἐξωτέρω καὶ ἐσωτέρω.

3. Καὶ τί με δεῖ ἀκαίρως παρεκβαίνοντα κατα-
σκευάζειν εἰς ὅσα χρήσιμά ἐστι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ ἀπὸ
30 Αἰγύπτου παραλαμβανόμενα, οἷς Αἰγύπτιοι μὲν οὐκ εἰς δέον
ἐχρῶντο, Ἑβραῖοι δὲ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν εἰς θεο-

23 αἰγυπτίων] αἰγυπτίου AC 26 τοιοισδὶ] τοιούτοις δεῖ B
27 αὐλαῖαι] conjecit Tarinus; αὐλαῖ ABC; cf. Ex. xxvi. 4 29 εἰς
ὅσα] Isws & B

σέβειαν ἐχρήσαντο; οἶδεν μέντοι ἡ θεία γραφή τισι πρὸς ABC
κακοῦ γεγονέναι τὸ ἀπὸ τῆς γῆς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ εἰς Αἴ-
γυπτον καταβεβηκέναι· αἰνισσομένη ὅτι τισὶ πρὸς κακοῦ
γίνεται τὸ παροικῆσαι τοῖς Αἰγυπτίοις, τουτέστι τοῖς τοῦ
κόσμου μαθήμασι, μετὰ τὸ ἐντραφῆναι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ 5
1 Reg xi 14 ff. καὶ τῇ Ἰσραηλιτικῇ εἰς αὐτὸν θεραπεία. Ἄδερ γοῦν ὁ
Ἰδουμαῖος, ὅσον μὲν ἐν τῇ γῇ τοῦ Ἰσραὴλ ἦν, μὴ γενόμενος
τῶν Αἰγυπτίων ἄρτων, εἶδωλα οὐ κατεσκεύαζεν· ὅτε δὲ
ἀποδράς τὸν σοφὸν Σολομῶντα κατέβη εἰς Αἴγυπτον, ὡς
ἀποδράς ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, συγγενὴς γέγονε τῷ 10
Φαραῶ, γήμας τὴν ἀδελφὴν τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τεκνο-
ποιῶν τὸν τρεφόμενον μεταξὺ τῶν παίδων τοῦ Φαραῶ.
διόπερ, εἰ καὶ ἐπανελήλυθεν εἰς τὴν γῆν Ἰσραὴλ, ἐπὶ τῷ
διασχίσαι τὸν λαὸν τοῦ θεοῦ ἐπανελήλυθε, καὶ ποιῆσαι
1 Reg xiii 28 f. αὐτοὺς εἰπεῖν ἐπὶ τῇ χρυσῇ δαμάλει· Οὗτοί εἰσιν οἱ θεοί 15
σου, Ἰσραὴλ, οἱ ἀναγαγόντες σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου. κἀγὼ
δὲ τῇ πείρᾳ μαθὼν εἵποιμ' ἄν σοι, ὅτι σπάνιος μὲν ὁ τὰ
χρήσιμα τῆς Αἰγύπτου λαβὼν καὶ ἐξελθὼν ταύτης καὶ
κατασκευάσας τὰ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ· πολὺς δὲ
ὁ τοῦ Ἰδουμαίου Ἄδερ ἀδελφός. οὗτοι δὲ εἰσιν οἱ ἀπὸ 20
τινος Ἑλληνικῆς ἐντρεχείας αἵρετικά γεννήσαντες νοήματα,
καὶ οἰονεὶ δαμάλεις χρυσᾶς κατασκευάσαντες ἐν Βαιθῇλ, ὃ
ἐρμηνεύεται οἶκος θεοῦ. δοκεῖ δέ μοι καὶ διὰ τούτων ὁ 32
λόγος αἰνίσσεσθαι, ὅτι τὰ ἴδια ἀναπλάσματα ἀνέθηκαν
ταῖς γραφαῖς, ἐν αἷς οἰκεῖ λόγος θεοῦ, τροπικῶς Βαιθῇλ 25
καλουμέναις. τὸ δ' ἄλλο ἀνάπλασμα ἐν Δάν φησιν ὁ
λόγος ἀνατεθεῖσθαι. τοῦ δὲ Δάν τὰ ὅρια τελευταῖά ἐστι,
καὶ ἐγγὺς τῶν ἐθνικῶν ὁρίων· ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἀναγεγραμ-
μένων ἐν τῷ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦ. ἐγγὺς οὖν εἰσὶν ἐθνικῶν
ὁρίων τινὰ τῶν ἀναπλασμάτων, ἅπερ ἀνέπλασαν οἱ τοῦ 30
Ἄδερ, ὡς ἀποδεδώκαμεν, ἀδελφοί.

4. Σὺ οὖν, κύριε υἱέ, προηγουμένως πρόσεχε τῇ τῶν

ABC θείων γραφῶν ἀναγνώσει· ἀλλὰ πρόσεχε. πολλῆς γὰρ προσοχῆς ἀναγινώσκοντες τὰ θεῖα δεόμεθα· ἵνα μὴ προπετέστερον εἰπωμέν τινα ἢ νοήσωμεν περὶ αὐτῶν. καὶ προσέχων τῇ τῶν θείων ἀναγνώσει μετὰ πιστῆς καὶ θεῶ
 5 ἀρεσκούσης προλήψεως, κρούε τὰ κεκλεισμένα αὐτῆς καὶ ἀνοιγίησεται σοι ὑπὸ τοῦ θυρωροῦ, περὶ οὗ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· Τούτῳ ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει. καὶ προσέχων τῇ θεῖᾳ ἀναγνώ- Jn x 3
 σει ὀρθῶς ζητεῖ καὶ μετὰ πίστεως τῆς εἰς θεὸν ἀκλινούς τὸν κεκρυμμένον τοῖς πολλοῖς νοῦν τῶν θείων γραμμάτων.
 10 μὴ ἀρκού δὲ τῷ κρούειν καὶ ζητεῖν· ἀναγκαιοτάτῃ γὰρ καὶ ἡ περὶ τοῦ νοεῖν τὰ θεῖα εὐχή· ἐφ' ἣν προτρέπων ὁ σωτὴρ οὐ μόνον εἶπε τό· Κρούετε καὶ ἀνοιγίησεται ὑμῖν· καὶ τό· Mt vii 7;
 Ζητεῖτε καὶ εὐρήσετε· ἀλλὰ καὶ τό· Αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται Lc xi 9
 ὑμῖν. ταῦτα ἀπὸ τῆς πρὸς σε ἐμοῦ πατρικῆς ἀγάπης
 15 τετόλμηται· εἰ δ' εὖ ἔχει τὰ τετολμημένα ἢ μὴ, θεὸς ἂν εἰδείῃ καὶ ὁ χριστὸς αὐτοῦ καὶ ὁ μετέχων πνεύματος θεοῦ καὶ πνεύματος χριστοῦ. μετέχοις δὲ σὺ, καὶ αἱ αὔριαι τὴν μετοχὴν, ἵνα λέγῃς οὐ μόνον τό· Μέτοχοι τοῦ χριστοῦ γεγό- He iii 14
 ναμεν, ἀλλὰ καὶ· Μέτοχοι τοῦ θεοῦ γεγόναμεν.

XIV.

20 Ὅτι τοῖς θέλοισι μὴ σφάλlesθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας γραφὰς ἀναγκαιοτάτῃ ἐστὶ τὰ ἀρμύζοντα εἰς τὴν χρῆσιν εἰδέναι λογικὰ, ὧν ἄνευ ἀκριβείας σμαινομένων οὐ δύναται ὅς δει τρόπον παρίσταςθαι. γ' τόμος τῶν εἰς τὴν Γένεσιν.

25 1. Καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς Gen i 16 ff.
 μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσων εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ

14 ἐμοῦ] μου AC 18 λέγῃς] λέγοις AC 20 Ru. II. 22
 23 ἀκριβείας] ἀκριβεία AC

τοὺς ἀστέρας· καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν τῷ στερεώματι ABC τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. ζητητέον δὲ εἰ ταυτόν ἐστι τό· εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας τῷ· καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας· καὶ τό· εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός τῷ ἀπὸ κοινου ἂν νοηθέντι· καὶ ἄρχειν 5 τῆς νυκτός. καὶ ὁ Ἀκύλας γὰρ τὸ ἀνάλογον ἐτήρησε, ποιήσας ἀντὶ μὲν τοῦ εἰς ἀρχάς, εἰς ἐξουσίαν· ἀντὶ δὲ τοῦ καὶ ἄρχειν, ἐξουσιάζειν. φασὶ δὲ, οἷς ἐμέλησε τῆς τῶν σημαινομένων ἐξετάσεως, ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἔχουσι συζυγίαν προσηγοριῶν καὶ κατηγορημάτων, προϋφίστασθαι τὰ 10 τυγχάνοντα τῶν προσηγοριῶν, καὶ ἐπιγίνεσθαι κατηγορήματα παρὰ τὰς προσηγορίας. καὶ προσηγορίαν μὲν ἔχουσαν κατηγορήμα φασιν, οἷον τὴν φρόνησιν, κατηγορήμα δὲ εἶναι τὸ φρονεῖν· ὁμοίως προσηγορίαν τὴν σωφροσύνην, κατηγορήμα δὲ τὸ σωφρονεῖν. καὶ προϋφίστασθαι φασὶ τὴν 15 φρόνησιν, εἴτ' ἐπιγίνεσθαι κατηγορήμα ἀπὸ φρονήσεως τὸ φρονεῖν. ταῦτα δὲ, εἰ καὶ δόξομέν τισι παρὰ τὸ βούλημα ποιεῖν τῆς γραφῆς, τετηρήκαμεν, ἐπεὶ ὁ μὲν ποιῶν τοὺς φωστῆρας θεὸς ποιεῖ τὸν μὲν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, τὸν δὲ ἐλάσσον εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός· τίθεται δὲ αὐτοὺς ἐν 20 τῷ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ οὐκέτι εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ἀλλ' εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. τὸ γὰρ τεταγμένως καὶ ἀκολουθῶς τῷ τεχνολογούμενῳ κατὰ τὸν τρόπον προτετάχθαι τὰς προσηγορίας, εἴτ' ἐπιφέρεισθαι τὰ κατηγορήματα, κεκίνηκεν ἡμᾶς μήποτε 25 τὸ πρᾶγμα καὶ παρὰ τῷ θεράποντι νενόηται οὕτως ἔχον, 23 καὶ μάλιστα ἐπεὶ καὶ ὁ κυριώτατος ἐρμηνεύειν φιλοτιμούμενος Ἀκύλας οὐκ ἄλλο πεποίηκε παρὰ τὴν προσηγορίαν καὶ τὸ κατηγορήμα.

2. Ἐπιστησάτω δ' ὁ δυσπαραδέκτως ἔχων τούτων, εἰ 30 δύναται ἠθικὸν πρόβλημα ἢ φυσιολογούμενον ἢ θεολογούμενον, χωρὶς ἀκριβείας σημαινομένων καὶ τῶν κατὰ τὸν

3 δέ] δὴ A; οὖν C 7 ἐξουσίαν] ἐξουσίας B 17 δόξομεν]
δόξωμεν AB 23 τεταγμένως καὶ] τεταγμένον B; om. καὶ BC

ABC λογικὸν τόπον τρανουμένων, ὃν δεῖ τρόπον παρίστασθαι.
 τί γὰρ ἄτοπον ἀκούειν τῶν κυριολεκτουμένων ἐν ταῖς δια-
 λέκτοις, καὶ ἐφιστάνειν ἐπιμελῶς τοῖς σημαινομένοις; ἔστι
 δὲ ὅπου παρὰ τὴν ἄγνοιαν τῶν λογικῶν μεγάλως περιπίπτο-
 5 μεν, μὴ καθαίροντες τὰς ὁμωνυμίας καὶ ἀμφιβολίας καὶ
 καταχρήσεις καὶ κυριολεξίας καὶ διαστολάς· οἷον παρὰ τὸ
 ἀγνοεῖσθαι τὴν ὁμώνυμον τῆς κόσμου προσηγορίας φωνήν,
 ἐκπεπτώκασιν ἐπὶ τὸ ἀσεβέστατα φρονεῖν περὶ τοῦ δημιουρ-
 γοῦ οἱ μὴ καθάραντες ἐπὶ τίνων κείται τό· Ὁ κόσμος ἐν τῷ¹ Jn v 19
 10 πονηρῷ κείται· ὅτι ἀντὶ τῶν περιγεῖων καὶ τῶν ἀνθρωπίνων
 τοῦτο οὕτως ἐκεῖ τῷ Ἰωάννῃ εἴρηται· οἰθθέντες γὰρ
 κόσμον κατ' αὐτὴν τὴν λέξιν σημαίνεσθαι τὸ σύστημα τὸ
 ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς, θρασύτατα καὶ ἀνο-
 σωτάτα ἀποφαίνονται περὶ θεοῦ· μηδαμῶς ἔργῳ δεικνύναι
 15 δυνάμενοι, πῶς ἥλιος καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, τὰ οὕτω
 τεταγμένως κινούμενα, κείται ἐν τῷ πονηρῷ. εἶτα ἐὰν
 προσαγάγωμεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ· Οὗτός ἐστιν ὁ ἀμνὸς² Jn i 29
 τοῦ θεοῦ ὁ αἶρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· ὅτι κόσμος
 ἔνθα ἡ ἁμαρτία πλεονάζει κατὰ ταύτας τὰς λέξεις
 20 λέγεται, τουτέστιν ἐν τοῖς περιγείοις τόποις· εὐγνωμονοῦν-
 τες μὲν προσήσονται τὰ λεγόμενα, φιλονεικοῦντες δὲ,
 ἡλιθίως ἀναστρεφόμενοι, ἐπιμενοῦσι τοῖς ἅπαξ κριθέεισι
 μοχθηροῖς, διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς ὁμωνυμίας. πάλιν τε αὖ
 ἐὰν λέγηται· Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσω² Co v 19
 25 ἐαυτῷ· οὐκέτι δυνήσονται ὁ ἐξειλήφασι περὶ παντὸς τοῦ
 κόσμου, τουτέστι περὶ τῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, μάλιστα
 κατὰ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν δεῖξαι· καὶ κατ' αὐτοὺς γὰρ
 ἀνάγκη τὴν λέξιν ὡς ὁμώνυμον ἐξετάζεσθαι. καὶ παρὰ
 τὴν ἀμφιβολίαν δὲ μοχθηρῶν ἐκδοχῶν, καὶ παρὰ τὴν δια-
 30 στολήν τῶν στιγμῶν καὶ ἄλλων δὲ μυρίων, παραδείγματα
 ἔστι φιλοτιμησάμενον οὐκ ὀλίγα λαβεῖν. ταῦτα δὲ παρέξέ-
 βημεν, ἵνα δείξωμεν ὅτι καὶ καθ' ἡμᾶς τοὺς θέλοντας μὴ

10 om. τῶν post καὶ AC
 27 αὐτοῖς] αὐτοῦ AC

17 προσαγάγωμεν] προσάγωμεν AC

σφάλλῃσθαι περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ νοεῖν τὰς θείας ABC
 γραφὰς ἀναγκαιοτάτα ἐστὶ τὰ πίπτοντα εἰς τὴν χρήσιν
 εἶδέναι λογικά· ὧν καὶ νῦν ἐδεήθημεν εἰς τὸ εὐρεῖν τὴν
 διαφορὰν τῶν λεγομένων γεγονέναι εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός,
 καὶ εἰς τὸ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός. 5

XV.

Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους τὸ εὔτελές τῆς
 τῶν θείων γραφῶν φράσεως διασύροντας, καὶ τὰ ἐν
 χριστιανισμῷ καλὰ βέλτιον παρ' Ἑλλήσιν εἰρῆσθαι φά-
 σκοντας, καὶ προσέτι δγσειδές τὸ τοῦ κυρίου σῶμα λέ-
 γοντας· καὶ τίς ὁ λόγος τῶν διαφόρων τοῦ λόγου 10
 μορφῶν. ἐκ τῶν κατὰ Κέλσου, τοῦ κατὰ χριστιανῶν
 γράψαντος, τόμου 5' καὶ 2'.

1. Ἐκτον τοῦτον ἐνιστάμενοι λόγον πρὸς τὰς Κέλσου HABC
 κατὰ χριστιανῶν κατηγορίας χρήζομεν ἐν αὐτῷ, ἱερὲ Ἀμβρό-
 σιῃ, ἀγωνίσασθαι οὐ πρὸς τὰ ἀπὸ φιλοσοφίας ὑπ' αὐτοῦ 15
 ἐκτιθέμενα, ὡς οἰηθείη ἂν τις. παρέθετό γὰρ πλείονα
 μάλιστα Πλάτωνος ὁ Κέλσος, κοινοποιῶν τὰ δυνάμενα εἰεῖν
 τινὰ καὶ συνετὸν ἐκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων· φάσκων 'βέλ-
 τιον αὐτὰ παρ' Ἑλλήσιν εἰρῆσθαι, καὶ χωρὶς ἀνατάσεως
 καὶ ἀπαγγελίας τῆς ὡς ἀπὸ θεοῦ ἢ υἱοῦ θεοῦ.' φαμὲν οὖν 20
 ὅτι, εἴπερ τὸ προκείμενόν ἐστι τοῖς πρεσβεύουσι τὰ τῆς
 ἀληθείας πλείους ὅση δύναμις ὠφελεῖν, καὶ προσάγειν ὡς
 οἷον τέ ἐστὶν αὐτῇ διὰ φιλανθρωπίαν πάνθ' ὄντινον, οὐ
 μόνον ἐντρεχῇ ἀλλὰ καὶ ἀνόητον, πάλιν δ' αὖ οὐχὶ Ἑλλη-
 νας μὲν οὐχὶ δὲ καὶ βαρβάρους· πολὺ δὲ τὸ ἡμερον ἐὰν 25
 καὶ τοὺς ἀγροικοτάτους καὶ ἰδιώτας οἷός τέ τις γένηται

6 C. Cels. vi. 1 (Ru. I. 629)

14 om. κατὰ ABC

20 ἐπαγ-

γελίας H

21 om. τὰ H

24 δ' αὖ] τ' αὖ ABC

25 ἡμερον]

ἡμέτερον ABC

NABC ἐπιστρέφειν· δηλόν ἐστιν ὅτι καὶ χαρακτήρος ἐν τῷ λέγειν
 φροντιστέον αὐτῷ κοινωφελούς καὶ δυναμένου πᾶσαν ἐπα-
 γαγέσθαι ἀκοήν. ὅσοι δὲ, πολλὰ χαίρειν φράσαντες ὡς
 ἀνδραπόδοις τοῖς ιδιώταις καὶ μὴ οἷοις τε κατακούειν τῆς
 5 ἐν φράσει λόγων καὶ τάξει ἀπαγγελλομένων ἀκολουθίας,
 μόνον ἐφρόντισαν τῶν ἀνατραφέντων ἐν λόγοις καὶ μαθή-
 μασιν· οὗτοι τὸ κοινωνικὸν εἰς κομιδῇ στενὸν καὶ βραχὺ
 συνήγαγον.

2. Ταῦτα δέ μοι λέλεκται ἀπολογουμένῳ περὶ τῆς
 10 κατηγορουμένης ὑπὸ Κέλσου καὶ ἐτέρων ἐν λέξεσιν εὐ-
 τελείας τῶν γραφῶν, ἀμαυροῦσθαι δοκούσης ὑπὸ τῆς ἐν
 συνθέσει λέξεως λαμπρότητος· ἐπεὶ οἱ καθ' ἡμᾶς προ-
 630 φῆται, Ἰησοῦς τε καὶ οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ, ἐνείδον τρόπῳ
 ἀπαγγελίας οὐ τὰ ἀληθῆ μόνον περιεχούσης, ἀλλὰ καὶ
 15 δυναμένης ἐπαγαγέσθαι τοὺς πολλοὺς, ἕως προτραπέντες
 καὶ εἰσαχθέντες ἕκαστος κατὰ δύναμιν ἀναβῶσιν ἐπὶ τὰ ἐν
 ταῖς δοκούσαις εἶναι εὐτελέσι λέξεσιν ἀπορρήτως εἰρημένα.
 καὶ, εἰ χρή γε τολμήσαντα εἰπεῖν, ὀλίγους μὲν ὦνησεν, εἷγε
 ὦνησεν, ἢ περικαλλῆς καὶ ἐπιτετηδευμένη Πλάτωνος καὶ
 20 τῶν παραπλησίως φρασάντων λέξις· πλείονας δὲ ἢ τῶν
 εὐτελέστερον ἅμα καὶ πραγματικῶς καὶ ἐστοχασμένως τῶν
 πολλῶν διδασκάντων καὶ γραψάντων. ἔστι γοῦν ἰδεῖν τὸν μὲν
 Πλάτωνα ἐν χερσὶ τῶν δοκούντων εἶναι φιλολόγων μόνον·
 τὸν δὲ Ἐπίκτητον καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων καὶ βροπῇ πρὸς
 25 τὸ ὠφελεῖσθαι ἐχόντων θαυματούμενον, αἰσθομένων τῆς ἀπὸ
 τῶν λόγων αὐτοῦ βελτιώσεως. καὶ ταῦτά γε οὐκ ἐγκα-
 λούντες Πλάτωνί φαμεν· ὁ γὰρ πολὺς τῶν ἀνθρώπων κόσμος
 χρησίμως καὶ τοῦτον ἤνεγκεν· ἀλλὰ δεικνύντες τὸ βούλημα
 τῶν εἰπόντων τό· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου 1 Co ii 4 f.
 30 οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος
 καὶ δυνάμεως· ἵν' ἡ πίστις ἡμῶν μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων
 ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ.

1 om. καὶ N 6 ἀνατρεφόντων N 16 ἀναβῶσιν] ἀναλάβωσιν N
 17 εὐτελέσι εἶναι ABC 28 ἀλλά] + καὶ N 29 om. τὸ post εἰπόν-
 των ABC 30 πειθοῖς] πειθοῖ NC cf. p. 41 l. 14, p. 103 l. 26

3. *Εστι γάρ τις οἰκεία ἀπόδειξις τοῦ λόγου, θειοτέρα ³²⁰
 παρὰ τὴν ἀπὸ διαλεκτικῆς Ἑλληνικὴν ἣν ὁ ἀπόστολος ^{NABC}
 ὀνομάζει ἀπόδειξιν πνεύματος καὶ δυνάμεως· πνεύματος
 μὲν διὰ τὰς προφητείας, ἱκανὰς πιστοποιῆσαι τὸν ἐντυγ-
 χάνοντα μάλιστα εἰς τὰ περὶ τοῦ χριστοῦ· δυνάμεως δὲ διὰ ³²¹
 τὰς τεραστίους δυνάμεις, ἃς κατασκευαστέον γεγονέναι καὶ
 ἐκ πολλῶν μὲν ἄλλων, καὶ ἐκ τοῦ ἵχνη δὲ αὐτῶν ἔτι
 σώζεσθαι παρὰ τοῖς κατὰ τὸ βούλημα τοῦ λόγου βιοῦσιν.

4. *Ἐτι δὲ καὶ τοῦτο φησιν ὁ θεὸς λόγος· οὐκ αὖ- ⁶³⁰
 тарκες εἶναι τὸ λεγόμενον, κἂν καθ' αὐτὸ ἀληθὲς καὶ ¹⁰
 πιστικώτατον ᾗ, πρὸς τὸ καθικέσθαι ἀνθρωπίνης ψυχῆς,
 ἐὰν μὴ καὶ δυνάμεις τις θεόθεν δοθῇ τῷ λέγοντι καὶ χάρις
 ἐπανθήσῃ τοῖς λεγομένοις, καὶ αὕτη οὐκ ἀθεεὶ ἐγγινομένη
 τοῖς ἀνυσίμως λέγουσι. φησὶ γοῦν ὁ προφήτης ἐν ἐξ-
 κοστῷ καὶ ἐβδόμῳ ψαλμῷ, ὅτι Κίριος δώσει ῥῆμα τοῖς ¹⁵
 εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. ἵν' οὖν ἐπὶ τινων δοθῇ
 τὰ αὐτὰ δόγματα εἶναι Ἑλλήσι καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λόγου
 ἡμῶν, ἀλλ' οὔτι γε καὶ τὰ αὐτὰ δύναται πρὸς τὸ ὑπαγα-
 γέσθαι καὶ διαθεῖναι ψυχὰς κατὰ ταῦτα. διόπερ οἱ ἰδιῶται,
 ὡς πρὸς φιλοσοφίαν Ἑλληνικὴν, μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ²⁰
 ἐκπεριῆλθον πολλὰ ἔθνη τῆς οἰκουμένης, διατιθέντες ὡς ὁ
 λόγος ἐβούλετο κατ' ἀξίαν ἕκαστον τῶν ἀκούοντων· οἱ καὶ
 ἀνάλογον τῇ ῥοπῇ τοῦ αὐτεξουσίου αὐτῶν πρὸς ἀποδοχὴν
 τοῦ καλοῦ πολλῷ βελτίους ἐγένοντο.

5. Παλαιοὶ τοίνυν ἄνδρες καὶ σοφοὶ δηλούσθωσαν ²⁵
 τοῖς ἐπίστασθαι δυναμένοις. καὶ δὴ καὶ Πλάτων ὁ τοῦ
 Ἀρίστωνος τὰ περὶ τοῦ πρώτου ἀγαθοῦ διασημαινέτω ἐν
 τινι τῶν ἐπιστολῶν, καὶ φασκέτω μηδαμῶς εἶναι ῥῆτὸν τὸ ⁶³¹
 πρῶτον ἀγαθόν, ἀλλ' ἐκ πολλῆς συνουσίας ἐγγιγνόμενον,

1 C. Cels. i. 2 (Ru. I. 320) ἔστι γάρ] λεκτέον δ' ἔτι πρὸς τοῦτο,
 ὅτι ἐστὶ N 2 ἣν] ταύτην δὲ τὴν θειοτέραν N 7 ἐκ τοῦ
 ἵχνη δὲ] N*; ἐκ τοῦ δὲ ἵχνη N*; ἐκ τοῦδε ἵχνη AC; ἐκ τοῦ ἵχνη BE
 9 C. Cels. vi. 2 (Ru. I. 630) ἔτι δὲ καὶ τοῦτο φησιν] φησὶ δ' N
 14 om. ὁ προφήτης ABC* 22 om. οἱ ABC 25 δηλούτῳσαν
 ABC

- NABC καὶ ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξαφθὲν φῶς ἐν ^{Plat Ep vii}
 727 τῇ ψυχῇ. ὧν καὶ ἡμεῖς ἀκούσαντες (οἱ μελετήσαντες ^{341 C, D}
 μηδενὶ ἀπεχθάνεσθαι τῶν καλῶς λεγομένων, καὶ οἱ ἔξω
 τῆς πίστεως λέγωσι καλῶς, μὴ προσφιλονεικεῖν αὐτοῖς,
 631 μὴδὲ ζητεῖν ἀνατρέπειν τὰ ὑγιῶς ἔχοντα) συγκατατιθέμεθα
 ὡς καλῶς λεγομένοις· ὁ θεὸς γὰρ αὐτοῖς ταῦτα, καὶ ὅσα ^{cf. Ro i 19}
 καλῶς λέλεκται, ἐφάνερωσε. διὰ τοῦτο δὲ καὶ τοὺς τὰ
 ἀληθῆ περὶ θεοῦ ὑπολαβόντας, καὶ μὴ τὴν ἀξίαν τῆς περὶ
 αὐτοῦ ἀληθείας θεοσεβειαν ἀσκήσαντας, φαιμέν ὑποκεῖσθαι
 10 ταῖς τῶν ἀμαρτανόντων κολάσεσιν. αὐταῖς γὰρ λέξεσί
 φησι περὶ τῶν τοιούτων ὁ Παῦλος, ὅτι Ἀποκαλύπτεται ^{Ro i 18 ff.}
 ὀργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσεβειαν καὶ ἀδικίαν
 ἀνθρώπων τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων, διότι τὸ
 γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς, ὁ θεὸς γὰρ
 15 αὐτοῖς ἐφάνερωσε· τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως
 κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥ τε αἰδιος
 αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογή-
 τους, διότι γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ
 ἡυχαρίστησαν, ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς
 20 αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδιά· φάσκοντες
 εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν, καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ
 ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου
 καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν. καὶ ἀλήθειαν
 γοῦν κατέχουσιν, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος μαρτυρεῖ λόγος, οἱ
 25 φρονούντες ὅτι Ῥητὸν οὐδαμῶς ἐστὶ τὸ πρῶτον ἀγαθόν, ^{Plat Ep ibid.}
 καὶ λέγοντες ὡς Ἐκ πολλῆς συνουσίας γινομένης περὶ τὸ
 πρᾶγμα αὐτὸ καὶ τοῦ συζῆν, ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς
 πηδήσαντος ἐξαφθὲν φῶς ἐν τῇ ψυχῇ γεγόμενον αὐτὸ
 ἑαυτὸ ἤδη τρέφει.
 30 6. Ἀλλ' οἱ τοιαῦτα περὶ τοῦ πρῶτου ἀγαθοῦ γράψαν-
 τες καταβαίνουσιν εἰς Πειραιέα, προσευξόμενοι ὡς θεῷ τῇ ^{cf. Plat Rep}
 1 327 A

1 om. καὶ BC 2—5 οἱ μελετήσαντες—ἔχοντα] om N; sed
 habet C. Cels. vii. 46 (Ru. i. 727) 23, 24 καὶ ἀλήθειαν γοῦν] ἀλή-
 θειαν οὖν ABC 27 τοῦ συζῆν] Plat.; τὸ συζῆν NABC

Ἀρτέμιδι, καὶ ὀψόμενοι τὴν ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐπιτελουμένην NABC
 πανήγυριν· καὶ τηλικαυτά γε φιλοσοφήσαντες περὶ τῆς
 ψυχῆς καὶ τὴν διαγωγὴν τῆς καλῶς βεβιωκυίας διεξελ-
 θόντες, καταλιπόντες τὸ μέγεθος ὧν αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐφάνερω-
 σεν εὐτελῇ φρονούσι καὶ μικρὰ, ἀλεκτρύονα τῷ Ἀσκληπιῷ 632
 ἀποδιδόντες· καὶ τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ καὶ τὰς ἰδέας φαντα-
 σθέντες ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου καὶ τῶν αἰσθητῶν,
 ἀφ' ὧν ἀναβαίνουνσιν ἐπὶ τὰ νοούμενα, τὴν τε αἰδίων αὐτοῦ
 δύναμιν καὶ θεϊότητα οὐκ ἀγεννῶς ἰδόντες, οὐδὲν ἥττον
 ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ὡς ἀσύνετος 10
 αὐτῶν ἡ καρδιά ἐν σκότῳ καὶ ἀγνοίᾳ καλινδεῖται τῇ περὶ
 τοῦ θεραπεύειν τὸ θεῖον. καὶ ἔστιν ἰδεῖν τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ
 μέγα φρονούντας καὶ θεολογία, ὁμοιώματι εἰκόνας φθαρτοῦ
 ἀνθρώπου προσκυνούντας εἰς τιμὴν φησιν ἐκείνου· ἔσθ'
 ὅτε δὲ καὶ καταβαίνοντας μετ' Αἰγυπτίων ἐπὶ τὰ πετεινὰ 15
 ἢ τετράποδα ἢ ἐρπετά. ἵνα δὲ καὶ δοκῶσι τινες ταῦτα
 ὑπερاناβεβηκέναι, ἀλλ' εὗρεθήσονται ἀλλάξαντες τὴν ἀλή-
 θειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ σέβοντες καὶ λατρεύοντες
 τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. διόπερ τῶν ἐν Ἑλλήσι
 σοφῶν καὶ πολυμαθῶν τοῖς ἔργοις περὶ τὸ θεῖον πλανω- 20
 μένων, ἐξελέξατο ὁ θεὸς τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἵνα
 κατασχύνῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀγενῆ καὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ
 τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ·
 καὶ ἀληθῶς ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ
 θεοῦ. πρῶτον δὲ ἡμῶν σοφοί, Μωσῆς ὁ ἀρχαιότατος καὶ 25
 οἱ ἐξῆς αὐτῷ προφήται, οὐδαμῶς ῥητὸν ἐπιστάμενοι τὸ
 πρῶτον ἀγαθόν, ἔγραψαν μὲν, ὡς θεοῦ ἑαυτὸν ἐμφανίζοντος
 τοῖς ἀγίοις καὶ ἐπιτηδεύουσιν, ὅτι ὤφθη ὁ θεὸς φέρ' εἰπεῖν τῷ
 Ἀβραάμ, ἢ τῷ Ἰσαὰκ, ἢ τῷ Ἰακώβ. τίς δὲ ὧν ὤφθη καὶ
 ποταπὸς καὶ τίνα τρόπον καὶ τίνι τῶν ἐν ἡμῖν, καταλελοί- 30
 πασιν ἐξετάζειν τοῖς δυναμένοις ἑαυτοὺς ἐμπαρέχειν παρα-

cf. Plat
Phaedo 118A

Ro 125

1 Co 127 ff.

1 ἰδιωτῶν] ἰουδαίων N 11 om. ἡ N 20 πολυμαθῶν] φιλο-
 μαθῶν ABC 25 πρῶτον δὲ] πρῶτοι δὲ οἱ AB; πρῶτοι δὲ C
 27 om. ἑαυτὸν N 28 om. φέρ' εἰπεῖν N 31 παραπλησίως N

NAABC πλησίους ἐκείνοις οἷς ὤφθη ὁ θεὸς, ὁφθεὶς αὐτῶν οὐ τοῖς τοῦ σώματος ὀφθαλμοῖς ἀλλὰ τῇ καθαρᾷ καρδίᾳ. καὶ γὰρ κατὰ τὸν Ἰησοῦν ἡμῶν· Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, Mt v 8 ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται.

- 5 7. Τὸ δ' ἐξαίφνης οἶον ἀπὸ πυρὸς πηδήσαντος ἐξάπτε- cf. Plat Ep vii 341 C, D
σθαι φῶς ἐν τῇ ψυχῇ, πρότερος οἶδεν ὁ λόγος, εἰπὼν ἐν τῷ
προφήτῃ· Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. καὶ Ἰωάννης Hos x 12
δὲ ὕστερον ἐκείνου γενόμενος λέγει ὅτι Ὁ γέγονεν ἐν τῷ Jn i 4, 9
λόγῳ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· ὅπερ
10 φῶς ἀληθινὸν φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
ἀληθινὸν καὶ νοητὸν κόσμον, καὶ ποιεῖ αὐτὸν φῶς τοῦ cf. Mt v 14
κόσμου. ἔλαμψε γὰρ τοῦτο τὸ φῶς ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, 2 Co iv
πρὸς φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου τῆς δόξης τοῦ θεοῦ ἐν
633 προσώπῳ Χριστοῦ. διό φησιν ἀρχαιότατος προφήτης πρὸ
15 πολλῶν γενεῶν τῆς Κύρου βασιλείας προφητεύσας, ὑπὲρ
τὰς τεσσαρεσκαίδεκα γὰρ γενεὰς πρεσβύτερος αὐτοῦ ἦν, τὸ
Κύριος φωτισμὸς μου καὶ σωτήρ μου, τίνα φοβηθήσομαι; Ps xxv
καὶ· Δύχνος τοῖς ποσὶ μου ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς Ps cxix
τρίβοις μου. καὶ Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ Ps vii 7
20 προσώπου σου, κύριε· καὶ· Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα Ps xxxvi
φῶς. καὶ ἐπὶ τὸ φῶς τοῦτο προτρέπων ἡμᾶς ὁ ἐν τῷ (xxxv) 10
Ἦσαί· λόγος φησί· Φωτίζου, φωτίζου, Ἱερουσαλὴμ· ἥκει Isa lx 1
γὰρ σου τὸ φῶς, καὶ ἡ δόξα κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλεν. ὁ δ'
αὐτὸς οὗτος προφητεύων περὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ ἐπιδημίας,
25 ἀφίσταντος τῆς ἀπὸ τῶν εἰδώλων καὶ ἀγαλμάτων καὶ δαι-
μόνων θεραπείας, φησὶν ὅτι Καθημένους ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ Mt iv 16
θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς· καὶ πάλιν· Λαὸς ὁ καθήμε- cf. Isa ix 2
νος ἐν σκότει φῶς εἶδεν μέγα. ὅρα οὖν τὴν διαφορὰν τοῦ
καλῶς λελεγμένου ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ πρώτου
30 ἀγαθοῦ, καὶ τῶν εἰρημένων ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ
φωτὸς τῶν μακαρίων· καὶ ὅρα ὅτι ἡ μὲν ἐν Πλάτῳ περὶ

7 ἑαυτοῖς] ἑαυτοῦς B 14 προσώπῳ]+ τοῦ AB 18 νόμος]
λόγος AB 23 ἀνατέταλκεν BC; ἀνέταλκεν A 28 ἐν σκότει]
ἐν σκοτίᾳ AC; om. B 29 λεγομένου ABC

τούτου ἀλήθεια οὐδὲν ὡς πρὸς εἰλικρινῇ εὐσέβειαν ὤνησε KABC
 τοὺς ἐντυγχάνοντας, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸν τὸν τοιαῦτα περὶ τοῦ
 πρώτου ἀγαθοῦ φιλοσοφήσαντα· ἡ δὲ τῶν θείων γραμμά-
 των εὐτελὴς λέξις ἐνθουσιᾷ πεποίηκε τοὺς γνησίως ἐν-
 τυγχάνοντας αὐτῇ· παρ' οἷς τρέφεται τοῦτο τὸ φῶς τῷ 5
 cf. Mt xxv 4] ἐν τινι παραβολῇ εἰρημένῳ ἐλαίῳ, τηροῦντι τῶν δάδων τὸ
 φῶς ἐν ταῖς φρονίμοις πέντε παρθένοις.

8. Μετὰ ταῦτα ἴδωμεν καὶ τὴν ἐξῆς αὐτοῦ λέξιν, τοῦ 73b
 Κέλσου δηλονότι, οὕτως ἔχουσιν· "Ἔστιν αὐτοῖς καὶ τοιούνδε
 παράγγελμα, τὸν ὑβρίζοντα μὴ ἀμύνεσθαι· κἂν τύπτῃ, 10
 φησὶ, τὴν ἑτέραν γνάθον, σὺ δὲ καὶ τὴν ἄλλην παρέχε.
 ἀρχαῖον καὶ τοῦτο εὖ μάλα πρόσθεν εἰρημένον, ἀγροικότε-
 ρονδ' αὐτὸ ἀπεμνημόνευσαν. ἐπεὶ καὶ Πλάτωνι πεποίη-
 ται Σωκράτης Κρίτωνι διαλεγόμενος τάδε· Οὐδαμῶς ἄρα
 δεῖ ἀδικεῖν. Οὐ δῆτα. Οὐδ' ἀδικούμενον ἄρα ἀνταδικεῖν, 15
 ὡς οἱ πολλοὶ οἴονται· ἐπειδὴ γε οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν. Οὐ
 φαίνεται· καὶ τὰ ἐξῆς. πρὸς τοῦτο δὴ, καὶ πρὸς πάντα 73b
 ὅσα ἐκονοποίησεν ὁ Κέλσος, μὴ δυνηθεὶς αὐτῶν ἀντιβλέψαι
 τῇ ἀληθότητι, φάσκων αὐτὰ καὶ παρ' Ἑλλήσιν εἰρῆσθαι,
 τοιαῦτα λεκτέον· Εἰ ὠφέλιμόν ἐστι τὸ δόγμα καὶ τὸ βού- 20
 λημα αὐτοῦ ὕγιες, εἴρηται δὲ Ἑλλήσι μὲν παρὰ Πλάτωνι
 ἢ τινι τῶν ἐλληνικῶν σοφῶν, Ἰουδαίοις δὲ παρὰ Μωσῇ ἢ
 τινι τῶν προφητῶν, χριστιανοῖς δὲ ἐν τοῖς ἀναγραφείσιν
 Ἰησοῦ λόγοις ἢ λελεγμένοις παρὰ τινι τῶν ἀποστόλων
 αὐτοῦ· οὐ νομιστέον κατηγορεῖσθαι τὸ λεγόμενον παρὰ 25
 Ἰουδαίοις ἢ παρὰ χριστιανοῖς, ἐκ τοῦ καὶ παρ' Ἑλλήσιν
 αὐτὰ εἰρῆσθαι· καὶ μάλιστα ἐὰν ἀποδεικνύηται τὰ Ἰουδαίων
 πρεσβύτερα τῶν ἐλληνικῶν. οὐδὲ πάλιν ὑπὸ τοῦ κάλλους
 τῆς ἐλληνικῆς φράσεως λεγόμενον τὸ αὐτὸ πάντως κρεῖττον
 εἶναι νομιστέον τοῦ εὐτελέστερον ἀπαγγελλομένου καὶ 30

Plat Crito
49 B

8 C. Cels. vii. 58 ταῦτα]+δὲ K
 δηλονότι K 16 ἐπειδὴ] ἐπεὶ δὲ K
 qui plura Platonis verba laudat
 23 om. ἐν K

8, 9 om. τοῦ κέλσου
 17 καὶ τὰ ἐξῆς] om. K
 22 ἐλληνικῶν] ἐλλήνων K

κABC ἀπλουστέραις λέξεσι παρὰ Ἰουδαίους ἢ χριστιανοῖς· καίτοι γε ἡ πρώτη Ἰουδαίων λέξις, ἣ οἱ προφήται χρησάμενοι καταλελοίπασιν ἡμῖν βιβλία, Ἑβραίων διαλέκτῳ καὶ σοφῇ συνθέσει τῶν ἐν τῇ διαλέκτῳ κατ' ἐκείνους ἀναγέγραπται.

5 9. Εἰ δὲ χρὴ καὶ τὴν τῶν δογμάτων ταυτότητα, καὶ παράδοξος ὁ λόγος εἶναι δοκῇ, δεῖξαι βέλτιον εἰρημένην παρὰ τοῖς Ἰουδαίων προφήταις ἢ τοῖς λογίοις χριστιανῶν· οὕτω τὸν λόγον κατασκευαστέον, ἀπὸ τινος τοῦ περὶ τὰς τροφὰς καὶ τὴν σκευασίαν αὐτῶν παραδείγματος. ἔστω
10 τι ὑγιεινὸν βρώμα καὶ ἰσχύος τοῖς ἐσθίουσιν ἐμποιοητικόν, τοῦτο δὲ οὕτω μὲν σκευασθὲν καὶ τοιοῖσδε ἡδύσμασιν ἀρτυθὲν λαμβανέτωσαν οὐχ οἱ μὴ μαθόντες ἀγροικοὶ καὶ ἐν ἐπαύλεσιν ἀνατεθραμμένοι καὶ πένητες τὰ τοιαῦτα ἐσθίειν, ἀλλ' οἱ πλούσιοι καὶ ἀβροδίατοι μόνοι· οὐκ ἐκείνως δὲ καὶ
15 ὥς δοκεῖ τοῖς νομιζομένοις καθαριωτέροις σκευασθὲν, ἀλλ' ὥς μεμαθήκασιν ἐσθίειν οἱ πένητες καὶ οἱ ἀγροικότεροι καὶ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐσθιέτωσαν μυριάδες ὅλαι· εἰ οὖν καὶ διδοῖτο ἀπὸ μὲν τῆς τοιαύτης σκευασίας τοὺς νομιζομένους καθαριωτέρους μόνους ὑγιαίνειν, οὐδεὶς τῶν πολ-
20 λῶν προσβάλλοντος τοῖς τοιοῖσδε βρώμασιν, ἀπὸ δὲ τῆς τοιαύτης τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων ὑγιεινότερον διάγειν· τίνας μᾶλλον τοῦ κοινωνικοῦ ἔνεκεν ἀποδεξόμεθα τῶν ὑγιεινῶν βρωμάτων χάριν; ἄρα γε τοὺς τοῖς λογίοις χρησίμως αὐτὰ σκευάζοντας, ἢ τοὺς τοῖς πλήθεσι; τῆς
25 ἰσῆς (δεδόσθω γάρ) ὑγείας καὶ εὐεξίας ἐγγινομένης ἀπὸ τῶν οὕτως σκευασθέντων ἢ οὕτως, ἀλλὰ φανερόν· ὅτι αὐτὸ
737 τὸ φιλόανθρωπον καὶ τὸ κοινωνικὸν ὑποβάλλει, κοινωφελέστερον εἶναι ἱατρὸν τὸν τῆς τῶν πολλῶν ὑγείας προνοησάμενον, ἢ περὶ τὸν τῆς τῶν ὀλίγων μόνον.

30 10. Εἰ νενόηται δὴ τὸ παράδειγμα, μεταβιβαστέον αὐτὸ ἐπὶ τὴν ποιότητα τῆς τῶν λογικῶν ζώων λογικῆς τρο-

7 λογίοις] λόγοις K 10 ὑγιαῖνον K 12 μανθάνοντες K
18 διδοῖτο] conjecit Boherellus; διδῶτο K; διδῶτω ABC om. τοῦς K
25 δεδόσθω γάρ] γάρ δεδόσθω ABC 29 om. τῶν K

φῆς. καὶ ὅρα εἰ μὴ Πλάτων μὲν καὶ οἱ Ἑλλήνων σοφοὶ, NABC
 ἐν οἷς λέγουσι καλῶς, παραπλήσιοι εἰσι τοῖς προνοησαμέ-
 νοις ἰατροῖς τῶν καθαριωτέρων εἶναι νομιζομένων μόνων,
 τοῦ πλήθους δὲ τῶν ἀνθρώπων καταφρονησάντων· οἱ δὲ ἐν
 Ἰουδαίοις προφῆται καὶ οἱ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ, οἱ μακρὰν 5
 χαίρειν εἰπόντες τῇ ποικίλῃ τῶν λέξεων συνθέσει καὶ τῇ,
 ὡς ὠνόμασεν ἡ γραφή, σοφία ἀνθρώπων καὶ σοφία κατὰ
 σάρκα, τὴν γλῶσσαν αἰνισσομένην, ὁμοιωθεῖεν ἂν τοῖς τὴν
 αὐτὴν τῶν βρωμάτων ποιότητα ὑγιεινοτάτην προνοησαμέ-
 νοις συνθέσει λέξεων σκεύασαι καὶ εὐτρεπίσαι φθανούσῃ 10
 ἐπὶ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων καὶ μὴ ξενιζούσῃ τὴν διά-
 λεκτον αὐτῶν, μὴδὲ διὰ τοῦ ξενισμοῦ ἀποστρεφούσῃ
 ἀκούειν ὡς ἀσυνήθων τῶν τοιῶνδε διαλέξεων. καὶ γὰρ
 εἶπερ πρόκειται τῷ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω, λογικῶς βρώματι
 ἀνεξίκακον καὶ πρᾶον ποιῆσαι τὸν ἐμφαγόντα· πῶς οὐ 15
 βέλτιον συνεσκευασμένος εἴη ἂν λόγος ὁ πλήθη ἀνεξικάκων
 καὶ πρᾶων κατασκευάζων ἢ προκοπτόντων γε ἐπὶ ταύτας τὰς
 ἀρετὰς, παρὰ τὸν πάνυ ὀλίγους καὶ εὐαριθμήτους, ἵνα καὶ
 τοῦτο δοθῇ, ἀνεξικάκους καὶ πρᾶους ποιοῦντα; ὥσπερ δὲ
 εἰ ὁ [Πλάτων] τοὺς αἰγυπτιάζοντας ἢ τοὺς συριαζόντας 20
 ὠφελεῖν ὑγίεσι δόγμασιν ἐβούλετο Ἑλλήνι τυγχάνων,
 προενοήσατο ἂν μαθεῖν τὰς τῶν ἀκουσομένων διαλέκτους
 καὶ, ὡς Ἑλληνες ὀνομάζουσι, βαρβαρίζειν μᾶλλον ὑπὲρ
 τῆς Αἰγυπτίων καὶ Σύρων βελτιώσεως ἢ Ἑλλήνι μένων
 μηδὲν δύνασθαι χρήσιμον λέγειν Αἰγυπτίοις καὶ Σύροις· 25
 οὕτως ἢ προνοουμένη θεία φύσις οὐ τῶν πεπαιδευθῆναι
 νομιζομένων μόνον τὰ Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν
 Ἑλλήνων, συγκατέβη τῇ ιδιωτείᾳ τοῦ πλήθους τῶν ἀκρω-
 μένων, ἵνα ταῖς συνήθεσιν αὐτοῖς χρησαμένη λέξεσι προκα-

1 Co ii 5;
 cf. i 26; 2
 Co i 12

3 μόνων AB 4 om. δὲ (pr.) N καταφρονήσασιν C 5 μα-
 κρὰ ABC 8 αἰνισσομένη] B^aE; αἰνισσόμενοι NAB^cC ὁμοι-
 ωθεῖεν ἂν] ὁμοιωθεῖσαν N 13 τοιῶνδε] τοιούτων ABC 16 συ-
 σκευασάμενος N 18, 19 om. καὶ τοῦτο N 20 πλάτων] supplevi
 ex conjectura 21 ἐβούλετο] βουλόμενος C 24 μένων] μέν
 ὡς N 25 χρήσιμον δύνασθαι ABC 26 προνοησαμένη ABC
 27, 28 om. ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἐλλήνων ABC

NABC λέσθηται ἐπὶ ἀκρόασιν τὸ τῶν ἰδιωτῶν πλήθος, δυνάμενον
 ἐξ εὐχεροῦς μετὰ τὴν ἄπαξ γενομένην εἰσαγωγὴν φιλοτιμή-
 σασθαι πρὸς τὸ καὶ βαθύτερα τῶν κεκρυμμένων νοημάτων
 ἐν ταῖς γραφαῖς καταλαβεῖν. καὶ τῷ τυχόντι γὰρ δῆλον
 5 ταύτας ἀναγινώσκοντι, ὅτι πολλὰ βαθύτερον τοῦ αὐτόθεν
 ἐμφαινομένου ἔχειν δύναται νοῦν, τοῖς ἀνατιθεῖσιν ἑαυτοῦς
 τῇ ἐξετάσει τοῦ λόγου φανερούμενον, καὶ φανερούμενον
 738 κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς εἰς τὸν λόγον σχολῆς καὶ εἰς τὴν
 ἀσκήσιν αὐτοῦ προθυμίας.

10 11. Οὐκοῦν κατεσκεύασται ὅτι, ὥς φησι Κέλσος,
 ἀγροικότερον εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς· Τῷ τύπτοντί σε εἰς τὴν Lc vi 29
 σιαγόνα παρέχε καὶ τὴν ἄλλην· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῇ· Mt v 40
 ναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες καὶ τὸ ἱμάτιον· βιω-
 φελέστερον κεκίνηκε τὸν λόγον καὶ παρέστησεν οὕτως
 15 εἰπὼν, ἢ ὥς ἐν τῷ Κρίτῳ Πλάτῳ, οὐ μὴδ' ἀκούειν ἰδιῶται
 δύνανται, ἀλλὰ μόγις οἱ τὰ ἐγκύκλια πρὸ τῆς σεμνῆς Ἑλ-
 λήνων φιλοσοφίας μεμαθηκότες. κατανοητέον δὲ καὶ ὅτι
 οὐ παραφθείρεται ὁ περὶ ἀνεξικακίας νοῦς ὑπὸ τῆς τῶν
 λέξεων εὐτελείας, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συκοφαντεῖ τὸν λόγον
 20 λέγων ὁ Κέλσος· 'Ἀλλὰ τῶνδε μὲν πέρι καὶ ἄλλων, ὅσα
 παραφθείρουσιν, ἀρκείτω τὰ εἰρημένα.'

Καὶ ἐν τῷ 5' πάλιν τόμῳ, πρὸς τὸν Δγσειδὲς το
 σῶμα τοῦ κυρίου λέγοντα Κέλσον οὔτως.

688 12. Ἐξῆς δὲ τούτοις λέγει, ὁ Κέλσος δηλονότι·
 25 Ἐπειδὴ θεῖον πνεῦμα ἦν ἐν σώματι, πάντως τι παραλλάτ-
 τειν αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἐχρῆν, ἢ κατὰ μέγεθος ἢ κάλλος ἢ
 689 ἀλκὴν ἢ φωνὴν ἢ κατάπληξιν ἢ πειθώ. ἀμήχανον γὰρ ὅτῳ

5, 6 πολὺν τοῦ αὐτόθεν ἐμφ. βαθύτερον N 6 ἑαυτοῦς] αὐτοῦς N
 7 φανερούμενον καὶ] BC: καὶ A; om. N 8 ἀναλογίαν] ἀνάλογον
 N 10 ὥς φησι κέλσος] ὥς φησιν ὁ κέλσος AC; ὁ ὡς φησιν ὁ κέλσος
 B 11 om. ὁ ἰησοῦς ABC 20 ὁ κέλσος λέγων ABC
 24 C. Cels. vi. 75 om. δὲ N ὁ κέλσος δηλονότι] ὅτι N
 26 αὐτὸ] αὐτὸν N om. ἢ ante κατὰ N 27 ὅτῳ] ὡ τὸ ABC

θεῖόν τι πλεόν τῶν ἄλλων προσῆν μηδὲν ἄλλου διαφέρειν· **ABC**
 τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλου διέφερεν, ἀλλ', ὡς φασι, μικρὸν καὶ
 δυσειδὲς καὶ ἀγεννὲς ἦν· φαίνεται δὴ καὶ ἐν τούτοις ὅτι,
 εἰ μὲν κατηγορεῖν θέλῃ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς πιστεύων ταῖς παρέ-
 χειν δοκούσαις αὐτῷ γραφαῖς ἀφορμὰς κατηγορίας λέγει τὰ 5
 ἀπ' αὐτῶν· ὅπου δὲ κατὰ τὰς αὐτὰς γραφὰς δόξαι ἂν τις τὰ
 ἐναντία λέγεσθαι τοῖς εἰς κατηγορίαν παραλαμβανομένοις,
 ταῦτα οὐδὲ προσποιεῖται εἰδέναι. ὁμολογουμένως τοίνυν
 γέγραπται τὰ περὶ τοῦ δυσειδὲς γεγονέναι τὸ τοῦ Ἰησοῦ
 σῶμα· οὐ μὴν ὡς ἐκτέθειται καὶ ἀγεννὲς· οὐδὲ σαφῶς 10
 δηλοῦται ὅτι μικρὸν ἦν. ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτω παρὰ τῷ
 Ἡσαΐα ἀναγεγραμμένη, προφητεύοντι αὐτὸν ἐπιδημήσοντα
 τοῖς πολλοῖς οὐκ ἐν ὠραίῳ εἶδει οὐδέ τι νι ὑπερέχοντι κάλ-
 λει· Κύριε, τίς ἐπίστανσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίον
 κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ, ὡς 15
 παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ. οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ
 [οὐδὲ δόξα· καὶ εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος] οὐδὲ
 κάλλος· ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον, ἐκλείπον παρὰ τοὺς
 νίους τῶν ἀνθρώπων. ἄρ' οὖν τούτων μὲν ὁ Κέλσος ἤκουεν,
 ἐπεὶ ᾤετο αὐτῷ χρήσιμα εἶναι εἰς τὸ κατηγορεῖσθαι τὸν 20
 Ἰησοῦν· οὐκέτι δὲ προσέσχε τοῖς λεγομένοις ἐν τεσσαρακο-
 στῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, τῷ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ, τίνα τρόπον
 λέγεται· Περιζῶσαι τὴν ῥομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου,
 δυνατέ, τῇ ὠραιότητί σου καὶ τῷ κάλλει σου, καὶ ἔντεινον 690
 καὶ κατενοδοῦ καὶ βασίλευε. 25

13. Ἔστω δὲ μὴ ἀνεγνωκέναι αὐτὸν τὴν προφητείαν,
 ἢ ἀνεγνωκότα περισπᾶσθαι ὑπὸ τῶν παρερμηνευόντων
 αὐτήν, ὡς οὐ περὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητευομένην· τί
 φήσει καὶ περὶ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ ἀναβὰς εἰς τὸ
 ὑψηλὸν ὄρος μετεμορφώθη ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν καὶ 30

Is liii : ff.

Ps xlv (xliv)
4 f.cf. Mt xvii
1 f.

2 τοῦτο δὲ] τὸ δὲ γε **ABC** 5 δοκούσαις αὐτῷ] αὐτὸ δοκούσαις
 A; αὐτῷ δοκούσαις **BC** 6 om. τις **ABC** 11 om. τῷ **ABC**
 16 πεδίον **N** 17 οὐδὲ δόξα—εἶχεν εἶδος] om. **NABC**; sed cf. infra
 p. 81 l. 3 18 ἄτιμον]+ καὶ **ABC** 19 ἤκουσεν **ABC** 22 om.
 τῷ ὑπὲρ τοῦ ἀγαπητοῦ **N** 24 ἐντειναι **N** 29 om. τὸ **N**

ⲛABC ὥφθη ἐν δόξῃ· ὅτε καὶ Μωσῆς καὶ Ἡλίας ὁφθέντες ἐν δόξῃ Lc ix 30 f.

ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ, ἣν ἔμελλε πληροῦν ἐν Ἱερου-
σαλήμ; ἣ ἂν μὲν προφήτης λέγῃ· Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ Is liii 2
εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, καὶ τὸ ἐξῆς· καὶ ὁ Κέλσος παρα-
5 δέχεται τὴν προφητείαν ταύτην ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἀναφέρε-
σθαι, τυφλώττων περὶ τὴν παραδοχὴν τοῦ λεγομένου, καὶ
οὐχ ὁρῶν ὅτι μεγάλη κατασκευὴ ἐστὶ τοῦ τὸν ἄμορφον
εἶναι δοκοῦντα Ἰησοῦν υἱὸν εἶναι θεοῦ, τὸ πρὸ πολλῶν ἑτῶν
τῆς γενέσεως αὐτοῦ πεπροφητεῦσθαι καὶ περὶ τοῦ εἶδους
10 αὐτοῦ· ἂν δὲ ἄλλος προφήτης ὠραιότητα καὶ κάλλος εἶναι
λέγῃ περὶ αὐτὸν, οὐκέτι βούλεται τὴν προφητείαν εἰς Ἰη-
σοῦν Χριστὸν ἀναφέρεισθαι; καὶ εἰ μὲν σαφῶς ἦν ἀπὸ τῶν
εὐαγγελίων λαβεῖν, ὅτι οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ
τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον ἦν, ἐκλείπον παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν
15 ἀνθρώπων· εἶποι ἂν τις οὐ κατὰ τὸ προφητικὸν εἰρηκέναι
ταῦτα τὸν Κέλσον, ἀλλὰ κατὰ τὸ εὐαγγελικόν. νυνὶ δὲ
οὔτε τῶν εὐαγγελίων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀποστόλων ἐμφαινόν-
των ὅτι οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· σαφὲς ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς
προφητείας ἀναγκάζεται παραδέχεσθαι ὡς ἀληθεύον
20 περὶ Χριστοῦ· ὅπερ οὐκέτι ἐπιτρέπει τὰς περὶ Ἰησοῦ κατη-
γορίας προβαίνειν.

14. Πάλιν τε αὖ ὁ λέγων· Ἐπειδὴ θεῖον πνεῦμα ἦν
ἐν σώματι, πάντως τι παραλλάττειν αὐτὸ τῶν λοιπῶν ἔχρῃν,
ἣ κατὰ μέγεθος ἣ φωνὴν ἣ ἀλκὴν ἣ κατάπληξιν ἣ πειθῶ·
25 πῶς οὐχ ἑώρα τὸ παραλλάττον τοῦ σώματος αὐτοῦ πρὸς τὸ
τοῖς ὁρῶσι δυνατὸν, καὶ διὰ τοῦτο χρήσιμον, τοιοῦτο φαινό-
μενον ὅποιον ἔδει ἐκάστῳ βλέπεσθαι; καὶ οὐ θαυμαστὸν
τὴν φύσει τρεπτὴν καὶ ἀλλοιωτὴν καὶ εἰς πάντα ἃ βού-
λεται ὁ δημιουργὸς ὕλην μεταβλητὴν, καὶ πάσης ποιότητος
30 ἦν ὁ τεχνίτης βούλεται δεκτικὴν, ὅτε μὲν ἔχεν ποιότητα
καθ' ἣν λέγεται τό· Οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος· ὅτε δὲ

4 τὸ] τὰ ABC 4, 5 παραδέχεται ⲛ 7 μέγα τῇ κατασκευῇ
ἐστὶ τὸ ABC 8 om. τὸ ABC 9 προπεφητεῦσθαι ABC* 11 om.
Ἰησοῦν ⲛ 14 om. ἦν ABC 15 εἶπεν ABC om. τὸ ⲛ 17 εὐαγγέ-
λιον ABC 19 παραδέχεσθαι] παραδέξασθαι B; rasura sub -χε- in ⲛ

οὕτως ἔνδοξον καὶ καταπληκτικὴν καὶ θαυμαστὴν, ὥς ἐπὶ **ABC**
 cf. Mt xvii 6 πρόσωπον πεσεῖν τοὺς θεατὰς τοῦ τηλικούτου κάλλους
 συνανελθόντας τῷ Ἰησοῦ τρεῖς ἀποστόλους. ἀλλ' ἐρεῖ
 ταῦτ' εἶναι πλάσματα καὶ μύθων οὐδὲν διαφέροντα, ὥς καὶ
 τὰ λοιπὰ τῶν περὶ Ἰησοῦ παραδόξων. 5

15. Πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι σχεδὸν πᾶσαν ἱστορίαν, 358
 καὶ ἀληθῆς ἤ, βούλεσθαι κατασκευάζειν ὥς γεγενημένην, καὶ
 καταληπτικὴν ἐμποιῆσαι περὶ αὐτῆς φαντασίαν, τῶν σφό-
 δρα ἐστὶ χαλεπωτάτων, καὶ ἐν ἐνίοις ἀδύνατον. φέρε
 γάρ τινα λέγειν μὴ γεγονέναι τὸν Ἰλιακὸν πόλεμον, μά- 10
 λιστα διὰ τὸ ἀδύνατον προσπεπλέχθαι λόγον περὶ τοῦ
 γεγενῆσθαι τινα Ἀχιλλέα θαλασσίας θεᾶς Θέτιδος υἱὸν καὶ
 ἀνθρώπου Πηλέως, ἢ Σαρπηδόνα Διὸς, ἢ Ἀσκάλαφον καὶ
 Ἰάλμενον Ἄρεος, ἢ Αἰνείαν Ἀφροδίτης· πῶς ἂν κατασκευά-
 σαιμεν τὸ τοιοῦτον, μάλιστα θλιβόμενοι ὑπὸ τοῦ οὐκ οἶδ' 15
 ὅπως παρυφανθέντος πλάσματος τῇ κεκρατηκυῖα παρὰ πᾶσι
 δόξῃ περὶ τοῦ ἀληθῶς γεγονέναι τὸν ἐν Ἰλίῳ πόλεμον Ἑλ-
 λήνων καὶ Τρώων; φέρε δὲ καὶ τινα ἀπιστεῖν περὶ Οἰδί-
 ποδος καὶ Ἰοκάστης καὶ τῶν γεννηθέντων ἀπὸ ἀμφοτέρων
 Ἑτεοκλέους καὶ Πολυνείκους, διὰ τὸ προσπεπλέχθαι τῷ 20
 λόγῳ τὴν Σφίγγα μιξοπάρθενόν τινα· πῶς ἂν τὸ τοιοῦτον
 ἀποδείξαιμεν; ἀλλ' ὁ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνων ταῖς ἱστο-
 ρίαις καὶ βουλόμενος ἑαυτὸν τηρεῖν καὶ ἐν ἐκείναις ἀνεξαπά-
 τητον κρινεῖ, τίσι μὲν συγκαταθήσεται, τίνα δὲ τροπολογή-
 σει, τὸ βούλημα ἐρευνῶν τῶν ἀναπλασασμένων τὰ τοιαῦτα 25
 καὶ τίσιν ἀπιστήσῃ, ὥς διὰ τὴν πρὸς τινὰς χάριν ἀναγε-
 γραμμένοις. καὶ τοῦτο προλαβόντες δι' ὅλην τὴν φερομέ-
 νην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἱστορίαν εἰρήκαμεν,
 οὐκ ἐπὶ ψιλὴν πίστιν καὶ ἄλογον τοὺς ἐντρεχεστέρους ἐκ-
 καλούμενοι, ἀλλὰ βουλόμενοι παραστήσαι ὅτι εὐγνωμο- 30

5 παραδόξων] + πρὸς τόδε διὰ πλείονων ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἀπε-
 λογησάμεθα. ἔχει δέ τι καὶ κ.τ.λ. **N**, ut infra p. 83 l. 21 **6** λεκτέον
 ὅτι κ.τ.λ.] cf. C. Cels. i. 42 σχεδόν] + τὸ **ABC** **8** ποιῆσαι **N**
9 om. ἐν **N** **12** om. θέτιδος **N** **18** πόλεμον post τρώων **ABC**
 om. καὶ (sec.) **N** **25** τοιαῦτα **ABC**

κABC σύνης χρεία τοῖς ἐντευξομένοις καὶ πολλῆς ἐξετάσεως καὶ,
 ἵν' οὕτως ὀνομάσω, εἰσόδου εἰς τὸ βούλημα τῶν γραψάντων,
 ἵν' εὗρεθῇ ποία διανοία ἕκαστον γέγραπται.

378 16. Ἔοικεν δὲ ὁ Κέλσος, ἵνα μὲν ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ,
 5 πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμένοις· ἵνα δὲ τὴν ἐμ-
 φαινομένην θειότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς βιβλίοις ἀπαγγελλο-
 μένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς εὐαγγελίοις· δέον τὸ
 φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραψάντων ἐκ τῆς περὶ τῶν χειρό-
 νων ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν θειοτέρων.

401 17. Εἰ γὰρ μὴ ἦσαν φιλαλήθεις ἀλλ', ὥς οἶται Κέλ-
 σος, πλάσματα ἀναγράφοντες, οὐκ ἂν Πέτρον ἀνέγραψαν
 ἀρνησάμενον ἢ τοὺς μαθητὰς Ἰησοῦ σκανδαλιζομένους.
 τίς γὰρ, εἰ καὶ γέγονε τοιαῦτα, ἤλεγξε τὸν λόγον, ὅτι οὕτως
 ἀπῆντησε; καὶ τοί γε κατὰ τὸ εἰκὸς ἐχρῆν σεσιωπηθῆσαι
 15 ταῦτα ἀνθρώποις βουλομένοις διδάσκειν τοὺς ἐντυγχάνοντας
 τοῖς εὐαγγελίοις θανάτου καταφρονεῖν ὑπὲρ τῆς ὁμολογίας
 τοῦ χριστιανισμοῦ. νυνὶ δ' ὀρώντες ὅτι ὁ λόγος δυνάμει
 κρατήσῃ τῶν ἀνθρώπων ἔθηκαν καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ οἶδ'
 ὅπως οὐ βλάψοντα τοὺς ἐντυγχάνοντας οὐδὲ πρόφασιν
 20 δώσοντα ἀρνήσεως.

690 18. Ἐχει δέ τι καὶ μυστικώτερον ὁ λόγος, ἀπαγγέλ-
 691 λων τὰς τοῦ Ἰησοῦ διαφόρους μορφὰς ἀναφέρεσθαι ἐπὶ τὴν
 τοῦ θεοῦ λόγον φύσιν, οὐχ ὁμοίως φαινομένου τοῖς τε
 πολλοῖς καὶ τοῖς ἀκολουθεῖν αὐτῷ εἰς ὑψηλόν, ὃ ἀποδεδώ- cf. Mt xvii 1
 25 καμεν, ὅρος δυναμένοις. τοῖς μὲν γὰρ ἔτι κάτω τυγχάνουσι
 καὶ μηδέπω ἐπὶ τὸ ἀναβαίνειν παρεσκευασμένοις ὁ λόγος
 οὐκ ἔχει εἶδος οὐδὲ κάλλος· τὸ γὰρ εἶδος αὐτοῦ τοῖς τοιού- Is liii 2 f.
 τοις ἐστὶν ἄτιμον, καὶ ἐκλείπον παρὰ τοὺς ὑπὸ ἀνθρώπων
 γεγενημένους λόγους, τροπικῶς ἐν τούτοις καλουμένους
 30 υἱοὺς ἀνθρώπων. εἵπομεν γὰρ ἂν πολλῷ ὠραιότερους
 φαίνεσθαι τοὺς τῶν φιλοσοφούντων λόγους, ὅντας υἱοὺς

3 ὅποια ABC 4 C. Cels. i. 63; cf. infra c. xviii. p. 105 l. 10
 10 C. Cels. ii. 15 13 τοιαῦτα] ταῦτα N 17, 18 δυνάμει ὁ
 λόγος κρατήσῃ AC; δυνάμει κρατήσῃ ὁ λόγος B 21 C. Cels. vi.
 77; cf. supra p. 82 l. 5 n. μυστικὸν ABC

ἀνθρώπων, παρὰ τὸν τοῖς πολλοῖς κηρυσσόμενον τοῦ θεοῦ (κ)ABC
 1 Co i 21 λόγον, ὃς ἐμφαίνει καὶ μωρίαν κηρύγματος· καὶ διὰ τὴν
 ἐμφαινομένην μωρίαν τοῦ κηρύγματος λέγουσιν οἱ τοῦτο
 μόνον θεωροῦντες· Εἶδομεν αὐτὸν, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ
 κάλλος. τοῖς μέντοι ἐκ τοῦ ἀκολουθεῖν αὐτῷ δύναμις 5
 ἀνειληφόσι πρὸς τὸ ἔπεσθαι καὶ ἀναβαίνοντι αὐτῷ εἰς τὸ
 ὑψηλὸν ὄρος, θειοτέραν μορφήν ἔχει· ἣν βλέπουσιν, εἴ τίς
 Mt xvi 18 ἔστι Πέτρος χωρήσας τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐν αὐτῷ οἰκοδο-
 μὴν ἀπὸ τοῦ λόγου, καὶ τοσαύτην ἔξιν ἀναλαβὼν ὥς
 Ps ix 14 f. μηδεμίαν πύλην ἄδου κατισχύσειν αὐτοῦ, ὑψωθέντος διὰ 10
 τὸν λόγον ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, ὅπως ἂν ἐξαγγείλῃ
 cf. Mc iii 17 πᾶσας τὰς αἰνέσεις τοῦ θεοῦ ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς
 Σιών· καὶ εἴ τινές εἰσιν ἐκ λόγων τὴν γένεσιν λαβόντες
 μεγαλοφώνων, οἵτινες οὐδὲν ἀποδέουσι νοητῆς βροντῆς.

19. Καὶ τὰ ἱμάτια δὲ αὐτοῦ κάτω ἄλλα ἐστίν, οὐκ ἔστι 15
 λευκά, οὐκ ἔστιν ὡς τὸ φῶς· ἐὰν ἀναβῆς εἰς τὸ ὄρος τὸ
 ὑψηλόν, ὄψει αὐτοῦ φῶς καὶ τὰ ἱμάτια. τὰ ἱμάτια τοῦ
 λόγου αἱ λέξεις εἰσὶ τῆς γραφῆς· ἐνδύμα τῶν θείων νοημά-
 των τὰ ῥήματά ἐστι ταῦτα. ὥς οὖν αὐτὸς κάτω ἀλλοῖος
 φαίνεται, καὶ ἀναβὰς μεταμορφοῦται, καὶ γίνεται τὸ πρόσ- 20
 ωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, οὕτω καὶ τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ,
 οὕτω καὶ τὰ ἱμάτια· ὅταν δὲ ᾗς κάτω, οὐκ ἔστι λαμπρά, οὐκ
 ἔστι λευκά· ἐὰν δὲ ἀναβῆς, ὄψει τὸ κάλλος καὶ τὸ φῶς τῶν
 ἱματίων, καὶ τὸ πρόσωπον θαυμάσεις τοῦ Ἰησοῦ μεταμορ-
 φωθέν. ὅρα δὲ εἰ μὴ ὁμοίον ἐστι καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις 25
 περὶ τοῦ σωτῆρος μαθεῖν. τὰ μὲν γὰρ περὶ τῆς γενέσεως
 αὐτοῦ, γενεαλογουμένου ἐξ Ἀβραὰμ καὶ γεννωμένου ἐκ
 Mt i 1 σπέρματος Δαυεὶδ κατὰ σάρκα, Βίβλος ἐστὶ γενέσεως Ἰη-
 σοῦ Χριστοῦ· τὰ δὲ θειότερα καὶ μεῖζονα τῶν περὶ αὐτοῦ
 λεχθησομένων ἂν καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἀπαγγελλομένων φησὶν ὁ 30

1 om. τοῦ Ν 5 om. ἐκ τοῦ Ν 8 αὐτῷ Ν 10 κατι-
 σχύειν ABC 14 μεγαλόφωνοί τινες. οὐδὲν ἀποδέουσιν οἱ τῆς
 βροντῆς· ἀλλὰ πόθεν κέλῳ, κ.τ.λ., Ν; cf. infra p. 86 l. 4 15 quae
 sequuntur καὶ τὰ ἱμάτια usque ad τῶν δικαίων αὐτοῦ p. 86 l. 3 non
 habet Ν 22, 23 ἔστι...ἔστι] ἔτι...ἔτι A

ABC Ἰωάννης ὡς ἄρα Οὐδὲ τὸν κόσμον οἶμαι χωρεῖν τὰ γρα- Jn xxi 25
 φόμενα βιβλία. τὸ γὰρ μὴ χωρεῖν τὸν κόσμον τὰ γραφό-
 μενα βιβλία οὐ διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων, ὡς τινες,
 ἐκδεκτέον, ἀλλὰ διὰ τὸ μέγεθος τῶν πραγμάτων τοῦ μεγέ-
 5 θους τῶν πραγμάτων οὐ μόνον οὐ δυναμένου γράφεσθαι,
 ἀλλ' οὐδὲ διὰ γλώσσης σαρκίνης ἀπαγγέλλεσθαι, οὐδὲ ἐν
 διαλέκτοις καὶ φωναῖς ἀνθρωπίναις σημαίνεσθαι. ὅθεν καὶ
 Παῦλος, ἐπὶ μανθάνειν μέλλη τὰ θεϊότερα, ἔξω τοῦ καθ'
 ἡμῶς περιγεῖον κόσμον γίνεται καὶ εἰς τρίτον οὐρανὸν ^{cf. 2 Co xii}
 10 ἀρπάζεται, ἵνα τὰ ἐκεῖθεν ἄρρητα ῥήματα ἀκούσαι δυνηθῇ.
 τὰ γὰρ ἐνθάδε λαλούμενα καὶ λόγος εἶναι θεοῦ νομιζόμενα,
 τοῦ λόγου σαρκωθέντος, καὶ καθ' ὃ θεὸς ἐστι πρὸς τὸν θεὸν ^{Jn i 1}
 ἐαυτὸν κενοῦντος, ἀπαγγέλλεται. διόπερ τὸν τοῦ θεοῦ ^{Phil ii 7}
 λόγον ἐπὶ γῆς, ἐπεὶ ἄνθρωπος γέγονε, ἀνθρώπινον βλέπο-
 15 μεν· αἰεὶ γὰρ ἐν ταῖς γραφαῖς ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, ἵνα ^{Jn i 14}
 κατασκηνώσῃ ἐν ἡμῖν· ἀλλ', ἐὰν εἰς τὸ στήθος τοῦ σαρκω- ^{cf. Jn xiii 25;}
 θέντος λόγου ἀνακλιθῶμεν καὶ ἀνιόντι αὐτῷ εἰς τὸ ὑψηλὸν ^{Mt xvii 1}
 ὄρος ἀκολουθῆσαι δυνηθῶμεν, ἐροῦμεν τό· Εἶδομεν τὴν ^{cf. Jn i 14}
 20 δόξαν αὐτοῦ· τάχα μὲν τινων καὶ ἐτέρων παρὰ τοὺς ἀνακλι-
 θέντας ἐπὶ τοῦ στήθους αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσαντας αὐτῷ εἰς
 τὸ ὄρος τὸ ὑψηλὸν λεξόντων τό· Εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ·
 οὐκέτι δὲ προσθησόντων τό· Δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ
 πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· Ἰωάννη γὰρ καὶ τοῖς
 ὁμοίοις πρέπουσα αὕτη ἡ φωνή· καὶ καθ' ἐτέραν δὲ ὑψηλο-
 25 τέραν διήγησιν οἱ δυνηθέντες τοῖς ἔχουσιν Ἰησοῦ κατακο-
 λουθεῖν ἀναβαίνοντος καὶ μεταμορφουμένου ἀπὸ τῆς ἐπὶ
 γῆς ὄψεως, ὕφονται αὐτοῦ τὴν μεταμόρφωσιν καθ' ἐκάστην
 γραφήν· οἷον εἰς τοῖς πολλοῖς φαινομένου Ἰησοῦ
 τῆς προχείρου λέξεως ὄντος· τοῦ δὲ εἰς ὄρος ὑψηλὸν
 30 ἀνιόντος καὶ μεταμορφουμένου, σφόδρα ὀλίγοις τῶν μαθη-
 τῶν καὶ τοῖς ἀκολουθῆσαι εἰς τὰ ὑψηλὰ δεδυνημένοις, τοῦ

4 μέγεθος τῶν πραγμάτων] πλῆθος B 4, 5 om. τοῦ μεγέθους
 τῶν πραγμάτων C 5 οὐ μόνον μὴ B 6 ἀλλ' καὶ AC 10 ἐκεῖθεν]
 ἐνθάδε AC 12 καθ' ὃ] + ὃ AC 24 om. καὶ AC 25 οἱ] οὐ A

1 Co ii 7

ἀνωτάτου καὶ ὑψηλοτάτου νοῦ περιέχοντος λόγια τῆς ἐν (κ)ABC
 μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης σοφίας, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς
 πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν τῶν δικαίων αὐτοῦ.

20. Ἀλλὰ πόθεν Κέλσω καὶ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ θεοῦ 691
 λόγον καὶ μὴ φιλαλήθως τὰ χριστιανισμοῦ ἐξετάσασιν 5
 εἰδέναι τὸ βούλημα τῶν διαφόρων τοῦ Ἰησοῦ μορφῶν; ἐγὼ
 δὲ λέγω καὶ ἡλικίων, καὶ εἴ τι τῶν πρὸ τοῦ παθεῖν αὐτῷ
 πεπραγμένων, καὶ τῶν μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἀπὸ τῶν νεκρῶν.

XVI.

Περὶ τῶν διαβαλλόντων τὸν χριστιανισμόν διὰ τὰς
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αἱρέσεις. τόμογ γ' κατὰ Κέλσογ. 10

1. Εἴτ' ἐπεὶ ὡς κατηγορῶν τοῦ λόγον τὰ περὶ τῶν ἐν 454
 χριστιανισμῷ αἱρέσεων ὀνειδίζει ἡμῖν, λέγων· 'Εἰς πλήθος
 δὲ σπαρέντες αὐθις αὐτὸ σχίζονται καὶ τέμνονται, καὶ στάσεις
 ἰδίας ἔχειν ἕκαστοι θέλουσι·' φησὶ δ' ὅτι 'Καὶ ὑπὸ πλή-
 θους πάλιν διῴσταμένοι σφᾶς αὐτοὺς ἐλέγχουσιν· ἐνὸς, ὡς 15
 εἰπεῖν, ἔτι κοινωνοῦντες, εἶγε κοινωνοῦσι, τοῦ ὀνόματος.
 καὶ τοῦτο μόνον ἐγκαταλιπεῖν ὁμῶς αἰσχύνονται· τὰ λοιπὰ
 δ' ἄλλοι ἀλλαχῇ τετάχεται·' καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν ὅτι
 οὐδενὸς πράγματος, οὐ μὴ σπουδαία ἐστὶν ἡ ἀρχὴ καὶ τῷ
 βίῳ χρήσιμος, γεγόνασιν αἱρέσεις διάφοροι. ἐπεὶ γὰρ 20
 ἱατρικὴ χρήσιμος καὶ ἀναγκαία τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων,
 πολλὰ τε τὰ ἐν αὐτῇ ζητούμενα περὶ τοῦ τρόπου τῆς τῶν
 σωμάτων θεραπείας· διὰ τοῦτο αἱρέσεις ἐν ἱατρικῇ παρὰ
 μὲν Ἑλλήσιν εὐρίσκονται ὁμολογουμένως πλείονες· ἐγὼ δ'
 οἶμαι ὅτι καὶ παρὰ βαρβάροις, ὅσοι γε ἐπαγγέλλονται 25
 χρῆσθαι ἱατρικῇ. πάλιν τε αὖ, ἐπεὶ φιλοσοφία ἀλήθειαν
 ἐπαγγελλομένη καὶ γνώσιν τῶν ὄντων πῶς δεῖ βιοῦν ὑποτί-

4 C. Cels. vi. 77; cf. supra p. 84 l. 14 n.
 13 om. αὐ ABC

17 αἰσχυρόμενοι ABC

11 C. Cels. iii. 12
 25 om. γε K

NABC θεται, καὶ πειράται διδάσκειν τὰ ὠφέλιμα ἡμῶν τῷ γενέει
 πολλήν δ' ἔχει τὰ ζητούμενα πράγματα διολκῆν· διὰ τοῦτο
 αἱρέσεις ἐν φιλοσοφίᾳ συνέστησαν πλείους οἷαι, ὧν αἱ
 μὲν εἰσι διασημότεραι, αἱ δὲ οὐ τοιαῦται. ἀλλὰ καὶ Ἰουδαϊ-
 5 σμός πρόφασιν ἔσχε γενέσεως αἱρέσεων τὴν διάφορον
 ἐκδοχὴν τῶν Μωσέως γραμμάτων καὶ τῶν προφητικῶν
 λόγων. οὕτω τοίνυν, ἐπεὶ σεμνόν τι ἐφάνη τοῖς ἀνθρώποις
 χριστιανισμός, οὐ μόνοις, ὥς ὁ Κέλσος οἶεται, τοῖς ἀνδρα-
 ποδωδεστέροις, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς τῶν παρ' Ἑλληνσι φιλολό-
 10 γων, ἀναγκαιῶς ὑπέστησαν οὐ πάντως διὰ τὰς στάσεις καὶ
 τὸ φιλονεικον αἱρέσεις, ἀλλὰ διὰ τὸ σπουδάζειν συνιέναι
 455 τὰ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν φιλολόγων πλείονας. τούτῳ δ'
 ἡκολούθησε, διαφόρως ἐκδεξαμένων τοὺς ἅμα πᾶσι πιστευ-
 θέντας εἶναι θεῖους λόγους, τὸ γενέσθαι αἱρέσεις ἐπωνύμους
 15 τῶν θαυμασάντων μὲν τὴν τοῦ λόγου ἀρχήν, κινήθων δ'
 ὅπως ποτ' οὖν ὑπὸ τινων πιθανότητων πρὸς τὰς εἰς ἀλ-
 λήλους διαφωνίας. ἀλλ' οὐτ' ἱατρικὴν εὐλόγως ἂν τις
 φεύγοι διὰ τὰς ἐν αὐτῇ αἱρέσεις· οὔτε φιλοσοφίαν τοῦ πρέ-
 ποντος ἂν τις στοχαζόμενος μισοῖ, πρόφασιν τοῦ μισεῖν
 20 αὐτὴν ποριζόμενος τὰς πολλὰς αἱρέσεις. οὕτως οὐδὲ διὰ
 τὰς ἐν Ἰουδαίοις αἱρέσεις καταγνωστέον τῶν Μωσέως καὶ
 τῶν προφητῶν ἱερῶν βιβλίων.

2. Εἰ δὲ ταῦτ' ἔχει ἀκολουθίαν, πῶς οὐχὶ ὁμοίως
 ἀπολογησόμεθα καὶ περὶ τῶν ἐν χριστιανοῖς αἱρέσεων;
 25 περὶ ὧν πάνυ θαυμασίως ὁ Παῦλος εἰρηκέναι μοι δοκεῖ τό·
 Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ 1 Co xi 19
 γένωνται ἐν ὑμῖν. ὥς γὰρ δόκιμος ἐν ἱατρικῇ ὁ διὰ τὸ
 γυμνάσασθαι ἐν ποικίλαις αἱρέσεσι καὶ εἰγνωμόνως ἐξητα-
 κέναι τὰς πλείονας ἐλόμενος τὴν διαφέρουσαν· καὶ ὥς ὁ
 30 πάνυ προκόπτων ἐν φιλοσοφίᾳ ἀπὸ τοῦ τὰ πλείονα ἐγνω-
 κέναι ἐγγυμνασάμενος αὐτοῖς καὶ τῷ κρατήσαντι προσθέμε-
 νος λόγῳ· οὕτως εἵπομ' ἂν καὶ τὸν ἐπιμελῶς ἐνιδόντα ταῖς

12 τοῦτο N*B*

ἀν N 22 βιβλων AB

16 εἰς τὰς πρὸς ἄλ. ABC

27 om. ἐν ὑμῖν N

19 στοχ. τις

30 om. τὰ N

ιουδαϊσμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ αἰρέσεσι σοφώτατον χρι- HABC
 στιανὸν γενέσθαι. ὁ δ' ἐγκαλῶν τῷ λόγῳ διὰ τὰς αἰρέσεις
 ἐγκαλέσαι ἂν καὶ τῇ Σωκράτους διδασκαλίᾳ, ἀφ' οὗ τῆς
 διατριβῆς πολλὰ γεγονάσιν οὐ τὰ αὐτὰ φρονούντων σχο-
 λαί· ἀλλὰ καὶ τοῖς Πλάτωνος ἐγκαλέσαι ἂν τις δόγμασι 5
 δι' Ἀριστοτέλην, ἀποφοιτήσαντα τῆς διατριβῆς αὐτοῦ ἐν
 καινοτομίαις· περὶ οὗ καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρῳ εἰρήκαμεν.
 δοκεῖ δέ μοι ὁ Κέλσος ἐγνωκέναι τινὰς αἰρέσεις μὴδὲ τοῦ
 ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ κοινωνούσας ἡμῖν. τάχα γὰρ περιή-
 χητο περὶ τῶν καλουμένων Ὀφειανῶν, καὶ τῶν Καϊανῶν, 10
 καὶ εἴ τις ἄλλη τοιαύτη ἐξ ὧν ἀποφοιτήσασα τοῦ Ἰησοῦ
 συνέστη γνώμη. πλὴν οὐδὲν τοῦτο πρὸς τὸ ἐκκλητέον
 εἶναι τὸν χριστιανῶν λόγον.

3. Ἔστωσαν γὰρ ἐν ἡμῖν οἱ μὴ τὸν αὐτὸν λέγοντες τῷ 624
 Ἰουδαίων θεῷ θεόν· ἀλλ' οὐ τί γε παρὰ τοῦτο κατηγορητέοι 15
 οἱ ἀπὸ τῶν αὐτῶν γραμμάτων ἀποδεικνύντες ὅτι εἰς καὶ ὁ
 αὐτὸς θεὸς Ἰουδαίων ἐστὶ καὶ ἐθνῶν· ὡς καὶ τὸν Παῦλον
 λέγειν σαφῶς, ἀπὸ Ἰουδαίων προσελθόντα χριστιανισμῷ·
 Χάριν ἔχω τῷ θεῷ μου, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ
 συνειδήσει. ἔστω δέ τι καὶ τρίτον γένος τῶν ὀνομαζόντων 20
 ψυχικούς τινες καὶ πνευματικούς ἐτέρους· οἶμαι δ' αὐτὸν
 λέγειν τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου· καὶ τί τοῦτο πρὸς ἡμᾶς
 τοὺς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, κατηγοροῦντας τῶν εἰσαγόντων
 φύσεις ἐκ κατασκευῆς σωζόμενας ἢ ἐκ κατασκευῆς ἀπολλυ-
 μένας; ἔστωσαν δέ τινες καὶ ἐπαγγελλόμενοι εἶναι Ἰνω- 25
 στικοί, ἀνάλογον τοῖς ἑαυτοὺς ἀναγορεύουσι φιλοσόφους
 Ἐπικουρεῖοι· ἀλλ' οὔτε οἱ τὴν πρόνοιαν ἀναιροῦντες φιλό-
 σοφοι εἶεν ἂν ἀληθῶς, οὔτε οἱ τὰ ἀλλόκοτα ἀναπλάσματα
 καὶ μὴ ἀρέσκοντα τοῖς τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ διαδοχῆς ἐπεισ-
 αγαγόντες εἶεν ἂν χριστιανοί. 30

4. 'Καὶ βλασφημοῦσι δέ,' φησὶν, 'εἰς ἀλλήλους οὐ- 627

5 om. τοῖς N τις] + τοῖς N 12 ἐκκλητον N 14 C. Cels. v. 61
 γὰρ] οὖν N 22 καὶ τί τοῦτο] καὶ τίτου, τί AB; καὶ τίτου τί τοῦτο
 καὶ C 22, 23 ἡμᾶς post ἐκκλησίας ABC 31 C. Cels. v. 63

NABC τοι πάνδεινα ῥητὰ καὶ ἄρρητα· καὶ οὐκ ἂν εἴξαιεν οὐδὲ καθ'
 ὅτιοῦν εἰς ὁμόνοιαν, πάντα ἁλλήλους ἀποστιγνοῦντες.' καὶ
 πρὸς ταῦτα δ' ἡμῖν εἴρηται, ὅτι καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ ἐστὶν
 εὐρεῖν αἰρέσεις αἰρέσεις πολεμούσας, καὶ ἐν ἱατρικῇ. οἱ
 5 μέντοι τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ ἀκολουθοῦντες, καὶ μεμελετηκό-
 τες αὐτοῦ τοὺς λόγους φρονεῖν καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν, λοιδο- 1 Co iv 12 f.
 ρούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, δυσφημούμενοι
 παρακαλοῦμεν· καὶ οὐκ ἂν ῥητὰ καὶ ἄρρητα λέγοιμεν τοὺς
 ἄλλα δοξάζοντας παρ' ἃ ὑπειλήφαμεν· ἀλλ', εἰ μὲν δυνά-
 10 μεθα, πάντα ἂν πράττοιμεν ὑπὲρ τοῦ αὐτοὺς μεταστῆσαι
 ἐπὶ τὸ βέλτιον, διὰ τοῦ προσανέχειν μόνῳ τῷ δημιουργῷ
 καὶ πάντα πράττειν ὡς κριθησομένους. εἰ δὲ μὴ πείθοντο
 οἱ ἑτεροδόξοι, τηροῦμεν τὸν προστάξαντα αὐτοῖς λόγον
 τοιαῦτα. Αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νου- Tit iii 10 f.
 15 θεσίαν παραιτοῦ, εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ
 ἁμαρτάνει, ὣν αὐτοκατάκριτος. ἔτι δὲ οἱ τό· Μακάριοι οἱ Mt v 9
 εἰρηνοποιοί· νοήσαντες, καὶ τό· Μακάριοι οἱ πραεῖς· οὐκ Mt v 5
 ἂν ἀποστιγνῇσαι τοὺς παραχαράττοντας τὰ χριστιανισμοῦ.

XVII.

Πρὸς τοὺς λέγοντας τῶν φιλοσόφων μηδὲν δια-
 20 φέρειν τῷ παρ' Ἑλληνσι φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ
 πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία, ἢ τῷ δεῖνα φέρ' εἰπεῖν παρ'
 Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις. ἐκ τοῦ δ' καὶ ἐ
 τόμογ τῶν κατὰ Κέλσου.

341 I. Μετὰ ταῦτά φησιν ὁ Κέλσος, ὅτι 'Οἱ αἰπόλοι καὶ
 25 ποιμένες ἕνα ἐνόμισαν θεὸν, εἴτε ὕψιστον εἴτ' Ἀδωναῖον

1 ἦξαιεν C 7 δυσφημούμενοι] βλασφημούμενοι ABC 8 om.
 καὶ ante οὐκ ABC 10 πράττομεν B*; πράττωμεν AC ὑπὲρ
 τοῦ] ἐπὶ τὸ AB*; ἐπὶ τῷ B^a C 13 τηροῦμεν] ἀντεροῦμεν ABC
 15 ἐξέστρεπται AB* 21, 22 τῷ δεῖνα] τὸ δεῖνα (bis) ABC 22 α']
 'estitui; γ' AB; τρίτου C 24 C. Cels. i. 24 om. ὁ κέλσος N
 25 ἀδωναῖ N (sed super rasuram)

εἴτ' οὐράνιον εἴτε Σαβαῶθ, εἴτε καὶ ὅπη καὶ ὅπως χαίρουσιν **ABC**
 ὀνομάζοντες τόνδε τὸν κόσμον· καὶ πλείον οὐδὲν ἔγνωσαν·
 καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δέ φησι 'μηδὲν διαφέρειν τῷ παρ' Ἑλλησι
 φερομένῳ ὀνόματι τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν καλεῖν Δία, ἢ τῷ
 δεῖνα φέρ' εἰπεῖν παρ' Ἰνδοῖς, ἢ τῷ δεῖνα παρ' Αἰγυπτίοις.' **5**
 λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι ἐμπίπτει εἰς τὸ προκείμενον
 λόγος βαθὺς καὶ ἀπόρρητος, ὃ περὶ φύσεως ὀνομάτων
 πότερον, ὡς οἶται Ἀριστοτέλης, θέσει εἰς τὰ ὀνόματα· ἢ,
 ὡς νομίζουσιν οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς, φύσει, μιμουμένων τῶν
 πρώτων φωνῶν τὰ πράγματα καθ' ὧν τὰ ὀνόματα, καθὼ καὶ **10**
 στοιχεῖά τινα τῆς ἐτυμολογίας εἰσάγουσιν· ἢ, ὡς διδάσκει
 Ἐπικούρος, ἐτέρως ἢ ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς φύσει
 ἐστὶ τὰ ὀνόματα, ἀπορρηξάντων τῶν πρώτων ἀνθρώπων **342**
 τινὰς φωνὰς κατὰ τῶν πραγμάτων. ἐὰν τοίνυν δυνηθῶμεν
 ἐν προηγουμένῳ λόγῳ παραστήσαι φύσιν ὀνομάτων ἐνε- **15**
 γῶν, ὧν τισὶ χρῶνται Αἰγυπτίων οἱ σοφοί, ἢ τῶν παρὰ
 Πέρσαις μάγων οἱ λόγιοι, ἢ τῶν παρ' Ἰνδοῖς φιλοσοφούν-
 των Βράχμαναι, ἢ Σαμαναῖοι· καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν
 ἐθνῶν· καὶ κατασκευάσαι οἷοί τε γενώμεθα ὅτι καὶ ἡ καλου-
 μένη μαγεία οὐχ, ὡς οἴονται οἱ ἀπὸ Ἐπικούρου καὶ Ἀριστο- **20**
 τέλους, πρᾶγμα ἐστὶν ἀσύστατον πάντη, ἀλλ', ὡς οἱ περὶ
 ταῦτα δεινοὶ ἀποδεικνύουσι, συνεστὼς μὲν, λόγους δ' ἔχον
 σφόδρα ὀλίγοις γινωσκομένους· τότε ἑροῦμεν ὅτι τὸ μὲν
 Σαβαῶθ ὄνομα καὶ τὸ Ἀδωναῖ, καὶ ὅσα ἄλλα παρ' Ἑβραίοις
 μετὰ πολλῆς σεμνολογίας παραδεδομένα, οὐκ ἐπὶ τῶν **25**
 τυχόντων καὶ γενητῶν κείται πραγμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τινος
 θεολογίας ἀπορρήτου, ἀναφερομένης εἰς τὸν τῶν ὅλων
 δημιουργόν. διὸ καὶ δύναται ταῦτα τὰ ὀνόματα λεγόμενα
 μετὰ τινος τοῦ συνυφοῦς αὐτοῖς εἰρμοῦ, ἄλλα δὲ κατὰ
 Αἰγυπτίαν ἐκφερόμενα φωνὴν ἐπὶ τινων δαιμόνων τῶν **30**

1 οὐρανὸν **N*** 2 πλέον **ABC** 4 δια] ἰδία **N*** 4, 5 τὸ
 δεῖνα (bis) **ABC** 8 ἐστὶ **ABC** 11 om. τῆς **N** 16 τῶν παρὰ]
 παρὰ τῶν **N*** 19 om. καὶ post ἐθνῶν **ABC** 22 συνεστὸς **AB**
 23 γνωσκομένους **ABC** 24 om. ὅσα **N** 25 παραδιδόμενα **N**
 29 συμφυοῦς **ABC** 30 φερόμενα **N**

ΗABC τάδε μόνα δυναμένων, καὶ ἄλλα κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον
 ἐπὶ ἄλλων δυνάμεων, καὶ οὕτω καθ' ἕκαστον τῶν ἔθνων, εἰς
 χρείας τινὰς παραλαμβάνεσθαι. καὶ οὕτως εὐρεθήσεται
 τῶν ἐπὶ γῆς δαιμόνων, λαχόντων διαφόρους τόπους, φέρεσ-
 5 θαι τὰ ὀνόματα οἰκείως ταῖς κατὰ τόπον καὶ ἔθνος δια-
 λέκτοις. ὁ τοίνυν μεγαλοφυέστερον κἂν ὀλίγην τούτων
 περίνοιαν εἰληφῶς εὐλαβήσεται ἄλλα ἄλλοις ἐφαρμόζειν
 ὀνόματα πράγμασι, μήποτε ὅμοιον πάθῃ τοῖς τὸ θεὸς
 ὄνομα ἐσφαλμένως φέρουσιν ἐπὶ ὕλην ἄψυχον, ἢ τὴν τοῦ
 10 ἀγαθοῦ προσηγορίαν κατασπῶσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰτίου ἢ
 ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καλοῦ ἐπὶ τὸν τυφλὸν πλοῦτον
 καὶ ἐπὶ τὴν σαρκῶν καὶ αἱμάτων καὶ ὀστέων συμμετρίαν ἐν
 ὑγείᾳ καὶ εὐεξίᾳ, ἢ τὴν νομιζομένην εὐγένειαν.

2. Καὶ τάχα οὐκ ἐλάττων ὁ κίνδυνος τῷ τὸ ὄνομα τοῦ
 15 θεοῦ ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ἐφ' ᾧ μὴ χρηὶ κατάγοντι, ἥπερ
 τῷ τὰ κατὰ τινα ἀπόρρητον λόγον ὀνόματα ἐναλλάσσουντι,
 343 καὶ τὰ μὲν κατὰ τῶν ἐλαττόνων φέροντι ἐπὶ τὰ κρείττονα,
 τὰ δὲ κατὰ τῶν κρειττόνων ἐπὶ τὰ ἥττονα. καὶ οὐ λέγω
 ὅτι τῷ Διὶ εὐθέως συνεξακούεται ὁ Κρόνου καὶ Ῥέας υἱός,
 20 καὶ Ἡρας ἀνὴρ, καὶ Ποσειδῶνος ἀδελφός, καὶ Ἀθηνᾶς καὶ
 Ἀρτέμιδος πατήρ, καὶ ὁ τῇ θυγατρὶ Περσεφόῃ μγείς· ἢ
 τῷ Ἀπόλλωνι συνεξακούεται ὁ Λητοῦς καὶ Διὸς υἱός, καὶ
 Ἀρτέμιδος ἀδελφός, καὶ Ἑρμοῦ ὁμοπάτριος ἀδελφός· καὶ
 ὅσα ἄλλα φέρουσιν οἱ σοφοὶ Κέλσου τῶν δογμάτων πατέρες
 25 καὶ ἀρχαῖοι θεολόγοι Ἑλλήνων. τίς γὰρ ἢ ἀποκλήρωσις,
 κυριολεκτεῖσθαι μὲν τὸν Δία, οὐχὶ δὲ καὶ τὸν πατέρα μὲν
 αὐτοῦ εἶναι Κρόνον, μητέρα δὲ Ῥέαν; τὸ δ' ὅμοιον ποιη-
 τέον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὀνομαζομένων θεῶν. τούτο δὲ τὸ
 30 ἔγκλημα οὐδαμῶς ἄπτεται τῶν κατὰ τινα ἀπόρρητον λόγον
 τὸ Σαβαῶθ τασσόντων ἐπὶ τοῦ θεοῦ, ἢ τὸ Ἀδωναί, ἢ τι τῶν

1 τάδε μόνα] τὰ δαιμόνια ABC 7 εὐλαβηθήσεται N^{corr}
 ABC 15 om. ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαθοῦ ABC 15, 16 ἥπερ τῷ] N
 (τῷ addito supra lin.); ἢ ABC 19 εὐθέως τῷ διὰ ABC ὁ] τὸ
 N* (ὁ supra lin.) 21 om. ὁ ABC 23 om. καὶ ἐρμ. ὁμ. ἀδελ-
 φός ABC 27 τὸ ὅμοιον δὲ ABC

λοιπῶν ὀνομάτων. ὅταν δὲ τὰ περὶ ὀνομάτων τις δύνῃται MABC
τὰ ἐν ἀπορρήτοις φιλοσοφεῖν, πολλὰ ἂν εὔροι καὶ περὶ τῆς
ἐπικλήσεως τῶν ἀγγέλων τοῦ θεοῦ· ὦν ὁ μὲν τις Μιχαήλ,
ἕτερος δὲ Γαβριήλ, καὶ ἄλλος Ῥαφαήλ καλεῖται, φερωνύμως
τοῖς πράγμασιν ἃ διακονοῦνται κατὰ βούλημα τοῦ θεοῦ 5
τῶν ὄλων ἐν τῷ παντί. τῆς δ' ὁμοίας ἔχεται περὶ ὀνομά-
των φιλοσοφίας καὶ ὁ ἡμέτερος Ἰησοῦς, οὗ τὸ ὄνομα μυρί-
ους ἤδη ἐναργῶς ἐώραται δαίμονας ἐξελάσαν ψυχῶν καὶ
σωμάτων, ἐνεργήσαν εἰς ἐκείνους ἀφ' ὧν ἀπηλάσθησαν.
ἔτι δ' εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον λεκτέον, ὅτι οἱ περὶ τὴν 10
χρήσιν τῶν ἐπωδῶν δεινοὶ ἰστοροῦσιν, ὅτι τὴν αὐτὴν
ἐπωδὴν εἰπόντα μὲν τῇ οἰκείᾳ διαλέκτῳ ἔστιν ἐνεργῆσαι
ὅπερ ἐπαγγέλλεται ἡ ἐπωδή· μεταλαβόντα δὲ εἰς ἄλλην
ὁποιανδρητοῦν φωνὴν ἔστιν ἰδεῖν ἄτονον καὶ οὐδὲν δυνα-
μένην. οὕτως οὐ τὰ σημαινόμενα κατὰ τῶν πραγμάτων, 15
ἀλλ' αἱ τῶν φωνῶν ποιότητες καὶ ιδιότητες ἔχουσιν τι δυνα-
τὸν ἐν αὐταῖς πρὸς τὰδε τινὰ ἢ τὰδε. οὕτω δ' ἀπολογη-
σόμεθα διὰ τῶν τοιούτων καὶ περὶ τοῦ μέχρι θανάτου
ἀγωνίζεσθαι χριστιανούς, ἵνα μὴ τὸν Δία θεὸν ἀναγορεύ-
σωσι, μῆδ' ἄλλῃ διαλέκτῳ αὐτὸν ὀνομάσωσιν. ἡ γὰρ ἀορί- 20
στως ὁμολογοῦσι τὸ κοινὸν ὄνομα τὸ ὁ θεός, ἡ καὶ μετὰ
προσθήκης τῆς ὁ δημιουργὸς τῶν ὄλων, ὁ ποιητὴς οὐρανοῦ
καὶ γῆς, ὁ καταπέμψας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τούσδε
τινὰς τοὺς σοφούς· ὦν τῷ ὀνόματι ἐφαρμοζόμενον τὸ ὁ
θεὸς ὄνομα δύναμιν τινα παρὰ ἀνθρώποις ἐπιτελεῖ. πολλὰ 25
δ' ἂν καὶ ἄλλα λέγοιτο εἰς τὸν περὶ ὀνομάτων τόπον, πρὸς
τοὺς οἰομένους δεῖν ἀδιαφορεῖν περὶ τῆς χρήσεως αὐτῶν.
καὶ εἴπερ θαυμάζεται Πλάτων, εἰπὼν ἐν Φιλήβῳ· Τὸ δ'
ἐμὸν δέος, ὦ Πρώταρχε, περὶ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν οὐκ
ὀλίγον· ἐπεὶ Φίληβος θεὸν τὴν ἡδονὴν εἶπεν ὁ προσδια- 344

Plat Phileb
12 B, C

2 εὐρη **N** 7, 8 μυρίοις **AC** 8 ἐνέργως **AB** 9 ἀπηλάσθησαν **BC**
13 μεταλαβόντα] **N**¹* **A**; μεταβαλόντα **N**^a **BC**; cf. infra p. 93 ll. 19, 23
14 οἰανδρητοῦν **N** 18 om. διὰ τῶν τοιούτων **ABC** 19 τὸν θεόν
Δία conj. Boherellus; sed cf. p. 95 l. 5 21 om. ὁ **N** 23 τῷ γένει
τῶν ἀνθρ. **N** 24 om. ὁ **N** 30 ἐπεὶ φίληβος] ἐπὶ φιλήβου **N**^{*}

ABC λεγόμενος τῷ Σωκράτει· πῶς οὐ μᾶλλον τῆς εὐλαβείας ἀποδεξόμεθα χριστιανοὺς, μὴδὲν τῶν ἐν ταῖς μυθοποιαῖς παραλαμβανομένων ὀνομάτων προσάπτοντας τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ;

5 Καὶ ἐν τῷ ἑ τὸμῳ τάδε περὶ τοῦ αὐτοῦ φησίν.

611 3. Ἄλλ', ἐπεὶ Κέλσος οἶται μὴδὲν διαφέρειν Δία ὕψιστον καλεῖν ἢ Ζῆνα ἢ Ἀδωναῖον ἢ Σαβαώθ, ἢ ὡς Αἰγύπτιοι Ἀμοῦν, ἢ ὡς Σκύθαι Παππαῖον· φέρε καὶ περὶ τούτων ὀλίγα διαλεχθῶμεν, ὑπομιμνήσκοντες ἅμα τὸν ἐν-
 10 τυγχάνοντα καὶ τῶν ἀνωτέρω εἰς τὸ τοιοῦτον πρόβλημα εἰρημένων, ὅτε ἐκάλεσεν ἡμᾶς ἡ Κέλσου λέξις ἐπὶ τὰ τοιαῦτα καὶ νῦν οὖν φαμὲν ὅτι ἡ τῶν ὀνομάτων φύσις οὐ θεμένων εἰς νόμοι, ὡς Ἀριστοτέλης οἶται. οὐδὲ γὰρ
 612 ἀπὸ ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν ἔχουσιν αἱ ἐν ἀνθρώποις διάλεκ-
 15 τοι, ὡς δῆλον τοῖς ἐφιστάνειν δυναμένοις φύσει ἐπωδῶν οἰκειουμένων κατὰ τὰς διαφόρους διαλέκτους καὶ τοὺς διαφόρους φθόγγους τῶν ὀνομάτων τοῖς πατράσι τῶν διαλέκτων· περὶ ὧν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐπ' ὀλίγον διειλήφαμεν, λέγοντες ὅτι καὶ μεταλαμβανόμενα εἰς ἄλλην διάλεκτον τὰ πεφυκότα
 20 δύνασθαι ἐν τῇ δεῖνα διαλέκτῳ οὐκέτι ἀνύει τι, ὡς ἦνυεν ἐν ταῖς οἰκείαις φωναῖς. ἤδη δὲ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων τὸ τοιοῦτον εὐρίσκεται· τὸν γὰρ ἀπὸ γενέσεως Ἑλλάδι διαλέκτῳ καλούμενον τὸν δεῖνα οὐκ ἂν μεταλαβόντες εἰς διάλεκτον Αἰγυπτίων ἢ Ῥωμαίων ἢ τινος ἄλλου ποιήσαιμεν παθεῖν ἢ
 25 δράσαι, ἅπερ πάθοι ἢ δράσαι ἂν καλούμενος τῇ πρώτῃ θέσει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. ἀλλ' οὐδὲ τὸν ἐξ ἀρχῆς Ῥωμαίων κληθέντα φωνῇ εἰ μεταλλάβοιμεν ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα διάλεκτον, ποιήσαιμεν ἂν ὅπερ ποιεῖν ἐπαγγέλλεται ἡ ἐπωδὴ τηροῦσα τὸ κατονομασθὲν αὐτῷ πρῶτον ὄνομα.
 30 4. Εἰ δὲ ταῦτα περὶ ἀνθρωπίνων ὀνομάτων λεγόμενά

6 C. Cels. v. 45
 16 οἰκειωμένων AB
 27 μεταβάλοιμεν C

8 παπαῖον B; παπαῖαν A; παπίαν C
 20 ἦνυσεν N* 23 μεταβαλόντες N^aBC
 30 ταῦτα] τὰ ABC

ἐστὶν ἀληθῆ, τί χρὴ νομίζειν ἐπὶ τῶν δι' ἡνδῆποτε αἰτίαν NABC
ἀναφερομένων ἐπὶ τὸ θεῖον ὀνομάτων; μεταλαμβάνεται γάρ
τι, φέρ' εἰπεῖν, εἰς Ἑλλάδα φωνὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραὰμ ὀνό-
ματος, καὶ σημαίνεται τι ἀπὸ τῆς Ἰσαὰκ προσηγορίας, καὶ
δηλοῦταί τι ἀπὸ τῆς Ἰακώβ φωνῆς· καὶ ἔαν μὲν ὁ καλῶν ἡ 5
ὁ ὀρκῶν ὀνομάξῃ θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν
Ἰακώβ, τότε τι ποιῆσαι ἂν, ἥτοι διὰ τὴν τῶν ὀνομάτων
φύσιν ἡ καὶ δύναμιν αὐτῶν, καὶ δαιμόνων νικωμένων καὶ
ὑποταττομένων τῷ λέγοντι ταῦτα. ἔαν δὲ λέγῃ· ὁ θεὸς
πατὴρ ἐκλεκτοῦ τῆς ἡχοῦς, καὶ ὁ θεὸς τοῦ γέλωτος, καὶ ὁ 10
θεὸς τοῦ πτερινιστοῦ· οὕτως οὐδὲν ποιεῖ τὸ ὀνομαζόμενον,
ὥς οὐδ' ἄλλο τι τῶν μηδεμίαν δύναμιν ἐχόντων. οὕτω δὲ
κἂν μὲν μεταλάβωμεν τὸ Ἰσραὴλ ὄνομα εἰς Ἑλλάδα ἡ
ἄλλην διάλεκτον, οὐδὲν ποιήσομεν· ἔαν δὲ τηρήσωμεν αὐτὸ,
προσάπτοντες οἷς οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ συμπλέκειν αὐτὸ 15
ᾤκησαν, τότε γένοιτ' ἂν τι κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τῶν τοι-
ωνδὶ ἐπικλήσεων ἐκ τῆς τοιασδὶ φωνῆς. τὸ δ' ὅμοιον ἐροῦ- 613
μεν καὶ περὶ τῆς Σαβαὼθ φωνῆς, πολλαχοῦ τῶν ἐπιδῶν
παραλαμβανομένης, ὅτι, εἰ μεταλαμβάνομεν τὸ ὄνομα εἰς
τὸ κύριος τῶν δυνάμεων, ἡ κύριος στρατιῶν, ἡ παντο- 20
κράτωρ (διαφόρως γὰρ αὐτὸ ἐξεδέξαντο οἱ ἐρμηνεύσαντες
αὐτὸ), οὐδὲν ποιήσομεν τηροῦντες δ' αὐτὸ ἐν τοῖς ἰδίους
φθόγγοις, ποιήσομέν τι, ὥς φασιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοί.
τὸ δὲ ὅμοιον ἐροῦμεν καὶ περὶ τοῦ Ἀδωναί. εἴπερ οὖν οὔτε
τὸ Σαβαὼθ οὔτε τὸ Ἀδωναί μεταλαμβανόμενα εἰς ἃ δοκεῖ 25
σημαίνειν ἐν Ἑλλάδι φωνῇ ἀνύει τι, πόσῳ πλεόν οὐδὲν ἂν
ποιῆσαι οὐδὲ δυνηθεῖν παρὰ τοῖς μηδὲν διαφέρειν οἰομένοις
Δία ὕψιστον καλεῖν ἡ Ζῆνα ἡ Ἀδωναῖον ἡ Σαβαὼθ;

5. Ταῦτα δὴ καὶ τὰ τούτοις ἀνάλογον ἀπόρρητα ἐπι-
στάμενοι Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται ἀπαγορεύουσιν ὄνομα 30

3 om. τι N 7 τῶν ὀνομάτων] τούτων N; τῶν A 9 αὐτά AB
10 ἡχοῦς] ἡχοῦσης N 13 om. μὲν N^a ABC μεταβάλλωμεν
N¹* BC 15 om. αὐτὸ AB 19 εἰ μεταλαμβάνομεν] Hoesch.;
μεταλαμβάνομεν N; μεταλαμβανόμενον μὲν ABC 21 om. αὐτὸ
ABC ἐρμηνεύοντες N 25 μεταβαλλόμενα B

NAB(C)(D) θεῶν ἐτέρων ὀνομάζειν ἐν στόματι μελετήσαντι τῷ ἐπὶ
 πᾶσι μόνῳ εὐχεσθαι θεῷ, καὶ ἀναμνημονεύειν ἐν καρδίᾳ
 διδασκομένη καθαρεύειν ἀπὸ πάσης ματαιότητος νοημάτων
 καὶ λέξεων. καὶ διὰ ταῦτα πᾶσαν αἰκίαν ὑπομένειν μᾶλ-
 5 λον αἰρούμεθα ἢ τὸν Δία ὁμολογήσαι θεόν. οὐ γὰρ τὸν
 αὐτὸν εἶναι ὑπολαμβάνομεν Δία καὶ Σαβαώθ· ἀλλ' οὐδ'
 ὅλως θεῖόν τι τὸν Δία· δαίμονα δέ τινα χαίρειν οὕτως ὀνο-
 μαζόμενον, οὐ φίλον ἀνθρώποις, οὐδὲ τῷ ἀληθινῷ θεῷ.
 καὶ Αἰγύπτιοι δὲ τὸν Ἄμοῦν ἡμῖν προτείνωσι θάνατον
 10 ἀπειλοῦντες, τεθνηξόμεθα μᾶλλον ἢ τὸν Ἄμοῦν ἀναγορεύ-
 σομεν θεόν, παραλαμβανόμενον, κατὰ τὸ εἶκος, ἐν τισιν
 Αἰγυπτίαις καλούσαις τὸν δαίμονα τοῦτον ἐπωδαῖς. λεγέ-
 τωσαν δὲ καὶ Σκύθαι τὸν Παππαῖον θεὸν εἶναι τὸν ἐπὶ
 πᾶσιν· ἀλλ' ἡμεῖς οὐ πεισόμεθα, τιθέντες μὲν τὸν ἐπὶ
 15 πᾶσι θεόν, ὡς δὲ φίλον τῷ λαχόντι τὴν Σκυθῶν ἐρμήαν
 καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν καὶ τὴν διάλεκτον, οὐκ ὀνομάζοντες τὸν
 θεὸν ὡς κυρίῳ ὀνόματι τῷ Παππαῖον. σκυθιστὶ γὰρ τὸ
 προσηγορικὸν τὸν θεόν, καὶ αἰγυπτιστὶ, καὶ πάσῃ διαλέκτῳ
 ἢ ἕκαστος ἐντέθραπται, ὀνομάζων οὐχ ἁμαρτήσεται.
 540 6. Οὐδὲ Ἀπόλλωνα δὲ τὸν ἥλιον καλεῖν θέλομεν οὐδὲ
 Ἄρτεμιν τὴν σελήνην· ἀλλὰ καθαρὰν εὐσέβειαν εἰς τὸν
 δημιουργὸν ἀσκοῦντες, καὶ τὰ καλὰ αὐτοῦ δημιουργήματα
 εὐφημοῦντες, οὐδὲ μέχρι ὀνόματος χραίνομεν τὰ θεῖα·
 ἀποδεχόμενοι τοῦ Πλάτωνος τὸν ἐν Φιλήβῳ λόγον, μὴ
 25 βουληθέντος τὴν ἡδονὴν παραδέξασθαι θεόν. Τὸ γὰρ
 541 ἐμὸν, φησὶ, δέος, ὧ Πρώταρχε, περὶ τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα
 τοιόνδε τί ἐστιν. ἡμεῖς οὖν ἀληθῶς ἔχομεν δέος περὶ τὸ
 ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ τῶν καλῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων, ὡς
 μὴδὲ προφάσει τροπολογίας μῦθόν τινα παραδέξασθαι ἐπὶ
 30 βλάβῃ τῶν νέων.

1 ἐν] ἐνὶ N* 2 om. μόνῳ ABC 4 ταῦτα] N^aB; τὰ
 τοιαῦτα N*; τοιαῦτα AB 9 ἀμοῶν C (cui post hoc deest folium)
 θάνατον] κόλασιν N* 10, 11 ἀναγορεύσασιν N^aBD 11 κατὰ
 τὸ] ὡς N* 13 παπαῖον ABD 17 παπαῖον ABD 20 C.
 Cels. iv. 48 om. δὲ N om. καλεῖν θέλομεν N 27 τοιόνδε]
 τοιόνδη A; τοιόνδι B; τοιόνδε δὴ D om. τί N οὖν] δὲ ABD

cf. Plat
Phileb 12
B, C

XVIII.

Πρὸς τοὺς Ἑλλήνων φιλοσόφους πάντα ἐπαγγελ- **NAV(C)(D)**
 λομένους εἰδέναι, καὶ αἰτιωμένους τὸ ἀνεξέταστον
 τῆς τῶν πολλῶν ἐν χριστιανισμῷ πίστεως· καὶ ὡς
 προτιμώντων τῆς ἐν βίῳ σοφίας τὴν μωρίαν· καὶ ὅτι
 οὐδαίς σοφός ἢ πεπαιδευμένος μεμαθήτεγται τῷ 5
 Ἰησοῦ, ἀλλ' ἔναγται καὶ τελῶναι πονηρότατοι, ἡλιθίους
 καὶ ἀναισθήτους, ἀνδράποδά τε καὶ γύναια καὶ παιδάρια
 ὑπάγοντες τῷ κηρύγματι. ἐκ τῶν κατὰ Κέλσοῦ τόμοῦ
 α' καὶ γ'.

1. Μετὰ ταῦτα προτρέπει ἐπὶ τὸ λόγῳ ἀκολουθοῦντας 327
 καὶ λογικῇ ὁδηγῷ παραδέχεσθαι δόγματα· ὡς πάντως ἀπάτης
 γινομένης τῷ μὴ οὕτω συγκατατιθεμένῳ τισί· καὶ ἐξομοιοῖ
 τοὺς ἀλόγως πιστεύοντας μητραγύρταις καὶ τερατοσκόποις,
 Μίθραις τε καὶ Σαβαδίσις, καὶ ὅτῃ τις προσέτυχεν, Ἐκά-
 της ἢ ἄλλης δαίμονος ἢ δαιμόνων φάσμασιν. ὡς γὰρ ἐν 15
 ἐκείνοις πολλάκις μοχθηροὶ ἄνθρωποι ἐπιβαίνοντες τῇ
 ἰδιωτείᾳ τῶν εὐεξαπατήτων ἄγουσιν αὐτοὺς ἢ βούλονται,
 οὕτω φησὶ καὶ ἐν τοῖς χριστιανοῖς γίνεσθαι. φησὶ δέ
 τινες μηδὲ βουλομένους διδόναι ἢ λαμβάνειν λόγον περὶ
 ὧν πιστεύουσι, χρῆσθαι τῷ· Μὴ ἐξέταζε, ἀλλὰ πίστευσον· 20
 καί· Ἡ πίστις σου σώσει σε. καὶ φησιν αὐτοὺς λέγειν·
 Κακὸν ἢ ἐν τῷ κόσμῳ σοφία, ἀγαθὸν δ' ἢ μωρία. λε-
 κτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι εἰ μὲν οἷον τε πάντας καταλι-
 πόντας τὰ τοῦ βίου πράγματα σχολάζειν τῷ φιλοσοφεῖν,
 ἄλλην ὁδὸν οὐ μεταδιωκτέον οὐδενὶ ἢ ταύτην μόνην. 25
 εὐρεθήσεται γὰρ ἐν τῷ χριστιανισμῷ οὐκ ἐλάττων, ἵνα μὴ

10 C. Cels. i. 9 (Ru. I. 327) ταῦτα] τοῦτο ABD τὸ]
 F; τῷ **ABD** 13 ἀλόγως] hic rursus incipit C μτρα-
 γύρταις C; μηναγύρταις **N^{margin}** 14 σαβιζίοις ABC 18 γί-
 νεσθαι B; γενέσθαι AC 19 μηδὲ] μὴ ABC 20 τῷ] τὸ AB
 22 τῷ κόσμῳ] βίῳ ABC 23 τε]+ ἣν ABC 26 om. τῷ ABC
 ἐλάττων] ἐλαττον ABC*

ABC φορτικόν τι εἶπω, ἐξέτασις τῶν πεπιστευμένων, καὶ διή-
 γησις τῶν ἐν τοῖς προφήταις αἰνιγμάτων, καὶ τῶν ἐν τοῖς
 εὐαγγελίοις παραβολῶν, καὶ ἄλλων μυρίων συμβολικῶς
 328 γεγενημένων ἢ νενομοθετημένων. εἰ δὲ τοῦτ' ἀμήχανον,
 5 πῇ μὲν διὰ τὰς τοῦ βίου ἀνάγκας, πῇ δὲ καὶ διὰ τὴν τῶν
 ἀνθρώπων ἀσθένειαν, σφόδρα ὀλίγων ἐπὶ τὸν λόγον ἀπ-
 τόντων· ποία ἂν ἄλλη βελτίων μέθοδος πρὸς τὸ τοῖς πολ-
 λοῖς βοηθῆσαι εὐρεθείη, τῆς ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῖς ἔθνεσι
 παραδοθείσης; καὶ πυνθανόμεθά γε περὶ τοῦ πλήθους τῶν
 10 πιστευόντων, τὴν πολλὴν χύσιν τῆς κακίας ἀποθεμένων, ἐν
 ᾗ πρότερον ἐκαλινδοῦντο· πρότερον βέλτιον ἔστιν αὐτοῖς
 ἀλόγως πιστεύουσι κατεστάλθαι πῶς τὰ ἥθη καὶ ὠφε-
 λῆσθαι, διὰ τὴν περὶ τῶν κολαζομένων ἐπὶ ἀμαρτίαις καὶ
 τιμωμένων ἐπὶ ἔργοις χρηστοῖς πίστιν, ἢ μὴ προσιέσθαι
 15 αὐτῶν τὴν ἐπιστροφὴν μετὰ ψιλῆς πίστεως, ἕως ἂν ἐπι-
 δῶσιν ἑαυτοὺς ἐξετάσει λόγον; φανερώς γὰρ οἱ πάντες
 παρ' ἐλαχίστους οὐδὲ τοῦτο λήψονται, ὅπερ εἰλήφασιν ἐκ
 τοῦ ἀπλῶς πεπιστευκέναι· ἀλλὰ μενοῦσιν ἐν κακίᾳ βίῃ.
 εἴπερ οὖν ἄλλο τι κατασκευαστικόν ἔστι τοῦ τὸ φιλάν-
 20 θρωπον τοῦ λόγου οὐκ ἄθεε τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπι-
 δεδημηκέναι, καὶ τοῦτ' αὐτοῖς συγκαταριθμητέον. ὁ γὰρ
 εὐλαβὴς οὐδὲ σωμάτων ἰατρὸν, πολλοὺς ἐπὶ τὸ βέλτιον
 νοσοῦντας ἀγαγόντα, οἷσεται ἄθεε πόλεσι καὶ ἔθνεσιν ἐπι-
 δημεῖν· οὐδὲν γὰρ χρηστὸν ἐν ἀνθρώποις ἄθεε γίνεται.
 25 εἰ δ' ὁ πολλῶν σώματα θεραπεύσας ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον προ-
 αγαγὼν οὐκ ἄθεε θεραπεύει· πόσῳ πλέον ὁ πολλῶν ψυχὰς
 θεραπεύσας καὶ ἐπιστρέψας καὶ βελτιώσας καὶ ἀναρτήσας
 αὐτὰς θεοῦ τοῦ ἐπὶ πᾶσι, καὶ διδάξας πᾶσαν πράξιν ἀνα-
 φέρειν ἐπὶ τὴν ἐκείνου ἀρέσκειαν καὶ πάντα ἐκκλίνειν ὅσα
 30 ἀπάρεστά εἰσι θεῷ, μέχρι τοῦ ἐλαχίστου τῶν λεγομένων ἢ
 πραττομένων ἢ καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐρχομένων;

11 αὐτοῖς ἐστὶν ABC 17 ὁ παρεῖλήφασιν ABC 18 ἀπλῶς]
 αὐτοῖς ABC βίῳ] + τῷ τῶν ἀνθρώπων ABC 27 om. θερα-
 πεύσας καὶ ABC 30 εἰσι] ἐστι AB μέχρι τοῦ] καὶ μέχρι ABC

2. Εἴτ', ἐπεὶ τὰ περὶ τῆς πίστεως θρυλοῦσι, λεκτέον καὶ ABC ὅτι ἡμεῖς μὲν, παραλαμβάνοντες αὐτὴν ὡς χρήσιμον τοῖς πολλοῖς, ὁμολογοῦμεν διδάσκειν πιστεύειν καὶ ἀλόγως τοὺς μὴ δυναμένους πάντα καταλιπεῖν καὶ ἀκολουθεῖν ἐξετάσει λόγου· ἐκεῖνοι δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογοῦντες τοῖς ἔργοις αὐτὸ 5 ποιοῦσι. τίς γὰρ προτραπείς ἐπὶ φιλοσοφίαν, καὶ ἀποκληρωτικῶς ἐπὶ τινα αἵρεσιν ἑαυτὸν φιλοσόφων ῥίψας ἢ τῷ εὐπορηκέαι τοιοῦδε διδασκάλου, ἄλλως ἐπὶ τοῦτο ἔρχεται ἢ τῷ πιστεύειν τὴν αἵρεσιν ἐκείνην κρείττονα εἶναι; οὐ γὰρ περιμείνας ἀκοῦσαι τοὺς πάντων φιλοσόφων λόγους 10 καὶ τῶν διαφόρων αἵρέσεων, καὶ τὴν ἀνατροπὴν μὲν τῶνδε κατασκευὴν δὲ ἐτέρων, οὕτως αἰρεῖται ἥτοι Στωϊκὸς ἢ Πλατωνικὸς ἢ Περιπατητικὸς ἢ Ἐπικούρειος εἶναι, ἢ ὅποιασδὴποτε φιλοσόφων αἵρέσεως· ἀλλ' ἀλόγῳ τινὶ, καὶ 329 μὴ βούλονται τοῦτο ὁμολογεῖν, φορᾷ ἔρχονται ἐπὶ τὸ 15 ἀσκήσαι, φέρ' εἰπεῖν, τὸν Στωϊκὸν λόγον, καταλιπόντες τοὺς λοιπούς· τὸν Πλατωνικὸν ὑπερφρονήσαντες ὡς ταπεινότερον τῶν ἄλλων, ἢ τὸν Περιπατητικὸν ὡς ἀνθρωπικώτατον καὶ μᾶλλον τῶν λοιπῶν αἵρέσεων εὐγνωμόνως ὁμολογοῦντα τὰ ἀνθρώπινα ἀγαθὰ καὶ ἀπὸ πρώτης δὲ 20 προσβολῆς ταραχθέντες τινὲς εἰς τὸν περὶ προνοίας λόγον, ἐκ τῶν ἐπὶ γῆς γινομένων φαύλοις καὶ σπουδαίοις, προπετέστερον συγκατέθεντο τῷ μηδαμῶς εἶναι πρόνοιαν, καὶ τὸν Ἐπικούρου καὶ Κέλσου εἵλοντο λόγον.

3. Εἴπερ οὖν δεῖ πιστεύειν, ὡς ὁ λόγος ἐδίδαξεν, ἐνί 25 τινι τῶν αἵρέσεων εἰσηγησαμένων ἐν Ἑλλήσιν ἢ βαρβάροις· πῶς οὐχὶ μᾶλλον τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, καὶ τῷ διδάσκοντι τοῦτον μόνον δεῖν σέβειν, τὰ δὲ λοιπὰ, ἥτοι ὡς μὴ ὄντα, ἢ ὡς ὄντα μὲν καὶ τιμῆς ἄξια οὐ μὴν καὶ προσκνησέως καὶ σεβασμοῦ, παρορᾶν; περὶ ὧν ὁ μὴ πιστεύων 30

8 ἄλλως] ἢ οὐκ ἄλλως ABC

15 ἔρχονται] ἔρχεται ABC*

C* 17 λοιπούς·] + ἢ ABC

ABC 25 ἐν] ἐν B; ἐπὶ AC

δεῖ K*B; δὴ μόνον C

10, 11 λόγους post αἵρέσεων ABC

16 καταλείποντες A; καταλιπὼν

19 εὐγνωμόνως] ἀνθρωπίνως

28 μόνον δεῖν] K^{corr} A; μόνον

ΗΑΒC μόνον, ἀλλὰ καὶ λόγῳ θεωρῶν τὰ πράγματα, ἔρει τὰς
 ὑποπιπτούσας αὐτῷ καὶ εὑρισκομένας ἐκ τοῦ πάνυ ζητεῖν
 ἀποδείξεις. πῶς δ' οὐκ εὐλογώτερον, πάντων τῶν ἀνθρω-
 πίνων πίστεως ἡρτημένων, ἐκείνων μᾶλλον πιστεύειν τῷ
 5 θεῷ; τίς γὰρ πλεῖ ἢ γαμῆ ἢ παιδοποιεῖται ἢ ρίπτει τὰ
 σπέρματα ἐπὶ τὴν γῆν, μὴ τὰ κρείττονα πιστεύων ἀπαντή-
 σεσθαι, δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐναντία γενέσθαι, καὶ ἔστιν
 ὅτε γινομένου; ἀλλ' ὅμως ἡ περὶ τοῦ κρείττονα καὶ τὰ
 κατ' εὐχὴν ἀπαντήσεσθαι πίστις τολμᾶν πάντας ποιεῖ,
 10 καὶ ἐπὶ τὰ ἄδηλα καὶ δυνατὰ ἄλλως συμβῆναι. εἰ δὲ
 συνέχει τὸν βίον ἐν πάσῃ πράξει ἀδήλῳ, ὅπως ἐκβήσεται,
 ἢ ἐλπίς καὶ ἡ περὶ τῶν μελλόντων χρηστοτέρα πίστις·
 πῶς οὐ μᾶλλον αὕτη παραληφθήσεται εὐλόγως τῷ πιστεύ-
 οντι ὑπὲρ τὴν πλεομένην θάλασσαν καὶ γῆν σπειρομένην
 15 καὶ γυναῖκα γαμουμένην, καὶ τὰ λοιπὰ ἐν ἀνθρώποις πρά-
 γματα, τῷ ταῦτα πάντα δημιουργήσαντι θεῷ, καὶ τῷ μετὰ
 ὑπερβαλλούσης μεγαλονοίας καὶ θείας μεγαλοφροσύνης
 τολμήσαντι τοῦτον τὸν λόγον παραστήσαι τοῖς πανταχοῦ
 τῆς οἰκουμένης, μετὰ μεγάλων κινδύνων καὶ θανάτου νομι-
 20 ζομένου ἀτίμου, ᾧ ὑπέμεινεν ὑπὲρ ἀνθρώπων, διδάξας καὶ
 τοὺς ὑπηρετεῖσθαι τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ πει-
 30 σθέντας, μετὰ πάντων κινδύνων καὶ τῶν αἰὲ προσδοκω-
 μένων θανάτων τολμῆσαι ἀποδημῆσαι πανταχοῦ τῆς οἰ-
 κουμένης ὑπὲρ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας;
 337 4. Δεγέτω δὴ ἡμῖν ὁ τῇ πίστει χριστιανῶν ἐγκαλῶν,
 ποίοις ἀποδεικτικοῖς λόγοις ἠναγκάσθη παραδέξασθαι πολ-
 λὰς γεγονέναι ἐκπυρώσεις καὶ πολλοὺς κατακλυσμούς·
 πάντων δὲ νεώτερον εἶναι κατακλυσμόν μὲν τὸν ἐπὶ Δευ-
 καλίωνος, ἐκπύρῳσιν δὲ τὴν ἐπὶ Φαέθοντος. ἀλλ' ἰὰν
 30 προβάλληται τοὺς Πλάτωνος περὶ τούτων διαλόγους, φή-
 σομεν αὐτῷ καὶ ἡμῖν ἐξεῖναι πιστεύειν ἐν καθαρᾷ καὶ

7 τοῦ]+τὰ ABC
 οὐχί ABC
 δῆ] δ' ABC

8 τοῦ]+τὰ ins. supra lin. K
 22 om. πάντων ABC

13 οὐ]
 25 C. Cels. i. 19

εὐσεβεῖ ψυχῇ Μωσέως, πᾶν γενητὸν ὑπεραναβάντος καὶ ἌΒC
 τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων ἑαυτὸν ἐξαρτήσαντος, ἐμπεπολι-
 τεύσθαι πνεῦμα θεῖον, πολλῶ ἑναργέστερον Πλάτωνος καὶ
 τῶν παρ' Ἑλλήσι καὶ παρὰ βαρβάροις σοφῶν τὰ τοῦ θεοῦ 338
 παραστήσαντος. εἰ δ' ἀπαιτεῖ ἡμᾶς λόγους τῆς τοιαύτης
 πίστεως, διδότην πρότερος περὶ ὧν αὐτὸς ἀναποδείκτως
 ἀπεφήνατο, καὶ ἐξῆς κατασκευάσομεν τὰ ἡμέτερα ταυτ'
 οὕτως ἔχειν.

5. Ἔστωσαν δὲ τῷ Κέλσῳ τοῦ περὶ τῶν ἐκπυρώσεων
 καὶ ἐξυδατώσεων μύθου διδάσκαλοι οἱ κατ' αὐτὸν σοφώ- 10
 ται Αἰγύπτιοι, ὧν τῆς σοφίας ἵχνη ἄλογα ζῶα προσ-
 κυνούμενα καὶ λόγοι παριστάντες εὐλογον εἶναι καὶ ἀνα-
 κεχωρηκυῖάν τινα καὶ μυστικὴν τὴν τοιαύτην τοῦ θεοῦ
 θεραπείαν. καὶ μὲν Αἰγύπτιοι περὶ τῶν ζώων σεμνύνοντες
 ἑαυτῶν τὸν λόγον θεολογίας φέρωσι, σοφοὶ εἰσιν· ἔαν δὲ 15
 ὁ τῷ Ἰουδαίῳ συγκαταθέμενος νόμῳ καὶ νομοθέτῃ πάντα
 ἀναφέρῃ ἐπὶ τὸν τῶν ὅλων δημιουργὸν μόνον θεόν, ἥττων
 εἶναι παρὰ Κέλσῳ καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῷ λογίζεται τοῦ μὴ
 εἰς λογικὰ μόνον καὶ θνητὰ ζῶα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλογα κατὰ-
 γοντος τὴν θεότητα, ὑπὲρ τὴν μυθικὴν μετενσωμάτων, 20
 τὴν περὶ τῆς πιπτούσης ἀπὸ τῶν αἰψίδων τοῦ οὐρανοῦ
 ψυχῆς καὶ ἔως τῶν ἀλόγων ζώων, οὐ μόνον ἡμέρων ἀλλὰ
 καὶ ἀγριωτάτων, καταβαινούσης. καὶ ἔαν μὲν Αἰγύπτιοι
 μυθολογῶσι, πιστεύονται πεφιλοσοφηκῆναι δι' αἰνιγμῶν
 καὶ ἀπορρήτων· ἔαν δὲ Μωσῆς ὅλῳ ἔθναι συγγράφων ἱστο- 25
 ρίας καὶ νόμους αὐτοῖς καταλίπη, μῦθοι κενοὶ νομίζονται
 μηδ' ἀλληγορίαν ἐπιδεχόμενοι οἱ λόγοι αὐτοῦ. τοῦτο γὰρ
 Κέλσῳ καὶ τοῖς Ἐπικουρείοις δοκεῖ.

6. Εἴτ' ἐπέειπεν ὁ Κέλσος αὐταῖς λέξεσιν· Ἐἰ μὲν 330
 δὴ θελήσουσιν ἀποκρίνεσθαι μοι, ὥς οὐ διαπειρωμένῳ, 30
 πάντα γὰρ οἶδα, καὶ τὰ ἐξῆς· λεκτέον δὲ πρὸς τό 'πάντα

4 om. παρὰ ABC
 σκευάσομεν N

C; τις τῶν AB*

29 C. Cels. i. 12

τὰ τοῦ] τὰ N; τοῦ (?) N^{corr}

13 θείου] θεοῦ N

20 ὑπέρ] ἐπὶ N

30 δὴ] οὖν ABC.

7 κατα-

16 ὁ τῷ] τις τῷ τῶν

24 αἰνιγμάτων ABC

ἀποκρίνασθαι ABC

ΗΑΒC γὰρ οἶδα, ἄλαζονικώτατα ὑπ' αὐτοῦ ἀποτετολμημένον, ὅτι,
 εἴπερ ἀνεγνώκει μάλιστα τοὺς προφῆτας, ὁμολογουμένων
 αἰνιγμάτων πεπληρωμένους καὶ λόγων τοῖς πολλοῖς ἀσα-
 φῶν, καὶ εἰ ἐντετεύχει ταῖς εὐαγγελικαῖς παραβολαῖς καὶ
 5 τῇ λοιπῇ νόμου καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἱστορίας γραφῇ καὶ
 ταῖς τῶν ἀποστόλων φωναῖς, καὶ ἀναγνοὺς εὐγνωμόνως
 ἐβούλετο εἰσελθεῖν εἰς τὸν τῶν λέξεων νοῦν, οὐκ ἂν οὕτως
 ἐθρασύνετο, οὐδ' εἶπε· 'πάντα γὰρ οἶδα.' ὡς οὐδ' ἡμεῖς οἱ
 τούτοις ἐνδιατρίψαντες εἵπομεν ἅν· 'πάντα γὰρ οἶδα'.
 10 φίλη γὰρ ἡ ἀλήθεια. οὐδεὶς ἡμῶν ἐρεῖ· πάντα γὰρ οἶδα
 τὰ Ἑπικούρου· ἢ θαρρήσει ὅτι πάντα οἶδε τὰ Πλάτωνος·
 τοσούτων οὐσῶν διαφωνιῶν καὶ παρὰ τοῖς διηγουμένοις
 αὐτά· τίς γὰρ οὕτω θρασὺς εἰπεῖν· πάντα γὰρ οἶδα τὰ
 Στωϊκὰ, ἢ πάντα τὰ Περιπατητικά; εἰ μὴ ἄρα τό· 'πάντα
 15 γὰρ οἶδα' ἀπὸ τινων ἰδιωτῶν ἀναισθητῶν ἀκούσας, οὐκ
 αἰσθανομένων τῆς ἑαυτῶν ἀμαθίας, ψῆθῃ ὡς τοιοῦτοις
 διδασκάλοις χρησάμενος πάντα ἐγνωκέναι. δοκεῖ δέ μοι
 τοιοῦτόν τι πεποιηκέναι, ὡς εἴ τις τῇ Αἰγύπτῳ ἐπιδημήσας,
 ἔνθα οἱ μὲν Αἰγυπτίων σοφοὶ κατὰ τὰ πάτρια γράμματα
 20 πολλὰ φιλοσοφοῦσι περὶ τῶν παρ' αὐτοῖς νενομισμένων
 θείων, οἱ δὲ ἰδιῶται μύθους τινὰς ἀκούοντες ὧν τοὺς λόγους
 οὐκ ἐπίστανται μέγα ἐπ' αὐτοῖς φρονοῦσιν, ᾤετο πάντα τὰ
 Αἰγυπτίων ἐγνωκέναι, τοῖς ἰδιώταις αὐτῶν μαθητεύσας καὶ
 μηδενὶ τῶν ἱερέων συμμίζας μηδ' ἀπὸ τινος αὐτῶν τὰ
 25 Αἰγυπτίων ἀπόρρητα μαθῶν. ἃ δ' εἶπον περὶ Αἰγυπτίων
 σοφῶν τε καὶ ἰδιωτῶν, δυνατὸν ἰδεῖν καὶ περὶ Περσῶν·
 παρ' οἷς εἰσὶ τελεταὶ, πρεσβευόμεναι μὲν λογικῶς ὑπὸ
 τῶν παρ' αὐτοῖς λογίων, συμβολικῶς δὲ γινόμεναι ὑπὸ τῶν
 παρ' αὐτοῖς πολλῶν καὶ ἐπιπολαιωτέρων. τὸ δ' αὐτὸ καὶ
 30 περὶ Σύρων καὶ Ἰνδῶν καὶ τῶν ὅσοι καὶ μύθους καὶ γράμ-
 ματα ἔχουσι λεκτέον.

4 ἐντετεύχει ABC 13 γὰρ (pr)] δ' ABC 14 στωικῶν ABC
 περιπατητικῶν C 19 αἰγυπτίων] αἰγύπτιοι ABC 30 γράμ-
 ματα] πράγματα AB*C

7. Ἐπεὶ δ' ὁ Κέλσος ἔθηκεν ὡς λεγόμενον ὑπὸ 331
πολλῶν χριστιανῶν· 'Κακὸν μὲν γε ἡ ἐν τῷ βίῳ σοφία, ^{ABC}
ἀγαθὸν δ' ἡ μωρία·' λεκτέον ὅτι συκοφαντεῖ τὸν λόγον, μὴ
ἐκθέμενος αὐτὴν τὴν παρὰ τῷ Παύλῳ κειμένην λέξιν οὕτως
1 Co iii 18 f. ἔχουσαν· Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, ἐν τῷ αἰῶνι 5
τούτῳ μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός· ἡ γὰρ σοφία
τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ θεῷ ἐστίν. οὐκοῦν ὁ μὲν
ἀπόστολός φησιν οὐχ ἁπλῶς Ἡ σοφία μωρία παρὰ θεῷ
ἐστίν· ἀλλ' Ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου. καὶ πάλιν,
οὐκ Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, ἀπαξαπλῶς μωρὸς 10
γενέσθω· ἀλλ' Ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ μωρὸς γενέσθω, ἵνα
γένηται σοφός. σοφίαν οὖν τούτου τοῦ αἰῶνος λέγομεν
τὴν κατὰ τὰς γραφὰς καταργουμένην πᾶσαν ψευδοδοξοῦσαν
φιλοσοφίαν· καὶ μωρίαν λέγομεν ἀγαθὸν, οὐκ ἀπολελυ-
μένως, ἀλλ' ὅτε τις τῷ αἰῶνι τούτῳ γίνεται μωρός· ὡς εἰ 15
λέγοιμεν καὶ τὸν Πλατωνικόν, πιστεύοντα τῇ ἀθανασίᾳ
τῆς ψυχῆς καὶ τοῖς περὶ αὐτῆς λεγομένοις περὶ μετενσω-
ματώσεως, μωρίαν ἀνεληφέναι, ὡς πρὸς τοὺς Στωϊκοὺς
διασύροντας τὴν τούτων συγκατάθεσιν· καὶ ὡς πρὸς Περι-
πατητικοὺς θρυλοῦντας τὰ Πλάτωνος τερετίσματα· καὶ ὡς 20
πρὸς Ἐπικουρείους δεισιδαιμονίαν ἐγκαλοῦντας τοῖς εἰσά-
γουσι πρόνοιαν καὶ θεὸν ἐφιστᾶσι τοῖς ὅλοις. ἔτι δὲ ὅτι
καὶ κατὰ τὸ τῷ λόγῳ ἀρέσκον πολλῷ διαφέρει μετὰ λόγου
καὶ σοφίας συγκατατίθεσθαι τοῖς δόγμασιν ἥπερ μετὰ
ψιλῆς τῆς πίστεως· καὶ ὅτι κατὰ περίστασιν καὶ τοῦτ' 25
ἐβουλήθη ὁ λόγος, ἵνα μὴ πάντῃ ἀνωφελεῖς ἑάσῃ τοὺς
ἀνθρώπους· δηλοῖ ὁ τοῦ Ἰησοῦ γνήσιος μαθητῆς Παῦλος,
εἰπών· Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ
κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν θεόν, εὐδόκησεν ὁ θεὸς διὰ τῆς
μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας. σαφῶς 30
οὖν διὰ τούτων δηλοῦται ὅτι ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ θεοῦ ἐχρῆν

1 Co i 21

2 κακὸν μὲν γε] ὅτι κακὸν ABC 7 παρὰ]+τῷ ABC
8 παρὰ]+τῷ ABC 12 τοῦ αἰῶνος τούτου ABC 14 ἀγαθὴν
N ἀπολελυμένην ABC

ΗΑΒC γιγνώσκεσθαι τὸν θεόν. καὶ ἐπεὶ μὴ τοῦτο γεγένηται
 οὕτως, δεύτερον εὐδόκησεν ὁ θεὸς σῶσαι τοὺς πιστεύοντας
 οὐχ ἀπαξαπλῶς διὰ μωρίας, ἀλλὰ διὰ μωρίας ὅσον ἐπὶ
 κηρύγματι. αὐτόθεν γὰρ κηρυσσόμενος Ἰησοῦς Χριστὸς
 5 ἑσταυρωμένος μωρία ἐστὶ κηρύγματος· ὡς καὶ ὁ συναισθό-
 μενος αὐτοῦ λέγει Παῦλος ἐν τῷ· Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν 1 Co 123 f.
 Ἰησοῦν Χριστὸν ἑσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον
 ἔθνεσι δὲ μωρίαν· αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς, Ἰουδαίοις τε καὶ
 Ἑλλήσι, Χριστὸν θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν.

10 καὶ πρὸς τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ πρώτου τόμου, περὶ
 τοῦ μηδένα σοφὸν ἢ πεπαιδευμένον μεμαθητεῖσθαι
 τῷ Ἰησοῦ, ταῦτα·

376 8. Ὅτι τοῖς δυναμένοις φρονίμως καὶ εὐγνωμόνως
 ἐξετάζειν τὰ περὶ τοὺς ἀποστόλους τοῦ Ἰησοῦ φαίνεται,
 15 ὅτι δυνάμει θείᾳ ἐδίδασκον οὗτοι τὸν χριστιανισμὸν καὶ
 ἐπετύγχανον υπάγοντες ἀνθρώπους τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. οὐ
 γὰρ ἡ εἰς τὸ λέγειν δύναμις καὶ τάξις ἐπαγγελίας, κατὰ
 τὰς Ἑλλήνων διαλεκτικὰς ἢ ῥητορικὰς τέχνας, ἣν ἐν αὐτοῖς
 377 υπαγομένη τοὺς ἀκούοντας. δοκεῖ δέ μοι, ὅτι σοφοὺς μὲν
 20 τινας ὡς πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ὑπόληψιν καὶ ἱκανοὺς πρὸς
 τὸ νοεῖν ἀρεσκόντως πλήθεσι καὶ λέγειν ἐπιλεξάμενος, καὶ
 χρησάμενος αὐτοῖς διακόνοις τῆς διδασκαλίας, ὁ Ἰησοῦς
 εὐλογώτατ' ἂν ὑπενόηθη ὁμοίᾳ φιλοσόφοις κεκηρύχθαι
 ἀγωγῇ αἰρέσεώς τινος προϊσταμένοις· καὶ οὐκέτι ἂν ἡ περὶ
 25 τοῦ θείου εἶναι τὸν λόγον ἐπαγγελία ἀνεφαίνετο· ἅτε τοῦ
 λόγου ὄντος καὶ τοῦ κηρύγματος ἐν πειθοῖς τῆς ἐν φράσει cf. 1 Co 114 f.
 καὶ συνθέσει τῶν λέξεων σοφίας· καὶ ἦν ἂν ἡ πίστις,
 ὁμοίως τῇ τῶν τοῦ κόσμου φιλοσόφων περὶ τῶν δογμάτων

8 ἔθνεσι] Ἑλλήσι BC
 γελίας B; ἀπαγγελίας A

21 καὶ λέγειν post νοεῖν ABC
 25 ἀπαγγελία A

13 C. Cels. i. 62

19 ὅτι] + ei K (sed punctis notatur)

23 κεκηρύχθαι] κεχρησθαι ABC

26 πειθοῖς] cf. p. 41 l. 14, p. 71 l. 30

πίστει, ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐν δυνάμει θεοῦ. νυνὶ NABC
 δὲ τίς βλέπων ἀλιεῖς καὶ τελώνας, μηδὲ τὰ πρῶτα γράμ-
 ματα μεμαθηκότας (ὡς τὸ εὐαγγέλιον ἀναγράφει περὶ
 αὐτῶν, καὶ ὁ Κέλσος κατὰ ταῦτα πεπίστευκεν αὐτοῖς, ἀλη-
 θεύουσι περὶ τῆς ἰδιωτείας αὐτῶν), τεθαρρηκότως οὐ μόνον 5
 Ἰουδαίοις ὁμιλοῦντας περὶ τῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν πίστεως,
 ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι κηρύσσοντας αὐτὸν καὶ
 ἀνύοντας, οὐκ ἂν ζητῆσαι πόθεν ἦν αὐτοῖς δύναμις πιστική;
 οὐ γὰρ ἡ νενομισμένη τοῖς πολλοῖς. καὶ τίς οὐκ ἂν λέγοι
 ὅτι τό· Δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώ- 10
 πων· δυνάμει τινὶ θείᾳ ἐν τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῦ ἐπλήρω-
 σεν ὁ Ἰησοῦς; ἦντινα καὶ ὁ Παῦλος παριστὰς, ὡς καὶ ἐν
1 Co ii 4 f. τοῖς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, φησί· Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ
 κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις,
 ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως· ἵνα ἡ πίστις 15
 ἡμῶν μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ·
 κατὰ γὰρ τὰ εἰρημένα ἐν τοῖς προφήταις, προγνωστικῶς
 ἀπαγγέλλουσι περὶ τῆς κηρύξεως τοῦ εὐαγγελίου· Κύριος
 ἔδωκε ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, ὁ βασι- 20
 λεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ· ἵνα καὶ ἡ λέγουσα προ-
 φητεία· Ἔως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ· πληρωθῇ· 25
 καὶ βλέπομέν γε, ὅτι Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ τῶν
 ἀποστόλων Ἰησοῦ φθόγγος, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκου-
 μένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. διὰ τοῦτο δυνάμει μὲν πλη-
 ροῦνται οἱ λόγου τοῦ μετὰ δυνάμει ἀπαγγελλομένου 30
 ἀκούοντες, ἣν ἐπιδείκνυνται τῇ τε διαθέσει καὶ τῷ βίῳ καὶ
 τῷ ἔως θανάτου ἀγωνίζεσθαι περὶ τῆς ἀληθείας· διάκενοι
 δὲ τινεῖς εἰσι, καὶ ἐπαγγέλλονται πιστεῦν τῷ θεῷ διὰ τοῦ
 Ἰησοῦ, οἱ μὴ δύναμιν θεῖαν ἔχοντες προσάγεσθαι δοκοῦν-
 τες τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ. εἰ καὶ ἀνωτέρω δ' ἐμνήσθην εὐαγ-
 γελικοῦ ῥήτου ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένου, οὐδὲν ἥττον καὶ

11, 12 ἐπλήρωσεν ἐν τ. ἀπ. αὐτοῦ ABC 14 om. ἀνθρωπίνης
 ABC 23 φθόγγος post ὁ ABC 25 λόγου] λόγος N*BC 27 τῷ]
 τὸ ABC 29 μὴ] + ὑπὸ N (sed punctis notatur)

Mt iv 19

1 Co ii 4 f.

Ps lxxviii
(lxxvii) 12 f.Ps cxlviii 15
(4)
cf. Ps xix
(xviii) 5

ΗΑΒC νῦν αὐτῷ κατὰ καιρὸν χρῆσθαι, παριστὰς καὶ τὴν τοῦ
 σωτῆρος ἡμῶν περὶ τῆς τοῦ εὐαγγελίου κηρύξεως πρόγνω-
 σιν θεϊότατα δηλουμένην, καὶ τὴν τοῦ λόγου ἰσχὺν χωρὶς
 378 διδασκάλων κρατοῦσαν τῶν πιστευόντων τῇ μετὰ δυνάμει
 5 θείας πειθοῦ. φησὶ δὴ ὁ Ἰησοῦς· Ὁ μὲν θερισμὸς πολλὸς, Mt ix 37 f.
 οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ,
 ὅπως ἐκβάλῃ ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.

9. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐπιρρήτους εἶπεν ἀνθρώπους, τελώνας
 καὶ ναύτας πονηροτάτους λέγων ὁ Κέλσος τοὺς ἀποστό-
 10 λους Ἰησοῦ· καὶ περὶ τούτου φήσομεν ὅτι ἔοικεν, ἵνα μὲν
 ἐγκαλέσῃ τῷ λόγῳ, πιστεύειν ὅπου θέλει τοῖς γεγραμμέ-
 νοις· ἵνα δὲ τὴν ἐμφαινομένην θεϊότητα ἐν τοῖς αὐτοῖς
 βιβλίοις ἀπαγγελλομένην μὴ παραδέξῃται, ἀπιστεῖν τοῖς
 εὐαγγελίοις· δέον τὸ φιλάληθες ἰδόντα τῶν γραφάντων ἐκ
 15 τῆς περὶ τῶν χειρόνων ἀναγραφῆς πιστεῦσαι καὶ περὶ τῶν
 θειοτέρων. γέγραπται δὴ ἐν τῇ Βαρνάβα καθολικῇ ἐπι-
 στολῇ, ὅθεν ὁ Κέλσος λαβὼν τάχα εἶπεν εἶναι ἐπιρρήτους
 καὶ πονηροτάτους τοὺς ἀποστόλους, ὅτι Ἐξελέξατο τοὺς Ep Barn v 9
 ἰδίους ἀποστόλους Ἰησοῦς, ὄντας ὑπὲρ πᾶσαν ἀνομίαν ἀνο-
 20 μωτέρους. καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ δὲ τῷ κατὰ Λουκᾶν φησὶ
 πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ Πέτρος· Ἐξέλθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ Lc v 8
 ἁμαρτωλὸς εἰμι, κύριε. ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς
 Τιμόθεόν φησι, καὶ αὐτὸς ὕστερον ἀπόστολος Ἰησοῦ γενό-
 μενος, ὅτι Πιστὸς ὁ λόγος, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς 1 Timi 15
 25 τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. τί
 οὖν ἄτοπον, βουλόμενον παραστῆσαι τῷ γένει τῶν ἀνθρώ-
 πων τὸν Ἰησοῦν ὀπηλίκην ἔχει ψυχῶν ἱατρικὴν, τοὺς
 ἐπιρρήτους καὶ πονηροτάτους ἐπιλέξασθαι, καὶ τούτους
 προαγαγεῖν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστ' αὐτοὺς παράδειγμα εἶναι
 30 ἡθους καθαρωτάτου τοῖς δι' αὐτῶν προσαγομένοις τῷ Χρι-
 στοῦ εὐαγγελίῳ;

10 ἔοικεν κ.τ.λ.] cf. supra c. xv. p. 83 l. 4 20 ἐν τῷ κατὰ
 Λουκᾶν δὲ (om. δὲ C) εὐαγγελίῳ ABC 23 γενόμενος Ἰησοῦ ABC
 30 αὐτῶν] αὐτὸν N*

10. Εἰ δ' ἐπὶ τῷ προτέρῳ βίῳ ὀνειδίζειν μέλλοιμεν ἅABC
 τοῖς μεταβαλοῦσιν, ὥρα καὶ Φαίδωνος ἡμᾶς κατηγορεῖν
 καὶ φιλοσοφῆσαντος, ἐπεὶ, ὡς ἡ ἱστορία φησὶν, ἀπὸ οἰκῆ- 379
 ματος στέγους αὐτὸν μετήγαγεν εἰς φιλόσοφον διατριβὴν
 ὁ Σωκράτης. ἀλλὰ καὶ τὴν Πολέμωνος ἀσωτίαν, τοῦ 5
 διαδεξαμένου Ξενοκράτην, ὀνειδίσομεν φιλοσοφία· δέον
 κακεῖ τοῦτ' αὐτῆς ἀποδέξασθαι, ὅτι δεδύνηται ὁ ἐν τοῖς
 πείρασιν λόγος ἀπὸ τηλικούτων μεταστῆσαι κακῶν τοὺς
 προκατελημμένους ἐν αὐτοῖς. καὶ παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλη- 10
 σιν εἰς τις Φαίδων, καὶ οὐκ οἶδα εἰ δεύτερος, καὶ εἰς 10
 Πολέμων, μεταβαλόντες ἀπὸ ἀσώτου καὶ μοχθηροτάτου
 βίου ἐφιλοσόφησαν· παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ οὐ μόνοι τότε οἱ
 δώδεκα, ἀλλ' αἰεὶ καὶ πολλαπλασίους, οἵτινες γενόμενοι
 Tit iii 3 ff. σωφρόνων χορὸς λέγουσι περὶ τῶν προτέρων. Ἦμεν γάρ
 ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόητοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες 15
 ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις, ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διά-
 γοντες, στυγητοὶ, μισοῦντες ἀλλήλους. ὅτε δ' ἡ χρηστό-
 της καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ,
 διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος,
 Ps cvii (cvi) οὐ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς, τοιοῦδε γεγόναμεν. Ἐξαπέστειλε γὰρ 20
 20 ὁ θεὸς τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτοὺς, καὶ ἐρρύσατο
 αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν· ὡς ὁ ἐν ψαλμοῖς προφη-
 τεύσας ἐδίδαξε. καὶ ταῦτα δ' ἂν προσθεῖην τοῖς λεγο-
 μένοις, ὅτι Χρῦσιππος, ἐν τῷ περὶ παθῶν θεραπευτικῷ,
 πειρᾶται ὑπὲρ τοῦ καταστεῖλαι τὰ ἐν ἀνθρώποις πάθη τῶν 25
 ψυχῶν, μὴ προσποιησάμενος ποῖόν τι τῆς ἀληθείας ἐστὶ
 δόγμα, θεραπεύειν κατὰ τὰς διαφόρους αἰρέσεις τοὺς ἐν
 τοῖς πάθεσι προκατελημμένους, καὶ φησιν ὅτι, κἂν ἡδονή

4 στέγους αὐτὸν] τέγους αὐτὸν AC; ἐτέλου φαύτων N (sic) εἰς] ἐπὶ
 τὴν ABC 6 φιλοσοφία] καὶ μετὰ φιλοσοφίαν ABC 8 λόγος]
 λόγοις (?) N* 12 μόνοι] μόνον AB*C 13 ἀλλ' αἰεὶ] ἀλλὰ
 AB*C 19 ἀνακαινώσεως] + τοῦ N (supra lin.) 20 οὐ] supra
 lin. in N; δ B ἡμᾶς] + πλουσίως N (supra lin.) 23 λελεγ-
 μένοις ABC 26 ποῖόν τι] ποῖον τὸ ABC 27 ἐν] καὶ N (sed
 punctis notatur)

HABC τέλος ἤ, οὕτωςι θεραπευτέον τὰ πάθη· καὶ τρία γένη τῶν
 ἀγαθῶν, οὐδὲν ἦπτον κατὰ τὸν λόγον τοῦτον τῶν παθῶν
 οὕτως ἀπαλλακτέον τοὺς ἐνεχομένους αὐτοῖς. οἱ δὲ κατή-
 γοροι τοῦ χριστιανισμοῦ οὐχ ὀρώσιν ὅσων πάθη καὶ ὅσων
 5 χύσις κακίας καταστέλλεται, καὶ ὅσων ἄγρια ἦθη ἡμε-
 ροῦται προφάσει τοῦ λόγου· ᾧ ἔδει αὐτοὺς ἐντυχόντας
 τῷ κοινωνικῷ χάριτας ὁμολογεῖν, καινῇ μεθόδῳ πολλῶν
 κακῶν μεταστήσαντι τοὺς ἀνθρώπους· καὶ μαρτυρεῖν γε
 αὐτῷ, εἰ καὶ μὴ ἀλήθειαν, ἀλλὰ τὸ λυσιτελεῖς τῷ τῶν ἀν-
 10 θρώπων γένει.

380 11. Ἐπεὶ δὲ μὴ προπετεῖς διδάσκων τοὺς μαθητὰς ὁ
 Ἰησοῦς ἔλεγεν αὐτοῖς τό· Ἐὰν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ^{Mt x 23}
 ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν· καὶ ἐν τῇ ἑτέρᾳ διώκωσι,
 πάλιν φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· καὶ διδάσκων παράδειγμα
 15 αὐτοῖς ἐγένετο εὐσταθοῦς βίου, οἰκονομοῦντος μὴ εἰκῇ
 μηδὲ ἀκαίρως καὶ ἀλόγως ὁμόσε χωρεῖν τοῖς κινδύνους·
 τοῦτο πάλιν κακουργῶν ὁ Κέλσος διαβάλλει, καὶ φησι
 πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὁ παρ' αὐτῷ Ἰουδαῖος ὅτι· Μετὰ τῶν
 μαθητῶν τῇδε κάκεισε ἀποδιδράσκεis.

20 12. Ἐπεὶ δὲ καὶ σε νήπιον ἔτι ἐχρῆν εἰς Αἴγυπτον
 ἐκκομίζεσθαι, μὴ ἀποσφαγῆς; θεὸν γὰρ οὐκ εἰκὸς ἦν περὶ
 θανάτου δεδιέναι, καὶ τὰ ἐξῆς. ἡμεῖς δ' αὐτῷ πιστεύοντες
 381 Ἰησοῦ περὶ μὲν τῆς ἐν αὐτῷ θεϊότητος λέγοντι· Ἐγὼ εἰμι ^{Jn xiv 6}
 ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ· καὶ εἴ τι τούτοις παρα-
 25 πλήσιον· περὶ δὲ τοῦ, ὅτι ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἦν, ταῦτα
 φάσκοντι· Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ἀνθρώπον ὃς ^{Jn viii 40}
 τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· σύνθετόν τι χρῆμά φαμεν
 αὐτὸν γεγονέναι· καὶ ἐχρῆν τὸν προνοούμενον τῆς ὡς
 ἀνθρώπου ἑαυτοῦ εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας μὴ ἀκαίρως ὁμόσε
 30 χωρεῖν τῷ ἕως θανάτου κινδύνῳ. οὕτως δὲ ἔδει αὐτὸν καὶ

1 τὰ πάθη θεραπευτέον ABC 4 om. τοῦ ABC 6, 7 αὐ-
 τοὺς ἐντυχάνοντας τῷ κοινωνικῷ B; ἀνχοῦντας αὐτοὺς τὸ κοινωνικόν N
 13, 14 φεύγετε—ἀλλῃ] N^{comp} AB; om. N^{*C} 20 C. Cels. i.
 66 καὶ σε] σε καὶ ABC 21 μὴ] ἢ α καὶ BC 26 om.
 δὲ AC ὅς] ὅστις N (sed τις supra lin.)

ὑπὸ τῶν ἀνατρεφόντων ἄγεσθαι, ὑπὸ θείου ἀγγέλου οἰκονο- NABC
μουμένων.

13. Τί οὖν ἄτοπον τὸν ἄπαξ ἐνανθρωπήσαντα καὶ
κατ' ἀνθρωπίνην ἀγωγὴν οἰκονομεῖσθαι πρὸς τὸ ἐκκλίνειν
κινδύνους, οὐ τῷ ἄλλως ἀδύνατον εἶναι τοιοῦτον γενέσθαι, 5
ἀλλὰ τῷ δεῖν τὸ ἐγγωροῦν ὁδῷ καὶ τάξει περὶ τῆς σωτηρίας
τοῦ Ἰησοῦ ψκονομῆσθαι; καὶ βέλτιόν γε ἦν ὑπεκστῆναι
τὸ παιδίον Ἰησοῦν τῆς Ἡρώδου ἐπιβουλῆς, καὶ ἀποδη-
μῆσαι μετὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ εἰς Αἴγυπτον ἕως τῆς
τελευτῆς τοῦ ἐπιβουλευόντος· ἢ τὴν περὶ τοῦ Ἰησοῦ πρό- 10
νοιαν κωλύειν τὸ ἐφ' ἡμῖν Ἡρώδου ἀναιρεῖν τὸ παιδίον
θέλοντος, ἢ τὴν λεγομένην παρὰ τοῖς ποιηταῖς Ἄιδος
κυνέην ἣ τι παραπλήσιον ποιεῖν εἶναι περὶ τὸν Ἰησοῦν, ἢ
cf. Ge xix 11 πατάξαι ὁμοίως τοῖς ἐν Σοδόμοις τοὺς ἥκοντας ἐπὶ τὴν
ἀναιρέσιν αὐτοῦ. τὸ γὰρ πάνν παράδοξον τῆς ἐπ' αὐτὸν 15
βοηθείας, καὶ ἐπὶ πλέον ἐμφανές, οὐκ ἦν χρήσιμον τῷ
βούλεσθαι αὐτὸν διδάξαι ὡς ἀνθρωπον μαρτυρούμενον ὑπὸ
τοῦ θεοῦ ἔχειν τι θεϊότερον ἐν τῷ βλεπομένῳ ἀνθρώπῳ.
I Co i 24 ὅπερ ἦν ὁ κυρίως υἱὸς θεοῦ, θεὸς λόγος, θεοῦ δύναμις καὶ
θεοῦ σοφία, ὁ καλούμενος Χριστός. οὐ καιρὸς δὲ νῦν τὰ 20
περὶ τοῦ συνθέτου, καὶ ἐξ ὧν συνέκειτο ἐνανθρωπήσας
Ἰησοῦς, διηγήσασθαι· οὔσης τινὸς καὶ, ἢ οὕτως ὀνομάσω,
οἰκείας ζητήσεως τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸν τόπον.

14. Ὅμοιον δὲ ἢ πεποιήται κατὰ Ἰησοῦ καὶ τῶν μα- 380
θητῶν διαβολῇ φήσομεν εἶναι καὶ τὸ περὶ Ἀριστοτέλους 25
ἱστορούμενον· οὗτος γὰρ ἰδὼν συγκροτεῖσθαι μέλλον κατ'
αὐτοῦ δικαστήριον ὡς κατὰ ἀσεβοῦς, διὰ τина δόγματα τῆς
φιλοσοφίας αὐτοῦ ἃ ἐνόμισαν εἶναι ἀσεβῆ Ἀθηναῖοι,
ἀναχωρήσας ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν ἐν Χαλκίδι τὰς διατριβὰς

3 ἄτοπον] + ἦν ABC 5 οὐ τῷ] οὕτως N* ἀδύνατον] δυ-
νατὸν AB* C εἶναι] + τὸ ABC 7 οἰκονομεῖσθαι ABC 8 τὴν
ἢ. ἐπιβουλὴν N^{corr} ABC 16 πλείον ABC 19 θεοῦ λόγος
N* θεοῦ δύναμις] καὶ δύναμις N 20 om. ὁ ABC 21 συνέ-
κειτο] + ὁ ABC 24 C. Cels. i. 65 κατὰ] + τοῦ ABC

¶ABC ἐποιήσατο, ἀπολογησάμενος τοῖς γνωρίμοις καὶ εἰπών·
 'Ἀπίωμεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν, ἵνα μὴ πρόφασιν δώμεν Ἀθη-
 ναίοις τοῦ δεύτερον ἄγος ἀναλαβεῖν παραπλήσιον τῷ κατὰ
 Σωκράτους, καὶ ἵνα μὴ δεύτερον εἰς φιλοσοφίαν ἀσεβήσω-
 5 σιν.

καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τῆς αὐτῆς κατὰ Κέλσου πραγ-
 ματείας τὰδε φησίν·

475 15. Εἴθ' ἐξῆς τούτοις ὁ Κέλσος τὰ ὑπὸ ὀλίγων πάν-
 παρα τὴν διδασκαλίαν Ἰησοῦ λεγόμενα νομιζομένων χρι-
 10 στιανῶν, οὐ φρονιμωτέρων (ὡς οἶεται) ἀλλ' ἀμαθεστάτων,
 φέρων, φησὶ 'τοιαῦτα ὑπ' αὐτῶν προστάσσεσθαι. Μηδεὶς
 476 προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς σοφὸς, μηδεὶς φρόνιμος·
 κακὰ γὰρ ταῦτα νομίζεται παρ' ἡμῖν· ἀλλ' εἴ τις ἀμαθής,
 εἴ τις ἀνόητος, εἴ τις ἀπαίδευτος, εἴ τις νήπιος, θαρρῶν
 15 ἡκέτω. τούτους γὰρ ἀξίους εἶναι τοῦ σφετέρου θεοῦ αὐτό-
 θεν ὁμολογοῦντες, δῆλοί εἰσιν ὅτι μόνους τοὺς ἡλιθίους
 καὶ ἀγενεῖς καὶ ἀναισθήτους καὶ ἀνδράποδα καὶ γύναια
 καὶ παιδάρια πείθειν ἐθέλουσί τε καὶ δύνανται.' καὶ πρὸς
 ταῦτα δέ φαμεν ὅτι, ὥσπερ εἴ τις, τοῦ Ἰησοῦ διδάσκοντος
 20 τὰ περὶ σωφροσύνης καὶ λέγοντος· 'Ὅς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναικὶ Mt v 28
 πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ
 αὐτοῦ· ἑώρα τινὰς ὀλίγους ἀπὸ τῶν τοσούτων χριστιανούς
 εἶναι νομιζομένους ἀκολάστως ζῶντας, εὐλογώτατα μὲν ἂν
 αὐτοῖς ἐνεκάλει παρα τὴν Ἰησοῦ βιοῦσι διδασκαλίαν·
 25 ἀλογώτατα δ' ἂν ἐποίησεν, εἰ τὸ κατ' ἐκείνων ἔγκλημα τῷ
 λόγῳ προσήπτεν· οὕτως, ἐὰν εὐρίσκηται οὐδενὸς ἥττον ὁ
 χριστιανῶν λόγος ἐπὶ σοφίαν προκαλούμενος, ἐγκλητέον
 μὲν ἔσται τοῖς συναγορεύουσι τῇ σφῶν ἀμαθίᾳ, καὶ λέ-
 γουσιν οὐ ταῦτα μὲν ἅπερ ὁ Κέλσος ἀνέγραψεν· οὐδὲ γὰρ
 30 οὕτως ἀναισχύντως, καὶ ἰδιωταί τινες ὥσι καὶ ἀμαθεῖς,

1 εἰπών] λέγων ABC 8 C. Cels. iii. 44 13 κακὰ] καὶ N
 14 om. εἴ τις ἀπαίδευτος N 15 ἡκέτω N om. εἶναι N
 22 om. τινὰς N 23 om. ἂν N 29 οὐδὲ] οὐ ABC

λέγουσιν· ἕτερα δὲ πολλῷ ἐλάττονα καὶ ἀποτρεπτικὰ τοῦ ἡABC
ἀσκέειν σοφίαν.

16. "Οτι δὲ βούλεται ἡμᾶς εἶναι σοφοὺς ὁ λόγος, δει-
κτέον καὶ ἀπὸ τῶν παλαιῶν καὶ Ἰουδαϊκῶν γραμμάτων,
οἷς καὶ ἡμεῖς χρώμεθα· οὐχ ἥττον δὲ καὶ ἀπὸ τῶν μετὰ 5
τὸν Ἰησοῦν γραφέντων καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις θείων εἶναι
πεπιστευμένων. ἀναγέγραπται δὴ ἐν πεντηκοστῷ ψαλμῷ
Ps li (l) 8 Δαυὶδ ἐν τῇ πρὸς θεὸν εὐχῇ λέγων· Τὰ ἄδηλα καὶ τὰ
κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι. καὶ εἴ τίς γε ἐν-
τύχοι τοῖς ψαλμοῖς, εὗροι ἂν πολλῶν καὶ σοφῶν δογμάτων 10
cf. 2 Chr i 10 πλήρη τὴν βίβλον. καὶ Σολομὼν δὲ, ἐπεὶ σοφίαν ἤτησεν,
ἀπεδέχθη· καὶ τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ ἔχνη ἔστιν ἐν τοῖς
συγγράμμασι θεωρῆσαι, μεγάλην ἔχοντα ἐν βραχυλογίᾳ
περίοιον· ἐν οἷς ἂν εὗροις πολλὰ ἐγκώμια τῆς σοφίας καὶ
προτρεπτικὰ περὶ τοῦ σοφίαν δεῖν ἀναλαβεῖν. καὶ οὕτω 15
1 Reg x 1 ff. γε σοφὸς ἦν Σολομὼν, ὥστε τὴν βασιλίδα Σαβὰ ἀκούσασαν
αὐτοῦ τὸ ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα κυρίου ἐλθεῖν πειράσαι αὐτὸν
ἐν αἰνίγμασιν. ἥτις καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ πάντα ὅσα ἦν ἐν
τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. καὶ ἀπήγγειλεν αὐτῇ Σολομὼν πάντας
τοὺς λόγους αὐτῆς· οὐκ ἦν λόγος παρεωραμένος ὑπὸ τοῦ 20
βασιλέως, ὃν οὐκ ἀπήγγειλεν αὐτῇ. καὶ εἶδε βασίλισσα
Σαβὰ πᾶσαν φρόνησιν Σολομῶν, καὶ τὰ κατ' αὐτόν· καὶ
ἐξ ἑαυτῆς ἐγένετο. καὶ εἶπε πρὸς τὸν βασιλέα· ἀληθὴς ὁ
λόγος ὃν ἤκουσα ἐν τῇ γῇ μου περὶ σοῦ καὶ περὶ τῆς
φρονήσεώς σου· καὶ οὐκ ἐπίστευσα τοῖς λαλοῦσί μοι, 25
ἕως ὅτε παρεγενόμην καὶ ἐωράκασιν οἱ ὀφθαλμοί μου. καὶ
ἰδοὺ οὐκ ἔστι καθὼς ἀπήγγειλάν μοι τὸ ἦμισυ. προστέ-
θεικας σοφίαν καὶ ἀγαθὰ πρὸς αὐτὰ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀκοὴν 477
1 Regiv 29 ff. ἦν ἤκουσα. γέγραπται δὴ περὶ τοῦ αὐτοῦ ὅτι Καὶ ἔδωκε
κύριος φρόνησιν τῷ Σολομῶν καὶ σοφίαν πολλὴν σφόδρα 30

5 ἥττων N
16 βασίλισσαν ABC
εἶδεν ἡ ABC
ABC

22 σαββὰ NC
23 αὐτῆς N
29 om. τοῦ N

11 σαλομῶν AB (et infra) ἐζητήσεν ABC
17 κυρίου] χυ N
21 εἶδε]
πρὸς] + αὐτὸν

NABC καὶ χύμα καρδίας ὡς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν. καὶ
 ἐπληθύνθη σοφία ἐν Σολομὼν σφόδρα ὑπὲρ τὴν φρόνησιν
 πάντων ἀρχαίων καὶ ὑπὲρ πάντας φρονίμους Αἰγύπτου.
 καὶ ἐσοφίσατο ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους· καὶ τὰ ἐξῆς. οὕτω
 5 δὲ βούλεται σοφοὺς εἶναι ἐν τοῖς πιστεύουσιν ὁ λόγος,
 ὥστε ὑπὲρ τοῦ γυμνάσαι τὴν σύνεσιν τῶν ἀκούοντων τὰ
 μὲν ἐν αἰνίγμασι, τὰ δὲ ἐν τοῖς καλουμένοις σκοτεινοῖς
 λόγοις λεαληκέσαι, τὰ δὲ διὰ παραβολῶν, καὶ ἄλλα διὰ
 προβλημάτων. καὶ φησὶ γέ τις τῶν προφητῶν, ὁ Ὡσηέ,
 10 ἐπὶ τέλει τῶν λόγων αὐτοῦ· Τίς σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; Hos xiv 10
 ἡ συνετὸς καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά; Δανιήλ δὲ καὶ οἱ μετ' cf. Dan i 20
 αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντες τοσοῦτον προέκοψαν καὶ ἐν τοῖς
 μαθήμασιν, ἅτινα ἤσκουν ἐν Βαβυλῶνι οἱ περὶ τὸν βασιλέα
 σοφοί, ὡς πάντων αὐτῶν διαφέροντας ἀποδειχθῆναι τούτους
 15 δεκαπλασίως. λέγεται δὲ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ πρὸς τὸν Τύρου
 ἄρχοντα, μέγα φρονοῦντα ἐπὶ σοφία· Μὴ σὺ σοφώτερος εἶ Ez xxviii 3
 τοῦ Δανιήλ; πᾶν κρύφιον οὐκ ἐπεδείχθη σοι.

17. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπὶ τὰ μετὰ τὸν Ἰησοῦν γεγραμμένα
 ἔλθῃς βιβλία, εὖροις ἂν τοὺς μὲν ὄχλους τῶν πιστευόντων
 20 τῶν παραβολῶν ἀκούοντας, ὡς ἔξω τυγχάνοντας καὶ ἀξίους Mc iv 11, 34
 μόνον τῶν ἐξωτερικῶν λόγων, τοὺς δὲ μαθητὰς κατ' ἰδίαν
 τῶν παραβολῶν μανθάνοντας τὰς διηγήσεις· κατ' ἰδίαν
 γὰρ τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς ἐπέλυεν ἅπαντα ὁ Ἰησοῦς, προτι-
 μῶν παρὰ τοὺς ὄχλους τοὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ ἐπιδικαζο-
 25 μένους. ἐπαγγέλλεται δὲ τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσι πέμψαι
 σοφοὺς καὶ γραμματεῖς, λέγων· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω εἰς Mt xxiii 34
 ὑμᾶς σοφοὺς καὶ γραμματεῖς· καὶ ἐξ αὐτῶν ἀποκτενοῦσι
 καὶ σταυρώσουσι. καὶ ὁ Παῦλος δ' ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν
 ὑπὸ τοῦ θεοῦ διδομένων χαρισμάτων πρῶτον ἔταξε τὸν 1 Co xii 8 ff.

2 om. ἐν ABC

4 καὶ τὰ ἐξῆς] plura laudat N

7 om.

ἐν (pr) N 17 οὐκυπεδείχθη (sic) N 19 πιστευσάντων ABC
 21 μόνων AB; μόνους C 22 καθ' ἰδίαν N* 25 πέμψειν
 ABC 26 ἀποστελῶ NC 27, 28 σταυρώσουσι καὶ ἀποκτε-
 νοῦσι ABC

λόγον τῆς σοφίας, καὶ δεύτερον, ὡς ὑποβεβηκότα παρ' ἡABC
 ἐκείνον, τὸν λόγον τῆς γνώσεως, τρίτον δέ που καὶ κα- 478
 τωτέρω τὴν πίστιν. καὶ ἐπεὶ τὸν λόγον προετίμα τῶν
 τεραστίων ἐνεργειῶν, διὰ τοῦτ' ἐνεργήματα δυνάμεων καὶ
 χαρίσματα ἱαμάτων ἐν τῇ κατωτέρω τίθησι χώρα παρὰ τὰ 5
 λογικὰ χαρίσματα. μαρτυρεῖ δὲ τῇ Μωσέως πολυμαθείᾳ
 ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων Στέφανος, πάντως ἀπὸ
 τῶν παλαιῶν καὶ μὴ εἰς πολλοὺς ἐφθακόντων γραμμάτων
 λαβών. φησὶ γάρ· Καὶ ἐπαιδεύθη Μωσῆς ἐν πάσῃ σοφίᾳ
 Αἰγυπτίων. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς τεραστίοις ὑπενόητο, 10
 μήποτε οὐ κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ ἦκειν ἐποίει
 αὐτὰ, ἀλλὰ κατὰ τὰ Αἰγυπτίων μαθήματα, σοφὸς ὢν ἐν
 αὐτοῖς. τοιαῦτα γὰρ ὑπονοῶν περὶ αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς
 ἐκάλεσε τοὺς ἐπαοιδοὺς τῶν Αἰγυπτίων καὶ τοὺς σοφιστὰς 15
 καὶ τοὺς φαρμακεῖς· οἵτινες ἡλέγχθησαν τὸ οὐδὲν ὄντες 15
 ὡς πρὸς τὴν ἐν Μωσῇ σοφίαν ὑπὲρ πᾶσαν Αἰγυπτίων
 σοφίαν.

18. Ἄλλ' εἰκὸς τὰ γεγραμμένα ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους
 προτέρᾳ τῷ Παύλῳ, ὡς πρὸς Ἑλληνας καὶ μέγα φυσῶντας
 ἐπὶ τῇ Ἑλληνικῇ σοφίᾳ, κεκινήκεναι τινὰς, ὡς τοῦ λόγου 20
 μὴ βουλομένου σοφούς. ἀλλ' ἀκουέτω ὁ τὰ τοιαῦτα
 νομίζων ὅτι, ὥσπερ διαβάλλων ἀνθρώπους φαύλους ὁ
 λόγος φησὶν αὐτοὺς εἶναι οὐ περὶ τῶν νοητῶν καὶ ἀοράτων
 καὶ αἰωνίων σοφούς, ἀλλὰ περὶ μόνων τῶν αἰσθητῶν πραγ-
 ματευσαμένους καὶ ἐν τούτοις τὰ πάντα τιθεμένους εἶναι 25
 σοφούς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ πολλῶν ὄντων δογμάτων,
 τὰ μὲν συναγορεύοντα ὕλη καὶ σώμασι καὶ πάντα φάσ-
 κοντα εἶναι σώματα τὰ προηγουμένως ὕφεστηκότα καὶ
 μηδὲν παρὰ ταῦτα εἶναι ἄλλο, εἴτε λεγόμενον ἀόρατον εἴτ'
 ονομαζόμενον ἀσώματον, φησὶν εἶναι σοφίαν τοῦ κόσμου 30
 καταργουμένην καὶ μωραينوμένην καὶ σοφίαν τοῦ αἰῶνος
 τούτου· τὰ δὲ μετατιθέντα τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν τῆδε πραγ-

Act vii 22

Ex vii 11

cf. 1 Co ii 6

9 om. ἐν ABC
 μόνων ABC

15 φαρμακοὺς ABC
 27, 28 φασκόντων X

24 τῶν αἰσθητῶν
 28 om. τὰ ABC

ΗΑΒC μάτων ἐπὶ τὴν παρὰ θεῷ μακαριότητα καὶ τὴν καλουμένην
 αὐτοῦ βασιλείαν, καὶ διδάσκοντα καταφρονεῖν μὲν ὡς
 προσκαίρων πάντων τῶν αἰσθητῶν καὶ βλεπομένων, σπεύ-
 δειν δὲ ἐπὶ τὰ ἀόρατα καὶ σκοπεῖν τὰ μὴ βλεπόμενα,
 5 ταῦτά φησι σοφίαν εἶναι θεοῦ. φιλαλήθης δ' ὢν ὁ Παῦλος
 φησι περὶ τινων ἐν Ἑλλησι σοφῶν, ἐν οἷς ἀληθεύουσιν, ὅτι
 Γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἡυχάριστησαν. Ro i 21
 καὶ μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐγνωκέναι θεόν· λέγει δὲ καὶ τοῦτ' οὐκ
 ἀθεεὶ αὐτοῖς γεγονέναι, ἐν οἷς γράφει τό· Ὁ θεὸς γὰρ Ro i 19 ff.
 10 αὐτοῖς ἐφανερώσεν· αἰνισσόμενος οἶμαι τοὺς ἀναβαίνοντας
 ἀπὸ τῶν ὁρατῶν ἐπὶ τὰ νοητά, ὅτε γράφει ὅτι Τὰ ἀόρατα
 τοῦ θεοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα
 καθορᾶται, ἥ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θειότης, εἰς τὸ
 εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους, διότι γνόντες τὸν θεὸν οὐχ ὡς
 15 θεὸν ἐδόξασαν ἢ ἡυχάριστησαν.

19. Τάχα δὲ καὶ ἐκ τοῦ· Βλέπετε δὲ τὴν κλήσιν ὑμῶν, 1 Co i 26 ff.
 479 ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ
 δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου
 ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα καταισχύνη τοὺς σοφούς· καὶ τὰ
 20 ἄγενῃ καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ θεός, καὶ τὰ μὴ
 ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ, ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα
 σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ· ἐκινήθησάν τινες πρὸς τὸ οἶεσθαι
 ὅτι οὐδεὶς πεπαιδευμένος ἢ σοφὸς ἢ φρόνιμος προσέρχεται
 τῷ λόγῳ. καὶ πρὸς τὸν τοιοῦτον δὲ φήσομεν, ὅτι οὐκ
 25 εἴρηται· Οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα· ἀλλ'· Οὐ πολλοὶ
 σοφοὶ κατὰ σάρκα. καὶ δῆλον ὅτι ἐν τῷ χαρακτηριστικῷ
 τῶν καλουμένων ἐπισκόπων, διαγράφων ὁ Παῦλος ὁποῖον
 εἶναι χρὴ τὸν ἐπίσκοπον, ἔταξε καὶ τὸν διδάσκαλον· λέγων
 δεῖν αὐτὸν εἶναι δυνατόν καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν, cf. Ti i 9
 30 ἵνα τοὺς ματαιολόγους καὶ φρεναπάτας ἐπιστομίῃ διὰ τῆς
 ἐν αὐτῷ σοφίας. καὶ ὥσπερ μονόγαμον μᾶλλον διγάμου cf. 1 Tim iii

5 φησιν εἶναι σοφίαν ABC 8 αὐτοῖς] αὐτοὺς ABC 10, 11 ἀπὸ
 τῶν ὁρατῶν ἀναβαίνοντας ABC 16 om. δὲ (sec.) ABC
 19, 20 om. ἵνα καταισχύνη...θεὸς N* B 25 εἴρηται] + ὅτι N

αἰρεῖται εἰς ἐπισκοπὴν, καὶ ἀνεπίληπτον ἐπιλήπτου, καὶ καABC
νηφάλιον τοῦ μὴ τοιούτου, καὶ σώφρονα τοῦ μὴ σώφρονος,
καὶ κόσμιον παρὰ τὸν καὶ ἐπ' ὀλίγον ἄκοσμον· οὕτως
θέλει τὸν προηγουμένως εἰς ἐπισκοπὴν κατασταθησόμενον
εἶναι διδακτικὸν καὶ δυνατὸν πρὸς τὸ τοὺς ἀντιλέγοντας 5
ἐπιστομίζειν. πῶς οὖν εὐλόγως ἐγκαλεῖ ὁ Κέλσος ἡμῖν
ὡς φάσκουσι· 'Μηδεὶς προσίτω πεπαιδευμένος, μηδεὶς
σοφός, μηδεὶς φρόνιμος'; ἀλλὰ προσίτω μὲν πεπαιδευμένος
καὶ σοφός καὶ φρόνιμος ὁ βουλόμενος· οὐδὲν δ' ἦττον
προσίτω καὶ εἴ τις ἀμαθής καὶ ἀνόητος καὶ ἀπαίδευτος καὶ 10
νήπιος. καὶ γὰρ τοὺς τοιούτους προσελθόντας ἐπαγγέλ-
λεται θεραπεύειν ὁ λόγος, πάντας ἀξίους κατασκευάζων
τοῦ θεοῦ.

20. Ψεῦδος δὲ καὶ τὸ 'μόνους ἡλιθίους καὶ ἀγενεῖς
καὶ ἀναισθήτους καὶ ἀνδράποδα καὶ γύναια καὶ παιδιάρια 15
πέθειν ἐθέλειν τοὺς διδάσκοντας τὸν θεῖον λόγον·' καὶ
τούτους μὲν γὰρ καλεῖ ὁ λόγος, ἵνα αὐτοὺς βελτιώσῃ·
καλεῖ δὲ καὶ τοὺς πολλῶ τούτων διαφέροντας· ἐπεὶ σωτήρ
ἔστι πάντων ἀνθρώπων ὁ χριστὸς, καὶ μάλιστα πιστῶν, 480
εἴτε συνετῶν εἴτε καὶ ἀπλουστέρων· καὶ ἰλασμός ἐστι πρὸς 20
τὸν πατέρα περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ μόνον δὲ περὶ τῶν
ἡμετέρων ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. περισσὸν οὖν
τὸ θέλειν μετὰ ταῦτα ἀπολογήσασθαι ἡμᾶς πρὸς τὰς
Κέλσου λέξεις οὕτως ἐχούσας· 'Τί γὰρ ἐστὶν ἄλλως κακὸν
τὸ πεπαιδεῦσθαι, καὶ λόγων τῶν ἀρίστων ἐπιμεμεληθῆσθαι, 25
καὶ φρόνιμον εἶναι τε καὶ δοκεῖν; τί δὲ κωλύει τοῦτο πρὸς
τὸ γινῶναι θεόν; τί δ' οὐχὶ προὔργου μάλλον, καὶ δι' οὐ
μᾶλλον τις ἂν ἐφικέσθαι δύναιτο ἀληθείας;' τὸ μὲν οὖν
ἀληθῶς πεπαιδεῦσθαι οὐ κακόν· ὁδὸς γὰρ ἐπ' ἀρετὴν ἐστὶν
ἡ παιδευσις. τὸ μέντοι γε ἐν πεπαιδευμένοις ἀριθμεῖν τοὺς 30
ἐσφαλμένα δόγματα ἔχοντας, οὐδ' οἱ Ἑλλήνων σοφοὶ

3 om. καὶ ABC
ἐλέγχειν ABC^{marg}
28 μάλλον]+εἰ N

5 εἶναι]+καὶ BC
ἡμῖν ὁ κέλσος ABC

6 ἐπιστομίζειν]
20 om. καὶ (pr.) N

KABC φήσουσι. καὶ κατὰ τὸν ἡμέτερον δὲ λόγον οὐκ ἔστι σοφία
 πονηρίας ἐπιστήμη· πονηρίας δὲ, ἵν' οὕτως ὀνομάσω,
 ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν τοῖς ψευδοδοξοῦσι καὶ ὑπὸ σοφι-
 σμάτων ἡπατημένοις. διὰ τοῦτο ἀμαθίαν εἵπομι μᾶλλον ἢ
 5 σοφίαν ἐν τοῖς τοιούτοις. πάλιν τ' αὖ τίς οὐκ ἂν ὁμολο-
 γήσαι ὅτι λόγων τῶν ἀρίστων ἐπιμεμελησθαι ἀγαθόν
 ἐστίν; ἀλλὰ τίνας ἐροῦμεν τοὺς ἀρίστους λόγους ἢ τοὺς
 ἀληθεῖς καὶ ἐπ' ἀρετὴν παρακαλοῦντας; ἀλλὰ καὶ τὸ
 φρόνιμον εἶναι καλόν ἐστιν· οὐκέτι δὲ τὸ δοκεῖν, ὅπερ
 10 εἶπεν ὁ Κέλσος. καὶ οὐ κωλύει γε πρὸς τὸ γινῶναι θεόν,
 ἀλλὰ καὶ συνεργεῖ τὸ πεπαιδευθῆαι καὶ λόγων ἀρίστων
 ἐπιμεμελησθαι καὶ φρόνιμον εἶναι. καὶ ἡμῖν μᾶλλον
 πρέπει τοῦτο λέγειν ἢ Κέλσῳ· καὶ μάλιστα ἐὰν Ἐπι-
 κούρειος ὦν ἐλέγχῃται.

15 21. Ἴδωμεν δ' αὐτοῦ καὶ τὰ ἐξῆς οὕτως ἔχοντα·
 'Ἄλλ' ὁρῶμεν δῆπου καὶ τοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρη-
 τότατα ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀγείροντας, εἰς μὲν φρονίμων
 ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν ποτε παρελθόντας, οὐδ' ἐν τού-
 τοις τὰ ἑαυτῶν κατατολμήσαντας ἐπιδεικνύειν· ἐνθα δ'
 20 ἂν ὁρῶσι μειράκια καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον καὶ ἀνοήτων
 ἀνθρώπων ὄμιλον, ἐνταῦθα ὠθουμένους τε καὶ καλλωπιζο-
 μένους.' ὅρα δὴ καὶ ἐν τούτοις τίνα τρόπον ἡμᾶς συκο-
 φαντεῖ, ἐξομοίῳ τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα
 ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγείρουσι. ποῖα δὴ ἐπιρρητότατα
 25 ἐπιδεικνύμεθα; ἢ τί τούτοις παραπλήσιον πράττομεν, οἱ
 καὶ δι' ἀναγνωσμάτων καὶ διὰ τῶν εἰς τὰ ἀναγνώσματα
 διηγήσεων προτρέποντες μὲν ἐπὶ τὴν εἰς τὸν θεὸν τῶν
 ὁλῶν εὐσέβειαν καὶ τὰς συνθρόνους ταύτης ἀρετάς, ἀπο-
 τρέποντες δ' ἀπὸ τοῦ καταφρονεῖν τοῦ θεοῦ καὶ πάντων
 30 τῶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον πραττομένων; καὶ οἱ φιλόσοφοί
 γ' ἂν εὐξαιντο ἀγείρειν τοσοῦτους ἀκροατὰς λόγων ἐπὶ τὸ

1—5 om. καὶ κατὰ—τοιούτοις K
 ταύτη ABC

16 om. τὰ K

28 ταύτης]

καλὸν παρακαλούντων. ὅπερ πεποιήκασι μάλιστα τῶν KABC
 Κυνικῶν τινές, δημοσίᾳ πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας δια-
 λεγόμενοι. ἄρ' οὖν καὶ τούτους, μὴ συναθροίζοντας μὲν
 τοὺς νομιζομένους πεπαιδεῦσθαι, καλοῦντας δ' ἀπὸ τῆς 481
 τριώδου καὶ συναγόντας ἀκροατὰς, φήσουσι παραπλησίους 5
 εἶναι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις
 καὶ ἀγείρουσιν; ἀλλ' οὔτε Κέλσος οὔτε τις τῶν τὰ αὐτὰ
 φρονούντων ἐγκαλοῦσι τοῖς κατὰ τὸ φαινόμενον αὐτοῖς
 φιλάνθρωπον κινουσι λόγους καὶ πρὸς τοὺς ἰδιωτικὸς
 δήμους. 10

22. Εἰ δ' ἐκεῖνοι οὐκ ἔγκλητοι τοῦτο πράττοντες, ἴδω-
 μεν εἰ μὴ χριστιανοὶ μᾶλλον καὶ τούτων βέλτιον πλήθῃ
 ἐπὶ καλοκάγαθίαν προκαλοῦνται. οἱ μὲν γὰρ δημοσίᾳ
 διαλεγόμενοι φιλόσοφοι οὐ φυλοκρινουσι τοὺς ἀκούοντας·
 ἀλλ' ὁ βουλόμενος ἔστηκε καὶ ἀκούει. χριστιανοὶ δὲ 15
 κατὰ τὸ δυνατόν αὐτοῖς προβασανίσαντες τῶν ἀκούειν
 σφῶν βουλομένων τὰς ψυχὰς, καὶ κατ' ἰδίαν αὐτοῖς προ-
 επάσαντες, ἐπὰν δοκῶσιν αὐτάρκως οἱ ἀκροαταὶ πρὶν εἰς τὸ
 κοινὸν εἰσελθεῖν ἐπιδεδωκέναι πρὸς τὸ θέλειν καλῶς βιοῦν,
 τὸ τηνικάδε αὐτοὺς εἰσάγουσιν, ἰδίᾳ μὲν ποιήσαντες τάγμα 20
 τῶν ἄρτι ἀρχομένων καὶ εἰσαγομένων καὶ οὐδέπω τὸ σύμ-
 βολον τοῦ ἀποκεκαθάρθαι ἀνεληφότων· ἕτερον δὲ τὸ τῶν
 κατὰ τὸ δυνατόν παραστησάντων ἑαυτῶν τὴν προαίρεσιν
 οὐκ ἄλλο τι βούλεσθαι ἢ τὰ χριστιανοῖς δοκοῦντα· παρ'
 οἷς εἰσὶ τινες τεταγμένοι πρὸς τὸ φιλοπευστεῖν τοὺς βίους 25
 καὶ τὰς ἀγωγὰς τῶν προσιόντων, ἵνα τοὺς μὲν τὰ ἐπίρρητα
 πράττοντας ἀποκωλύσωσιν ἥκειν ἐπὶ τὸν κοινὸν αὐτῶν
 σύλλογον, τοὺς δὲ μὴ τοιούτους ὅλην ψυχῇ ἀποδεχόμενοι
 βελτίους ὁσημέραι κατασκευάζουσιν. ὁμοία δ' ἔστιν αὐτοῖς
 ἀγωγή καὶ περὶ ἀμαρτανόντων, καὶ μάλιστα τῶν ἀκολα- 30

4 τοὺς]+μὴ ABC 7 τὰ αὐτὰ] ταῦτα N 8 ἐγκαλέσουσι
 ABC 17 om. καὶ ABC 17, 18 forsit. legendum προεξέσσαντες
 vel προεξέτασαντες. 20, 21 τάγμα τῶν] ταγμάτων N. 21 οὐ-
 δέπω] οὐδέ ABC 29 κατασκευάζουσιν N ὁμοία] coniecti;
 οἷα A; οἷα NBC

KABC σταινόντων, οὓς ἀπελαύνουσι τοῦ κοινοῦ οἱ κατὰ τὸν Κέλσον
 παραπλήσιοι τοῖς ἐν ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπι-
 δεικνυμένοις. καὶ τὸ μὲν τῶν Πυθαγορείων σεμνὸν διδα-
 σκαλεῖον κενοτάφια τῶν ἀποστάντων τῆς σφῶν φιλοσοφίας
 5 κατεσκεύαζε, λογιζόμενον νεκροὺς αὐτοὺς γεγονέναι. οὗτοι
 δὲ ὡς ἀπολωλότας καὶ τεθνηκότας τῷ θεῷ τοὺς ὑπ' ἀσελ-
 γείας ἢ τινος ἀτόπου νενικημένους, ὡς νεκροὺς πενθοῦσι·
 καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, ἐὰν ἀξιόλογον ἐνδείξωνται
 μεταβολήν, χρόνῳ πλείονι τῶν κατ' ἀρχὰς εἰσαγομένων
 482 ὕστερόν ποτε προσίενται· εἰς οὐδεμίαν ἀρχὴν καὶ προστα-
 σίαν τῆς λεγομένης ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταλέγοντες τοὺς
 φθάσαντας μετὰ τὸ προσεληλυθέναι τῷ λόγῳ ἔπταικέαι.

23. Τούτους δὴ, οἷς ἡμᾶς ὁ Κέλσος ὁμοιοῖ, τοῖς ἐν
 ταῖς ἀγοραῖς τὰ ἐπιρρητότατα ἐπιδεικνυμένοις καὶ ἀγεί-
 15 ρουσι, φησὶν εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν σύλλογον οὐκ ἂν
 ποτε παρελθεῖν, οὐδ' ἐν τούτοις τὰ ἑαυτῶν κατατολμᾶν
 ἐπιδεικνύειν· 'ἐνθα δ' ἂν ὁρώσι μεράκια καὶ οἰκοτρίβων
 ὄχλον καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων ὄμιλον, ἐνταῦθα ὠθυμένους
 τε καὶ καλλωπιζομένους·' καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἄλλο ποιῶν
 20 ἢ λοιδορούμενος ἡμῖν παραπλησίως ταῖς ἐν ταῖς τριόδοις
 γυναιξί, σκοπὸν ἐχούσαις τὸ κακῶς ἀλλήλας λέγειν. ἡμεῖς
 γὰρ, ὅση δύναμις, πάντα πράττομεν ὑπὲρ τοῦ φρονίμων
 ἀνδρῶν γενέσθαι τὸν σύλλογον ἡμῶν· καὶ τὰ ἐν ἡμῖν
 μάλιστα καλὰ καὶ θεῖα τότε τολμῶμεν ἐν τοῖς πρὸς τὸ
 25 κοινὸν διαλόγοις φέρειν εἰς μέσον, ὅτ' εὐποροῦμεν συνετῶν
 ἀκρατῶν ἀποκρύπτομεν δὲ καὶ παρασιωπῶμεν τὰ βαθύ-
 τερα, ἐπὰν ἀπλουστέρους θεωρῶμεν τοὺς συνερχομένους
 καὶ δεομένους λόγων τροπικῶς ὀνομαζομένων γάλα· γέ-
 γραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ ἡμῶν Κορινθίοις ἐπιστέλλοντι
 30 'Ἑλλῆσι μὲν οὐ κεκαθαρμένοις δέ πω τὰ ἦθη· Γάλα ὑμᾶς 1 Co iii 2 f.
 ἐπότισα, οὐ βρώμα, οὐπω γὰρ ἐδύνασθε. ἀλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν

3, 4 διδασκάλιον K 16 κατατολμᾶν] καλὰ τολμᾶν ABC
 27 om. ἐπὰν ἀπλουστ. θεωρῶμεν K

He v 12 ff.

δύνασθε, ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε. ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος HABC
καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;
ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἐπιστάμενος τὰ μὲν τινα τροφήν εἶναι
τελειοτέρας ψυχῆς, τὰ δὲ τῶν εἰσαγομένων παραβάλλεσθαι
γάλακτι νηπίων, φησί· Καὶ γεγόνατε χρειαν ἔχοντες γάλα- 5
κτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς. πᾶς γὰρ ὁ μετέχων γάλακτος
ἄπειρος λόγου δικαιοσύνης, νήπιος γάρ ἐστι· τελείων δέ
ἐστιν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια
γεγυμνασμένα ἔχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.
ἄρ' οὖν οἱ τούτοις ὡς καλῶς εἰρημένοις πιστεύοντες ὑπολά- 10
βοιεν ἂν τὰ καλὰ τοῦ λόγου εἰς μὲν φρονίμων ἀνδρῶν
σύλλογον οὐκ ἂν ποτε λεχθήσεσθαι, ἔνθα δ' ἂν ὁρῶσι 483
μειράκια καὶ οἰκοτρίβων ὄχλον καὶ ἀνθρώπων ἀνοήτων
ὄμιλον, ἐνταῦθα τὰ θεῖα καὶ σεμνὰ φέρειν εἰς μέσον καὶ
παρὰ τοῖς τοιούτοις περὶ αὐτῶν ἐγκαλλωπίζεσθαι; ἀλλὰ 15
σαφές τῷ ἐξετάζοντι ὅλον τὸ βούλημα τῶν ἡμετέρων γραμ-
μάτων, ὅτι ἀπεχθόμενος ὁμοίως τοῖς ἰδιωτικοῖς δήμοις ὁ
Κέλσος πρὸς τὸ χριστιανῶν γένος τὰ τοιαῦτα ἀνεξετάστως
καὶ ψευδόμενος λέγει.

cf. Ro i 14

24. Ὁμολογοῦμεν δὲ πάντας ἐθέλιν παιδεῦσαι τῷ 20
τοῦ θεοῦ, καὶ μὴ βούληται Κέλσος, λόγῳ, ὥστε καὶ μειρα-
κίοις μεταδιδόναι τῆς ἁρμοζούσης αὐτοῖς προτροπῆς, καὶ
οἰκότριψιν ὑποδεικνύειν πῶς ἐλεύθερον ἀναλαβόντες φρό-
νημα ἐξευγενισθεῖεν ὑπὸ τοῦ λόγου. οἱ δὲ παρ' ἡμῖν πρεσ-
βεύοντες τὸν χριστιανισμόν ἱκανῶς φασὶν ὀφείλεται εἶναι 25
Ἑλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς καὶ ἀνοήτοις· οὐ γὰρ
ἄρνούνται τὸ καὶ ἀνοήτων δεῖν τὰς ψυχὰς θεραπεύειν, ἵν',
ὅση δύναμις, ἀποτιθέμενοι τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ τὸ συνετώτερον
σπειδῶσιν, ἀκούοντες καὶ Σολομῶνος λέγοντος· Οἱ δὲ
Prov ix 4 ff., 15
ἄφρονες ἔνθεσθε καρδίαν· καί· Ὅς ἐστιν ὑμῶν ἀφρονέστα- 30
τος, ἐκκλινάτω πρὸς μέ· ἐνδεέσι δὲ φρενῶν παρακελεύομαι

3 om. τὰ Ν
ψευδόμενος ABC

4 τελειοτέραν Ν
20 πάντες θέλει Ν

19 καὶ ψευδόμενος] κατα-
παιδεύεσθαι Ν^{corr}

ΚΑΒC λέγουσα ἡ σοφία· Ἐλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ
 πίετε οἶνον, ὃν ἐκέρασα ὑμῖν. ἀπολείπετε ἀφροσύνην,
 ἵνα ζήσητε, καὶ κατορθώσατε ἐν γνώσει σύνεσιν. εἵπομι
 δ' ἂν καὶ ταῦτα διὰ τὰ ἐγκείμενα πρὸς τὸν Κέλσου λόγον·
 5 ἄρα οἱ φιλοσοφοῦντες οὐ προκαλοῦνται μειράκια ἐπὶ τῇ
 ἀκρόασιν; καὶ τοὺς ἀπὸ κακίστου βίου νέους οὐ παρα-
 καλοῦσιν ἐπὶ τὰ βελτίονα; τί δὲ τοὺς οἰκότριβας οὐ βούλ-
 ονται φιλοσοφεῖν; ἡ καὶ ἡμεῖς μέλλομεν ἐγκαλεῖν φιλοσό-
 φοις οἰκότριβας ἐπ' ἀρετὴν προτρεψαμένοι, Πυθαγόρα μὲν
 10 τὸν Ζάμολξιν, Ζήνωνι δὲ τὸν Περσαῖον, καὶ χθὲς καὶ πρῶην
 τοῖς προτρεψαμένοις Ἐπίκτητον ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν; ἡ ὑμῖν
 μὲν, ὦ Ἕλληνες, ἔξεστι μειράκια καὶ οἰκότριβας καὶ ἀνοή-
 τους ἀνθρώπους ἐπὶ φιλοσοφίαν καλεῖν· ἡμεῖς δὲ τοῦτο
 ποιοῦντες οὐ φιλανθρώπως αὐτὸ πράττομεν, τῇ ἀπὸ τοῦ
 15 λόγου ἱατρικῇ πᾶσαν λογικὴν φύσιν θεραπεῦσαι βουλόμενοι
 καὶ οἰκειῶσαι τῷ δημιουργήσαντι πάντα θεῷ;

495 25. Ὅμοιον δὲ ποιεῖ ἐν τῷ φάσκειν μηδένα φρόνι-
 μον πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους
 τῶν προσερχομένων αὐτῷ, τῷ φάσκοντι διὰ τὸ πλήθος τῶν
 20 κατὰ τοὺς νόμους ἀγομένων ἰδιωτῶν ὅτι φρόνιμος οὐδεὶς,
 φέρ' εἰπεῖν, Σόλωνι ἢ Δυκούργῳ πείθεται, ἢ Ζαλεύκῳ ἢ
 τινι τῶν λοιπῶν· καὶ μάλιστα ἐὰν φρόνιμον λαμβάνῃ τὸν
 κατ' ἀρετὴν ποιόν. ὥς γὰρ ἐπὶ τούτων, κατὰ τὸ φανὲν
 αὐτοῖς χρήσιμον, οἱ νομοθέται πεποιήκασιν τὸ τοιαύτῃ
 25 ἀγωγῇ αὐτοὺς περιβαλεῖν καὶ νόμοις· οὕτω νομοθετῶν ἐν
 τῷ Ἰησοῦ ὁ θεὸς τοῖς πανταχοῦ ἀνθρώποις, καὶ τοὺς μὴ
 φρονίμους ἄγει, ὥς οἶόν τέ ἐστιν ἄγεσθαι τοὺς τοιούτους
 ἐπὶ τὸ βέλτιον. ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς εἶπε· Τὰ μωρὰ 1 Coi 27
 τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεός, ἵνα κατασχύνῃ τοὺς σοφούς·

1 ἔλθατε (sic) N τῶν ἐμῶν ἄρτων AB 2 κεκέρακα ABC
 ἀπολείπετε C 17 C. Cels. iii. 73 17—19 ὅμοιον δὲ—φά-
 σκοντι] οὐδένα φρόν. φησι πείθεσθαι τῷ λόγῳ, περισπώμενος ὑπὸ τοῦ
 πλήθους τῶν προσερχ. αὐτῷ. ὅμοιον δὲ ποιεῖ καὶ ἐν τούτῳ φάσκοντι N
 25 περιβαλεῖν αὐτοὺς ABC 29 om. ὁ θεός N

Ro i 22 f.

σοφους κοινότερον λέγων πάντας τοὺς δοκοῦντας προβεβη- KABC
κέναι μὲν ἐν μαθήμασιν ἀποπεπτωκότας δὲ εἰς τὴν ἄθεον
πολυθεότητα· ἐπεὶ Φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν,
καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι
εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων 5
καὶ ἑρπετῶν.

26. Ἐγκαλεῖ δὲ τῷ διδάσκοντι καὶ ὡς ἀνοήτους ζη-
τοῦντι. πρὸς ὃν εἵπομεν ἄν· τίνας λέγεις τοὺς ἀνοήτους;
κατὰ γὰρ τὸ ἀκριβὲς πᾶς φαῦλος ἀνόητός ἐστιν. εἰ τοίνυν
λέγεις ἀνοήτους τοὺς φαύλους· ἄρα σὺ προσάγων ἀνθρώ- 10
πους φιλοσοφία φαύλους ζητεῖς προσάγειν ἢ ἀστείους;
ἀλλ' οὐχ οἷόν τε ἀστείους· ἤδη γὰρ πεφιλοσοφήκασι.
φαύλους ἄρα· εἰ δὲ φαύλους, ἀνοήτους. καὶ ζητεῖς πολλοὺς
προσάγειν τοιούτους φιλοσοφία· καὶ σὺ ἄρα τοὺς ἀνοή-
τους ζητεῖς. ἐγὼ δὲ, κἂν τοὺς οὕτω λεγομένους ἀνοήτους 496
ζητῶ, ὅμοιον τι ποιῶ ὡς εἰ καὶ φιλόανθρωπος ἱατρὸς ἐξήτει
τοὺς κάμνοντας, ἵν' αὐτοῖς προσαγάγῃ τὰ βοηθήματα καὶ
ῥώσῃ αὐτούς. εἰ δ' ἀνοήτους λέγεις τοὺς μὴ ἐντρεχεῖς
ἀλλὰ τερατωδεστέρους τῶν ἀνθρώπων· ἀποκρινούμαί σοι
ὅτι καὶ τούτους μὲν κατὰ τὸ δυνατόν βελτιοῦν πειρῶμαι, 20
οὐ μὴν ἐκ τῶν τοιούτων συστήσαι βούλομαι τὸ χριστιανῶν
ἄθροισμα. ζητῶ γὰρ μᾶλλον τοὺς ἐντρεχεστέρους καὶ
ὀξυτέρους, ὡς δυναμένους παρακολουθήσαι τῇ σαφηνείᾳ τῶν
αἰνιγμάτων καὶ τῶν μετ' ἐπικρύψεως εἰρημένων ἐν νόμῳ καὶ
προφήταις καὶ εὐαγγελίοις, ὧν ὡς οὐδὲν ἀξιόλογον περιε- 25
χόντων καταπεφρόνηκας, οὐ βασανίσας τὸν ἐν αὐτοῖς νοῦν
μηδ' εἰσελθεῖν πειραθεῖς εἰς τὸ βούλημα τῶν γραφάντων.

15 οὕτως ἀνοήτους λεγομένους ABC 16 ἐξήτει] ἐπιζητεῖ AC
17 προσαγάγοι N 21 οὐ μὴν ἐκ τούτων βούλομαι συστήσαι N
(om. in textu, suppl. in marg.) 23 σαφηνεία] N; ἀσαφεία BC

XIX.

NABC Καὶ πάλιν ἐν τοῖς πρὸ τούτων τοῦ ἀγτοῦ τόμου·
 Ὅτι ἢ εἰς τὸν κύριον ἡμῶν πίστις, μηδὲν κοινὸν
 ἔχονσα πρὸς τὴν ἄλογον τῶν ἐθνῶν δεισιδαίμονα
 πίστιν, ἐπαινετὴ τέ ἐστὶ καὶ ταῖς ἀρχαῖς κοιναῖς
 5 ἐννοίαις συναγορεύει. καὶ πρὸς τοὺς λέγοντας, πῶς
 ἐκ θνητοῦ σώματος ὄντα τὸν Ἰησοῦν θεὸν νομίζομεν.

472 1. Περὶ μὲν οὖν τοῦ Ἀντινόου ἡ τινος ἄλλου τοιοῦ-
 του, εἴτε παρ' Αἰγυπτίοις εἴτε παρ' Ἑλλήσι, πίστις ἐστίν,
 ἢ οὕτως ὀνομάσω, ἀτυχής· περὶ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ἦτοι δόξασα
 10 ἂν εἶναι εὐτυχής ἡ καὶ βεβασανισμένως ἐξητασμένη,
 δοκοῦσα μὲν εὐτυχής παρὰ τοῖς πολλοῖς βεβασανισμένως
 δὲ ἐξητασμένη παρὰ πάνυ ὀλιγωτάτοις. καὶ λέγω δέ τινα
 πίστιν εἶναι, ὡς ἂν οἱ πολλοὶ ὀνομάσαιεν, εὐτυχῇ· καὶ
 περὶ ταύτης ἀναφέρω τὸν λόγον ἐπὶ τὸν εἰδόμενον θεὸν τὰς
 15 αἰτίας τῶν ἐκάστω μεμερισμένων ἐπιδημοῦντι τῷ βίῳ τῶν
 ἀνθρώπων. καὶ Ἕλληνες δὲ φήσουσι καὶ ἐν τοῖς νομι-
 ζομένοις εἶναι σοφωτάτοις κατὰ πολλὰ τὴν εὐτυχίαν εἶναι
 αἰτίαν, οἷον περὶ διδασκάλων τοιῶνδε καὶ τοῦ περιπεσεῖν
 τοῖς κρείττοσιν, ὄντων καὶ τῶν τὰς ἐναντίας αἱρέσεις διδασ-
 20 κόντων, καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῆς ἐν βελτίοσι. πολλοῖς
 γὰρ καὶ τὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐν τοιοῦτοις γεγένηται ὡς μηδὲ
 φαντασίαν ἐπιτραπῆναι τῶν κρειττόνων λαβεῖν, ἀλλ' αἰεὶ
 καὶ ἐκ πρώτης ἡλικίας ἦτοι ἐν παιδικοῖς εἶναι ἀκολάστον
 ἀνδρῶν ἢ δεσποτῶν, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ κωλυούσῃ ἀναβλέπειν
 25 τὴν ψυχὴν κακοδαιμονίᾳ. τὰς δὲ περὶ τούτων αἰτίας πάντως
 μὲν εἰκὸς εἶναι ἐν τοῖς τῆς προνοίας λόγοις· πίπτειν δὲ
 αὐτὰς εἰς ἀνθρώπους, οὐκ εὐχερές. ἔδοξε δέ μοι ταῦτα διὰ
 μέσου ἐν παρεκβάσει εἰρηκέναι διὰ τό· Ὅσοῦτόν τι ποιεῖ

7 C. Cels. iii. 38 ἀντίνου ABC 12, 13 πίστιν τιὰ ABC
 27 εἰς ἀνθρώπους αὐτὰς ABC 28 om. τι B

ⲛⲀⲖⲐⲉ ϳⲉⲣⲁⲥ δⲩⲛⲁⲙⲉⲱⲥ, ⲡⲟⲗⲗⲱ ⲙⲁⲗⲗⲟⲛ ⲁⲛⲟⲩⲟⲥⲥ ⲛⲉⲣ ⲁⲛⲓⲉⲛ
δⲩⲛⲁⲥⲥⲁⲓ δⲟⲕⲓ ⲡⲉⲣⲓⲑⲟⲗⲉ λⲟⲓⲱⲛ ⲕⲁⲓ λⲉⲗⲉⲱⲛ ⲥⲓⲛⲥⲟⲥⲓⲥ ⲕⲁⲓ
ⲙⲉⲧⲁ δⲓⲁⲓⲣⲉⲥⲉⲱⲛ ⲕⲁⲓ ⲧⲉϳⲛⲟⲗⲟⲓⲁⲥ ⲉⲗⲗⲏⲛⲓⲕⲓⲥ ⲁⲕⲟⲗⲟⲩⲥⲁ.

3. 'Οⲣⲁ δⲉ ⲉⲓ ⲙⲉⲧⲁ ⲧⲉⲥ ⲡⲓⲥⲧⲉⲱⲥ ⲛⲓⲙⲱⲛ ⲧⲁⲓⲥ ⲕⲟⲓⲛⲁⲓⲥ
5 ⲉⲛⲛⲟⲓⲁⲓ ⲁⲣϳⲏⲥⲓⲛ ⲥⲓⲛⲁⲓⲟⲣⲉⲩⲟⲛⲧⲁ ⲙⲉⲧⲁⲧⲓⲥⲏⲥⲓ ⲧⲟⲩⲥ ⲉⲓⲓⲓⲛⲟ-
ⲙⲟⲛⲱⲥ ⲁⲕⲟⲩⲟⲛⲧⲁⲥ ⲧⲱⲛ λⲉⲓⲟⲙⲉⲛⲱⲛ. ⲉⲓ γⲁⲣ ⲕⲁⲓ ⲛⲓ δⲓⲁⲥⲧⲣⲟⲑⲉ
δⲉδⲩⲛⲏⲧⲁⲓ, ⲡⲟⲗⲗⲓⲥ ⲁⲩⲧⲏ ⲕⲁⲧⲏϳⲏⲥⲱⲥ ⲥⲓⲛⲁⲓⲟⲣⲉⲩⲟⲩⲟⲥⲥ, ⲧⲟⲓⲥ
ⲡⲟⲗⲗⲟⲓⲥ ⲉⲙⲑⲩⲧⲉⲩⲱⲥ ⲧὸⲛ ⲡⲉⲣⲓ ⲁⲓⲓⲁⲗⲙⲁⲧⲱⲛ λⲟⲓⲟⲛ ὡⲥ ⲡⲉⲣⲓ
ⲥⲉᲱⲛ ⲕⲁⲓ ⲧὸⲛ ⲡⲉⲣⲓ ⲧⲱⲛ γⲉⲛⲟⲙⲉⲛⲱⲛ ⲉⲕ ϳⲣⲱⲥⲟⲩ ⲕⲁⲓ ⲁⲣϳⲏⲣⲟⲩ
10 ⲕⲁⲓ ⲉⲗⲉⲑⲉⲑⲁⲛⲧⲟⲥ ⲕⲁⲓ λⲓⲥⲟⲩ ὡⲥ ⲡⲣⲟⲥⲕⲩⲛⲏⲥⲱⲥ ⲁⲗⲓⲉⲱⲛ. ⲁⲗⲗ' ⲛⲓ
ⲕⲟⲓⲛⲏ ⲉⲛⲛⲟⲓⲁ ⲁⲡⲁⲓⲧⲉⲓ ⲉⲛⲛⲟⲩⲉⲓ ⲟⲧⲓ ⲥⲉᲱⲥ ⲟⲩδⲁⲙⲱⲥ ⲉⲥⲧⲓⲛ ὕⲗⲏ
ⲑⲃⲁⲣⲧⲏ, Ὗⲩδⲉ ⲧⲓⲙⲁⲧⲁⲓ ⲉⲛ ⲁⲑⲩⲱⲥⲓ ὕⲗⲁⲓ ὕⲡὸ ⲁⲛⲥⲣⲱⲡⲱⲛ
ⲙⲟⲣⲑⲟⲩⲙⲉⲛⲱⲥ, ὡⲥ ⲕⲁⲧ' ⲉⲓⲕⲟⲛⲁ ⲛⲓ ⲧⲓⲛⲁ ⲥϳⲙⲑⲑⲟⲗⲁ ⲉⲕⲉⲓⲛⲟⲩ γⲓⲓ-
ⲛⲟⲙⲉⲛⲁⲓ. δⲓὸⲡⲉⲣ ⲉϳⲧⲉⲱⲥ λⲉⲓⲉⲧⲁⲓ ⲧⲁ ⲡⲉⲣⲓ ⲁⲓⲓⲁⲗⲙⲁⲧⲱⲛ, Ჟⲧⲓ
15 Ὗⲕ ⲉⲓⲟⲓ ⲥⲉᲱⲓ. ⲕⲁⲓ ⲧⲁ ⲡⲉⲣⲓ ⲧⲱⲛ ⲧⲟⲓⲟⲩⲧⲱⲛ δⲏⲙⲓⲟⲩⲣⲓⲓⲙⲁⲧⲱⲛ,
Ჟⲧⲓ Ὗⲕ ⲉⲥⲧⲓ ⲥⲓⲓⲕⲣⲓⲧⲁ ⲡⲣὸⲥ ⲧὸⲛ δⲏⲙⲓⲟⲩⲣⲟⲓ. ὀⲗⲓⲓⲁ ⲧⲉ ⲡⲉⲣⲓ
ⲧⲟⲩ ⲉⲡⲓ ⲡⲁⲥⲓ ⲥⲉᲱⲓ δⲏⲙⲓⲟⲩⲣⲓⲥⲁⲛⲧⲟⲥ ⲕⲁⲓ ⲥⲓⲛⲉϳⲟⲛⲧⲟⲥ ⲕⲁⲓ
ⲕⲱⲑⲉⲣⲱⲛⲧⲟⲥ ⲧⲁ ὅⲗⲁ. ⲕⲁⲓ ⲉϳⲧⲉⲱⲥ ὡⲥⲡⲉⲣⲉⲓ ⲧὸ ⲥⲓⲓⲓⲓⲛⲉⲥ
ⲉⲡⲓⲓⲛⲟⲩⲟⲥⲁ ⲛⲓ λⲟⲓⲕⲏ ⲑⲩⲛϳⲏ ⲁⲡⲟⲣⲣⲓⲡⲧⲉⲓ ⲙⲉⲛ ⲁ ⲧⲉⲱⲥ ⲉδὸⲑⲁⲗⲉⲛ
20 ⲉⲓⲛⲁⲓ ⲥⲉᲱⲥ, ⲑⲓⲗⲧⲣⲟⲛ δ' ⲁⲛⲁⲗⲁⲙⲑⲁⲛⲉⲓ ⲑⲩⲥⲓⲕὸⲛ ⲧὸ ⲡⲣὸⲥ ⲧὸⲛ
ⲕⲧⲓⲥⲁⲛⲧⲁ. ⲕⲁⲓ δⲓⲁ ⲧὸ ⲡⲣὸⲥ ⲉⲕⲉⲓⲛⲟⲩ ⲑⲓⲗⲧⲣⲟⲛ ὕⲡⲉⲣⲁⲡⲟδⲉϳⲏⲧⲁⲓ
ⲕⲁⲓ ⲧὸⲛ ⲧⲁⲩⲧⲁ ⲡⲣᲱⲧⲟⲛ ⲡⲁⲥⲓ ⲧⲟⲓⲥ ⲉϳⲏⲉⲥⲓ ⲡⲁⲣⲁⲥⲧⲏⲥⲁⲛⲧⲁ δⲓ
ὡⲛ ⲕⲁⲧⲉⲥⲕⲉⲩⲁⲥⲁ ⲙⲁⲥⲧⲏⲧᲱⲛ, Ὗⲩⲥ ⲉⲗⲉⲑⲉⲡⲉⲙⲑⲉ ⲙⲉⲧⲁ ⲥⲉⲓⲁⲥ δⲩⲛⲁⲙⲉⲱⲥ
ⲕⲁⲓ ⲉⲗⲟⲩⲥⲓⲁⲥ ⲕⲏⲣϳⲏⲥⲁⲓ ⲧὸⲛ ⲡⲉⲣⲓ ⲧⲟⲩ ⲥⲉᲱⲓ ⲕⲁⲓ ⲧⲉⲥ ⲑⲁⲥⲓⲗⲓⲁⲥ
25 ⲁⲩⲧⲟⲩ λⲟⲓⲟⲛ.

4. 'Εⲡⲉⲓ δ' ⲉⲓⲕⲁⲗⲉⲓ ⲛⲓⲙⲓⲛ, Ὗⲕ Ὗⲩδ' ⲛδⲏ ὀⲡⲟⲥⲁⲕⲓⲥ, ⲡⲉⲣⲓ
474 ⲧⲟⲩ 'Ιⲓⲥⲟⲩ Ჟⲧⲓ 'ⲉⲕ ⲥⲓⲛⲏⲧⲟⲩ ⲥᲱⲙⲁⲧⲟⲥ ὄⲛⲧⲁ ⲥⲉᲱⲛ ⲛⲟⲙⲓⲗⲟⲙⲉⲛ,
ⲕⲁⲓ ⲉⲛ ⲧⲟⲩⲧᲱ ⲟⲥⲓⲁ δⲣⲁⲛ δⲟⲕⲟⲩⲙⲉⲛ.' ⲡⲉⲣⲓⲥⲟⲥὸⲛ ⲙⲉⲛ ⲧὸ ⲉⲧⲓ
ⲡⲣὸⲥ ⲧⲟⲩⲧⲟ λⲉⲓⲉⲓⲛ. ⲡⲗⲉⲓⲟⲛⲁ γⲁⲣ ⲉⲛ ⲧⲟⲓⲥ ⲁⲛⲱⲧᲉⲣᲱ λⲉⲗⲉⲕⲧⲁⲓ.
30 ὁⲙⲱⲥ δⲉ ἴⲥⲧⲱⲥⲁⲛ ὁⲓ ⲉⲓⲕⲁⲗⲟⲩⲛⲧⲉⲥ Ჟⲧⲓ, ὄⲛ ⲙⲉⲛ ⲛⲟⲙⲓⲗⲟⲙⲉⲛ ⲕⲁⲓ
ⲡⲉⲡⲉⲓⲥⲙⲉⲥⲁ ⲁⲣϳⲏⲥⲓⲛ ⲉⲓⲛⲁⲓ ⲥⲉᲱⲛ ⲕⲁⲓ ὕⲓὸⲛ ⲥⲉᲱⲓ, Ὗⲩⲧⲟⲥ ὁ

3 ⲉⲗⲗⲏⲛⲓⲕⲓⲥ post ⲕⲁⲓ ABC 8 om. ⲡⲉⲣⲓ Ⲛ 9 ⲧὸⲛ] ⲧᲱⲛ
A; ⲧὸ Ⲛ; om. ⲧὸⲛ ⲡⲉⲣⲓ C 14, 15 om. Ჟⲧⲓ Ὗⲕ ⲉⲓⲟⲓ ABC
18 ὡⲥⲡⲉⲣⲉⲓ] ⲡⲉⲣⲓ Ⲛ 24 om. ⲧⲟⲩ ABC 26 ⲡⲟⲥⲁⲕⲓⲥ ABC

αὐτολόγος ἐστὶ καὶ ἡ αὐτοσοφία καὶ ἡ αὐτοαλήθεια· τὸ δὲ **ABC** θνητὸν αὐτοῦ σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἐν αὐτῷ ψυχὴν τῇ πρὸς ἐκείνον οὐ μόνον κοινωνία ἀλλὰ καὶ ἐνώσει καὶ ἀνακράσει τὰ μέγιστα φαμεν προσειληφέναι, καὶ τῆς ἐκείνου θειότητος κεκοινωνηκότα εἰς θεὸν μεταβεβληκέναι. εἰ δέ τις προσκόπτῃ καὶ περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ ταῦθ' ἡμῶν λεγόντων· ἐπιστησάτω τοῖς ὑπὸ Ἑλλήνων λεγομένοις περὶ τῆς τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἀποίου ὕλης ποιότητος ἀμπισκομένης ὁποίας ὁ δημιουργὸς βούλεται αὐτῇ περιτιθέναι, καὶ πολ- λάκις τὰς μὲν προτέρας ἀποτιθεμένης κρείττονας δὲ καὶ 10 διαφόρους ἀναλαμβάνουσης. εἰ γὰρ ὕγιῃ τὰ τοιαῦτα, τί θαυμαστὸν τὴν ποιότητα τοῦ θνητοῦ κατὰ τὸ τοῦ Ἰησοῦ σῶμα προνοία θεοῦ βουλευθέντος μεταβαλεῖν εἰς αἰθέριον καὶ θείαν ποιότητα;

5. Οὐχ ὡς διαλεκτικὸς μὲν οὖν εἶπεν ὁ Κέλσος, πα- 15 ραβάλλων τὰς ἀνθρωπίνας τοῦ Ἰησοῦ σάρκας χρυσῷ καὶ ἀργύρῳ καὶ λίθῳ, ὅτι αὗται ἐκείνων φθαρτότεραι. πρὸς γὰρ τὸν ἀκριβῆ λόγον οὗτ' ἀφθαρτον ἀφθάρτου ἀφθαρτότερον, οὕτε φθαρτὸν φθαρτοῦ φθαρτότερον. ἀλλ' εἰ ἄρα φθαρτότερον, ὅμως δὲ καὶ πρὸς τοῦτο φήσομεν ὅτι εἴπερ 20 δυνατὸν ἀμείβειν ποιότητας τὴν ὑποκειμένην πάσαις ποιότησιν ὕλην, πῶς οὐ δυνατὸν καὶ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ ἀμείψασαν ποιότητας γεγονέναι τοιαύτην, ὁποίαν ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν αἰθέρι καὶ τοῖς ἀνωτέρω αὐτοῦ τόποις πολιτευομένην, οὐκ ἔτι ἔχουσιν τὰ τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας ἴδια 25 καὶ ἅτινα μιαιώτερα ὠνόμασεν ὁ Κέλσος; οὐδὲ τοῦτο φιλοσόφως ποιῶν· τὸ γὰρ κυρίως μιαρὸν ἀπὸ κακίας τοιοῦτόν ἐστι· φύσις δὲ σώματος οὐ μιარά· οὐ γὰρ ἡ φύσις σώματός ἐστι, τὸ γεννητικὸν τῆς μιαιότητος ἔχει τὴν κακίαν.

30

3 ἐκεῖνο **AB** 5 θεότητος **ABC** μεταβεβληκέναι **A**; μετα-
βεβηκέναι **κ** 8 ἀμφισκ. **κ** 12 om. τοῦ (sec.) **ABC** 17 πρὸς]
κατὰ **ABC** 18, 19 ἀφθαρτότερον] φθαρτότερον **κ** 20 εὐ-
φθαρτότερον **ABC** 24 ἀνωτάτω **κ**

XX.

NABC Πρὸς τοὺς λέγοντας μὴ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ
 διὰ τὰ ἄλογα ζῶα γεγονέναι τὸν ἅπαντα κόσμον καὶ
 τοὺς ἀνθρώπους· ἐπεὶ ἀπονώτερον ἡμῶν τῶν ἀν-
 θρώπων τὰ ἄλογα ζῆ, καὶ ὅτι σοφώτερα ἡμῶν ὄντα
 5 θεοφιλή τέ ἐστι καὶ ἔννοιαν ἔχει θεοῦ καὶ προγινώσκει
 τὰ μέλλοντα. ἐν οἷς καὶ κατὰ μετεμψυχώσεως, καὶ
 περὶ οἰωνιστικῆς καὶ τῆς κατ' αὐτὴν ἀπάτης. τόμοι
 τετάρτου κατὰ Κέλσου.

558 1. Μετὰ ταῦτά φησιν, δηλονότι ὁ Κέλσος· ‘Ἄλλ’
 10 ὅπως μὴ περὶ μόνων Ἰουδαίων, οὐ γὰρ τοῦτο λέγω, ἀλλὰ
 περὶ τῆς ὅλης φύσεως, ὅπερ ἐπηγγειλάμην, ὁ λόγος ἦ·
 σαφέστερον ἐμφανῶ τὰ προειρημένα.’ τίς δ’ οὐκ ἂν τού-
 τοις ἐντυγχάνων μέτριος καὶ αἰσθανόμενος τῆς ἀνθρωπίνης
 ἀσθενείας οὐκ ἂν περισταίῃ τὸ ἐπαχθὲς τοῦ περὶ ὅλης τῆς
 15 φύσεως ἐπαγγελαμένου ἀποδοῦναι λόγον, καὶ ἀλαζονευ-
 σαμένου ὁμοίως ἢ ἐτόλμησεν ἐπιγράψαι ἐπιγραφῇ τοῦ
 βιβλίου; ἴδωμεν δὴ τίνα ἐστὶν ἃ περὶ ὅλης τῆς φύσεως
 ἐπαγγέλλεται λέξειν, καὶ τίνα ἐμφανίσειν.

2. Διὰ πολλῶν δὴ ἐξῆς ἐγκαλεῖ ἡμῖν, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ
 559 φάσκουσι πάντα πεποιηκέναι τὸν θεόν. καὶ βούλεται ἐκ
 τῆς περὶ τῶν ζώων ἱστορίας καὶ τῆς ἐμφαινομένης αὐτοῖς
 ἀγχινοίας δεικνύναι, ὅτι οὐδὲν μᾶλλον ἀνθρώπων ἢ τῶν
 ἀλόγων ζώων ἔνεκεν γέγονε τὰ πάντα. καὶ δοκεῖ μοι
 ὁμοίον τι εἰπεῖν τοῖς διὰ τὸ πρὸς τοὺς μισουμένους ἔχθος
 25 κατηγοροῦσιν αὐτῶν, ἐφ’ οἷς οἱ φίλτατοι αὐτῶν ἐπαινοῦνται.
 ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τούτων τυφλοῖ τὸ ἔχθος πρὸς τὸ μὴ
 συννοῶν ὅτι καὶ φιλτάτων κατηγοροῦσι, δι’ ὧν κακῶς

9 C. Cels. iv. 73 om. δηλονότι ὁ κέλσος N 17 ἐστὶν ἃ] ἐστὶ
 ἃ (sic) N 19 δὴ] δ' N 20 om. καὶ N 21 om. τῶν ABC
 αὐτοῖς] αὐτῶ N 22 om. ὅτι N* 24 εἰπεῖν] ποιεῖν ABC

λέγειν νομίζουσι τοὺς ἐχθροὺς· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ ἩΑΒC
 Κέλσος συγχυθεὶς τὸν λογισμὸν οὐχ ἐώρακεν ὅτι καὶ τῶν
 ἀπὸ τῆς Στωᾶς φιλοσόφων κατηγορεῖ, ὡς οὐ κακῶς προτα-
 τόντων τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπαξαπλῶς τὴν λογικὴν φύσιν
 πάντων τῶν ἀλόγων, καὶ διὰ ταύτην λεγόντων προηγουμένως 5
 τὴν πρόνοιαν πάντα πεποιηκέναι. καὶ λόγον μὲν ἔχει τὰ
 λογικὰ, ἅπερ ἐστὶ προηγούμενα, παιδίων γεννωμένων· τὰ
 δ' ἄλογα καὶ τὰ ἄψυχα χορίου συγκτιζομένου τῷ παιδίῳ.
 καὶ ἡγοῦμαι γε ὅτι, ὥσπερ ἐν ταῖς πόλεσιν οἱ προνοοῦμενοι
 τῶν ὠνίων καὶ τῆς ἀγορᾶς δι' οὐδὲν ἄλλο προνοοῦνται ἢ διὰ 10
 τοὺς ἀνθρώπους, παραπολαύουσι δὲ τῆς δαψιλείας καὶ κύνες
 καὶ ἄλλα τῶν ἀλόγων· οὕτως ἡ πρόνοια τῶν μὲν λογικῶν
 προηγουμένως προνοεῖ, ἐπηκολούθησε δὲ τὸ καὶ τὰ ἄλογα
 ἀπολαύειν τῶν δι' ἀνθρώπους γινομένων. καὶ ὥσπερ ἀμαρ-
 τάνει ὁ λέγων τοὺς ἀγορανόμους προνοεῖν οὐ μᾶλλον τῶν 15
 ἀνθρώπων ἢ τῶν κυνῶν, ἐπεὶ καὶ οἱ κύνες παραπολαύουσι
 τῆς δαψιλείας τῶν ὠνίων· οὕτω πολλῷ μᾶλλον Κέλσος
 καὶ οἱ τὰ αὐτὰ φρονούντες αὐτῷ ἀσεβοῦσιν εἰς τὸν προνο-
 οῦντα τῶν λογικῶν θεὸν, φάσκοντες 'τί μᾶλλον ἀνθρώποις
 γίνεσθαι ταῦτα πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς δένδροις τε καὶ 20
 πόαις καὶ ἀκάνθαις;'

3. Οἶεται γὰρ πρῶτον μὲν 'μὴ ἔργα θεοῦ εἶναι βρον-
 τὰς καὶ ἀστραπὰς καὶ ὑετούς,' ἥδη σαφέστερον Ἐπικουρί-
 ζων· δεύτερον δέ φησιν ὅτι 'εἰ καὶ διδῶη τις ταῦτα ἔργα
 εἶναι θεοῦ, οὐ μᾶλλον ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ταῦτα γίνεται 25
 πρὸς τροφήν, ἢ τοῖς φυτοῖς δένδροις τε καὶ πόαις καὶ ἀκάν-
 θαις·' συντυχικῶς διδούς καὶ οὐ κατὰ πρόνοιαν, ὡς ἀληθῶς
 Ἐπικούρειος, ταῦτα συμβαίνειν. εἰ γὰρ οὐ μᾶλλον ἡμῖν,
 ἢ φυτοῖς καὶ δένδροις καὶ πόαις καὶ ἀκάνθαις, ταῦτ' ἐστὶ
 χρήσιμα· δηλὸν ὅτι οὐδ' ἀπὸ προνοίας ταῦτ' ἔρχεται· ἢ ἀπὸ 30
 προνοίας οὐ μᾶλλον ἡμῶν προνοουμένης, ἢ δένδρων καὶ

7 παίδων Ν 8 χωρίω συγκτιζομένω AB; χωρίων συγκτιζομέ-
 νων C πεδίω ABC 13 τὰ] + ἄλλα Ν 20 ταῦτα γίνεσθαι
 ABC 23 σαφῶς ABC

NARC πόας καὶ ἀκάνθης. ἐκάτερον δ' αὐτόθεν ἀσεβές· καὶ τὸ
 τοῖς τοιούτοις ἀντιλέγειν, ἰστάμενον πρὸς τὸν ἀσεβείαν
 ἡμῶν κατηγοροῦντα, εὐηθες. παντὶ γὰρ δῆλον ἐκ τῶν
 εἰρημένων, τίς ὁ ἀσεβής. εἰτά φησιν ὅτι 'κὰν ταῦτα λέγῃς
 5 ἀνθρώποις φύεσθαι (δῆλον δ' ὅτι τὰ φυτὰ καὶ δένδρα καὶ
 560 πόας καὶ ἀκάνθας), τί μᾶλλον αὐτὰ ἀνθρώποις φήσεις
 φύεσθαι, ἢ τοῖς ἀλόγοις ζώοις τοῖς ἀγριωτάτοις;' σαφῶς
 οὖν λεγέτω ὁ Κέλσος ὅτι ἡ τοσαύτη τῶν ἐπὶ γῆς φνο-
 μένων διαφορὰ οὐ προνοίας ἐστὶν ἔργον· ἀλλὰ συντυχία
 10 τις ἀτόμων τὰς τοσαύτας ποιότητας πεποιήκε· καὶ κατὰ
 συντυχίαν τὰ τοσαῦτα εἶδη φυτῶν καὶ δένδρων καὶ πόας
 παραπλήσιά ἐστιν ἀλλήλοις· καὶ ὅτι οὐδεὶς λόγος τεχνι-
 κὸς ὑπέστησεν αὐτὰ, οὐδ' ἀπὸ νοῦ ἔχει τὴν ἀρχὴν πάντα
 θαυμασμὸν ὑπερβεβηκότος. ἀλλ' ἡμεῖς, οἱ τῷ ταῦτα
 15 κτίσαντι μόνῳ ἀνακείμενοι θεῷ χριστιανοὶ, καὶ ἐπὶ τούτοις
 χάριν οὔδαμεν τῷ καὶ τούτων δημιουργῷ, ὅτι ἡμῖν τηλικαύ-
 την ἐστιάν ἡτῇρέπισε, καὶ δι' ἡμᾶς τοῖς δουλεύουσιν ἡμῖν
 ζώοις· Ὁ ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι καὶ χλόην τῇ ^{Ps cīv (ciii)}
 δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς, ^{14 f.}
 20 καὶ ἵν' οἶνος εὐφραίνῃ καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ ἱλαρύνῃται
 πρόσωπον ἐν ἐλαίῳ, καὶ ἄρτος στηρίξῃ καρδίαν ἀνθρώπου.
 εἰ δὲ καὶ τοῖς ἀγριωτάτοις τῶν ζώων τροφὰς κατεσκεύασεν,
 οὐδὲν θαυμαστόν· καὶ ταῦτα γὰρ τὰ ζῶα καὶ ἄλλοι τῶν
 φιλοσοφησάντων εἰρήκασι γυμνασίου ἕνεκα γεγονέναι τῷ
 25 λογικῷ ζώῳ. φησὶ δέ που τῶν καθ' ἡμᾶς τις σοφῶν·
 Μὴ εἴπῃς, τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρεῖαν ^{Sir xxxix}
 αὐτῶν ἐκτισται· καὶ Μὴ εἴπῃς· τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ^{21, 17}
 πάντα γὰρ ἐν καιρῷ αὐτῶν ζητηθήσεται.

4. Ἐξῆς δὲ τούτοις ὁ Κέλσος, θέλων μὴ μᾶλλον
 30 ἡμῖν τὴν πρόνοιαν πεποιηκέναι τὰ φνόμενα ἐπὶ γῆς, ἢ τοῖς

3 ἡμῶν κατηγοροῦντα] ἡμῖν ἐγκαλοῦντα ABC 5 om. τὰ
 ABC 8 om. ὁ ABC 10 ποιότητας] συντυχίας N 15 θεῷ]
 supra lin. post μόνῳ N 19 om. τοῦ N 21 στηρίζει A; στη-
 ρίζει B 24 ἕνεκεν ABC 26, 27 om. μὴ εἴπῃς—ἐκτισται· καὶ
 BC 26 els (pr.) ἢ els A 27 els] ἢ els AB 29 om. δὲ N

cf. Hom Od
ix 109

τῶν ζώων αγριωτάτοις, φησίν· ‘Ἡμεῖς μὲν γε κάμνον- KABC
τες καὶ προσταλαιπωροῦντες μόλις καὶ ἐπιπόνως τρεφόμεθα·
τοῖς δ’ ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα πάντα φύονται·’ οὐχ ὁρῶν ὅτι
πανταχοῦ τὴν ἀνθρωπίνην σύνεσιν γυμνάζεσθαι βουλόμενος
ὁ θεὸς, ἵνα μὴ μένη ἀργή καὶ ἀνεπινόητος τῶν τεχνῶν, 5
πεποίηκε τὸν ἄνθρωπον ἐπιδεῖ· ἵνα δι’ αὐτὸ τὸ ἐπιδεῖς
αὐτοῦ ἀναγκασθῇ εὐρεῖν τέχνας, τινὰς μὲν διὰ τὴν τροφήν
ἄλλας δὲ διὰ τὴν σκέπην. καὶ γὰρ κρεῖττον ἦν τοῖς μὴ
μέλλουσι τὰ θεία ζητεῖν καὶ φιλοσοφεῖν τὸ ἀπορεῖν ὑπὲρ
τοῦ τῇ συνέσει χρήσασθαι πρὸς εὖρεσιν τεχνῶν, ἥπερ ἐκ 10
τοῦ εὐπορεῖν πάντα τῆς συνέσεως ἀμελεῖν. ἡ τῶν κατὰ
τὸν βίον γοῦν χρειῶν ἀπορία συνέστησε τοῦτο μὲν γεωρ-
γικὴν, τοῦτο δὲ ἀμπελουργικὴν, τοῦτο δὲ τὰς περὶ τοὺς
κῆπους τέχνας, τοῦτο δὲ τεκτονικὴν καὶ χαλκευτικὴν, ποιη-
τικὰς ἐργαλείων ταῖς ὑπηρετουμέναις τέχναις τὰ πρὸς 15
τροφὴν· ἡ δὲ τῆς σκέπης ἀπορία τοῦτο μὲν ὑφαντικὴν τὴν
μετὰ τὴν ξαντικὴν καὶ τὴν νηστικὴν εἰσήγαγε, τοῦτο δὲ
οἰκοδομικὴν· καὶ οὕτως ἀναβέβηκεν ἡ σύνεσις καὶ ἐπὶ
ἀρχιτεκτονικὴν. ἡ δὲ τῶν χρειῶν ἔνδεια πεποίηκε καὶ τὰ
ἐν ἑτέροις τόποις γεννώμενα φέρεσθαι διὰ ναυτικῆς καὶ 20
κυβερνητικῆς πρὸς τοὺς μὴ ἔχοντας ἐκεῖνα· ὥστε καὶ
τούτων ἕνεκεν θαυμάσαι τις ἂν τὴν πρόνοιαν, συμφερόντως 561
παρὰ τὰ ἄλογα ζῶα ἐνδεῆς ποιήσασαν τὸ λογικόν. τὰ μὲν
γὰρ ἄλογα ἐτοίμην ἔχει τὴν τροφήν, αἵτε οὐδ’ ἀφορμὴν
πρὸς τέχνας ἔχοντα· καὶ φυσικὴν δ’ ἔχει τὴν σκέπην, 25
τετρίχεται γὰρ ἢ ἐπτέρωται ἢ πεφολίδωται ἢ ὀστράκωται.

5. Ἐξῆς δὲ τούτοις ἑαυτῷ ἀνθυποφέρει τὰ ὡς ὑπὲρ
ἀνθρώπων λεγόμενα, ὅτι δι’ αὐτοὺς τὰ ἄλογα ζῶα δεδημούρ-
γηται, καὶ φησιν ὅτι ‘Εἴ τις ἡμᾶς λέγοι ἄρχοντας τῶν ζώων,
ἐπεὶ ἡμεῖς τὰ ἄλλα ζῶα θηρώμεν τε καὶ δαινύμεθα, φήσομεν 30

1 om. τῶν ABC

3 φέται ABC

6 ἐπιδεῖς] ἐνδεῆς

ABC 13 om. τοῦτο δὲ ἀμπελουργικὴν ABC

27 C. Cels.

iv. 78

27—29 om. ἐξῆς—δεδημούργηται N

29 λέγει ABC

ζώων] ἀλόγων ABC

30 ἄλλα ζῶα] ἄλογα ABC

δαινύμεθα NC

ΗΑΒC ὅτι τί δ' οὐχὶ μᾶλλον ἡμεῖς δι' ἐκεῖνα γεγόναμεν, ἐπεὶ ἐκεῖνα
 θηράται ἡμᾶς καὶ ἐσθίει; ἀλλὰ καὶ ἡμῖν μὲν ἀρκύων καὶ
 ὄπλων δεῖ, καὶ ἀνθρώπων πλειόνων βοηθῶν καὶ κυνῶν κατὰ
 τῶν θηρευομένων· ἐκείνοις δ' αὐτίκα καὶ καθ' αὐτὰ ἡ φύσις
 562 ὄπλα δέδωκεν, εὐχερῶς ἡμᾶς ὑπάγουσα ἐκείνοις.' καὶ
 ἐνταῦθα δὲ ὁρᾷς τίνα τρόπον ἡ σύνεσις μέγα βοήθημα ἡμῖν
 δέδοται καὶ παντὸς ὄπλου κρείττον, οὐ δοκεῖ ἔχειν τὰ θηρία.
 ἡμεῖς γοῦν οἱ πολλῶ τῷ σώματι τῶν ζῶων ἀσθενέστεροι,
 τινῶν δὲ καὶ εἰς ὑπερβολὴν βραχύτεροι, κρατοῦμεν διὰ τὴν
 10 σύνεσιν τῶν θηρίων, καὶ τοὺς τηλικούτους ἐλέφαντας
 θηρεύομεν· τὰ μὲν πεφυκότα τιθασσεύεσθαι ὑποτάσσοντες
 τῇ ἡμετέρᾳ ἡμερότητι· κατὰ δὲ τῶν μὴ πεφυκότων, ἣ μὴ
 δοκούντων ἡμῖν χρεῖαν παρέχειν ἐκ τῆς τιθασσείας, οὕτω
 μετὰ τῆς ἡμετέρας ἰστάμεθα ἀσφαλείας, ὥστε, ὅτε μὲν
 15 βουλόμεθα, ἔχομεν τὰ τηλικαῦτα θηρία κατακεκλεισμένα·
 ὅτε δὲ χρῆζομεν τροφῆς τῆς ἀπὸ τῶν σωμάτων αὐτῶν,
 οὕτως αὐτὰ ἀναιροῦμεν ὥς καὶ τὰ μὴ ἄγρια τῶν ζῶων.
 δοῦλα οὖν πάντα τοῦ λογικοῦ ζῶου καὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ
 συνέσεως κατεσκεύασεν ὁ δημιουργός. καὶ εἰς ἄλλα μὲν
 20 κυνῶν χρῆζομεν, φέρ' εἰπεῖν, εἰς φυλακὴν ποιμνίων ἢ βο-
 κολίων ἢ αἰπολίων ἢ οἰκιῶν· εἰς ἄλλα δὲ βοῶν, οἷον εἰς
 γεωργίαν· εἰς ἄλλα δ' ὑποζυγίοις χρώμεθα ἢ ἀχθοφόροις.
 οὕτως εἰς γυμνάσιον τῶν τῆς ἀνδρείας ἐν ἡμῖν σπερμάτων
 δεδόσθαι ἡμῖν λέγεται τὸ λεόντων καὶ ἄρκτων, παρδάλεων
 25 τε καὶ συνῶν, καὶ τὸ τῶν τοιούτων γένος.

6. Εἶτα λέγει πρὸς τὸ τῶν αἰσθανομένων τῆς ἑαυτῶν
 ὑπεροχῆς ἀνθρώπων γένος, ἣν ὑπερέχει τῶν ἀλόγων ζῶων,
 ὅτι 'Πρὸς ὃ ὑμεῖς φατέ, ὡς ὁ θεὸς ἡμῖν δέδωκεν αἰρεῖν τὰ
 θηρία δύνασθαι καὶ καταχρῆσασθαι, ἐροῦμεν ὅτι, ὡς εἰκός,
 30 πρὶν πόλεις εἶναι καὶ τέχνας καὶ τοιαύτας ἐπιμιξίας καὶ

1 om. τί δ' Ν 7 δίδοται Ν 8 ζῶων] θηρίων ABC
 20 φυλακὴν] + τῶν ABC 22 γεωργίας Ν 23 γυμνάσια Ν
 24 λέγεται ἡμῖν ABC ἄρκων AB 25 om. τὸ ABC 28 ὑμῖν
 ABC 29 καταχρῆσθαι ABC

ὄπλα καὶ δίκτυα, ἄνθρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἡρπάζοντο KABC
καὶ ἡσθίοντο, θηρία δ' ὑπ' ἀνθρώπων ἡκιστα ἡλίσκετο.
ὄρα δὲ πρὸς ταῦτα ὅτι εἰ καὶ αἰροῦσιν ἄνθρωποι θηρία καὶ
θηρία ἀνθρώπους ἀρπάζει, πολλή ἐστι διαφορὰ τῶν
συνέσει κρατούντων παρὰ τὰ ἀγριότητι καὶ ὁμότητι 5
περιγινόμενα τῶν οὐ χρωμένων τῇ συνέσει πρὸς τὸ
μηδὲν ὑπὸ θηρίων παθεῖν. τὸ δέ· 'πρὶν πόλεις εἶναι καὶ
τέχνας καὶ τοιαύτας ἐπιμιξίας' ἐπιλελησμένου οἶμαι εἶναι
ὧν ἀνωτέρω προεῖπεν, ὥς 'ἀγενήτου ὄντος τοῦ κόσμου καὶ
ἀφθάρτου, καὶ μόνων τῶν ἐπὶ γῆς κατακλυσμούς καὶ ἐκ- 10
πυρώσεις πασχόντων, καὶ οὐ πάντων ἅμα τούτοις περιπιπ-
τόντων.' ὥς οὐκ ἔστιν οὖν τοῖς ἀγενήτον ὑφισταμένοις τὸν
κόσμον ἀρχὴν αὐτοῦ εἰπεῖν, οὕτως οὐδὲ χρόνον ὅτ' οὐδαμῶς
ἦσαν πόλεις οὐδὲ τέχναι πω εὔρητο. ἀλλ' ἔστω καὶ ταῦτα
ἡμῖν μὲν συναδόντως αὐτῷ συγχωρεῖν, αὐτῷ δὲ καὶ τοῖς 15
ἀνωτέρω ὑπ' αὐτοῦ λελεγμένοις οὐκέτι· τί οὖν τοῦτο πρὸς
τὸ πάντως κατ' ἀρχὰς τοὺς μὲν ἀνθρώπους ὑπὸ θηρίων
ἀρπάζεσθαι καὶ ἐσθίεσθαι, μηκέτι δὲ τὰ θηρία ὑπ' ἀνθρώ-
πων ἀλίσκεσθαι; εἴπερ γὰρ κατὰ πρόνοιαν ὁ κόσμος
γεγένηται, καὶ θεὸς ἐφέστηκε τοῖς ὅλοις· ἀναγκαῖον ἦν τὰ 20
ζώπυρα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων ἀρξάμενα ὑπὸ τινος 563
γεγονέναι φρουρὰν τὴν ἀπὸ κρείττωνων, ὥστε κατ' ἀρχὰς
ἐπιμιξίαν γεγονέναι τῆς θείας φύσεως πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.
ἄπερ καὶ ὁ Ἀσκραῖος ποιητῆς ἐννοῶν εἶπε·

Ξυναὶ γὰρ τότε δαῖτες ἔσαν, ξυνοὶ δὲ θόωκοι 25
'Αθανάτοισι θεοῖσι καταθνητοῖς τ' ἀνθρώποις.

7. Καὶ ὁ θεὸς δὲ κατὰ Μωσέα λόγος εἰσήγαγε τοὺς
πρώτους ἀκούοντας θειοτέρας φωνῆς καὶ χρησμῶν, καὶ
ὀρώντας ἔσθ' ὅτε ἀγγέλων θεοῦ ἐπιδημίας γεγενημένας πρὸς
αὐτούς. καὶ γὰρ εἰκὸς ἐν ἀρχῇ τοῦ κόσμου ἐπὶ πλεῖον 30

12 ὑφιστάνοσι ABC 16 om. ἀνωτέρω ABC 19 εἴπερ]
εἰ ABC 24 ἐννοῶν ante ποιητῆς ABC 25 θῶκοι K
28 χρησμῶν καὶ] χρησμόςινα K

HABC βεβοηθήσθαι τὴν ἀνθρώπων φύσιν· ἕως, προκοπῆς γενο-
 μένης εἰς σύνεσιν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὐρεσιν
 τῶν τεχνῶν, δυνηθῶσι καὶ καθ' ἑαυτοὺς ζῆν, οὐ χρήζοντες
 ἀεὶ ἐπιτροπευόντων καὶ οἰκονομούντων αὐτοὺς μετὰ παρα-
 5 δόξου ἐπιφανείας τῶν ὑπηρετουμένων τῷ τοῦ θεοῦ βουλή-
 ματι. ἀκόλουθον δὲ τούτοις τὸ ψεῦδος εἶναι ὅτι κατ' ἀρχὰς
 'ἄνθρωποι μὲν ὑπὸ θηρίων ἡρπάζοντο καὶ ἡσθίοντο, θηρία
 δ' ὑπ' ἀνθρώπων ἥκιστα ἡλίσκετο.' ἐκ δὲ τούτων φανερόν
 ὅτι ψεῦδος καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Κέλσου οὕτως λεγόμενον·
 10 "Ὡστε ταύτῃ γε ὁ θεὸς τοὺς ἀνθρώπους μᾶλλον τοῖς
 θηρίοις ὑπέβαλεν.' οὐ γὰρ ὑπέβαλε τοὺς ἀνθρώπους τοῖς
 θηρίοις ὁ θεὸς, ἀλλὰ τῇ συνέσει τῶν ἀνθρώπων ἀλωτὰ
 δέδωκεν εἶναι τὰ θηρία, καὶ ταῖς ἀπὸ συνέσεως ὑφιστα-
 μέναις κατ' ἐκείνων τέχναις. οὐ γὰρ ἀθεεὶ ἐμηχανήσαντο
 15 σφίσιν αὐτοῖς οἱ ἄνθρωποι σωτηρίαν ἀπὸ τῶν θηρίων καὶ
 τὴν κατ' ἐκείνων ἐπικράτειαν.

8. Οὐχ ὁρῶν δ' ὁ γεννάδας, ὅσων φιλοσόφων τὴν
 πρόνοιαν εἰσαγόντων καὶ διὰ τὰ λογικὰ πάντα ποιεῖν αὐτὴν
 λεγόντων συναναιρεῖ, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, χρήσιμα δόγματα
 20 τῇ χριστιανῶν κατὰ ταῦτα πρὸς φιλοσοφίαν συμφωνίᾳ,
 οὐδ' ὅση βλάβη κωλυτικὴ γίνεται εὐσεβείας ἐκ τοῦ
 παραδέξασθαι ὅτι οὐδὲν μυρμήκων ἢ μελισσῶν διαφέρει ὁ
 ἄνθρωπος παρὰ τῷ θεῷ, φησὶν ὅτι 'Εἰ διὰ τοῦθ' οἱ ἄν-
 θρωποι διαφέρειν δοκοῦσι τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ πόλεις ᾤκησαν
 25 καὶ χρῶνται πολιτείᾳ καὶ ἀρχαῖς καὶ ἡγεμονίαις· τοῦτ'
 οὐδὲν πρὸς ἔπος ἐστί· καὶ γὰρ οἱ μύρμηκες καὶ αἱ μέλισσαι
 μελίσσαις γοῦν ἔστιν ἡγεμῶν, ἔστι δ' ἀκολουθία τε καὶ
 θεραπεία, καὶ πόλεμοι καὶ νύκται καὶ τῶν ἡττημένων αἰρέσεις,
 καὶ πόλεις καὶ προπόλεις γε, καὶ ἔργων διαδοχὴ, καὶ δίκαι
 30 κατὰ τῶν ἀργῶν τε καὶ ποιηρῶν τοὺς γοῦν κηφήνας
 ἀπελαύνουσιν τε καὶ κολάζουσιν.' οὐδ' ἐν τούτοις δὲ

11, 12 τοῖς θηρίοις τοὺς ἀνθρώπους ABC 19 ἐφ' αὐτῷ K 20 om.
 τῇ ABC σύμφωνα ABC 28, 29 om. καὶ τῶν—προπόλεις
 γε C 28 ἡττωμένων αἰ AB 31 δὲ] τε ABC

ἐώρακε τίνι διαφέρει τὰ ἀπὸ λόγου καὶ λογικῆς ἐπιτελού- NABC
 μενα τῶν ἀπ' ἀλόγου φύσεως καὶ κατασκευῆς ψιλῆς 564
 γινομένων· ὧν τὴν αἰτίαν οὐδεὶς μὲν ἐννύπαρχων τοῖς
 ποιούσι λόγος ἀναδέχεται· οὐδὲ γὰρ ἔχουσιν αὐτόν· ὁ
 πρεσβύτατος δὲ καὶ υἱὸς μὲν τοῦ θεοῦ πάντων δὲ τῶν 5
 ὑποκειμένων βασιλεὺς φύσιν ἄλογον πεποιήκε βοηθοῦ-
 σαν ὡς ἄλογον τοῖς οὐκ ἀξιωθεῖσι λόγου. πόλεις οὖν
 παρ' ἀνθρώποις μετὰ πολλῶν ὑπέστησαν τεχνῶν καὶ
 διατάξεως νόμων· πολιτεῖαι δὲ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἡγεμονίαι ἐν
 ἀνθρώποις, ἥτοι αἱ κυρίως εἰσὶν οὕτω καλούμεναι, σπουδαῖαι 10
 τινες ἔξεις καὶ ἐνέργειαι, ἥ καὶ αἱ καταχρηστικώτερον οὕτως
 ὀνομαζόμεναι πρὸς τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἐκείνων μίμησιν·
 ἐκείναις γὰρ ἐνορῶντες οἱ ἐπιτετευγμένως νομοθετήσαντες
 συνεστήσαντο τὰς ἀρίστας πολιτείας καὶ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς
 ἡγεμονίας. ὧν οὐδὲν ἐν τοῖς ἀλόγοις ἔστιν εὐρεῖν· κἀν ὁ 15
 Κέλσος τὰ λογικὰ ὀνόματα καὶ ἐπὶ λογικῶν τεταγμένα,
 πόλιν καὶ πολιτείας καὶ ἀρχὰς καὶ ἡγεμονίας, ἀναφέρῃ καὶ
 ἐπὶ μύρμηκας καὶ μελίσσας· ἐφ' οἷς οὐδαμῶς μὲν τοὺς
 μύρμηκας ἢ τὰς μελίσσας ἀποδεκτέον· οὐ γὰρ σὺν λογισμῷ
 20 ποιούσιν· τὴν θείαν δὲ φύσιν θαυμαστόν, μέχρι τῶν ἀλόγων
 ἐκτείνασαν τὸ οἶονεῖ πρὸς τὰ λογικὰ μίμημα· τάχα πρὸς
 δυσωπίαν τῶν λογικῶν· ἔν' ἐνορῶντες μύρμηξιν ἐργατι-
 κώτεροι γίνονται καὶ ταμειυτικώτεροι τῶν ἑαυτοῖς χρησίμων,
 κατανοοῦντές τε μελίσσας πείθονται μὲν ἡγεμονίαις διαι-
 ρῶνται δὲ τὰ χρήσιμα τῆς πολιτείας ἔργα πρὸς σωτηρίαν 25
 τῶν πόλεων.

9. Τάχα δὲ καὶ οἱ οἶονεῖ πόλεμοι τῶν μελισσῶν δι-
 δασκαλία ἔγκειται πρὸς τὸ δικαίους καὶ τεταγμένους πολέ-
 μους, εἴ ποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις. καὶ οὐ πόλεις
 μὲν καὶ προπόλεις ἐν μελίσσαις· ἀλλ' οἱ σίμβλοι καὶ τὰ 30

1 λογικῆς] λογισμοῦ ABC
 ἀπὸ λόγου C 11 om. al ABC
 ται N* 24 πείθονται NA
 30 πρόπολις N

2 ἀπ' ἀλόγου] ἀπολογου (sic) AB;
 14 ἀρίστους ABC 23 γένων-
 ἡγεμόνι ABC 29 πόλις N

ABC ἐξάγωνα καὶ τὰ μελισσῶν ἔργα καὶ ἡ παρ' ἐκείναις διαδοχῇ
 αὐτῶν, διὰ τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰ τοῦ μέλιτος χρήζοντας,
 θεραπείας τε σωμάτων πεπονθότων καὶ τροφὴν καθαρτήριον.
 οὐ παραβλητέον δὲ τὰ κατὰ τῶν κηφήνων ὑπὸ τῶν μελισ-
 5 σῶν ἐπιτελούμενα, ταῖς κατὰ τῶν ἀργῶν ἐν ταῖς πόλεσι
 καὶ πονηρῶν δίκαις, καὶ ταῖς κατ' αὐτῶν κολάσεσιν. ἀλλ',
 ὥς προείπον, τὴν μὲν φύσιν ἐν τούτοις θαυμαστόν· τὸν
 δ' ἄνθρωπον, ἐπιλογίσασθαι τὰ περὶ πάντων δυνάμενον
 καὶ κοσμήσαι τὰ πάντων, αἶτε συνεργοῦντα τῇ προνοίᾳ,
 10 ἀποδεκτέον· καὶ οὐ μόνης προνοίας θεοῦ ἔργα ἐπιτελοῦντα,
 ἀλλὰ καὶ τῆς ἑαυτοῦ.

10. Εἰπὼν δ' ὁ Κέλσος περὶ τῶν μελισσῶν, ἵνα τὸ
 ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ἐξευτελίσῃ ἡμῶν οὐ χριστιανῶν μόνον ἀλλὰ
 565 καὶ πάντων ἀνθρώπων τὰς πόλεις καὶ τὰς πολιτείας καὶ
 15 τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἡγεμονίας καὶ τοὺς ὑπὲρ τῶν πατρίδων
 πολέμους, ἐξῆς ἐπιφέρει διεξιὼν μυρμηκῶν ἐγκώμιον·
 ὅπως τῷ περὶ ἐκείνων ἐγκωμίῳ τὸ τῶν ἀνθρώπων περὶ τὴν
 τροφὴν οἰκονομικὸν καταβάλῃ τῷ λόγῳ τῷ πρὸς τοὺς
 μύρμηκας, καὶ τὸ τῶν χειμαδίων προνοητικὸν καταρρίψῃ,
 20 ὥς οὐδὲν πλέον ἔχον τῆς ἀλόγου τῶν μυρμηκῶν ἐν οἷς
 ἐκείνος νομίζει προνοίας. τίνα δ' οὐκ ἂν τῶν ἀπλουστέρων
 ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἐπισταμένων ἐνορᾶν τῇ φύσει πάντων
 πραγμάτων ἀποτρέψαι, τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, ὁ Κέλσος ἀπὸ
 τοῦ τοῖς βαρουμένοις ὑπὸ φορτίων βοηθεῖν καὶ κοινωνεῖν ἐ-
 25 κείνοις τῶν καμάτων, λέγων περὶ μυρμηκῶν ὥς 'ἂν ἀλλήλοις
 τῶν φορτίων, ἐπειδάν τινα κάμνοντα ἴδωσιν, ἐπιλαμβάνων-
 ται'; ἐρεῖ γὰρ ὁ δεόμενος τῆς διὰ λόγον παιδείσεως καὶ
 μηδαμῶς ἐπαῖων αὐτῆς· Ἐπεὶ τοίνυν μηδὲν διαφέρομεν
 μυρμηκῶν καὶ ὅτε τοῖς κάμνουσι διὰ τὸ φέρειν βαρύτατα
 30 φορτία βοηθοῦμεν, τί μάτην τὸ τοιοῦτον ποιούμεν; καὶ οἱ

1 ἐξαγωγὰ Ν* καὶ τὰ] τῶν Ν 3 σωμάτων πεπονθότων]
 χάριν πεπονθ. σωμ. ABC καθαρτήριον] B; καθα^ρ (sic) C; καθά-
 ριον ΝΑ 5 om. κατὰ Ν 8 τὰ π. πάντ. ἐπιλογ. ABC
 17, 18 οἰκονομ. π. τὴν τροφὴν Ν 20 ἔχων Ν 22 οὐκ] μὴ ABC
 24 om. τοῖς Ν 29, 30 om. διὰ τὸ φ. β. φορτία ABC

μὲν μύρμηκες, ἅτε ἄλογα ζῶα τυγχάνοντες, οὐκ ἂν ἐπαρ-
 θεῖεν πρὸς τὸ μέγα φρονῆσαι διὰ τὸ παραβαλέσθαι ἀνθρώ-
 ποις τὰ ἔργα αὐτῶν· οἱ δ' ἄνθρωποι διὰ τὸν λόγον ἀκοῦσαι
 δυνηθέντες τίνα τρόπον εὐτελίζεται αὐτῶν τὸ κοινωνικόν,
 βλαβεῖεν ἂν τὸ ὅσον ἐπὶ τῷ Κέλσῳ καὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, 5
 οὐκ ἰδόντι ὅτι χριστιανισμοῦ ἀποτρέψαι θέλων τοὺς ἐντυ-
 χάνοντας αὐτοῦ τῇ γραφῇ ἀποτρέπει καὶ τῶν οὐ χριστιανῶν
 τὸ πρὸς τοὺς φέροντας τὰ βαρύντατα τῶν φορτίων συμπαθές.
 ἐχρῆν δ' αὐτὸν, εἴπερ ἦν καὶ φιλόσοφος αἰσθανόμενος τοῦ
 κοινωνικοῦ, πρὸς τῷ μὴ συναναιρεῖν τῷ χριστιανισμῷ τὰ 10
 χρήσιμα τῶν ἐν ἀνθρώποις, καὶ συνεργεῖν, εἰ οἶόν τ' ἦν, τοῖς
 κοινοῖς ἐν χριστιανισμῷ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους
 καλοῖς. εἰ δὲ καὶ τῶν ἀποτιθεμένων καρπῶν τὰς ἐκφύσεις
 ἀπεκτιθέασιν οἱ μύρμηκες, ἵνα μὴ σπαργῶεν μένοιεν δὲ
 δι' ἔτους αὐτοῖς εἰς τροφήν· οὐ λογισμὸν εἶναι ἐν μύρμηξι 15
 τούτων αἴτιον ὑπονοητέον, ἀλλὰ τὴν παμμήτορα φύσιν καὶ
 τὰ ἄλογα κοσμήσασαν, ὥς μηδὲ τοῦλάχιστον καταλιπεῖν
 μηδαμῶς φέρον ἵχνος τοῦ ἀπὸ τῆς φύσεως λόγου. εἰ μὴ
 ἄρα διὰ τούτων λεληθότως βούλεται ὁ Κέλσος, καὶ γὰρ ἐν
 πολλοῖς Πλατωνίζειν θέλει, ὁμοειδῆ εἶναι πᾶσαν ψυχὴν, καὶ 20
 μηδὲν διαφέρειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου τῆς τῶν μυρμηκῶν καὶ
 τῶν μελισσῶν· ὅπερ κατάγοντός ἐστι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τῶν
 ἀψίδων τοῦ οὐρανοῦ οὐκ ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα μόνον 566
 ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ λοιπά. τούτοις δ' οὐ πείσονται χριστιανοί,
 προκατειληφότες τὸ κατ' εἰκόνα γεγονέναι θεοῦ τὴν ἀνθρω- 25
 πίνην ψυχὴν, καὶ ὀρῶντες ὅτι ἀμήχανόν ἐστι τὴν κατ' εἰκόνα
 θεοῦ δεδημιουργημένην φύσιν πάντῃ ἀπαλείψαι τοὺς
 χαρακτῆρας αὐτῆς, καὶ ἄλλους ἀναλαβεῖν οὐκ οἶδα κατ'
 εἰκόνας τίνων γεγενημένους ἐν τοῖς ἀλόγοις.

2 διὰ τὸ παραβαλέσθαι] ἐπὶ παραβάλλωνται (-ονται A) ABC
 6 ἰδόντι] εἰδόντι ABC 9 καὶ] καὶ N 10 om. μὴ N
 τοῖς χριστιανισμοῦ N 12 om. ἐν ABC 19 om. βούλεται
 ABC om. καὶ γὰρ ABC 20 θέλει]+ καὶ βούλεται ABC
 23 μόνον σῶμα ABC 25 θεοῦ γεγενέναι ABC 28 ἄλλους]
 ἀλόγους ABC

NABC 11. Ἐπεὶ δὲ καὶ 'τοῖς ἀποθνήσκουσι μύρμηξί' φησι
 'τοὺς ζῶντας ἰδιὸν τι ἀποκρίνειν χωρίον, κακείνο αὐτοῖς
 εἶναι πάτρια μνήματα.' λεκτέον ὅτι, ὅσῳ πλείονα λέγει
 τῶν ἀλόγων ζῶων ἐγκώμια, τοσοῦτῳ πλείον, κἂν μὴ θέλῃ,
 5 αὖξαι τὸ τοῦ πάντα κοσμήσαντος λόγου ἔργον, καὶ δείκνυσι
 τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐντρέχειαν δυναμένην κοσμεῖν τῷ λόγῳ
 καὶ τὰ πλεονεκτήματα τῆς φύσεως τῶν ἀλόγων. τί δὲ
 λέγω τῶν ἀλόγων, ἐπεὶ Κέλσῳ δοκεῖ μὴδ' ἄλογα εἶναι
 τὰ κατὰ τὰς κοινὰς πάντων ἐννοίας ἄλογα καλούμενα;
 10 οὐδὲ τοὺς μύρμηκας γοῦν οἶεται εἶναι ἀλόγους ὁ περὶ τῆς
 ὅλης φύσεως ἐπαγγελλόμενος λέγειν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν
 τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ βιβλίου αὐχέσας. φησὶ γὰρ περὶ τῶν
 μυρμηκῶν ὡς διαλεγόμενων ἀλλήλοις τοιαῦτα. 'Καὶ μὲν
 δὴ καὶ ἀπαντῶντες ἀλλήλοις διαλέγονται, ὅθεν οὐδὲ τῶν
 15 ὁδῶν ἀμαρτάνουσιν· οὐκοῦν καὶ λόγου συμπλήρωσις ἐστὶ
 παρ' αὐτοῖς καὶ κοιναὶ ἐννοιαί καθολικῶν τινῶν καὶ φωνῇ
 καὶ τυγχάνοντα καὶ σημαινόμενα.' τὸ γὰρ διαλέγεσθαι
 τινα πρὸς ἕτερον ἐν φωνῇ γίνεται δηλούση τι σημαίνόμενον,
 20 πολλὰκις δὲ καὶ περὶ τῶν καλουμένων τυγχανόντων ἀπαγ-
 γελούση· ἅπερ καὶ ἐν μύρμηξι λέγειν εἶναι, πῶς οὐ
 πάντων ἂν εἴη καταγελαστότατον;

12. Καὶ οὐκ αἰδεῖται γε ἐπιφέρειν τούτοις, ἵνα καὶ
 τοῖς μετ' αὐτὸν ἐσομένοις ἐπιδεικνύηται τὴν τῶν δογμάτων
 ἑαυτοῦ ἀσχημοσύνην, λέγων· 'Φέρ' οὖν, εἴ τις ἀπ' οὐρανοῦ
 25 ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιβλέποι, τί ἂν δόξαι διαφέρειν τὰ ὑφ'
 ἡμῶν ἢ τὰ ὑπὸ μυρμηκῶν καὶ μελισσῶν δρώμενα;' ὁ ἀπ'
 οὐρανοῦ δὴ ἐπὶ γῆν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ βλέπων τὰ
 δρώμενα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ ὑπὸ τῶν μυρμηκῶν
 γινόμενα, πότερον ἐνορᾷ μὲν ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν
 30 σώμασιν, οὐ κατανοεῖ δὲ τὸ λογικὸν ἡγεμονικὸν καὶ

1 ἐπεὶ δέ] ἐπειδὴ N 7, 8 om. τί δὲ λέγω τῶν ἀλόγων NC
 19, 20 ἀπαγγέλλουσιν BC; ἀπαγγέλουσαν (sic) N 21 ἂν πάντων εἴη
 AB; ἂν εἴη πάντων C 24 ἀσχημοσύνη N 25 ἐπὶ τὴν γῆν]
 τὰ ἐπὶ γῆς ABC 30 σώμασιν ante ἀνθρώπων ABC

λογισμῷ κινούμενον, πάλιν τε αὐτὸ τὸ ἄλογον ἡγεμονικὸν NABC
καὶ ὑπὸ ὁρμῆς καὶ φαντασίας ἀλόγως κινούμενον μετὰ
τινος φυσικῆς ὑποκατασκευῆς; ἀλλ' αἰτοπον τὸν ἀπ'
οὐρανοῦ βλέποντα τὰ ἐπὶ γῆς ἐνορᾶν μὲν θέλειν σώμασιν
ἀνθρώπων καὶ μυρμηκῶν ἀπὸ τοσούτου διαστήματος, μὴ 5
πολὺ δὲ μᾶλλον βλέπειν ἡγεμονικῶν φύσεις καὶ πηγὴν
ὁρμῶν λογικὴν ἢ ἄλογον. εἰ δ' ἅπαξ βλέπει τὴν πασῶν
ὁρμῶν πηγὴν, δηλονότι καὶ τὴν διαφορὰν ἴδοι ἂν καὶ τὴν
ὑπεροχὴν τοῦ ἀνθρώπου οὐ μόνον παρὰ τοὺς μύρμηκας 567
ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς ἐλέφαντας. ὁ γὰρ βλέπων ἀπ' 10
οὐρανοῦ ἐν μὲν τοῖς ἀλόγοις, καὶ μεγάλα ἢ αὐτῶν τὰ
σώματα, οὐκ ἄλλην ὄψεται ἀρχὴν ἢ τὴν, ἔν' οὕτως ὀνομάσω,
ἀλογίαν· ἐν δὲ τοῖς λογικοῖς, λόγον τὸν κοινὸν ἀνθρώπων
πρὸς τὰ θεῖα καὶ ἐπουράνια τάχα δὲ καὶ αὐτὸν τὸν ἐπὶ
πᾶσι θεόν, δι' ὃν κατ' εἰκόνα γεγενῆαι ὠνόμασται τοῦ 15
θεοῦ· εἰκὼν γὰρ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ ὁ λόγος ἐστὶν αὐτοῦ.

13. Ἐξῆς δὲ τούτοις, ὥσπερ ἐπὶ πλείονων καταβι-
βάσαι ἀγωνιζόμενος τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ ἐξομοῖωσαι
τοῖς ἀλόγοις, καὶ μηδὲν ὅ τι καταλιπεῖν θέλων τῶν ἐν τοῖς
ἀλόγοις ἱστορουμένων ἐμφαινόντων τὸ μείζον, καὶ τὰ τῆς 20
γοητείας φησὶν εἶναι καὶ ἔν' τισι τῶν ἀλόγων· ὥς μὴδ' ἐπὶ
τούτῳ τοὺς ἀνθρώπους ἐξαιρέτως σεμνύνεσθαι, μὴδὲ θέλειν
ἔχειν τὴν πρὸς τὰ ἄλογα ὑπεροχὴν. καὶ φησι ταῦτα· Ἐἰ
δέ τι καὶ ἐπὶ γοητείας φρονοῦσιν ἄνθρωποι, ἥδη καὶ κατὰ
τοῦτο σοφώτεροι ὄφεις καὶ αἰετοί· πολλὰ γοῦν ἴσασιν 25
ἀλεξιφάρμακα καὶ ἀλεξικάκα, καὶ δὴ καὶ λίθων τινῶν
δυνάμεις ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν νεοσσῶν· οἷς ἂν ἐπιτύχωσιν
ἄνθρωποι, θαυμαστόν τι κτῆμα ἔχειν νομίζουσι· καὶ πρῶ-
τόν γε οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν τῶν ζώων περὶ τὰ φυσικὰ ἀλεξι-
φάρμακα εἴτε ἐμπειρίαν εἴτε φυσικὴν τινα κατάληψιν 30

4 om. τὰ N
τὸν] τὸ ABC

19 ἐθέλων ABC
ABC

11 ἢ] ἦν N

15 δι' ὃν] διὰ καὶ ABC

24 om. ἐπὶ N

18 λογικοῖς] + ζώοις ABC

17 πλείων ABC

27 ἐὰν AB

29 γε] μὲν

ΗΑΒC γοητείαν ὠνόμασεν· ἐπ' ἄλλου γὰρ τέτριπται τὸ τῆς γοη-
 τείας τάσσεσθαι ὄνομα· εἰ μὴ ἄρα λεληθότως διαβάλλειν
 βούλεται ὡς Ἐπικούρειος πᾶσαν τὴν τῶν τοιούτων χρήσιν,
 ὡς ἐν ἐπαγγελίᾳ γοήτων κειμένην. πλὴν ἀλλὰ δεδόσθω
 5 αὐτῷ τὸ τοὺς ἀνθρώπους φρονεῖν ἐπὶ τῇ τούτων γνώσει
 μέγα, εἴτε γόητας ὄντας εἴτε καὶ μὴ· πῶς οἱ σοφώτεροι
 κατὰ τοῦτο ἀνθρώπων εἰσὶν ὅφεις τῷ μαράθῳ εἰς ὄξυνπίαν
 καὶ ταχύτητα κινήσεως χρώμενοι, μόνον τοῦτο φυσικὸν οὐκ
 ἐξ ἐπιλογισμοῦ καταλαμβάνοντες ἀλλ' ἐκ κατασκευῆς;
 10 ἄνθρωποι δὲ οὐκ ἀπὸ ψιλῆς φύσεως ἐπὶ τὸ τοιούτον ὁμοίως
 ὄφεισιν ἔρχονται· ἀλλὰ πῇ μὲν ἐκ πείρας πῇ δὲ καὶ ἐκ
 λόγου, ἔσθ' ὅτε δ' ἐξ ἐπιλογισμοῦ καὶ κατ' ἐπιστήμην. ὡς
 εἰ καὶ αἰετοὶ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἐν τῇ καλιᾷ νεοσσῶν τὸν
 λεγόμενον αἰτίτην λίθον εὐρόντες φέρουσιν ἐπ' αὐτὴν,
 15 πόθεν οἱ σοφοὶ αἰετοὶ καὶ τῶν ἀνθρώπων σοφώτεροι, τῶν
 ἐκ πείρας τὸ τοῖς αἰετοῖς δοθὲν φυσικὸν βοήθημα εὐρόντων
 διὰ τὸν λογισμὸν καὶ μετὰ νοῦ χρησαμένων; ἔστω δὲ καὶ
 ἄλλα ὑπὸ τῶν ζώων γινώσκεσθαι ἀλεξιφάρμακα, τί οὖν
 τοῦτο πρὸς τὸ μὴ φύσιν ἀλλὰ λόγον εἶναι τὸν εὐρίσκοντα
 20 ταῦτα ἐν τοῖς ζώοις; εἰ μὲν γὰρ λόγος ἦν ὁ εὐρίσκων, οὐκ
 ἂν ἀποτεταγμένως τόδε τι μόνον εὐρίσκετο ἐν ὄφεισιν,
 568 ἔστω καὶ δεύτερον καὶ τρίτον, καὶ ἄλλο τι ἐν αἰετῷ καὶ
 οὕτως ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις· ἀλλὰ τοσαῦτα ἂν, ὅσα καὶ ἐν
 ἀνθρώποις. νυνὶ δὲ φανερόν ἐκ τοῦ ἀποτεταγμένως πρὸς
 25 τίνα ἐκάστου φύσιν ζώου νενευκέναι βοηθήματα, ὅτι οὐ
 σοφία οὐδὲ λόγος ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ἀλλὰ τις φυσικὴ πρὸς
 τὰ τοιαῦτα σωτηρίας ἔνεκεν τῶν ζώων κατασκευή, ὑπὸ τοῦ
 λόγου γεγεννημένη.

14. Καὶ τοί γε εἰ ἐβουλόμην ὁμόσε χωρεῖν τῷ Κέλσῳ
 30 κατὰ ταῦτα, ἐχρησάμην ἂν Σολομώντος λέξει ἀπὸ τῶν
 Παροιμιῶν οὕτως ἐχούσῃ. Τέσσαρα δ' ἐστὶν ἐλάχιστα ἐπὶ ^{Prov xxx}
 τῆς γῆς, ταῦτα δέ ἐστι σοφώτερα τῶν σοφῶν· οἱ μύρμηκες ^{24 ff.}
 (xxiv 59 ff.)

2 τάσσεσθαι] ἔσσεσθαι N 6 ὅτι] ἔτι N 7 μαράθρω ABC
 11 om. καὶ N 21 om. μόνον ABC 25 ζώου φύσιν ABC

οἷς μὴ ἔστιν ἰσχύς, οἱ ἐτοιμάζονται ἐν θέρει τὴν τροφήν· NABC
καὶ οἱ χοιρογυλίοι, ἔθνος οὐκ ἰσχυρὸν, οἱ ἐποίησαντο ἐν
πέτραις τοὺς ἑαυτῶν οἴκους· ἀβασίλευτός ἐστιν ἡ ἀκρίς, καὶ
στρατεύει ἀπὸ ἐνὸς κελεύσματος εὐτάκτως· καὶ ἀσκαλα-
βώτης χερσὶν ἐρειδόμενος καὶ εὐάλωτος ὢν, οἰκεῖ ἐν 5
ὀχυρώμασι βασιλέως. ἀλλ' οὐ συγχρῶμαι ὡς σαφέσι τοῖς
ῥήτοισι, ἀκολουθῶς δὲ τῇ ἐπιγραφῇ (ἐπιγέγραπται γὰρ τὸ
βιβλίον Παροιμίας) ζητῶ ταῦτα, ὡς αἰνίγματα. ἔθος γὰρ
τοῖς ἀνδράσι τούτοις τὰ ἕτερον μὲν τι αὐτόθεν δηλοῦντα,
ἕτερον δὲ ἐν ὑπονοίᾳ ἀπαγγέλλοντα, διαιρεῖν εἰς εἶδη πολλὰ, 10
ὧν ἐν εἶναι τὰς παροιμίας. διὸ καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις
ἡμῶν γέγραπται ὁ σωτὴρ ἡμῶν εἰρηκέναι· Ταῦτ' ἐν παροι-
μiais λελάληκα ὑμῖν· ἔρχεται ὥρα ὅτε οὐκέτι ἐν παροιμiais
λαλήσω ὑμῖν. οὐχ οἱ αἰσθητοὶ τοίνυν μύρμηκες σοφώτεροι
καὶ τῶν σοφῶν εἰσὶν, ἀλλ' οἱ δηλούμενοι ὡς ἐν εἶδει παροι- 15
μίων. οὕτω δὲ λεκτέον καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ζώων· ἀλλὰ
πάνυ ἀπλουστάτα νομίζει εἶναι καὶ ἰδιωτικὰ ὁ Κέλσος τὰ
Ἰουδαίων καὶ χριστιανῶν βιβλία, καὶ οἶεται τοὺς ἀλληγο-
ροῦντας αὐτὰ βιαζομένους τὸ βούλημα τῶν γραψάντων
τοῦτο ποιεῖν. ἐληλέγχθω οὖν καὶ διὰ τούτων ὁ Κέλσος 20
μάτην ἡμᾶς διαβάλλον· ἐληλέγχθω δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ περὶ
ὄψεων καὶ αἰσθῶν λόγος, ἀποφηνάμενος εἶναι τούτους ἀν-
θρώπων σοφωτέρους.

15. Θέλων δ' ἔτι διὰ πλειόνων μηδὲ τὰς περὶ τοῦ θείου
ἐννοίας ἐξαιρέτους εἶναι παρὰ τὰ θνητὰ πάντα ἐν τῷ γένει 25
τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τινὰ ἀποφῆναι
ἐννοοῦντα περὶ τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ τοιαῦτα διαφωνοῖαι γεγόνασι
καὶ τοῖς ὀξυτέροις τῶν πανταχοῦ ἀνθρώπων, Ἑλλήνων καὶ
βαρβάρων, φησὶν ὅτι 'Εἰ δ', ὅτι θείας ἐννοίας ἀνθρωπος

1 om. οἱ ἐτοιμ....τροφὴν N ἐτοιμάζοντες B 2 ἐποίησαντο]
ἐτοιμάζονται N 3 ἀβασίλευτόν ABC 4 στρατοπεδεύει ABC
4, 5 καλαβώτης AB 15 om. καὶ ABC εἰσι τῶν σοφῶν ABC

17 καὶ ἰδιωτικὰ ante νομίζει ABC 20, 21 ἐληλέγχθω (sic) N (bis)
24 δ' ἐτι] δέ τι N 26 ζώων post ἀποφῆναι ABC

NABC ἐπείληπται, νομίζεται ὑπερέχειν τῶν λοιπῶν ζώων· ἴστωσαν
 οἱ τοῦτο φάσκοντες ὅτι καὶ τούτου πολλὰ τῶν ἄλλων ζώων
 ἀντιποιηθήσεται· καὶ μάλα εἰκότως, τί γὰρ ἂν φαίη τις
 θειώτερον τοῦ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;
 5 τοῦτο τοίνυν ἄνθρωποι παρὰ τῶν ἄλλων ζώων, καὶ μάλιστα
 569 παρ' ὀρνίθων, μαθάνουσι· καὶ ὅσοι τῆς ἐκείνων ἐνδείξεως
 ἐπαΐουσιν, οὗτοι μαντικοί· εἰ δ' ὀρνιθες ἄρα καὶ ὅσα ἄλλα
 ζῶα μαντικά ἐκ θεοῦ προγιγνώσκοντα διὰ συμβόλων ἡμᾶς
 διδάσκει, τοσοῦτον ἔοικεν ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας
 10 ἐκεῖνα πεφυκέναι, καὶ εἶναι σοφώτερα καὶ θεοφιλέστερα.
 φασὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνοις
 εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που
 γνωρίζειν τὰ λεγόμενα, καὶ ἔργῳ δεικνύειν ὅτι γνωρίζου-
 σιν, ὅταν προειπόντες ὅτι ἔφασαν οἱ ὀρνιθες ὡς ἀπίασί ποι
 15 καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε δεικνύωσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ καὶ
 ποιούντας ἃ δὴ προείπον. ἐλεφάντων δὲ οὐδὲν εὐορκότερον
 οὐδὲ πρὸς τὰ θεία πιστότερον εἶναι δοκεῖ, πάντως δὴπου
 διότι γινώσκιν αὐτοῦ ἔχουσιν.' ὅρα δὲ ἐν τούτοις, ὅσα
 ζητούμενα παρὰ τοῖς φιλοσοφοῦσιν, οὐ μόνον Ἑλλήνων
 20 ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν βαρβάροις εἶθ' εὐρόντων εἴτε παρὰ τινων
 δαιμόνων μαθόντων τὰ περὶ οἰωνῶν καὶ τῶν ἄλλων ζώων,
 ἀφ' ὧν μαντεῖαί τινες ἀνθρώποις γίνεσθαι λέγονται, συναρ-
 πάζει καὶ ὡς ὁμολογούμενα ἐκτίθεται. πρῶτον μὲν γὰρ
 ἐξήγηται πότερον ἔστι τις τέχνη οἰωνιστικὴ καὶ ἀπαξαπλῶς
 25 ἢ διὰ ζώων μαντικὴ, ἢ οὐκ ἔστι· δεύτερον δὲ παρὰ τοῖς
 παραδεξαμένοις εἶναι τὴν δι' ὀρνίθων μαντικὴν οὐ συμπε-
 φώνηται ἢ αἰτία τοῦ τρόπου τῆς μαντείας· ἐπειδὴ περ οἱ
 μὲν ἀπό τινων δαιμόνων ἢ θεῶν μαντικῶν φασὶ γίνεσθαι
 τὰς κινήσεις τοῖς ζώοις, ὀρνισι μὲν εἰς διαφόρους πτήσεις
 30 καὶ εἰς διαφόρους φωνάς, τοῖς δὲ λοιποῖς εἰς τὰς τοιαυτὰς

3 ἀντιποιήσεται BC 7 om. ἄλλα N 10 θεοφιλέστατα N
 13 λεγόμενα] γνωόμενα N (sed λεγόμενα in marg.) 14 ὡς] ὅτι ABC
 ποι] που ABC 15 ποιήσωσι N ἀπελθόντας] ἀπίωντας BC;
 ἀπίωντες A 30 τοιάσδε N*

κινήσεις ἢ τοιασδί· ἄλλοι δὲ θειότερας αὐτῶν καὶ πρὸς NABC τοῦτ' ἐπιτηδείους εἶναι τὰς ψυχάς· ὅπερ ἐστὶν ἀπιθανώτατον.

16. Ἐχρῆν οὖν τὸν Κέλσον, διὰ τῶν προκειμένων βουλόμενον θειότερα καὶ σοφώτερα ἀποδείξαι τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων, κατασκευάσαι διὰ πλειόνων ὡς ὑπάρ- 5 χουσιν τὴν τοιανδί μαντικὴν καὶ τὴν ἀπολογίαν μετὰ τοῦτ' ἐναργεστέρως ἀποδείξαι· καὶ ἀποδεικτικῶς ἀποδοκιμάσαι μὲν τοὺς λόγους τῶν ἀναιρούντων τὰς τοιασδί μαντείας· ἀποδεικτικῶς δ' ἀνατρέφαι καὶ τοὺς λόγους τῶν εἰπόντων ἀπὸ δαιμόνων ἢ θεῶν γίνεσθαι τὰς κινήσεις τοῖς 10 ζώοις πρὸς τὸ μαντεύσασθαι· καὶ μετὰ ταῦτα κατασκευάσαι περὶ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων ψυχῆς ὡς θειότερας. οὕτω γὰρ ἂν πρὸς τὰ πιθानά αὐτοῦ ἐπιδειξαμένου φιλόσοφον περὶ τῶν τηλικούτων ἕξιν κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἐνέστημεν· ἀνατρέποντες μὲν τὸ ὅτι σοφώτερα τὰ ἄλογα ζῶα τῶν ἀνθρώπων· 15 ψευδοποιοῦντες δὲ καὶ ὅτι ἐννοίας ἔχει τοῦ θεοῦ ἱερωτέρας ἡμῶν, καὶ ὅτι ὁμιλίας ἔχει πρὸς ἄλληλα ἱεράς τινας. νυνὶ δ' ὁ ἐγκαλῶν ἡμῖν, ὅτι πιστεύομεν τῷ ἐπὶ πᾶσι θεῷ, ἀξιοῖ ἡμᾶς πιστεῦειν ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὀρνίθων θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας καὶ τρανότερας ἀνθρώπων. ὅπερ εἰ ἀληθές ἐστιν, 570 ὀρνιθες μᾶλλον τρανότερας Κέλσου ἔχουσι περὶ θεοῦ ἐννοίας. καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ Κέλσον, τοῦ ἐπὶ τοσοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἐξευτελίζοντος. ἀλλὰ γὰρ ὅσον ἐπὶ Κέλσῳ οἱ ὀρνιθες μείζονας καὶ θειότερας ἔχουσιν ἐννοίας, οὐ λέγω ἡμῶν χριστιανῶν ἢ τῶν ταῖς αὐταῖς ἡμῖν γραφαῖς χρω- 25 μένων Ἰουδαίων, ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν παρ' Ἑλλήσι θεολόγων· ἄνθρωποι γὰρ ἦσαν. μᾶλλον οὖν κατὰ Κέλσον κατείληφε τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν τὸ τῶν δῆθεν μαντικῶν ὀρνίθων

2 ἐπιτηδείους] + αὐτῶν NC

6 τοιάνδε N

om. τὴν ἀπολο-

γίαν ABC

7 ἐναργεστέρως] conj. Boherellus; ἐνεργ. NABC

om. ἀποδείξαι ABC

8 τοιασδί] τοιαύτας δεῖ N

15 om.

ζῶα ABC

17 ἡμῶν] + ἡ οὐδὲ ὅλως ἔχει AC

20 τρανώτερας N;

τρανωτ. AB

21 τρανῶτ. N; τρανωτ. A

κέλσου ante τραν.

ABC

25 γραφαῖς ἡμῖν ABC

27 οὖν] γάρ A; δὲ BC

NABC γένος, ἣ Φερεκύδης καὶ Πυθαγόρας καὶ Σωκράτης καὶ
 Πλάτων. καὶ ἔχρην γε ἡμᾶς πρὸς τοὺς ὄρνιθας φοιτᾶν
 διδασκάλους· ἢν, ὥσπερ κατὰ τὴν Κέλσον ὑπόληψιν δι-
 δάσκουσιν ἡμᾶς μαντικῶς τὰ ἐσόμενα, οὕτω καὶ τοῦ ἀμφι-
 5 βάλλειν περὶ τοῦ θείου ἀπαλλάξωσι τοὺς ἀνθρώπους, ἣν
 κατειλήφασιν τραγὴν περὶ αὐτοῦ ἔννοιαν παραδιδόντες.
 Κέλσῳ μὲν οὖν ἀκολουθεῖ, τῷ διαφέρειν ἡγουμένῳ τῶν
 ἀνθρώπων τοὺς ὄρνιθας, διδασκάλους αὐτὸν χρᾶσθαι ὄρνισι
 καὶ μηδενὶ οὕτως τῶν φιλοσοφησάντων παρ' Ἑλλήσιν.

- 10 17. Ἡμῖν δ' ὀλίγα πρὸς τὰ προκείμενα ἀπὸ πολλῶν
 λεκτέον, διελέγχουσι τὴν ἀχάριστον ψευδοδοξίαν πρὸς
 τὸν πεποιηκότα αὐτόν· ἄνθρωπος γὰρ καὶ Κέλσος ὢν, ἐν cf. Ps xlix
(xlviii) 12, 20
 τιμῇ ὢν, οὐ συνήκε· διὸ οὐδὲ παρασυνεβλήθη τοῖς ὄρνισι
 καὶ τοῖς ἄλλοις ἀλόγοις ζώοις, οἷς νομίζει εἶναι μαντικούς·
 15 ἀλλ' ἐκείνοις παραχωρήσας τὰ πρωτεῖα, ὑπὲρ Αἰγυπτίους
 τοὺς τὰ ἄλογα ζῶα ὡς θεοὺς προσκυνούντας ἑαυτὸν
 ὑπέταξε, τὸ δ' ὅσον ἐπ' αὐτῷ καὶ πᾶν τὸ τῶν ἀνθρώπων
 γένος ὡς χεῖρον καὶ ἑλαττον νοοῦν περὶ τοῦ θείου, τοῖς
 ἀλόγοις ζώοις. προηγουμένως μὲν οὖν ζητήσθω, πότερον
 20 ὑπάρχει ἢ δι' ὄρνιθων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων πεπιστευ-
 μένων εἶναι μαντικῶν μαντικῇ, ἢ μὴ ὑπάρχει. καὶ γὰρ
 οὐκ εὐκαταφρόνητός ἐστιν εἰς ἑκάτερα ἐπιχειρούμενος ὁ
 λόγος· ὅπου μὲν δυσωπῶν μὴ παραδέξασθαι τὸ τοιοῦτον,
 ἵνα μὴ τὸ λογικὸν ἀντὶ τῶν δαιμονίων χρηστηρίων ὄρνισι
 25 χρήσεται, καταλιπὼν ἐκεῖνα· ὅπου δὲ διὰ μαρτυρουμένης
 ὑπὸ πολλῶν ἐναργείας παριστάς, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ μεγίστων
 διεσώθησαν κινδύνων, πεισθέντες τῇ δι' ὄρνιθων μαντικῇ.
 ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος δεδόσθω ὑπαρκτὸν εἶναι τὴν οἰωνιστι-
 κήν· ἵνα καὶ οὕτω δείξω τοῖς προκαταληφθεῖσιν, ὅτι καὶ

3, 4 διδάσκων ABC 4 καὶ] + περὶ N 7 τῷ] τὸ NAB
 9 οὕτως] ἄλλω ABC 13 παρεσυνεβλήθη B ὄρνισι] κτή-
 νεσι ABC 14 om. ἀλόγοις N 24 δαιμόνων N 25 κατα-
 λιπὼν NBC; καταλειπὼν (sic) A διαμαρτυρουμένης N 26 ὑπὸ]
 ἀπὸ ABC ἐνεργείας AC

τούτου διδομένου πολλή ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνθρώπου παρὰ τὰ **ABC**
 ἄλογα ζῶα καὶ παρ' αὐτὰ τὰ μαντικά ὑπεροχὴν, καὶ οὐδαμῶς
 πρὸς ἐκεῖνα συγκριτὴν. λεκτέον οὖν ὅτι, εἴπερ τις θεία
 φύσις ἦν ἐν αὐτοῖς τῶν μελλόντων προγνωστικὴ, καὶ ἐπὶ
 τοσοῦτον πλουσία ὡς ἐκ περιουσίας καὶ τῷ βουλομένῳ τῶν **5**
 ἀνθρώπων δηλοῦν τὰ ἐσόμενα· δηλονότι πολὺ πρότερον τὰ **571**
 περὶ ἑαυτῶν ἐγίνωσκον· γινώσκοντα δὲ τὰ περὶ ἑαυτῶν
 ἐφυλάξατο ἂν ἀναπτῆναι κατὰ τοῦδε τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ
 παγίδας καὶ δίκτυα ἀνθρωποὶ ἔστησαν κατ' αὐτῶν, ἡ
 τοξόται σκοπῷ χρώμενοι τοῖς ἵπταμένοις βέλη ἐπ' αὐτὰ **10**
 ἀπέλυον. πάντως δ' ἂν καὶ προγιγνώσκοντες αἰετοὶ τὴν
 κατὰ τῶν νεοσσῶν ἐπιβουλήν, εἴτε τῶν ἀναβαινόντων πρὸς
 αὐτοὺς ὄφειν καὶ διαφθειρόντων αὐτοὺς, εἴτε καὶ τινων
 ἀνθρώπων εἴτ' εἰς παιδιὰν εἴτε καὶ εἰς ἄλλην τινὰ χρεῖαν
 καὶ θεραπείαν λαμβανόντων αὐτοὺς, οὐκ ἂν ἐνόσσευσαν **15**
 ἔνθα ἔμελλον ἐπιβουλεύεσθαι· καὶ ἀπαξαπλῶς οὐκ ἂν ποτε
 τῶν ζώων τι τούτων ἄλωτὸν ἀνθρώποις ἦν, ὡς ἀνθρώπων
 θεώτερον καὶ σοφώτερον.

18. Ἄλλὰ καὶ, εἴπερ οἰωνοὶ οἰωνοῖς μάχονται, <εἰ>
 ὡς φησιν ὁ Κέλσος, θείαν φύσιν ἔχοντες οἱ μαντικοὶ ὄρνεις **20**
 καὶ τὰ ἄλλα ἄλογα ζῶα καὶ ἐννοίας τοῦ θείου καὶ πρό-
 γνωσιν περὶ μελλόντων, τὰ τοιαῦτα ἐτέροις προεδήλουν·
 οὗτ' ἂν ἡ καθ' Ὁμηρον στρουθὸς ἐνόσσευσεν ὅπου δράκων
 ἔμελλεν αὐτὴν καὶ τὰ τέκνα ἀφανίσειν· οὗτ' ἂν ὁ κατὰ τὸν
 αὐτὸν ποιητὴν δράκων οὐκ ἐφυλάξατο ὑπὸ τοῦ αἰετοῦ ληφ- **25**
 θῆναι. φησὶ γὰρ ὁ ἐν ποιήσει θαυμαστός Ὁμηρος περὶ
 μὲν τοῦ προτέρου τοιαῦτα·

Hom II ii
308 ff.

Ἐνθ' ἐφάνη μέγα σῆμα· δράκων ἐπὶ νῶτα δαφονινός

3 παρ' ἐκεῖνα **N** **6** om. πολὺ **ABC** **7** om. γινώσκοντα
 δὲ **N*** **8** ἐφυλάξαντο **AC** om. ἂν **N** **10, 11** ἀπέλυον ἐπ' αὐτὰ
ABC **13** ὄφειν] σοφῶν **N*** **19** μάχονται] διαλέγονται
 conj. Boherellus **el]** addidi ex conjectura **21** om. ἄλλα **NC**
22 περὶ τὴν περὶ **AB**; περὶ τῶν **C** **τά]** καὶ **AB** **24** ἀφανί-
 ζειν **ABC** **25** ἐφυλάξατο] + τὸ **ABC**

NABC Σμερδαλέος, τὸν δ' αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φώσδε,
 Βωμοῦ ὑπαίξας, πρὸς ῥα πλατάνιστον ὄρουσεν.
 Ἔνθα δ' ἔσαν στρουθοῖο νεοσσοὶ, νήπια τέκνα,
 Ὅζω ἐπ' ἀκροτάτῳ πετάλοις ὑποπεπτηῶτες,
 5 Ὀκτώ· ἀτὰρ μήτηρ ἐνάτη ἦν, ἣ τέκε τέκνα.
 Ἔνθ' ὄγε τοὺς ἐλεεινὰ κατήσθιε τετριγώτας·
 Μήτηρ δ' ἀμφεποτᾶτο ὀδυρομένη φίλα τέκνα·
 Τὴν δ' ἐλελιξάμενος πτέρυγος λάβεν ἀμφιαχυῖαν.
 Αὐτὰρ ἐπεὶ κατὰ τέκν' ἔφαγε στρουθοῖο καὶ αὐτήν·
 10 Τὸν μὲν ἀρίζηλον θῆκέν θεός, ὅσπερ ἔφηνεν·
 Λᾶαν γάρ μιν ἔθηκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω.
 Ἡμεῖς δ' ἑσταότες θαυμάζομεν οἶον ἐτύχθη.
 Ὡς οὖν δεινὰ πέλωρα θεῶν εἰσῆλθ' ἐκατόμβας.

περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, ὅτι

15 Ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν,
 Αἰετὸς ὑψιπέτης, ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων,
 Φοινήμεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον,
 Ζωὸν, ἔτ' ἀσπαίροντα· ὁ δ' οὐπω λήθετο χάρμης.
 Κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στήθος παρὰ δεξιῇ,
 20 Ἰδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ ἔθεν ἦκε χαμᾶζε,
 572 Ἀλγῆσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὀμίλῳ·
 Αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῆς ἀνέμοιο.
 Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, ὅπως ἴδον αἰόλον ὄφιν
 Κείμενον ἐν μέσσοισι, Διὸς τέρας αἰγιοόχοιο.
 25 Ἄρ' οὖν ὁ μὲν αἰετὸς ἦν μαντικός, ὁ δὲ δράκων, ἐπεὶ καὶ
 τούτῳ χρώνται τῷ ζώῳ οἱ οἰωνοσκόποι, οὐκ ἦν μαντικός;
 τί δὲ, ἐπεὶ τὸ ἀποκληρωτικὸν εὐελεγκτόν ἐστιν, οὐχὶ καὶ τὸ
 ἀμφοτέρους εἶναι μαντικούς ἐλεγχθεῖν ἄν; οὐκ ἂν γὰρ ὁ
 δράκων ὦν μαντικός οὐκ ἐφυλάξατο τάδε τινα ἀπὸ τοῦ
 30 αἰετοῦ παθεῖν; καὶ ἄλλα δ' ἂν μυρία τοιαῦτα εὔροι τις παρα-

Hom II xii
200 ff.

1 τὸν δ'] τὸν δὴ N; δν B; δ A; δν ρ' C
 10 ὥσπερ AC 11 θῆκε N 21 ἐγκάββαλ' N 25 αἰετὸς N
 30 αἰετοῦ N εὐρη N

φώσδε ABC

Hom II ii
309cf. Hom Od
xv 526

δείγματα, παριστάντα ὅτι οὐ τὰ ζῶα μὲν ἐστὶν ἐν ἑαυτοῖς ἌΒC
ἔχοντα μαντικὴν ψυχὴν· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν ποιητὴν καὶ
τοὺς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων, 'αὐτὸς Ὀλύμπιος ἦκε φῶσδε'
κατὰ δέ τι σημεῖον καὶ 'Ἀπόλλων ἀγγέλω χρήται ἱέρακι·
κίρκος γὰρ Ἀπόλλωνος εἶναι λέγεται ταχὺς ἄγγελος.

5

19. Κατὰ δὲ ἡμᾶς δαίμονές τινες φαῦλοι καὶ (ἢν' οὕτως
ὀνομάσω) τιτανικοὶ ἢ γιγάντιοι, ἀσεβεῖς πρὸς τὸ ἀληθῶς
θεῖον καὶ τοὺς ἐν οὐρανῷ ἀγγέλους γεγενημένοι, καὶ πε-
σόντες ἐξ οὐρανοῦ καὶ περὶ τὰ παχύτερα τῶν σωμάτων καὶ
ἀκάθαρτα ἐπὶ γῆς καλινδούμενοι· ἔχοντές τι περὶ τῶν μελ- 10
λόντων διορατικόν, ἅτε γυμνοὶ τῶν γῆϊνων σωμάτων τυγ-
χάνοντες, καὶ περὶ τὸ τοιοῦτον ἔργον καταγινόμενοι, βου-
λόμενοι ἀπάγειν τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος,
ὑποδύονται τῶν ζώων τὰ ἀρπακτικώτερα καὶ ἀγριώτερα καὶ
ἄλλα πανουργότερα, καὶ κινουσιν αὐτὰ πρὸς ὃ βούλονται, 15
ὅτε βούλονται· ἢ τὰς φαντασίας τῶν τοιωνδὶ ζώων τρέπου-
σιν ἐπὶ πτήσεις καὶ κινήσεις τοιάσδε· ἢν' ἄνθρωποι, διὰ τῆς
ἐν τοῖς ἀλόγοις ζώοις ἀλυσκόμενοι μαντικῆς, θεὸν μὲν τὸν
περιέχοντα τὰ ὅλα μὴ ζητῶσι μηδὲ τὴν καθαρὰν θεοσέβειαν
ἐξετάζωσι, πέσωσι δὲ τῷ λογισμῷ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ τοὺς 20
ὄρνεις καὶ τοὺς δράκοντας, ἔτι δ' ἀλώπεκας καὶ λύκους.
καὶ γὰρ παρατετήρηται τοῖς περὶ ταῦτα δεινοῖς, ὅτι αἱ ἐναρ-
γέστεραι προγνώσεις διὰ τῶν τοιούτων ζώων γίνονται· ἅτε
μὴ δυναμένων τῶν δαιμόνων ἐν τοῖς ἡμερωτέροις τῶν ζώων
τοσοῦτον, ὅσον δύνανται διὰ τὸ παραπλήσιον τῆς κακίας, 25
καὶ οὐ κακίαν μὲν οἰονεῖ δὲ κακίαν οὖσαν ἐν τοῖς τοιοισδὶ
τῶν ζώων, ἐνεργῆσαι τάδε τὰ ζῶα.

20. Ὅθεν εἶπερ ἄλλο τι Μωσέως τεθαύμακα, καὶ τὸ
τοιοῦτον θαύματος εἶναι ἀποφανοῦμαι ἄξιον, ὅτι φύσεις

1 παριστάνοντα ABC om. μὲν ABC 1, 2 ἔχοντα ἐν ἑαυ-
τοῖς ABC 3 φῶσδε AC; φῶσδε B 5 om. γὰρ N
12 om. τὸ N 16 ὅτε βούλονται] N (supr. lin.) B; ὅτε καὶ βούλονται
AC 20 ἐξετάζωσι AB om. καὶ N 22, 23 ἐνερ-
γέστεραι NA 26 om. μὲν ABC 29 εἶναι post ἄξιον N^{corr};
om. N* ἀποφανοῦμαι N

*ABC κατανοήσας ζώων διαφόρους, καὶ εἴτ' ἀπὸ τοῦ θεοῦ μαθὼν
 τὰ περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἐκάστῃ ζώῳ συγγενῶν δαιμόνων,
 εἴτε καὶ αὐτὸς ἀναβαίνων τῇ σοφίᾳ εὐρῶν, ἐν τῇ περὶ ζώων
 διατάξει πάντα μὲν ἀκάθαρτα ἔφησεν εἶναι τὰ νομιζόμενα
 5 παρ' Αἰγυπτίοις καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων εἶναι
 μαντικά, ὡς ἐπίπαν δὲ εἶναι καθαρὰ τὰ μὴ τοιαῦτα. καὶ
 ἐν ἀκαθάρτοις παρὰ Μωσῇ ἐστὶ λύκος καὶ ἀλώπηξ καὶ cf. Lev.
 δράκων, αἰετός τε καὶ ἰέραξ, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις. καὶ ὡς
 573 ἐπίπαν οὐ μόνον ἐν τῷ νόμῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προφήταις
 10 εὖροις ἂν ταῦτα τὰ ζῶα εἰς παράδειγμα τῶν κακίστων
 παραλαμβανόμενα, οὐδέ ποτε δὲ εἰς χρηστὸν πρᾶγμα ὀνο-
 μαζόμενον λύκον ἢ ἀλώπεκα. ἔοικεν οὖν τις εἶναι ἐκάστῃ
 δαιμόνων εἶδει κοινωνία πρὸς ἕκαστον εἶδος ζώων. καὶ
 ὥσπερ ἐν ἀνθρώποις ἄνθρωποι ἀνθρώπων ἰσχυρότεροί τινές
 15 εἰσιν, οὐ πάντως διὰ τὸ ἦθος· τὸν αὐτὸν τρόπον δαίμονες
 δαιμόνων εἶεν ἂν ἐν μέσοις δυνατώτεροι· καὶ οἶδε μὲν τοῖσδε
 τοῖς ζώοις χρώμενοι εἰς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ
 βούλημα τοῦ καλουμένου ἐν τοῖς λόγοις ἡμῶν ἄρχοντος τοῦ cf. Jn xii 31;
 αἰῶνος τούτου, ἔτεροι δὲ δι' ἄλλον εἶδους προδηλοῦντες. a Co iv 4
 20 καὶ ὅρα ἐφ' ὅσον εἰσὶν οἱ δαίμονες μιαιοὶ, ὡς καὶ γαλαῖς
 ὑπὸ τινων παραλαμβάνεσθαι πρὸς τὸ δηλοῦν τὰ μέλλοντα.
 καὶ σὺ δὲ παρὰ σαντῷ κρῖνον ὁπότερόν ἐστι βέλτιον
 παραδέξασθαι, ὅτι ὁ ἐπὶ πᾶσι θεὸς καὶ ὁ τούτου υἱὸς κινουσι
 τοὺς ὀρνίθας καὶ τὰ λοιπὰ ζῶα εἰς μαντικὴν, ἣ οἱ κινουντες
 25 τὰ τοιαῦτα τῶν ζώων, καὶ οὐκ ἀνθρώπους παρόντων ἀνθρώπων,
 δαίμονες εἰσι φαῦλοι καὶ, ὡς ὠνόμασε τὰ ἱερά ἡμῶν γράμ-
 ματα, ἀκάθαρτοι.

21. Εἴπερ δὲ θεία ἐστὶν ἡ τῶν ὀρνίθων ψυχὴ διὰ τὸ δι'
 αὐτῶν προλέγεσθαι τὰ μέλλοντα· πῶς οὐχὶ μάλλον, ὅπου
 30 κληδόνες ὑπ' ἀνθρώπων λαμβάνονται, θείαν εἶναι φήσομεν
 τὴν ψυχὴν ἐκείνων, δι' ὧν αἱ κληδόνες ἀκούονται; θεία οὖν

8 om. τε N

ἀνθρώποι N

30 ὑπ' ἀπὸ N

11 λαμβανόμενα ABC

17 ἀπάντην N

31 ἐκείνων] conj. Guetius; ἐκείνην NABC

14 ἀνθρώπων

23 ὁ post τούτου N (supr. lin.)

τις ἦν κατὰ τοὺς τοιούσδε ἢ παρὰ τῷ Ὁμήρῳ ἀλετρίσι, περὶ KABC
τῶν μνηστήρων εἰπούσα·

cf. Hom Od
iv 685; KX
116, 119

Ὑστάτα καὶ πύματα νῦν ἐνθάδε δειπνήσειαν.
κακείνη μὲν θεία ἦν· ὁ δὲ τηλικούτος Ὀδυσσεὺς, ὁ τῆς
Ὀμηρικῆς Ἀθηνᾶς φίλος, οὐκ ἦν θεῖος, ἀλλὰ συνεῖς τῶν 5
ἀπὸ τῆς θείας ἀλετρίδος εἰρημένων κληδόνων ἔχαιρεν, ὡς ὁ
ποιητὴς φησι· Χαῖρε δὲ κληδόνι διός Ὀδυσσεύς. ἦδη
δὲ ὄρα, εἴπερ οἱ ὄρνιθες θείαν ἔχουσι ψυχὴν καὶ αἰσθάνονται
τοῦ θεοῦ ἦ, ὡς ὁ Κέλσος ὀνομάζει, τῶν θεῶν· δηλονότι καὶ
ἡμεῖς πταρνύμενοι οἱ ἄνθρωποι, ἀπὸ τινος ἐν ἡμῖν οὔσης 10
θειότητος καὶ μαντικῆς περὶ τὴν ψυχὴν ἡμῶν πταρνύμεθα.
καὶ γὰρ τοῦτο μαρτυρεῖται ὑπὸ πολλῶν· διὸ καὶ ὁ ποιητὴς
λέγει τό· Ὁ δ' ἐπέπταρεν εὐχομένοιο. διὸ καὶ ἡ Πηνελόπη
φησίν·

cf. Hom Od
xvii 547 ff.

Οὐχ ὀράας, ὃ μοι υἱὸς ἐπέπταρε σοῖσιν ἔπεισιν; 15

22. Τὸ δ' ἀληθῶς θεῖον εἰς τὴν τῶν περὶ μελλόντων
γνώσιν οὔτε τοῖς ἀλόγοις χρήται ζωοῖς, οὔτε τοῖς τυχοῦσι
τῶν ἀνθρώπων· ἀλλὰ ψυχᾷς ἀνθρώπων ἱερωτάταις καὶ
καθαρωτάταις, ἄστινας θεοφορεῖ καὶ προφήτας ποιεῖ.
διόπερ εἴ τι ἄλλο θαυμασίως εἴρηται ἐν τῷ Μωσέως νόμῳ, 20
καὶ τὰ τοιαῦτα ἐν τούτοις κατατακτέον· Οὐκ οἰωνεῖσθε 574
οὐδ' ὄρνιθοσκοπήσετε. καὶ ἀλλαχοῦ· Τὰ γὰρ ἔθνη, οὓς
κύριος ὁ θεὸς σου ἐξολοθρεύσει ἀπὸ προσώπου σου, οὗτοι
κληδόνων καὶ μαντειῶν ἀκούσονται· σοὶ δὲ οὐχ οὕτως
ἔδωκε κύριος ὁ θεὸς σου. εἴθ' ἐξῆς φησί· Προφήτην ἀνα- 25
στήσει σοι κύριος ὁ θεὸς σου ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου. βουλη-
θεὶς δέ ποτε ὁ θεὸς δι' οἰωνοσκόπου ἀποτρέψαι ἀπὸ τῆς
οἰωνιστικῆς, πεποίηκε πνεῦμα ἐν τῷ οἰωνοσκόπῳ εἰπεῖν·
Num xxiii 23 Οὐ γάρ ἐστιν οἰωνισμὸς ἐν Ἰακώβ, οὐδὲ μαντεία ἐν Ἰσραὴλ·
κατὰ καιρὸν ῥηθήσεται τῷ Ἰακώβ καὶ τῷ Ἰσραὴλ, τί ἐπι- 30

Lev xix 26

Deut xviii
14; cf. 12

Deut xviii 15

Num xxiii 23

11 θειότητος] ποιότητος N 13 om. τό ABC 15 ὀράς KAC
σοῖς ἐπέσει (sic) C; οἰων ἐπεισι N; πᾶσιν ἐπεισιν Hom. 16 ἀληθές
N 17 τυγχάνουσι N 21 ἐν τοῖς τοιούτοις N 22 ὄρνι-
θοσκοπήσεσθε ABC 23 ἀπὸ] ἐκ ABC 28 οἰωνοσκοπικῆς
ABC

NABC τελέσει ὁ θεός. ταῦτα δὴ γινώσκοντες ἡμεῖς καὶ τὰ τού-
 τοις παραπλήσια, τηρεῖν βουλόμεθα μυστικῶς εἰρημένην
 ἐντολὴν τήν· Πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν· ἵνα μὴ Prov iv 23
 ἐπιβῇ τι τῶν δαιμονίων τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, ἢ πνευμά
 5 τι τῶν ἐναντίων πρὸς ᾧ βούλεται τρέψῃ τὸ φανταστικὸν
 ἡμῶν. εὐχόμεθα δὲ λάμψαι ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸν cf. 2 Co iv 6
 φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, ἐπιδημοῦντος
 ἡμῶν τῷ φανταστικῷ πνεύματος θεοῦ καὶ φαντάζοντος
 ἡμᾶς τὰ τοῦ θεοῦ· ἐπεὶ ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοι cf. Ro viii 14
 10 υἱοὶ εἰσι θεοῦ.

23. Χρὴ δ' εἰδέναι ὅτι τὸ τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν
 οὐ πάντως θεῖόν ἐστι· καθ' αὐτὸ γὰρ μέσον ἐστὶ, καὶ πίπτον
 εἰς φαύλους καὶ ἀστείους. καὶ ἱατροὶ γοῦν ἀπὸ ἱατρικῆς
 προγιγνώσκουσί τινα, καὶ φαῦλοι τὸ ἥθος τυγχάνωσιν·
 15 οὕτω δὲ καὶ κυβερνήται, καὶ μοχθηροὶ τυγχάνωσιν ὄντες,
 προγιγνώσκουσιν ἐπισημασίας καὶ ἀνέμων σφοδρότητας καὶ
 τροπὰς περὶ τὸ περιέχον ἕκ τινος πείρας καὶ παρατηρήσεως·
 καὶ οὐ δὴ πού παρα τοῦτο θεῖους τις αὐτοὺς εἶναι φήσει,
 ἔαν τύχωσι μοχθηροὶ εἶναι τὸ ἥθος. ψεῦδος οὖν τὸ παρὰ
 20 τῷ Κέλσῳ λεγόμενον, τό· 'Τί ἂν φαίη τις θεϊότερον τοῦ
 τὰ μέλλοντα προγιγνώσκειν τε καὶ προδηλοῦν;' ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'πολλὰ τῶν ζώων ἀντιποιεῖσθαι θείας ἐννοίας·'
 οὐδὲν γὰρ τῶν ἀλόγων ἐννοίαν ἔχει τοῦ θεοῦ. ψεῦδος δὲ
 καὶ τὸ 'ἐγγυτέρω τῆς θείας ὁμιλίας εἶναι τὰ ἄλογα ζῶα·'
 25 ὅπου γε καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ ἔτι φαῦλοι, καὶ ἐπ' ἄκρον
 προκόπτωσι, πόρρω εἰσὶ τῆς θείας ὁμιλίας. μόνοι δὲ ἄρα
 οἱ κατὰ ἀλήθειαν σοφοὶ καὶ ἀψευδῶς εὐσεβεῖς ἐγγυτέρω
 τῆς θείας ὁμιλίας εἰσὶν· ὅποιοί εἰσιν οἱ καθ' ἡμᾶς προφήται
 καὶ Μωσῆς, ᾧ μεμαρτύρηκε διὰ τὴν πολλὴν καθαρότητα ὁ
 30 λόγος εἰπών· Ἐγγιεὶ Μωσῆς μόνος πρὸς τὸν θεόν, οἱ δὲ Ex xxiv
 λοιποὶ οὐκ ἐγγιούσι. πῶς δὲ ἀσεβῶς ὑπὸ τοῦ ἀσέβειαν

10 υἱοὶ θεοῦ εἰσιν AB; εἰσιν υἱοὶ θεοῦ C 11 προγιγνώσκειν τὰ
 μέλλοντα ABC 17 τηρήσεως N 18 φησι N 19 ἔαν] ἂν N
 26 δὴ] δεῖ AB; δὲ C 31 ἀσεβὲς N

ἡμῖν ἐγκαλοῦντος εἶρηται τὸ 'οὐ μόνον σοφώτερα εἶναι τὰ NABC
 ἄλογα τῶν ζώων τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως, ἀλλὰ καὶ θεο-
 φιλέστερα'; καὶ τίς οὐκ ἂν ἀποτραπείη προσέχων ἀνθρώπῳ
 λέγοντι δράκοντα καὶ ἀλώπεκα καὶ λύκον καὶ ἄετον καὶ
 ἰέρακα τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως εἶναι θεοφιλέστερα; 575
 ἀκολουθεῖ δ' αὐτῷ τὸ λέγειν ὅτι, εἴπερ θεοφιλέστερα τάδε
 τὰ ζῶα τῶν ἀνθρώπων, δῆλον ὅτι καὶ Σωκράτους καὶ Πλά-
 τωνος καὶ Πυθαγόρου καὶ Φερεκύδου καὶ ὧν πρὸ βραχέος
 ὕμνησε θεολόγων θεοφιλέστερά ἐστι ταῦτα τὰ ζῶα. καὶ
 ἐπεύξαιτό γε ἂν τις αὐτῷ λέγων· Εἴπερ θεοφιλέστερά ἐστι 10
 τάδε τὰ ζῶα τῶν ἀνθρώπων, γένοιο μετ' ἐκείνων θεοφιλῆς
 καὶ ἐξομοιωθείης τοῖς κατὰ σέ ἀνθρώπων θεοφιλεστέροις.
 καὶ μὴ ὑπολαμβάνετω γε ἄρὰν εἶναι τὸ τοιοῦτον· τίς γὰρ
 οὐκ ἂν εὐξαιτο οἷς πείθεται εἶναι θεοφιλεστέροις γενέσθαι
 πάντῃ παραπλήσιος, ἵνα καὶ αὐτὸς ὡς ἐκείνοι γένηται 15
 θεοφιλῆς;

24. Θέλων δὲ τὰς ὁμιλίας τῶν ἀλόγων ζώων εἶναι τῶν
 ἡμετέρων ἱερωτέρας ὁ Κέλσος, οὐ τοῖς τυχοῦσιν ἀνατίθῃσι
 τὴν ἱστορίαν ταύτην, ἀλλὰ τοῖς συνετοῖς. συνετοὶ δὲ κατὰ
 ἀλήθειάν εἰσιν οἱ σπουδαῖοι, οὐδεὶς γὰρ φαῦλος συνετός. 20
 λέγει τοίνυν τὸν τρόπον τοῦτον ὅτι 'φασὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων
 οἱ συνετοὶ καὶ ὁμιλίας ἐκείνοις εἶναι, δηλονότι τῶν ἡμετέρων
 ἱερωτέρας· καὶ αὐτοὶ που γνωρίζειν τὰ λεγόμενα καὶ ἔργῳ
 δεικνύειν ὅτι οὐκ ἀγνοοῦσιν, ὅταν προειπόντες ὅτι ἔφασαν
 οἱ ὄρνιας ὅτι ἀπίασί ποι καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε, 25
 δεικνύουσιν ἀπελθόντας ἐκεῖ καὶ ποιοῦντας ἃ ἤδη προείπον·
 κατὰ μὲν οὖν τὸ ἀληθὲς οὐδεὶς συνετὸς τοιαῦτα ἰστόρησε,
 καὶ οὐδεὶς σοφὸς ἱερωτέρας εἶπεν εἶναι τὰς τῶν ἀλόγων
 ζώων ὁμιλίας τῆς τῶν ἀνθρώπων. εἰ δ' ὑπὲρ τοῦ ἐξετάσαι
 τὰ Κέλσου τὰκόλουθον σκοπῶμεν, δῆλον ὅτι κατ' αὐτὸν 30
 ἱερώτεραι τῶν σεμνῶν Φερεκύδου καὶ Πυθαγόρου καὶ Σω-

3 ἀποστραφεῖη προσέχειν BC
 vel ἐκεῖνα N (scriptura incerta)
 μεν C

5 om. τῶν N
 25 δι] ὡς N

15 ἐκεῖνο
 30 σκοποῦ-

NABC κράτους καὶ Πλάτωνος καὶ τῶν φιλοσόφων ὁμιλιῶν εἰσὶν
 αἱ τῶν ἀλόγων ζώων· ὅπερ ἐστὶ καὶ αὐτόθεν οὐ μόνον
 ἀπεμφαῖνον ἀλλὰ καὶ ἀτοπώτατον. ἵνα δὲ καὶ πιστευσωμέν
 τινας ἐκ τῆς ἀσήμεου φωνῆς τῶν ὀρνίθων μαθόντας, ὅτι
 5 ἀπίαςί ποι οἱ ὀρνιθες καὶ ποιήσουσι τόδε ἢ τόδε, προδηλοῦν·
 καὶ τοῦτ' ἐροῦμεν ἀπὸ τῶν δαιμόνων συμβολικῶς ἀνθρώποις
 δεδολῶσθαι, κατὰ σκοπὸν τὸν περὶ τοῦ ἀπατηθῆναι ὑπὸ
 τῶν δαιμόνων τὸν ἀνθρώπου, καὶ κατασπασθῆναι αὐτοῦ τὸν
 νοῦν ἀπ' οὐρανοῦ καὶ θεοῦ ἐπὶ γῆν καὶ τὰ ἔτι κατωτέρω.

10 25. Οὐκ οἶδα ὃ ὅπως ὁ Κέλσος καὶ ὄρκου ἐλεφάντων
 ἤκουσε, καὶ ὅτι εἰσὶν οὗτοι πιστότεροι πρὸς τὸ θεῖον ἡμῶν
 καὶ γινώσκιν ἔχουσι τοῦ θεοῦ. ἐγὼ γὰρ πολλὰ μὲν καὶ
 θαυμαστά οἶδα περὶ τῆς φύσεως τοῦ ζώου καὶ τῆς ἡμερότη
 τος ἱστορούμενα, οὐ μὴν καὶ περὶ ὄρκων ἐλέφαντος σύνοιδα
 15 εἰρησθαι παρά τινι· εἰ μὴ ἄρα τὸ ἡμερον καὶ τὴν ὥσπερ εἰ
 πρὸς ἀνθρώπους αὐτῶν συνθήκην, ἅπαξ γενομένων ὑπ'
 αὐτοῖς, εὐορκίαν τηρουμένην ὠνόμασεν, ὅπερ καὶ αὐτὸ
 ψεύδός ἐστιν. εἰ γὰρ καὶ σπανίως, ἀλλ' οὖν γε ἰσθόρηται,
 576 ὅτι μετὰ τὴν δοκοῦσαν ἡμερότητα ἐξηγρώθησαν ἐλέφαντες
 20 κατὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ φόνους ἐποίησαν, καὶ διὰ τοῦτο
 κατεδικάσθησαν ἀναιρεθῆναι, ὥς οὐκέτι χρήσιμοι· ἐπεὶ δὲ
 παραλαμβάνει μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ κατασκευάσαι, ὥς οἴεται,
 εὐσεβεστέρους εἶναι τοὺς πελαργοὺς τῶν ἀνθρώπων, τὰ
 περὶ τοῦ ζώου ἱστορούμενα ἀντιπελαργοῦντος καὶ τροφὰς
 25 φέροντος τοῖς γεγεννηκόσι· λεκτέον ὅτι καὶ τοῦτ' οὐκ ἀπὸ
 θεωρήματος τοῦ περὶ τοῦ καθήκοντος ποιοῦσιν οἱ πελαργοὶ
 οὐδ' ἀπὸ λογισμοῦ, ἀλλ' ἀπὸ φύσεως, βουληθείσης τῆς
 κατασκευαζούσης αὐτοὺς φύσεως παράδειγμα ἐν ἀλόγοις
 ζώοις δυσωπῆσαι δυνάμενον ἀνθρώπου ἐκθίσθαι περὶ τοῦ
 30 χάριτας ἀποτινύειν τοῖς γεγεννηκόσιν. εἰ δὲ ᾗδε Κέλσος
 ὁσφ διαφέρει λόγῳ ταῦτα ποιεῖν τοῦ ἀλόγως καὶ φυσικῶς

4 ὅτι] + καὶ ABC
 15 ἡμερον] ἡμέτερον N
 φόνους ἐποίησαν N

5 τάδε ἢ τόδε N
 18 om. γε ABC

9 καὶ [pr.] + τοῦ ABC
 20 om. καὶ

αὐτὰ ἐνεργεῖν, οὐκ ἂν εὐσεβεστέρους εἶπε τοὺς πελαργοὺς **NABC**
 τῶν ἀνθρώπων. ἔτι δὲ, ὡς ὑπὲρ εὐσεβείας τῶν ἀλόγων
 ζῶων ἱστάμενος ὁ Κέλσος, παραλαμβάνει τὸ Ἀράβιον ζῶον,
 τὸν φοίνικα, διὰ πολλῶν ἐτῶν ἐπιδημοῦν Αἰγύπτῳ, καὶ
 φέρον ἀποθανόντα τὸν πατέρα καὶ ταφέντα ἐν σφαίρᾳ **5**
 σμύρνης, καὶ ἐπιτιθὲν ὅπου τὸ τοῦ ἡλίου τέμενος. καὶ
 τοῦτο δὲ ἱστόρηται μὲν, δύναται δὲ, εἴανπερ ἢ ἀληθὲς, καὶ
 αὐτὸ φυσικὸν τυγχάνειν· ἐπιδαψιλευσαμένης τῆς θείας
 προνοίας καὶ ἐν ταῖς διαφοραῖς τῶν ζῶων παραστῆσαι τοῖς
 ἀνθρώποις τὸ ποικίλον τῆς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κατασκευῆς **10**
 φθάνον καὶ ἐπὶ τὰ ὄρνεα· καὶ ζῶόν τι μονογενὲς ὑπέστησεν,
 ἵνα καὶ τοῦτο ποιήσῃ θαυμασθῆναι οὐ τὸ ζῶον, ἀλλὰ τὸν
 πεποιηκότα αὐτό.

26. Ἐπεὶ οὖν τούτοις πᾶσιν ἐπιφέρει ὁ Κέλσος τό·
 ‘Οὐκ οὐν ἀνθρώπῳ πεποιήται τὰ πάντα, ὥσπερ οὐδὲ λέοντι **15**
 οὐδὲ αἰετῷ οὐδὲ δελφίνι· ἀλλ’ ὅπως ὅδε ὁ κόσμος ὡς ἂν
 θεοῦ ἔργον ὁλόκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται·
 τούτου χάριν μεμέτρηται τὰ πάντα οὐκ ἀλλήλων, ἀλλ’ εἰ
 μὴ πάρεργον, ἀλλὰ τοῦ ὅλου· καὶ μέλει τῷ θεῷ τοῦ ὅλου,
 καὶ τοῦτ’ οὐποτε ἀπολείπει πρόνοια, οὐδὲ κάκιον γίνεται, **20**
 οὐδὲ διὰ χρόνου πρὸς ἑαυτὸν ὁ θεὸς ἐπιστρέφει, οὐδ’ ἀν-
 θρώπων ἕνεκα ὀργίζεται, ὥσπερ οὐδὲ πιθήκων οὐδὲ μυῶν·
 οὐδὲ τούτοις ἀπειλεῖ, ὧν ἕκαστον ἐν τῷ μέρει τὴν αὐτοῦ
 μοῖραν εἴληφε· φέρε καὶ διὰ βραχέων πρὸς ταῦτ’ ἀπαν-
 τήσωμεν. οἶμαι δὴ ἀποδεδεῖχέναι ἐκ τῶν προειρημένων, **25**
 πῶς ἀνθρώπῳ καὶ παντὶ λογικῷ τὰ πάντα πεποιήται· προη- **577**
 γουμένως γὰρ διὰ τὸ λογικὸν ζῶον τὰ πάντα δεδημιούργηται.
 Κέλσος μὲν οὖν λεγέτω ὅτι οὕτως οὐκ ἀνθρώπῳ, ὡς οὐδὲ

3 ἱστάμενος] μαχόμενος **N** 4 ἐπιδημοῦντα **B** 5 φέρον **N***;
 φέροντα **BC*** σφαίραις **BC**; σφέραις **A** 6 ἐπιτιθέντα **NB**
 7 δὲ (pr.)] δὴ **AC**; δι **B** 15 τὰ πάντα] πάντα **N***; ταῦτα **N^{corr}**
 19 πάρεργον] πᾶν ἔργον **N^{corr} AC** 21 ἑαυτὸν] conj. Boherellus
 (cf. p. 151 l. 11); αὐτὸ **NABC** ἐπιστρέφει **AB^{1 corr} C** 24 ἀλη-
 χεν **AB** 28 οὕτως οὐκ ἀνθρώπῳ] οὐκ ἀνθρώπῳ οὖν **AB**; οὐκ ἀν-
 θρώπῳ **C** om. ὡς **N**

ΗΑΒC λέοντι οὐδ' οἷς ὀνομάζει· ἡμεῖς δ' ἐροῦμεν, οὐ λέοντι ὁ
 δημιουργὸς οὐδὲ ἀετῷ οὐδὲ δελφῖνι ταῦτα πεποίηκεν· ἀλλὰ
 πάντα διὰ τὸ λογικὸν ζῶον, καὶ ὅπως ὁδε ὁ κόσμος ὥς ἂν
 θεοῦ ἔργον ὁλόκληρον καὶ τέλειον ἐξ ἀπάντων γένηται.
 5 τούτῳ γὰρ συγκαταθετόν ὥς καλῶς εἰρημένῳ. μέλει δὲ
 τῷ θεῷ οὐχ ὥς Κέλσος οἶεται μόνου τοῦ ὅλου, ἀλλὰ παρὰ
 τὸ ὅλον ἐξαιρέτως παντὸς λογικοῦ. καὶ οὐδέποτε ἀπολεί-
 ψει πρόνοια τὸ ὅλον· οἰκονομεῖ γὰρ, καὶ ἄν κάκιον γένηται
 διὰ τὸ λογικὸν ἁμαρτάνον μέρος τι τοῦ ὅλου, καθάρσιον
 10 αὐτοῦ ποιεῖν, καὶ διὰ χρόνου ἐπιστρέφειν τὸ ὅλον πρὸς
 ἑαυτόν. ἀλλ' οὐδὲ πιθήκων μὲν ἕνεκα ὀργίζεται οὐδὲ μυῶν
 ἀνθρώποις δὲ ἐπάγει, ἅτε παραβᾶσι τὰς φυσικὰς ἀφορμὰς,
 δίκην καὶ κόλασιν, καὶ τούτοις διὰ προφητῶν ἀπειλεῖ καὶ
 διὰ τοῦ ἐπιδημήσαντος ὄλῳ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων σω-
 15 τήρος· ἵνα διὰ τῆς ἀπειλῆς ἐπιστραφῶσι μὲν οἱ ἀκούσαντες,
 οἱ δὲ ἀμελήσαντες τῶν ἐπιστρεπτικῶν λόγων δίκας κατ'
 ἀξίαν τίσωσιν, ἃς πρέπον θεὸν ἐπιτιθέναι κατὰ τὸ ἑαυτοῦ
 συμφερόντως τῷ παντὶ βούλημα τοῖς τοιαύτης καὶ οὕτως
 ἐπιπόνου δεομένοις θεραπείας καὶ διορθώσεως. ἀλλὰ γὰρ
 20 καὶ τοῦ τετάρτου τόμου αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος,
 αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὸν λόγον. θεὸς δὲ δῶή διὰ τοῦ
 υἱοῦ αὐτοῦ, ὃς ἐστι θεὸς λόγος καὶ σοφία καὶ ἀλήθεια καὶ
 δικαιοσύνη καὶ πᾶν ὃ τί ποτε θεολογοῦσαι φασὶν περὶ
 25 τόμου ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἐντευξομένων, καὶ διανύσαι κάκεινον
 μετὰ τῆς τοῦ λόγου αὐτοῦ εἰς τὴν ἡμετέραν ψυχὴν ἐπι-
 δημίας καλῶς.

1, 2 ὁ δημιουργὸς post πεποίηκεν ABC 3 ὅπως] + ἂν N
 5 om. ὥς N 6 ὥς] + ὁ ABC 8 τοῦ ὅλου ABC γίνηται N
 15 ἀποστραφῶσι 17 τὸ] τῶν N 23, 24 om. περὶ αὐτοῦ N*; ins.
 post θεολογοῦσαι N^{corr}

XXI.

Περὶ ἀγτεζογσίου καὶ τῶν δοκογντων τοῦτο ἀναι- ABD
ρεῖν ῥητῶν γραφικῶν λγςις καὶ ἔρμηνεία. ἐκ τοῦ
περὶ ἀρχῶν τρίτου τόμου.

Ι. Ἐπεὶ δὲ ἐν τῷ κηρύγματι τῷ ἐκκλησιαστικῷ πε-
ριέχεται ὁ περὶ κρίσεως δικαίας θεοῦ λόγος, ὅστις καὶ τοὺς 5
ἀκούοντας, πιστευθεὶς εἶναι ἀληθῆς, προκαλεῖται ἐπὶ τὸ
καλῶς βιοῦν καὶ παντὶ τρόπῳ φεύγειν τὴν ἁμαρτίαν, δηλον-
ότι συγκατατιθεμένους τὸ ἐφ' ἡμῖν εἶναι τὰ ἐπαίνου καὶ
ψόγου ἄξια· φέρε καὶ τὰ περὶ τοῦ αὐτεξουσίου ἰδίᾳ ὀλίγα
διαλάβωμεν, ἀναγκαιοτάτου ὡς ἐνι μάλιστα προβλήματος. 10
ἵνα δὲ νοήσωμεν τί τὸ αὐτεξούσιον, τὴν ἔννοιαν αὐτοῦ ἀνα-
πτύξαι δεῖ, ἵνα ταύτης σαφηνισθείσης ἀκριβῶς παρασταθῇ
τὸ ζητούμενον. τῶν κινουμένων τὰ μὲν τινα ἐν ἑαυτοῖς
ἔχει τὴν τῆς κινήσεως αἰτίαν, ἕτερα δὲ ἐξωθεν μόνον κινεῖται.
ἐξωθεν μὲν οὖν μόνον κινεῖται τὰ φορητὰ, οἷον ξύλα καὶ 15
λίθοι καὶ πᾶσα ἡ ὑπὸ ἐξέως μόνης συνεχομένη ὕλη. ὑπεξή-
ρήσθω δὲ νῦν τοῦ λόγου τὸ κίνησιν λέγειν τὴν ῥύσιν τῶν
σωμάτων, ἐπεὶ μὴ χρεῖα τούτου πρὸς τὸ προκείμενον. ἐν
ἑαυτοῖς δὲ ἔχει τὴν αἰτίαν τοῦ κινεῖσθαι ζῶα καὶ φυτὰ καὶ
ἀπαξαπλῶς ὅσα ὑπὸ φύσεως καὶ ψυχῆς συνέχεται, ἐξ ὧν 20
φασὶν εἶναι καὶ τὰ μέταλλα. πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ πῦρ
αὐτοκίνητόν ἐστι, τάχα δὲ καὶ αἱ πηγαί. τῶν δὲ ἐν ἑαυτοῖς
τὴν αἰτίαν τοῦ κινεῖσθαι ἐχόντων, τὰ μὲν φασιν ἐξ ἑαυτῶν
κινεῖσθαι, τὰ δὲ ἀφ' ἑαυτῶν· ἐξ ἑαυτῶν μὲν τὰ ἄψυχα, ἀφ' 109
ἑαυτῶν δὲ τὰ ἔμψυχα. καὶ ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖται τὰ ἔμ- 25
ψυχα, φαντασίας ἐγγινομένης ὁρμὴν προκαλουμένης. καὶ
πάλιν ἐν τισι τῶν ζώων φαντασίαι γίνονται ὁρμὴν προ-

1 Ru. I. 108; deest folium in C
22 αὐτοῖς B

16, 17 ὑπεξηρήσθω AB

AB(C)(D) καλούμεναι, φύσεως φανταστικῆς τεταγμένως κινούσης τὴν ὀρμὴν, ὡς ἐν τῷ ἀράχῃ φαντασία τοῦ ὑφαίνειν γίνεται, καὶ ὀρμὴ ἀκολουθεῖ ἐπὶ τὸ ὑφαίνειν, τῆς φανταστικῆς αὐτοῦ φύσεως τεταγμένως ἐπὶ τοῦτο αὐτὸν προκαλουμένης, 5 καὶ οὐδενὸς ἄλλου μετὰ τὴν φανταστικὴν αὐτοῦ φύσιν πεπιστευμένου τοῦ ζώου· καὶ ἐν τῇ μελίσσει ἐπὶ τὸ κηροπλαστεῖν.

2. Τὸ μέντοι λογικὸν ζῶον καὶ λόγον ἔχει πρὸς τῇ φανταστικῇ φύσει, τὸν κρίνοντα τὰς φαντασίας καὶ τινὰς 10 μὲν ἀποδοκιμάζοντα τινὰς δὲ παραδεχόμενον ἵνα ἄγῃται τὸ ζῶον κατ' αὐτάς. ὕθεν ἐπεὶ ἐν τῇ φύσει τοῦ λόγου εἰσὶν ἀφορμαὶ τοῦ θεωρῆσαι τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν, αἷς ἐπόμενοι θεωρήσαντες τὸ καλὸν καὶ τὸ αἰσχρὸν αἰρούμεθα μὲν τὸ καλὸν, ἐκκλίνομεν δὲ τὸ αἰσχρὸν· ἐπαινετοὶ μὲν 15 ἐσμεν ἐπιδόντες ἑαυτοὺς τῇ πράξει τοῦ καλοῦ, ψεκτοὶ δὲ κατὰ τὸ ἐναντίον. οὐκ ἀγνοητέον μέντοι γε ὅτι τὸ πλεόν τῆς εἰς πάντα τεταγμένης φύσεως ποσῶς ἐστὶν ἐν τοῖς ζώοις, ἐπὶ τὸ πλεόν δὲ ἢ ἐπὶ τὸ ἔλαττον· ὥστε ἐγγύς που εἶναι, ἢν' οὕτως εἴπω, τοῦ λογικοῦ τὸ ἐν τοῖς ἰχθυεῦσι 20 κυσὶν ἔργον καὶ ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἵπποις. τὸ μὲν οὖν ὑποπτεῖν τόδε τι τῶν ἔξωθεν φαντασίαν ἡμῖν κινεῖν τοιάνδε ἢ τοιάνδε, ὁμολογουμένως οὐκ ἔστι τῶν ἐφ' ἡμῖν· τὸ δὲ κρίναι οὕτωςι χρήσασθαι τῷ γενομένῳ ἢ ἐτέρως, οὐκ ἄλλου τινὸς ἔργον ἢ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου ἐστίν, ἥτοι παρὰ 110 τὰς ἀφορμὰς ἐνεργούντος ἡμᾶς πρὸς τὰς ἐπὶ τὸ καλὸν προκαλουμένας καὶ τὸ καθήκον ὁρμὰς, ἢ ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἐκτρέποντος.

3. Εἰ δέ τις αὐτὸ τὸ ἔξωθεν λέγοι εἶναι τοιόνδε, ὥστε ἀδυνάτως ἔχειν ἀντιβλέψαι αὐτῷ τοιῷδε γενομένῳ, οὗτος 30 ἐπιστησάτω τοῖς ἰδίοις πάθεσι καὶ κινήμασιν, εἰ μὴ εὐδόκησις γίνεται καὶ συγκατάθεσις καὶ ῥοπή τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐπὶ τόδε τι διὰ τὰςδε τὰς πιθανότητας. οὐ γὰρ, φέρ'

4 προκαλουμένης] rursus incipit C 26 προκαλουμένας] restitui;
προσκαλουμένας ABC

εἰπεῖν, ἡ γυνὴ τῷ κρίναντι ἐγκρατεύεσθαι καὶ ἀνέχειν ABC
 ἑαυτὸν ἀπὸ μίξεων, ἐπιφανείσα καὶ προκαλεσαμένη ἐπὶ τὸ
 ποιῆσαι τι παρὰ πρόθεσιν, αὐτοτελὲς αἰτία γίνεται τοῦ τὴν
 πρόθεσιν ἀθετῆσαι. πάντως γὰρ εὐδοκήσας τῷ γαργαλισμῷ
 καὶ τῷ λείψ τῆς ἡδονῆς, ἀντιβλέψαι αὐτῷ μὴ βεβουλημένος 5
 μηδὲ τὸ κεκριμένον κυρῶσαι, πράττει τὸ ἀκόλαστον. ὁ δέ
 τις ἔμπαλιν, τῶν αὐτῶν συμβεβηκότων τῷ πλείονα μα-
 θήματα ἀνειληφότι καὶ ἡσκηκότι,—οἱ μὲν γαργαλισμοὶ
 καὶ οἱ ἐρεθισμοὶ συμβαίνουσιν, ὁ λόγος δέ, ἅτε ἐπὶ πλείον
 ἰσχυροποιηθεὶς καὶ τραφεὶς τῇ μελέτῃ, καὶ βεβαιωθεὶς τοῖς 10
 δόγμασι πρὸς τὸ καλὸν ἢ ἐγγύς γε τοῦ βεβαιωθῆναι
 γεγενημένος, ἀνακρούει τοὺς ἐρεθισμοὺς καὶ ὑπεκλύει τὴν
 ἐπιθυμίαν.

4. Τὸ δὲ τούτων οὕτως ἡμῖν γινομένων τὰ ἔξωθεν αἰ-
 τιᾶσθαι καὶ ἑαυτοὺς ἀπολῦσαι ἐγκλήματος, ὁμοίους ἑαυτοὺς 15
 ἀποφηναμένους ξύλοις καὶ λίθοις ἔλकुσθῆσιν ὑπὸ τῶν
 ἔξωθεν αὐτὰ κινησάντων, οὐκ ἀληθὲς οὐδὲ εὔγνωμον, 111
 βουλομένου τε λόγος ἐστὶν ὁ τοιοῦτος τὴν ἔννοιαν τοῦ
 αὐτεξουσίου παραχαράττειν. εἰ γὰρ πυθοίμεθα αὐτοῦ, τί
 ἦν τὸ αὐτεξουσίον, λέγοι ἂν ὅτι εἰ μηδὲν τῶν ἔξωθεν 20
 ἀπῆντα ἐμοῦ τότε τι προθεμένου τὸ ἐπὶ τὸ ἐναντίον προ-
 καλούμενον. πάλιν τε αὖ ψιλὴν τὴν κατασκευὴν αἰτιᾶσθαι
 παρὰ τὸ ἐναργές ἐστι· λόγου παιδευτικοῦ τοὺς ἀκρατεστά-
 τους καὶ τοὺς ἀγριωτάτους παραλαμβάνοντος, εἰ τῇ προ-
 τροπῇ παρακολουθήσαιεν, καὶ μεταβάλλοντος· ὥστε παρὰ 25
 πολὺ γεγονέναι τὴν προτροπὴν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον
 μεταβολήν· πολλάκις τῶν ἀκολαστοτάτων βελτιόνων
 γινομένων παρὰ τοὺς τῇ φύσει πρότερον οὐ δοκοῦντας εἶναι
 τοιούτους, καὶ τῶν ἀγριωτάτων ἐπὶ τοσοῦτον ἡμερότητας
 μεταβαλλόντων, ὥστε τοὺς μηδὲ πώποτε οὕτως ἀγριωθέντας 30
 ἀγρίους εἶναι δοκεῖν συγκρίσει τοῦδέ τινος μεταβεβληκότος

11 om. ἡ AB

15 ἀπολύειν A

16 ἀποφαινομένους A

21 τί] ἐστὶ C

23, 24 ἀκρατεστέρους AC

24 ἀγριωτέρους C

26 προτροπὴν] τροπὴν A

ABC ἐπὶ τὸ ἡμερον. ὀρώμην τε ἐτέρους εὐσταθεστάτους καὶ σεμνοτάτους ἐκ διαστροφῆς ἐπὶ τὰς χεῖρους διατριβὰς ἐκκρουομένους τοῦ σεμνοῦ καὶ εὐσταθοῦς· ὥστε εἰς ἀκολασίαν αὐτοὺς μεταβαλεῖν, πολλάκις ἀρχομένους τῆς ἀκο-
 5 λασίας μεσοῦσης τῆς ἡλικίας, καὶ ἐμπίπτοντας εἰς ἀταξίαν μετὰ τὸ παρελθυθῆναι τὸ τῆς νεότητος, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει, ἄστατον. οὐκοῦν ὁ λόγος δείκνυσιν ὅτι τὰ μὲν ἔξωθεν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, τὸ δὲ οὕτως ἢ ἐναντίως χρῆσασθαι αὐτοῖς τὸν λόγον κριτὴν παραλαβόντα καὶ ἐξεταστήν τοῦ
 10 πῶς δεῖ πρὸς τὰδε τινὰ τῶν ἔξωθεν ἀπαντῆσαι, ἔργον ἐστὶν ἡμέτερον.

5. Ὅτι δὲ ἡμέτερον ἔργον τὸ βιώσαι καλῶς ἐστὶ, καὶ αἰτεῖ ἡμᾶς τοῦτο ὁ θεός, ὡς οὐκ αὐτοῦ ὄν οὐδὲ ἐξ ἐτέρου τινὸς παραγινόμενον ἢ, ὡς οἴονται τινες, ἀπὸ εἰμαρμένης,
 112 ἀλλ' ὡς ἡμέτερον ἔργον, μαρτυρήσει ὁ προφήτης Μιχαῖας λέγων· Εἰ ἀνηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν; ἢ τί κύριος Mic vi 8 ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ κυρίου θεοῦ σου; καὶ Μωσῆς· Τέθεικα πρὸ προσώπου σου τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς Deut xxx 19
 20 καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου· ἐκλεξάι τὸ ἀγαθὸν καὶ πορεύου ἐν αὐτῷ. καὶ Ἡσαΐας· Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται· τὸ γὰρ στόμα κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς· Εἰ ὁ λαός μου Ps lxxxi
 25 ἤκουσέ μου, καὶ Ἰσραὴλ ταῖς ὁδοῖς μου εἰ ἐπορεύθη, ἐν τῷ (lxxx) 13 f. μηδενὶ ἂν τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν ἐταπείνωσα, καὶ ἐπὶ τοὺς θλίβοντας αὐτοὺς ἐπέβαλον ἂν τὴν χειρὰ μου· ὡς ἐπὶ τῷ λαῷ ὄντος τοῦ ἀκούειν καὶ πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς τοῦ θεοῦ. καὶ ὁ σωτὴρ δὲ λέγων τό· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι Mt v 39
 30 τῷ πονηρῷ· καί· Ὅτι ὅς ἂν ὀργισθῇ τῷ ἀδελφῷ, ἔνοχος Mt v 22

15 ἀλλ'] + ἡ AC	μιχαῖας ante προφήτης B	17 τὸ] τοῦ
AB 18 κυρίου] + τοῦ C	20 ἐκλέξασθαι AC	20, 21 πορεύεσθαι
AC 21 αὐτό B	25 om. καὶ C	26 om. ἂν B
καὶ ἐπὶ—χειρὰ μου B	30 om. ὅτι C	26, 27 om.

Mt v 28 ἔσται τῇ κρίσει· καί· ὅς ἐὰν ἐμβλέψῃ γυναῖκα πρὸς τὸ ABC ἐπιθυμῆσαι, ἥδη ἐμοίχενσεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καὶ εἴ τινα ἄλλην δίδωσιν ἐντολὴν, φησὶν ὡς ἐφ' ἡμῖν ὄντος τοῦ φυλάξαι τὰ προστεταγμένα· καὶ εὐλόγως, ἐνόχων ἡμῶν τῇ κρίσει ἐσομένων εἰ παραβαίνομεν αὐτά. ὅθεν καί, 5

Mt vii 24, 26 Πᾶς, φησὶν, ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιῶν αὐτοὺς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ὠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν· καὶ τὰ ἐξῆς· Ὁ δὲ ἀκούων καὶ μὴ ποιῶν ὁμοίός ἐστιν ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ὠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ἄμμον· καὶ τὰ ἐξῆς. καὶ λέγων 10

Mt xxv 34 f. δὲ τοῖς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε πρὸς με, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου· καὶ τὰ ἐξῆς· ἐπέινασα γὰρ καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα καὶ ἐποτίσατέ με· σφόδρα σαφῶς ὡς αἰτίοις οὖσι τοῦ ἐπαινέισθαι δίδωσι τὰς ἐπαγγελίας. καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τοῖς ἐτέροις, ὡς ψεκτοῖς παρ' αὐτοὺς, λέγει 113

Mt xxv 41 τό· Πορεύεσθε οἱ κατακραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον. ἴδωμεν δὲ πῶς καὶ ὁ Παῦλος ὡς αὐτεξουσίους ἡμῖν διαλέγεται καὶ ἑαυτοῖς αἰτίοις τυγχάνουσιν ἀπωλείας ἢ σωτηρίας. *Ἡ τοῦ πλούτου γὰρ, φησὶ, τῆς χρηστότητος αὐτοῦ

Ro ii 4 ff. καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν 20 ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ· τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ δόξαν καὶ τιμὴν καὶ 25 ἀφθαρσίαν ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας καὶ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ ὀργὴ καὶ θυμὸς, θλίψις καὶ στενοχωρία, ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ

1 ἀν Α γυναῖκα C 2 ἐπιθυμῆσαι] + αὐτὴν C ἐμοί-
 χενσεν] + αὐτὴν C 3 φησὶν ἐντολὴν A; φυσικὴν ἐντολὴν C
 5 παραβαίνομεν C om. εἰ παραβ. αὐτά A 6 om. ὁ B
 15 αὐτοῖς A; αὐτοῦ B^{corr.} prl. ^{man.} 23 om. καὶ (sec.) A 27 ἀπει-
 θοῦσι] + μέν A^{mark} C om. τῇ (pr.) C 28 θυμὸς] + καὶ C ἀν-
 θρώπου] + ἐπὶ A

ABC Ἑλληνας· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ
τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι. μυρία μὲν
οὖν ἔστιν ἐν ταῖς γραφαῖς σφόδρα σαφῶς παριστῶντα τὸ
αὐτεξούσιον.

- 5 6. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ ἐναντίον, τουτέστι τὸ μὴ ἐφ' ἡμῖν
τυγχάνειν τηρεῖν τὰς ἐντολὰς καὶ σώζεσθαι, καὶ τὸ παρα-
βαίνειν αὐτὰς καὶ ἀπόλλυσθαι, περισπᾶ ῥητά τινα ἀπὸ τῆς
παλαιᾶς καὶ τῆς καινῆς· φέρε ἀπὸ μέρους καὶ ἐκ τούτων
10 παραθέμενοι θεασώμεθα αὐτῶν τὰς λύσεις, ἵνα ἀφ' ὧν
τὰ δοκοῦντα ἀναιρεῖν τὸ αὐτεξούσιον ἐπισκέψηται τὰ περὶ
τῆς λύσεως αὐτῶν. καὶ δὴ πολλοὺς κεκίνηκε τὰ περὶ τοῦ
Φαραῶ, περὶ οὗ χρηματίζων ὁ θεὸς φησιν· Ἐγὼ δὲ σκλη- Ex iv 21,
vii 3
114 ρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραῶ· πλεονάκεις. εἰ γὰρ ὑπὸ θεοῦ
15 σκληρύνεται, καὶ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἁμαρτάνει, οὐκ
αὐτὸς ἑαυτῷ τῆς ἁμαρτίας αἷτιος· εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲ αὐτεξ-
ούσιος ὁ Φαραῶ· καὶ φήσκει τις ὅτι ἐκ τοῦ ὁμοίου οἱ
ἀπολλύμενοι οὐκ αὐτεξούσιοι οὐδὲ παρ' ἑαυτοὺς ἀπολύν-
ται. καὶ ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ δὲ λεγόμενον τό· Ἐξελῶ αὐτῶν Ezek xi 19 f.
20 τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐμβαλῶ σαρκίνας, ὅπως ἐν τοῖς
προστάγμασί μου πορεύωνται καὶ τὰ δικαιώματά μου
φυλάσσωσι· κινήσαι ἄν τινα ὥς τοῦ θεοῦ διδόντος τὸ
πορεύεσθαι ἐν ταῖς ἐντολαῖς καὶ φυλάσσειν τὰ δικαιώματα,
ἐν τῷ τὸ ἐμποδιζόν ὑπεξηρῆκεναι, τὴν λιθίνην καρδίαν, καὶ
25 τὸ κρεῖττον ἐντεθεικέναι, τὴν σαρκίνην. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ
ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, τί ὁ σωτὴρ ἀποκρίνεται πρὸς τοὺς
πυθομένους, διὰ τί ἐν παραβολαῖς τοῖς πολλοῖς λαλεῖ·
Ἰνα, φησὶν, βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες ἀκού- Mc iv 12; cf.
Lc viii 10
30 αὐτοῖς. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῷ Παύλῳ τό· Οὐ τοῦ θέλοντος Ro ix 16

1 om. καὶ τιμὴ C 5 om. μὴ A 7 περισσὰ C 18 ἑαυ-
τῶν A 24 ὑπεξηρῆκεναι AB; ἐξηρῆκεναι C 28 καὶ φησιν
ἵνα C; καὶ φησιν A* (+ ἵνα A^{margin}) ἀκούοντες] + μὴ A^{corr} C
29 om. μὴ C ἀφεθήσεται AC

οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ. καὶ ἐν ABC (cat
 cf. Phil ii 13 ἄλλοις· Καὶ τὸ θέλειν δὲ καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστίν.
 Ro ix 18 f. καὶ ἐν ἄλλοις· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκλη-
 ρύνει. ἔρεῖς μοι οὖν, τί ἐτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι
 cf. Ga v 8 αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; καί· Ἡ πεισμονὴ ἐκ τοῦ καλοῦντος, 5
 Ro ix 20 f. καὶ οὐκ ἐξ ἡμῶν. Μενούγγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ
 ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; καὶ πάλιν· Μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα
 τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν
 ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ
 μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ταῦτα γὰρ καθ' 10
 ἑαυτὰ ἱκανὰ ἐστὶ τοὺς πολλοὺς ἐκταράξαι, ὡς οὐκ ὄντος τοῦ
 ἀνθρώπου αὐτεξουσίου, ἀλλὰ τοῦ θεοῦ σώζοντος καὶ ἀπολ-
 λύντος οὓς ἐὰν αὐτὸς βούληται.

7. Ἀρξώμεθα τοίνυν ἀπὸ τῶν περὶ τοῦ Φαραὼ εἰρη- 115
 μένων ὡς σκληρυνομένου ὑπὸ θεοῦ, ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν 15
 Ro ix 18 λαόν· ᾧ συνεξετασθήσεται ἅμα καὶ τὸ ἀποστολικόν· Ἄρ'
 οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει, καὶ ἐπεὶ
 χρῶνται τοῦτοις τῶν ἑτεροδόξων τινὲς, σχεδὸν καὶ αὐτοὶ τὸ
 αὐτεξούσιον ἀναιροῦντες, διὰ τὸ φύσεις εἰσάγειν ἀπολ-
 λυμένας, ἀνεπιδέκτους τοῦ σώζεσθαι, καὶ ἐτέρας σωζομένας, 20
 ἀδυνάτως ἐχούσας πρὸς τὸ ἀπολέσθαι· τὸν τε Φαραὼ φασὶ
 φύσεως ὄντα ἀπολλυμένης διὰ τοῦτο σκληρύνεσθαι ὑπὸ
 τοῦ θεοῦ, ἐλεούντος μὲν τοὺς πνευματικούς σκληρύνοντος
 δὲ τοὺς χοϊκούς· φέρε ἴδωμεν ὃ τί ποτε καὶ λέγουσι.
 πευσόμεθα γὰρ αὐτῶν εἰ χοϊκῆς φύσεως ὁ Φαραὼ ἦν· 25
 ἀποκρινόμενοις δὲ ἐροῦμεν ὅτι ὁ τῆς χοϊκῆς φύσεως
 πάντως ἀπειθεῖ θεῷ· εἰ δὲ ἀπειθεῖ, τίς χρεῖα σκληρύνεσθαι
 αὐτοῦ τὴν καρδίαν, καὶ τοῦτο οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ πλεονάκις;
 εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ δυνατόν ἦν πείθεσθαι αὐτὸν καὶ πάντως
 ἐπεισθῇ ἂν, ἅτε οὐκ ὦν χοϊκός, ὑπὸ τῶν τεράτων καὶ 30

1 ἐλεούντος A 2 om. δὲ C 3 om. καὶ ἐν ἄλλοις B 8ν δὲ]
 καὶ 8ν C 4 οὖν μοι C 5 θελήματι C 6 ἐξ] ἐκ τοῦ
 στόματος C 7 om. ὧ A 8 om. εἰ C 11 αὐτὰ AC 16, 17 ἄρ'
 οὖν] hic post periphrasin incipit cat 17, 18 καὶ ἐπεὶ χρῶνται]
 ἐπεὶ γὰρ χρῶνται cat; καὶ ἐπιχρῶνται AC 27 ἀπειθεῖ]+τῷ C cat

ABC καὶ σημείων δυσωπούμενος, χρήζει δὲ αὐτοῦ ὁ θεός, ὑπὲρ τοῦ
 ἐνδείξασθαι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πολλῶν τὰ μεγαλῆα, ἐπὶ
 πλείον ἀπειθοῦντος· διὰ τοῦτο αὐτοῦ σκληρύνει τὴν καρ-
 διάν. ταῦτα δὲ λελέγεται πρῶτον πρὸς αὐτοὺς, εἰς τὸ
 5 ἀνατραπῆναι ὃ ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι φύσεως ἦν ἀπολλυ-
 μένης ὁ Φαραώ. τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ παρὰ τῷ ἀπο-
 στόλῳ λεγομένου λεκτέον πρὸς αὐτούς. τίνας γὰρ σκλη-
 ρύνει ὁ θεός; τοὺς ἀπολλυμένους, ὥς τι πεισομένους εἰ μὴ
 116 σκληρυνθεῖν; ἢ δηλονότι σωθησομένους, τῷ μὴ εἶναι αὐτοὺς
 10 φύσεως ἀπολλυμένους; τίνας δὲ καὶ ἐλεεῖ; ἄρα τοὺς σωθη-
 σομένους; καὶ πῶς χρεῖα ἐλέου δευτέρου αὐτοῖς, ἅπαξ
 κατασκευασθεῖσι σωθησομένοις καὶ πάντως διὰ τὴν φύσιν
 μακαρίους ἐσομένοις; εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ ἐπιδέχονται ἀπώλειαν
 εἰ μὴ ἐλεθθεῖν, ἐλεοῦνται, ἢ ὅπερ ἐπιδέχονται μὴ λάβωσι
 15 τὸ ἀπολέσθαι, ἀλλὰ γένωνται ἐν χώρᾳ σωζομένων. καὶ
 ταῦτα μὲν πρὸς ἐκείνους.

8. Ἐπαπορητέον δὲ πρὸς τοὺς νομίζοντας νενοηκέναι
 τὸ Ἐσκληρυνε, τί δήποτε λέγουσι τὸν θεὸν ἐνεργούντα
 σκληρύνειν καρδίαν, καὶ τί προτιθέμενον τοῦτο ποιεῖν;
 20 τηρεῖτωσαν γὰρ καὶ ἔννοιαν θεοῦ κατὰ μὲν τὸ ὑγιὲς δικαίου
 καὶ ἀγαθοῦ· εἰ δὲ μὴ βούλονται, ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτοῖς
 συγκεχωρήσθω, δικαίου· καὶ παραστησάτωσαν πῶς ὁ
 ἀγαθὸς καὶ δίκαιος ἢ ὁ δίκαιος μόνον φαίνεται δικαίως
 σκληρύνων καρδίαν τοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι ἀπολλυμένου·
 25 καὶ πῶς ὁ δίκαιος αἷτιος ἀπωλείας γίνεται καὶ ἀπειθείας,
 τῶν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τὸ σκληρύνεσθαι καὶ ἀπειθῆσαι αὐτῷ
 κολαζομένων. τί δὲ αὐτῷ καὶ μέμφεται, λέγων· Σὺ δὲ ^{cf. Ex iv 23,}
 οὐ βούλει ἐξαποστεῖλαι τὸν λαόν μου. Ἴδου, πατάσσω ^{ix 17}
^{cf. Ex xii 12}
 πάντα τὰ πρωτότοκα ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τὸν πρωτότοκόν σου·
 30 καὶ ὅσα ἄλλα ἀναγέγραπται ὥς τοῦ θεοῦ λέγοντος διὰ
 Μωσέως τῷ Φαραώ; ἀναγκαῖον γὰρ τὸν πιστεύοντα ὅτι

5 εἴη AC 8 ὥς τι] ὥς τί BC cat' om. ὥς—πεισομ. A
 om. μὴ cat' 10 om. καὶ C cat' 21 βούλωνται AB*
 23 δικαίως] B cat; δίκαιος A; om. C 24 τοῦ BC

ἀληθεῖς αἱ γραφαὶ καὶ ὅτι ὁ θεὸς δίκαιος, ἐὰν εὐγνώμων ᾖ, ABC cat
ἀγωνίζεσθαι πῶς ἐν ταῖς τοιαύταις λέξεσι δίκαιος τρανῶς
νοηθῇ. εἰ μὲν γὰρ ἀπογραφάμενός τις γυμνῇ τῇ κεφαλῇ
ἴστατο πρὸς τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν δημιουργόν, ἄλλων ἔδει
λόγων πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δέ φασι διακεῖσθαι περὶ αὐτοῦ ὥς
περὶ δικαίου, καὶ ἡμεῖς ὥς περὶ ἀγαθοῦ ἅμα καὶ δικαίου,
σκοπήσωμεν πῶς ἂν ὁ ἀγαθὸς καὶ δίκαιος σκληρύνῃ τὴν
καρδίαν Φαραώ. 117

9. Ὅρα τοίνυν εἰ διὰ τίνος παραδείγματος, ᾧ ὁ ἀπό-
στολος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐχρήσατο, δυνάμεθα παραστή- 10
cf. Ro ix 18 σαι πῶς μὴ ἐνεργεῖα ὁ θεὸς ὃν μὲν ἐλεεῖ ὃν δὲ σκληρύνει
οὐ προτιθέμενος σκληρύνειν, ἀλλὰ διὰ προθέσεως χρηστῆς,
ἢ ἐπακολουθεῖ διὰ τὸ τῆς κακίας ὑποκείμενον τοῦ παρ'
ἑαυτοῖς κακοῦ τὸ σκληρύνεσθαι, σκληρύνειν λεγόμενος τὸν 15
He vi 7 f. σκληρυνόμενον. Γῆ, φησὶν, ἡ πιούσα τὸν ἐπ' αὐτῆς 15
ἐρχόμενον ὑέτον, καὶ τίκτουσα βοτάνην εὐθετον ἐκείνοις δι'
οὓς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας ὑπὸ τοῦ θεοῦ·
ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀδόκιμος καὶ κατάρas
ἐγγύς, ἧς τὸ τέλος εἰς καῦσιν. οὐκοῦν μία ἐνέργεια ἡ
κατὰ τὸν ὑέτον· μιᾶς δὲ ἐνεργείας οὕσης τῆς κατὰ τὸν 20
ὑέτον, ἡ μὲν γεωργηθεῖσα γῆ καρποφορεῖ, ἡ δὲ ἀμεληθεῖσα
καὶ χέρσος ἀκανθοφορεῖ. καὶ δύσφημον μὲν ἂν δόξαι
εἶναι τὸ λέγειν τὸν ὕοντα· Ἐγὼ τοὺς καρποὺς ἐποίησα καὶ
τὰς ἀκάνθας τὰς ἐν τῇ γῇ· ἀλλ' εἰ καὶ δύσφημον, ἀλλ'
ἀληθές. ὑέτου γὰρ μὴ γενομένου, οὐτ' ἂν καρποὶ οὐτ' ἂν 25
ἄκανθαι γεγόνεισαν· τούτου δὲ εὐκαίρως καὶ μεμετρημένως
ἐπιρρεῦσαντος, ἀμφοτέρα· γεγένηται. ἐκφέρουσα γοῦν
ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἡ πιούσα γῆ τὸν ἐπ' αὐτῆς ἐρχό-
μενον πολλάκις ὑέτον ἀδόκιμος καὶ κατάρas ἐγγύς. οὐκοῦν
τὸ μὲν ἀγαθὸν τοῦ ὑέτου καὶ ἐπὶ τὴν χείρωνα γῆν ἐλήλυθε· 30

1 εὐγνωμονῇ AC; ἀγνώμων ἡ cat 2 δικαίως cat; om. C
4 ἴσταται cat 9 om. ᾧ A om. δ C cat 14 ἑαυτοῦ
cat 22 om. μὲν B 25 om. ἂν (sec.) C cat 26 ἐγεγόνεισαν
C cat 27—29 om. ἐκφέρουσα—ἐγγύς cat 29 ὑέτον πολλάκις A

ABC cat τὸ δὲ ὑποκείμενον, ἡμελημένον καὶ ἀγεώργητον τυγχάνον,
 ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐβλάστησεν. οὕτω τοίνυν καὶ τὰ
 118 γινόμενα ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεράστια οἰοεὶ ὑετός ἐστιν· αἱ δὲ
 προαιρέσεις αἱ διάφοροι οἰοεὶ ἡ γεγεωργημένη γῆ ἐστὶ
 5 καὶ ἡ ἡμελημένη, μιᾷ τῇ φύσει ὥς γῆ τυγχάνουσα.

10. Ὡς περ δὲ εἰ καὶ ὁ ἥλιος ἔλεγε φωνὴν προϊέμενος
 ὅτι Ἐγὼ τήκω καὶ ξηραίνω, ἐναντίων ὄντων τοῦ τήκεσθαι
 καὶ τοῦ ξηραίνεσθαι, οὐκ ἂν ψεῦδος ἔλεγε, παρὰ τὸ ὑποκεί-
 μενον· ἀπὸ τῆς μιᾶς θερμότητος τηκομένου μὲν τοῦ κηροῦ
 10 ξηρανομένου δὲ τοῦ πηλοῦ· οὕτως ἡ μία ἐνέργεια ἡ διὰ
 Μωσέως γινομένη σκληρυμμὸν μὲν ἤλεγχε τὸν τοῦ Φαραὼ
 διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ, πειθῶ δὲ τὴν τῶν ἐπιμίκτων Αἰγυπ-
 τίων συνεξορμησάντων τοῖς Ἑβραίοις. καὶ τὸ κατὰ βραχὺ
 δὲ ἀναγεγράφθαι οἰοεὶ μαλάσσεσθαι τὴν καρδίαν Φαραὼ,
 15 λέγοντος· Ἀλλ' οὐ μακρὰν ἀποτενεῖτε· τριῶν γὰρ ἡμερῶν cf. Ex viii 28
 πορεύσεσθε, καὶ τὰς γυναῖκας ὑμῶν καταλείπετε· καὶ ὅσα
 ἄλλα κατὰ βραχὺ ἐνδίδους πρὸς τὰ τεράστια ἔλεγε, δηλοῖ
 ὅτι ἐνήργει μὲν τι καὶ εἰς αὐτὸν τὰ σημεῖα, οὐ μὴν τὸ πᾶν
 κατειργάζετο. οὐκ ἂν δὲ οὐδὲ ταῦτα ἐγένετο, εἰ τὸ νοοῦ-
 20 μενον ὑπὸ τῶν πολλῶν· Σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραὼ
 ὑπ' αὐτοῦ ἐνηργεῖτο, τοῦ θεοῦ δηλονότι. οὐκ ἄτοπον δὲ
 καὶ ἀπὸ τῆς συνηθείας τὰ τοιαῦτα παραμυθήσασθαι·
 πολλάκις τῶν χρηστῶν δεσποτῶν φασκόντων τοῖς διὰ τὴν
 χρηστότητα καὶ μακροθυμίαν ἐπιτριβομένοις οἰκέταις τό·
 25 Ἐγὼ σε πονηρὸν ἐποίησα, καὶ Ἐγὼ σοι αἴτιος γέγονα τῶν
 τηλικούτων ἀμαρτημάτων. δεῖ γὰρ τοῦ ἡθους ἀκοῦσαι
 119 καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λεγομένου, καὶ μὴ συκοφαντεῖν μὴ
 κατακούοντας τοῦ βουλήματος τοῦ λόγου. ὁ γοῦν Παῦλος
 σαφῶς ταῦτα ἐξετάσας φησὶ πρὸς τὸν ἀμαρτάνοντα· Ἡ Ro ii 4 f.
 30 τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ
 τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ

5 om. ἡ ABC
 καταλείψετε cat
 24 καὶ] + τὴν AC

15 ἀποτενεῖται A cat
 21 om. τοῦ θεοῦ δηλονότι cat
 30 om. καὶ τῆς ἀνοχῆς cat

16 πορεύεσθε cat
 22 om. τῆς B

θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου ABC (cat)
καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν
ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ.
ὁ γὰρ λέγει πρὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ὁ ἀπόστολος, λεγέσθω
πρὸς τὸν Φαραῶ, καὶ πάνυ ἁρμοδίως νοηθεῖη ταῦτα ἀπαγ- 5
γελλόμενα αὐτῷ, κατὰ τὴν σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον
αὐτοῦ καρδίαν θησαυρίζοντος ἑαυτῷ ὀργήν· τῆς σκληρότη-
τος οὐκ ἂν οὕτως ἐλεγχθείσης οὐδὲ φανεράς γεγενημένης,
εἰ μὴ τὰ σημεῖα ἐγεγόνει, ἢ ἐγεγόνει μὲν, μὴ τὰ τοσαῦτα
δὲ καὶ τηλικαῦτα. 10

II. Ἄλλ' ἐπεὶ δυσπειθεῖς αἱ τοιαῦται διηγήσεις καὶ
βίαιοι εἶναι νομίζονται, ἴδωμεν καὶ ἀπὸ προφητικοῦ λόγου,
τί φασιν οἱ πολλῆς χρηστότητος θεοῦ πεπειραμένοι, καὶ μὴ
Is lxiii 17 f. βιώσαντες καλῶς ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἁμαρτήσαντες. Τί
ἐπλάνησας ἡμᾶς, κύριε, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου; ἵνα τί ἐσκή- 15
ρυνας ἡμῶν τὴν καρδίαν, τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά σου;
ἐπίστρεψον διὰ τοὺς δούλους σου, διὰ τὰς φυλὰς τῆς κλη-
ρονομίας σου, ἵνα μικρόν τι κληρονομήσωμεν τοῦ ὄρους τοῦ
Jer xx 7 ἀγίου σου. καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ· Ἠπάτησάς με, κύριε, καὶ
Is lxiii 17 ἠπατήθην, ἐκράτησας καὶ ἐδυνάσθης. τὸ γάρ· Ἵνα τί 20
ἐσκήρυνας ἡμῶν τὴν καρδίαν, τοῦ μὴ φοβεῖσθαι τὸ ὄνομά
σου; λεγόμενον ὑπὸ τῶν ἐλεηθῆναι παρακαλούντων, ἐν 120
ἦθι λεγόμενον τοιοῦτόν ἐστιν· Ἵνα τί ἐπὶ τοσοῦτον ἐφείσω
ἡμῶν, οὐκ ἐπισκεπτόμενος ἡμᾶς ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, ἀλλὰ
καταλιπὼν ἕως εἰς μέγεθος ἔλθῃ πταισμάτων τὰ ἡμέτερα; 25
ἐγκαταλείπει δὲ μὴ κολαζομένους τοὺς πλείονας, ἵνα τε τὰ
ἐκάστου ἦθι ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐξετασθῇ, καὶ φανεροὶ μὲν ἐκ
τῆς γενομένης βασιάνου οἱ κρείττους γένωνται, οἱ δὲ λοιποὶ
Sus 42 μὴ λαθόντες, οὐχὶ θεὸν—πάντα γὰρ οἶδε πρὸ γενέσεως
αὐτῶν—ἀλλὰ τὰ λογικὰ καὶ ἑαυτοὺς, ὥστερον τύχῳ οὐδὲ 30
θεραπείας· οὐκ ἂν ἐγνωκότες τὴν εὐεργεσίαν, εἰ μὴ ἑαυτῶν

3 om. καὶ (sec.) A om. τοῦ A 5 om. νοηθεῖη ταῦτα ἀπαγγ.
6 αὐτῷ cat 7 θησαυρίζοντα cat 9 σημεῖα ἐγεγόνει] hic ex-
plicit cat om. τὰ (sec.) C 30 ὁδῷ AB

ABC κατεγνώκεισαν· ὅπερ συμφέρει ἐκάστῳ, ἵνα αἰσθῇται τῆς
 ιδιότητος τῆς ἑαυτοῦ καὶ τῆς χάριτος τῆς τοῦ θεοῦ. ὁ δὲ μὴ
 αἰσθανόμενος τῆς ιδίας ἀσθενείας καὶ τῆς θείας χάριτος,
 κἂν εὐεργετῇται μὴ ἑαυτοῦ πεπειραμένος μηδὲ ἑαυτοῦ
 5 κατεγνώκως, οἰήσεται ἴδιον εἶναι ἀνδραγάθημα τὸ ἀπὸ τῆς
 οὐρανοῦ χάριτος αὐτῷ ἐπιχορηγηθέν. τοῦτο δὲ οἷημα,
 ἐμποιῆσαν καὶ φυσίωσιν, αἷτιον ἔσται καταπτώσεως· ὅπερ
 νομίζομεν καὶ περὶ τὸν διάβολον γεγονέναι, ἑαυτῷ χαρισά-
 μενον ἃ εἶχε πρυτερήματα ὅτε ἄμωμος ἦν. Πᾶς γὰρ cf. Lc xiv 11
 10 ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, ὡς πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν
 ὑψωθήσεται. κατανόει δὲ ὅτι διὰ τοῦτο ἀποκεκρύπται ἀπὸ cf. Mt xi 25;
1 Co i 29
 σοφῶν καὶ συνετῶν τὰ θεία, ἵνα, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, μὴ
 καυχῇσθαι πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ· καὶ ἀποκεκάλυ-
 121 πται νηπίοις, τοῖς μετὰ τὴν νηπιότητα ἐπὶ τὰ κρείττονα
 15 ἐληλυθόσι καὶ μεμνημένοις ὅτι οὐ παρὰ τὴν ἑαυτῶν αἰτίαν
 τοσοῦτον ὅσον παρὰ τὴν ἄρρητον εὐεργεσίαν ἐπὶ πλείστον
 ὅσον μακαριότητος ἐληλύθασιν.

12. Οὐκοῦν ἐγκαταλείπεται θείᾳ κρίσει ὁ ἐγκαταλειπό-
 μενος, καὶ μακροθυμεῖ ἐπὶ τινας τῶν ἁμαρτανόντων ὁ θεὸς
 20 οὐκ ἀλόγως, ἀλλ' ὡς αὐτοῖς συνοίσοντος ὡς πρὸς τὴν
 ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν ἄπειρον αἰῶνα τοῦ μὴ ταχὺ
 συνεργηθῆναι εἰς σωτηρίαν, ἀλλὰ βράδιον ἐπὶ ταύτην ἀχ-
 θῆναι μετὰ τὸ πειραθῆναι πολλῶν κακῶν. ὥσπερ γάρ
 τινα καὶ ἱατροὶ δυνάμενοι τάχιον ἰάσασθαι, ὅταν ἐγκεκρυμ-
 25 μένον ἰὼν ὑπονωῶσιν ὑπάρχειν περὶ τὰ σώματα, τὸ ἐναντίον
 τῷ ἰάσασθαι ἐργάζονται, διὰ τὸ ἰᾶσθαι βούλεσθαι ἀσφαλέ-
 στερον τοῦτο ποιοῦντες· ἡγούμενοι κρείττον εἶναι πολλῷ
 χρόνῳ παρακατασχεῖν τινὰ ἐν τῷ φλεγμαίνειν καὶ κάμνειν
 ὑπὲρ τοῦ βεβαιότερον αὐτὸν τὴν ὑγίαν ἀπολαβεῖν, ἥπερ
 30 τάχιον μὲν ῥῶσαι δοκεῖν ὕστερον δὲ ἀναδύναι καὶ πρόσκαι-
 ρον γενέσθαι τὴν ταχυτέραν ἴασιν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὁ
 θεός, γινώσκων τὰ κρύφια τῆς καρδίας καὶ προγινώσκων τὰ

μέλλοντα, διὰ τῆς μακροθυμίας ἐπιτρέπει τάχα καὶ διὰ τῶν ABC
ἔξωθεν συμβαινόντων ἐφελκόμενος τὸ ἐν κρυπτῷ κακόν,
ὑπὲρ τοῦ καθάραι τὸν δι' ἀμέλειαν τὰ σπέρματα τῆς ἁμαρ-
τίας κεχωρηκότα, ἵνα εἰς ἐπιπολὴν ἔλθόντα αὐτά τις ἐμέσας, 122
εἰ καὶ ἐπὶ πλείον ἐν κακοῖς γεγένηται, ὕστερον δυνηθῇ 5
καθαροῦ τυχὼν τοῦ μετὰ τὴν κακίαν ἀναστοιχειωθῆναι.
θεὸς γὰρ οἰκονομεῖ τὰς ψυχὰς οὐχ ὡς πρὸς τὴν φέρ' εἰπεῖν
πεντηκονταετίαν τῆς ἐνθάδε ζωῆς, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἀπέ-
ραντον αἰῶνα· ἄφθαρτον γὰρ φύσιν πεποίηκε τὴν νοεράν
καὶ αὐτῷ συγγενῇ, καὶ οὐκ ἀποκλείεται ὥσπερ ἐπὶ τῆς 10
ἐνταῦθα ζωῆς ἡ λογικὴ ψυχὴ τῆς θεραπείας.

13. Φέρε δὲ καὶ τοιαύτῃ εἰκόνι ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου
Μτ xiii 5 f. χρησώμεθα. ἔστι τις πέτρα ὀλίγην ἔχουσα καὶ ἐπιπόλαιον
γῆν, εἰς ἣν ἂν πέσῃ τὰ σπέρματα ταχὺ ἀνθῇ, ἀλλ' ἀνθή-
σαντα, ἐπεὶ ῥίζαν οὐκ ἔχει, ἡλίου ἀνατείλαντος καυματί- 15
ζεται καὶ ξηραίνεται. καὶ αὕτη ἡ πέτρα ἀνθρωπίνη ἐστὶ
ψυχὴ, διὰ τὴν ἀμέλειαν σκληρυνθεῖσα καὶ διὰ τὴν κακίαν
ἀπολιθωθεῖσα· λιθὴν γὰρ οὐδενὶ ἔκτισται ὑπὸ θεοῦ καρδία,
ἀλλ' ἀπὸ τῆς πονηρίας τοιαύτῃ γίνεται. ὥσπερ οὖν, εἰ
ἐγκαλοῖ τις τῷ γεωργῷ μὴ τάχιον τὰ σπέρματα ἐπὶ τὴν 20
πέτρῳδῃ γῇν βαλόντι, ὁρῶν ἄλλην τινὰ πετρῳδῇ γῇν
λαβοῦσαν τὰ σπέρματα καὶ ἀνθοῦσαν, ἀποκρίναιτο ἂν ὁ
γεωργὸς ὅτι Βράδιον σπερῶ τὴν γῆν ταύτην ἐπιβαλὼν τὰ
δυνάμενα παρακατασχεῖν τὰ σπαρησόμενα, κρείττονος
ἐσομένου τῇδε τῇ γῇ τοῦ βραδυτέρου καὶ ἀσφαλεστέρου 25
παρὰ τὴν τάχιον εἰληφυῖαν καὶ ἐπιπολαιοτέρως· πεισθειῇ-
μεν ἂν ὡς εὐλόγως λέγοντι τῷ γεωργῷ καὶ ὡς ἐπιστημόνως
πεποικηκότι· οὕτω καὶ ὁ μέγας πάσης φύσεως γεωργὸς
ὑπερτίθεται τὴν νομισθεῖσαν ἂν τάχιον εὐποιῖαν, ἵνα 123
μὴ ἐπιπόλαιος γένηται. ἀλλ' εἰκὸς τινα ἡμῖν πρὸς ταῦτα 30
ἀνθυπενεγκεῖν· Διὰ τί δέ τι τῶν σπερμάτων πίπτει ἐπὶ τὴν
ἐξ ἐπιπολῆς ἔχουσαν τὴν γῆν οἰονεῖ πέτραν οὔσαν ψυχὴν;

13 καὶ ἐπιπόλειον ἔχουσα B
καὶ B

18 ὑπὸ] ἀπὸ AB

28 om.

ABC λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι βέλτιον τῇδὲ τινι προπετέσ-
 τeron βεβουλημένη τὰ κρείττονα, καὶ οὐχὶ ὁδῷ ἐπ' αὐτὰ
 ὀδευσάσῃ, τυχεῖν οὐ βεβούληται· ἵνα ἑαυτῆς ἐπὶ τούτῳ
 καταγνοῦσα τὴν κατὰ φύσιν γεωργίαν μακροθυμήσῃ ὥστε
 5 ρον πολλῷ χρόνῳ λαβεῖν. ἄπειροι γὰρ ἡμῖν, ὡς ἂν εἴποι
 τις, αἱ ψυχαὶ καὶ ἄπειρα τὰ τούτων ἦθη καὶ πλείστα ὅσα
 τὰ κινήματα καὶ αἱ προθέσεις καὶ αἱ ἐπιβολαὶ καὶ αἱ ὁρμαί·
 ὧν εἰς μόνος οἰκονόμος ἄριστος καὶ τοὺς καιροὺς ἐπιστά-
 μενος καὶ τὰ ἀρμόζοντα βοηθήματα καὶ τὰς ἀγωγὰς καὶ τὰς
 10 ὁδοὺς, ὁ τῶν ὄλων θεὸς καὶ πατήρ, ὁ εἰδὼς πῶς καὶ τὸν
 Φαραῶ ἄγει διὰ τῶνδε καὶ καταποντισμοῦ, εἰς ὃν οὐ
 καταλήγει ἡ οἰκονομία τοῦ Φαραῶ. οὐ γὰρ ἐπεὶ κατε-
 ποντώθη ἀνελύθη· Ἐν γὰρ χειρὶ θεοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ Wisd vii 16
 λόγοι ἡμῶν, πᾶσά τε φρόνησις καὶ ἐργατιῶν ἐπιστήμη.
 15 καὶ ταῦτα μὲν μετρίως εἰς ἀπολογίαν περὶ τοῦ ἐσκληρύνθαι cf. Ex vii 14
 τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ περὶ τοῦ· Ὁν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ Ro ix 18
 θέλει σκληρύνει.

14. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὸ ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ λέγοντος·
 Ἐξελῶ τὰς λιθίνας καρδίας ἀπ' αὐτῶν καὶ ἐμβαλῶ σαρ-
 20 κίνας, ὅπως ἐν τοῖς δικαίωμασί μου πορεύωνται καὶ τὰ
 προστάγματά μου φυλάσσωσιν. εἰ γὰρ ὅτε βούλεται ὁ
 θεὸς ἐξαίρει τὰς λιθίνας καρδίας καὶ ἐντίθῃσι σαρκίνας,
 ὥστε τὰ προστάγματα αὐτοῦ φυλάττεσθαι καὶ τηρεῖσθαι
 124 τὰς ἐντολάς, οὐκ ἔστι τὴν κακίαν ἀποθέσθαι ἐφ' ἡμῖν.
 25 τὸ γὰρ ἐξαίρεθῆναι τὰς λιθίνας καρδίας οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν
 ἢ τὴν κακίαν, καθ' ἣν σκληρύνεται τις, περιαιρεθῆναι ἀφ'
 οὗ ὁ θεὸς βούλεται καὶ τὸ ἐγγενέσθαι καρδίαν σαρκίνην,
 ἵνα ἐν τοῖς προστάγμασί τις πορεύηται τοῦ θεοῦ καὶ
 φυλάσῃ αὐτοῦ τὰς ἐντολάς, τί ἄλλο ἐστὶν ἢ εἰκτικὸν
 30 γενέσθαι καὶ μὴ ἀντίτυπον πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ πρακτικὸν
 τῶν ἀρετῶν· εἰ δὲ ταῦτα ἐπαγγέλλεται ὁ θεὸς ποιεῖν, καὶ

1 τινι] τῇ γῇ C
 14 ἐργατειῶν C; ἐργασιῶν A

11 τῶνδε] τούτων δὲ A; τῶν B
 20 πορεύωνται C

πρὶν ἀφελεῖν αὐτὸν τὰς λιθίνας καρδίας οὐκ ἀποτιθέμεθα ABC
αὐτὰς, δηλὸν ὅτι οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶν ἀποθέσθαι τὴν κακίαν·
καὶ εἰ οὐχ ἡμεῖς τι πράττομεν ἵνα ἐγγένηται ἡμῖν ἡ σαρκίνη
καρδία, ἀλλὰ θεοῦ ἐστὶν ἔργον, οὐχ ἡμέτερον ἔργον ἔσται
τὸ κατ' ἀρετὴν βιοῦν, ἀλλὰ πάντῃ θεία χάρις. ταῦτα μὲν 5
ἐρεῖ ὁ ἀπὸ τῶν ψιλῶν ῥητῶν τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρῶν. ἡμεῖς
δὲ ἀποκρινόμεθα τούτων οὕτως ἀκούειν δεῖν λέγοντες ὅτι,
ὥσπερ ὁ ἐν ἀμαθίᾳ καὶ ἀπαιδευσίᾳ τυγχάνων, αἰσθανόμενος
τῶν ἰδίων κακῶν ἤτοι ἐκ προτροπῆς τοῦ διδάσκοντος ἢ
ἄλλως ἐξ ἑαυτοῦ, ἐπιδίδωσιν ἑαυτὸν ᾧ νομίζει δύνασθαι 10
αὐτὸν χειραγωγῆσαι ἐπὶ παιδευσιν καὶ ἀρετῇ, ἐπιδι-
δόντος δὲ τούτου ὁ παιδεύων ἐπαγγέλλεται ἐξελεῖν τὴν
ἀπαιδευσίαν καὶ ἐνθήσειν παιδείαν, οὐχ ὡς οὐδενὸς ὄντος
εἰς τὸ παιδευθῆναι καὶ φυγεῖν τὴν ἀπαιδευσίαν ἐπὶ τῷ
ἑαυτὸν προσαγηχότι θεραπευθισόμενον, ἀλλ' ὡς ἐπαγ- 15
γελλόμενος βελτιώσειν τὸν βουλούμενον· οὕτως ὁ θεὸς
λόγος ἐπαγγέλλεται τῶν προσιόντων τὴν κακίαν ἐξαιρεῖν,
ἣν ὠνόμασε λιθίνην καρδίαν, οὐχὶ ἐκείνων οὐ βουλομένων
ἀλλ' ἑαυτοὺς τῷ ἱατρῷ τῶν καμνόντων παρεσχηκότων·
ὥσπερ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εὐρίσκονται οἱ κάμνοντες προσ- 125
ερχόμενοι τῷ σωτῆρι καὶ ἀξιοῦντες ἰάσεως τυχεῖν καὶ
θεραπεύμενοι. καὶ ἔστι φέρ' εἰπεῖν τὸ τοὺς τυφλοὺς
ἀναβλέψαι ἔργον, κατὰ μὲν τὸ ἡξιώκεναι πιστεύσαντας
δύνασθαι θεραπεύεσθαι, τῶν πεπονθότων, κατὰ δὲ τὴν
ἀποκατάστασιν τῆς ὁράσεως, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν. οὕτως 25
οὖν ἐπαγγέλλεται ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐμποιῆσειν ἐπιστήμην
τοῖς προσιοῦσιν, ἐξελὼν τὴν λιθίνην καὶ σκληρὰν καρδίαν,
ὅπερ ἐστὶ τὴν κακίαν, ὑπὲρ τοῦ τινα πορεύεσθαι ταῖς θείαις
ἐντολαῖς καὶ φυλάσσειν τὰ θεία προστάγματα.

15. Ἦν μετὰ ταῦτα τὸ ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ὁ 30
Mc iv 11 f. σωτὴρ ἔφασκε διὰ τοῦτο τοῖς ἔξω ἐν παραβολαῖς λαλεῖν,
"Ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσι,

1 αὐτὸν] αὐτῶν B 6 om. ὁ B 8 om. ὁ A 9 ἦ]
+ καὶ A 14 φεύγειν AC 24 om. τῶν πεπονθότων AC

ABC μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς. καὶ ἔρει ὁ ἐξ
ἐναντίας· Εἰ πάντως τῶν σαφεστέρων ἀκούσαντες οἶδε τινὲς
ἐπιστρέφουσιν, καὶ οὕτως ἐπιστρέφουσιν ὥστε ἀξίους αὐτοὺς
γενέσθαι ἀφέσεως ἁμαρτημάτων, οὐκ ἔστι δὲ ἐπ' αὐτοῖς τὸ
5 ἀκούσαι τῶν σαφεστέρων λόγων ἀλλ' ἐπὶ τῷ διδάσκοντι,
καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπαγγέλλει αὐτοῖς σαφέστερον, μήποτε
ἴδωσι καὶ συνιῶσιν· οὐκ ἔστιν ἐπ' αὐτοῖς τὸ σωθῆναι· εἰ δὲ
τοῦτο, οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι περὶ σωτηρίας καὶ ἀπωλείας.
πιθανὴ μὲν οὖν πρὸς ταῦτα ἀπολογία ἦν, εἰ μὴ προσέκειτο
10 τό· Μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς· τὸ ὅτι οὐκ
ἐβούλετο τοὺς μὴ ἐσομένους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς συνιέναι
τῶν μυστικωτέρων ὁ σωτὴρ, καὶ διὰ τοῦτο ἐλάλει αὐτοῖς ἐν
παραβολαῖς· νῦν δὲ, κειμένου τοῦ· Μήποτε ἐπιστρέψωσι
καὶ ἀφεθῇ αὐτοῖς· ἡ ἀπολογία ἐστὶ χαλεπωτέρα. πρῶτον
15 τοίνυν σημειωτέον ἐστὶ τὸν τόπον πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους,
λεξιθεροῦντας μὲν τὰ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς διαθήκης τοιαῦτα,
ἐνθα ἐμφαίνεται, ὥς αὐτοὶ τολμῶντες λέγουσιν, ὡμότης τοῦ
126 δημιουργοῦ, ἡ ἀμυντικὴ καὶ ἀνταποδοτικὴ τῶν χειρόνων
προαίρεσις, ἣ ὃ τί ποτε θέλουσι τὸ τοιοῦτον ὀνομάζειν,
20 μόνον ἵνα λέγωσιν οὐκ ἀγαθότητα εἶναι ἐν τῷ κτίσαντι·
οὐχ ὁμοίως δὲ οὐδὲ εὐγνωμόνως ἐντυγχάνοντας τῇ καινῇ,
ἀλλὰ παραπεμπομένους τὰ παραπλήσια οἷς νομίζουσιν
εἶναι ἐπιλήπτοις ἀπὸ τῆς παλαιᾶς. φανερώς γάρ καὶ κατὰ
τὸ εὐαγγέλιον ὁ σωτὴρ δείκνυται, ὥς αὐτοὶ φάσκουσιν ἐπὶ
25 τῶν προτέρων, διὰ τοῦτο σαφῶς μὴ φθεγγόμενος ἵνα μὴ
ἐπιστρέψωσιν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐπιστρέψαντες ἀφέσεως
ἁμαρτημάτων ἄξιοι γένωνται· ὅπερ καθ' αὐτὸ οὐδενὸς
ἔλαττόν ἐστι τῶν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς κατηγορουμένων τοι-
ούτων. εἰ δὲ περὶ τοῦ εὐαγγελίου ἀπολογίαν ζητῶσι,
30 λεκτέον πρὸς αὐτούς· εἰ μὴ ἐπιλήπτως ποιῶσιν ἐπὶ τῶν
ὁμοίων προβλημάτων ἀνομοίως ἰστάμενοι, καὶ κατὰ μὲν
τὴν καινὴν οὐ προσκόπτοντες ἀλλ' ἀπολογίαν ζητοῦντες,

2 πάντες B
7 συνῶσω ABC

3, 4 αὐτοὺς ἀξίους γεν. A; ἀξίους γεν. αὐτοὺς C
16 om. τῆς B 32 προσκώπτουτες A

κατὰ δὲ τὴν παλαιὰν περὶ τῶν παραπλησίων, δέον ἀπολο- ABC
γείσθαι ὁμοίως τοῖς ἀπὸ τῆς καινῆς, κατηγοροῦντες· ἐξ ὧν
συμβιβάζωμεν αὐτοὺς διὰ τὰς ὁμοιότητας ἐπὶ τὸ πάντα
ἡγεῖσθαι ἐνὸς εἶναι γράμματα θεοῦ. φέρε δὴ καὶ πρὸς τὸ
προκείμενον ἀπολογία κατὰ τὸ δυνατόν πορισώμεθα. 5

16. Ἐφάσκομεν καὶ περὶ τοῦ Φαραῶ ἐξετάζοντες
ὅτι ἐνίοτε τὸ τάχιον θεραπευθῆναι οὐ πρὸς καλοῦ γίνεται
τοῖς θεραπευομένοις, εἰ παρ' ἑαυτοὺς χαλεποὺς περιπεσόντες
εὐχερῶς ἀπαλλαγεῖν τούτων οἷς περιπεπτώκασιν· κατα-
φρονοῦντες γὰρ ὡς εὐιάτου τοῦ κακοῦ, δεύτερον οὐ φυλατ- 10
τόμενοι τὸ περιπεσεῖν αὐτῷ ἐν αὐτῷ ἔσονται. διόπερ
ἐπὶ τῶν τοιούτων ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης,
ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, κατὰ τὴν χρηστό- 127
τητα αὐτοῦ ὑπερίθεται τὴν ταχύτεραν πρὸς αὐτοὺς βοήθειαν
καὶ, ἢ οὕτως εἶπω, βοηθῶν αὐτοῖς οὐ βοηθεῖ, τούτου αὐτοῖς 15
λυσιτελοῦντος. εἰκὸς οὖν καὶ τοὺς ἔξω, περὶ ὧν ὁ λόγος,
τῷ σωτῆρι κατὰ τὸ προκείμενον ἐωραμένους οὐ βεβαίους
ἔσεσθαι ἐν τῇ ἐπιστροφῇ εἰ τρανότερον ἀκούσαιεν τῶν
λεγομένων, ὑπὸ τοῦ κυρίου ᾧκονομῆσθαι μὴ σαφέστερον
ἀκοῦσαι τῶν βαθυτέρων· μήποτε τάχιον ἐπιστρέψαντες 20
καὶ ἰαθέντες ἐν τῷ ἀφέσεως τυχεῖν, ὡς εὐχερῶν τῶν τῆς
κακίας τραυμάτων καὶ εὐιάτων καταφρονήσαντες, πάλιν
καὶ τάχιον αὐτοῖς περιπέσωσι. τάχα δὲ καὶ τίνοντες δίκας
τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων, ὧν εἰς τὴν ἀρετὴν ἐπλημμέλη-
σαν καταλιπόντες αὐτήν, οὐδέπω τὸν πρέποντα χρόνον 25
ἐκπεπληρώκεσαν· τῷ καταλειπομένοις αὐτοὺς ἀπὸ τῆς
θείας ἐπισκοπῆς, ἐπὶ πλεῖον ἐμφορηθέντας τῶν ἰδίων ἃ
ἔσπειραν κακῶν, ὕστερον εἰς βεβαιοτέραν μετάνοιαν
καλεῖσθαι, οὐ ταχέως περιπεσουμένους οἷς πρότερον περι-
πεπτώκεσαν τὸ ἀξίωμα ἐνυβρίσαντες τῶν καλῶν καὶ τοῖς 30
χείροσιν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότες. οἱ μὲν οὖν ἔξω λεγόμενοι,
δηλονότι συγκρίσει τῶν ἔσω, οὐ πάντη πόρρω τῶν ἔσω

Sus. 42

cf. Mc iv 11

3 συμβιβάζομεν C 14 παχύτεραν B 15 τοῦτο B
31 ἑαυτοῖς AB 32 ἔσω] ἔξω BC

ABC τυγχάνοντες τῶν ἔσω σαφῶς ἀκούοντων, ἀκούουσιν ἀσαφῶς
 διὰ τὸ ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λέγεσθαι· πλὴν ἀκούουσιν.
 ἕτεροι δὲ τῶν ἔξω οἱ λεγόμενοι Τύριοι, καίτοιγε προ- cf. Mt xi 21
 ἐγνωσμένοι ὅτι πάλαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι
 5 μετενόησαν, ἐγγὺς γενομένου τοῦ σωτῆρος τῶν ὀρίων αὐτῶν,
 οὐδὲ τὰ τῶν ἔξω ἀκούουσιν· ὡς εἰκὸς μᾶλλον πόρρω ὄντες
 128 τῆς ἀξίας τῶν ἔξω, ἢ ἐν ἄλλῃ καιρῷ μετὰ τὸ ἀνεκτότερον
 αὐτοῖς γενέσθαι παρὰ τοὺς μὴ παραδεξαμένους τὸν λόγον,
 ἐφ' ᾧ ἐμνημόνευσεν καὶ τῶν Τυρίων, εὐκαιρότερον ἀκούσαντες
 10 βεβαιότερον μετανοήσωσιν. ὄρα δὲ εἰ μὴ μᾶλλον ἡμεῖς
 πρὸς τῷ ἐξεταστικῷ καὶ τὸ εὐσεβὲς πάντῃ ἀγωνιζόμεθα
 τηρεῖν περὶ θεοῦ καὶ τοῦ χριστοῦ αὐτοῦ, ἐκ παντὸς ἀπο-
 λογεῖσθαι περὶ τῶν ὡς ἐν τηλικούτοις καὶ τοιούτοις περὶ
 τῆς ποικίλης προνοίας τοῦ θεοῦ ἀθανάτου ψυχῆς προνοου-
 15 μένου. εἰ γοῦν τις περὶ τῶν ὀνειδιζομένων ζητοίῃ, ὅτι
 ὀρῶντες τεράστια καὶ ἀκούοντες θείων λόγων οὐκ ὠφελοῦνται,
 Τυρίων ἂν μετανοησάντων εἰ τοιαῦτα παρ' αὐτοῖς ἐγεγόνει
 καὶ εἴρητο· ζητοίῃ δὲ φάσκων, τί δήποτε τοῖς τοιούτοις
 ἐκήρυξεν ὁ σωτὴρ ἐπὶ κακῷ αὐτῶν, ἵνα βαρύτερον αὐτοῖς
 20 τὸ ἁμάρτημα λογισθῇ· λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ὁ πάντων
 τὰς διαθέσεις κατανοῶν τῶν αἰτιωμένων αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν,
 ὡς παρ' ἐκείνην οὐ πεπιστευκότων μὴ δωρησαμένην ἰδεῖν
 ἃ ἑτέροις θεάσασθαι ἐχαρίσατο, καὶ μὴ οἰκονομήσασαν
 ἀκοῦσαι τούτων ἃ ἄλλοι ἀκούσαντες ὠφέληνται, τὴν ἀπο-
 25 λογίαν οὐκ εὐλογον οὖσαν ἐλέγξει βουλόμενος δίδωσι
 ταῦτα, ἃ οἱ μεμφόμενοι τὴν διοίκησιν αὐτοῦ ᾗτησαν· ἵνα
 μετὰ τὸ λαβεῖν, οὐδὲν ᾗττον ἐλεγχθέντες ὡς ἀσεβέστατοι
 τῷ μῆδ' οὕτως τῷ ὠφελείσθαι ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκέναι, παύ-
 σωνται τοῦ τοιούτου θράσους, καὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἐλευ-
 30 θρωθέντες μάθωσιν ὅτι ποτὲ εὐεργετῶν τινὰς ὁ θεὸς
 μέλλει καὶ βραδύνει, μὴ χαριζόμενος ὀρᾶν καὶ ἀκούειν
 129 τοιαῦτα, ἐφ' οἷς ὀραθεῖσι καὶ ἀκουσθεῖσι βαρυτέρα καὶ

χαλεπωτέρα ἢ ἁμαρτία ἐλέγχεται τῶν μετὰ τηλικαῦτα καὶ ABC (cat) τοιαῦτα μὴ πεπιστευκότων.

Ro ix 16

17. Ἰδωμεν δὲ καὶ περὶ τοῦ· Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. οἱ γὰρ ἐπιλαμβανόμενοί φασιν· Εἰ μὴ τοῦ θέλοντος μηδὲ τοῦ 5 τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τὸ σῶζεσθαι, ἀλλ' ἐκ κατασκευῆς τῆς ἀπὸ τοῦ τοιούσδε κατασκευάσαντος γεγενημένης ἢ ἐκ προαιρέσεως τοῦ ὅτε βούλεται ἐλεοῦντος. παρ' ὧν τοῦτο πευστέον· Τὸ θέλειν τὰ καλὰ καλὸν ἐστὶν ἢ φαῦλον; καὶ τὸ τρέχειν βουλόμενον 10 τυχεῖν τοῦ τέλους ἐν τῷ σπεύδειν ἐπὶ τὰ καλὰ ἐπαινετόν ἐστιν ἢ ψεκτόν; εἴτε γὰρ ἐροῦσι ψεκτόν, παρὰ τὴν ἐνάργειαν ἀποκρινόμενοι, καὶ τῶν ἀγίων θελούντων καὶ τρεχόντων, καὶ δηλονότι ἐν τούτῳ ψεκτόν οὐ ποιούντων. εἴτε ἐροῦσιν ὅτι καλὸν τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ, 15 πευσόμεθα πῶς ἡ ἀπολλυμένη φύσις θέλει τὰ κρείττονα· οἰονεῖ γὰρ δένδρον πονηρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς φέρει, εἶγε καλὸν τὸ θέλειν τὰ κρείττονα. τρίτον δὲ ἐροῦσιν ὅτι τῶν μέσων ἐστὶ τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ, καὶ οὔτε ἀστεῖον οὔτε φαῦλον. λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι, 20 εἰ τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τὸ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ μέσον ἐστὶ, καὶ τὸ ἐναντίον αὐτῷ μέσον ἐστὶ, τουτέστι τὸ θέλειν τὰ κακὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ κακὰ. οὐχὶ δὲ γε μέσον ἐστὶ τὸ θέλειν τὰ κακὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ κακὰ. οὐκ ἄρα μέσον τὸ θέλειν τὰ καλὰ καὶ τρέχειν ἐπὶ τὰ καλὰ. 25

Ro ix 16

18. Τοιαύτην τοίνυν ἀπολογίαν ἡγοῦμαι δύνασθαι ἡμᾶς πορίζειν πρὸς τό· Ἄρ' οὖν οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ 130 τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. φησὶν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν ψαλμῶν ὁ Σολομῶν· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ ψδὴ τῶν ἀναβαθμῶν, ἐξ ἧς παραθησόμεθα τὰ ῥητά· Ἐὰν μὴ κύριος 30 οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες

Ps cxxvii
(cxxvi) 1 f.

7 τοιοῦδε AC 14 οὐ] suppletur ex Ruf.; om. ABC 22, 23 τὸ τρέχ. ἐπὶ τὰ κ. καὶ τὸ (om. τὸ A) θέλ. τὰ κ. AC 28 φησὶν ἐν] rursus incipit post periphrasin cat 30 ῥήματα B

ABC cat αὐτόν· ἐὰν μὴ κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἡγρύνῃσεν
 ὁ φυλάσσω· οὐκ ἀποτρέπων ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ οἰκοδομεῖν
 οὐδὲ διδάσκων μὴ ἀγρυπνεῖν εἰς τὸ φρουρεῖν ἡμῶν τὴν ἐν
 τῇ ψυχῇ πόλιν, ἀλλὰ παριστὰς ὅτι τὰ χωρὶς θεοῦ οἰκοδο-
 5 μούμενα καὶ τὰ μὴ τυγχάνοντα τῆς ἀπὸ τούτου φυλακῆς
 μάτην οἰκοδομεῖται καὶ ἀνηνύτως τηρεῖται· εὐλόγως ἂν
 ἐπιγραφησομένου κυρίου τῆς οἰκοδομῆς τοῦ θεοῦ, καὶ
 ἄρχοντος τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως τοῦ τῶν ὅλων δεσπότηου.
 ὥσπερ οὖν εἰ λέγοιμεν, οὐ τοῦ οἰκοδομοῦντος ἀλλὰ τοῦ
 10 θεοῦ ἔργον ἐστὶν τόδε τὸ οἰκοδόμημα, καὶ οὐ τοῦ φυλάξαντος
 κατόρθωμα ἀλλὰ τοῦ ἐπὶ πάντων θεοῦ τὸ μηδὲν πεπον-
 θέναι ἀπὸ πολεμίων τήνδε τὴν πόλιν, οὐκ ἂν πταίοιμεν,
 ὑπακουομένου μὲν τοῦ καὶ κατὰ τὸν ἄνθρωπόν τι γεγονέναι
 τοῦ δὲ ἀνδραγαθήματος εὐχαρίστως ἐπὶ τὸν τελειωτὴν θεόν
 15 ἀναφερομένου· οὕτως ἐπεὶ οὐκ ἄρκει τὸ ἀνθρώπινον θέλειν
 πρὸς τὸ τυχεῖν τοῦ τέλους, οὐδὲ τὸ τῶν οἰονεῖ ἀθλητῶν
 τρέχειν πρὸς τὸ καταλαβεῖν τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως cf. Phil ̣̣ 14
 τοῦ θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· θεοῦ γὰρ συμπαραισταμένου
 ταῦτα ἀνύεται· καλῶς λέγεται τό· Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ Ro ix 16
 20 τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ. ὥς εἰ καὶ ἐπὶ
 γεωργίας, ὅπερ καὶ γέγραπται, ἐλέγετο· Ἐγὼ ἐφύτευσα, 1 Co iii 6 f.
 Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ὁ δὲ θεὸς ἠύξησεν· ὥστε οὔτε ὁ
 φυτεύων ἐστί τι οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων θεός·
 καὶ τὸ τοὺς καρποὺς πλήρεις γεγονέναι οὐκ ἂν εὐσεβῶς
 131 λέγοιμεν ἔργον εἶναι τοῦ γεωργοῦ ἢ ἔργον τοῦ ποτίσαντος,
 ἀλλ' ἔργον τοῦ θεοῦ· οὕτω καὶ ἡ ἡμετέρα τελείωσις οὐχὶ
 μηδὲν ἡμῶν πραξάντων γίνεται, οὐ μὴν ἀφ' ἡμῶν ἀπαρτί-
 ζεται, ἀλλὰ θεὸς τὸ πολὺ ταύτης ἐνεργεῖ· καὶ ἵνα ἐναρ-
 γέστερον πιστευθῇ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον, ἀπὸ τῆς
 30 κυβερνητικῆς τὸ παράδειγμα ληψόμεθα. πρὸς γὰρ τὴν
 τῶν ἀνέμων πνοὴν καὶ τὴν τῶν ἀέρων εὐκρασίαν καὶ τὴν

1 om. αὐτόν C cat 3 ἀγρυπνεῖν]+ ἡμᾶς cat om. ἡμῶν cat
 8 δεσπότηου] δεσπότης C; θεοῦ cat 12 ἀπὸ] ὑπὸ cat 13 om. τι cat
 17 λαβεῖν AC 18 τοῦ θεοῦ ante τῆς AC 22 ὁ δὲ] ἀλλ' ὁ cat
 ἠύξανεν AC 28 ἀλλά]+ ὁ cat

τῶν ἀστέρων λαμπρότητα συνεργούντων τῇ τῶν ἐμπλεόν- ABC (cat)
των σωτηρίας, πόστον ἂν ἀριθμὸν ἔχειν λέγοιτο τῆς ἐπὶ
τὸν λιμένα ἀποκαταστάσεως ἢ κυβερνητικῇ τέχνῃ; οὐδ'
αὐτῶν τῶν κυβερνητῶν δι' εὐλάβειαν πολλάκις τολμώντων
ὁμολογεῖν τὸ σεσωκέναι τὴν ναῦν, ἀλλὰ τῷ θεῷ τὸ πᾶν 5
ἀναφερόντων· οὐ τῷ μηδὲν αὐτοὺς ἐνηργηκέναι, ἀλλὰ τῷ
εἰς ὑπερβολὴν πολλαπλασίον εἶναι τὸ ἀπὸ τῆς προνοίας
τοῦ ἀπὸ τῆς τέχνης. καὶ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γοῦν σωτηρίας
πολλαπλασίον ἐστὶν εἰς ὑπερβολὴν τὸ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τοῦ
ἀπὸ τοῦ ἐφ' ἡμῖν. διόπερ ἡγοῦμαι λέγεσθαι τό. Οὐ τοῦ 10
θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος θεοῦ.
εἰ γὰρ ὡς ἐκείνοι ὑπολαμβάνουσι δεῖ ἐκλαμβάνειν τό.
Οὐ τοῦ θέλοντος οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεοῦντος
θεοῦ· περισσαὶ αἱ ἐντολαί, καὶ μάτην αὐτὸς ὁ Παῦλος
αἰτιᾷται τινας ὡς παραπεπτωκότας καὶ ἀποδέχεται τινας ὡς 15
κατωρθωκότας καὶ νομοθετεῖ ταῖς ἐκκλησίαις· εἰκὴ δὲ ἡμεῖς
ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς ἐπὶ τὸ θέλειν τὰ κρείττονα, εἰκὴ δὲ καὶ
ἐπὶ τὸ τρέχειν. ἀλλ' οὐ μάτην ὁ Παῦλος τάδε συμβουλεύει
καὶ τούσδε μέμφεται καὶ τούσδε ἀποδέχεται· οὐδὲ μάτην
ἡμεῖς ἐπιδίδομεν ἑαυτοὺς τῷ θέλειν τὰ κρείττονα καὶ τῷ 20
σπεύδειν ἐπὶ τὰ διαφέροντα. οὐκ ἄρα ἐκείνοι καλῶς
ἐξείληφας τὰ κατὰ τὸν τόπον.

cf. Phil ii 13

19. Πρὸς τούτοις ἦν· Τὸ θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐκ 132
τοῦ θεοῦ ἐστί. καὶ φασὶ τινες· Εἰ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ θέλειν
καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν, καὶ κακῶς θέλωμεν καὶ 25
κακῶς ἐνεργῶμεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ταῦθ' ἡμῖν ὑπῆρξεν· εἰ δὲ
τοῦτο, οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι· πάλιν τε αὖ κρείττονα
θέλοντες καὶ τὰ διαφέροντα ἐνεργοῦντες, ἐπεὶ ἀπὸ θεοῦ τὸ
θέλειν καὶ τὸ ἐνεργεῖν ἐστίν, οὐχ ἡμεῖς τὰ διαφέροντα
πεποιήκαμεν, ἀλλ' ἡμεῖς μὲν ἐδόξαμεν, ὁ δὲ θεὸς ταῦτα 30
ἐδωρήσατο· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἐσμὲν αὐτεξούσιοι.

6 τῷ (pr.)] τὸ AB τῷ (sec.)] τὸ ABC 17 κρείττονα] ex-
plicit cat 17, 18 οὐχὶ δὲ καὶ τρέχειν ABC; txt Ru.; frustra...vel
volumus vel currimus ad bona Ruf.

ABC (cat) καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ὅτι ἡ τοῦ ἀποστόλου λέξις οὗ
 φησι τὸ θέλειν τὰ κακὰ ἐκ θεοῦ εἶναι ἢ τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ
 ἐκ θεοῦ εἶναι, ὁμοίως τε τὸ ἐνεργεῖν τὰ κρείττονα καὶ τὰ
 χείρονα· ἀλλὰ τὸ καθόλου θέλειν καὶ τὸ καθόλου τρέχειν.
 5 ὥς γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἔχομεν τὸ εἶναι ζῶα καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι,
 οὕτω καὶ τὸ καθόλου θέλειν, ὥς εἰ ἔλεγον, καὶ τὸ καθόλου
 κινεῖσθαι. ὥσπερ δὲ ἔχοντες τῷ ζῷα εἶναι τὸ κινεῖσθαι
 καὶ φέρ' εἰπεῖν τὰδε τὰ μέλη κινεῖν, χεῖρας ἢ πόδας, οὐκ ἂν
 εὐλόγως λέγοιμεν ἔχειν ἀπὸ θεοῦ τὸ εἰδικὸν τὸδε, τὸ κινεῖσ-
 10 θαι πρὸς τὸ τύπτειν ἢ ἀναιρεῖν ἢ ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλότρια·
 ἀλλὰ τὸ μὲν γενικὸν, τὸ κινεῖσθαι, ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ,
 ἡμεῖς δὲ χρώμεθα τῷ κινεῖσθαι ἐπὶ τὰ χείρονα ἢ ἐπὶ τὰ
 βελτίονα· οὕτω τὸ μὲν ἐνεργεῖν, τῇ ζῳᾷ ἔσμεν, εἰλήφαμεν
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ θέλειν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ·
 15 ἡμεῖς δὲ τῷ θέλειν ἢ ἐπὶ τοῖς καλλίστοις ἢ ἐπὶ τοῖς
 ἐναντίοις χρώμεθα, ὁμοίως καὶ τῷ ἐνεργεῖν.

20. Ἐτι πρὸς τὸ μὴ ἡμᾶς εἶναι αὐτεξουσίους δόξει τὸ
 ἀποστολικὸν ῥητὸν περισπᾶν, ἔνθα ἑαυτῷ ἀνθυποφέρων
 φησὶν· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. Ro ix 18 ff.
 20 ἔρεῖς μοι οὖν· τί ἔτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ
 τίς ἀνθέστηκεν; μενοῦνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀντ-
 αποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἔρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι·
 133 τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ
 πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὃ μὲν εἰς τιμὴν
 25 σκεῦος, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; ἔρεῖ γάρ τις· εἰ ὥς ὁ κεραμεὺς ἐκ
 τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιεῖ ἃ μὲν εἰς τιμὴν ἃ δὲ εἰς ἀτιμίαν
 σκεῦη, οὕτως ὁ θεὸς ἃ μὲν εἰς σωτηρίαν ἃ δὲ εἰς ἀπώλειαν·
 οὐ παρ' ἡμᾶς τὸ σώζεσθαι ἢ ἀπόλλυσθαι γίνεται, οὐδέ
 ἔσμεν αὐτεξούσιοι. λεκτέον δὲ πρὸς τὸν τούτοις οὕτω
 30 χρώμενον· εἰ δύναται περὶ τοῦ ἀποστόλου νοεῖν ὡς μαχό-
 μενα ἑαυτῷ λέγοντος; οὐχ ἡγοῦμαι δὲ ὅτι τολμήσει τις

7 τῷ] coniecti; τὸ ABC
 τοῦ AC 15 τῷ] τὸ AB
 inc. cat 18 ἐνθα] ἐν οἷς AC

9 om. τὸ (sec.) AB
 16 τῷ] τὸ AB
 25 om. ὡς BC

11 om.
 17 ἔτι πρὸς] rursus
 28 οὐδέ] οὐ γάρ cat

τοῦτο εἰπεῖν. εἰ τοίνυν μὴ ἐναντία ἑαυτῷ φθέγγεται ὁ ABC cat
ἀπόστολος, πῶς κατὰ τὸν οὕτως ἐκδεξάμενον εὐλόγως
αἰτιᾶται μεμφόμενος τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα, ἢ τοὺς
παραπεπτωκότας καὶ μὴ μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀσελείᾳ
καὶ ἀκрасία ἢ ἔπραξαν; πῶς δὲ εὐλογεῖ ὡς εὖ πεποιηκότας 5
^{2 Tim i 16 ff.} οὓς ἐπαινεῖ, ὥσπερ τὸν Ὀνησιφόρου οἶκῳ, λέγων· Δῶν ὁ
κύριος ἔλεος τῷ Ὀνησιφόρου οἴκῳ, ὅτι πολλάκις με ἀνέ-
ψυξεν, καὶ τὴν αἰσύν μου οὐκ ἐπαισχύνθη· ἀλλὰ γενόμενος
ἐν Ῥώμῃ σπουδαίως ἐζήτησέν με καὶ εὔρεν· δῶν αὐτῷ ὁ
κύριος εὔρεῖν ἔλεος παρὰ κυρίου ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ; οὐ 10
κατὰ τὸν αὐτὸν δὴ ἀπόστολόν ἐστι ψέγειν ὡς ἄξιον
μέμψεως τὸν ἡμαρτηκότα καὶ ἀποδέχεσθαι ὡς ἐπαινετὸν
τὸν εὖ πεποιηκότα, πάλιν δ' αὖ ὡς μηδενὸς ὄντος ἐφ' ἡμῖν
φάσκειν παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ εἶναι τὸ μὲν εἰς
^{2 Co v 10} τιμὴν σκευὸς, τὸ δὲ εἰς ἀτιμίαν; πῶς δὲ καὶ τό· Τοὺς 15
πάντας ἡμᾶς παραστήναι δεῖ ἐμπροσθεν τοῦ βήματος
τοῦ χριστοῦ, ἵνα κομίσῃται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος
πρὸς ᾧ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον· ὑγιὲς ἐστι, τῶν
τὰ φαῦλα πεποιηκότων διὰ τὸ ἐκτίσθαι αὐτοὺς σκεύη
ἀτιμίας ἐπὶ τοῦτο πράξεως ἐληλυθότων, καὶ τῶν κατ' 134
ἀρετὴν βιωσάντων τῷ ἀρχῇθεν αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ κατεσκευ-
άσθαι καὶ σκεὴ τιμῆς γεγενῆσθαι τὸ καλὸν πεποιηκότων;
ἐτι δὲ πῶς οὐ μάχεται τῷ, ὡς ὑπολαμβάνουσιν ἐξ ὧν παρε-
θέμεθα ῥητῶν, παρὰ τὴν αἰτίαν τοῦ δημιουργοῦ ἐντιμον
^{2 Tim ii 20 f.} ἢ ἄτιμον εἶναι σκευὸς τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον· Ἐν μεγάλῃ 25
οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεὴ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἀλλὰ καὶ
ξύλινα καὶ ὀστράκινα, καὶ ᾧ μὲν εἰς τιμὴν ᾧ δὲ εἰς ἀτιμίαν·
ἐὰν οὖν τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκευὸς εἰς τιμὴν,
ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον
ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον; εἰ γὰρ ὁ ἐκκαθάρας ἑαυτὸν γίνεται 30
σκευὸς εἰς τιμὴν, ὁ δὲ ἀπερικάθαρον ἑαυτὸν περιῶδων σκευὸς
εἰς ἀτιμίαν, ὅσον ἐπὶ ταύταις ταῖς λέξεσιν οὐδαμῶς αἴτιος

6—10 om. ὥσπερ—ἡμέρα cat 8 ἐπαισχύνθη C 9 om. ὁ B
10 οὐ]+ γὰρ cat 15 om. τοὺς cat

ABC (cat) ὁ δημιουργός. ποιεῖ μὲν γὰρ ὁ δημιουργός σκευή τιμῆς καὶ σκευή ἀτιμίας οὐκ ἀρχήθεν κατὰ τὴν πρόγνωσιν, ἐπεὶ μὴ κατ' αὐτὴν προκατακρίνει ἢ προδικαιοῖ, ἀλλὰ σκευή τιμῆς τοὺς ἐκκαθάραντας ἑαυτοὺς καὶ σκευή ἀτιμίας τοὺς
 5 ἀπερικαθάρτους ἑαυτοὺς περὺδόντας· ὥστε ἐκ πρεσβυτέρων αἰτίων τῆς κατασκευῆς τῶν εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευῶν γίνεσθαι ὃν μὲν εἰς τιμὴν ὃν δὲ εἰς ἀτιμίαν.

21. Εἰ δὲ ἀπαξ προσιέμεθα εἶναί τινας πρεσβυτέρας αἰτίας τοῦ σκεύους τῆς τιμῆς καὶ τοῦ σκεύους τῆς ἀτιμίας,
 10 τί ἄτοπον ἀνελθόντας εἰς τὸν περὶ ψυχῆς τόπον <νοεῖν> πρεσβύτερα αἷτια τοῦ τὸν Ἰακῶβ ἠγαπήσθαι καὶ τὸν Ἡσαῦ μεμνησθαι γεγονέναι εἰς τὸν Ἰακῶβ πρὸ τῆς ἐνσωματώσεως καὶ εἰς τὸν Ἡσαῦ πρὸ τοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς Ῥεβέκκας
 135 γενέσθαι; ἅμα δὲ σαφῶς δηλοῦται ὅτι, ὅσον ἐπὶ τῇ ὑποκει-
 15 μένῃ φύσει, ὥσπερ εἰς ὑπόκειται τῷ κεραμεῖ πηλὸς ἀφ' οὗ φυράματος γίνεται εἰς τιμὴν καὶ εἰς ἀτιμίαν σκευή, οὕτω μιᾶς φύσεως πάσης ψυχῆς ὑποκειμένης τῷ θεῷ καὶ ἔν' οὕτως εἶπω ἐνὸς φυράματος ὄντος τῶν λογικῶν ὑποστάσεων, πρεσβυτέρα τινα αἷτια πεποίηκε τοὺςδε μὲν εἶναι εἰς τιμὴν
 20 τοὺςδε δὲ εἰς ἀτιμίαν. εἰ δὲ ἐπιπλήσσει ἡ λέξις τοῦ ἀποστόλου ἢ λέγουσα· Μενούνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ Ro ix 20 ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; τάχα διδάσκει ὅτι ὁ μὲν παρρησίαν ἔχων πρὸς τὸν θεὸν ὥς πιστὸς καὶ εὖ βιοὺς οὐκ ἂν ἀκούσαι· Σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; ὅποιοις ἦν
 25 Μωσῆς· Μωσῆς γὰρ ἐλάλει, ὁ δὲ θεὸς αὐτῷ ἀπεκρίνατο Ex xix 19 φωνῇ· καὶ ὡς ἀποκρίνεται ὁ θεὸς πρὸς Μωσέα, οὕτως ἀποκρίνεται καὶ ὁ ἅγιος πρὸς τὸν θεόν. ὁ δὲ ταύτην μὴ κτησάμενος τὴν παρρησίαν, δηλονότι ἢ ἀπολωλεκὼς ἢ περὶ τούτων οὐ κατὰ φιλομάθειαν ἀλλὰ κατὰ φιλονεικίαν ζητῶν
 30 καὶ διὰ τοῦτο λέγων· Τί ἐτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλήματι Ro ix 19 αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; οὗτος ἂν ἄξιός εἴη τῆς ἐπιπλήξεως

4 om. τοὺς (sec.) ABC 5 περὺδόντας] hic desinit cat 10 νοεῖν] conj. Ruaeus; sentire Ruf.; intelligamus Hier. (ep. 49 ad Avitum)
 21 σὺ τίς εἶ] rursus cat 23 ὥς] καὶ ABC 25 ἀπεκρ. αὐτῷ AC;
 om. αὐτῷ cat 30 θελήματι cat

Ro ix 20

τῆς λεγούσης· Μενούνγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ ὁ ἀνταπο- ABC (cat)
κρινόμενος τῷ θεῷ;

2 Tim ii 21

22. Τοῖς δὲ τὰς φύσεις εἰσάγουσι καὶ χρωμένοις τῷ
ῥητῷ ταῦτα λεκτέον· εἰ σώξουσι τὸ ἀπὸ ἐνὸς φυράματος
γίνεσθαι τοὺς ἀπολλυμένους καὶ τοὺς σωζομένους καὶ τὸν 5
δημιουργὸν τῶν σωζομένων εἶναι δημιουργὸν καὶ τῶν
ἀπολλυμένων, καὶ εἰ ἀγαθὸς ὁ ποιῶν οὐ μόνον πνευματικὸς
ἀλλὰ καὶ χοϊκός (τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἔπεται), δυνατόν μέντοι 136
γε ἐκ προτέρων τινῶν κατορθωμάτων γενόμενον νῦν σκευὸς
τιμῆς, καὶ μὴ ὅμοια δράσαντα μὴδὲ ἀκόλουθα τῷ σκευεῖ τῆς 10
τιμῆς, γενέσθαι εἰς ἕτερον αἰῶνα σκευὸς ἀτιμίας· ὥς πάλιν
οἶόν τέ ἐστι διὰ πρεσβύτερα τούτου τοῦ βίου γενόμενον
σκευὸς ἀτιμίας ἐνθάδε, διορθωθέντα ἐν τῇ καινῇ κτίσει
γενέσθαι σκευὸς τιμῆς, ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ
δεσποτῇ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. καὶ τάχα 15
οἱ νῦν Ἰσραηλῖται μὴ ἀξίως τῆς εὐγενείας βιώσαντες
ἐκπεσοῦνται τοῦ γένους, οἷονεὶ ἀπὸ σκευῶν τιμῆς εἰς σκευὸς
ἀτιμίας μεταβαλοῦντες· καὶ πολλοὶ τῶν νῦν Αἰγυπτίων καὶ
Ἰδουμαίων τῷ Ἰσραὴλ προσελθόντες, ἐπὶ ἀν καρποφορήσωσιν
ἐπὶ πλεῖον, εἰσελεύσονται εἰς ἐκκλησίαν κυρίου, οὐκ ἔτι 20
Αἰγύπτιοι καὶ Ἰδουμαῖοι εἶναι λελογισμένοι ἀλλ' ἐσόμενοι
Ἰσραηλῖται· ὥστε κατὰ τοῦτο διὰ τὰς προαιρέσεις τινὰς
μὲν ἐκ χειρόνων εἰς κρείττονα προκόπτειν, ἑτέρους δὲ ἀπὸ
κρείττωνων εἰς χείρονα καταπίπτειν, καὶ ἄλλους ἐν τοῖς
καλοῖς τηρεῖσθαι ἢ ἀπὸ καλῶν εἰς κρείττονα ἐπαναβαίνειν, 25
ἄλλους τε αὖ τοῖς κακοῖς παραμένειν ἢ ἀπὸ κακῶν χρομένης
τῆς κακίας χείρονας γίνεσθαι.

2 Tim ii 21

23. Ἐπεὶ δὲ ὅπου μὲν ὁ ἀπόστολος οὐ προσποιεῖται 137
τὸ ἐπὶ τῷ θεῷ εἰς τὸ γενέσθαι σκευὸς εἰς τιμὴν ἢ εἰς
ἀτιμίαν ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐφ' ἡμᾶς ἀναφέρει λέγων· Ἐὰν οὖν 30
τις ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν, ἔσται σκευὸς εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον

2 θεῷ] hic desinit cat

23, 24 om. ἑτέρους—καταπίπτειν B
et Hier. 28 ἐπεὶ δὲ] rursus cat10 δράσαντα μὴδὲ] δράσαι· τὰ δὲ μὴ B
27 γίνεσθαι] plura habent Ruf.

ABC cat καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοίμασ-
 μένον· ὅπου δὲ οὐ προσποιεῖται τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀλλὰ τὸ πᾶν
 ἐπὶ τὸν θεὸν ἀναφέρειν δοκεῖ φάσκων· Ἐξουσίαν ἔχει ὁ Ro ix 27
 κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φυράματος ποιῆσαι ὁ μὲν
 5 εἰς τιμὴν σκευὸς ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν· καὶ οὐκ ἔστιν ἐναντιώ-
 ματα τὰ εἰρημένα ὑπ' αὐτοῦ· συνακτέον ἀμφότερα καὶ ἓνα
 λόγον ἐξ ἀμφοτέρων τέλειον ἀποδοτέον· οὔτε τὸ ἐφ' ἡμῖν
 χωρὶς τῆς ἐπιστήμης τοῦ θεοῦ, οὔτε ἡ ἐπιστήμη τοῦ θεοῦ
 προκόπτειν ἡμᾶς ἀναγκάζει ἐὰν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν
 10 τι συνεισαγάγωμεν· οὔτε τοῦ ἐφ' ἡμῖν χωρὶς τῆς ἐπιστήμης
 τοῦ θεοῦ καὶ τῆς καταχρήσεως τοῦ κατ' ἀξίαν τοῦ ἐφ'
 ἡμῖν ποιούντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς ἀτιμίαν γενέσθαι τινά· οὔτε
 τοῦ ἐπὶ τῷ θεῷ μόνου κατασκευάζοντος εἰς τιμὴν ἢ εἰς
 ἀτιμίαν τινά, ἐὰν μὴ ὕλην τινὰ διαφορᾶς σχῇ τὴν ἡμετέραν
 15 προαίρεσιν κλίνουσιν ἐπὶ τὰ κρείττονα ἢ ἐπὶ τὰ χείρονα.
 καὶ ταῦτα μὲν αὐτάρκως ἡμῖν κατεσκευάσθω περὶ τοῦ
 αὐτεξουσίου.

XXII.

Τίς ἡ τῶν ἐπὶ γῆς λογικῶν ἥτοι ἀνθρωπίνων
 ψυχῶν διασπορά ἐπικεκρυσμένηως δηλογμένη ἐκ τῆς
 20 οἰκοδομῆς τοῦ πύργου καὶ τῆς κατ' αὐτὴν συγχύσεως
 τῶν γλωσσῶν. ἐν ᾧ καὶ περὶ πολλῶν κυρίων ἐπιτε-
 ταγμένων τοῖς διασπαρείσι κατὰ ἀναλογίαν τῆς κατα-
 στάσεως. τόμοι ε' κατὰ Κέλσου.

ABC I. Ἴδωμεν δὲ καὶ τὴν ἐξῆς τοῦ Κέλσου λέξιν, οὕτως
 25 ἔχουσιν· Ἰουδαῖοι μὲν οὖν ἔθνος ἴδιον γενόμενοι, καὶ κατὰ
 τὸ ἐπιχώριον νόμους θέμενοι, καὶ τούτους ἐν σφίσιν ἔτι νῦν
 περιτέλλοντες, καὶ θρησκείαν ὁποίαν δὴ πατριον δ' οὖν
 φυλάσσοντες, ὁμοία τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις δρῶσιν· ὅτι

7—10 om. οὔτε τὸ—συνεισαγάγωμεν cat

9 τῷ ἀγαθῷ B

10 συνεισαγάγωμεν AC

8 οὔτε] οὐδὲ B

12 om. γενέσθαι B

24 C. Cels. v. 25 (Ru. I. 596)

ἕκαστοι τὰ πάτρια ὁποῖά ποτ' ἂν τύχῃ καθεστηκότα περιέ- NABC
 πουσι. δοκεῖ δ' οὕτω καὶ συμφέρειν, οὐ μόνον καθότι ἐπὶ
 νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ δεῖ φυλάττειν τὰ εἰς
 κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς
 ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμημένα καὶ κατὰ τινας 5
 ἐπικρατείας διειλημμένα ταύτῃ καὶ διοικεῖται. καὶ δὴ τὰ
 παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττειτο ταύτῃ δρώμενα ὅπη
 ἐκείνοις φίλον· παραλύειν δὲ οὐχ ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς
 κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐν τούτοις δὴ ὁ Κέλσος ἐμ-
 φαίνει ὅτι οἱ πάλαι Αἰγύπτιοι Ἰουδαῖοι ὕστερον ἔθνος 10
 ἐγένοντο ἴδιον, καὶ νόμους θέμενοι τούτους περιστέλλουσι.
 καὶ ἵνα μὴ ἐπαναλάβωμεν τὰς ἐκκειμένας τοῦ Κέλσου
 λέξεις, φησὶ καὶ συμφέρειν τούτοις τὰ πάτρια θρησκεύειν
 ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὰ ἴδια περιέπουσι. καὶ βαθυ-
 τέραν τινὰ ἐκτίθεται περὶ τοῦ συμφέρειν Ἰουδαίοις περιέ- 15
 πειν τὰ πάτρια αἰτίαν, αἰνισσόμενος ὅτι τοὺς ἐκάστων
 νόμους οἱ λαχόντες ἐπόπται εἶναι τῆς γῆς τῶν νομοθετου-
 μένων συνεργοῦντες τοῖς νομοθέταις ἔθεντο. ἔοικεν οὖν
 δηλοῦν ὅτι καὶ τὴν Ἰουδαίων χώραν καὶ τὸ ἐπ' αὐτῆς ἔθνος
 ἐποπτεύει τις ἢ τινες, ὕφ' οὗ ἢ ὕφ' ὧν οἱ Ἰουδαίων νόμοι 20
 συνεργοῦντος ἢ συνεργούντων Μωσεῖ ἐτέθησαν.

2. 'Καὶ χρῆ,' φησὶ, 'τοὺς νόμους τηρεῖν, οὐ μόνον
 καθότι ἐπὶ νοῦν ἦλθεν ἄλλοις ἄλλως νομίσαι καὶ ὅτι δεῖ
 φυλάσσειν τὰ εἰς κοινὸν κεκυρωμένα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὡς
 εἰκὸς τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις 25
 νενεμημένα καὶ κατὰ τινας ἐπικρατείας διειλημμένα ταύτῃ
 καὶ διοικεῖται.' Εἰθ' ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ὁ Κέλσος ὧν
 εἶπε κατὰ Ἰουδαίων, νῦν ἐν τῷ καθολικῷ περὶ πάντων τῶν
 τὰ πάτρια τηρούντων ἐπαίνῳ καὶ τούτους περιλαμβάνει
 λέγων· 'Καὶ δὴ τὰ παρ' ἐκάστοις ὀρθῶς ἂν πράττειτο 30

1 ὁποῖά] ὅπη N om. καθεστηκότα N 3 δεῖν N 9 νενοη-
 μένα N* 11 ἐγένοντο ABC 12 ἐπαναλαμβάνωμεν BC;
 ἐπαναλαμβάνωμεν A ἐκκειμένας ABC 24 φυλάττειν AC
 30 δὴ τὰ] δῆτα N; δὴ B

HABC ταύτη δρώμενα, ὅπη ἐκείνοις φίλον.' καὶ ὅρα εἰ μὴ ἀντι-
 κρυσ τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ τὸν Ἰουδαῖον ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις
 βούλεται βιοῦντα μὴ ἀφίστασθαι αὐτῶν, ὡς οὐχ ὅσιον
 πράττοντα εἶν ἀποσπῆ· λέγει γὰρ ὅτι 'παραλύειν οὐχ
 597 ὅσιον εἶναι τὰ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τόπους νενομισμένα.' ἐβου-
 λόμην δὲ πρὸς ταῦτα αὐτοῦ ἢ τῶν συμφρονούντων αὐτῷ
 πυθέσθαι, τίς ἄρα εἶη ὁ τὰ μέρη τῆς γῆς ἐξ ἀρχῆς ἄλλα
 ἄλλοις ἐπόπταις διανείμας, καὶ δηλονότι τὴν Ἰουδαίων
 χώραν καὶ τοὺς Ἰουδαίους τῷ λαχόντι ἢ τοῖς λαχοῦσιν
 10 αὐτήν; ἄρα γὰρ, ὡς ὀνομάσαι ἂν ὁ Κέλσος, ὁ Ζεὺς τιμὴν ἢ
 τισι διένειμε τὸ Ἰουδαίων ἔθνος καὶ τὴν χώραν αὐτῶν; καὶ
 ἐβούλετο τὸν λαχόντα τὴν Ἰουδαίαν τοιοῦτους θέσθαι ἐν
 Ἰουδαίῳ νόμους, ἢ παρὰ τὸ βούλημα αὐτοῦ τὸ τοιοῦτο
 γεγένηται; ὡς δ' ἂν ἀποκρίνηται, ὁρᾷς ὅτι ὁ λόγος στενο-
 15 χωρηθήσεται. εἰ δὲ μὴ ἀπὸ τίνος ἐνὸς διανεμένηται τὰ
 μέρη τῆς γῆς τοῖς ἐπόπταις αὐτῶν, ἄρα ἀποκληρωτικῶς καὶ
 χωρὶς ἐπιστάτου ἕκαστος ὡς ἔτυχε διενείματο τὴν γῆν·
 ἀλλὰ καὶ τοῦτ' ἄτοπον καὶ μετρίως τῆς τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ
 προνοίας ἀναιρετικόν ἐστι.

20 3. Πῶς δὲ καὶ κατὰ τίνας ἐπικρατείας διελημμένα
 τὰ μέρη τῆς γῆς διοικεῖται ὑπὸ τῶν ἐποπτευόντων αὐτὰ,
 ὁ βουλόμενος διηγησάσθω· ἀπαγγειλάτω δὲ ἡμῖν καὶ πῶς
 ὀρθῶς πράττεται τὰ παρ' ἐκάστοις δρώμενα, ὅπη τοῖς
 ἐπόπταις ἐστὶ φίλον· καὶ εἰ ὀρθῶς ἔχουσι φέρ' εἰπεῖν οἱ
 25 Σκυθῶν περὶ ἀναιρέσεως πατέρων νόμοι· ἢ οἱ Περσῶν μὴ
 κωλύοντες γαμείσθαι τοῖς οἰκείοις παισὶ τὰς μητέρας μηδὲ
 ὑπὸ τῶν πατέρων τὰς ἑαυτῶν θυγατέρας. καὶ τί με δεῖ
 ἐπιλεγόμενον ἀπὸ τῶν πραγματευσαμένων περὶ τῶν ἐν τοῖς
 30 διαφόροις ἔθνεσι νόμων προσαπορεῖν, πῶς παρ' ἐκάστοις
 ὀρθῶς πράττονται καθὼς τοῖς ἐπόπταις φίλον οἱ νόμοι;
 λεγέτω δ' ἡμῖν ὁ Κέλσος πῶς οὐχ ὅσιον παραλύειν νόμους
 πατρίους περὶ τοῦ γαμεῖν μητέρας καὶ θυγατέρας, ἢ περὶ

3 αὐτῶν N 16 αὐτῶν] ἐαυτῶν N non marg
 30 φίλον] δηλον N

26 om. οικείοις N

τοῦ μακάριον εἶναι ἀγχόνη τὸν βίον ἐξελεῖν, ἥ πάντως KABC
καθαίρεσθαι τοὺς ἑαυτοὺς παραδιδόντας τῷ πυρὶ καὶ τῇ
διὰ πυρὸς ἀπαλλαγῇ τῇ ἀπὸ τοῦ βίου· καὶ πῶς οὐχ ὅσιον
παραλύνει νόμους τοὺς φέρ' εἰπεῖν παρὰ Ταύροις περὶ τοῦ
ἱερεῖα τοὺς ξένους προσάγεσθαι τῇ Ἀρτέμιδι, ἥ παρὰ 5
Διβύων τισὶ περὶ τοῦ καταθύνειν τὰ τέκνα τῷ Κρόνῳ. πλὴν
ἀκολουθεῖ τῷ Κέλσῳ τὸ μὴ ὅσιον εἶναι Ἰουδαίοις παραλύνειν
νόμους πατρίους, τοὺς περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἄλλον τινὰ σέβειν
θεὸν παρὰ τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν. καὶ ἔσται κατ'
αὐτὸν οὐ φύσει τὸ ὅσιον, ἀλλὰ τινι θέσει καὶ νομίζει θεῖον· 10
ὅσιον γὰρ παρὰ τοῖσδε μὲν σέβειν κροκόδειλον καὶ ἐσθίειν
τῶν παρ' ἄλλοις τι προσκυνουμένων· καὶ ὅσιον ἐτέροις τὸ
σέβειν τὸν μόσχον, καὶ παρ' ἄλλοις τὸν τράγον νομίζειν 598
θεόν. οὕτω δ' ἔσται ὁ αὐτὸς ἔσια μὲν ποιῶν ὡς πρὸς
τούσδε τοὺς νόμους, ἀνόσια δὲ ὡς πρὸς ἐτέρους· ὅπερ ἐστὶ 15
πάντων ἀτοπώτατον.

4. Ἄλλ' εἰκὸς ὅτι φήσουσι πρὸς ταῦτα, ὅσιον εἶναι
τὸν τὰ πάτρια φυλάττοντα, καὶ μηδαμῶς ἀνόσιον ἐπεὶ
μὴ καὶ τὰ ἐτέρων [οὐ] τηρεῖ· πάλιν τε αὐτὸν νομισθέντα
ἀνόσιον εἶναι παρὰ τοῖσδε τισὶ μὴ εἶναι ἀνόσιον, ὅταν κατὰ 20
τὰ πάτρια τὰ μὲν ἴδια σέβῃ τὰ δὲ παρὰ τοῖς ἐναντίους
ἔχουσι νόμους προσπολεμῇ καὶ καταβοινᾶται. ταῦτα δὲ
ὄρα εἰ μὴ πολλὴν ἐμφαίνει τὴν περὶ τοῦ δικαίου καὶ ὀσίου
καὶ εὐσεβείας ταραχὴν, οὐ διαρθρουμένης οὐδὲ φύσιν τινὰ
ιδίαν ἐχούσης καὶ εὐσεβεῖς εἶναι χαρακτηριζούσης τοὺς τὰ 25
κατ' αὐτὴν πράττοντας. εἴπερ οὖν ἡ εὐσεβεία καὶ ἡ
ὀσιότης καὶ ἡ δικαιοσύνη τῶν πρὸς τί ἐστιν, ὡς τὸ αὐτὸ
εἶναι ὅσιον καὶ ἀνόσιον παρὰ τὰς διαφόρους σχέσεις καὶ
τοὺς νόμους· ὄρα εἰ μὴ καὶ ἡ σωφροσύνη τῶν πρὸς τι
ἀκολουθῶς ἔσται, καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ φρόνησις καὶ ἡ 30
ἐπιστήμη καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταί· ὧν οὐδὲν ἂν εἴη ἀτοπώτερον.

7 om. Ἰουδαίοις BC 10 θεῖον] στεῖ A^{vid}; om. B 14 om. ὁ N
18, 19 ἐπεὶ μὴ καὶ—οὐ τηρεῖ] N (om. καὶ) ABC; forte legendum ἐπειδὴ,
vel συντηρεῖ 23 ὀσίου καὶ δικαίου ABC 31 ἀτοπώτατον N

604 5. Διὰ τούτων δὲ ὁδεύειν δοκεῖ τῷ Κέλσῳ ὁ λόγος
 NABC ἐπὶ τὸ 'δεῖν πάντας ἀνθρώπους κατὰ τὰ πάτρια ζῆν, οὐκ ἂν
 μεμφθέντας ἐπὶ τούτῳ· χριστιανούς δὲ τὰ πάτρια καταλι-
 πόντας, καὶ οὐχ ἓν τι τυγχάνοντας ἔθνος ὡς Ἰουδαῖοι,
 11 ἐγκλήτως προστίθεσθαι τῇ τοῦ Ἰησοῦ διδασκαλίᾳ.' λεγέτω
 οὖν ἡμῖν, πότερον καθηκόντως οἱ φιλοσοφοῦντες καὶ δι-
 δασκόμενοι μὴ δεισιδαιμονεῖν καταλείψουσι τὰ πάτρια, ὡς
 καὶ φαγεῖν τῶν ἀπηγορευμένων ἐν ταῖς πατρίσιν αὐτῶν· ἢ
 10 παρὰ τὸ καθήκον τοῦτο πράξουσιν; εἰ μὲν γὰρ διὰ φιλο-
 σοφίαν καὶ τὰ κατὰ δεισιδαιμονίας μαθήματα οὐ φυλάτ-
 τοντες τὰ πάτρια καὶ φάγοιεν ἂν τῶν ἀπηγορευμένων
 αὐτοῖς ἐκ πατέρων, διὰ τί οὐχὶ καὶ χριστιανοὶ, λόγου
 αἰρουντος μὴ τευτάζειν περὶ τὰ ἀγάλματα καὶ τὰ
 15 ἰδρύματα ἢ καὶ περὶ τὰ δημιουργήματα τοῦ θεοῦ, ἀλλ'
 ὑπεραναβαίνειν καὶ τὴν ψυχὴν παριστάνειν τῷ δημι-
 ουργῷ, τὸ ἀνάλογον ποιοῦντες τοῖς φιλοσοφοῦσιν ἀνεγ-
 κλήτως τοῦτο πράττειν; εἰ δ' ὑπὲρ τοῦ φυλάξαι τὴν
 προκειμένην αὐτῷ ὑπόθεσιν ὁ Κέλσος ἐρεῖ ἢ οἱ συνευδο-
 κοῦντες τοῖς αὐτοῦ, ὅτι καὶ φιλοσοφήσας τις τηρήσει τὰ
 20 πάτρια· ὥρα φιλοσόφους γελοιοτάτους φέρ' εἰπεῖν ἐν
 Αἰγυπτίοις γενέσθαι φυλαττομένους ἐμφαγεῖν κρομύων, ἵνα
 τὰ πάτρια τηρῶσιν, ἢ μορίων τινῶν τοῦ σώματος οἶον
 κεφαλῆς καὶ ὤμου, ἵνα μὴ παραβαίνωσι τὰ ὑπὸ πατέρων
 αὐτοῖς παραδοθέντα. οὕτως οὖν καὶ ὁ ὑπὸ τοῦ λόγου
 25 προσαχθεῖς ἐπὶ τὸ σέβειν τὸν τῶν ὅλων θεόν, καὶ διὰ τὰ
 πάτρια κάτω πον μένων παρὰ τοῖς ἀγάλμασι καὶ τοῖς
 ἀνθρωπίνους ἰδρύμασι καὶ μὴ βουλόμενος ἀναβῆναι τῇ
 προαιρέσει πρὸς τὸν δημιουργόν, παραπλήσιος ἂν γένοιτο
 605 τοῖς μαθοῦσι μὲν τὰ φιλοσοφίας, φοβουμένοις δὲ τὰ μὴ
 30 φοβερὰ καὶ νομίζουσιν ἀσέβειαν εἶναι τὸ τοιῶνδε ἐμφαγεῖν.

1 C. Cels. v. 35

ABC 18 εἰ αὐτῷ θέσιν N

20 ὅρα AB

26 om. που ABC

12 αὐτοῖς ἐκατέρων N; ἐκ πατέρων αὐτοῖς

18, 19 εὐδοκοῦντες N

19 τηρήσαι ABC

21 κρομύου B; κρομμύου AC

6. Ἀπλούστερον μὲν οὖν καὶ κοινότερον ἵσταμένοις 598
 πρὸς τὰς Κέλσου ἐκκειμένας λέξεις αὐτάρκη τὰ εἰρημένα. ^{ABC}
 ἐπεὶ δὲ νομίζομεν καὶ τῶν ἐξεταστικωτέρων τινὰς ἐντεύξε-
 σθαι τῇδε τῇ γραφῇ, φέρε ὀλίγα τῶν βαθυτέρων παρακιν-
 δυνεύοντες ἐκθώμεθα, ἔχοντά τινα μυστικὴν καὶ ἀπόρρητον 5
 θεωρίαν, περὶ τοῦ ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμη-
 σθαι χωρία τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ τῶν κατειλεγμένων ἀτόπων
 φέρε, ὅση δύναμις, καθαρὸν παραστήσωμεν τὸν λόγον.
 δοκεῖ δὴ μοι παρακηκοῖναι τινῶν ὁ Κέλσος περὶ τῆς
 διανεμήσεως τῶν ἐπὶ γῆς μυστικωτέρων λόγων, ὧν ἐφάπ- 10
 τεται μὲν πῶς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία, εἰσαγαγοῦσά
 τινὰς τῶν νομιζομένων θεῶν περὶ τῆς Ἀττικῆς πρὸς ἀλλή-
 λους ἡμιλλῆσθαι, ποιοῦσα δὲ παρὰ τοῖς ποιηταῖς τινὰς τῶν
 λεγομένων θεῶν ὁμολογεῖν τινὰς τόπους οἰκειότερους αὐτοῖς.
 καὶ ἡ βαρβαρικὴ δὲ ἱστορία, καὶ μάλιστα ἡ Αἰγυπτίων, 15
 τοιαῦτά τινα ἐμφαίνει περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν τῆς Αἰγύπτου
 καλουμένων νομῶν, λέγουσα ὅτι ἡ λαχοῦσα τὴν Σαῖν
 Ἀθηναῖα ἡ αὐτὴ ἔχει καὶ τὴν Ἀττικὴν. Αἰγυπτίων δὲ οἱ
 λόγοι μυρία ὅσα τοιαῦτα φήσουσιν· οὐκ οἶδα δ' εἰ καὶ
 Ἰουδαίους συμπαραλαμβάνοντες καὶ τὴν χώραν αὐτῶν 20
 τῇ πρὸς τινα διανεμήσει. ἀλλὰ περὶ μὲν τῶν ἔξω τοῦ
 θείου λόγου λεγομένων εἰς ταῦτα ἅλις ἐπὶ τοῦ παρόντος.

7. Φαμέν δ' ὅτι ὁ καθ' ἡμᾶς προφήτης τοῦ θεοῦ καὶ
 γνήσιος θεράπων αὐτοῦ Μωσῆς ἐν τῇ τοῦ Δευτερονομίου 599
 ψῆδῃ ἐκτίθεται περὶ τοῦ μερισμοῦ τῶν ἐπὶ γῆς τοιαῦτα, 25
 λέγων· Ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς
 Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ·
 καὶ ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα
 κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. τὰ δὲ περὶ τῆς διανεμήσεως
 τῶν ἐθνῶν ὁ αὐτὸς Μωσῆς ἐν τῷ ἐπιγεγραμμένῳ βιβλίῳ 30
 Γένεσις ἐν ἱστορίας τρόπῳ φησὶν οὕτως· Καὶ ἦν πᾶσα ἡ

Deut xxxii
8 f.

Ge xi 1 ff.

1 C. Cels. v. 28 ad fin. 2 ἐκκειμένας] Hoesch.; ἐγκειμένας
^{ABC} (sed v. supr. p. 178 ll. 12, 15) 8 παραστήσωμεν ^N 17 νόμων
^{AC}; om. B 21 διανεμήσει πρὸς τινα ^N 31 οὕτω φησί ^{ABC}

ΗΑΒC γῇ χεῖλος ἐν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ
 κινήσῃ αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν εὖρον πεδίον ἐν γῇ Σενναάρ,
 καὶ κατῴκησαν ἐκεῖ. καὶ μετ' ὀλίγα· Κατέβη, φησὶ, κύριος
 ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον ὃν ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν
 5 ἀνθρώπων. καὶ εἶπε κύριος Ἰδοὺ γένος ἐν καὶ χεῖλος ἐν
 πάντων· καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει
 ἀπ' αὐτῶν πάντα ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν· δεῦτε καὶ
 καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ἵνα μὴ
 ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ. καὶ
 10 διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ἐκείθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς
 γῆς, καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον.
 διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ
 συνέχεε κύριος ὁ θεὸς τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, κακείθεν
 διέσπειρεν αὐτοὺς κύριος ὁ θεὸς ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς
 15 γῆς. καὶ ἐν τῇ ἐπιγεγραμμένῃ δὲ Σολομῶντος σοφίᾳ περὶ
 τῆς σοφίας καὶ τῶν κατὰ τὴν σύγχυσιν τῶν διαλέκτων, ἐν
 ᾗ γεγένηται ὁ μερισμὸς τῶν ἐπὶ γῆς, τοιαῦτα περὶ τῆς
 σοφίας εἶρηται· Αὕτη καὶ ἐν ὁμοιοῖα πονηρίας ἐθνῶν Wisd x 5
 συγχυθέντων ἔγνω τὸν δίκαιον, καὶ ἐφύλαξεν αὐτὸν ἄμεμ-
 20 πτον τῷ θεῷ, καὶ ἐπὶ τέκνου σπλάγχνοις ἰσχυρὸν ἐφύλαξε.

8. Πολὺς δ' ὁ λόγος καὶ μυστικὸς ὁ περὶ τούτων, ᾧ
 ἀρμόζει τό· Μυστήριον βασιλέως κρύπτειν καλόν· ἵνα Tob xii 7
 μὴ εἰς τὰς τυχούσας ἀκοὰς ὁ περὶ ψυχῶν οὐκ ἐκ μετενσω-
 ματώσεως εἰς σῶμα ἐνδουμένων λόγος ῥιπτήται, μηδὲ τὰ
 25 ἄγια διδῶται τοῖς κυσὶ, μηδ' οἱ μαργαρίται παραβάλλωνται cf. Mt vii 6
 χοίροις. ἀσεβὲς γὰρ τὸ τοιοῦτον, προδοσίαν περιέχον τῶν
 ἀπορρήτων τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας λογίων, περὶ ἧς καλῶς
 γέγραπται· Εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία, Wisd i 4
 οὐδὲ κατοικήσει ἐν σώματι κατάχρεω ἁμαρτίας. ἀρκεῖ δὲ
 30 τὰ κεκρυμμένως ὡς ἐν ἱστορίας τρώπῳ εἰρημένα κατὰ τὸν

2 σενναάρ AC 8 om. ἐκεῖ C 9 om. τὴν φωνὴν C
 αὐτοῦ] αὐτῶν N (οὐ superscripto) 10 κύριος αὐτοὺς ABC 11—
 15 om. καὶ ἐπαύσαντο—τῆς γῆς C 12 αὐτῆς AB 17 ἐπὶ]+
 τῆς N 19, 20 ἀμέμπτως A^{vid} 20 om. τῷ AB 24 ῥιπτεῖται N* A
 25 δίδοται N* om. τοῖς ABC παραβ.] + τοῖς AC 27 λόγων BC

τῆς ἱστορίας παραστήσαι τρόπον, ἵν' οἱ δυνάμενοι ἑαυτοῖς NABC ἐπεξεργάσωνται τὰ κατὰ τὸν τόπον.

9. Νοείσθωσαν τοίνυν πάντες οἱ ἐπὶ γῆς μιᾷ τινὶ δια-
λέκτῳ θείᾳ χρώμενοι, καὶ ὅσον γε συμφωνοῦσι πρὸς ἀλλή-
λους τηρεῖσθωσαν ἐν τῇ θείᾳ διαλέκτῳ· καὶ ἔστωσαν ἀκίνητοι 5
τῶν ἀνατολῶν, εἰς ὅσον εἰσὶ τὰ τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ
φωτὸς αἰδίου ἀπανγιάσματος φρονοῦντες. καὶ οὗτοι, ἐπὰν
κινήσωσιν ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἑαυτοὺς ἀλλότρια ἀνατολῶν 600
φρονοῦντες, εὕρισκέτωσαν πεδίον ἐν γῇ Σενναάρ, ὅπερ
ἐρμηνεύεται Ὀδόντων ἐκτιναγμὸς κατὰ σύμβολον τοῦ 10
ἀπολλύναι αὐτοὺς τὰ δι' ὧν τρέφονται, καὶ κατοικεῖτωσαν
ἐκεῖ. εἴτα τὰ τῆς ὑλῆς συναγαγεῖν θέλοντες καὶ κολλᾶν
τὰ μὴ πεφυκότα κολλᾶσθαι οὐρανῷ, ἵνα διὰ τῶν ὑλικῶν
ἐπιβουλευσῶσι τοῖς αὐτοῖς, λεγέτωσαν· Δεῦτε, πλινθεύ-
σωμεν πλίνθους καὶ ὀπτήσωμεν αὐτὰς πυρί. ὥς οὖν 15
κρατύνοντες καὶ πηγνύντες τὰ πήλινα καὶ ὑλικά, καὶ τὴν
πλίνθον λίθον ποιεῖν θέλοντες καὶ τὸν πηλὸν ἄσφαλτον,
καὶ διὰ τούτων οἰκοδομεῖν πόλιν καὶ πύργον οὗ ὅσον ἐπὶ
τῇ ὑπολήψει αὐτῶν ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ, παρα-
didόσθωσαν ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς ἀπὸ ἀνατολῶν 20
κινήσεως ἐπὶ πλεῖον ἢ ἐπ' ἔλαττον αὐτοῖς γεγεννημένης, καὶ
κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς κατασκευῆς τῶν πλίνθων εἰς λίθους
καὶ τοῦ πηλοῦ εἰς ἄσφαλτον καὶ τῆς ἐκ τούτων οἰκοδομῆς,
ἀγγέλοις ἐπὶ πλεῖον ἢ ἐπ' ἔλαττον χαλεπωτέροις, καὶ
τοιοῖσδε ἢ τοιοῖσδε, ἕως τίσωσι δίκας ἐφ' οἷς τετολμήκασιν· 25
καὶ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀγέσθωσαν ἕκαστος τῶν ἐμποιησάντων
τὴν οἰκίαν ἑαυτοῖς διάλεκτον ἐπὶ τὰ μέρη τῆς γῆς κατὰ
τὴν ἑαυτῶν ἀξίαν, οἶδε μὲν ἐπὶ τὴν φέρ' εἰπεῖν καυσώδη
χώραν ἄλλοι δ' ἐπὶ τὴν διὰ τὸ κατεψύχθαι κολάζουσιν τοὺς
ἐνοικοῦντας, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν δυσγεωργητοτέραν ἄλλοι δὲ 30

6, 7 om. καί—φωτὸς AC 6 om. τοῦ (sec.) N 9 σενναάρ
N*AC 8 ABC 11 κατοικῆτωσαν NA 15 αὐτοὺς N
19 οὐρανοῦ] + κατὰ τὰ ὑπεραιρόμενα ὑψώματα κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ
θεοῦ AC 21 πλεόν ABC 22 om. τὴν ABC 27, 28 om. κατὰ τ.
ἐ. ἀξίαν ABC

Ge xi 3

cf. Ge xi 4

ABC ἐπὶ τὴν ἔλαττον τοιαύτην, καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τὴν πεπληρωμένην
θηρίων οἱ δὲ ἐπὶ τὴν ἐπ' ἔλαττον ἔχουσιν αὐτά.

10. Εἴτα εἴ τις δύναται ὡς ἐν ἱστορίας σχήματι, ἐχού-
σης μὲν τι καὶ καθ' αὐτὴν ἀληθές, ἐμφανιούσης δέ τι καὶ
5 ἀπόρρητον, ἰδέτω καὶ τοὺς τὴν ἐξ ἀρχῆς διάλεκτον τετηρη-
κότας τῷ μὴ κεκινήκεναι ἀπ' ἀνατολῶν μένοντας ἐν τῇ
ἀνατολῇ καὶ τῇ ἀνατολικῇ διαλέκτῳ· καὶ νοείτω τούτους
μόνους γεγενῆσθαι μερίδα κυρίου καὶ λαὸν αὐτοῦ τὸν καλού-
μενον Ἰακώβ, γεγενῆσθαι δὲ καὶ σχοίνισμα κληρονομίας⁹ cf. Deut xxxii
10 αὐτοῦ Ἰσραὴλ· καὶ οὗτοι μόνοι ἐπιστατέισθωσαν ὑπὸ
ἄρχοντος οὐκ ἐπὶ κολάσει παρειληφότος τοὺς ὑπ' αὐτῷ,
ὥσπερ οἱ ἄλλοι. βλεπέτω δ' ὁ δυνάμενος ὡς ἐν ἀνθρώποις
ἐν τῇ τούτων πολιτείᾳ τῶν τεταγμένων κατὰ τὴν διαφέρου-
σαν μερίδα τῷ κυρίῳ γενομένης ἁμαρτίας, πρότερον μὲν
15 ἀνεκτὰς καὶ τοιαύτας ὡς μὴ πάντα ἀξιούς εἶναι αὐτοὺς τοῦ
ἐγκαταλείπεσθαι, ὕστερον δὲ πλείονας μὲν ἄλλ' ἔτι ἀνεκτὰς·
καὶ τοῦτ' ἐπὶ πλείονα χρόνον νοῶν γινόμενον, καὶ αἰὲ
θεραπείαν προσαγομένην, καὶ ἐκ διαλειμμάτων τούτους
ἐπιστρέφοντας, ὁράτω αὐτοὺς καταλειπομένους κατὰ τὴν
20 ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτανομένων τοῖς λαχοῦσι τὰς ἄλλας
601 χώρας, πρότερον μὲν ἐπὶ τὸ ἔλαττον αὐτοὺς κολασθέντας
καὶ τίσαντας δίκην, ὥσπερ εἰ παιδευθέντας, ἐπανελθεῖν εἰς
τὰ οἰκεία· ὕστερον δὲ βλεπέτω αὐτοὺς παραδιδόμενους
χαλεπωτέροις ἄρχουσιν, ὡς ἂν ὀνομάσαιεν αἱ γραφαί,
25 Ἀσσυρίοις, εἴτα Βαβυλωνίοις. εἴτα προσαγομένων θερα-
πειῶν ὁράτω τούτους οὐδὲν ἥττον αὔξοντας τὰ ἁμαρτανό-
μενα, καὶ διὰ τοῦτ' ἐπισπειρομένους ὑπὸ τῶν διαρπαζόντων
αὐτοὺς ἀρχόντων τῶν λοιπῶν ἐθνῶν ταῖς ἄλλαις μερίσιν.
ὁ δ' ἄρχων αὐτῶν ἐπίτηδες παροράτω διαρπαζομένους
30 αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν ἀρχόντων· ἵνα καὶ
αὐτοὺς εὐλόγως, ὥσπερ εἰ ἑαυτὸν ἐκδικῶν, λαβὼν ἐξουσίαν
ἀποσπᾶσαι τῶν λοιπῶν ἐθνῶν οὓς ἂν δύνῃται, τὸ τοιοῦτο

ποιήση καὶ νόμους τε αὐτοῖς θῆται καὶ βίον ὑποδείξῃ καθ' ἑαυτοῦ καὶ
 ὃν βιωτέον· ἵνα αὐτοὺς ἀναγάγῃ ἐπὶ τέλος, ἐφ' ὅπερ ἀνῆγε
 τοὺς μὴ ἀμαρτάνοντας ἀπὸ τοῦ προτέρου ἔθνους. καὶ διὰ
 τούτου μανθανέτωσαν οἱ δυνάμενοι τὰ τηλικαῦτα βλέπειν,
 ὅτι πολλῷ δυνατώτερος ὁ λαχὼν τοὺς πρότερον μὴ ἡμαρτη- 5
 κότας τῶν λοιπῶν ἐστίν· ἐπεὶ δεδύνηται ἀπὸ τῆς πάντων
 μερίδος ἐπιλέκτους λαβὼν ἀποστήσαι μὲν αὐτοὺς τῶν ἐπὶ
 κολάσει παρειληφότων, προσαγαγεῖν δὲ νόμοις καὶ βίῳ
 συμβαλλομένῳ εἰς ἀμνηστίαν τῶν προημαρτημένων αὐτοῖς.
 ἀλλ', ὡς προείπομεν, ταῦτα ἡμῖν ἐπικεκρυμμένως λελέχθω, 10
 παριστᾶσιν ὧν παρήκουσαν οἱ φήσαντες 'τὰ μέρη τῆς γῆς
 ἐξ ἀρχῆς ἄλλα ἄλλοις ἐπόπταις νενεμημένα, κατὰ τινας
 ἐπικρατείας διελημμένα, ταύτῃ διοικεῖσθαι' ἀφ' ὧν καὶ ὁ
 Κέλσος λαβὼν τὰς ἐκκειμένας εἶπε λέξεις.

11. Ἐπεὶ δ' οἱ κινήσαντες ἀπὸ ἀνατολῶν δι' ἃ ἡμαρτον 15
 παρεδόθησαν εἰς ἀδόκιμον νοῦν καὶ εἰς πάθη ἀτιμίας καὶ
 ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, ἵνα
 κορεσθέντες τῆς ἀμαρτίας μισήσωσιν αὐτήν· οὐχ ὑποκεισό-
 μεθα τῷ Κέλσου ἀρέσκοντι φάσκοντος 'διὰ τοὺς νενεμη-
 μένους ἐπόπτας τοῖς μέρεσι τῆς γῆς τὰ παρ' ἐκάστοις ὁρθῶς 20
 πράττεσθαι' ἀλλὰ καὶ βουλόμεθα οὐχ 'ὅπη ἢ ἐκείνοις
 φίλον' ποιεῖν τὰ παρ' ἐκείνων. ὁρῶμεν γὰρ ὅτι ὅσιον μὲν
 τὰ ἐξ ἀρχῆς κατὰ τόπους νενομισμένα λύειν ἐστὶ νόμοις
 κρείττοσι καὶ θειοτέροις, οἷς ὡς δυνατώτατος ἔθετο Ἰησοῦς,
 ἐξελόμενος ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τοῦ ἐνεστῶτος πονηροῦ, 25
 καὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων·
 ἀνόσιον δὲ τὸ μὴ ἐπιρρίψαι ἑαυτὸν τῷ πάντων ἀρχόντων
 φανέντι καὶ ἀποδειχθέντι δυνατωτέρῳ, πρὸς ὃν εἶπεν ὁ θεός,
 ὡς οἱ προφῆται πρὸ πολλῶν προείπον γενεῶν· Αἰτήσαι
 παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ 30

cf. Ro i 28,
26, 24

cf. Ga i 4

cf. 1 Co ii 6

Ps ii 8

1 τε] γε ABC
 (γ superscr.) N
 21 om. ἡ AD
 αἰῶνος ABD

14 om. λαβὼν N ἐγκειμένας AC; ἐκκ.
 20, 21 ὁρθῶς πρατ.] post hoc deest fol. in C
 22 om. παρ' N 25 αἰῶνος τοῦ ἐνεστ.] ἐνεστ.
 28 ἀποδειχθέντι] + καθαρωτέρῳ καὶ AD

ABD τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. καὶ γὰρ αὐτὸς
 602 γέγονε προσδοκία ἡμῶν τῶν ἀπὸ ἐθνῶν πιστευσάντων εἰς cf. Ge xlix το
 αὐτὸν καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι θεὸν πατέρα αὐτοῦ.

XXIII.

Περὶ εἰμαρμένης, καὶ πῶς προγνώστοι ὄντος τοῦ
 5 θεοῦ τῶν ὑφ' ἐκάστοις πραττομένων τὸ ἐφ' ἡμῖν σώ-
 ζεται. καὶ τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες οὐκ εἰς ποιητικοὶ
 τῶν ἐν ἀνθρώποις, χημαντικοὶ δὲ μόνον· καὶ ὅτι
 ἀνθρώποι τὴν περὶ τούτων γνῶσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ
 δύνανται, ἀλλὰ δυνάμεσι θεαῖσι τὰ χμεῖα ἔκκειται· καὶ
 10 τίς ἡ τούτων αἰτία. τόμοι τρίτοι τῶν εἰς τὴν Γένεσιν.
 “Καὶ ἔστωσαν εἰς χμεῖα καὶ εἰς καιροῦς καὶ εἰς ἡμέρας Ge i 14
 καὶ εἰς ἐνιαυτοῦς.”

AB(CXD) Eu 1. Περὶ τοῦ εἰς σημεῖα γεγονέναι τοὺς φωστῆρας, οὐκ
 ἄλλους ἡλίου καὶ σελήνης καὶ τῶν ἀστέρων τυγχάνοντας,
 15 τῶν σφόδρα ἀναγκαιοτάτων ἐστὶ διαλαβεῖν· οὐ μόνον
 πολλῶν ἐθνῶν τῶν τῆς Χριστοῦ πίστεως ἀλλοτρίων σφαλ-
 λομένων εἰς τὸν περὶ τῆς εἰμαρμένης τόπον, τῇ τῶν πλανω-
 4 μένων ἀστέρων ἐπιποικίᾳ πρὸς τοὺς ἐν τῷ ζωδιακῷ πάντων
 αὐτοῖς νομιζομένων συμβαίνειν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῶν
 20 περὶ ἕκαστον ἄνθρωπον, τάχα δὲ καὶ ἀλόγων ζώων· ἀλλὰ
 γὰρ καὶ πολλῶν τῶν πεπιστευκέναι ὑπολαμβανομένων
 περισπωμένων μὴ ἄρα ἠνάγκασται τὰ ἀνθρώπων πράγματα,
 καὶ ἀμήχανον ἄλλως γενέσθαι ἢ ὥς οἱ ἀστέρες κατὰ τοὺς
 25 ταῦτα δογματίζουσιν ἐξ ὅλων τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖν· διόπερ
 καὶ ἔπαινον καὶ ψόγον καὶ πράξεις ἀποδεκτὰς πάλιν τε αὐ

9 ἔγκειται AB 10 Ru. 11. 3. Eus. Praep. Ev. vi. 11.
 14 ἀστρων Eu 16 om. πολλῶν Eu 18 om. ἀστέρων ABD
 19 τῶν ἐπὶ τῆς] ἐπὶ ABD 20 περὶ] rursus inc. C ἀνθρώπων]
 C Eu^ε 22 τὰ] + τῶν C Eu^ι 24 ἐπιτέλλουσιν Eu^ι

ψεκτάς. ἅπερ εἰ οὕτως ἔχει, τὰ τῆς κεκηρυγμένης τοῦ θεοῦ ABC Eu κρίσεως οἷχεται, καὶ ἀπειλαὶ πρὸς τοὺς ἡμαρτηκότας ὡς κολασθησομένους, τιμαί τε αὖ πρὸς τοὺς τοῖς κρείττοσιν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότας καὶ μακαριότητες· οὐδὲν γὰρ ἔτι τούτων εὐλόγως ἔσται γινόμενον. καὶ εἰ τὰ ἀκόλουθά τις ἑαυτῷ 5 ἐφ' οἷς δογματίζει βλέποι, καὶ ἡ πίστις ἔσται μάταιος, ἢ τε Χριστοῦ ἐπιδημία οὐδὲν ἀνύουσα, καὶ πᾶσα ἡ διὰ νόμου καὶ προφητῶν οἰκονομία, κάματοί τε ἀποστόλων ὑπὲρ τοῦ συστήσαι τὰς τοῦ θεοῦ διὰ Χριστοῦ ἐκκλησίας· εἰ μὴ ἄρα κατὰ τοὺς οὕτω τολμῶντας καὶ Χριστὸς, ὑπὸ τὴν ἀνάγκην 10 τῆς τῶν ἄστρον κινήσεως τῷ γένεσιν ἀνειληφέναι γενόμενος, πάντα πεποιήκοι τε καὶ πάθοι, οὐ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός τῶν ὅλων αὐτῷ τὰς παραδόξους δυνάμεις ὠρησαμένου, ἀλλὰ τῶν ἀστέρων. οἷς ἀθέοις καὶ ἀσεβέσι τυγχάνουσι λόγοις ἀκολουθεῖ καὶ τὸ τοὺς πιστεύοντας ὑπὸ τῶν ἀστέρων 5 ἀγομένους πιστεύειν εἰς θεὸν λέγεσθαι. πυθοίμεθα δ' ἂν αὐτῶν, τί ὁ θεὸς βουλόμενος τοιοῦτον ἐποίει κόσμον, ἵν' οἱ μὲν ἐν αὐτῷ ἄνδρες ὄντες τὰ γυναικῶν πάσχωσιν, οὐδαμῶς ἑαυτοῖς αἵτιοι τῆς ἀσελγείας γεγεννημένοι, ἕτεροι δὲ ἀγρίων ζώων κατάστασιν ἀνειληφότες, τῷ τὴν φορὰν τοῦ παντός 20 τοιούτους αὐτοὺς πεποιηκέναι, διὰ τὸ τὸν θεὸν οὕτω κεκοσμηκέναι τὸ πᾶν, ἐπιδιδόασιν ἑαυτοὺς ὡμοτάτοις καὶ σφόδρα ἀπανθρώποις πράγμασιν καὶ ἀνδροφονίαις καὶ πειρατείαις; καὶ τί δεῖ λέγειν ἡμᾶς περὶ τῶν συμβαινόντων ἐν ἀνθρώποις καὶ ἀμαρτανομένων ὑπ' αὐτῶν, μυρίων ὅσων 25 τυγχανόντων, οὐστinas οἱ τῶν γενναίων προϋστάμενοι τούτων λόγων ἀπολύοντες παντὸς ἐγκλήματος, τῷ θεῷ προσγράφουσι πάντων τῶν κακῶς καὶ ψεκτῶςπραττομένων τὰς αἰτίας;

2. Ἐὰν δέ τινες αὐτῶν, ὡς ἀπολογούμενοι περὶ θεοῦ, 30 ἕτερον μὲν εἶναι λέγωσι τὸν ἀγαθόν, οὐδενὸς τούτων ἔχοντα τὴν ἀρχὴν, τῷ δὲ δημιουργῷ πάντα τὰ τοιαῦτα προσάπτωσι·

6 ματαία Eu
20 εἰληφότες Eu

9 διὰ χριστοῦ post τὰς Eu
29 τὴν αἰτίαν Eu

11 ἀστέρων C

ABC Eu πρῶτον μὲν οὐδ' ὡς ὁ βούλονται δυνήσονται ἀποδεικνύει,
 ὅτι ἐστὶ δίκαιος· πῶς γὰρ ὁ τοσούτων κακῶν κατ' αὐτοὺς
 πατὴρ εὐλόγως δογματίζοιτο δίκαιος; δεύτερον δὲ, περὶ
 ἑαυτῶν τί φήσουσιν, ἐξεταστέον· πότερον ὑπόκεινται τῇ
 5 φορᾷ τῶν ἀστέρων, ἢ ἡλευθέρωνται καὶ ἐν τῷ βίῳ τυγ-
 χάνοντες οὐδὲν ἐνεργούμενον εἰς ἑαυτοὺς ἔχουσιν ἐκείθεν;
 εἰ μὲν γὰρ φήσουσιν ὑποκεῖσθαι τοῖς ἀστροῖς, δῆλον ὅτι τὰ
 ἄστρα τὸ νοηθῆναι αὐτοῖς τοῦτο ἐχαρίσατο, καὶ ὁ δημι-
 ουργὸς ὑποβεβληκῶς ἔσται διὰ τῆς τοῦ παντὸς κινήσεως
 10 τὸν λόγον τὸν περὶ τοῦ ἀνωτέρω ἀναπεπλασμένου θεοῦ,
 ὅπερ οὐ βούλονται· εἰ δὲ ἀποκρινοῦνται ὅτι ἔξω τυγ-
 χάνουσι τῶν νόμων τοῦ δημιουργοῦ τῶν κατὰ τοὺς ἀστέρας,
 ἵνα μὴ ἀπόφασις ᾖ τὸ λεγόμενον ὑπ' αὐτῶν ἀναπόδεικτος,
 πειραθήτωσαν ἡμᾶς προσάγειν ἀναγκαστικώτερον, διαφορὰν
 15 παριστάντες νοῦ τινος ὑποκειμένου γενέσει καὶ εἰμαρμένῃ,
 καὶ ἑτέρου ἀπὸ τούτων ἐλευθέρου· δῆλον γὰρ ἔστι τοῖς
 εἰδόσι τοὺς τοιούτους, ὅτι λόγον ἀπαιτηθέντες διδόναι αὐτὸν
 οὐδαμῶς δυνήσονται. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ εὐχαὶ
 παρέλκονσι μάτην παραλαμβάνόμεναι· εἰ γὰρ κατηνάγ-
 20 κασαι τὰδε τινὰ γενέσθαι, καὶ οἱ ἀστέρες ποιοῦσιν, οὐδὲν
 δὲ παρὰ τὴν τούτων πρὸς ἀλλήλους ἐπιπλοκὴν δύναται
 6 γενέσθαι, θεὸν ἀλογίστως ἀξιοῦμεν τὰδε τινὰ ἡμῖν δωρεῖσθαι.
 καὶ τί ἐπὶ πλείον μηκύνει τὸν λόγον δεῖ, παριστάντα τὸ
 ἀσεβὲς τοῦ κατημαξευμένου ἀβασανίστως παρὰ τοῖς πολλοῖς
 25 περὶ εἰμαρμένης τόπου; αὐτάρκη γὰρ εἰς ὑπογραφὴν καὶ τὰ
 εἰρημένα.

3. Πόθεν δὲ ἐξετάζοντες τό· Ἔστωσαν εἰς σημεῖα οἱ Gei 14
 φωστῆρες· ἐπὶ ταῦτα ἐληλύθαμεν, ἑαυτοὺς ὑπομνήσωμεν.
 οἱ μανθάνοντες περὶ τινων ἀληθῆ, ἥτοι αὐτόπαι τῶν
 30 πραγμάτων γενόμενοι ἀποφαίνονται τὰδε τινὰ ὑγίως, τὸ

1 ὡς δ] ὡς Eu 3 δογματίζοιτο] χρηματίζοι Eu 8 νοῆσαι
 Eu 11 ἀποκρινώνται AB 16 ἐστι] ἐτι ABC 16, 17 om. τοῖς
 εἰδόσι Eu 17 αὐτοῖς Eu 20 om. ποιοῦσω B; πταίνουσιν A
 22 δωρήσασθαι Eu

πάθος καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν πεπονθότων ἢ ἐνεργηκότων ABC Eu
 θεασάμενοι, ἢ ἀπαγγελλόντων τῶν οὐδαμῶς αἰτίων τοῖς
 γεγενημένοις ἀκούσαντες τάδε τινὰ γινώσκουσιν. ὑπέξη-
 ρήσθω δὲ νῦν τοῦ λόγου τὸ δύνασθαι τοὺς δεδρακότας ἢ πε-
 πονθότας, διηγούμενους ἃ δεδράκασιν ἢ πεπόνθασιν, ἐνάγειν 5
 εἰς γνῶσιν τῶν πεπραγμένων τὸν μὴ παρατετευχότα. ἐὰν
 οὖν ὁ διδασκόμενος ὑπὸ τοῦ μηδαμῶς αἰτίου τῶν γινο-
 μένων τὸ τάδε τινὰ τοῖσδε γεγονέναι ἢ συμβῆσθαι μὴ
 διακρίνη, ὅτι οὐ πάντως ὁ διδάσκων περὶ τινος ὡς γενομένου
 ἢ ἐσομένου αἰτίος ἐστὶ τοῦ τὸ πρᾶγμα τοιούδε τι τυγχάνειν, 10
 οἰήσεται τὸν παραστήσαντα περὶ τοῦ τάδε τινὰ γεγονέναι
 ἢ τάδε τινὰ ἔσεσθαι πεποιηκέναι ἢ ποιήσῃν τὰ περὶ ὧν
 διδάσκει· οἰήσεται δὲ δηλονότι ἐσφαλμένως· ὥς εἴ τις
 ἐντυχὼν προφητικῇ βίβλῳ προδηλούσῃ τὰ περὶ Ἰούδαν τὸν
 προδότην νομίσει μαθὼν τὸ ἐσόμενον, ὁρῶν αὐτὸ ἀποτελούν- 15
 μενον, τὴν βίβλον αἰτίαν εἶναι τοῦ τότε τι γεγονέναι
 ὕστερον, ἐπεὶ ἀπὸ τῆς βίβλου μεμάθηκε τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰούδα
 πραχθησόμενον· ἢ πάλιν μὴ τὴν βίβλον ὑπολάβοι εἶναι
 αἰτίαν, ἀλλὰ τὸν πρῶτον γράψαντα αὐτὴν, ἢ τὸν ἐνεργή-
 σαντα φέρε εἰπεῖν τὸν θεόν. ὥσπερ δὲ ἐπὶ τῶν περὶ τοῦ 20
 Ἰούδα προφητευομένων αὐταὶ αἱ λέξεις ἐξεταζόμεναι ἐμ-
 φαίνουσι τὸν θεὸν ποιητὴν μὴ γεγονέναι τῆς τοῦ Ἰούδα
 προδοσίας, ἀλλὰ μόνον δεδηλωκέναι προεγνωκότα τὰ ἀπὸ
 τῆς τούτου κακίας πραχθησόμενα παρὰ τὴν αὐτοῦ αἰτίαν·
 οὕτως εἴ τις ἐμβαθύνει τῷ λόγῳ τοῦ προειδέναι τὰ πάντα 25
 τὸν θεὸν καὶ τοῖς ἐν οἷς οἶον ἐνετύπωσε τῆς ἑαυτοῦ προ-
 γνώσεως τοὺς λόγους, κατανοήσαι ἂν ὅτι οὔτε ὁ προγνούς
 πάντως αἰτίος τῶν προεγνωσμένων, οὔτε τὰ τοὺς τύπους
 τῶν λόγων τῆς προγνώσεως τοῦ προεγνωκότος δεξάμενα.

4. Ὅτι μὲν οὖν ἕκαστον τῶν ἐσομένων πρὸ πολλοῦ 30

1 ἐνεργησάντων vel ἐνεργηθέντων Eu 3, 4 ὑπέξηρήσθω AB
 5 διηγησαμένους B; δεδιηγημένους AC 6 παρατετευχότα Eu
 13 om. οἰήσεται δὲ ABC ἐσφαλμένως] ἐσφαλμένος A; + τοῦτο
 οἰήσεται B; + ταῦτα οἰήσεται C 26 τοῖς] τοὺς ABC om.
 οἶον ABC

7 οἶδεν ὁ θεὸς γενησόμενον, καὶ χωρὶς μὲν γραφῆς αὐτόθεν ἐκ
 ABC Eu τῆς ἐννοίας τῆς περὶ θεοῦ δῆλον τῷ συνιέντι ἀξίωμα δυνά-
 μεως νοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δεῖ καὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν τοῦτο παρα-
 στήσαι, πλήρεις μὲν εἰσιν αἱ προφητεῖαι τοιούτων παρα-
 5 δειγμάτων· καὶ κατὰ τὴν Σωσάνναν δὲ τοῦ θεοῦ γινώσκοντος
 τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, οὕτω λέγουσαν· Ὁ θεὸς ὁ Sus 42 f.
 αἰώνιος ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν
 γενέσεως αὐτῶν, σὺ ἐπίστασαι ὅτι ψευδῇ μου κατεμαρτύ-
 ρησαν οὗτοι. σαφέστατα δὲ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν βασιλειῶν
 10 καὶ ὄνομα βασιλεύοντος καὶ πράξεις ἀνεγράφησαν πρὸ
 πλειόνων ἐτῶν τοῦ γενέσθαι προφητευόμενα οὕτως· Καὶ 1 Reg xii 32
 ἐποίησεν Ἱεροβοὰμ ἑορτὴν ἐν τῷ μηνὶ τῷ ὀγδόῳ ἐν τῇ
 πεντεκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνὸς κατὰ τὴν ἑορτὴν τὴν ἐν
 γῇ Ἰούδα, καὶ ἀνέβη ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἐν Βαιθὴλ ὁ
 15 ἐποίησεν ταῖς δαμάλεσιν αἷς ἐποίησεν. εἶτα μετ' ὀλίγα·
 Καὶ ἰδοὺ ἄνθρωπος τοῦ θεοῦ ἐξ Ἰούδα παρεγένετο ἐν λόγῳ 1 Reg xiii
 κυρίου εἰς Βαιθὴλ, καὶ Ἱεροβοὰμ εἰστήκει ἐπὶ τὸ θυσιαστή-
 ριον αὐτοῦ ἐπιθῦσαι. καὶ ἐπεκάλεσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον
 ἐν λόγῳ κυρίου, καὶ εἶπεν Θυσιαστήριον, θυσιαστήριον,
 20 τὰδε λέγει κύριος Ἰδοὺ υἱὸς τίκεται τῷ οἴκῳ Δαυὶδ, Ἰωσίας
 ὄνομα αὐτῷ, καὶ θύσει ἐπὶ σέ τοὺς ἱερεῖς τῶν ὑψηλῶν τῶν
 ἐπιθύνοντων ἐπὶ σέ, καὶ ὅσα ἀνθρώπων καύσει ἐπὶ σέ. καὶ
 ἔδωκεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τέρας, λέγων Τοῦτο τὸ τέρας ὁ
 ἐλάλησε κύριος λέγων Ἰδοὺ τὸ θυσιαστήριον ῥήγνυται, καὶ
 25 ἐκχυθήσεται ἡ πύθης ἡ ἐπ' αὐτῷ. καὶ μετ' ὀλίγα δηλοῦται,
 ὅτι καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐρράγη, καὶ ἐξεχύθη ἡ πύθης ἀπὸ 1 Reg xiii 5
 τοῦ θυσιαστηρίου κατὰ τὸ τέρας, ὃ ἔδωκεν ὁ ἄνθρωπος
 τοῦ θεοῦ ἐν λόγῳ κυρίου.

5. Καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα γενομένῳ πρὸ πολλοῦ τῆς αἰχ-
 30 μαλωσίας τῆς εἰς Βαβυλῶνα, μεθ' ἣν αἰχμαλωσίαν ὑστερόν
 ποτε γίνεται Κῦρος ὁ Περσῶν βασιλεὺς συνεργήσας τῇ

10 βασιλεύοντος Eu; βασιλέων δυνως B 12 om. ἑορτὴν ABC
 15 ἐποίησεν] + ἐν Eu 18 ἐκάλεσεν ABC 28 om. τοῦ
 θεοῦ A Eu

οικοδομῇ τοῦ ναοῦ γενομένη κατὰ τοὺς χρόνους *Εσδρα, ABC Eu
 Is xlv 1 ff. ταῦτα περὶ Κύρου ὀνομαστὶ προφητεύεται· Οὕτω λέγει
 κύριος ὁ θεὸς τῷ χριστῷ μου Κύρῳ, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς
 αὐτοῦ ἐπακουσάι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχύιν βασιλέων
 διαρρήξω, ἀνοίξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας, καὶ πόλεις οὗ 5
 συγκλεισθήσονται· Ἐγὼ ἔμπροσθέν σου πορεύσομαι καὶ
 ὄρη ὁμαλῶ, θύρας χαλκᾶς συντρίψω καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς
 συνθλάσω· καὶ δώσω σοι θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀποκρύ-
 φους, ἀοράτους ἀνοίξω σοι, ἵνα γνῶς ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς
 ὁ καλῶν τὸ ὄνομά σου θεὸς Ἰσραὴλ· ἔνεκεν τοῦ παιδός 10
 μου Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου, ἐγὼ καλέσω σε
 τῷ ὀνόματί μου καὶ προσδέξομαί σε· σαφῶς γὰρ καὶ ἐκ
 τούτων δεδήλωται, ὅτι διὰ τὸν λαὸν, ὃν εὐεργέτησεν ὁ 8
 Κύριος, ὁ θεὸς μὴ γινώσκοντι αὐτῷ τὴν καθ' Ἑβραίους
 θεοσέβειαν ἐδωρήσατο ἔθνων πλειόνων ἄρξαι· καὶ ἔστι 15
 ταῦτα μαθεῖν καὶ ἀπὸ Ἑλλήνων τῶν ἀναγραφάντων τὰ
 περὶ τὸν προφητευθέντα Κύρον· ἔτι δὲ καὶ ἐν τῷ Δανιήλ,
 Βαβυλωνίων βασιλευόντων τότε, τῷ Ναβουχοδονόσορ δεί-
 κνυνται αἱ ἐσόμεναι βασιλεῖαι μετ' αὐτόν· δείκνυνται δὲ
 διὰ τῆς εἰκόνης· χρυσοῦ μὲν τῆς Βαβυλωνίων ἀρχῆς ὀνο- 20
 μαζομένης, ἀργυρίου δὲ τῆς Περσῶν, χαλκοῦ δὲ τῆς Μακε-
 δόνων, σιδήρου δὲ τῆς Ῥωμαίων· καὶ πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ
 προφήτῃ τὰ περὶ Δαρεῖον καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ τοὺς τέσ-
 σαραι διαδόχους Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνων βασιλέως,
 καὶ Πτολεμαῖον τὸν τῆς Αἰγύπτου ἄρξαντα τὸν ἐπικαλού- 25
 μενον Λαγών, οὕτω προφητεύεται· Καὶ ἰδοὺ τράγος αἰγῶν
 ἤρχετο ἀπὸ λιβὸς ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· καὶ τῷ
 τράγῳ κέρας ἀνὰ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν· καὶ ἦλθεν ἕως
 τοῦ κριοῦ τοῦ τὰ κέρατα ἔχοντος, οὗ εἶδον ἐστῶτος ἐνώπιον
 τοῦ Οὐβάλ, καὶ ἔδραμε πρὸς αὐτὸν ἐνώπιον τῆς ἰσχύος αὐ- 30
 τοῦ· καὶ εἶδον αὐτὸν φθάνοντα ἕως τοῦ κριοῦ, καὶ ἐξη-

cf. Dan ii
37 ff.

Dan viii 5 ff.

3 om. οὗ B 6 προπορεύσομαι ABC 7 ὁμαλῶ] + καὶ C Eu#
 8 συγκλάσω A 10 σου] + ὁ B 26 λαγον A; λάγου C
 29 ἰδον B 29, 30 ἐνώπιον] ἀνάμεσον (bis) B 31 ἰδον AB

ABC Eu γριώθη πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔπαισε τὸν κριὸν καὶ συνέτριψεν
 ἀμφοτέρω τὰ κέρατα αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἦν ἰσχύς τῷ κριῶ
 στήναι ἐνώπιον αὐτοῦ· καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ
 συνεπάτησεν αὐτὸν, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐξαιρούμενος τὸν κριὸν
 5 ἐκ χειρὸς αὐτοῦ. καὶ ὁ τράγος τῶν αἰγῶν ἐμεγαλύνθη ἕως
 σφόδρα· καὶ ἐν τῷ ἰσχύσαι αὐτὸν συνετρίβη τὸ κέρας
 αὐτοῦ τὸ μέγα, καὶ ἀνέβη ἕτερα κέρατα τέσσαρα ὑποκάτω
 αὐτοῦ εἰς τοὺς τέσσαρας ἀνέμους τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἐκ τοῦ
 ἐνὸς ἐξῆλθε κέρας ἐν ἰσχυρὸν, καὶ ἐμεγαλύνθη περισσῶς
 10 πρὸς τὸν νότον καὶ τὴν δύσιν. τί δὲ δεῖ λέγειν τὰς περὶ
 Χριστοῦ προφητείας, οἷον τόπον γενέσεως αὐτοῦ Βηθλεὲμ,
 καὶ τόπον ἀνατροφῆς αὐτοῦ Ναζαρά, καὶ τὴν εἰς Αἴγυπτον
 ἀναχώρησιν, καὶ τεράστια ἃ ἐποίησε, καὶ τίνα τρόπον ὑπὸ
 15 Ἰούδα τοῦ εἰς ἀποστολὴν κεκλημένου προεδόθη; πάντα
 γὰρ ταῦτα σημεῖά ἐστι τῆς τοῦ θεοῦ προγνώσεως. ἀλλὰ
 καὶ αὐτὸς ὁ σωτὴρ, Ὃταν, φησὶν, ἴδῃτε κυκλουμένην ὑπὸ Lc xxi 20
 στρατοπέδων τὴν Ἱερουσαλήμ, τότε γνῶσεσθε ὅτι ἤγγικεν
 ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς. προεῖπε γὰρ τὸ ὕστερον συμβεβηκὸς
 τέλος τῆς κατασκαφῆς Ἱερουσαλήμ.

20 6. Ἀποδεδειγμένου τοίνυν ἡμῖν περὶ τοῦ προγνώστην
 εἶναι τὸν θεὸν οὐκ ἀκαίρως, ἵνα διηγησώμεθα πῶς οἱ ἀστέρες
 γίνονται εἰς σημεῖα, νοητέον τοὺς ἀστέρας οὕτω τετάχθαι
 9 κινεῖσθαι, ἐναντιοφορούντων τῶν καλουμένων πλανωμένων
 τοῖς ἀπλανέσιν, ἵνα σημεῖα ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν
 25 ἀστέρων πάντων τῶν περὶ ἕκαστον γινομένων καὶ τῶν
 καθόλου λαμβάνοντες γινώσκωσιν, οὐχὶ οἱ ἄνθρωποι, (πολ-
 λῶ γὰρ μείζον ἢ κατὰ ἄνθρωπον τὸ δύνασθαι κατὰ ἀλήθειαν
 ἐκλαμβάνειν ἀπὸ τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων τὰ περὶ
 ἐκάστου τῶν ὃ τί ποτε ἐνεργούντων ἢ πασχόντων), ἀλλ' αἱ
 30 δυνάμεις, ἃς ἀναγκαῖον διὰ πολλὰ ταῦτα γινώσκειν, ὡς
 κατὰ δυνάμιν ἐν τοῖς ἐξῆς δείξομεν. σανθέντες δὲ οἱ
 ἄνθρωποι ἐκ τινων τηρήσεων, ἢ καὶ ἐκ διδασκαλίας ἀγγέλων

7 om. τέσσαρα Eu 12 ναζαρέτ AC Eu^s 18 συμβεβηκός]
 + τὸ Eu 31 ἡσθαιθέντες A; θέντες C; συνέντες Eu

τὴν ἰδίαν τάξιν παραβεβηκότων καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ γένους ABC Eu
 ἡμῶν ἐπιτριβῇ διδασκάντων περὶ τούτων τινὰ, ᾧ ἤθησαν τοὺς
 ἀφ' ὧν τὰ σημεῖα οἴονται λαμβάνειν αἰτίους ὑπάρχειν
 τούτων, ἃ σημαίνειν ὁ λόγος φησί· περὶ ὧν καὶ αὐτῶν ὡς
 ἐν ἐπιτομῇ κατὰ δύναμιν ἐπιμελέστερον εὐθέως διαληψόμεθα. 5
 προκείμεται τοίνυν ταῦτα τὰ προβλήματα· (α') πῶς, προ-
 γνώστου ὄντος ἐξ αἰῶνος τοῦ θεοῦ περὶ τῶν ὑφ' ἐκάστου
 πράττεσθαι νομιζομένων, τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεται (β') καὶ
 τίνα τρόπον οἱ ἀστέρες οὐκ εἰσὶ ποιητικοὶ τῶν ἐν ἀνθρώ-
 ποις, σημαντικοὶ δὲ μόνον· (γ') καὶ ὅτι ἄνθρωποι τὴν περὶ 10
 τούτων γνώσιν ἀκριβῶς ἔχειν οὐ δύνανται, ἀλλὰ δυνάμει
 ἀνθρώπων κρείττοσι τὰ σημεῖα ἔκκεται· (δ') τίς γὰρ ἡ
 αἰτία τοῦ τὰ σημεῖα τὸν θεὸν πεποιηκέναι εἰς γνώσιν τῶν
 δυνάμεων, τέταρτον ἐξετασθήσεται.

- (α') 7. Καὶ τοίνυν ἴδωμεν τὸ πρῶτον, ὅπερ εὐλαβηθέντες 15
 πολλοὶ τινες τῶν Ἑλλήνων, οἰόμενοι κατηναγκάσθαι τὰ
 πράγματα καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν μηδαμῶς σώζεσθαι εἰ ὁ θεὸς
 προγινώσκει τὰ μέλλοντα, ἀσεβῆς δόγμα ἐτόλμησαν ἀνα-
 δέξασθαι μᾶλλον ἢ προσέσθαι τὸ, ὡς φασιν ἐκεῖνοι, ἔνδοξον
 μὲν περὶ θεοῦ, ἀναιροῦν δὲ τὸ ἐφ' ἡμῖν καὶ διὰ τοῦτο 20
 ἐπαινον καὶ ψόγον καὶ τὸ τῶν ἀρετῶν ἀπόδεκτον τῶν τε
 κακιῶν ψεκτόν. καὶ φασιν, εἰ ἐξ αἰῶνος ἔγνω ὁ θεὸς τόνδε
 τινὰ ἀδικήσιν καὶ τάδε ποιήσιν τὰ ἀδικήματα, ἀψευδὴς
 δὲ ἡ γνώσις τοῦ θεοῦ καὶ πάντως ἔσται ἄδικος ποιήσων
 τάδε τὰ ἀδικήματα ὁ τοιοῦτος εἶναι προεωραμένος καὶ 10
 ἀμήχανον μὴ ἀδικήσιν αὐτὸν, κατηνάγκασται τὸ ἀδικήσιν
 αὐτὸν καὶ ἀδύνατον ἔσται ἄλλο τι πράξαι αὐτὸν ἢ ὅπερ
 ἔγνω ὁ θεός· εἰ δὲ ἀδύνατον ἄλλο τι πράξαι αὐτὸν, οὐδεὶς
 δὲ ἀδύνατα μὴ ποιήσας ψεκτός ἐστι, μάτην αἰτιώμεθα τοὺς
 ἀδίκους. ἀπὸ δὲ τοῦ ἀδίκου καὶ τῶν ἀδικημάτων ἐπέρ- 30

6 om. τὰ AB

19 προσέσθαι ABC

ῆσαι Eu

AC

7 ἐξ αἰῶνος ὄντος B

22 ψεκτόν] τὸ μεμπτόν ABC

23—25 om. ἀψευδὴς—ἀδικήματα B

26 τὸ] μὴ B; γὰρ C

12 ἔγκειται ABC

23 ποι-

24 om. καὶ

30 ἐρχονται ABC

ABC Eu χονται καὶ ἐπὶ τὰ ἄλλα ἁμαρτήματα, εἴτα ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ τὰ νομιζόμενα κατορθώματα· καὶ φασιν ἀκολουθεῖν τῷ τὸν θεὸν τὰ μέλλοντα προεγνωκέναι τὸ μὴ δύνασθαι τὸ ἐφ' ἡμῖν σώζεσθαι.

- 5 8. Πρὸς οὓς λεκτέον ὅτι ἐπιβάλλων ὁ θεὸς τῇ ἀρχῇ τῆς κοσμοποιίας, οὐδενὸς ἀναιτίως γινομένου, ἐπιπορεύεται τῷ νῷ ἕκαστον τῶν ἐσομένων, ὁρῶν ὅτι ἐπεὶ τότε γέγονε τότε ἔπεται, ἐὰν δὲ γένηται τότε τὸ ἐπόμενον τότε ἀκολουθεῖ, οὐ ὑποστάντος τότε ἔσται· καὶ οὕτω μέχρι τέλους τῶν
10 πραγμάτων ἐπιπορευθεῖς οἶδεν ἃ ἔσται, οὐ πάντως ἐκάστῳ τῶν γινωσκομένων αἴτιος τοῦ αὐτὸ συμβῆναι τυγχάνων. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ὁρῶν τινὰ διὰ ἁμαθίαν προπετῇ, διὰ δὲ τὴν προπετείαν ἀλογίστως ἐπιβαίνοντα ὁδοῦ ὀλισθηρᾷ, εἰ καταλάβοι πεσεῖσθαι ὀλισθήσαντα, οὐχὶ αἴτιος τοῦ
15 ὀλίσθου ἐκείνῳ γίνεται· οὕτω νοητέον τὸν θεὸν προεωρακότα ὁποῖος ἔσται ἕκαστος καὶ τὰς αἰτίας τοῦ τοιοῦτον αὐτὸν ἔσεσθαι καθορᾶν, καὶ ὅτι ἁμαρτήσεται τὰδε ἢ κατορθώσει τὰδε. καὶ εἰ χρὴ λέγειν οὐ τὴν πρόγνωσιν αἰτίαν τῶν γινομένων, (οὐ γὰρ ἐφάπτεται τοῦ προεγνωσμένου
11 ἁμαρτησομένου ὁ θεός, ὅταν ἁμαρτάνῃ), ἀλλὰ παραδοξότερον μὲν ἀληθὲς δὲ ἐροῦμεν, τὸ ἐσόμενον αἴτιον τοῦ τοιάνδε εἶναι τὴν περὶ αὐτοῦ πρόγνωσιν. οὐ γὰρ ἐπεὶ ἔγνωσται γίνεται, ἀλλ' ἐπεὶ ἔμελλεν γίνεσθαι ἔγνωσται· διαστολῆς δὲ δεῖται. εἰ μὲν γὰρ τὸ 'πάντως ἔσται' οὕτω τις ἐρμηνεύει, ὥς ἀνάγκην
25 εἶναι γενέσθαι τὸ προεγνωσμένον, οὐ διδόμεν αὐτῷ· οὐ γὰρ ἐροῦμεν, ἐπεὶ προέγνωσται Ἰούδα προδότην γενέσθαι, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη ἦν Ἰούδα προδότην γενέσθαι. ἐν γοῦν ταῖς περὶ τοῦ Ἰούδα προφητείαις μέμψεις καὶ κατηγορίαι τοῦ Ἰούδα ἀναγεγραμμέναι εἰσὶ παντὶ τῷ παριστᾶσαι τὸ ψεκτὸν
30 αὐτοῦ. οὐκ ἂν δὲ ψόγος αὐτῷ προσήπτετο, εἰ ἐπαναγκῆς προδότης ἦν, καὶ μὴ ἐνεδέχετο αὐτὸν ὅμοιον τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις γενέσθαι. ὅρα δὲ εἰ μὴ ταῦτα δηλοῦται δι'

20 om. ὅταν ἁμαρτάνῃ ABC
29 παριστᾶσαι C Eu^g

25 δίδωμεν BC; δίδωμεν A

Ps cix (cviii)
12, 16 f.

ὧν παραθησόμεθα ῥητῶν οὕτως ἐχόντων· Μηδὲ γενηθήτω ABC Eu
οἰκτίρμων τοῖς ὀρφανοῖς αὐτοῦ· ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσθη
ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ πτωχὸν
καὶ κατανευγμένον τῇ καρδίᾳ τοῦ θανατῶσαι. καὶ ἡγάπη-
σεν κατάραν, καὶ ἤξει αὐτῷ· καὶ οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, 5
καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. εἰ δέ τις διηγῆσεται τὸ
'πάντως ἔσται,' καὶ τοῦτο σημαίνειν αὐτὸ λέγων, ὅτι ἔσται
μὲν τάδε τινα ἐνεδέχετο δὲ καὶ ἐτέρως γενέσθαι, τοῦτο ὡς
ἀληθὲς συγχωροῦμεν· τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐνδέχεται
ψεύσασθαι, ἐνδέχεται δὲ περὶ τῶν ἐνδεχομένων γενέσθαι 10
καὶ μὴ γενέσθαι φρονῆσαι τὸ γενέσθαι αὐτὰ καὶ τὸ μὴ
γενέσθαι.

9. Σαφέστερον δὲ τοῦτο οὕτως ἐροῦμεν. εἰ ἐνδέ-
χεται Ἰούδαν εἶναι ἀπόστολον ὁμοίως Πέτρῳ, ἐνδέχεται
τὸν θεὸν νοῆσαι περὶ τοῦ Ἰούδα ὅτι μενεῖ ἀπόστολος 15
ὁμοίως Πέτρῳ. εἰ ἐνδέχεται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι,
ἐνδέχεται τὸν θεὸν φρονῆσαι περὶ αὐτοῦ ὅτι προδότης ἔσται.
εἰ δὲ προδότης ἔσται Ἰούδας, ὁ θεὸς τῇ προγνώσει αὐτοῦ
τῶν προειρημένων ἐνδεχομένων δύο, ἐνδεχομένου τοῦ εἶναι
ἐνὶ αὐτῶν, τὸ ἀληθὲς προγινώσκων, προγινώσεται τὸν 20
Ἰούδαν προδότην γενέσθαι· τὸ δὲ περὶ οὗ ἡ γνῶσις ἐνδέ-
χεται καὶ ἐτέρως γενέσθαι· καὶ λέγοι ἂν ἡ γνῶσις τοῦ θεοῦ
ὅτι ἐνδέχεται μὲν τόνδε τόδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον·
ἐνδεχομένων δὲ ἀμφοτέρων, οἶδα ὅτι τόδε ποιήσῃ· οὐ γὰρ
ὥσπερ ὁ θεὸς εἴποι ἂν, οὐκ ἐνδέχεται τόνδε τινα τὸν 25
ἄνθρωπον πτῆναι, οὕτω χρησμὸν φέρε εἰπεῖν περὶ τινος
διδούς ἐρεῖ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τόνδε σωφρονῆσαι. δύναμις
μὲν γὰρ πάντα οὐκ ἔστι τοῦ πτῆναι οὐδαμῶς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ,
δύναμις δὲ ἔστι τοῦ σωφρονῆσαι καὶ τοῦ ἀκολαστῆσαι. ὧν 12
ἀμφοτέρων δυνάμεων ὑπαρχουσῶν, ὁ μὴ προσέχων λόγοις 30
ἐπιστρεπτικοῖς καὶ παιδευτικοῖς ἑαυτὸν ἐπιδίδωσι τῇ χείρονι·

7 καὶ τοῦτο] καὶ τὸ A; κατὰ τὸ Eu 19 ἐνδεχομένου] ἐνδεχο-
μένων AB; γεγονότων Eu 20 ἐνὶ αὐτῶν] ἐνὶ αὐτοῦ B; ἐν αὐτῷ
AEu 24 τάδε Eu 31 χείρονι· τῇ] χειρίστη Eu

ABC Eu τῇ κρείττονι δὲ ὁ ζητήσας τὸ ἀληθὲς καὶ βιώσαι βεβουλη-
 μένος κατ' αὐτό. οὐ ζητεῖ δὲ ὁδε μὲν τ' ἀληθῆ, ἐπεὶ ἐπι-
 ρέπει ἐπὶ τὴν ἡδονήν· ὁδε δὲ ἐξετάζει περὶ αὐτῶν, αἰρεθεὶς
 ὑπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν καὶ λόγου προτρεπτικοῦ. πάλιν
 5 τε αὖ ὁδε μὲν αἰρεῖται τὴν ἡδονήν, οὐχὶ οὐ δυνάμενος ἀντι-
 βλέπειν αὐτῇ, ἀλλ' οὐκ ἀγωνιζόμενος· ὁδε δὲ καταφρονεῖ
 αὐτῆς, τὸ ἄσχημον ὁρῶν τὸ ἐν αὐτῇ πολλάκις τυγχάνον.

10. Ὅτι μέντοι γε ἡ πρόγνωσις τοῦ θεοῦ οὐκ ἀνάγκην
 ἐπιτίθησι τοῖς περὶ ὧν κατεῖληφε, πρὸς τοῖς προειρημένοις
 10 καὶ τοῦτο λελέγεται, ὅτι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν ὁ θεὸς
 κελύει τοὺς προφήτας κηρύσσειν μετάνοιαν, οὐ προσποι-
 σάμενος τὸ προεγνωκέναι πότερον οἱ ἀκούσαντες ἐπιστρέ-
 ψουσιν ἢ τοῖς ἁμαρτήμασιν ἑαυτῶν ἐμμενοῦσιν· ὥσπερ ἐν
 τῷ Ἱερεμῳ λέγεται· Ἰσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν.
 15 οὐ γὰρ ἀγνοῶν ὁ θεὸς πότερον ἀκούσουσιν ἢ οὐ φησὶν·
 Ἰσως ἀκούσονται καὶ μετανοήσουσιν· ἀλλ' οἰονεὶ τὸ ἰσο-
 στάσιον τῶν δυνάμεων γενέσθαι δεικνὺς ἐκ τῶν λεγομένων·
 ἵνα μὴ προκατηγγελμένη ἡ πρόγνωσις αὐτοῦ προκαταπε-
 σεῖν ποιήσῃ τοὺς ἀκούοντας, δόξαν ἀνάγκης παριστᾶσα, ὥς
 20 οὐκ ὄντος ἐπ' αὐτοῖς τοῦ ἐπιστρέψαι, καὶ οἰονεὶ καὶ αὐτῇ
 αἰτία γίνηται τῶν ἁμαρτημάτων· ἢ πάλιν τοῖς ἐκ τοῦ
 ἀγνοεῖν τὸ προεγνωσμένον καλὸν δυνάμενοι ἐν τῷ ἀγωνί-
 σασθαι καὶ ἀντιτείνειν πρὸς τὴν κακίαν ἐν ἀρετῇ βιώσαι,
 αἰτία γίνηται ἡ πρόγνωσις ἐκλύσεως, οὐκ ἔτι εὐτόνως
 25 ἵσταμένοις κατὰ τῆς ἁμαρτίας, ὥς πάντως ἐσομένου τοῦ
 προειρημένου· καὶ οὕτω γὰρ οἷον ἐμπόδιον γένοιτ' ἂν ἡ
 πρόγνωσις τοῦ ἐσομένου καλοῦ. πάντα γοῦν χρησίμως ὁ
 θεὸς τὰ κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομῶν εὐλόγως ἡμᾶς καὶ πρὸς
 τὰ μέλλοντα ἐτύφλωσεν. ἡ γὰρ γνῶσις αὐτῶν ἀνῆκε μὲν
 30 ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἀθλεῖν κατὰ τῆς κακίας, ἐπέτρεψε δ' ἂν

5 τε] δὲ Eu οὐ] ὁ BC
 C Eu^ε 12 ἐγνωκέναι Eu
 μετανοήσουσιν B; ἂν μεταγνοῖεν C
 24 om. ἡ πρόγνωσις ABC

9 προκατεῖληφε B εἰρημένοις
 ἀκούοντες BC 15 ἀκούσουσιν]
 22 καλόν] + ἡ πρόγνωσις AB

δόξασα κατειλήφθαι, πρὸς τὸ μὴ ἀντιπαλαίσαντας ἡμᾶς τῇ ABC Eu
 ἀμαρτία τάχιον αὐτῇ ὑποχειρίου γενέσθαι. ἅμα δὲ καὶ
 μαχόμενον ἐγένετο τῷ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι τινὰ, τὸ
 τὴν πρόγνωσιν ἐληλυθέναι εἰς τόνδε τινὰ ὅτι πάντως ἔσται
 ἀγαθός. πρὸς οἷς ἔχομεν γὰρ καὶ σφοδρότητος καὶ τάσεως 5
 πλείονος χρεία πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι προ- 13
 καταληφθεῖσα δὲ ἡ γνῶσις τοῦ πάντως καλὸν καὶ ἀγαθὸν
 ἔσεσθαι ὑπεκλύει τὴν ἀσκησιν. διόπερ συμφερόντως οὐκ
 ἴσμεν οὔτε εἰ ἀγαθοὶ οὔτε εἰ πονηροὶ ἐσόμεθα.

Ex iv 11: 11. Ἐπεὶ δὲ εἰρήκαμεν ὅτι ἀπετύφλωσεν ἡμᾶς πρὸς 10
 τὰ μέλλοντα ὁ θεός, ζητούμενόν τι ῥητὸν ἀπὸ τῆς Ἐξό-
 δου ὅρα εἰ δυνάμεθα οὕτω σαφηνίσαι. Τίς ἐποίησεν δύσ-
 κωφον καὶ κωφόν, βλέποντα καὶ τυφλόν; οὐκ ἐγὼ κύριος
 ὁ θεός; ἵνα τὸν αὐτὸν τυφλὸν καὶ βλέποντα πεποιηκῶς ἦ,
 βλέποντα μὲν τὰ ἐνεστηκότα τυφλὸν δὲ πρὸς τὰ μέλλοντα· 15
 τὸ γὰρ περὶ τοῦ δυσκώφου καὶ κωφοῦ οὐ τοῦ παρόντος
 καιροῦ διηγήσασθαι. ὅτι μέντοι γε πολλῶν τῶν ἐφ' ἡμῖν
 αἰτία πλείστα τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ, καὶ ἡμεῖς ὁμολο-
 γήσομεν· ὣν μὴ γενομένων, λέγω δὲ τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, οὐκ
 ἂν τάδε τινὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐπράττετο· πρᾶττεται δὲ τάδε 20
 τινὰ τῶν ἐφ' ἡμῖν ἀκόλουθα τοῖσδε τοῖς προγενομένοις οὐκ
 ἐφ' ἡμῖν, ἐνδεχομένου τοῦ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς προγενομένοις
 καὶ ἕτερα πρᾶξαι παρ' ἃ πρᾶττομεν. εἰ δέ τις ζητεῖ τὸ
 ἐφ' ἡμῖν ἀπολελυμένον εἶναι τοῦ παντός, ὥστε μὴ διὰ τάδε
 τινὰ συμβεβηκότα ἡμῖν ἡμᾶς αἰρεῖσθαι τάδε, ἐπιλέλησται 25
 κόσμου μέρος ὣν καὶ ἐμπεριεχόμενος ἀνθρώπων κοινωνίᾳ
 καὶ τοῦ περιέχοντος. μετρίως μὲν οὖν ὥς ἐν ἐπιτομῇ οἶμαι
 ἀποδεδεῖχθαι τὸ τὴν πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ μὴ εἶναι καταναγ-
 καστικὴν τῶν προεγνωσμένων πάντως.

1 om. ἡμᾶς ABC 3 ἐγένετο Eu^a; om. ABC 5 ἔχομεν
 γὰρ καὶ] Eu^a; ἔχομεν καὶ γὰρ ABC; γὰρ καὶ ἔχομεν Eu^{codd} aliaq
 13 κωφόν]+καὶ Eu 20 τῶν] τὰ ABC; om. Eu^a 21, 22 προ-
 γενομένοις] προγεγραμμένοις (bis) B 25 om. τινὰ BC 29 πάντως]
 + φέρε δὴ κ.τ.λ. Eu (v. infra p. 202 l. 2)

Ἔτι περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῷ β' τόμῳ τῶν κατὰ Κέλσου
ἐν τούτοις.

NABC 12. Ὁ μὲν Κέλσος οἶεται διὰ τοῦτο γίνεσθαι τὸ ὑπό
 τινος προγνώσεως θεσπισθὲν, ἐπεὶ ἐθεσπίσθη· ἡμεῖς δὲ
 5 τοῦτο οὐ διδόντες φαμέν οὐχὶ τὸν θεσπίσαντα αἴτιον εἶναι
 τοῦ ἐσομένου, ἐπεὶ προεῖπεν αὐτὸ γειησόμενον, ἀλλὰ τὸ
 ἐσόμενον, ἐσόμενον ἂν καὶ μὴ θεσπισθὲν, τὴν αἰτίαν τῷ
 προγινώσκοντι παρεσχηκέναι τοῦ αὐτοῦ προειπεῖν. καὶ ὅλον
 γε τοῦτο ἐν τῇ προγνώσει τοῦ θεσπίζοντος αὐτὸ τυγχάνει·
 10 δυνατοῦ δὲ ὄντος τοῦδε τινος γενέσθαι, δυνατοῦ δὲ καὶ μὴ
 γενέσθαι, ἔσται τὸ ἕτερον αὐτῶν τότε τι. καὶ οὐ φαμεν
 ὅτι ὁ προγινώσκων, ὑφελὼν τὸ δυνατόν εἶναι γενέσθαι καὶ
 μὴ γενέσθαι, οἰονεῖ τοιοῦτόν τι λέγει· τότε πάντως ἔσται,
 406 καὶ ἀδύνατον ἑτέρως γενέσθαι. καὶ τὸ τοιοῦτο φθάνει ἐπὶ
 15 πᾶσαν τὴν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τινὸς πρόγνωσιν, εἴτε κατὰ
 τὰς θείας γραφὰς εἴτε κατὰ τὰς Ἑλλήνων ἱστορίας. καὶ ὁ
 καλούμενός γε παρὰ τοῖς διαλεκτικοῖς ἀργὸς λόγος, σό-
 φισμα τυγχάνων, οὐκ ἔσται μὲν σόφισμα, ὅσον ἐπὶ τῷ
 Κέλσῳ, κατὰ δὲ τὸν ὑγιῆ λόγον σόφισμά ἐστιν. ἵνα δὲ τὸ
 20 τοιοῦτο νοηθῇ, ἀπὸ μὲν τῆς γραφῆς χρήσομαι ταῖς περὶ
 τοῦ Ἰούδα προφητείαις, ἣ τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν περὶ αὐτοῦ
 ὡς προδῶσαντος προγνώσει· ἀπὸ δὲ τῶν Ἑλληνικῶν
 ἱστοριῶν τῷ πρὸς τὸν Δαῖον χρησμῷ, συγχωρῶν ἐπὶ τοῦ
 παρόντος εἶναι αὐτὸν ἀληθῆ, ἐπεὶ μὴ λυπεῖ τὸν λόγον.
 25 περὶ τοῦ Ἰούδα τοίνυν ἐν ἑκατοστῷ καὶ ὀγδόῳ λέγεται ἐκ
 προσώπου τοῦ σωτῆρος ψαλμῷ, οὗ ἡ ἀρχή· Ὁ θεὸς, τὴν Ps cix (cviii)
 αἶνεσίν μου μὴ παρασιωπήσης· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ 1 f.
 στόμα δολίου ἐπ' ἐμέ ἠνοιχθή. καὶ τηρήσας γε τὰ ἐν τῷ
 ψαλμῷ εἰρημένα εὐρήσεις ὅτι, ὡς προέγνωσται προδῶσαν

3 C. Cels. ii. 20 (Ru. I. 405) 10 om. δὲ (pr.) N 10, 11 om.
 δυνατοῦ δὲ καὶ μὴ γεν. N 14 φθάνει NB 16 τὰς (sec.) + τῶν
 ABC 18 τυγχάνων N 21 om. τοῦ (pr.) N 25 περὶ τοῦ Ἰούδα
 τοίνυν] τὸν περὶ τοῦ Ἰουδαίου νυν N 29 γεγραμμένα N

Ps cix (cviii)
16

τὸν σωτήρα, οὕτω καὶ αἴτιος ὢν τῆς προδοσίας καὶ ἄξιος NABC
τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ λεγομένων διὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ
ἀρῶν. τάδε γὰρ παθέτω, Ἄνθ' ὧν, φησὶν, οὐκ ἐμνήσθη
τοῦ ποιῆσαι ἔλεος, καὶ κατεδίωξεν ἄνθρωπον πένητα καὶ
πτωχόν. οὐκοῦν ἐδύνατο μνησθῆναι τοῦ ποιῆσαι ἔλεος 5
καὶ μὴ καταδιῶξαι ὃν κατεδίωξε· δυνάμενος δὲ οὐ πεποίηκεν,
ἀλλὰ προέδωκεν ὥστε ἄξιος εἶναι τῶν ἐν τῇ προφητείᾳ
κατ' αὐτοῦ ἀρῶν. καὶ πρὸς Ἑλληνας δὲ χρυσόμεθα τῷ
εἰρημένῳ τούτῳ τὸν τρόπον πρὸς τὸν Λαΐον, εἴτε αὐταῖς
λέξεσιν εἴτε τὸ ἰσοδυναμοῦν αὐταῖς ἀναγράψαντος τοῦ 10
τραγικοῦ. λέγεται τοίνυν πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τοῦ προεγνωκό-
τος δὴ τὰ ἐσόμενα·

Eur Phoen
18 ff.

Μὴ σπεῖρε παίδων ἄλοκα δαιμόνων βίᾳ·

Εἰ γὰρ τεκνώσεις παῖδ', ἀποκτενεῖ σ' ὁ φύς,

Καὶ πᾶς σὸς οἶκος βήσεται δι' αἵματος.

15

καὶ ἐν τούτῳ τοίνυν σαφῶς δηλοῦται ὅτι δυνατόν μὲν ἦν τῷ
Λαίῳ μὴ σπεῖρειν παίδων ἄλοκα· οὐκ ἂν γὰρ τὸ μὴ δυνατόν
προσέταξεν αὐτῷ ὁ χρησμός· δυνατόν δὲ ἦν καὶ τὸ σπεῖρειν,
καὶ οὐδέτερον αὐτῶν κατηνάγκαστο. ἠκολούθησε δὲ τῷ μὴ
φυλαξαμένῳ σπεῖραι παίδων ἄλοκα παθεῖν ἐκ τοῦ ἐσπαρ- 20
κέναι τὰ τῆς κατὰ Οἰδίποδα καὶ Ἰοκάστην καὶ τοὺς υἱοὺς
τραγωδίας.

13. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀργὸς καλούμενος λόγος, σόφισμα
ὢν, τοιοῦτός ἐστι λεγόμενος ἐπὶ ὑποθέσεως πρὸς τὸν
νοσοῦντα καὶ ὡς σόφισμα ἀποτρέπων αὐτὸν χρῆσθαι τῷ 25
ιατρῷ πρὸς ὑγίειαν, καὶ ἔχει γε οὕτως ὁ λόγος· Εἰ εἵμαρταί 407
σοι ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, εἴαν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἱατρὸν
εἴαν τε μὴ εἰσαγάγῃς, ἀναστήσῃ· ἀλλὰ καὶ εἰ εἵμαρταί σοι
μὴ ἀναστῆναι ἐκ τῆς νόσου, εἴαν τε εἰσαγάγῃς τὸν ἱατρὸν
εἴαν τε μὴ εἰσαγάγῃς, οὐκ ἀναστήσῃ· ἤτοι δὲ εἵμαρταί σοι 30

7 προδέδωκεν AB; παρέδωκεν C 9 τούτῳ τῷ τρόπῳ ABC
13 παίδων] τέκνων Eur (codd.) αἵλοκα ABC 14 σ' ὁ φύς]
σε ὅφισ A 15 αἱμάτων N 16 om. σαφῶς N 17 αἵλοκα
ABC 20 παίδων] τέκνων ABC

KABC ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου, ἣ εἴμαρταί σοι μὴ ἀναστήναι·
 μάτην ἄρα εἰσάγεις τὸν ἱατρόν. ἀλλὰ χαριέντως τούτῳ τῷ
 λόγῳ τοιοῦτόν τι ἀντιπαραβάλλεται· Εἰ εἴμαρταί σοι
 τεκνοποιῆσαι, ἐάν τε συνέλθῃς γυναικὶ ἐάν τε μὴ συνέλθῃς,
 5 τεκνοποιήσεις· ἀλλὰ καὶ εἰ εἴμαρταί σοι μὴ τεκνοποιῆσαι,
 ἐάν τε συνέλθῃς γυναικὶ ἢ μὴ συνέλθῃς, οὐ τεκνοποιήσεις·
 ἥτοι δὲ εἴμαρταί σοι τεκνοποιῆσαι ἢ μὴ τεκνοποιῆσαι·
 μάτην ἄρα συνέρχῃ γυναικί. ὥς γὰρ ἐπὶ τούτου, ἐπεὶ ἀμή-
 χανον καὶ ἀδύνατον τεκνοποιῆσαι τὸν μὴ συνελθόντα
 10 γυναικί, οὐ μάτην παραλαμβάνεται τὸ συνελθεῖν γυναικί·
 οὕτως, εἰ τὸ ἀναστήναι ἐκ τῆς νόσου ὁδῷ τῇ ἀπὸ ἱατρικῆς
 γίνεται, ἀναγκαίως παραλαμβάνεται ὁ ἱατρός· καὶ ψεῦδος
 τό· Μάτην εἰσάγεις τὸν ἱατρόν. ὅλα δὲ ταῦτα παρελή-
 φαμεν, δι' ἃ παρέθετο ὁ σοφώτατος Κέλσος εἰπών· ‘Θεὸς
 15 ὧν προεῖπε, καὶ πάντως ἐχρῆν γενέσθαι τὸ προειρημένον.’
 εἰ γὰρ τοῦ πάντως ἀκούει ἀντὶ τοῦ κατηναγκασμένου, οὐ
 δώσομεν αὐτῷ· δυνατόν γὰρ ἦν καὶ μὴ γενέσθαι. εἰ δὲ τὸ
 πάντως λέγει ἀντὶ τοῦ ἔσται, ὅπερ οὐ κωλύεται εἶναι ἀλη-
 θές, καὶ δυνατόν ἢ τὸ μὴ γενέσθαι, οὐδὲν λυπεῖ τὸν λόγον·
 20 οὐδὲ γὰρ ἠκολούθει τῷ προειρηκέναι τὸν Ἰησοῦν ἀληθῶς τὰ
 περὶ τοῦ προδότου, ἢ τὰ περὶ τοῦ ἀρνησαμένου Πέτρου, τὸ
 αὐτὸν αὐτοῖς αἴτιον γενέσθαι ἀσεβείας καὶ ἀνοσίῳ πράξεως.
 ὁρῶν γὰρ αὐτοῦ τὸ μοχθηρὸν ἦθος ὁ καθ’ ἡμᾶς γινώσκων cf. Jn ii 25
 τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὁρῶν ἃ τολμήσει ἔκ τε τοῦ
 25 φιλάργυρος εἶναι καὶ ἐκ τοῦ μὴ βεβαίως περὶ τοῦ διδασ-
 κάλου φρονεῖν ἃ ἐχρῆν, εἶπε μετὰ πολλῶν καὶ τό· ‘Ὁ ἐμ- Mt xxvi 23
 βάψας μετ’ ἐμοῦ τὴν χεῖρα εἰς τὸ τρυβλίον, ἐκεῖνός με
 παραδώσει.

3 παραβάλλεται NC 6 ἢ] ἐάν τε BC 8 ἐπει] εἴπερ ABC
 9 om. καὶ ἀδύνατον ABC om. τὸν ABC 20 om. γὰρ N
 om. ἀληθῶς N 21 om. πέτρου N 23 ὁρῶν] ἰδὼν N 27 ἐν τῷ
 τρυβλίῳ C

[Τόμου τρίτου τῶν εἰς τὴν Γένεσιν]

(β') 14. Φέρε δὲ ἀγωνισώμεθα καὶ περὶ τοῦ τοὺς ἀστέρας ABC Eu
 μηδαμῶς εἶναι ποιητικούς τῶν ἐν ἀνθρώποις, σημαντικούς
 δὲ μόνον. σαφὲς δὴ ὅτι εἰ ὅδε τις ὁ σχηματισμὸς τῶν
 ἀστέρων ποιητικὸς νομίζοιτο τῶνδ' ἐκ τινῶν τῶν γινομένων 5
 περὶ τὸν ἀνθρώπον· ἔστω γὰρ περὶ τούτου νῦν ζητεῖσθαι
 τὸν λόγον· οὐκ ἂν ὁ σήμερον φέρε εἰπεῖν γενόμενος σχη-
 ματισμὸς περὶ τόνδε δύναιτο νοεῖσθαι πεποιηκέναι τὰ
 παρεληλυθότα περὶ ἕτερον ἢ καὶ περὶ ἐτέρους· πᾶν γὰρ τὸ
 ποιοῦν πρεσβύτερον τοῦ πεποιημένου. ὅσον δὲ ἐπὶ τοῖς 14
 μαθήμασι τῶν τὰ τοιαῦτα ἐπαγγελλομένων, πρεσβύτερα
 τοῦ σχηματισμοῦ προλέγεσθαι νομίζεται περὶ τοὺς ἀν-
 θρώπους. ἐπαγγέλλονται γὰρ τόνδε τινὰ τόπον τὴν ὥραν
 λαβόντες τοῦδε τοῦ ἀνθρώπου καταλαμβάνειν πῶς ἕκαστος
 τῶν πλανωμένων κατὰ κάθετον, ἢ τῇσδε τῆς μοίρας τοῦ 15
 ζωδίου ἢ τῶν ἐν αὐτῷ λεπτῶν, καὶ ποῖος ἀστήρ τοῦ ζω-
 διακοῦ κατὰ τοῦ ἀνατολικοῦ ἐτύγχανεν ὀρίζοντος, ποῖός τε
 κατὰ τοῦ δυτικοῦ, καὶ τίς κατὰ τοῦ μεσουρανήματος, καὶ
 τίς κατὰ τοῦ ἀντιμεσουρανήματος. καὶ ἐπ' αὐτῶν τοὺς
 ἀστέρας, οὓς νομίζουσιν ἑαυτοῖς ἐσχηματικένας, κατὰ τὸν 20
 καιρὸν τῆς τοῦ δαίμονος γενέσεως ἐσχηματισμένους οὕτως, τῷ
 χρόνῳ τῆς ἀποτέξεως τοῦ περὶ οὗ σκοποῦσιν, οὐ μόνον τὰ
 μέλλοντα ἐξετάζουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παρεληλυθότα, καὶ τὰ
 πρὸ τῆς γενέσεως καὶ τῆς σποράς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος
 γεγενημένα· περὶ πατρὸς, ποταπὸς ὢν τυγχάνει, πλούσιος 25
 ἢ πένης, ὁλόκληρος τὸ σῶμα ἢ σεσινωμένος, τὸ ἦθος
 βελτίων ἢ χείρων, ἀκτῆμων ἢ πολυκτῆμων, τήνδε τὴν
 πρᾶξιν ἢ τήνδε ἔχων· τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς μητρὸς, καὶ
 περὶ πρεσβυτέρων ἀδελφῶν, ἐὰν τύχωσιν ὄντες.

2 Ru. 11. 13. Eus. Praep. Ev. vi. 11 8 δύναται AC Eu;
 δύνασθαι B* 13 τόπον] ABC Eu^ε; τρόπον Eu^{codd allqq} 16 ποῖος]
 + ὁ AB 25 γεγενημένου AC Eu^{non i}

ABC Eu 15. Ἔστω δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ παρόντος προσέειπαι
αὐτοὺς καταλαμβάνειν τὰ ἐν τῷ τόπῳ ἀληθῆ, περὶ οὗ καὶ
αὐτοῦ ὕστερον δείξομεν ὅτι οὐχ οὕτως ἔχει· πευσώμεθα
τοίνυν τῶν ὑπολαμβανόντων κατηναγκάσθαι ὑπὸ τῶν ἄστρον
5 τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, τίνα τρόπον ὁ σήμερον σχη-
ματισμὸς ὁ τοιοῦδε δύναται πεποιθῆναι τὰ πρεσβύτερα.
εἰ γὰρ τοῦτο ἀμήχανον, καθ' ὃ δὴ ὅτι εὐρίσκεται τὸ περὶ
τῶν πρεσβυτέρων τοῦ χρόνου ἀληθές, σαφές τὸ μὴ πεποιθ-
10 κέναι τοὺς ἀστέρας οὕτως κινουμένους ἐν οὐρανῷ τὰ παρελη-
λυθότα καὶ γενόμενα πρὸ τοῦ οὕτως ἔχειν αὐτοὺς. εἰ δὲ
τοῦτο, τάχα ὁ προσιέμενος ἀληθεύειν αὐτοὺς, ἐπιστήσας
τοῖς περὶ τῶν μελλόντων λεγομένοις, ἔρει ἀληθεύειν αὐτοὺς
οὐ τῷ ποιεῖν τοὺς ἀστέρας ἀλλὰ τῷ σημαίνειν μόνον. ἐὰν
15 ἀλλὰ ἄλλους μὲν σχηματισμοὺς τοὺς τῆς ἐκείνων γενέσεως
αἰτέους γεγονέναι, τὸν δὲ νῦν σχηματισμὸν σεσημαγῆναι
μόνον, τὰ μέντοι μέλλοντα δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ ἐνεστηκότος
15 σχηματισμοῦ τῆς τοῦ δαίμονος γενέσεως· παραστησάτω τὴν
διαφορὰν τοῦ ἀπὸ τῶν ἀστέρων δύνασθαι δεῖξαι ὅτι τάδε
20 μὲν νενόηται ἀληθῆ ὡς ἀπὸ ποιούντων, τάδε δὲ ὡς ἀπὸ
σημαίνοντων μόνον. μὴ ἔχοντες δὲ δοῦναι τὴν διαφορὰν
εὐγνώμονως συγκαταθήσονται τῷ μηδὲν τῶν κατὰ τοὺς ἀν-
θρώπους ἀπὸ τῶν ἀστέρων γίνεσθαι, ἀλλ' ὡς προειρήκαμεν,
εἰ ἄρα, σημαίνεσθαι· ὡς εἰ καὶ μὴ ἀπὸ τῶν ἀστέρων τις
25 ἐλάμβανε τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ μέλλοντα, ἀλλ' ἀπὸ
τοῦ νοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τινος λόγου προφητικοῦ. ὥσπερ γὰρ
προαπεδείξαμεν ὅτι οὐδὲν λυπεῖ τὸν περὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν λόγον
τὸ τὸν θεὸν εἰδέναι τὰ πραχθησόμενα ἐκάστω, οὕτως οὐδὲ
τὰ σημεῖα, ἃ ἔταξεν ὁ θεὸς εἰς τὸ σημαίνειν, ἐμποδίζει τὸ
30 ἐφ' ἡμῖν· ἀλλὰ παραπλησίως βιβλίῳ περιέχοντι τὰ μέλ-
λοντα προφητικῶς ὁ πᾶς οὐρανὸς δύναται, οἷον εἰ βίβλος
ὦν θεοῦ, περιέχειν τὰ μέλλοντα. διόπερ ἐν τῇ προσευχῇ

3 πευσώμεθα BC 7 γάρ] δὲ ABC 22 om. τῷ Eu
24 μὴ καὶ Eu 29 τὸ (sec.)] τῷ AC

του Ἰωσήφ δύναται οὕτω νοεῖσθαι τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ ABC Eu
 cf. Test Aser 7 Ἰακώβ· Ἀνέγνων γὰρ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ ὅσα
 συμβήσεται ὑμῖν καὶ τοῖς υἱοῖς ὑμῶν. τάχα δὲ καὶ τό·
 Is xxxiv 4 Εἰλιγήσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον· τοὺς λόγους τοὺς
 περιεχομένους σημαντικούς τῶν ἰσομένων δηλοῖ ἀπαρτι- 5
 σθησομένους καὶ, ἵν' οὕτως εἴπω, πληρωθησομένους, ὥσπερ
 λέγονται καὶ αἱ προφητεῖαι πεπληρῶσθαι τῷ ἐκβεβηκέναι.
 Gei 14 καὶ οὕτως ἔσται εἰς σημεῖα τὰ ἄστρα γεγονότα, κατὰ τὴν
 λέγουσαν φωνήν· Ἐστῶσαν εἰς σημεῖα. ὁ δὲ Ἱερεμίας
 ἐπιστρέφων ἡμᾶς πρὸς ἑαυτοὺς, καὶ περιαιρῶν φόβον τὸν 10
 ἐπὶ τοῖς νομιζομένοις σημαίνεσθαι, τάχα δὲ καὶ ὑπολαμ-
 Jer x 2 βανομένοις ἐκείθεν ἔρχεσθαι, φησίν· Ἀπὸ τῶν σημείων τοῦ
 οὐρανοῦ μὴ φοβεῖσθε.

16. Ἰδωμεν καὶ δεύτερον ἐπιχείρημα, πῶς οὐ δύνα-
 ται εἰ ἀστέρες εἶναι ποιητικοὶ ἀλλ', εἰ ἄρα, σημαντικοί. 15
 ἀπὸ πλείστων γὰρ ὅσων γενέσεων ἔστι λαβεῖν τὰ περὶ ἑνὸς
 ἀνθρώπου· τοῦτο δὲ καθ' ὑπόθεσιν λέγομεν, συγχωροῦντες
 τὸ ἐπιστήμην αὐτῶν ἀναλαμβάνεσθαι ὑπ' ἀνθρώπων δύνα-
 σθαι. φέρε γὰρ εἰπεῖν, περὶ τοῦ τόνδε πείσεσθαι τόδε καὶ
 τεθνήξεσθαι περιπεσόντα λησταῖς καὶ ἀναιρεθέντα φασὶ 20
 δύνασθαι λαμβάνειν ἀπὸ τε τῆς ἰδίας αὐτοῦ γενέσεως, καὶ
 τύχῃ ἔχων ἀδελφοὺς πλείονας, καὶ ἀπὸ τῆς ἐκάστου αὐτῶν.
 περιέχειν γὰρ οἶονται τὴν ἐκάστου γένεσιν ἀδελφὸν ὑπὸ
 ληστῶν τεθνηξόμενον, ὁμοίως καὶ τὴν τοῦ πατρὸς καὶ τὴν
 τῆς μητρὸς καὶ τὴν τῆς γαμετῆς καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ 25
 τῶν οἰκετῶν καὶ τῶν φιλτάτων, τάχα δὲ καὶ αὐτῶν τῶν 16
 ἀναιρούντων. πῶς οὖν δυνατόν τὸν τοσαύταις γενέσεσιν,
 ἵνα αὐτοῖς τοῦτο συγχωρηθῇ, ἐμπεριεχόμενον γίνεσθαι ὑπὸ
 τοῦ σχηματισμοῦ τῶν ἀστέρων τῆσδε μᾶλλον τῆς γενέσεως
 ἢ τῶνδε; ἀπίθανον γὰρ καὶ τὸ φάσκειν τὸν σχηματισμὸν 30
 τὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ τοῦδὲ τινος γενέσει ταῦτα πεποιηκέναι, τὸν
 δὲ ἐν τῇ τῶνδε γενέσει μὴ πεποιηκέναι ἀλλὰ σεσημαγκέναι

4 ὥσει B
 + αὐτοῦ ABC

7 om. καὶ Eu
 φιλτάτων] + αὐτοῦ ABC

22 om. καὶ Eu
 30 om. καὶ ABC

26 οἰκετῶν]

ABC Eu μόνον· ἡλίθιον γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅτι ἡ πάντων γένεσις περιεῖχε καθ' ἕκαστον ποιητικὸν τοῦ τόνδε ἀναιρεθῆναι, ὥστε ἐν γενέσεσιν, καθ' ὑπόθεσιν λέγω, πεντήκοντα περιέχεσθαι τὸ τόνδε τινα ἀναιρεθῆναι. οὐκ οἶδ' ὅπως δυνήσονται σωθαι
 5 τὸ τῶν μὲν ἐν Ἰουδαίᾳ σχεδὸν πάντων τοιόνδε εἶναι τὸν σχηματισμὸν ἐπὶ τῆς γενέσεως, ὡς ὀκταήμερον αὐτοὺς λαμβάνειν περιτομὴν, ἀκρωτηριαζομένους τὰ μόρια καὶ ἐλκουμένους καὶ φλεγμονῇ περιπεσουμένους καὶ τραύμασι, καὶ ἅμα τῇ εἰς τὸν βίον εἰσόδῳ ἱατρῶν δεομένους· τῶν δὲ ἐν Ἰσραηλίταις
 10 τοῖς κατὰ τὴν Ἀραβίαν τοιόνδε, ὡς πάντας περιτέμνεσθαι τρισκαίδεκαετείς· τοῦτο γὰρ ἱστορήται περὶ αὐτῶν· καὶ πάλιν τῶνδ' ἐτινων τῶν ἐν Αἰθίοψι τοῖσδε τὰς κόγχας τῶν γονάτων περιαιρεῖσθαι, καὶ τῶν Ἀμαζόνων τοὺς ἐτέρους τῶν μαστῶν. πῶς γὰρ ταῦτα ποιοῦσιν οἱ ἀστέρες τοῖσδε
 15 τοῖς ἔθνεσιν; οἶμαι ὅτι εἰ ἐπιστήσασιν οὐδὲ μέχρι τοῦ στηῆσαι δυνησόμεθ' αὐτῶν ἀληθὲς εἰπεῖν περὶ αὐτῶν. τοσούτων δὲ φερομένων ὁδῶν προγνωστικῶν, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξώκειλαν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τὸ τὴν μὲν οἰωνιστικὴν καὶ τὴν θυτικὴν μὴ λέγειν περιέχειν τὸ ποιοῦν αἴτιον, ἀλλὰ ση-
 20 μαίνειν μόνον, καὶ τὴν ἀστεροσκοπικὴν, οὐκ ἔτι δὲ τὴν
 17 γενεθλιαλογικὴν. εἰ γὰρ ἐπεὶ γινώσκεται, ἵνα καὶ χαρισώμεθα τὸ γινώσκεισθαι, γίνεται ἐκείθεν ὅθεν ἡ γνῶσις λαμβάνεται, τί μᾶλλον ἀπὸ τῶν ἀστέρων ἢ ἀπὸ τῶν οἰωνῶν ἔσται τὰ γινόμενα, καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν οἰωνῶν ἢ ἀπὸ
 25 τῶν σπλάγχχνων τῶν θυομένων ἢ ἀπὸ τῶν διαταττόντων ἀστέρων; ταῦτα μὲν οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει εἰς ἀναίρεσιν τοῦ ποιητικοῦ εἶναι τοὺς ἀστέρας τῶν ἀνθρωπίνων.

17. Ὅπερ δὲ συγκεχωρήκαμεν, οὐ γὰρ ἐλπίει τὸν λό- (γ)
 30 γον, ὡς τῶν ἀνθρώπων δυναμένων καταλαμβάνειν τοὺς οὐρανίους σχηματισμοὺς καὶ τὰ σημεῖα καὶ ὧν ἐστὶ σημεῖα,

7 om. τὰ μόρια Eu 14 om. τοῖσδε ABC 16 στήναι
 ABC; forsitan legendum σημαθῆναι 21 ἐπεὶ γιν.] ἐπιγιν. A Eu
 22 γινεται] + δέ Eu 25 διαττόντων Eu 29 συνεχωρήσαμεν BC

τοῦτο φέρε νῦν ἐξετάσωμεν εἰ ἀληθές ἐστι. φασὶ τοίνυν οἱ ABC Eu
περὶ ταῦτα δεινοὶ τὸν μέλλοντα τὰ κατὰ τὴν γενεθλιαλογίαν
ἀκριβῶς καταλαμβάνειν <δεῖν> εἰδέναι οὐ μόνον τὸ κατὰ
πόστου δωδεκατημορίου ἐστὶν ὁ καλούμενος ἀστῆρ, ἀλλὰ
καὶ κατὰ ποίας μοίρας τοῦ δωδεκατημορίου καὶ κατὰ ποίου 5
ἐξηκοστοῦ· οἱ δὲ ἀκριβέστεροι καὶ κατὰ ποίου ἐξηκοστοῦ
τοῦ ἐξηκοστοῦ. καὶ τοῦτό φασι δεῖν ποιεῖν ἐφ' ἑκάστου
τῶν πλανωμένων, ἐξετάζοντα τὴν σχέσιν τὴν πρὸς τοὺς
ἀπλανεῖς. πάλιν αὖ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ὀρίζοντος δεήσει,
φασιν, ἰδεῖν οὐ μόνον τὸ δωδεκατημόριον ποῖον ἦν ἐπ' 10
αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν μοῖραν καὶ τὸ ἐξηκοστόν τῆς μοίρας,
τὸ πρῶτον ἢ τὸ δεύτερον ἐξηκοστόν. πῶς τοίνυν τῆς ὥρας
πλατεῖ λόγῳ ἡμῖς δωδεκατημορίου περιεχούσης δύναται
τις λαβεῖν τὸ ἐξηκοστόν, μὴ ἔχων τὴν ἀναλογίαν τῆς
διαιρέσεως τῶν ὥρων, ὥστε φέρε εἰπεῖν εἰδέναι ὅτι γεγέν- 15
νηται ὁ δεῖνα ὥρα τετάρτη, καὶ ἡμίσει ὥρας, καὶ τετάρτῃ,
ὀγδόῃ, καὶ ἑκκαιδεκάτῃ, καὶ δυοτριακοστῇ; παραπολὺ γάρ
φασι παραλλάττειν τὰ σημαίνόμενα παρὰ τὴν ἀγνωσίαν
οὐ τῆς ὅλης ὥρας, ἀλλὰ καὶ ποστημορίου αὐτῆς. ἐν γοῦν
τοῖς διδύμοις γεννωμένοις πολλάκις τὸ μεταξὺ ἀκαριαῖον 20
ὥρας ἐστὶ, καὶ πολλὰ παραλλαγαὶ τῶν συμβαινόντων καὶ
τῶν πραττομένων ἐπ' αὐτῶν ἀπαντῶσιν, ὥς φασιν ἐκεῖνοι,
παρὰ τὴν αἰτίαν τῆς σχέσεως τῶν ἀστέρων, καὶ τὸ μόριον
τοῦ δωδεκατημορίου τὸ παρὰ τὸν ὀρίζοντα, οὐ καταλαμ- 18
βανόμενον ὑπὸ τῶν νομιζομένων τὴν ὥραν τετηρηκέναι. 25
οὐδεὶς γὰρ δύναται λέγειν ὅτι μεταξὺ τῆς τοῦδε γενέσεως
πρὸς τὴν τοῦδε ἐστὶν ὥρας τριακοστόν. ἀλλ' ἔστω συγ-
κεχωρημένα αὐτοῖς τὰ κατὰ τὸ ἐκλαμβάνειν τὴν ὥραν.

18. Φέρεται δὴ θεώρημα ἀποδεικνύον τὸν ζωδιακὸν
κύκλον ὁμοίως τοῖς πλανωμένοις φέρεσθαι ἀπὸ δυσμῶν 30

3 ἀκριβῶς] ἀληθῶς Eu

om. τὸ BC

9 αὐ] οὖν C Eu^s

12 om. τὸ πρῶτον ABC

7 ἑκαστῷ ABC

19 om. καὶ B Eu^s

26 ὅτι] + τὸ Eu^{non}!

18 φησι BEuⁱ

27, 28 συγκεχωρημένων αὐτοῖς τὸ Eu^e

τοῦδε τῆς Eu

ABC Eu ἐπὶ ἀνατολὰς δι' ἑκατὸν ἐτῶν μοῖραν μίαν, καὶ τοῦτο τῷ
 πολλῷ χρόνῳ ἐναλλάττειν τὴν θέσιν τῶν δωδεκατημορίων·
 ἑτέρου μὲν τυγχάνοντος τοῦ νοητοῦ δωδεκατημορίου, ἑτέρου
 δὲ τοῦ ὥσανει μορφώματος· τὰ δὲ ἀποτελέσματά φασιν
 5 εὐρίσκεσθαι οὐκ ἐκ τοῦ μορφώματος, ἀλλ' ἐκ τοῦ νοητοῦ
 ζωδίου· ὅπερ οὐ πάνυ τι δυνατόν καταλαμβάνεσθαι. ἔστω
 δὴ καὶ τοῦτο συγκεχωρημένον, τὸ καταλαμβάνεσθαι τὸ
 νοητὸν δωδεκατημόριον, ἢ δύνασθαι ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ δω-
 δεκατημορίου λαμβάνεσθαι τὸ ἀληθές, ἀλλὰ τὴν γε σύγ-
 10 κρασιν παρ' αὐτοῖς καλουμένην τῶν ἐν τοῖσιδε τοῖς σχη-
 ματισμοῖς τυγχανόντων καὶ αὐτοὶ ὁμολογήσουσιν οὐχ οἰοί-
 τε σῶσαι κατ' ἀξίαν, ἀμαυρουμένου τοῦ δηλουμένου φέρε
 εἰπεῖν χείρονος ἀπὸ τοῦδε, διὰ τὸ ἐπιβλέπεσθαι αὐτὸν ὑπὸ
 τοῦδε τοῦ κρείττονος, καὶ ἐπὶ τοσόνδε ἢ τοσόνδε ἀμαυρου-
 15 μένου· πολλάκις πάλιν τῆς ἀμαυρώσεως τῆς τοῦ χείρονος
 ὑπὸ τῆς ἐπιβλέψεως τῆς τοῦ κρείττονος ἐμποδιζομένης, ἐκ
 τοῦ ἕτερον οὕτως ἐσχηματίσθαι, χειρόνων ὄντα σημαντικόν.
 καὶ οἶμαι ἐπιστήσαντά τινα τοῖς τόποις ἀπογνῶναι τὴν
 περὶ τούτων κατάληψιν, οὐδαμῶς ἀνθρώποις ἐκκειμένην,
 20 ἀλλ', εἰ ἄρα, μέχρι τοῦ σημανθῆναι μόνον φθάνουσιν. εἰ
 δέ τις ἐν πείρᾳ γεγένηται τῶν πραγμάτων, μᾶλλον εἴσεται
 τὸ ἐν τῷ στοχάζεσθαι ἀποπτωτικὸν τῶν λεγόντων καὶ
 αὐτῶν τῶν συγγραψαμένων, ἥπερ νομιζόμενον ἐπιτευκτικόν.
 καὶ Ἡσαΐας γοῦν, ὡς οὐ δυναμένων τούτων εὐρίσκεσθαι
 25 ὑπὸ ἀνθρώπων, φησὶ πρὸς τὴν θυγατέρα τῶν Χαλδαίων
 τῶν ταῦτα μάλιστα παρὰ πάντας ἐπαγγελλομένων· Στήτω- Is xlvii 13
 σαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ, ἀναγ-
 γειλάτωσάν σοι τί μέλλει ἐπὶ σέ ἔρχεσθαι. διὰ γὰρ
 τούτων διδασκόμεθα μὴ δύνασθαι τοὺς πάνυ περὶ ταῦτα
 30 φιλομαθεῖς προδηλοῦν, ἃ βεβούληται κύριος ἐκάστῳ ἔθνει
 ἐπαγαγεῖν.

12 κατὰ πᾶν Eu
 σωθῆναι Eu^g; om. C
 πάνυ ABC

19 ἐγκειμένην ABC
 21 γένηται AB; γένοιτο C
 21 ἐπαγαγεῖν] hactenus Eusebius

20 σανθῆναι B;
 29 om.

19. Νῦν γὰρ, ὡς πρὸς τὴν λέξιν, τὸ προφητικὸν ἐξεί- 19
 cf. Test Aser 7 λήφαμεν. εἰ δέ φησιν ὁ Ἰακώβ ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς ABC
 πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ συμβησόμενα τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ
 ὅσον ἐπὶ τούτῳ ἀντιλέγοι τις ἂν ἡμῖν ὅτι ἐναντία οἷς
 εἰρήκαμεν δηλοῦται διὰ τῆς γραφῆς· ἐλέγομεν γὰρ ἄνθρω- 5
 πον ἀκαταλήπτως ἔχειν τῶν σημείων, ὃ δὲ Ἰακώβ φησιν
 ἀνεγνωκέναι ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ· ἀπολογησόμεθα
 ὅτι οἱ καθ' ἡμᾶς σοφοὶ, πνεύματι περισσοτέρῳ χρησάμενοι
 τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐκ ἀνθρωπίνως θεῖως δὲ διδάσ-
 2 Co xii 4 κονται τὰ ἀπόρρητα· ὥσπερ ὁ Παῦλος, λέγων· Ἦκουσα 10
 ἄρρητα ῥήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. ἴσασι γὰρ
 τροπῶν ἀλλαγὰς καὶ μεταβολὰς καιρῶν, ἐνιαυτῶν κύκλους
 καὶ ἀστέρων θέσεις, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων,
 ἀλλὰ τοῦ πνεύματος ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς καὶ καθαρῶς,
 ὡς θέλει ὁ θεὸς, τὰ θεῖα ἀπαγγέλλοντος. καὶ ἄλλως δὲ ὁ 15
 Ἰακώβ μείζων ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, πτερνίζων τὸν ἀδελφὸν
 αὐτοῦ, καὶ ὁμολογῶν ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ βίβλῳ ἀφ' ἧς
 παρεθέμεθα τό· Ἀνέγνων ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ·
 εἶναι ἀρχιχιλάρχος δυνάμεως κυρίου, καὶ ὄνομα πάλαι
 κεκτημένος Ἰσραήλ· ὅπερ ἐν σώματι λειτουργῶν ἀναγνω- 20
 ρίζει, ὑπομιμνήσκοντος αὐτὸν τοῦ ἀρχαγγέλου Οὐριήλ.

(δ') 20. Μετὰ ταῦτα λείπεται ἐξετάσαι καὶ παραστήσαι
 τοῖς πιστεύουσιν ὅτι εἰς σημεῖα κεῖνται οἱ φωστῆρες τοῦ
 οὐρανοῦ, σανθεῖσι δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν περιεργότερων
 φερομένων εἰς τοὺς τόπους, τίς ἡ αἰτία τοῦ ταῦτα τὰ σημεῖα 25
 τὸν θεὸν πεποιηκέναι ἐν οὐρανῷ. καὶ ἔστιν εἰπεῖν πρῶτον
 μὲν ὅτι πιστεούμενα τὰ τῆς μεγαλειότητος τοῦ νοῦ τοῦ
 θεοῦ πᾶσαν γνῶσιν τὴν περὶ ἐκάστου τῶν ὄντων ἐμπερι-
 ειληφότες, ὥστε μηδὲ τὸ τυχὸν καὶ νομιζόμενον ἐλάχιστον
 λανθάνειν τὴν θεϊότητα αὐτοῦ, δόξαν μὲν περιέχει τοῦ οἰονεῖ 30
 ἄπειρα ἀριθμῷ οὕτως αὐτὸν ἐμπεριεληφέναι ἐν ἑαυτῷ, οὐ
 μὴν ἐναργῇ τὴν ἀπόδειξιν, ἀλλὰ πεπιστευμένην ὡς ἀρμό-

2 om. ὁ B
 περιεργότερον AC

11 ἐξ ὧν ἀνω B
 26 ἐν]+τῷ C

24 σανθεῖσι A; συνθήκη C

ABC ζουσιν τῷ ἀγενήτῳ νῷ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν τυγχάνοντι.
 ἵν' οὖν τῇ πείρᾳ τοῦτο καταλαμβάνηται ὑπὸ τῶν μειζόνων
 ἢ κατὰ ἄνθρωπον καὶ τῶν ἁγίων ψυχῶν τοῦ ἐνεστηκότος
 δεσμοῦ ἀπηλλαγμένων, ὥσπερ εἰ γράμματα καὶ χαρακτῆρας
 5 καὶ διὰ τῆς τῶν οὐρανίων περιφορᾶς ἐποίησεν ἐν οὐρανῷ ὁ
 θεὸς τοὺς δεδιδαγμένους καὶ διδαχθησομένους ἀναγινώσκειν
 τὰ σημεῖα τοῦ θεοῦ. οὐ θαυμαστὸν δὲ καὶ ὑπὲρ ἐνδείξεως
 τῆς πρὸς τοὺς μακαρίους ποιεῖν τινὰ τὸν θεόν, τῆς γραφῆς
 λεγούσης τῷ Φαραώ· Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως Ro ix 17
 10 ἐνδείξωμαι ἐν σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ
 ὄνομά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ. εἰ γὰρ διετερήθη Φαραώ ὑπὲρ cf. Ex ix 16
 20 ἐνδείξεως δυνάμεως θεοῦ καὶ διαγγελίας τοῦ ὀνόματος
 αὐτοῦ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἐννόει πόσῃ ἐνδειξὶν δυνάμεως θεοῦ
 περιέχει τὰ οὐράνια σημεῖα, πάντων τῶν ἀπ' αἰῶνος ἕως
 15 συντελείας ἐντετυπωμένων τῇ ἀξίᾳ βίβλῳ τοῦ θεοῦ τῷ
 οὐρανῷ. δεύτερον δὲ στοχάζομαι ταῖς τὰ ἀνθρώπινα οἰ-
 κονομούσαις δυνάμεσιν ἐκκεῖσθαι τὰ σημεῖα, ἵνα τινὰ μὲν
 γινώσκωσι μόνον, τινὰ δὲ ἐνεργῶσι· καθάπερ ἐν ταῖς παρ'
 ἡμῖν βίβλοις ἃ μὲν γέγραπται ἵνα γινώσκωμεν, οἷον τὰ
 20 περὶ κοσμοποιίας καὶ εἴτινα ἄλλα μυστήρια· ἃ δὲ ἵνα
 γινώσκοντες ποιῶμεν, ὥσπερ τὰ περὶ τὰς ἐντολὰς καὶ τὰ
 προστάγματα τοῦ θεοῦ. ἐνδέχεται δὲ τὰ οὐράνια γράμ-
 ματα, ἃ ἄγγελοι καὶ δυνάμεις θεῖαι ἀναγινώσκουσιν καλῶς
 δύνανται, περιέχειν τινὰ μὲν ἀναγνωσθησόμενα ὑπὸ τῶν
 25 ἀγγέλων καὶ λειτουργῶν τοῦ θεοῦ, ἵνα εὐφραίνωνται γινω-
 σκοντες· τινὰ δὲ ὥσπερ ἐντολὰς λαμβάνοντες ποιῶσι.

21. Καὶ οὐχ ἁμαρτησόμεθα τὸ ἀνλόγον τοῖς ἐν τῷ
 νόμῳ λέγοντες ἔχειν τὸν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀστέρας· ἐὰν
 δὲ χεῖρονες καὶ ἕτεραι τοῦ ἀνθρώπου ἐνέργειαι ποιῶσιν τινα
 30 τῶν προεγνωσμένων καὶ σημαινόμενων ἐν οὐρανῷ, οὐκ
 ἀνάγκη καὶ αὐτὰς ἀπὸ τῶν τοῦ θεοῦ γραμμάτων ὑπομνη-
 σκομένας ποιεῖν ἃ ἐνεργοῦσιν· ἀλλ' ὥσπερ ἄνθρωποι ἀδι-

9 ἐξηγήρασθαι (om. σε) A 10 διαγγελεῖται C 17 ἐγκεῖσθαι
 ABC; sed cf. supr. p. 178, ll. 12, 15 22 om. τοῦ B

κοῦντες, οὐ μακθάνοντες προεγνωκέναι τὸν θεὸν τὸ τόνδε ABC
 τινὰ ἀδικηθήσεσθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐνεργοῦσι τὸ ἀδικεῖν ἐκ τῆς
 ἑαυτῶν πονηρίας· οὕτως αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, τοῦ θεοῦ
 τὴν κακίαν τῶν τὰ μοχθηρὰ βουλομένων ἀνθρώπων καὶ
 δυναμέων προεγνωκότες, τῇ ἰδίᾳ αἰσχίστῃ ἐπιτελοῦσι 5
 cf. Hei 14 προαιρέσει. οἱ μέντοι ἱεροὶ ἄγγελοι, τὰ λειτουργικὰ
 πνεύματα τὰ εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα, εἰκὸς ὅτι,
 ὡς ἀπὸ νόμου θεοῦ γεγραμμένων τὰ προστάγματα λαμ-
 βάνοντες, τεταγμένως καὶ ὅτε δεῖ καὶ ὡς δεῖ καὶ ὅσον δεῖ
 ποιοῦσι τὰ κρείττονα· ἄτοπον γὰρ αὐτοὺς θείους ὄντας 10
 ἀποκληρωτικῶς καὶ <οὐχ> ὠρισμένως ἔρχεσθαι ἐπὶ τὸ
 φέρ' εἰπεῖν χρηματίσαι τι τῷ Ἀβραάμ, καὶ ποιῆσαί τι τῷ
 Ἰσαὰκ, καὶ ῥύσασθαι ἐκ κινδύνου τὸν Ἰακώβ, ἢ ἐπιστῆναι
 τῷ πνεύματι τοῦδε τοῦ προφήτου. ἵνα οἶν μὴ ἀποκλη-
 ρωτικῶς μηδὲ κατὰ συντυχίαν τοῦτο πράττωσιν, ἀνα- 15
 γινώσκουσι τὴν βίβλον τοῦ θεοῦ· καὶ οὕτως ποιοῦσι τὰ
 αὐτοῖς ἐπιβάλλοντα. ὡς προείπομεν δὲ, ἡμεῖς ᾧ ποιοῦμεν,
 ἢ αἱ ἀντικείμεναι ἐνέργειαι ᾧ ἐπιτελοῦσιν εἰς ἡμᾶς, ἰδίᾳ
 προαιρέσει ποιοῦμεν· ἀτάκτῳ μὲν, ὅτε ἁμαρτάνομεν· πεπαι-
 δευμένη δὲ, οὐκ ἄτερ ἀγγέλων οὐδὲ θείων γραμμάτων οὐδὲ 20
 ὑπηρετῶν ἀγίων, ὅτε θεῷ εὐάρεστα πράττομεν.

Καὶ Κλήμης δὲ ὁ Ῥωμαῖος, Πέτρον τοῦ ἀποστόλου
 μαθητῆς, σὺν ὧδ' αὐτοῖς ἐν τῷ παρόντι προβλήματι
 πρὸς τὸν πατέρα ἐν Λαοδικείᾳ εἰπὼν ἐν ταῖς Περιό-
 δοις, ἀναγκαϊοτάτων τι ἐπὶ τέλει τῶν περὶ τοῦτο 25
 λόγων φησὶν περὶ τῶν τῆς γενέσεως δοκοῦντων
 ἐκβεβηκέναι, λόγῳ ἰδ'.

22. Καὶ ὁ πατήρ· Σύγγνωθί μοι, τέκνον· οἱ μὲν γὰρ 21

5 δυναμέων] scripsi cum codd. Thuan.; δυναμένων ABC προ-
 εγνωκότες A 7 om. τὰ BC 8 γεγραμμένα A 9 ὡς
 δεῖ καὶ ὅτε δεῖ B 11 οὐχ] Tarinus sine nota; om. ABC 17 α]
 + οὐ B 28 cf. Clem. Recogn. x. 10 (vers. Rufin.)

ABC χθές σου λόγοι ἀληθεῖς ὄντες συνελογίσαντό με συνθέσθαι σοι· ἡ δὲ ἐμὴ συνειδήσις μικρά με ὥσπερ πυρετοῦ ἔλλειμμα πρὸς ἀπιστίαν βραχεία βασανίζει· σύνοιδα γὰρ ἐμαυτῷ τὰ τῆς γενέσεως πάντα μοι ἀποτελεσθέντα.

- 5 Κἀγὼ ἀπεκρινάμην· Συννόησόν μοι, πάτερ, οἷαν φύσιν ἔχει τὸ μάθημα, ἐξ ὧν ἐγὼ σοι συμβουλεύω. μαθηματικῷ συμβαλὼν, εἶπε πρῶτον αὐτῷ ὅτι Τάδε μοι φαῦλα ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ γέγονεν· ἐκ τίνος ἄρα μοι τῶν ἀστέρων γέγονε μαθεῖν ἤθελον. καὶ ἐρεῖ σοι ὅτι τοὺς χρόνους κακοποιὸς
 10 διεδέξατο Ἄρης ἢ Κρόνος, ἡ τούτων τις ἀποκαταστατικὸς ἐγένετο, ἡ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτόν τις ἐπεθεώρησεν ἐκ τετραγώνου ἢ διαμέτρου ἢ συνῶν ἢ κεκεντρωμένους ἢ παρὰ αἵρεσιν. ὁμως καὶ ἄλλα μυρία εἰπεῖν ἔχει. πρὸς τοῦτοις δὲ ἡ ἀγαθοποιὸς κακῷ ἀσύνδετος ἦν ἡ ἀνεπιθεώρητος ἡ ἐν σχήματι
 15 ἡ παρὰ αἵρεσιν ἡ ἐν ἐκλείψει ἡ ἀνεπισύναφος ἡ ἐν ἀμανροῖς ἀστροῖς. καὶ ὁμως πολλῶν προφάσεων οὐσῶν πρὸς ἃ ἤκουσε τὰς ἀποδείξεις παρασχεῖν ἔχει. μετὰ τοῦτον οὖν τὸν μαθηματικὸν ἐτέρῳ προσελθὼν τὰ ἐναντία εἶπέ· ὅτι Τόδε μοι ἀγαθὸν ἐν τῷδε τῷ χρόνῳ γέγονε· σὺ δὲ τὸν
 20 χρόνον τὸν αὐτὸν λέγε· ἀπαίτει δὲ ἐκ τίνος ἄρα τῆς γενέσεως τοῦτο γέγονε καὶ ὁμως ὡς προεῖπον ἔχει, σοῦ καταψευσαμένου, αὐτὸς ἐκ πολλῶν σχημάτων ἐν τι εὔρεῖν σχῆμα καὶ δεύτερον καὶ τρίτον καὶ πλείονα, ὡς αὐτὸ τὸ ἐνεργῆσαν ὅθεν τὰ ἀγαθὰ ἐρεῖ γεγενῆσθαι. ἀδύνατον γὰρ ἐν πάσῃ
 25 γενέσει ἀνθρώπων μὴ ἐν πάσῃ ὥρᾳ τῶν ἀστέρων τοὺς μὲν καλῶς κεῖσθαι τοὺς δὲ κακῶς· κύκλος γὰρ ἔστιν ἰσομερής, ποικίλος, ἀπείρους ἔχων τὰς προφάσεις· πρὸς ἃς ἕκαστος εἰπεῖν ἔχει ὃ θέλει. ὅνπερ γὰρ τρόπον ἐπὶ τῶν λοξῶν ονείρων ἐνίοτε οὐδὲν νοοῦμεν, ἀποβάτων δὲ οἰκειοτάτην
 30 προσφέρομεν ἐπίλυσιν· οὕτως καὶ τὸ μάθημα πρὸ τοῦ τι

1 με] μοι AC; concluderunt me Ruf 10 ἀποκαταστατικὸς AB
 11 ἐθεώρησεν B 14 ἀσύνθετος AC; syndetus Ruf 23 om.
 τὸ AC 25 in omni quam dicunt regione stellarum Ruf. (quasi
 leg. χώρα)

ἀποτελεσθῆναι οὐδὲν σαφὲς ἡμῖν μηνῦσαι δύναται, μετὰ δὲ ABC
τὴν τοῦ γενομένου ἱστορίαν τότε πρόδηλος ἢ τῆς ἐκβάσεως
αἰτία φαίνεται. πολλάκις μὲν οὖν οἱ προλέγοντες πταίουσι,
καὶ μετὰ τὴν ἔκβασιν ἑαυτοὺς μέμφονται λέγοντες ὅτι Τόδε
ἦν τὸ ποιῆσαν, καὶ οὐκ εἶδομεν. τὸ μὲν οὖν καὶ τοὺς πάνυ 5
ἐπιστήμονας πταίνειν γίνεται διὰ τὸ μὴ εἶδέναι, ὥς χθὲς
ἔφην, ποῖα πάντως τῆς γενέσεως αἰτία γίνεται, ποῖα δὲ οὐ
πάντως, καὶ ποῖα πάντως ποιῆσαι ἐπιθυμοῦμεν, οὐ πάντως
δὲ ποιοῦμεν. ὅτι ἤδε ἡ αἰτία ἡμῖν τοῖς τὸ μυστήριον
μεμαθηκόσι σαφὲς ἐστίν· ὅτι, ἐλεύθερον ἔχοντες λογισμὸν 10
< ἐνίστε συγχωρήσαντες τῇ ἐπιθυμίᾳ ἡττήμεθα, > ἐνίστε 22
ἐπέχειν ταύτην βουλευσάμενοι νενικήκαμεν. οἱ δὲ ἀστρο-
λόγοι, τοῦτο αὐτὸ τὸ μυστήριον οὐκ εἰδότες, περὶ πάσης
προαιρέσεως ἀποφηνάμενοι ἐξ ἀρχῆς, πταίσαντες τοὺς
κλιμακτῆρας ἐπενόησαν, εἰς ἀδηλότητα ποιούμενοι τὴν 15
προαίρεσιν, ὥς χθὲς ἐπεδείξαμεν. σὺ δὲ τοῦ λοιποῦ πρὸς
ταῦτα εἴ τι ἔχεις εἰπεῖν, λέγε.

Καὶ ὁ πατὴρ ὁμόσας ἀπεκρίνατο, μηδὲν τούτων ἀλη-
θέστερον εἶναι, ὧν εἶπες.

XXIV.

Περὶ ὕλης, ὅτι οὐκ ἀγέννητος οὐδέ κακῶν αἰτία. ἐκ 20
τῆς Εὔσεβιου τοῦ Παλαιστίναιου εὐαγγελικῆς προπαρα-
σκευῆς, λόγος ζ'.

Ι. Ὅτι μὲν ὑπάρχειν ἀδύνατον ἀγέννητα δύο ἅμα, οὐδὲ ABC Eu
σὲ ἀγνοεῖν νομίζω· εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκεῖς προλαβῶν Me Da
τοῦτο προτεθεικέναι τῷ λόγῳ· τῷ πάντως ἐξ ἀνάγκης τὸ 25 Di Ph

5 ἡδαιμεν B 7 πολα...αἰτία...πολα B 9 ἡδε] δὲ B
11 ἐνίστε—ἡττήμεθα] supplevi; interdum concupiscentiis obsistimus,
interdum cedimus Ruf 15 μεταποιούμενοι C 19 εἶπας C;
εἶπεν A 23 Eus. Praep. Ev. vii. 22; Meth. De Lib. Vol. i. 5. 1
μὲν]+οὖν Di Ph ἀδύνατον ὑπάρχειν BEuDa; om. ὑπάρχειν Ph
25 προστεθεικέναι ABC Eu Di x τῷ (sec.)] τὸ CEuDa; ὥς Me^m* x

ABC Eu
Me Da
Di Ph
 ἕτερον δεῖν λέγειν, ἢ ὅτι κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ θεός, ἢ αὐ
 πάλιν ὅτι ἀμέριστος αὐτῆς τυγχάνει. εἰ μὲν οὖν ἡνώσθαι
 τις αὐτὸν εἰπεῖν ἐθέλοι, ἐν τῷ ἀγένητον λέξει· ἕκαστον γὰρ
 τούτων μέρος ἔσται τοῦ πλησίον· ἀλλήλων δὲ μέρη τυγχά-
 5 νοντα οὐκ ἔσται ἀγένητα δύο, ἀλλ' ἐν ἐκ διαφόρων συνεστός·
 οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα διάφορα μέρη κατακερματί-
 ζομεν εἰς πολλὰ γενητά· ἀλλ' εἰ, ὡς ὁ λόγος ἀπαιτεῖ, ἐν τι
 γενητὸν τὸν ἄνθρωπον πολυμερὲς πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι
 φαμέν· οὕτως ἀνάγκη, εἰ μὲν μὴ κεχώρισται τῆς ὕλης ὁ
 10 θεός, ἐν τῷ ἀγένητον εἶναι λέγειν. εἰ δὲ κεχωρίσθαι φήσκει
 τις, ἀνάγκη εἶναι τι τὸ ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων· ὅπερ καὶ
 τὸν χωρισμὸν αὐτῶν δείκνυσιν· ἀδύνατον γὰρ ἐν διαστάσει
 ἐξετάζεσθαι τι ἀπὸ τινος, οὐκ ὄντος ἐτέρου καθ' ὃ ἡ
 διάστασις ἐκατέρου γίνεται· ὅπερ οὐ μέχρι τοῦτου ἴστανται
 15 καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ πλείστων ὄσων· ὃν γὰρ ἐπὶ τῶν δύο
 ἀγενήτων εἶπαμεν λόγον, τοῦτον ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως προ-
 χωρεῖν, εἰ τὰ ἀγένητα δοθείη τρία· καὶ γὰρ περὶ τούτων
 ἐροίμην ἂν, εἰ κεχώρισται ἀπ' ἀλλήλων, ἢ αὐτὸ πάλιν ἕκαστον
 ἡνωταὶ τῷ πλησίον. εἰ μὲν γὰρ ἡνώσθαι τις εἰπεῖν ἐθέλοι,
 20 τὸν αὐτὸν ἀκούσει τῷ πρώτῳ λόγον· εἰ δ' αὖ πάλιν κεχώ-
 ρισθαι, οὐ φεύξεταί τὴν ἐξ ἀνάγκης τοῦ χωρίζοντος ὑπό-
 στασιν. ἂν δ' ἄρα τις καὶ τρίτον εἶναι λέξη λόγον, ὡς
 ἀρμόζοντα περὶ τῶν ἀγενήτων λέγεσθαι, τοιούτεσι τὸ μήτε
 κεχωρίσθαι τὸν θεὸν τῆς ὕλης μήτ' αὐτὸ πάλιν ὡς μέρος

1 δεῖ Me Da Di x 3 αὐτὸν εἰπεῖν] εἰπεῖν αὐτὸν (αὐτὰ Me^m)
 Me; αὐτῇ Da; αὐτῷ Di x ἐκάτερον ABC Eu 5 om. ἀλλ' ἐν
 ἐκ διαφόρων συνεστός ABC Eu x 6 οὐδὲ γὰρ τὸν ἄνθρωπον ἔχοντα]
 ὡς οὐδὲ ABC Eu * μέρη] μέλη Me^m e^s * κατακερματιζόμενα
 ABC Eu * 7 ἀλλ' ἢ AC Me Da * x; ἀλλ' Eu^l 9 om.
 μὲν ABC Eu Da * x 10 κεχώρισται A Me Da Ph φησι
 A* Me^m; φησιν Me^f (sed ν punctis notat.); ἢ φησι (om. τις) Da
 16 εἵπομεν ABC Eu * x 17 περὶ] ἐπὶ ABC Eu * x 18 om.
 ἀπ' ABC Eu * x 19 εἰπεῖν θέλοι Me Da; εἰπεῖν ἐθέλει Euⁱ;
 εἵποι Eu^o * x 22 om. ὡς Me Da * x 23 μήτε] μὴ
 ABC Eu 24 τῆς ὕλης τὸν θεὸν ABC Eu μὴδ' ABC Da
 Di Ph μέρη] μέρει B Eu^l Me^s; ἐν μέρει Eu^o Ph; om. ὡς
 μέρη Di

ἡνωσθαι, εἶναι δὲ καθάπερ ἐν τόπῳ τῇ ὕλῃ τὸν θεὸν ἢ καὶ ABC Eu
 τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ, τὸ συνέχον ἀκουέτω· ὅτι, εἰς τόπον Me Da
 τοῦ θεοῦ τὴν ὕλην εἰπόμεν, ἐξ ἀνάγκης αὐτὸν καὶ χωρητὸν Di Ph
 λέγειν δεῖ καὶ πρὸς τῆς ὕλης περιγραφόμενον. ἀλλὰ μὴν
 καὶ ὁμοίως αὐτὸν τῇ ὕλῃ ἀτάκτως φέρεσθαι δεῖ, μὴ ἴστα- 5
 σθαι δὲ μηδὲ μένειν αὐτὸν ἐφ' ἑαυτοῦ ἀνάγκη, τοῦ ἐν ᾧ
 ἐστὶν ἄλλοτε ἄλλως φερομένου. πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐν
 χεῖροσι γεγενῆσθαι τὸν θεὸν εἰπεῖν ἀνάγκη. εἰ γὰρ ποτε
 ἄκοσμος ἦν ἡ ὕλη, ἐκόσμησε δὲ αὐτὴν εἰς τὸ κρεῖττον
 τρέψαι προαιρούμενος· ἦν ποτὲ ὅτε ἐν ἀκοσμήτοις ἦν ὁ 10
 θεός· δικαίως δ' ἂν καὶ τοῦτο ἐροίμην, πότερον ἐπλήρου
 τὴν ὕλην ὁ θεός, ἢ ἐν μέρει τινὶ ὑπῆρχεν αὐτῆς. εἰ μὲν
 γὰρ ἐν μέρει τινὶ τῆς ὕλης εἰπεῖν τις ἐθέλοι τὸν θεόν, πλεῖ-
 στον ὅσον μικρότερον αὐτὸν τῆς ὕλης λέγει· εἴ γε δὲ
 μέρος αὐτῆς ὅλον ἐχώρησεν τὸν θεόν. εἰ δὲ ἐν πάσῃ εἶναι 15
 λέγοι καὶ δι' ὅλης κεχωρηκέναι τῆς ὕλης, πῶς ταύτην
 ἐδημιούργησε φρασάτω· ἀνάγκη γὰρ ἡ συστολήν τινα τοῦ
 θεοῦ λέγειν, ἥς γενομένης ἐδημιούργει ἐκείνο ἀφ' οὗ ὑπε-
 χώρησεν, ἢ καὶ ἑαυτὸν τῇ ὕλῃ συνδημιουργεῖν, οὐκ ἔχοντα 20
 ὑποχωρήσεως τόπον. εἰ δὲ τὴν ὕλην ἐν τῷ θεῷ εἶναι τις 20
 λέξει, ὁμοίως ἐξετάζειν δεῖ, πότερον ὡς διῶσταμένου αὐτοῦ
 ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ ὥσπερ ἐν ἀέρι ζῶων ὑπάρχει γένη, διαιρου-
 μένου καὶ μεριζομένου αὐτοῦ εἰς ὑποδοχὴν τῶν γινομένων
 ἐν αὐτῷ· ἢ ὡς ἐν τόπῳ, τουτέστιν ὥσπερ ἐν γῇ ὕδωρ. εἰ

1 om. ἡ Me Da Ph Di 3 λέγωμεν Me 5 om. δεῖ ABC Eu x
 6 δε] τε ABC Eu x μῆτε ABC x 7 δὴ] δὲ Eu Me^m Da Di^o x
 8 ἦν ποτὲ ἄκοσμος ABC Eu x 10 δε] + καὶ ABC x
 11 τοῦτο ἐρ.] τοῦτον ἐρ. τὸν λόγον ABC Eu x 12 ὑπῆρχεν
 αὐτῆς] ὑπῆρχεν Me^s Di; αὐτῆς ἐτύγχανεν Ph; τῆς ὕλης ἦν ABC Eu
 13 γὰρ] οὖν Eu θέλοι Me x 14 om. αὐτὸν ABC Eu x
 εἰ γε δὴ] εἰ γε ABC; εἰ δὲ (vel εἰ δὴ) Eu; ἀτε δὴ Da Ph Di^v; τί δὲ
 (vel τί δὴ, vel δτι δὴ) Di^{al} (si quidem Ruf) 15 τὸν θεόν] αὐτὸν
 ABC Eu x 16 καὶ δι' ὅλης κεχ. τῆς ὕλης] καὶ ὅλην κεχ. τῇ ὕλῃ
 Da; τῇ ὕλῃ ABC Eu x 17 ἐδημιούργει ABC Eu om. ἡ Me Da
 Di 18 γενομένης Me 19 αὐτὸν Me (? non Me^s) Ph 22 ζῶων
 Me (non Me^s); ζῶα Di ὑπάρχειν ABC Da Di Ph γένη]
 om. Di; εἰς γένη Me (non Me^s) 24 om. τουτέστιν ABC x

ABC Eu μὲν γὰρ εἵπομεν ὡς ἐν ἀέρι, μεριστὸν ἀνάγκη τὸν θεὸν
 Me Da εἶπειν· εἰ δ' ὥσπερ ἐν γῇ ὕδωρ, ἣν δὲ ἄτακτος ἡ ὕλη καὶ
 Di Ph ἀκόσμητος, πρὸς δὴ τούτοις ἔχουσα καὶ κακὰ, τὸν θεὸν
 λέγειν ἀνάγκη τύπον εἶναι τῶν ἀκοσμήτων καὶ τῶν κακῶν.
 5 ὅπερ οὐκ εὐφημον εἶναί μοι δοκεῖ, ἐπισφαλὲς δὲ μᾶλλον.
 ὕλην γὰρ εἶναι θέλεις, ἵνα μὴ τῶν κακῶν ποιητὴν εἴπῃς τὸν
 θεόν· καὶ τοῦτο φυγεῖν προαιρούμενος, δοχεῖον αὐτὸν τῶν
 κακῶν εἶναι λέγεις. εἰ μὲν οὖν τὴν ὕλην ἐκ τῶν ὑποστάν-
 των γενητῶν ὑπονοεῖν ἀγένητον ὑπάρχειν ἔλεγες, πολὺν ἂν
 10 περὶ ταύτης ἐποησάμην λόγον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἀδύνα-
 τον ὑπάρχειν αὐτὴν ἀγένητον· ἐπεὶ δὲ τὴν τῶν κακῶν
 γένεσιν αἰτίαν ἔφησθα εἶναι τῆς τοιαύτης ὑπονοίας, διὰ
 τοῦτο ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τούτων ἔρχεσθαί μοι δοκῶ. φανεροῦ
 γὰρ γινομένου μοι τοῦ λόγου καθ' ὃν τρόπον ἐστὶ τὰ κακὰ,
 15 καὶ ὅτι οὐχ οἷόν τέ ἐστιν ἀναίτιον τῶν κακῶν εἶπειν τὸν
 θεὸν ἐκ τοῦ ὕλην αὐτῷ ὑποτιθέναι, τὴν τοιαύτην ὑπόνοιαν
 ἀναιρεῖσθαι μοι δοκεῖ.

2. Φῆς τοίνυν ἄποιον ὕλην συνυπάρχειν τῷ θεῷ, ἐξ
 ἣς τὴν τοῦ κόσμου γένεσιν ἐδημιούργησεν;

20 Οὕτω μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ ἄποιος ἐτύγχανεν ἡ ὕλη, γέγονε δὲ κόσμος
 πρὸς τοῦ θεοῦ, ἐν δὲ τῷ κόσμῳ αἱ ποιότητες, τῶν ποιότητων
 γέγονεν ποιητῆς ὁ θεός;

Οὕτως ἔχει.

25 Ἐπεὶ δέ σου καὶ λέγοντος πρόσθεν ἤκουον ὡς ἀδύνατον

2 γῇ]+τὸ ABC Eu 3 δῆ] δὲ Me Da om. κακὰ Me^m et s
 Da 7 φεύγειν ABC Eu Di; φάσκειν Da x 9 ἀγέν.
 ὑπονοεῖν ABC; ὑπονοῶν ἀγέν. Me x 10 αὐτῆς ABC Eu * x
 11 om. ἀγένητον ABC Eu Da * x 12 ἐφησθα] φῆς θῷ Da;
 φῆς θεοῦ Di; φῆς Me^m; φ Me^f (evan. cet.) x εἶναι post
 ὑπονοίας ABC x 13 τούτων] ταύτην ABC x μοι δοκῶ
 δοκῶ Di; μοι δοκεῖ Me; δοκεῖ Da x 14 γενομένου ABC
 Eu cod^{ss} aliq^q. Di x 15 ἀναίτιον] αἴτιον Me Da Di (sed causa non
 esse Ruf) x 17 μοι δοκεῖ] γδοε ABC x 19 τῇ]+τοῦδε ABC;
 τῇνδε Euⁱ 23 γέγονεν ποιότης Me Da; ποιητῆς (ποιότης Eu^o)
 γέγονεν ABC Eu 25 ἐπειδὴ Da Di ἐμπροσθεν AB (om.
 C) Eu x ἡκουσα ABC x

ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι τι πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπόκριναι ABC Eu
τὴν ἐμήν· δοκεῖ σοι τὰς τοῦ κόσμου ποιότητας μὴ ἐξ (Me) Da
ὑποκειμένων ποιότητων γεγονέναι; Di Ph

Δοκεῖ.

Ἔτερον δέ τι παρὰ τὰς οὐσίας ὑπάρχειν αὐτάς; 5

Οὕτως ἔχει.

Οὐκοῦν εἰ μήτε ἐξ ὑποκειμένων ποιότητων τὰς ποιό-
τητας ἐδημιούργησεν ὁ θεὸς, μήτε ἐκ τῶν οὐσιῶν ὑπάρ-
χουσιν, τῷ μηδὲ οὐσίας αὐτὰς εἶναι, ἐκ μὴ ὄντων αὐτὰς ὑπὸ
τοῦ θεοῦ γεγονέναι ἀνάγκη εἰπεῖν· ὅθεν περιπτῶς ἐδόκει 10
μοι λέγειν ἀδύνατον εἶναι δοξάζειν ἐξ οὐκ ὄντων γεγονέναι
τι πρὸς τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτου λόγος ὧδε ἔχεται
καὶ γὰρ παρ' ἡμῖν ὁρῶμεν ἀνθρώπους ἐξ οὐκ ὄντων ποι-
οῦντάς τινα· εἰ καὶ τὰ μάλιστα δοκοῦσιν οὗτοι ποιεῖν ἔν
τινι· οἷον ἐπὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων τὸ παράδειγμα λάβωμεν· 15
καὶ γὰρ οὗτοι ποιοῦσι πόλεις οὐκ ἐκ πόλεων, καὶ ναοὺς
ὁμοίως οὐκ ἐκ ναῶν. εἰ δὲ, ὅτι τούτοις οὐσίαι ὑπόκεινται,
οἷε ἐξ ὄντων αὐτοὺς ταῦτα ποιεῖν, σφάλῃ τῷ λόγῳ· οὐδὲ
γὰρ ἡ οὐσία ἐστὶν ἢ ποιοῦσα τὴν πόλιν ἢ αὐτὰ πάλιν τοὺς
ναοὺς, ἀλλ' ἡ περὶ τὴν οὐσίαν τέχνη. ἡ δὲ τέχνη οὐκ ἐξ 20
ὑποκειμένης τινὸς ἐν ταῖς οὐσίαις τέχνης γίνεται· ἀλλ' ἐξ
οὐκ οὔσης ἐν αὐταῖς γίνεται. ἀπαντήσιν δέ μοι δοκεῖς
οὕτω τῷ λόγῳ, ὅτι ὁ τεχνίτης ἐξ ἧς ἔχει τέχνης τὴν ἐν τῇ
οὐσίᾳ τέχνην ποιεῖ. πρὸς δὲ τούτο λέγεσθαι τοῦτ' εὖ
ἔχειν μοι δοκεῖ, ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἔκ τινος ὑποκει- 25
μένης τέχνης προσγίνεται. οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν αὐτὴν ἐφ'
ἑαυτῆς οὔσαν δοῦναι τὴν τέχνην· τῶν γὰρ συμβεβηκότων
ἐστὶ, καὶ τῶν τότε τὸ εἶναι λαμβανόντων, ὁπότεν ἐν οὐσίᾳ

1 om. τὴν Me 7 οὐκοῦν εἰ μήτε] οὐκοῦν εἰ μὴ Da; εἰ οὖν μὴ
ABC Eu¹; εἰ μὲν οὖν μὴ Eu^o 8, 9 om. ὑπάρχουσιν ABC Eu
10 om. τοῦ Me Di Ph εἰπεῖν ἀναγκαῖον ABC Eu 13 ὁρῶ-
μεν] θεωροῦμεν ABC Eu * 14 τὰ] ὅτι ABC Eu * x 17 ναῶν]
hactenus fragm. graec. Method. 20 ναοὺς] νεὼς ABC Eu¹ *
23 om. ὁ Da Ph * 24 om. εὖ ABC * x 26 προσγίνεται]
γίνεται ABC Eu * οὐδὲ] οὐ Eu * 28 om. τὸ ABC Da *
sed cf. infra p. 218, l. 11 λαγχανόντων Da; ἐχόντων Ph *

ABC Eu γένηται ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος καὶ χωρὶς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς
 (Da) Di ἔσται, ἡ δὲ οὐκ ἔσται, εἰ μὴ πρότερον ἄνθρωπος ἦ· ὅθεν
 Ph τὰς τέχνας ἐξ οὐκ ὄντων εἰς ἀνθρώπους πεφυκέναι γίνεσθαι
 λέγειν ἀναγκαῖον. εἰ τοίνυν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐπ' ἀνθρώ-
 5 πων ἐδείξαμεν, πῶς οὐχὶ προσῆκε τὸν θεὸν μὴ μόνον
 ποιότητας ἐξ οὐκ ὄντων φάναι δύνασθαι ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ
 οὐσίας; τῷ γὰρ δυνατὸν φανῆναι γίνεσθαί τι ἐξ οὐκ ὄντων,
 τὸ καὶ τὰς οὐσίας οὕτως ἔχειν δείκνυται.

3. Ἐπεὶ δὲ πόθος ἔστι σοι περὶ τῆς τῶν κακῶν
 10 γενέσεως ζητεῖν, ἐπὶ τὸν τούτων ἐλεύσομαι λόγον· καὶ σου
 βραχεία πυθέσθαι βούλομαι· τὰ κακὰ πότερον οὐσίας σοι
 δοκοῦσιν εἶναι ἢ ποιότητες οὐσιῶν;

Ποιότητας οὐσιῶν εὖ ἔχειν λέγειν μοι δοκεῖ.

Ἡ δὲ ὕλη ἄποιος ἦν καὶ ἀσχημάτιστος;

15 Οὕτω προλαβὼν ἐξείπον τῷ λόγῳ.

Οὐκοῦν εἰ τὰ κακὰ ποιότητες ὑπάρχουσιν οὐσιῶν, ἡ
 δὲ ὕλη ἄποιος ἦν, τῶν δὲ ποιότητων ποιητὴν εἶπας τὸν θεὸν
 εἶναι, ἔσται καὶ τῶν κακῶν δημιουργὸς ὁ θεός. ὅτε τοίνυν
 οὐδ' οὕτως ἀναίτιον τῶν κακῶν δυνατὸν εἶπείν τὸν θεόν,
 20 ὕλην αὐτῷ προσάπτειν περιπτὸν εἶναι μοι δοκεῖ· εἰ δέ τι
 πρὸς ταῦτα εἶπείν ἔχεις, ἄρχου τοῦ λόγου. εἰ μὲν γὰρ ἐκ
 φιλονεικίας ἡμῖν ἡ ζήτησις ἐγένετο, οὐκ ἂν δεύτερον περὶ
 τῶν κακῶν ἡξίουν ὀρίζεσθαι· ἐπεὶ δὲ φιλίας ἕνεκα μᾶλλον
 καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ὠφελείας, τὴν ἐξέτασιν ποιού-
 25 μεθα τῶν λόγων, ἄνωθεν περὶ τούτων ὀρίζεσθαι ἀξιῷ
 συγχωρεῖν.

Τὴν μὲν προαίρεσιν τὴν ἐμὴν ἐκ πολλοῦ σοι φανεράν
 εἶναι δοκῶ καὶ τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν, ὅτι οὐ πιθανῶς
 εἰπὼν ψεῦδος νικῆσαι θέλω, ἀλλὰ δειχθῆναι τὴν ἀλήθειαν
 30 μετὰ ἀκριβοῦς ἐξετάσεως· καὶ σὲ δὲ οὕτω διακείσθαι
 σαφῶς ἐπίσταμαι· ὅθεν οἷῳ τρόπῳ χρώμενος νομίζεις

8 δείκνυται] hactenus Da: sed v. infr. p. 219, l. 1 21 εἰ-
 πείν] λέγειν Eu * x om. γὰρ Eu * x 28 om. συγχω-
 ρεῖν ABC; habet ante ἀξιῷ Eu° * x

δύνασθαι τὸ ἀληθὲς εὐρεῖν, τούτῳ χρῆσαι μηδὲν δυσωπού- ABC Eu
Di Ph
μενος· οὐ γὰρ σεαυτὸν ὠφελήσεις μόνον χρησάμενος τῷ
κρείττονι, ἀλλὰ πάντως καὶ περὶ ὧν ἀγνοῶ. σαφῶς
παραστήναί μοι δοκεῖ καὶ τὰ κακὰ οὐσίας ὑπάρχειν τινάς·
οὐδὲ γὰρ ἐκτὸς οὐσιῶν αὐτὰ ὄντα βλέπω. 5

4. Ἐπεὶ τοίνυν, ὦ οὗτος, καὶ τὰ κακὰ οὐσίας εἶναι
λέγεις, ἀνάγκη τὸν τῆς οὐσίας ἐξετάζειν λόγον. δοκεῖ σοι
τὴν οὐσίαν σωματικὴν τινα σύστασιν εἶναι;

Δοκεῖ.

Ἡ δὲ σωματικὴ σύστασις αὐτῇ ἐφ' ἑαυτῆς ὑπάρχει, οὐ 10
δεομένη τινός, οὐ γενομένου τὸ εἶναι λήψεται;

Οὕτως ἔχει.

Δοκεῖ δέ σοι τὰ κακὰ ἐνεργείας εἶναι τινος;

Οὕτω μοι φαίνεται.

Αἱ δὲ ἐνεργεῖαι τότε τὸ εἶναι λαμβάνουσιν, ὅπότε ἂν 15
ἐνεργῶν παρῇ;

Οὕτως ἔχει.

Οὐκ ὄντος δὲ τοῦ ἐνεργοῦντος, οὐδ' ὅπερ ἐνεργεῖ ἔσται
ποτέ;

Οὐκ ἔσται. 20

Οὐκοῦν εἰ ἡ οὐσία σωματικὴ τίς ἐστι σύστασις, ἡ δὲ
σωματικὴ σύστασις οὐ δεῖταί τινος, ἐν ᾧ γενομένη τὸ εἶναι
λήψεται· τὰ δὲ κακὰ ἐνεργεῖαι ὑπάρχουσί τινος, αἱ δὲ
ἐνεργεῖαι δέονται τινος, ἐν ᾧ γέγονε τὸ εἶναι λαμβάνου-
σιν, οὐκ ἔσονται οὐσίαι τὰ κακά. εἰ δὲ οὐσίαι τὰ κακά, 25
κακὸν δὲ ὁ φόνος, οὐσία ἔσται ὁ φόνος· ἀλλὰ μὴν ὁ φόμος
ἐνεργεῖα ὑπάρχει τινός· οὐκ ἔσται ἄρα οὐσία ὁ φόμος. εἰ
δὲ τὰ ἐνεργούντα οὐσίας εἶναι θέλεις, σύμφημι καὶ γὰρ· οἷον
ἄνθρωπος ὁ φονεύς, καθ' ὃν μὲν λόγον ἄνθρωπός ἐστιν,
ὑπάρχει οὐσία· ὁ δὲ φόμος ὃν ποιεῖ οὐκ ἔστιν οὐσία, ἀλλ' 30
ἔργον τι τῆς οὐσίας. λέγομεν δὲ τὸν ἄνθρωπον ποτε μὲν
κακὸν διὰ τὸ φονεῦν, ποτέ δ' αὖ πάλιν διὰ τὸ εὐεργετεῖν

7 ἀνάγκη] + καὶ ABC * ×
29 om. μὲν ABC * ×

28 οὐσίας] οὐσίαν Eu * ×
31 om. τι Eu * ×

ABC Eu ἀγαθόν· καὶ πέπλεκται ταῦτα τὰ ὀνόματα τῇ οὐσίᾳ ἐκ τῶν
 Da Di συμβεβηκότων αὐτῇ, ἅτινα οὐκ ἔστιν αὐτή. οὔτε γὰρ
 Ph φόνος ἐστὶν ἡ οὐσία, οὐτ' αὖ πάλιν [ἡ] μοιχεία, οὔτε τι
 τῶν ὁμοίων κακῶν· ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ τῆς γραμματικῆς ὁ
 5 γραμματικὸς λέγεται καὶ ἀπὸ τῆς ῥητορικῆς ὁ ῥήτωρ καὶ
 ἀπὸ τῆς ἱατρικῆς ὁ ἱατρός, τῆς οὐσίας οὔτε ἱατρικῆς οὐσης
 οὔτε μὴν ῥητορικῆς οὔτε γραμματικῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν
 συμβεβηκότων αὐτῇ τὴν προσηγορίαν λαμβανούσης, ἀφ'
 ὧν οὕτως ὀνομάζεσθαι δοκεῖ, οὐδ' ὁπότερον αὐτῶν οὔσα·
 10 ὁμοίως μοι φαίνεται καὶ ἀπὸ τῶν δοκούντων εἶναι κακῶν
 τὴν οὐσίαν ὄνομα προσλαμβάνειν, οὐδ' ὁπότερον οὔσαν
 αὐτῶν. καὶ ὁμοίως ἐπινόησον, εἴ τινα ἕτερον ἀναπλάττεις
 ἐν τῷ νῷ τῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις αἴτιον, ὥς κακῆϊνος,
 καθὸ ἐν τούτοις ἐνεργεῖ καὶ ὑποβάλλει ποιεῖν τὰ κακά,
 15 ἐστὶ καὶ αὐτὸς κακὸς ἐξ ὧν ποιεῖ. διὰ τοῦτο γὰρ κακῆϊνος
 κακὸς εἶναι λέγεται, ὅτι τῶν κακῶν ἐστὶ ποιητής· ἃ δέ τις
 ποιεῖ, οὐκ ἔστιν αὐτὸς, ἀλλ' ἐνέργεια αὐτοῦ, ἀφ' ὧν τὴν
 προσηγορίαν τοῦ κακὸς λέγεσθαι λαμβάνει. εἰ γὰρ αὐτὸν
 ὑπάρχειν εἵπομεν ἃ ποιεῖ, ποιεῖ δὲ φόνους καὶ μοιχείας
 20 καὶ κλοπὰς καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, αὐτὸς ἔσται ταῦτα. εἰ δὲ
 ταῦτά ἐστιν αὐτὸς, ταῦτα δ' ὅτε γίνεται τὴν σύστασιν ἔχει,
 οὐ γινόμενα δὲ καὶ τοῦ εἶναι παύεται, γίνεται δὲ ταῦτα πρὸς
 ἀνθρώπων, ἔσονται τούτων οἱ ἄνθρωποι ποιηταί, καὶ τοῦ
 εἶναι καὶ τοῦ μηκέτ' εἶναι αἴτιοι. εἰ δὲ ταῦτα αὐτοῦ
 25 ἐνεργείας φῆς, ἐξ ὧν ποιεῖ τὸ κακὸς εἶναι ἔχει, οὐκ ἐξ ὧν
 ἐστὶν οὐσία. κακὸν δὲ εἵπομεν λέγεσθαι ἀπὸ τῶν συμβε-
 βηκότων τῇ οὐσίᾳ, ἅτινα οὐκ ἔστιν ἡ οὐσία· ὥς ἀπὸ τῆς
 ἱατρικῆς ὁ ἱατρός. εἰ δὲ ἐξ ὧν ἐνεργεῖ ἕκαστος ὑπάρχει

1 πέπλεκται] rursus inc. Da; προσπλέκεται ABC Eu * 3 ὁ
 φόνος Ph om. ἡ Di ἡ (sec.)] ABC Eu Da Di x
 7 om. μὴν ABC Di x 12 καὶ] + μοι Eu Me^s * 14, 15 om.
 καθὸ—κακῆϊνος ABC 17 ἀλλ'] + αὖ Eu ἐνέργεια Da
 Di Ph 18 κακῶς AB Da; κακοῦ Ph 23 τούτων] τούτου
 ABC Euⁱ; καὶ ἐαυτῶν Di; om. τούτων Ph^{ab} 24, 25 ἐνεργείας
 αὐτοῦ ABC Eu x 28—1 (p. 220) om. ἕκαστος—ἐνεργεῖ ABC Eu;
 om. ἕκαστος ὑπάρχει Di; om. ἕκαστος Me^s Da

κακός, ἃ δὲ ἐνεργεῖ ἀρχὴν τοῦ εἶναι λαμβάνει, ἤρξατο κακῆϊνος εἶναι κακός, ἤρξατο δὲ καὶ ταῦτα εἶναι κακά. εἰ δὲ οὕτως ἔχει, οὐκ ἔστιν ἀνάρχως κακός, οὐδὲ ἀγένητα τὰ κακά, τῷ γενητὰ πρὸς αὐτοῦ εἶναι φάναι.

5. Τὸν μὲν πρὸς τὸν ἐταῖρον, ὦ φίλε, λόγον ἱκανῶς μοι πεποιηκέναι δοκεῖς· ἐξ ὧν γὰρ προλαβὼν ἔδωκε τῷ λόγῳ, ἐκ τούτων συνάγειν ἔδοξας καλῶς· ὡς ἀληθῶς γὰρ, εἰ ἄποιος ἐτύγγανεν ἡ ὕλη, τῶν δὲ ποιότητων δημιουργός ὑπάρχει ὁ θεός, ποιότητες δὲ τὰ κακά, τῶν κακῶν ἔσται ποιητής ὁ θεός. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος πρὸς ἐκείνον εἰρήσθω καλῶς· ἐμοὶ δὲ ψεῦδος δοκεῖ τὴν ὕλην ἄποιον εἶναι λέγειν· οὐδὲ γὰρ ἔνεστιν εἰπεῖν περὶ ἡστίνοσούν οὐσίας, ὡς ἔστιν ἄποιος· ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν ᾧ ἄποιον εἶναι λέγει, τὴν ποιότητα αὐτῆς μηνύει, ὅποια ἔστιν ἡ ὕλη διαγραφόμενος· ὅπερ ἔστι ποιότητος εἶδος. ὅθεν εἰ σοὶ φίλον ἔστιν ἄνωθεν ἔχου πρὸς ἐμὲ τοῦ λόγου· ἐμοὶ γὰρ ἡ ὕλη ποιότητος ἀνάρχως ἔχειν δοκεῖ· οὕτως γὰρ καὶ τὰ κακά ἐκ τῆς ἀπορροίας αὐτῆς εἶναι λέγω, ἵνα τῶν κακῶν ὁ μὲν θεὸς ἀναίτιος ᾖ, τούτων δ' ἀπάντων ἡ ὕλη αἰτία.

Τὴν μὲν προθυμίαν τὴν σὴν ἀποδέχομαι, ὦ φίλε, καί σου τὴν ἐν τοῖς λόγοις σπουδὴν ἐπαινώ· προσήκε γὰρ ὡς ἀληθῶς ἕκαστον τῶν φιλομαθῶν μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε συγκατατίθεσθαι τοῖς λεγομένοις, ἀλλ' ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν ἐξέτασιν τῶν λόγων. οὐδὲ γὰρ εἰ ὁ προσζητῶν παρὰ λόγον ὀρισάμενος ἀφορμὴν παρέσχε τῷ προσδιαλεγό- μένῳ συνάγειν ὡς θέλει, τοῦτο καὶ τὸν ἀκροατὴν πείσει· ἀλλ' εἴ τι δοκεῖ δυνατόν εἶναι λέγεσθαι καλῶς, τοῦτο

2 ταῦτα εἶναι] ταυτὶ τὰ Eu; ταῦτα τὰ Da Ph; ταῦτα Di
3 ἔσται Eu 5 ἐταῖρον] C; ἕτερον AB Eu Me^s Da Ph * 6 προ-
λαβὼν ἔδωκε] προύλαβον B; προύλαβεν A; προύλαβες C Eu *
7 ὡς ἀληθῶς] ἀληθῶς (cum praec. conj. omissis ὡς et γὰρ) Me^s Da *
8 ἄποιος]+ γὰρ Da * 12 om. εἶναι ABC Ph * 13 ἀλλὰ μὴν καὶ]
καὶ γὰρ ABC Eu * 16 ποιότητος ἀνάρχους Di; ἀνάρχως ποιότη-
AB Eu; ἀνάρχως post ἔχειν C 23 ποιήσασθαι ABC Eu^b * x
26 πείσει τὸ λοιπὸν Me^s; πείσάτω λοιπὸν Da * x 27 εἴ τι] fors.
legendum εἰ δ τι ex conl. Vigerii

ABC Eu λέξει παρών· δυοῖν γὰρ θάτερον ἔσται ἢ γὰρ καὶ πρὸς ὃ
 Da Di
 Ph κινεῖσθαι δοκεῖ ἀκούσας τέλεον ὠφεληθήσεται, ἢ τὸν προσ-
 διαλεγόμενον ἐλέγξει οὐ τὰληθῆ λέγοντα. οὐ δοκεῖς δέ μοι
 δεόντως εἰρηκέναι ἔμποιον εἶναι ἀνάρχως τὴν ὕλην· εἰ γὰρ
 5 τοῦθ' οὕτως ἔχει, τίνος ἔσται ποιητῆς ὁ θεός; εἴτε γὰρ
 οὐσίας ἐροῦμεν, προεῖναι φαμέν· εἴτ' αὖ πάλιν ποιότητων,
 καὶ ταύτας ὑπάρχειν λέγομεν. οὐκοῦν οὐσίας τε οὔσης καὶ
 ποιότητων περιττὸν εἶναί μοι δοκεῖ δημιουργὸν λέγειν τὸν
 θεόν. ἵνα δὲ μὴ ἐμαντῶ κατασκευάζειν τινὰ δόξω λόγον,
 10 ἀπόκριναί μοι νῦν ἐρωτώμενος· τίνι τρόπῳ δημιουργὸν
 εἶναι φῆς τὸν θεόν; πότερον ὅτι τὰς οὐσίας ἔτρεψεν εἰς τὸ
 μηκέθ' ὑπάρχειν ἐκείνας, αἵπερ ἦσαν ποτε, ἀλλ' ἐτέρας
 παρ' αὐτὰς γενέσθαι; ἢ ὅτι τὰς μὲν οὐσίας ἐφύλαξεν ἐκείνας,
 αἵπερ ἦσαν πρὸ τούτου, τὰς δὲ ποιότητας ἔτρεψεν αὐτῶν;
 15 6. Οὕτι μοι δοκεῖ ἀλλαγὴν τινα οὐσῶν γεγονέναι· καὶ
 γὰρ ἄτοπον τοῦτο λέγειν μοι φαίνεται· τροπὴν δέ τινα τῶν
 ποιότητων γεγονέναι φημί, καθ' ἃς δημιουργὸν εἶναι λέγω
 τὸν θεόν. καὶ ὥσπερ εἰ τύχοι λέγειν ἐκ λίθων οἰκίαν
 γεγονέναι, ἐφ' ᾧ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὡς οὐκέτι λίθοι μένουσι
 20 τῇ οὐσίᾳ, οἰκία γινόμενοι οἱ λίθοι· τῇ γὰρ ποιότητι τῆς
 συνθέσεως τὴν οἰκίαν γεγονέναι φημί, τραπέισης δηλονότι
 τῆς προτέρας τῶν λίθων ποιότητος· οὕτω μοι δοκεῖ καὶ τὸν
 θεὸν, ὑπομενούσης τῆς οὐσίας, τροπὴν τινα τῶν ποιότητων
 αὐτῆς πεποιηκέναι, καθ' ἣν τὴν τοῦδε τοῦ κόσμου γένεσιν
 25 πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι λέγω.

Ἐπεὶ τοίνυν τροπὴν τινα τῶν ποιότητων πρὸς τοῦ
 θεοῦ γεγονέναι φῆς, ἀπόκριναί μοι βραχεῖα πυθέσθαι

1 om. γὰρ (pr.) Eu (def. Da) * x 3 om. δέ M^s Da * x
 4 ἔμποιον εἶναι ἀνάρχως τὴν ὕλην] sic restitui; ἔμποιον εἶναι Da; εἰ
 ἔμποιος ἦν ἀνάρχως ἡ ὕλη Ph; 'das die M. geeigenschaftet sei'
 M^s; ποιότητας τὴν ὕ. ἀνάρχους ἔχειν Di; τὴν ὕ. ἀνωθεν ποιότητος
 ἔχειν ABC Eu 6 om. ἐροῦμεν ABC * προεῖναι] + ταύτας Eu;
 + ταύτην ABC * ποιότητας Eu^o Da Ph * 7 om. λέγομεν Eu *
 14 πρὸ τούτου] πρὸ τοῦ ABC; om. Di x 19 ἐνεστω Da Ph 25 λέγω]
 φημί ABC Ph 26, 27 om. ἐπεὶ—φῆς ABC x 26 om. τῶν
 Da Di x

προαιρουμένῳ. λέγε δὴ, εἰ ὁμοίως καὶ σοὶ δοκεῖ τὰ κακὰ ποιότητες εἶναι τῶν οὐσιῶν; ABC Eu
Da Di
Ph

Δοκεῖ.

Ἄνωθεν δὲ ἦσαν αἱ ποιότητες αὐταὶ ἐν τῇ ὕλῃ, ἥ ἀρχὴν ἔσχον τοῦ εἶναι; 5

Συνεῖναι φημι ἀγενήτως τῇ ὕλῃ ταυτασι τὰς ποιότητας.

Οὐχὶ δὲ τὸν θεὸν φῆς τροπὴν τινα τῶν ποιότητων πεποιηκέναι;

Τοῦτό φημι.

Πότερον οὖν εἰς τὸ κρεῖττον, ἢ εἰς τὸ χεῖρον; 10

Εἰς τὸ κρεῖττον λέγειν μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ ποιότητες ὕλης τὰ κακὰ, τὰς δὲ ποιότητας αὐτῆς εἰς τὸ κρεῖττον ἔτρεψεν ὁ θεὸς, πόθεν τὰ κακὰ ζητεῖν ἀνάγκη. οὐ γὰρ ἔμειναν αἱ ποιότητες ὅποιαί ποτε ἦσαν τῇ φύσει· ἢ εἰ μὲν πρότερον οὐκ ἦσαν αἱ ποιότητες κακαὶ, 15
ἐκ δὲ τοῦ τραπῆναι πρὸς τοῦ θεοῦ τὰς πρώτας τοιαύτας περὶ τὴν ὕλην γεγονέναι ποιότητας φῆς, αἴτιος ἔσται τῶν κακῶν ὁ θεὸς, τρέψας τὰς οὐκ οὔσας ποιότητας κακὰς εἰς τὸ εἶναι κακάς· ἢ τὰς μὲν κακὰς ποιότητας εἰς τὸ κρεῖττον οὐ δοκεῖ σοι τρέψαι τὸν θεόν, τὰς δὲ λοιπὰς καὶ μόνας, ὅσαι ἀδιά- 20
φοροι ἐτύγχανον, τῆς διακοσμήσεως ἕνεκα πρὸς τοῦ θεοῦ τετράφθαι λέγεις;

Οὕτως ἄνωθεν εἶχον ἐγώ.

7. Πῶς τοίνυν αὐτὸν τὰς τῶν φαύλων ποιότητας ὥς εἶχον καταλελοιπέναι λέγεις; πότερον δυνάμενον μὲν κα- 25
κείνας ἀνελεῖν, οὐ βουληθέντα δὲ, ἢ τὸ δύνασθαι μὴ ἔχοντα; εἰ μὲν γὰρ δυνάμενον λέξεις, οὐ βουληθέντα δὲ, αὐτὸν αἴτιον τούτων εἰπεῖν ἀνάγκη. ὅτι δυνάμενος ποιῆσαι μὴ εἶναι κακὰ συνεχώρησεν αὐτὰ μένειν ὥς ἦν, καὶ μάλιστα ὅτε δημιουργεῖν τὴν ὕλην ἤρξατο. εἰ γὰρ μὴδ' ὅλως ἔμελεν 30

1 βουλομένῳ ABC × δὴ] δὲ ABC × ὁμοίως εἰ ABC; ὁμοίως Da * × 1—3 om. τὰ—δοκεῖ ABC 2 ποιότητας Eu 6 συνεῖναι] εὖ εἶναι AB; εἶναι C 9 τοῦτο]+ δὲ ABC 12 ποιότητες]+ τῆς ABC Eu 15 om. αἱ ABC Eu × 20, 21 διάφοροι Eu¹ Me³ Ph * 23 ἔσχον Eu * 24 om. αὐτὸν ABC Ph *

ABC Eu αὐτῷ τῆς ὕλης, οὐκ ἂν αἴτιος ἦν ὧν συνεχώρει μένειν· ἐπεὶ
 Da Di δὲ μέρος μὲν τι αὐτῆς δημιουργεῖ, μέρος δέ τι οὕτως ἔφ'
 Ph δυνάμενος κακῆϊνο τρέπειν εἰς τὸ κρεῖττον, αἰτίαν ὀφλισκά-
 νειν ἄξιος εἶναί μοι δοκεῖ, καταλιπὼν μέρος ὕλης εἶναι
 5 πονηρὸν ἐπ' ὀλέθρῳ οὐ ἐδημιούργησε μέρους. ἀλλὰ μὴν
 καὶ τὰ μέγιστα κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ἡδικῆσθαι μοι δοκεῖ·
 τοῦθ' ὅπερ κατεσκεύασε τῆς ὕλης μέρος ἀντιλαμβανόμενον
 τανῦν τῶν κακῶν. εἰ γὰρ τις ἐξετάζοι ἐπ' ἀκριβὲς τὰ
 πράγματα, χαλεπώτερον νῦν εὐρήσει τὴν ὕλην πεπονθυῖαν
 10 τῆς προτέρας ἀκοσμίας. πρὶν γὰρ αὐτὴν διακριθῆναι, τὸ
 μὴδὲ αἰσθῆσθαι τῶν κακῶν παρῆν αὐτῇ· νυνὶ δὲ ἕκαστον
 τῶν μερῶν αὐτῆς αἰσθῆσιν λαμβάνει τῶν κακῶν. καί μοι
 ἐπ' ἀνθρώπου τὸ παράδειγμα λάβε. πρὶν γὰρ εἰκονισθῇ
 καὶ ζῶον γένηται τῇ τοῦ δημιουργοῦ τέχνῃ, τὶ μὴδενὸς
 15 ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν κακῶν παρὰ τῆς φύσεως εἶχεν· ἀφ'
 οὐ δὲ πρὸς τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος γίνεται, καὶ τὴν αἰσθῆσιν
 τοῦ προσπελάζοντος κακοῦ προσλαμβάνει· καὶ τοῦθ' ὅπερ
 ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῆς ὕλης πρὸς τοῦ θεοῦ γεγονέναι λέγεις,
 εὐρίσκεται μᾶλλον ἐπὶ τῷ χείρονι προσγενόμενον αὐτῇ. εἰ
 20 δ' ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν θεὸν ἀνελεῖν τὰ κακὰ τὸ μὴ
 πεπαῦσθαι λέγεις, ἀδύνατον τὸν θεὸν φήσεις ὑπάρχειν· τὸ
 δὲ ἀδύνατον ἦτοι τῷ φύσει ἀσθενῇ ὑπάρχειν αὐτὸν ἔσται,
 ἢ τῷ νικᾶσθαι τῷ φόβῳ δεδουλωμένον πρὸς τινος κρεῖττο-
 νος. εἰ μὲν οὖν τὸν θεὸν φύσει ἀσθενῇ ὄντα τολμήσεις
 25 εἰπεῖν, περὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς κινδυνεύειν μοι δοκεῖς· εἰ
 δὲ τῷ νικᾶσθαι φόβῳ πρὸς τοῦ μείζονος, μείζονα λέξεις
 τοῦ θεοῦ τὰ κακὰ νικῶντα τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ τὴν
 ὁρμήν· ὅπερ ἄτοπον εἶναί μοι λέγειν περὶ θεοῦ δοκεῖ. διὰ
 τί γὰρ οὐχὶ μᾶλλον ταῦτα ἔσονται θεοὶ, νικᾶν κατὰ τὸν

2 ἐδημιούργει Eu * εἰα Eu Di 3 κακῆϊνα Eu 11 νυνὶ
 ABC Eu 13 λάβε τὸ παράδ. ABC Ph * 14 μὴθενός
 (vel μεθ' ἐνός) Eu * × 20, 21 om. τὸ μὴ πεπαῦσθαι λέγεις
 Me^s Di 22 τῷ τῇ Da Di Ph; τὸ B 26 λέξεις] ἔσται ABC
 Eu ×

λόγον τὸν σὸν δυνάμενα τὸν θεόν, εἴπερ θεὸν ἐκεῖνό φαμεν ABC Eu
Da Di
Ph
ὁ τὴν ἀπάντων ἐξουσίαν ἔχει;

8. Βραχέα δέ σου καὶ περὶ τῆς ὕλης αὐτῆς πυθέσθαι βούλομαι· καὶ μοι φέρων λέγε, πότερον ἀπλῇ τις ἦν ἡ ὕλη ἢ σύνθετος; ἡ γὰρ διαφορὰ τῶν γεγονότων εἰς τοιαύτην 5 με περιῆστησιν ἐξέτασιν τοῦδε τοῦ λόγου. εἰ γὰρ ἀπλῇ τις ἐτύγχανεν ἡ ὕλη καὶ μονοειδῆς, σύνθετος δὲ ὁ κόσμος καὶ ἐκ διαφόρων οὐσιῶν τε καὶ κράσεων τὴν σύστασιν ἔχει, ἀδύνατον τοῦτον ἐξ ὕλης γεγονέναι λέγειν, τῷ τὰ σύνθετα μὴ οἶόν τε ἐξ ἑνὸς ἀπλοῦ τὴν σύστασιν ἔχειν· τὸ γὰρ 10 σύνθετον ἀπλῶν τινῶν μίξιν μηνύει. εἰ δ' αὖ πάλιν τὴν ὕλην σύνθετον λέγειν ἐθέλοις, πάντως ἐξ ἀπλῶν τινῶν συντεθείσθαι φήσεις· εἰ δὲ ἐξ ἀπλῶν συνετέθη, ἦν ποτὲ καθ' ἑαυτὰ τὰ ἀπλᾶ, ὧν συντεθέντων γέγονεν ἡ ὕλη· ἐξ οὐπερ καὶ γενητὴ οὐσα δέικνυται. εἰ γὰρ σύνθετος ἡ ὕλη, 15 τὰ δὲ σύνθετα ἐξ ἀπλῶν τὴν σύστασιν ἔχει, ἦν ποτὲ καιρὸς ὅτε ἡ ὕλη οὐκ ἦν, τουτέστι πρὶν τὰ ἀπλᾶ συνελθεῖν· εἰ δὲ ἦν ποτὲ καιρὸς ὅτε ἡ ὕλη οὐκ ἦν, οὐκ ἦν δὲ ποτε καιρὸς ὅτε τὸ ἀγέννητον οὐκ ἦν, οὐκ ἔσται ἀγέννητος ἡ ὕλη· τὸ δ' ἐντεῦθεν ἔσται πολλὰ τὰ ἀγέννητα. εἰ γὰρ ἦν ἀγέννητος ὁ 20 θεός, ἦν δὲ ἀγέννητα καὶ τὰ ἀπλᾶ ἐξ ὧν ἡ ὕλη συνετέθη, οὐκ ἔσται δύο καὶ μόνα τὰ ἀγέννητα. δοκεῖ δέ σοι μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἑαυτῷ ἀντικεῖσθαι;

Δοκεῖ.

Ἀντίκειται δὲ τῷ πυρὶ τὸ ὕδωρ;

25

Ἀντικεῖσθαι μοι φαίνεται.

Ὁμοίως δὲ καὶ τῷ φωτὶ τὸ σκότος, καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ θερμόν; πρὸς δὴ τούτοις καὶ τῷ ξηρῷ τὸ ὑγρόν;

Οὕτως ἔχειν μοι δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ μηδὲν τῶν ὄντων αὐτὸ ἑαυτῷ ἀντίκειται, 30

1 δυνάμενοι Eu Da x 2 δ] ὅπερ ABC; (ἐκεῖνον) ὁς Di x
9, 10 om. ἀδύνατον—σύστασιν ἔχειν ABC Eu * 15 σύνθετον
Eu^{codd aliq} Da * x 19 om. τὸ (pr.) B Da Ph * 21 om. ἦν
δὲ ἀγέννητα ABC Eu * x

ABC Eu ἀλλήλοις δὲ ταῦτα ἀντίκειται, οὐκ ἔσονται ὕλη μία, οὐδὲ
Da Di μὴν ἐξ ὕλης μιᾶς. ὁμοιον δὲ τινα τοῦτω λόγον πάλιν
Ph πυθέσθαι βούλομαι δοκεῖ σοι τὰ μέρη μὴ ἀναιρετικὰ
τυγχάνειν ἀλλήλων;

5 Δοκεῖ.

Εἶναι δὲ τῆς ὕλης μέρη τό τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, ὡσαύτως
δὲ καὶ τὰ λοιπά;

Οὕτως ἔχω.

Τί δέ; οὐ δοκεῖ σοι ἀναιρετικὸν μὲν εἶναι τοῦ πυρὸς τὸ
10 ὕδωρ, τοῦ δὲ σκότους τὸ φῶς, καὶ τὰλλα ὅσα τοῦτοις
παραπλήσια;

Δοκεῖ.

Οὐκοῦν εἰ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἀλλήλων ἀναιρετικὰ,
ταῦτα δὲ ἀλλήλων ἀναιρετικὰ τυγχάνει, οὐκ ἔσται ἀλλήλων
15 μέρη· εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἀλλήλων μέρη, οὐκ ἔσονται ὕλης
μιᾶς. ἀλλὰ μὴν οὐδ' αὐτὰ ἔσονται ὕλη, τῷ μηδέν τι τῶν
ὄντων αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναιρετικὸν ὑπάρχειν, κατὰ τὸν τοῦ
ἀντικειμένου λόγον. οὐδὲ γάρ ἐστὶ τι ἑαυτῷ ἀντικείμενον·
τὰ γὰρ ἀντικείμενα ἑτέροις ἀντικεῖσθαι πέφυκεν· οἷον τὸ
20 λευκὸν αὐτὸ ἑαυτῷ οὐκ ἀντίκειται, πρὸς δὲ τὸ μέλαν ἀντι-
κείμενον λέγεται· καὶ τὸ φῶς ὁμοίως ἑαυτῷ μὴ ἀντικεῖσθαι
δείκνυται, πρὸς δὲ τὸ σκότος οὕτως ἔχον φαίνεται, καὶ
ἄλλα γοῦν ὁμοίως πλείστα ὅσα· εἰ τοίνυν καὶ ὕλη μία
τις ᾗ, οὐκ ἂν αὐτῇ ἑαυτῇ ἀντέκειτο. οὕτω δὲ τῶν
25 ἀντικειμένων ἐχόντων τὸ μὴ εἶναι τὴν ὕλην δείκνυται.

ABC Ταῦτα ἀπὸ τοῦ ζ' λόγου τῆς Εὔσεβίου τοῦ Παλαι-
στιναίου ἐαγγελικῆς προπαρασκευῆς ἠντληται, ὄντα ὡς
φησιν Μαζίμογ οὔκ ἀσήμεγ ἐν τοῖς χριστιανοῖς συγ-
γραφέως. ἀγτολεζεὶ δὲ ταῦτα ἡγρηται κείμενα ἐν τῷ

1 om. ἀλλήλοις—ἀντίκ. ABC Eu * 3 πυθέσθαι]+σου Eu *
13, 14 om. οὐκ ἔστιν—ταῦτα δὲ Da * 14 om. ταῦτα δὲ—τυγχάνει
Eu * ταῦτα δὲ] Me^s Ph; τὰ δὲ τῆς ὕλης ABC * τυγχάνει]
ἐστὶν ABC * 24 οὕτως οὖν Da Ph * 28 om. τοῖς B

᾽Ωριγένους πρὸς Μαρκιωνιστάς καὶ ἄλλοις αἰρετικοῖς ABC
διαλογῶ, Εὐτροπίου δικάζοντος, Μεγεθίου δὲ ἀντιλέ-
γοντος.

XXV.

᾽Οτι ὁ ἐκ προγνώσεως ἀφορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ
ἀγτεζόγιον. ἐκ τοῦ α' τόμου τῶν εἰς τὴν πρὸς 5
Ῥωμαίους ἐξηγητικῶν, εἰς τό· Ἀφορισμένος εἰς
εὐαγγέλιον θεοῦ.

Ro i 1

I. Τρίτον ἔστιν ἰδεῖν τό· Ἀφορισμένος εἰς εὐαγγέλιον
θεοῦ. καὶ ἐν τῇ πρὸς Παλάτας ὁ ἀπόστολος περὶ ἑαυτοῦ

Ga i 15 f.

τοιαῦτά φησιν· Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ θεὸς, ὁ ἀφορίσας με ἐκ 10
κοιλίας μητρός μου, ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί.
ἐπιλαμβάνονται δὲ τῶν τοιούτων λέξεων οἱ μὴ συνιέντες
τὸν ἐκ προγνώσεως θεοῦ προωρισμένον αἴτιον τυγχάνοντα
τοῦ γίνεσθαι τὰ προγινωσκόμενα· καὶ οἶονται διὰ τούτων
εἰσάγειν τοὺς ἐκ κατασκευῆς καὶ φύσεως σωζομένους. 15

Ps lviii
(lvii) 3

τινὲς δὲ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ τῶν τοιούτων ἀναιροῦσι ῥητῶν,
συγχρῶμενοι καὶ τῷ· Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ
ἀπὸ μητέρας· ἐν ψαλμοῖς εἰρημένῳ. πρὸς μὲν οὖν τοῦτο
εὐχερῶς ἔστιν ἀπαντῆσαι, ἐρωτῶντας περὶ τῆς ἐξῆς λέξεως·

Ps lviii
(lvii) 3 f.

γέγραπται γάρ· Ἀπηλλοτριώθησαν οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ 20
μητέρας, ἐπλανήθησαν ἀπὸ γαστρὸς, ἐλάλησαν ψευδῇ·
θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄψεως. καὶ πευσόμεθά
γε τῶν ὡς σαφεῖ τῇ λέξει ἐπιβαινόντων, εἰ οἱ ἀπαλλοτριω-
θέντες ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μητέρας ἅμα τῷ ἐξελθεῖν ἀπὸ γαστρὸς
τῆς μητρός αὐτῶν ἐπλανήθησαν καὶ τῆς σωζούσης ὁδοῦ 25
ἐσφάλησαν, αὐτοὶ εἰς τοῦτο ἐνεργήσαντες. πῶς δὲ οἱ
ἀπαλλοτριωθέντες ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ μητέρας ἀπὸ γαστρὸς
ἐπλανήθησάν τε καὶ ἐλάλησαν ψευδῇ; οὐ γὰρ δὴ δείξουσιν
ὅτι ἅμα τῷ γεννηθῆναι ἐναρθρον φωνὴν προήκατο, ψευδῇ

ABC (cat) τινὰ προφερόμενοι. ἀλλ' εἰ προσέχομεν τοῖς προτεταγ-
 μένοις τοῦ προορισμοῦ ἐν τῇ ἐξεταζομένῃ ἐπιστολῇ λεγο-
 μένοις, δυνησόμεθα, τὰ περισπῶντα τοὺς ἀπλουστέρους
 πρὸς παραδοχὴν τοῦ ἀδικίαν κατηγοροῦντος κατὰ τοῦ θείου
 5 δόγματος καθελόντες, ἀπολογήσασθαι περὶ τοῦ ἐκ κοιλίας
 μητρὸς ἀφορίζοντος καὶ εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ ἀφορίζοντος
 τὸν δοῦλον Ἰησοῦ Χριστοῦ κλητὸν ἀπόστολον Παῦλον.
 οὗτω δὲ ἔχει τὰ ῥητά· Οἶδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Ro viii 28 ff
 θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς
 10 οὖσιν· ὅτι οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς
 εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν
 πολλοῖς ἀδελφοῖς· οὓς δὲ προώρισεν, τούτους καὶ ἐκάλεσεν·
 καὶ οὓς ἐκάλεσεν, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὓς δὲ ἐδικαίωσεν,
 τούτους καὶ ἐδόξασεν.

15 2. Πρόσχωμεν οὖν τῇ τάξει τῶν λεγομένων. δικαιοῖ
 ὁ θεὸς καλέσας πρότερον, οὐκ ἂν δικαιοῶσας οὓς μὴ ἐκάλεσεν·
 καλεῖ δὲ πρὸ τῆς κλήσεως προορίσας, οὐκ ἂν καλέσας οὓς
 μὴ προώρισεν· καὶ ἔστιν αὐτῷ ἀρχὴ τῆς κλήσεως καὶ τῆς
 δικαιοῦσεως οὐχ ὁ προορισμός· οὗτος γὰρ εἰ ἦν ἀρχὴ τῶν
 20 ἐξῆς, κἂν πιθανώτατα ἐκράτουν οἱ παρεισάγοντες τὸν περὶ
 φύσεως ἄτοπον λόγον· ἀνωτέρω δὲ ἐστι τοῦ προορισμοῦ ἢ
 πρόγνωσης· Οὓς γὰρ προέγνω, φησὶ, καὶ προώρισεν συμ- Ro viii 29
 μόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. προενατενίσας οὖν ὁ
 θεὸς τῷ εἰρμῷ τῶν ἐσομένων, καὶ κατανοήσας ῥοπὴν τοῦ
 25 ἐφ' ἧμιν τῶνδ' ἐτινων ἐπὶ εὐσέβειαν καὶ ὁρμὴν ἐπὶ ταύτην
 μετὰ τὴν ῥοπὴν, καὶ ὥς ὅλοι ἑαυτοὺς ἐπιδώσουσι τῷ κατ'
 ἀρετὴν ζῆν, προέγνω αὐτοὺς, γινώσκων μὲν τὰ ἐνιστάμενα
 προγινώσκων δὲ τὰ μέλλοντα· καὶ οὓς οὕτω προέγνω,
 προώρισεν συμμόρφους ἐσομένους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ

8 ῥήματα B om. δὲ (sec.) A 9 εἰς] + τὸ C οὔσι κλητοῖς C
 13 οὓς δὲ] καὶ οὓς B 15 δικαιοῖ] + γὰρ AB; hic inc. catena post
 aliq. praeftat. 16 μὴ] cat; οὐκ ABC 19 ἦν] + ἡ ABC
 20 κἂν πιθ. ἐκράτουν] πιθ. ἂν ἔλεγον cat 21 ἀτόπως ABC
 26 ὅλους cat

cf. Col i 15 αὐτοῦ. ἔστιν οὖν τις ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, εἰκὼν τυγχάνων τοῦ ABC cat
 θεοῦ τοῦ ἀοράτου, καὶ τούτου εἰκὼν ἢ λεγομένη εἰκὼν τοῦ 463
 υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἦντινα νομίζομεν εἶναι ἣν ἀνέλαβεν ψυχὴν
 ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀνθρωπίνην, γενομένην διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς
 εἰκόνης τοῦ θεοῦ εἰκόνα. ταύτης δὲ, ἣν οἴομεθα εἰκόνης 5
 εἰκόνα εἶναι [τοῦ υἱοῦ] τοῦ θεοῦ, συμμόρφους προώρισεν
 γενέσθαι ὁ θεός, οὓς διὰ τὴν περὶ αὐτῶν πρόγνωσιν προώ-
 ρισεν. οὗ νομιστέον τοίνυν εἶναι τῶν ἐσομένων αἰτίαν τὴν
 cf. Sus 42 πρόγνωσιν τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἐπεὶ ἐμελλεν γίνεσθαι κατ' ἰδί-
 ᾱς ὁρμᾶς τοῦ ποιούντος, διὰ τοῦτο προέγνω, εἰδὼς τὰ πάντα 10
 πρὸ γενέσεως αὐτῶν· καὶ ὡς εἰδὼς τὰ πάντα πρὸ γενέσεως
 αὐτῶν τοῦσδε μὲν τινὰς προέγνω καὶ προώρισεν συμμόρ-
 φους ἐσομένους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ἄλλους δὲ εἶδεν
 ἀπηλλοτριωμένους. ἐὰν δέ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς ταῦτα, εἰ
 δυνατόν ἐστι μὴ γενέσθαι ἅ τοιαῦτα ἔσεσθαι προεγίνωσκεν 15
 ὁ θεός· φήσομεν ὅτι δυνατόν μὲν μὴ γενέσθαι· οὐχὶ δὲ. εἰ
 δυνατόν μὴ γενέσθαι, ἀνάγκη μὴ γενέσθαι ἢ γενέσθαι· καὶ
 γίνεται οὐ πάντως ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ δυνατοῦ ὄντος καὶ τοῦ
 αὐτὰ μὴ γενέσθαι. τῆς δὲ λογικῆς ἔχεται ἐντρεχειᾶς τε
 καὶ θεωρίας ὁ περὶ τῶν δυνατῶν τόπος, ἵνα ὁ σμῆξας ἑαυτοῦ 20
 τὸ ὄμμα τῆς ψυχῆς δυνηθῇ τῇ λεπτότητι τῶν ἀποδείξεων
 παρακολουθήσας κατανοῆσαι, πῶς καὶ μέχρι τῶν τυχόντων
 οὐκ ἐμποδίζεται τὸ εἶναι τι εἰς πολλὰ δυνατόν, ἐνὸς ἐκ τῶν
 πολλῶν ὄντος τοῦ ἐσομένου, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην ἐσομένου·
 προεγνωσμένου τε οὕτως, ὅτι ἔσται μὲν οὐκ ἐξ ἀνάγκης 25
 δὲ ἔσται, ἀλλ' ἐνδεχομένου τυγχάνοντος τοῦ μὴ γενέσθαι
 ἔσται τὸ οὐ στοχαστικῶς εἰρημένον ἀλλ' ἀληθῶς προεγνω-
 σμένον.

3. Μὴ νομίζετω δέ τις ἡμᾶς τὸ Κατὰ πρόθεσιν

1 om. τις cat om. τυγχάνων cat 2 καὶ τούτου] τούτου δὲ
 cat 3 νομίζω cat 6 τοῦ υἱοῦ] delend. vid. 11, 12 om. καὶ ὡς
 —αὐτῶν ABC 15 προεγίνωσκεν] + ἐσόμενα ABC 16 δυνατόν]
 conieci; ἀδύνατον ABC cat 17 δυνατόν] ἀδύνατον BC cat
 18 δυνατόν ἐστι καὶ τὸ cat 19 om. τε cat 20 om. τῶν cat
 22 om. καὶ ABC 27 om. τὸ cat

ABC cat σεσιωπηκέναι ὡς θλίβον ἡμῶν τὸν λόγον· ἐπεὶ φησιν ὁ
 Παῦλος· Οἶδμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα Ro viii 28 f.
 συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν.
 ἀλλὰ προσεχέτω ὅτι τοῦ κατὰ πρόθεσιν εἶναι κλητοὺς τὴν
 5 αἰτίαν καὶ ὁ ἀπόστολος ἀποδέδωκεν εὐθὺς, εἰπὼν· Ὅτι
 οὓς προέγνω, καὶ προώρισεν συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ
 υἱοῦ αὐτοῦ. καὶ τίνα γε μᾶλλον ἐχρῆν ἐγκαταχωρισθῆναι
 εἰς τὴν δικαιοῦσαν κλῆσιν τῇ προθέσει τοῦ θεοῦ ἢ τοὺς
 ἀγαπῶντας αὐτόν; πάνν δὲ τὴν ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν αἰτίαν
 10 παρίστησι τῆς προθέσεως καὶ τῆς προγνώσεως τό· Οἶδμεν
 δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.
 σχεδὸν γὰρ εἶπεν ὅτι πάντα συνεργοῦντα εἰς ἀγαθὸν διὰ
 τοῦτο συνεργεῖ, ἐπεὶ ἄξιοί εἰσι συνεργίας οἱ ἀγαπῶντες τὸν
 θεόν. ἅμα δὲ καὶ ἐρωτήσωμεν τοὺς τὰ ἐναντία λέγοντας,
 15 καὶ ἀποκρινάσθωσαν ἡμῖν πρὸς ταῦτα. ἔστω καθ' ὑπόθεσιν
 εἶναί τινα ἐφ' ἡμῖν· καὶ τοῦτο ἐροῦμεν αὐτοῖς ἀναιροῦσι τὸ
 ἐφ' ἡμῖν, ἕως ἐκ τῆς διδομένης ὑποθέσεως ἐλεγχθῇ αὐτῶν
 ὁ λόγος οὐχ ὑγιῆς ὢν. ὄντος δὲ τοῦ ἐφ' ἡμῖν, ἄρα ὁ θεὸς
 ἐπιβαλὼν τῷ εἰρμῷ τῶν ἐσομένων προγνώσεται τὰ πρα-
 20 χησόμενα ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστω τῶν ἐχόντων τὸ ἐφ' ἡμῖν,
 ἢ οὐ προγνώσεται; τὸ μὲν οὖν λέγειν Οὐ προγνώσεται,
 ἀγνοοῦντός ἐστι τὸν ἐπὶ πᾶσι νοῦν καὶ τὴν μεγαλωσύνην
 τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ δώσουσιν ὅτι προγνώσεται, πάλιν ἐρωτή-
 σωμεν αὐτοὺς, ἄρα τὸ ἐγνωκέναι αὐτὸν αἰτιὸν ἐστι τοῦ
 25 ἔσεσθαι τὰ ἐσόμενα, διδομένου τοῦ εἶναι τὸ ἐφ' ἡμῖν; ἢ
 ἐπεὶ ἔσται προέγνω, καὶ οὐδαμῶς ἐστὶν αἰτία αὐτοῦ ἢ πρό-
 γνωσις τῶν ἐσομένων ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἐκάστω; δυνατὸν οὖν
 ἦν τῶνδ' ἐτινων ἀπαντησάντων μὴ τόδε ἀλλὰ τόδε ἐνεργῆσαι
 τὸν δημιουργηθέντα αὐτεξούσιον.

30 4. Τούτων οὖν καὶ τοιούτων ἂν λεχθησομένων, σῶζεται

4 προσέχετε ABC 7 μᾶλλον] ἄλλον ABC 11, 12 εἰς] +
 τὸ (bis) C 12 πάντα] + τὰ A 13 συνεργήσεως AB 15 ἀπο-
 κρινέσθωσαν cat 22 om. τὴν ABC 23, 24 ἐρωτήσωμεν BC
 25 τοῦ εἶναι τὸ] cat; τι εἶναι τοῦ AC; εἶναί τι τοῦ B 29 αὐτεξού-
 σιον] + εἶναι BC; hactenus catena

- Mt xxv 21, 23 καὶ τό· Εὐγε, ἀγαθὲ δοῦλε καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστὸς, ABC
ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἰσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ
κυρίου σου· καὶ πᾶς ἔπαινος. σῶζεται δὲ καὶ τὸ εὐλογον
Ibid 26 f. τοῦ· Πονηρὲ δοῦλε καὶ ὀκνηρὲ, ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν
μου εἰς τράπεζαν. οὕτω δὲ σωθήσεται μόνως τὰ δικαίως 5
Ibid 34 f. λεγόμενα πρὸς μὲν τοὺς ἐκ δεξιῶν· Δεῦτε πρὸς με οἱ
εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμα-
σμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι ἐπέинаσα,
καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ τὰ ἐξῆς· πρὸς δὲ τοὺς ἐξ εὐω-
Ibid 41 f. νύμων· Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ 10
αἰώνιον, τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις
αὐτοῦ· ὅτι ἐπέινων, καὶ οὐκ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· καὶ τὰ
ἐξῆς. ἀλλὰ καὶ εἴπερ τό· Ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον
Ro i 7 θεοῦ· καὶ τό· Ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου·
Ga i 15 ἀνάγκην τινὰ περιεῖχε, πῶς ἂν εὐλόγως ἔφασκε τό· Ὑπο- 15
I Co ix 27 πιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας
Ibid 16 αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι· καὶ τό· Οὐαὶ γάρ μοι ἔστιν ἔαν
μὴ εὐαγγελίζωμαι· σαφῶς γὰρ ἐκ τούτων παρίστησιν ὅτι
εἰ μὴ ὑπεπίαζεν αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἐδουλαγώγει οἷον τε ἦν
αὐτὸν ἄλλοις κηρύξαντα ἀδόκιμον γενέσθαι, καὶ ὅτι δυνατόν 20
ἦν οὐαὶ αὐτῷ γενέσθαι εἰ μὴ εὐηγγελίζετο. μήποτε οὖν
σὺν τούτοις ἀφώρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐκ κοιλίας μητρός, καὶ
ἀφώρισεν αὐτὸν εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, σὺν τῷ ἑωρακέναι τὴν
αἰτίαν τοῦ δικαίου ἀφορισμοῦ, ὅτι ὑποπιάσει τὸ σῶμα καὶ
δουλαγωγῇ εὐλαβούμενος μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς 25
ἀδόκιμος γένηται, καὶ ὅτι, εἰδὼς οὐαὶ αὐτῷ ἔσεσθαι ἔαν μὴ
εὐαγγελίσῃται, φόβῳ τῷ πρὸς τὸν θεὸν πρὸς τὸ μὴ
γενέσθαι ἐν τῷ οὐαὶ οὐκ ἐσιώπα ἀλλ' εὐηγγελίζετο. καὶ
ταῦτα δὲ ἑώρα ὁ ἀφορίζων αὐτὸν ἐκ κοιλίας μητρός αὐτοῦ
2 Co xi 23 ff. καὶ ὁ ἀφορίζων αὐτὸν εἰς τὸ ἑαυτοῦ εὐαγγέλιον, ὅτι ἐν 30
κόποις ἔσται περισσοτέρως, ἐν φυλακαῖς περισσεύοντως,

1 εὐ BC (sed cf. p. 232 l. 11) δοῦλε ἀγαθὲ C 6 om. πρὸς με B
(sed cf. p. 156 l. 11) 11 αἰώνιον] ἐξέτερον B 15 περιέχει B
15, 16 ὑποπιάζω C 19 ἑαυτοῦ B 24 ὑποπιάσει C 31 περισσο-
τέροις AB περισσεύοντως] περισσοτέρως C

ABC (cat₂) ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν θανάτοις πολλάκις· ὑπὸ
 Ἰουδαίων πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν λήψεται, τρίς
 ῥαβδισθήσεται, ἅπαξ λιθασθήσεται· καὶ τάδε τινὰ πείσεται
 καυχώμενος ἐν ταῖς θλίψεσι καὶ εἰδὼς ὅτι ἡ θλίψις ὑπομο- cf. Ro v 3 f.
 5 νὴν κατεργάζεται καὶ ὑπομένων. διὰ ταῦτα δὲ ἄξιον ἦν αὐ-
 τὸν ἀφορισθῆναι εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ προγινωσκόμενον
 ἔσεσθαι, καὶ ἀφορισθῆναι αὐτὸν ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ.
 καὶ ἀφωρίζετο εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ οὐ διὰ τὴν φύσιν
 ἔχουσάν τι ἐξαίρετον καὶ ὅσον ἐπὶ τῇ κατασκευῇ ὑπὲρ τὰς
 10 τῶν μὴ τοιούτων φύσεις, ἀλλὰ διὰ τὰς προεγνωσμένας
 μὲν πρότερον πράξεις ὕστερον δὲ γενομένας ἐκάστην ἐκ
 τῆς παρασκευῆς καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἀποστολικῆς.
 νῦν δὲ ἀποδιδόναι εἰς τὸ ἀπὸ τοῦ ψαλμοῦ ῥήτὸν οὐκ ἦν
 εὐκαιρον, παρεκβατικὸν γὰρ ἦν· διὸ εἰς τὴν οἰκείαν
 15 τάξιν θεοῦ διδόντος ἀποδοθήσεται, ὅταν τὸν ψαλμὸν
 διηγώμεθα. ἀρκέσει δὲ καὶ ταῦτα πεπλεονασμένα εἰς τὸ
 Ἀφωρισμένος.

XXVI.

Περὶ τοῦ τίνα τὰ ἀγαθὰ καὶ τίνα τὰ κακὰ, καὶ ὅτι
 ἐν προαιρετικοῖς ταῦτα καὶ ἐν ἀπροαιρέτῳ, καὶ κατὰ τὴν
 20 τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν, ἀλλ' οὐχ ὥς Ἀριστοτέλης
 οἶεται. ἐκ τοῦ τόμου τοῦ εἰς τὸν δ' ψαλμὸν, εἰς τό·
 Πολλοὶ λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ;

Ps iv 6

I. Πολλῆς παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ζητήσεως τυχα-
 νούσης περὶ τοῦ τίνα τὰ ἀγαθὰ καὶ τίνα τὰ κακὰ· καὶ τινων
 25 μὲν ἀπροαίρετα λεγόντων εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ,
 ὥσπερ εἰ τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν ἀποφαινομένων, κακὸν δὲ τὸ
 πονηρὸν· ἐτέρων δὲ ἐν μόνοις προαιρετικοῖς κατακλειόντων

8 ἀφωρίζετο] ἀφωρίζεται cat₂ (quae hic inc.) 10 om. μὴ A
 cat₂ 11 om. ἐκάστην cat₂ 12 ἀποστολικῆς] hactenus cat₂
 13 ἀπὸ τοῦ] αὐτοῦ C 23 Ru. II. 565

τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ τὰς μὲν ἀρετὰς καὶ τὰς κατ' ABC
αὐτὰς πράξεις μόνας ἀγαθὰ λεγόντων, τὰς δὲ κακίας καὶ
τὰς κατὰ κακίαν ἐνεργείας κακὰ· τρίτων δὲ ὄντων τῶν
μιγνύντων, καὶ ἅμα ἐν προαιρετικοῖς καὶ ἀπροαιρέτοις
λεγόντων εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ· εἰκότως ὑπὸ τῶν 5
πιθανοτήτων περιελκόμενοι οἱ πολλοὶ τῶν πιστευόντων
φιλομαθοῦντες εἰς τὸν περὶ ἀγαθῶν τόπον λέγοιεν ἂν τό·
Ps iv 6 Τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; ὅτι μὲν οὖν ἐν προαιρετικοῖς
ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φύσις, πᾶς ὅστις οὖν ἀποδεχόμενος τὸν
περὶ κρίσεως τόπον ἀδιστακτικῶς ὁμολογήσαι ἂν· ἀγαθὸν 10
Mt xxv 21, 23 γάρ φησιν εἶναι ἐφ' ᾧ ἀκούσεται τις τό· Εὐγε, ἀγαθὲ δοῦλε
καὶ πιστέ· ἐπὶ ὀλίγα ἧς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω·
εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου· ἀγαθὸν δὲ καὶ τὸ
ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ προ-
Lc vi 45 φερόμενον, ὡς ὁ σωτὴρ φησιν· Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ 15
ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ προφέρει τὰ ἀγαθὰ.
καὶ ἀπαξαπλῶς πᾶς καρπὸς δένδρου ἀγαθοῦ προαιρετικὸς
ὢν ἀγαθόν ἐστιν· ὡς ἀγάπη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ καὶ
μακροθυμία, χρηστότης τε καὶ ἀγαθωσύνη καὶ πίστις καὶ
πραύτης καὶ ἐγκράτεια· τὰ δὲ ἐναντία τούτοις κακὰ· εἰ δὲ 20
καὶ κατὰ τὴν τοῦ χριστοῦ διδασκαλίαν ἔστι τι ἀγαθὸν καὶ
κακόν, καὶ ἐν ἀπροαιρέτοις ζητητέον· κἂν ἢ δέ τι ἀγαθὸν ἢ
κακόν ἐν ἀπροαιρέτοις, ὡς ὕστερον ἐξετάσαντες τάχα
δείξομεν· ἀλλ' οὔτι γὰρ τὰ ἀπὸ τῶν μιγνύντων τοῖς προ-
αιρετικοῖς τὰ ἀπροαίρετα λεγόμενα ἀγαθὰ ἂν εἴη καὶ κακὰ· 25
ἐκεῖνοι γὰρ οἴονται τῶν ἀγαθῶν τὰ μὲν εἶναι περὶ ψυχὴν, 566
τὰ δὲ περὶ σῶμα, τὰ δὲ ἐκτός· ὁμοίως δὲ καὶ τῶν κακῶν·
καὶ περὶ ψυχὴν μὲν, ἀρετὴν καὶ τὰς κατ' ἀρετὴν πράξεις, ἢ
κακίαν καὶ τὰς κατὰ κακίαν πράξεις· περὶ σῶμα δὲ, ὑγίαν
καὶ εὐεξίαν καὶ κάλλος, ἢ νόσον καὶ καχεξίαν καὶ αἰσχος· 30
περὶ τὰ ἐκτός δὲ, πλοῦτον καὶ εὐγένειαν καὶ δόξαν, ἢ πενίαν
καὶ δυσγένειαν καὶ ἀδοξίαν.

11 εὖ δοῦλε ἀγαθὲ B 19 om. καὶ (sec.) AC 31 εὐγένειαν καὶ]
πενίαν AC ἢ πενίαν] καὶ εὐγένειαν AC

- ABC 2. Οἰήσονται δέ τινες καὶ κατὰ τὰς γραφὰς ὁμοίως
 τρία γένη εἶναι τῶν ἀγαθῶν, καὶ τρία γένη τῶν κακῶν· τὰς
 γὰρ ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας προσιέμενοι εἶναι ἀγαθὰ καὶ
 κακὰ, μετὰ τὰ ὁμολογούμενα καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐν ἀρετῇ καὶ
 5 κακίᾳ καὶ ταῖς κατ' αὐτὰς πράξεσι, χρῆσονται ῥητοῖς καὶ
 τὰ σωματικὰ καὶ τὰ ἐκτὸς δῆθεν ἀποφαινομένοις ἀγαθὰ ἢ
 κακὰ τυγχάνειν. καὶ περὶ μὲν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τί δεῖ
 καὶ λέγειν; τῶν ἠθικῶν πραγμάτων διδασκόντων δεῖν ἡμᾶς
 μὲν αἰρεῖσθαι δικαιοσύνην καὶ σωφροσύνην καὶ φρόνησιν
 10 καὶ ἀνδρείαν καὶ τὰς κατ' αὐτὰς πράξεις, ἐκκλίνειν δὲ τὰ
 τούτοις ἐναντία. διόπερ οὐ χρεῖα παραδειγμάτων εἰς τὰ
 παρὰ τῶν προαιρετικῶν ἀγαθὰ· σωματικὰ δὲ καὶ ἐκτὸς
 ἀγαθὰ ἐκ τῆς κατὰ τὸ ῥητὸν ἐκδοχῆς πολλαχόθεν δείξουσι.
 πλὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκεῖ παραθέσθαι τινὰ ἐκ τῶν
 15 ἐν Ἑξόδῳ καὶ Λευϊτικῷ καὶ Δευτερονομίῳ κειμένων, ὡς ἐν
 ἐπαγγελίᾳ πρὸς τοὺς τηροῦντας τὰς ἐντολάς, καὶ ὡς ἐν
 ἀπειλῇ καὶ κατάραις πρὸς τοὺς παραβαίνοντας αὐτάς· οἷον
 ὅτι ἡ ὑγεία ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ ἡ νόσος κακὸν, ἀπὸ τῆς
 Ἑξόδου δείξει ταῦτα προσάγεσθαι· Ἐὰν τηρήσης τὰς Ex xxv 26
 20 ἐντολάς μου καὶ τὰ προστάγματά μου, πᾶσαν νόσον ἣν
 ἐπήγαγον τοῖς Αἰγυπτίοις οὐκ ἐπάξω ἐπὶ σέ· ἐγὼ γάρ εἰμι
 κύριος ὁ ἰώμενός σε. καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Δευτερονομίου δὲ
 πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας λεγόμενον ὑπονοηθεῖν ἂν κακὸν
 μὲν παριστάνειν τὰς σωματικὰς πληγὰς καὶ τὰς νόσους,
 25 ἀγαθὸν δὲ δηλονότι τὴν ὑγείαν καὶ τὴν τοῦ σώματος ῥώσιν.
 ἔχει δὲ οὕτως ἡ λέξις· Ἐὰν μὴ ἀκούσητε ποιεῖν πάντα τὰ Deut xxviii
 ῥήματα τοῦ νόμου τούτου τὰ γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ 58 ff.
 τούτῳ, φοβεῖσθαι τὸ ὄνομα τὸ ἐντιμον καὶ τὸ θαυμαστὸν
 τοῦτο, Κύριον τὸν θεόν· καὶ παραδοξάσει κύριος τὰς πληγὰς
 30 σου καὶ τὰς πληγὰς τοῦ σπέρματός σου, πληγὰς μεγάλας
 καὶ θαυμαστὰς, καὶ νόσους πονηρὰς καὶ πλείστας. καὶ
 ἐπιστρέψει ἐπὶ σέ πᾶσαν τὴν πληγὴν Αἰγύπτου τὴν
- 4 ὑφ' B 7 καὶ (sec.) ἡ B 7, 8 δεῖ καὶ] χρῆ B 10 ἀ-
 δρίαν C 12 παρὰ] περὶ AC

πονηρὰν, ἣν διευλαβοῦ ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, καὶ κολλη- ABC
 θήσεται σοι· καὶ πᾶσαν μαλακίαν καὶ πᾶσαν πληγὴν τὴν
 μὴ γεγραμμένην ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ νόμου τούτου ἐπάξει
 κύριος ἐπὶ σέ, ἕως ἂν ἐξολοθρεύσῃ σε. καὶ πάλιν τοῖς
 Lev xxvi 16 παραβαίνουσι τὰς ἐντολὰς λέγεται τό· Ἐπιπέμψω ὑμῖν 5
 πυρετὸν καὶ ἵκτερον καὶ σφακελίζοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς
 ὑμῶν καὶ τὴν ψυχὴν ὑμῶν ἐκθήκουσαν. πρὸς τούτοις καὶ 567
 ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τοῖς ἀφισταμένοις τῆς θεοσεβείας
 ἀπειλεῖ ὁ λόγος ὀπισθότονον ἀνίατον.

cf. Deut
 xxxii 24

3. Τὰ δὲ ἐκτὸς οἱ βουλόμενοι ἀγαθὰ κατὰ τὸν θεῖον 10
 ἐπαγγέλλεσθαι λόγον τοῖς μὲν ἀπὸ τοῦ Λευϊτικοῦ, τούτοις
 Lev xxvi 3 ff. χρῆσονται· Ἐὰν ἐν τοῖς προστάγμασί μου πορεύσῃτε, καὶ
 τὰς ἐντολὰς μου φυλάσσησθε καὶ ποιήσητε αὐτάς, δώσω
 τὸν ὑετὸν ὑμῖν ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἡ γῆ δώσει τὰ γενήματα
 αὐτῆς, καὶ τὰ ξύλα τῶν πεδίων δώσει τὸν καρπὸν αὐτῶν· 15
 καὶ καταλήψεται ὑμῖν ὁ ἄλοητος τὸν τρυγητὸν, καὶ ὁ
 τρυγητὸς καταλήψεται τὸν σπόρον, καὶ φάγεσθε τὸν ἄρτον
 ὑμῶν εἰς πλησμονὴν, καὶ κατοικήσετε μετὰ ἀσφαλείας ἐπὶ
 τῆς γῆς ὑμῶν· καὶ τὰ ἐξῆς. ἐκ δὲ τοῦ Δευτερονομίου
 Deut xxviii 1 ff. τούτοις χρῆσονται· Καὶ ἔσται ὥς ἂν διαβῇτε τὸν Ἰορδάνην 20
 εἰς τὴν γῆν ἣν κύριος ὁ θεὸς δίδωσιν ὑμῖν, καὶ φυλάσσεσθε
 ποιεῖν πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἃς ἐγὼ ἐντέλλομαι σοι
 σήμερον, καὶ δώσει σε κύριος ὁ θεὸς σου ὑπεράνω πάντων,
 καὶ ἡξουσιν ἐπὶ σέ πᾶσαι αἱ εὐλογίαι αὗται καὶ εὐρήσουσί
 σε, ἐὰν ἀκούσῃς τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ σου. εὐλογη- 25
 μένος σὺ ἐν πόλει, καὶ εὐλογημένος σὺ ἐν ἀγρῷ· εὐλογημένα
 τὰ ἔγγονα τῆς κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου
 καὶ τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου καὶ τὰ ποίμνια τῶν προ-
 βάτων σου· εὐλογημένοι αἱ ἀποθήκαί σου καὶ τὰ ἐγκατα-
 λίμματά σου· καὶ τὰ ἐξῆς. ὥς πάλιν ἐκ τῶν ἐναντίων τοῖς 30
 ἀσεβοῦσι λέγεται τό· Ἐπικατάρατος σὺ ἐν πόλει, καὶ

1 προσώπων AB 3 τοῦ ν. τούτου] τούτῳ τοῦ ν. C 6 σφα-
 καλλίζοντας C; σφακελιζούσας A 13 φυλάσσητε B ποιήτε
 AC 16 ἀλωητός B om. ὁ (sec.) C 26 om. καὶ C
 27 ἔκγονα C 29, 30 ἐγκαταλείμματά AC

ABC ἐπικατάρατος σὺ ἐν ἀγρῷ· ἐπικατάρατοι αἱ ἀποθήκαί σου ^{Deut. xxviii}
καὶ τὰ ἐγκαταλείμματά σου· ἐπικατάρατα τὰ τέκνα τῆς ^{16 ff.}
κοιλίας σου καὶ τὰ γενήματα τῆς γῆς σου· ἐπικατάρατα τὰ
βουκόλια τῶν βοῶν σου καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων
5 σου. καὶ ἄλλα δὲ δυσεξαρίθμητα ἐνεγκοῦσιν οἱ βουλούμενοι
ἐν σωματικοῖς καὶ τοῖς ἐκτὸς εἶναι ἀγαθὰ καὶ κακὰ· ἐφ-
άφονται τε καὶ τῶν εὐαγγελίων, λέγοντες τὸν σωτῆρα
ἐληλυθότα ὡς κακὰ ἀφηρηκέναι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὴν
τυφλότητα τὴν σωματικὴν καὶ τὴν κωφότητα καὶ τὴν
10 πάρεσιν τῶν μελῶν, καὶ πᾶσαν νόσον καὶ πῦσαν μαλα- ^{cf. Mt iv 23;}
κίαν τεθεραπευκέναι, ἀγαθὰ ἀντὶ τῶν προκατεληφόντων ^{ix 35}
κακῶν δωρούμενον τό τε διορατικὸν τὸ σωματικὸν καὶ
τὸ ἀκουστικὸν καὶ τὴν ἄλλην ὑγείαν καὶ ῥῶσιν· καὶ
δυσωπῆσουσί σε φάσκοντες, εἰ μὴ καὶ ἡμεῖς ὁμολο-
15 γήσομεν κακὸν εἶναι τὸ δαιμονιᾶν καὶ τὸ σεληνιάζεσθαι, ^{cf. Mt iv 24}
ὡς πάλιν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀγαθὸν τὸ τούτων ἀπήλλα-
χθαι. ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι χαρίσματα ἰαμάτων καὶ ἐνε-
ργήματα δυνάμεων ἐπιτελοῦντες κατ' αὐτὸ τὸ ἐνεργεῖν ἀγαθὰ
ἐποιοῦν τοῖς ἀνθρώποις καὶ κακῶν αὐτοὺς ἀπήλλαττον.
20 διαβήσονται δὲ οἱ τὰ τοιαῦτα λέγοντες καὶ ἐπὶ τὸν μέλλοντα
568 αἰῶνα, φάσκοντες τῷ κακὸν εἶναι τὸν πόνον τοὺς ἁμαρτω-
λοὺς πυρὶ αἰωνίῳ παραδίδοσθαι· εἰ δὲ κακὸν ὁ πόνος,
ἀνάγκη τὴν ἡδονὴν ἀγαθὸν εἶναι.

4. Σαφή μὲν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων τὰ δυνάμενα ἐπὶ
25 πλεῖον δυσωπῆσαι τοὺς οὐχ οἶους τε λῦσαι τὰ προσαγόμενα
περὶ τοῦ τρία γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι καὶ τρία τῶν κακῶν
κατὰ τὸν λόγον τῶν γραφῶν. ταύτην τοίνυν τὴν ἀπάτην
οὐ μόνον οἱ ὁμολογουμένως ἀκέραιοι τῶν πεπιστευκότων
ἠπάτηνται, ἀλλὰ καὶ τινες τῶν ἐπαγγελλομένων σοφίαν τὴν
30 κατὰ Χριστὸν, οἰόμενοι τοῦ δημιουργοῦ τοιάσδε τινὰς εἶναι
ἐπαγγελίας, καὶ πέρα τῶν ἀπὸ τῆς λέξεως δηλουμένων μηδὲν

2 ἐγκαταλείμματά AC 5 ἐνέγκουσιν AB; ἐνέγκωσιν C; cf.
p. 241 l. 17 14, 15 ὁμολογήσωμεν AB 21 τῷ C (corr. pr. m.);
τὸ ABC* om. τὸν πόνον B 22 κακὸς BC

σημαίνεσθαι κατὰ τὰς ἀπειλάς. πρὸς πάντας τοῖνυν τοὺς ABC
τὰ τοιαῦτα ἐκ τῶν γραφῶν ὑπολαμβάνοντας ἐπαπορητέον,
εἰ τετηρήκασι τὸν νόμον οἱ προφήται, ὧν ἁμαρτήματα οὐ
κατηγορεῖται· οἷον Ἡλίας ὁ ἀκτημονέστατος, ὡς μηδὲ ἄρτον
ἔχειν παρ' ἑαυτῷ φαγεῖν καὶ διὰ τοῦτο πέμπεσθαι πρὸς 5
γυναῖκα εἰς Σάρεπτα τῆς Σιδωνίας· καὶ Ἐλισσαῖος, ὃς παρὰ
τῇ Σουμανίτιδι βραχυτάτην ἔλαβε κατάλυσιν καὶ σκιμπό-
διον καὶ λυχίαν εὐτελῆ, ὃς καὶ ἄρρωστήσας ἐτελεύτησε·
καὶ Ἡσαΐας ὁ πορευθεὶς γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος τρισὶν ἔτεσι·
καὶ Ἰερεμίας ὁ ἐμβληθεὶς εἰς λάκκον βορβόρου καὶ αἰὲ 10
μυκτηρισθεὶς, ὥστε καὶ ἐρημίαν οἰκῆσαι εὖξασθαι· καὶ ὁ
Ἰωάννης ὁ ἐν ταῖς ἐρημίαις διατρίβων καὶ πλὴν ἀκρίδων
καὶ μέλιτος ἀγρίου μηδενὸς μεταλαμβάνων, δέρματι περιε-
ζωσμένος τὴν ὀσφύν καὶ ἀπὸ τριχῶν καμήλου ἡμφιεσμένος.
ὁμολογήσουσι γὰρ αὐτοὺς τετηρηκέναι τὸν νόμον. καὶ 15
ἀπαιτήσομεν εἰ ἃ νοοῦσιν ἀγαθὰ τοῖς τετηρηκόσι τούτοις
ὑπῆρκεται. οὐκ ἔχοντες δὲ δεῖξαι, περικλεισθήσονται εἰς τὸ
ἦτοι ψευδεῖς εἶναι τὰς ἐπαγγελίας τὰς λεγομένας δίδοσθαι
τοῖς θεοσεβέσιν ἢ ἀληθεῖς τυγχανούσας ἀναγωγῆς δεῖσθαι·
εἰ δ' ἐπ' ἀλληγορίαν ἀναγκασθέντες ἔλθωσιν, ἀθετηθήσεται 20
αὐτῶν ἡ ὑπόληψις ἡ περὶ τοῦ τὸν νόμον ἀπειλεῖν νόσον
σωματικὴν καὶ τὰ ἐκτὸς νομιζόμενα κακὰ τοῖς ἡσεβηκόσιν,
ἢ ἐπαγγέλλεσθαι ὑγιαίνοντα εἶναι τὰ σώματα καὶ περι-
ουσίαν ἔσεσθαι τοῖς τῷ θεῷ κατηκολουθηκόσι.

5. Πῶς δὲ οὐκ ἡλίθιον ἐπὶ τοῖς κακοῖς μέγα φρονεῖν 25
καὶ αὐχεῖν τοὺς ὄντας ἐν αὐτοῖς; εἰ γὰρ κακαὶ αἱ θλύψεις,
φησὶ δὲ ὁ ἀπόστολος καυχᾶσθαι ἐν ταῖς θλύψεσι, δῆλον
ὅτι καυχᾶται ἐν κακοῖς· τοῦτο δὲ ἡλίθιον, καὶ ὁ ἀπόστολος
οὐκ ἡλίθιος· οὐκ ἄρα κακὰ τὰ τοιάδε γυμνάσματα τοῦ
ἀγίου, ὅστις ἐν παντὶ θλιβόμενος οὐ στενοχωρεῖται, ἀπορού- 30
μενος οὐκ ἐγκαταλείπεται, πειραζόμενος οὐ θανατοῦται,
νομιζόμενος εἶναι πτωχὸς πολλοὺς πλουτίζει, καὶ ὑπολαμ-

cf. 1 Reg
xvii 8 f.
cf. 2 Reg
iv 8 ff.; xlii 14

cf. Isa xx 3

cf. Jer
xxxviii (xlv)
6; ix 2

cf. Mt iii 4

cf. Ro v 3

cf. 2 Co iv 8 f.;
vi 9 f.

6 σαραφθᾶ A; σαραφθᾶ C ἔλισαῖος A 15 ὁμολογήσασι γὰρ αὐτοῖς A
16 ἀπαιτήσωμεν A 29 κακὰ τὰ τοιάδε] καλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα B

ABC βανόμενος μηδὲν κεκτῆσθαι πάντα κατέχει· τοῦ γὰρ πιστοῦ
 ὁλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός.
 ἔτι δὲ ἔπεται τοῖς ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὴν γραφὴν τρία
 569 γένη τῶν ἀγαθῶν εἶναι, δῆλον δὲ ὅτι καὶ τῶν κακῶν, τοὺς
 5 δικαίους αἰὲν ἐν πολλοῖς κακοῖς εἶναι· ἀληθευούσης τῆς
 λεγούσης προφητείας· Πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων. Ps xxxiv
 οὐκ ἄκαιρον δὲ καὶ τῶν τῷ Ἰωβ συμβεβηκότων ὑπομνήσαι (xxxiii) 19
 τοὺς οἰομένους τάδε τινὰ κακὰ εἶναι· ᾧ ὁ χρηματισμὸς μετὰ
 τὸ ἐνεγκεῖν γενναϊότατα τοὺς περιστάνας ἀγωνίας φησιν·
 10 Οἷε δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέαι ἢ ἵνα ἀναφανῆς Job xl 3
 δίκαιος; εἰ γὰρ οὐκ ἄλλως ἀναφαίνεται ὁ Ἰωβ δίκαιος ἢ ἐκ
 τοῦ τάδε τινὰ καὶ τάδε αὐτῷ συμπτώματα γεγονέναι, πῶς
 ἂν αὐτῷ κακὰ λέγοιμεν ὑπάρχειν τὰ αἷτια τοῦ ἀναφῆναι
 αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην; ἐπόμενα δ' ἂν τούτοις εἴη, μηδὲ
 15 τὸν διάβολον τῷ ἀγίῳ κακὸν τυγχάνειν. τῷ γοῦν Ἰωβ ὁ
 διάβολος κακὸν οὐκ ἦν· ἐπεὶ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα cf. Ro viii 28
 συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν ὁ θεὸς, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς
 οὖσιν. ἔτι δὲ πρὸς τούτοις παρὰ τὸ ἐναργὲς εἶναί φαμεν
 τὸ τὸν δίκαιον ἐν ταῖς κατὰ τὸ ῥητὸν εὐλογίαις ἔσσεσθαι τῶν
 20 ἐν ταῖς γραφαῖς ἐγκειμένων νομιζομένων ἀγαθῶν· πολλή
 γὰρ ἱστορία ἢ περὶ τοῦ ἀγίου ἐξεταζομένη ἐναντιοῦται ταῖς
 τοιαύταις ἐκδοχαῖς. καὶ ἀνόητόν ἐστι τὸ ὑπολαμβάνειν
 δανειστὴν τὸν ἅγιον ἔσσεσθαι, πολλῶν ἔθνῶν τραπέζας κατὰ cf. Deut xv
 πόλιν ἀνοίγοντα, καὶ περισπώμενον περὶ τὰς δόσεις καὶ 6
 25 λήψεις, καὶ ποιοῦντα πράγματα ἀπηγορευμένα· Τὸ ἀργύριον Ps xv (xiv) 5
 γὰρ αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ ὁ δίκαιος καὶ δῶρα ἐπ'
 ἀθώοις οὐκ ἔλαβε· καί· Ὁ ποιῶν ταῦτα οὐ σαλευθήσεται
 εἰς τὸν αἰῶνα. καὶ κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ ὁ ἅγιος ἐπὶ τόκῳ cf. Ezek
 καὶ πλεονασμῷ οὐκ ἔδωκε τὸ ἀργύριον. τὸ δὲ καὶ πυρετὸν xviii 8
 30 νομίζειν διὰ τὰς ἁμαρτίας γίνεσθαι ἀπαιδευτῶν εἰς ὑπερ-
 βολὴν ἐστι δόγμα, πολλάκις τῶν αἰτίων τῆς τοιάσδε νόσου
 προδήλων ὄντων· ἢ γὰρ διὰ τὸ περιέχον ἢ διὰ τοιάδε ὕδατα

8 ᾧ] ὡς AC
 16 om. οὐκ B

10 οἷη A 11 om. ὁ B
 24 καὶ (sec.)] + τὰς B

15 συντυγχάνειν A
 26 om. ὁ δίκαιος AC

Prov xiii 8

Isa i 6

ἢ διὰ τοιάσδε τροφάς. καὶ εἰ ἄθλα τοῖς δικαίοις ὑγεία καὶ ABC
 πλοῦτος, ἐχρῆν μηδένα τῶν ἀσεβῶν ὑγιαίνειν μηδὲ πλουτεῖν.
 ὑγείαν δὲ τὴν τοιάνδε κατάστασιν τῆς ψυχῆς ζητητέον, καὶ
 πλοῦτον τὸν κατὰ Σολομῶντα λύτρον τυγχάνοντα τῆς
 ψυχῆς, λέγοντα· Λύτρον ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος πλοῦτος· 5
 φευκτέον δὲ πενίαν, καθ' ἣν ἀναγέγραπται· Πτωχὸς δὲ οὐχ
 ὑφίσταται ἀπειλήν. ἔτι δὲ τραύματα καὶ μώλωπας καὶ
 νόσους ἐκληπτέον τὰ γινόμενα διὰ τὴν κακίαν ταῖς ἀπροσεκ-
 τούσαις ψυχαῖς· περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης μέμφεται τοὺς
 ἐν τοῖς τοιούτοις τυγχάνοντας, λέγων· Ἀπὸ ποδῶν ἕως 10
 κεφαλῆς οὔτε τραῦμα οὔτε μώλωψ οὔτε πληγὴ φλεγμαί-
 νουσα· οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι οὔτε ἔλαιον οὔτε
 καταδέσμονς.

6. Ταῦτα μὲν οὖν αὐτάρκη τοῖς μὴ πάνν ἀμβλέσι,
 πρὸς τὸ ἀπὸ τούτων ἑαυτοῖς ἀναλεξαμένοις τὰ περισπῶντα 15
 ῥήτὰ τῶν γραφῶν ἐπιβάλλειν τῇ ἀξίᾳ νοήσει τῆς ἐνεργείας
 τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἔτι δὲ ὑπὲρ τοῦ δυσωπῆσαι τοὺς
 οἰομένους τὰδε εἶναι τὰ ἀγαθὰ τὰ τοῖς ἁγίοις δοθησόμενα
 καὶ τὰδε τὰ κακὰ τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ ταῦτα προσθετόν· 570
 ὅτι πᾶν τὸ διὰ τι ἑλαττόν ἐστι τοῦ δι' ὃ ἐστίν· οἷον τομαὶ 20
 καὶ καυτῆρες καὶ ἔμπλαστροι δι' ὑγείαν παραλαμβανόμενα
 ἐλάττονα τυγχάνει τῆς ὑγείας. κἂν ὥς ἐν ἱατρικοῖς δὲ
 βοηθήμασι ἀγαθὰ λέγῃται ταῦτα, χρὴ ἐκλαμβάνειν ὅτι
 οὐκ ἔστι τελικὰ ἱατρικῆς ἀγαθὰ ἀλλὰ ποιητικά· τελικὸν δὲ
 κατὰ τὴν ἱατρικὴν ἀγαθὸν ἢ τοῦ σώματος ὑγεία. οὕτω 25
 τοίνυν καὶ εἰ τάσδε τὰς ἐντολάς τηρητέον ὑπὲρ τοῦ τῶνδε
 τῶν ἀγαθῶν τυχεῖν, τὰ δὲ ἄθλα τὰ σωματικά ἐστι καὶ τὰ
 ἐκτός· αἱ ἀγαθαὶ πράξεις ἔσονται οὐκ ἀγαθαὶ ὥς τελικαί,
 ἀλλ' ἢ ἄρα ὥς ποιητικαὶ ἀγαθῶν· καὶ ἔσται διαφέρων ὁ
 πλοῦτος, ὃν οἶονται ἐπαγγέλλεσθαι τὴν γραφὴν, καὶ ἢ τοῦ 30
 σώματος ὑγεία, τῆς δικαιοσύνης καὶ αὐτῆς δὲ τῆς ὁσιότητος
 καὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς θεοσεβείας τῶν τηλικούτων ἀν-

1 ἢ διὰ] καὶ B
 ματα B

8 ἐκλεκτέον C; καὶ ἐκληπτέον B
 32 om. καὶ τῆς θεοσεβείας B

16 ῥή-

ABC δραγαθημάτων. ἅπερ παραδέξασθαι ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρετῆς μὴ γινωσκόντων, ἀλλὰ τὰ ὕλικά αὐτῆς προτιμώντων· πάντων γάρ ἐστιν ἀτοπώτατον τὸ τῶν ἀνδραγαθημάτων λέγειν διαφέρειν τὸ πλουτεῖν καὶ τὸ
 5 ὑγιαίνειν σωματικῶς. διὰ τὰ μοχθηρὰ δὴ ταῦτα δόγματα ἀκολούθως τινὲς προσήκαντο καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐν ταῖς πρώταις ἐπαγγελίαις ἐσθίειν ἡμᾶς μέλλειν τὰ τοιάδε βρώματα καὶ πίνειν, τινὲς δὲ καὶ τεκνοποιεῖν. ταῦτα δὲ φθάσαντα καὶ εἰς τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν μεγάλης εὐηθείας
 10 δόξαν ἀπενέγκασθαι ποιήσει τὸν χριστιανισμόν, πολλῶ βελτίονα δόγματα ἐχόντων τινῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως.

7. Ἡμεῖς δὲ ἤδη τὸ φαινόμενον ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐξέ-
 τάσεως τῶν ἱερῶν λογίων παραθησόμεθα· ἐφάσκομεν γὰρ
 15 ἀρέσκεσθαι μὲν τῷ λέγειν ἐν προαιρετικοῖς καὶ ἐν ἀπροαι-
 réτοις εἶναι τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ· οὐ μὴν ἡριθμοῦμεν εἰς
 τὰ ἀπροαίρετα τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑγίαν καὶ τὸ κάλλος καὶ
 τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν εὐδοξίαν καὶ τὸν πλοῦτον· καὶ κατὰ
 τὸ δυνατόν ἐπειράθημεν τὰ περισπῶντα ὡς ἐν ἐπιτομῇ
 20 διαλύσασθαι. τίνα τοῖνυν ἐστὶ τὰ ἀπροαίρετα ἀγαθὰ ἤδη
 λεκτέον· ἐπεὶ ἀληθὲς τό· Ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, Ps cxxvii
 εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτόν· καί· Ἐὰν μὴ (cxxvii) 1
 κύριος φυλάξῃ πόλιν, εἰς μάτην ἠγγρύπνησεν ὁ φυλάσσων.
 οἰκοδομεῖ δὲ οἶκον πᾶς ὁ προκόπτων, καὶ φυλάσσει πόλιν
 25 πᾶς ὁ τέλειος· μάταιον δὲ τὸ ἔργον τοῦ οἰκοδομοῦντος καὶ
 ματαία ἡ φυλακὴ τοῦ τηροῦντος, ἐὰν μὴ κύριος οἰκοδομήσῃ
 καὶ κύριος φυλάξῃ. ἐκτὸς ἂν εἴῃ τῆς προαιρέσεως ἡμῶν
 ἀγαθὸν ἢ ἀντιλαμβανομένη τοῦ κυρίου δύναμις τῆς οἰκοδο-
 μῆς τοῦ οἰκοδομοῦντος καὶ συνοικοδομοῦσα τῷ οὐ δυναμένῳ
 30 καθ' αὐτὸν ἀπαρτίσαι τὸ οἰκοδομούμενον· τὰ δὲ αὐτὰ καὶ
 ἐπὶ τῆς φυλασσομένης πόλεως νοητέον. καὶ ὥσπερ ἐὰν
 εἴποιμι τὸ γεωργικὸν ἀγαθὸν τὸ ποιητικὸν τοῦ καρποῦ

8 τεκνοποιήσειν B
 παραστησόμεθα A

9 εὐηθείας B
 15 τῷ] τὸ B

14 παραθησόμεθα B;
 19 ἐπειράσθημεν AB

μικτὸν εἶναι ἐκ προαιρετικοῦ τοῦ κατὰ τὴν τέχνην τοῦ ^{ABC} γεωργοῦ καὶ ἀπροαιρέτου τοῦ παρὰ τῆς προνοίας, κατὰ τὴν ⁵⁷¹ τῶν ἀέρων εὐκρασίαν καὶ φορὰν αὐτάρκους ὑετοῦ· οὕτω τὸ τοῦ λογικοῦ ἀγαθὸν μικτὸν ἐστὶν ἐκ τε τῆς προαιρέσεως αὐτοῦ καὶ τῆς συμπνεούσης θείας δυνάμεως τῷ τὰ κάλλιστα ⁵ προελομένῳ. οὐ μόνον τοίνυν εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι χρεῖα καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἡμετέρας καὶ τῆς θείας συμπνοίας, ἥτις ἐστὶν ὡς πρὸς ἡμᾶς ἀπροαίρετον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γεινόμενον καλὸν καὶ ἀγαθὸν διαμεῖναι ἐν τῇ ἀρετῇ· μεταπεσουμένον καὶ τοῦ τελειωθέντος, εἰ ὑπερεπ- ¹⁰ αρθείῃ ἐπὶ τῷ καλῷ καὶ ἑαυτὸν ἐπιγράφοι τούτου αἴτιον, οὐχὶ δὲ τὴν δέουσαν δόξαν ἀναφέρων τῷ τῶν πολλῶν πλείον ὀρησασμένῳ εἰς τὴν κτήσιν καὶ τὴν συνοχήν τῆς ἀρετῆς. τοιοῦτον δέ τι αἴτιον καὶ τοῦ κατὰ τὸν Ἰεζεκιὴλ εἰρημένον ἀμώμου περιπεπατηκέναι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ἕως ¹⁵ εὗρεθῇ ἀνομία ἐν αὐτῷ, ἡγούμεθα τυγχάνειν τοῦ αὐτὸν κατὰ τὸν Ἡσαΐαν ἐκπεπτωκέναι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἑωσφόρον ποτὲ γεινόμενον πρῶτῃ ἀνανέλλοντα, ὕστερον συντετριμμένον ἐπὶ τὴν γῆν. οὐ μόνον γὰρ ἐπὶ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ἐάν τις τέλειος ᾖ, τῆς ἀπὸ θεοῦ σοφίας ἀποούσης, ἀληθὲς τὸ εἰς ²⁰ οὐδὲν αὐτὸν λογισθῆναι· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς τάξεως καὶ ἀρχικῆς καὶ πάσης τῆς ὅσον θεὸς πάρεστιν αὐτῇ θείας τυγχανούσης. τάχα γοῦν ὁρῶν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος πολὺ ἔλαττον τὸ ἡμέτερον προαιρετικὸν τῆς τοῦ θεοῦ ^{cf. Ro ix 16} δυνάμεως πρὸς τὴν κτήσιν τῶν ἀγαθῶν, φησὶ τὸ τέλος οὐ ²⁵ τοῦ θέλοντος εἶναι οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλεούντος θεοῦ· οὐχ ὡς χωρὶς τοῦ θέλειν καὶ τρέχειν ἐλεούντος θεοῦ, ἀλλ' ὡς οὐδενὸς ὄντος τοῦ θέλειν καὶ τρέχειν συγκρίσει τοῦ ἐλέου τοῦ θεοῦ· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ καλοῦ θεόντως μᾶλλον ἀνατιθέναι τῷ ἐλέῳ τοῦ θεοῦ ἥπερ τῷ ἀν- ³⁰ θρωπίνῳ θέλειν καὶ τρέχειν.

8. Ταῦτα δὲ ἐπὶ πολὺ παρεκβεβηκέναι δοκοῦντες ἐξη-

1, 2 om. τοῦ κατὰ—ἀπροαιρέτου A 16 ἐν αὐτῷ] ἐαυτῷ B 17 om. ἐκ C 21 οὐθέν AB 23 αὐταῖς θείαις τυγχανούσαις BC 29 ἐλέους A

cf. Ezek
xxviii 15

ABC τάσαμεν, πειθόμενοι ἀναγκαῖα αὐτὰ εἶναι πρὸς τό· Πολλοὶ Ps iv 6
 λέγουσι· τίς δείξει ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ; κατὰ τὸ δυνατόν
 γὰρ ὁ λόγος τοῖς λέγουσι πολλοῖς· Τίς δείξει ἡμῖν τὰ
 ἀγαθὰ; παρέστηκε καὶ ἔδειξε τίνα τὰ ἀγαθὰ, δῆλον
 5 δὲ ὅτι καὶ τίνα τὰ κακὰ· ἵνα διὰ τε ἀσκήσεων καὶ εὐχῶν
 κτησώμεθα τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀνατρέψωμεν τὰ κακὰ ἀπὸ τῶν
 ψυχῶν ἡμῶν· ἀλλ' ἐπεὶ περ ἐστὶν ἐν τῷ φράζειν ὅτι μὲν
 κυριολεκτεῖν, ὅτε δέ που καὶ καταχρησθαι, οὐ θαυμαστὸν
 εἶ ποτε εὐρήσομεν τὴν τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν προσηγορίαν
 10 κειμένην ἐπὶ τῶν σωματικῶν καὶ τῶν ἐκτὸς λεγομένων παρὰ
 τοῖς οὐχ ὑγιῇ δόγματα ἔχουσιν· οἷον ἐν τῷ Ἰωβ· Εἰ τὰ Job ii 10
 ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν;
 καὶ ἐν τῷ Ἱερεμίᾳ· Κατέβη κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Mic i 12; cf.
 Ἱερουσαλὴμ· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν· εἰ τὰ τοιαῦτα τινα Jer xvii 27
 572 χρηστὰ καὶ ἡδέα τυγχάνοντα ἐδεξάμεθα παρὰ τῆς προνοίας
 εἰς ἡμᾶς ἐφθακότα, τὰ πικρὰ καὶ ἐπίπονα οὐχὶ προθύμως
 ἐνεγκοῦμεν; λέγεται τό· Εἰ τὰ ἀγαθὰ ἐδεξάμεθα ἐκ χειρὸς
 κυρίου, τὰ κακὰ οὐχ ὑποίσομεν; καὶ ἀντὶ τοῦ φάναι· κατὰ
 πρόνοιαν τάδε τινα τῇ Ἱερουσαλὴμ ὑπὲρ τοῦ παιδευθῆναι
 20 τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ γεγένηται, γέγραπται τό· Κατέβη
 κακὰ παρὰ κυρίου ἐπὶ πύλας Ἱερουσαλὴμ· δεήσει τοίνυν
 τὰ πράγματα συνιέντας μὴ γλίσχρους εἶναι περὶ τὰ ὀνόματα,
 ἀλλὰ καταλαμβάνειν πότε κυρίως κατὰ τῶν πραγμάτων
 ταῦτα τέτακται, καὶ πότε διὰ τὴν στενοχωρίαν τῶν ὀνομάτων
 25 ἐν καταχρήσει· εἰ δὲ καὶ ὁ σωτὴρ τάδε τινα ἴασατο,
 καὶ ἐδωρήσατο ὑγείαν καὶ ὄψεις καὶ ἀκοὰς ἀνθρώποις·
 προηγούμενος μὲν τὴν ἀναγωγὴν αὐτῶν ζητητέον, τοῦ λό-
 γου τὰ τῆς ψυχῆς πάθη θεραπεύειν διὰ τούτων τῶν ἱστοριῶν
 δηλουμένου· οὐκ ἄτοπον δὲ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις καὶ τὰ κατὰ
 30 τὴν ἱστορίαν ἀπαγγελλόμενα νοεῖν γεγονέναι ὑπὲρ κατα-
 πλήξεως τῶν τότε ἀνθρώπων· ἵνα οἱ μὴ πειθόμενοι λόγοις
 ἀποδεικτικοῖς καὶ διδασκαλικοῖς δυσωπηθέντες τὰς τερα-
 στίους δυνάμεις συγκαταθῶνται τῷ διδάσκοντι.

3 om. πολλοὶ AC

13 ἐν ταῖς πύλαις C

16 om. τὰ AC

XXVII.

Εἰς τό· Ἐσκληήρνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ. ABC(G)
 Ex x 27 “Ἐσκληήρνε δὲ κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ, καὶ οὐκ
 ἠβογλήθη ἐξαποστεῖλαι αὐτοῦς.”

1. Πολλάκις ἐν τῇ Ἐξόδῳ κείμενον τό· Ἐσκληήρνε
 Ex vii 3 κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ· καί· Ἐγὼ σκληρυνῶ τὴν καρδίαν 5
 Φαραώ· σχεδὸν πάντας τοὺς ἐντυγχάνοντας ταράσσει, τοὺς
 τε ἀπιστοῦντας αὐτῇ καὶ τοὺς πιστεύειν λέγοντας. τοῖς
 μὲν γὰρ ἀπιστοῦσι μετ’ ἄλλων πολλῶν καὶ τοῦτο αἴτιον
 ἀπιστίας εἶναι δοκεῖ, ὅτι λέγεται περὶ θεοῦ τὰ ἀνάξια
 θεοῦ· ἀνάξιον δὲ θεοῦ τὸ ἐνεργεῖν σκληρύνουσιν περὶ καρ- 10
 δίαν οὐτινοσούν, καὶ ἐνεργεῖν σκληρύνουσιν ἐπὶ τῷ ἀπειθῆσαι
 τῷ βουλήματι τοῦ σκληρύνοντος τὸν σκληρυνόμενον· καὶ
 πῶς, φασίν, οὐκ ἄτοπον τὸν θεὸν ἐνεργεῖν τινὰ ἐπὶ τῷ
 ἀπειθεῖν αὐτοῦ τῷ βουλήματι; δῆλον γὰρ ὅτι μὴ βουλο-
 μένου πειθόμενον ἔχειν οἷς προστάσσει τὸν Φαραώ. τοῖς 15
 δὲ πιστεύειν νομιζομένοις διαφωνία οὐχ ἡ τυχοῦσα γεγένη-
 ται διὰ τό· Ἐσκληήρνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ. οἱ μὲν
 γὰρ πειθόμενοι μὴ ἄλλον εἶναι θεὸν παρὰ τὸν δημιουργὸν
 cf. Ro ix 18 φρονοῦσιν ὡς ἄρα κατὰ ἀποκλήρωσιν ὁ θεὸς ὃν θέλει
 ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει, αἰτίαν οὐκ ἔχοντος τοῦ τόνδε 20
 μὲν ἐλεεῖσθαι τόνδε δὲ σκληρύνεσθαι ὑπ’ αὐτοῦ. ἕτεροι
 δὲ βέλτιον παρὰ τούτους φερόμενοί φασι πολλὰ καὶ ἄλλα
 κεκρύφθαι τῆς γραφῆς αὐτοῖς νοήματα, καὶ οὐ παρὰ τοῦτο 112
 τῆς ὑγιοῦς πίστεως τρέπεσθαι· ἐν δὲ τῶν ἀποκεκρυμ-
 μένων εἶναι καὶ τὸν περὶ ταύτης τῆς γραφῆς ὑγιῆ λόγον. 25
 οἱ δὲ ἕτερον θεὸν φάσκοντες παρὰ τὸν δημιουργὸν δίκαιον

1 eis] εἰς G 4 Ru. II. III 5, 6 καὶ—φαραώ] BG;
 om. AC 7 λέγοντας] μέλλοντας B 9 περὶ] CG; παρὰ AB
 10 σκληρύνουσιν περὶ] σκληρύνειν B 11 σκληρύνειν B τῷ]
 τὸ B 13 φησὶν ACG 15 φαραώ] + ταῦτα δοκεῖ λέγεσθαι τὰ
 ῥήματα G 26 φάσκοντες post δημιουργὸν B

ABC μὲν αὐτὸν εἶναι θέλουσι καὶ οὐκ ἀγαθὸν, σφόδρα ἰδιωτικῶς
 ἅμα καὶ ἀσεβῶς ἐνεχθέντες ἐν τῷ χωρίζειν δικαιοσύνην
 ἀγαθότητος, καὶ οἶεσθαι ὅτι οἷόν τέ ἐστι δικαιοσύνην εἶναι
 ἐν τινι χωρὶς ἀγαθότητος καὶ ἀγαθότητα δίχα δικαιοσύνης·
 5 ὁμως δὲ καὶ τοῦτο λέγοντες ἐναντία τῇ ἰδίᾳ ὑπολήψει περὶ
 δικαίου προσίενται θεοῦ σκληρύνειν τὴν καρδίαν Φαραῶ
 καὶ ἀπειθῇ αὐτὴν κατασκευάζειν ἑαυτῷ. εἰ γὰρ ὁ τὸ κατ'
 ἀξίαν ἐκάστω ἀπονέμων δίκαιος καὶ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν αἰτίας
 κρείττοσιν ἢ χείροσι γεγενημένοις ἀποδιδούς ὧν ἐπιτήδειον
 10 ἕκαστον τυγχάνειν ἐπίσταται, πῶς δίκαιος ὁ ἁμαρτίας χεί-
 ρονος αἴτιος γενόμενος τῷ Φαραῶ; καὶ οὐχ ἀπλῶς αἴτιος,
 ἀλλ' ὅσον ἐφ' οἷς ἐκεῖνοι ἐξεδέξαντο συνεργήσας εἰς τὸ
 γενέσθαι αὐτὸν ἀδικώτατον. ἐπ' οὐδὲν γὰρ ἀναφέροντες
 ἄξιον προαιρέσεως δικαίου θεοῦ τὴν σκληρύνειν τῆς καρδίας
 15 Φαραῶ, οὐκ οἶδ' ὅπως δίκαιον θεὸν, κἂν καθ' ἃ διηγέσθαι
 βούλωνται, παραστήσαι δύνανται τὸν σκληρύνοντα τὴν
 καρδίαν Φαραῶ. ὅθεν θλιπτέον αὐτοὺς ἐν τοῖς κατὰ τὸν
 προκείμενον τόπον, ὅπως ἦτοι παραστήσωσι πῶς δίκαιος
 σκληρύνει, ἢ τολμήσωσιν εἰπεῖν ὅτι ἐπεὶ σκληρύνει πονη-
 20 ρὸς ὁ δημιουργός· ἢ μήτε εὐποροῦντες ἀποδείξωιν πρὸς
 τὸ τὸν δίκαιον σκληρυντικὸν εἶναι τινος, μήτε τολμῶντες
 τὸ ἐπὶ τοσοῦτον ἀσεβὲς προέσθαι περὶ τοῦ κτίσαντος ὥς
 περὶ πονηροῦ, καταφύγωσιν ἐπὶ ἐτέραν ὁδὸν ἐξηγητικὴν
 τοῦ· Ἐσκληρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραῶ· ἀποστάντες Ex x 27
 25 τοῦ, ἐκ τοῦ νομίζειν τὰ κατὰ τὰς λέξεις νοεῖν, τὰς ἰδίας
 ἀναιρεῖν περὶ δικαίου θεοῦ νοήσεις. τὸ δὲ τελευταῖον κἂν
 ἀπορεῖν ὃ τί ποτε ὁ λόγος ὑποβάλλει ὁμολογήσουσιν.

2. Ταῦτα μὲν οὖν ἐσπαράχθω ἐξεταζόμενα περὶ θεοῦ
 ἐν τῷ προκειμένῳ προβλήματι. ἐπεὶ δὲ εἰς τὸν περὶ
 30 φύσεως τόπον οἱ ὑπολαμβάνοντές τινας ἐκ τῆς κατασκευῆς
 ἐπ' ἀπωλείᾳ γεγενῆναι καὶ ταῦτα φέρουσι, λέγοντες δη-

7 τὸ] τῷ AB 10 ἁμαρτίας] δημιουργός B 14 θεοῦ δικαίου B
 16 σκληρύναντα B 23 om. περὶ C om. ἐπὶ B 27 ὑπο-
 βάλλη AC 28 om. οὖν AB

λούσθαι ὁ διδάσκουσι διὰ τοῦ ἐσκληρύνθαι ὑπὸ κυρίου ABC
 τὴν καρδίαν Φαραὼ, φέρε ταῦτα αὐτῶν πυνθανόμεθα· ὁ ἐπ' 113
 ἀπωλεία κτισθεὶς οὐκ ἂν ποτε ποιῆσαι τι τῶν κρειττόνων
 δύναιτο, αὐτῆς τῆς ἐνυπαρχούσης φύσεως ἀντιπραττούσης
 αὐτῷ πρὸς τὰ καλά· τίς οὖν χρεῖα τὸν Φαραὼ ἀπωλείας, 5
 ὥς φατε, νιδὸν τυγχάνοντα σκληρύνεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἵνα
 μὴ ἀποστείλῃ τὸν λαόν; εἰ γὰρ μὴ ἐσκληρύνετο, ἀπέστει-
 λεν ἂν. ἀποκρινέσθωσαν δὴ περὶ τούτου λέγοντες, τί ἂν
 ἐποίησεν ὁ Φαραὼ, εἰ μὴ ἐσκληρύνθη; εἰ μὲν γὰρ ἀπέλυε
 μὴ σκληρυνθεὶς, οὐχὶ φύσεως ἀπολλυμένης ἦν. εἰ δὲ μὴ 10
 ἀπέλυε, περισσὸν τὸ σκληρύνεσθαι αὐτοῦ τὴν καρδίαν·
 ὁμοίως γὰρ οὐκ ἀπέλυε καὶ μὴ σκληρυνθεὶς. τί δὲ ἐνε-
 γῶν ὁ θεὸς περὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ ἐσκληρύνει αὐτόν;
 cf. Ex iv 23 καὶ πῶς αὐτὸν αἰτιάται λέγων· Ἄνθ' ὃν ἀπειθεῖς μοι, ἰδοὺ
 ἐγὼ ἀποκτενῶ τὰ πρωτότοκά σου; ἄρα γὰρ ὁ σκληρύνων 15
 σκληρὸν σκληρύνει; σαφές ὃ ὅτι τὸ σκληρὸν οὐ σκληρύν-
 νεται, ἀλλ' ἀπὸ ἀπαλότητος εἰς σκληρότητα μεταβάλλει·
 ἀπαλότης δὲ καρδίας κατὰ τὴν γραφὴν ἐπαινετὴ, ὥς πολ-
 λαχοῦ τετηρήκαμεν. λεγέτωσαν τοιγαροῦν εἰ χρηστὸς ὁ
 Φαραὼ τυγχάνων γεγένηται πονηρός· ἀλλὰ καὶ ἦτοι αἰτιώ- 20
 μενος ὁ θεὸς τὸν Φαραὼ μάτην αἰτιάται ἢ οὐ μάτην· εἰ
 μὲν οὖν μάτην, πῶς ἔτι σοφὸς καὶ δίκαιος; εἰ δὲ μὴ μάτην,
 αἴτιος ἐτύγχανε τῶν ἁμαρτημάτων τῶν κατὰ τὴν ἀπείθειαν
 ὁ Φαραὼ· καὶ εἰ αἴτιος, οὐ φύσεως ἦν ἀπολλυμένης.
 πειυστέον μέντοι γε καὶ τοῦτο, διὰ τὸ καταχρώμενον τὸν 25
 ἀπόστολον τοῖς ἐντεῦθεν ῥητοῖς λέγειν· Ἄρ' οὖν ὃν θέλει
 ἐλεεῖ, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει. ἔρεῖς οὖν μοι, τί ἔτι μέμ-
 φεται; τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; τίς ὁ
 σκληρύνων καὶ ἐλεῶν; οὐ γὰρ δὴ ἐτέρου τὸ σκληρύνειν καὶ

10 ἀπολελυμένης B . 15 πρωτότοκά σου] post hoc habent καὶ
 γνώσκονται γὰρ κ.τ.λ. AC (non BG); cf. p. 249 l. 4 16 om.
 σαφές ὃ ὅτι τὸ C 17 ἀπαλότητος] post hoc lac. in G usque
 ad τῶν μετὰ τὰ τ. p. 253 l. 23 σκληρότητα] σκληρὸν B
 24 ὁ] τῷ C ἀπολλυμένης] + ἐκεῖνος C 25 πιστευτέον C
 29 δὴ] δι' B* ἕτερον A

cf. Ex iv 23

Ro ix 18 f.

ABC ἑτέρου τὸ ἐλεεῖν κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ. ἤτοι οὖν οἱ ἐν Χριστῷ ἐλεούμενοι τοῦ σκληρύνοντός εἰσι τὴν καρδίαν Φαραῶ, καὶ μάτην ἀναπλάσσεται αὐτοῖς ἕτερος θεὸς ἢ ὁ ἀγαθὸς κατ' αὐτοὺς θεός, οὐκ
5 ἐλεήμων μόνον ἀλλὰ καὶ σκληρύνων· ἢ καὶ οὐκέτ' ἂν εἴη, ὡς ὑπολαμβάνουσιν, ἀγαθός.

3. Πάντα δὲ ταῦτα ἐπίτηδες ἐπὶ πλείον ἐξητάσαμεν πρὸς τοὺς ἀβασανίστως ἑαυτοῖς χαριζομένους τὸ νηνοκέναι καὶ ἐπιβαίνοντας τῇ ἀπλότητι τῶν ἡμετέρων ἐνιστάμενοι,
10 καὶ δεικνύντες ὅτι οὔτε εἰς ἃ ὑπολαμβάνουσι περὶ θεοῦ, οὔτε εἰς ἃ δογματίζουσι περὶ φύσεων, συμβάλλεται αὐτοῖς ὡς οἶονται ὁ λόγος ὁ κατὰ τὸ ἐνεστηκὸς ἐξεταζόμενος ἀνάγνωσμα. ἡμεῖς δὲ πολλαχόθεν πειθόμενοι ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας τῆς κατὰ τὸ μέγεθος
114 καὶ τάξεως τῶν δημιουργημάτων, παρὰ θεοῦ τοῦ κτίσαντος τὰ βλεπόμενα καὶ τὰ μὴ βλεπόμενα, τὰ πρόσκαιρα καὶ τὰ αἰώνια, ὡς ἐνὸς ὄντος καὶ τοῦ αὐτοῦ κατὰ πάντα τῷ πατρὶ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἀγαθῷ θεῷ καὶ δικαίῳ καὶ σοφῷ· ἐπὶ τὸν σκοπὸν ἐκείνον τὰς γραφὰς ἄγειν ἀγωνιζό-
20 μεθα, τοῦ μὲν δεικνύναι πάντα ἀγαθοῦ θεοῦ καὶ δικαίου καὶ σοφοῦ, οὐδὲ κατὰ τὸ τυχὸν ὑπονοηθέντες ἂν τοῖς γε νοῦν ἔχουσιν ἀποπίπτειν, κατὰ δὲ τὸ ἐφαρμόζειν ἢ μὴ τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ σοφίᾳ τὰ λεγόμενα, θεοῦ σωτῆρος δεόμενοι.

25 4. Τοιαῦτα τοίνυν καὶ περὶ τοῦ· Ἐσκήρηνε κύριος Ex x 27 τὴν καρδίαν Φαραῶ· ὑπονοοῦμεν. ἰατρός ἐστι ψυχῆς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ὁδοῖς θεραπείας χρώμενος ποικιλωτάταις καὶ ἀρμοδίαις πρὸς τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ ἐπικαιροτάταις· τῶν δὲ τῆς θεραπείας ὁδῶν αἱ μὲν εἰσιν ἐπὶ πλείον αἱ δὲ
30 ἐπ' ἑλαττον πόνους καὶ βασάνους ἐμποιοῦσαι τοῖς εἰς ἴασιν

1 ἑτέρου B; ἕτερον A 2 χριστῷ] θῷ C 5 om. ἢ AC
11 φύσεως AC 13 om. ἀνάγνωσμα C πειθόμενοι] post hoc
habent καὶ πόνον κ.τ.λ. AC; cf. p. 250 l. 1 15 παρὰ] παρα-
δεχόμεθα A 18 om. θεῷ C 25 κύριος] + ὁ θεός C

ἀγομένοις· πάλιν τε αὖ βοηθήματα ὅτε μὲν ἀπεμφαινόντως ABC
 γίνεται, ὅτε δὲ οὐχ οὕτως ἔχει· καὶ πάλιν τάχιον ἢ βράδιον·
 καὶ μετὰ τὸ ἐμφορηθῆναι τῆς ἁμαρτίας, ἢ μετὰ τὸ ὥσπερ
 εἰπεῖν μόνον ἄψασθαι αὐτῆς. μαρτυριῶν δὲ τῶν εἰς
 ἕκαστον πλήρης πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφή· σκυθρωπο- 5
 τέρων βοηθημάτων ἐπὶ πλείον ἢ ἐπ' ἑλαττον ἀναγεγραμ-
 μένων γεγονέναι τῷ λαῷ, κατὰ τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ
 ὑπὲρ ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως ἐν πολέμοις μείζουσιν ἢ
 ἐλάττοσι καὶ λιμοῖς πολυχρονιωτέροις ἢ ὀλιγοχρονιωτέ- 10
 ροις· ἀπεμφαινόντων δὲ ἐν τῷ· Οὐκ ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὰς 10
 θυγατέρας ὑμῶν ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας
 ὑμῶν ὅταν μοιχεύσωσιν. τάχα γὰρ τὰς ἐπὶ πλείον ἐφιε-
 μένας ψυχὰς τῶν σωματικῶν καὶ ἡδέων εἶναι νομιζομένων
 παρ' ἑαυταῖς ἐγκαταλείπει, ἕως κορεσθεῖσαι ἀποστραφῶσι
 τὰ ὧν ὀρέγονται, οἰονεὶ καὶ ἐμέσαι αὐτὰ βουλόμεναι καὶ οὐκ 15
 ἂν ἔτι ταχέως τοῖς αὐτοῖς, διὰ τὸ ὡς ἐπὶ πλείον ἐμ-
 पेφορηθῇ αὐτὰς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον βεβασανίσθαι, περι-
 πεσοῦμεναι. βράδιον δὲ ἐπὶ τὴν θεραπείαν ἄγονται αἱ
 καταφρονήσουσαι ἂν τοῦ δεύτερον τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν,
 διὰ τὸ τάχιον ἀπηλλάχθαι τῶν κακῶν. οἶδε δὲ ὁ τεχνίτης 20
 θεὸς τὰς διαθέσεις ἐκάστων καὶ, ὡς ἐπιβάλλει αὐτῷ μόνῳ,
 ἐπιστημόνως δυνάμενος τὰς θεραπείας προσάγειν, τί χρῆ
 καὶ πότε ἐκάστῳ ποιεῖν.

5. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τινων σωματικῶν παθημάτων, εἰς
 βάθος ἔν' οὕτως εἶπω τοῦ κακοῦ κεχωρηκότος, ὁ ἰα- 25
 τρὸς διὰ τινων φαρμάκων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἔλκει καὶ
 ἐπισπᾶται τὴν ὕλην, φλεγμονὰς χαλεπὰς ἐμποιῶν καὶ
 διοιδήσεις καὶ πόνους πλείονας ἢ οὓς εἶχε τις πρὶν ἐπὶ
 τὸ θεραπευθῆναι ὁδεῦσαι· ὥσπερ ἔθος αὐτοῖς ποιεῖν ἐπὶ
 λυσοδοήκτων καὶ ἐτέρων τινῶν τὰ παραπλήσια τοῖς 30

6, 7 ἀναγεγραμμένων] Ruæus; ἀναγεγραμμένη ABC 7 κατὰ]
 conjeci; καὶ ABC 9 ἢ ὀλιγοχρον.] καὶ χρον. AB 11 πορνεύ-
 ωσιν C 12 μοιχεύωσιν AC 12, 13 ἀφιεμέναις AB 14 αὐταῖς
 AB 15 τὰ] τῶν C 17 τοσοῦτον] τούτοις AB 19 κατα-
 φρονήσασαι C 23 ἢ οὓς] ὧν C

ABC
 115 πεπονθότων· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν οἰκονομεῖν τὴν
 κρύφιον κακίαν εἰς τὸ βάθος κεχωρηκυῖαν τῆς ψυχῆς. καὶ
 ὥσπερ λέγοι ἂν ὁ ἱατρὸς ἐπὶ τοῦδε τινος· ἐγὼ φλεγμονὰς
 ποιήσω περὶ τὸν τόπον τῆς ἀνέσεως, καὶ διοιδήσαι ἀναγ-
 5 κάσω τάδε τινὰ τὰ μέρη, ὥστε ἀπόστημα χαλεπὸν ἐνεργά-
 σασθαι· λέγοντος δὲ ταῦτα τοῦ ἱατροῦ, ὁ μὲν ἀκούων
 αὐτοῦ ἐπιστημονικώτερον οὐκ αἰτιάσεται ἀλλὰ καὶ ἐπαι-
 νέσεται τὸν ταῦτα οἰονεῖ ἀπειλοῦντα ἐνεργάσασθαι, ὁ δέ
 τις ψέξει φάσκων ἀλλότριον τῆς τῶν ἱατρῶν ἐπαγγελίας
 10 ποιεῖν τὸν δέον ὑγιάζειν ἐπὶ φλεγμονὰς καὶ ἀποστήματα
 ἄγοντα· οὕτως οἶμαι καὶ τὸν θεὸν εἰρηκέναι τό· Ἐγὼ δὲ Ex vii 3
 σκληρυνῶ τὴν καρδίαν Φαραώ. καὶ τούτων γεγραμμένων,
 ὁ μὲν ἀκούων ὡς θεοῦ λογίων τὸ μὲν ἀξίωμα τοῦ λέγοντος
 τηρῶν ἀποδέχεται, καὶ ζητῶν πᾶς εὐρίσκει καὶ ἐν τούτοις cf. Mt vii 8
 15 ἀγαθότητα τοῦ θεοῦ παραστήσαι γινομένην· φανερώτερον
 μὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ λαοῦ, διὰ πλειόνων παραδόξων
 πιστοποιουμένου· καὶ δεύτερον περὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὅσοι
 ἔμελλον καταπληττόμενοι τὰ γινόμενα ἀκολουθεῖν τοῖς
 Ἑβραίοις· Ἐπίμκτος γάρ, φησὶ, λαὸς πολὺς τῶν Αἰ· Ex xii 38
 20 γυπτίων συνεξῆλθεν αὐτοῖς· ἀπορρητότερον δὲ καὶ βαθύ-
 τερον τάχα καὶ ἐπὶ τῷ ὄφελος γενέσθαι αὐτῷ τῷ Φαραώ,
 οὐκ ἔτι ἀποκρύπτοντι τὸν ἰὸν οὐδὲ τὴν ἔξιν συνέχοντι, ἀλλ'
 ἔλκοντι καὶ εἰς τοῦμφανὲς αὐτὸν ἄγοντι καὶ τάχα διὰ τοῦ
 πράττειν ἐκλύοντι, ἵνα πάντα τὰ τῆς ἐνυπαρχούσης κακίας
 25 ἐκβράσματα ἐπιτελέσας ἄτονον ὕστερον ἔχῃ τὸ τῶν κακῶν
 οἰστικὸν δένδρον, τάχα καὶ ξηραίνόμενον ἐπὶ τέλει, ὅτε
 καταποντοῦται, οὐχ ὡς οἰηθείη ἂν τις ἐπὶ τῷ παντελὶ
 ἀπολέσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀποβαλόντα τὰ ἁμαρτήματα
 κουφισθῆναι, καὶ τάχα ἐν εἰρήνῃ ἢ μὴ ἐν τοσούτῳ πολέμῳ
 30 τῆς ψυχῆς εἰς αἴδον καταβῆναι.

5 om. τὰ C 5, 8 ἐργάσασθαι C 9 λέξει C 10 τὸν] τὸ C
 15 παραστήσαι τοῦ θεοῦ B 21 τῷ] τὸ AB 23 ἄγοντι αὐτὸν
 AC τοῦ] τοῦτο B 27 τῷ] τὸ AB 28 τῷ] τὸ A ἀποβαλὼν
 B; ἀποβάλλων A 29 ἢ μὴ ἐν τ. π.] ἀπὸ τοσούτου πολέμου C

6. 'Αλλ' εἰκὸς δυσπειθῶς ἔξειν τοὺς ἐντευξομένους, ABC
βίαιον ὑπολαμβάνοντας εἶναι τὸ λεγόμενον, ὡς ἄρα συμ-
φέρον γεγόνοι τῷ Φαραὼ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν
καρδίαν, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀναγεγραμμένα γεγο-
νέναι μέχρι καὶ τῆς καταποντώσεως. ὅρα δὲ εἰ δυνάμεθα 5
ἐντεῦθεν τὸ δυσπειθὲς περιελόντες πειθῶ ἐνεργάσασθαι περὶ
τῶν εἰρημένων. Πολλὰ αἱ μάλιστα, φησὶν ὁ Δαυεὶδ, τῶν
ἁμαρτωλῶν· ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ διδάσκει ὅτι Μαστιγοὶ ὁ θεὸς
πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται. ἔτι δὲ αὐτὸς ὁ Δαυεὶδ ἐπα-
γγελίαν προφητεύων τὴν περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν εἰς 10
αὐτὸν πιστευόντων φησὶν· Ἐὰν ἐγκαταλείπωσιν οἱ υἱοὶ
αὐτοῦ τὸν νόμον μου, καὶ τοῖς κρίμασί μου μὴ πορευθῶσιν·
ἐὰν τὰ δικαίωμά μου βεβηλώσωσι, καὶ τὰς ἐντολάς μου
μὴ φυλάξωσιν· ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας αὐτῶν,
καὶ ἐν μαστιξίν τὰς ἀδικίας αὐτῶν· τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ 15
διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν. οὐκοῦν χάρις κυρίου ἐστὶ τὸν 116
ἄνομον ἐπισκεφθῆναι ἐν ῥάβδῳ καὶ τὸν ἁμαρτωλὸν μασ-
τιξί. καὶ ὅσον γε οὐ μαστιγοῦται ὁ ἁμαρτάνων, παιδεύσει
καὶ διορθώσει οὐδέπω ὑπάγεται. διὸ καὶ ἀπειλεῖ ὁ θεός,
ἐὰν μεγάλα γένηται τὰ ἁμαρτήματα τῶν τὴν Ἰουδαίαν 20
οἰκούντων, μηκέτι ἐπισκέψασθαι ἐπὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν
ὅταν πορνεύσωσιν, καὶ ἐπὶ τὰς νύμφας αὐτῶν ὅταν μοι-
χεύσωσιν. καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν· Ἄνθ' ὧν ἐκαθάρισά σε,
καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθης, οὐ θυμωθήσομαι ἐπὶ σοὶ ἔτι, οὐδὲ
ζηλώσω ἐπὶ σοὶ ἔτι. οὐκοῦν οἷς οὐ θυμοῦται ἁμαρτά- 25
νουσιν, ἔν' οὕτως εἶπω, χολούμενος οὐ θυμοῦται.

7. Παρατηρητέον δὲ καὶ ἐν ταῖς προφητικαῖς ἀπειλαῖς
ἐπὶ τοῖς πολλοῖς, ὅτι ἐπιλέγεται τό· Γινώσκονται ὅτι ἐγώ

Ps xxxii
(xxxi) 10
Prov iii 12

Ps lxxxi
(lxxviii)
30 ff.

cf. Hos iv 14

cf. Ezek
xxiv 13

Ezek vii 27
et passim

1 δυσπαθῶς C	3 γένοιτο B; γεγονέναι C	5 μέχρι καὶ]
μέχρις B	7, 8 τοῦ ἁμαρτωλοῦ C	9, 10 ἐπαγγέλεται A; ἀπαγγε- λίαν C
om. τὴν A	11 ἐγκαταλίπωσιν C	16 κυρίου]
θεοῦ AC	17 om. ἐν AC	21 ἐπισκέψεσθαι A
νεύωσι C	22, 23 μοιχεύωσι C	23 om. καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν B
27 ἐν] ἐπὶ AC	28 om. γινώσκονται B	

ABC εἰμι κύριος· καὶ ἀπειλαῖς οὐ μόνον Ἰσραηλιτικάις, ἀλλὰ
καὶ Αἰγυπτίοις καὶ Ἀσσυρίοις καὶ ἑτέρων ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ.
τοῦτο δὲ τὸ ἐπὶ τέλει πολλῶν νομιζομένων ἀπειλῶν καὶ
ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἀναγράφεται· Καὶ γνώσονται γὰρ, φησὶ, Ex vii 5
5 πάντες οἱ Αἰγύπτιοι ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος· ὡς διὰ τοῦτο τῶν
νομιζομένων χαλεπῶν ἐπαγομένων αὐτοῖς, ἵνα γνώσι τὸν
κύριον. ἐν δὲ τοῖς Μακκαβαϊκοῖς τοιοῦτόν τι λέγεται·
Παρακαλῶ δὲ τοὺς ἐντυγχάνοντας τῇδε τῇ βίβλῳ μὴ ^{2 Mac vi}
συστέλλεσθαι διὰ τὰς συμφορὰς, νομίζειν δὲ τὰ γινόμενα ^{12 ff.}
10 μὴ πρὸς ὄλεθρον ἀλλὰ πρὸς παιδείαν τοῦ γένους ἡμῶν
εἶναι· καὶ γὰρ τὸ μὴ πολὺν χρόνον ἑᾶσθαι δυσσεβοῦντας,
ἀλλ' εὐθὺς περιπίπτειν ἐπιτιμίοις, μεγάλης εὐεργεσίας
σημείον ἐστὶ· οὐ γὰρ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν
ἀναμένει μακροθυμῶν ὁ δεσπότης, ἕως εἰς τέλος ἀφιεμένων
15 αὐτῶν τῶν ἀμαρτημάτων ὕστερον αὐτοὺς ἐκδικῇ, οὕτως καὶ
ἐφ' ἡμῶν ἔκρινεν· παιδεύων δὲ μετὰ συμφορᾶς οὐκ ἐγκατα-
λείπει τὸν ἑαυτοῦ λαόν. εἰ γὰρ τὸ ὑποπίπτειν ἐπιτιμίοις
διὰ τὰ ἀμαρτήματα μεγάλης εὐεργεσίας ἐστὶ σημεῖον,
ἐπιτιμώμενος καὶ ὁ Φαραὼ μετὰ τὸ ἐσκληρύνθαι αὐτοῦ τὴν
20 καρδίαν, καὶ κολαζόμενος ἅμα τῷ λαῷ αὐτοῦ, ὅρα εἰ μὴ
οὐ μάτην ἐπιτετίμηται μὴδὲ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ κακῷ. οἶονεὶ δὲ
μμητηὲς θεοῦ γινόμενος κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τοῖς καιροῖς ὁ
Δανεὶδ ἐντέλλεται περὶ τοῦ Ἰωάβ τῷ Σολομῶντι κολάσαι
αὐτὸν διὰ τὰ ἡμαρτήματα εἰς Ἀβενιὴρ νιὸν Νήρ, καὶ ἀπο-
25 κτεῖναι διὰ τὰ ἐπταισμένα· εἴτα ἐπιφέρει· Καὶ κατὰξεις ^{1 Reg ii 6}
αὐτοῦ τὴν πολιὰν ἐν εἰρήνῃ εἰς ἄδου. δῆλον δὲ ὅτι, ὡς καὶ
ὁ Ἑβραῖος ἡμῖν ἀπήγγειλε, τὸ διὰ τοῦ κολασθῆναι αὐτὸν
ἐν εἰρήνῃ κοιμηθῆσεσθαι, οὐκ ἔτι ὀφειλομένης αὐτῷ βα-
σάνου καὶ κολάσεως, διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἤδη ἀπειληφέναι
30 αὐτὸν, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν. οὕτω δ' ἡμεῖς καὶ

1 ἀπειλεῖ C Ἰσραηλιταῖς C 2 ἑτέροις ἐχθροῖς C 4 ἀνα-
γράφεται] post hoc habent ἄρα γὰρ κ.τ.λ. AC; cf. p. 244 l. 15
7 κύριον] θεόν AC 8 om. δὲ C 13 ἐστὶ σημεῖον C 14 ἕως]
ὡς C 16 ἡμῶν C 19 om. ὁ B μετὰ] διὰ B 25 πα-
τάξεις A 26 om. δὲ B 27 ἀπήγγειλεν B

παῖσαν ἀπειλὴν καὶ πόνον καὶ κόλασιν τὰ προσαγόμενα ABC
 ἀπὸ τοῦ θεοῦ νοοῦμεν γίνεσθαι οὐδέποτε κατὰ τῶν πα- 117
 σχόντων, ἀλλ' αἰεὶ ὑπὲρ αὐτῶν. καὶ τὰ χαλεπώτατα γοῦν
 νομιζόμενα θεῷ προσάπτεσθαι τῶν ὀνομάτων, θυμὸς καὶ
 ὀργή, ἐλέγχειν καὶ παιδεύειν λέγεται ἐν τῷ· Κύριε, μὴ τῷ 5
 θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με·
 τοῦ ταῦτα εὐχομένου δεομένου μὴ δεηθῆναι ἐλέγχου τοῦ διὰ
 θυμοῦ θεοῦ καὶ παιδεύσεως τῆς διὰ τῆς ὀργῆς αὐτοῦ, ὥς
 τινων ἐλεγχθησομένων τῷ θυμῷ τοῦ θεοῦ καὶ παιδευθησο-
 μένων τῇ ὀργῇ αὐτοῦ. 10

Ps vi 1;
 xxxviii
 (xxxvii) 1

Lc xii 49

cf. Act v 4

Act xiii 30 f.

8. Ἵνα δὲ μᾶλλον προσιωμέθα τὰ λεγόμενα, καὶ ἀπὸ
 τῆς καινῆς διαθήκης παραπλησίους ῥητοῖς χρηστέον, τοῦ
 μὲν σωτήρος λέγοντος· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν,
 καὶ εἴθε ἤδη ἐκάη· οὐκ ἂν γὰρ, μὴ σωτηρίου ὄντος τοῦ
 πυρὸς ὃ ἦλθε βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀνθρώποις γε σω- 15
 τηρίου, ἔλεγε ταῦτα ὁ τοῦ ἀγαθοῦ θεοῦ υἱός. ἀλλὰ καὶ ὁ
 Πέτρος ἀνελὼν τῷ λόγῳ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν,
 ἁμαρτήσαντας ἐν τῷ ψεύδεσθαι οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ τῷ
 κυρίῳ, οὐ μόνον πεφροντικῶς τῆς οἰκοδομῆς τῆς τῶν ἐκ
 τοῦ ὄραν τὸ γεγεννημένον εὐλαβεστέρων ἐσομένων εἰς τὴν 20
 Χριστοῦ πίστιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀποθνησκόντων· βουλό-
 μενος αὐτοὺς κεκαθαρμένους τῷ αἵφνιδίῳ θανάτῳ καὶ παρὰ
 προσδοκίαν ἀπαλλάξαι τοῦ σώματος, ἔχοντάς τι καὶ δικαι-
 ώσεως, ἐπεὶ καὶ τὸ ἥμισυ τῶν ὑπαρχόντων δεδώκασιν εἰς
 τὴν χρεῖαν τῶν δεομένων. καὶ Παῦλος δὲ τὸν σὺν τῷ 25
 ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ τῷ λόγῳ τυφλῶν διὰ τῶν πόνων
 ἐπιστρέφει εἰς τὴν θεοσέβειαν, λέγων αὐτῷ· ὦ πλήρης
 παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, ἐχθρὲ
 πάσης δικαιοσύνης, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου
 τὰς εὐθείας; καὶ νῦν ἔσῃ τυφλὸς, μὴ βλέπων τὸν ἥλιον 30

1 ἀπειλὴν] post hoc habent ἀπὸ τε τῶν ἱερῶν γραφῶν κ.τ.λ. AC;
 cf. p. 245 l. 13 2 νομιζόμεν C 4 θεῷ νομιζόμενα C 4, 5 θυμῷ
 καὶ ὀργῇ (sic pr. m.) B 8 θυμοῦ θεοῦ] τοῦ θυμοῦ B 11 προσ-
 ιέμεθα BC 14 ἤδη] δὲ AC 21 χριστοῦ] εἰς χριστὸν C 24 διδάσκειν B
 26 τυφλῶν] αὐτὸν ἐλὼν (sic) B 27 εἰς τὴν] αὐτὸν εἰς C

ABC ἄχρι καιροῦ. πόλου γὰρ καιροῦ, ἢ τοῦ ὅτε ἐπιπληχθεῖς
καὶ βασανισθεῖς διὰ τὰ ἁμαρτήματα ἔμελλε μετανοῶν
ἄξιος γενέσθαι ἀμφοτέρως τὸν ἥλιον ἰδεῖν· καὶ κατὰ σῶμα,
ἵνα ἐξαγγέληται ἡ θεία δύναμις ἐπὶ τῇ ἀποκαταστάσει τῆς
5 ὕψεως αὐτοῦ· καὶ κατὰ ψυχὴν, ὅτε ἔμελλεν ὡς πιστεῦων
ὄνασθαι τῆς θεοσεβείας; ἀλλὰ καὶ Δημᾶς καὶ Ἑρμογένης,
οὓς παρέδωκε τῷ Σατανᾷ ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν, cf. 1 Tim i
παραπλήσιόν τι πεπόνθασι τοῖς προειρημένοις. καὶ ὁ ἐν²⁰
Κορίνθῳ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἐσχικῶς καὶ αὐτὸς
10 παραδίδοται τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ 1 Co v 5
πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου. οὐ θαυμαστὸν οὖν
εἰ καὶ τὰ περὶ τὸν Φαραῶ τὸν σκληρυνόμενον καὶ ἐπὶ τέλει
τοιαύταις κολάσεσι περιβαλλόμενον ἀπὸ ἀγαθότητος οἰκο-
νομεῖται θεοῦ. ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὡς
118 ὑπέπεσεν, εἰρήσθω περὶ τοῦ· Ἐσκληρύνει δὲ κύριος τὴν Ex x 27
καρδίαν Φαραῶ. ἐὰν δέ τις τὸ πρὸς θεὸν εὐσεβὲς τηρῶν
κρείττονα καὶ μηδαμῶς ἀσεβείας ἐφαπτόμενα εὕρισκῃ,
μετὰ μαρτυριῶν τῶν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν, ἐκείνοις
μᾶλλον χρηστέον.

20 καὶ ἐν ἄλλοις περὶ τοῦ αὐτοῦ

9. Ἔτι δὲ ἐφίστημι ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον μήποτε,
ὥσπερ οἱ ἱατροὶ τῶν λυσοδηκτῶν τὸν ἰὸν ἐπισπώμενοι εἰς
τὴν ἐπιφάνειαν, ἵνα μὴ ἔνδον νεμόμενος διαφθέρῃ τὸν
ἄνθρωπον, χαλεπωτέρας ἐμποιοῦσι διαθέσεις καὶ φλεγ-
25 μονάς· οὕτως ὁ θεὸς τὴν ἐγκρυπτομένην καὶ ἐμφωλεύουσαν
τοῖς βάθεσι τῆς ψυχῆς κακίαν, διὰ τῆς αὐτοῦ ἱατρικῆς
ἐπισπάται ἐπὶ τὰ ἔξω, ὥστε φανερὰν αὐτὴν καὶ ἐναργεστέραν
γενέσθαι, ἵνα μετὰ τοῦτο τὴν ἐξῆς ἐπαγάγῃ θεραπείαν.
τοιαῦτα δὲ ἡγοῦμαι καὶ τὰ ἐν Δευτερονομίῳ ῥητὰ, τοῦτον
30 ἔχοντα τὸν τρόπον· Καὶ μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἣν Deut viii 2 f.
διήγαγέν σε κύριος ὁ θεός σου τοῦτο τεσσαρακοστὸν ἔτος

1 om. γὰρ C 3 γίνεσθαι C 4, 5 τῶν ὕψων C 5 om. ὡς
C 7 οὗς] + αὐτὸς B 13, 14 οἰκονομεῖσθαι B 15 om. δὲ C
16 πρὸς] + τὸν C 22 εἰς] ἐπὶ C 27 ἐπὶ] εἰς C 29 ἐν] + τῷ C

ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὅπως κακώσῃ σε καὶ πειράσῃ σε, καὶ διαγνώ- ABC
 σθῇ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σου, εἰ φυλάξῃ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἢ
 οὐ. καὶ ἐκάκωσέν σε καὶ ἐλιμαγχόνησέν σε, καὶ ἐψώμισέν
 σε τὸ μάννα ὃ οὐκ ᾔδεις σὺ καὶ οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες σου·
 ἵνα ἀναγγείλῃ σοι ὅτι οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, 5
 ἀλλ' ἐπὶ παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ
 ζήσεται ὁ ἄνθρωπος. τήρει δὲ ἐν τούτοις ὅτι κακοὶ ὁ θεὸς
 καὶ ἐκπειράζει, ἵνα διαγνωσθῇ τὰ ἐν τῇ ἐκάστου καρδίᾳ,
 ὡς ὄντα μὲν ἐναποκείμενα δὲ τῷ βάθει καὶ εἰς φανερόν διὰ
 τῶν κακώσεων ἐρχόμενα. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Ἰὼβ 10
 ὑπὸ τοῦ κυρίου διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν ἀπαγγελλόμενον
 πρὸς τὸν Ἰὼβ οὕτως· Οἶει δέ με ἄλλως σοι κεχρηματικέναι
 ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; οὔτε γὰρ εἶπε· ἵνα γένῃ δίκαιος·
 ἀλλ'· ἵνα ἀναφανῇς· τοιοῦτος ὢν μὲν καὶ πρὸ τῶν πειρα-
 σμῶν, ἀναφανῇς δὲ ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν. 15

καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ τόπῳ ἐν ταῖς ἀγῆταις εἰς τὴν

ἜΞΟΔΟΝ ΣΗΜΕΙΩΣΕCΙΝ·

10. Ἐλεγε δέ τις τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀπὸ τῆς συνηθείας
 τὸ ζητούμενον παραμυθούμενος, ὅτι πολλάκις οἱ χρηστοὶ
 κύριοι μακροθυμοῦντες ἐπὶ τοὺς ἁμαρτάνοντας τῶν οἰκετῶν 20
 λέγειν εἰώθασι τό· Ἐγὼ σε ἀπώλεσα· καί· Ἐγὼ σε πονη-
 ρὸν ἐποίησα· μετὰ ἧθους ἐμφαίνοντες ὅτι ἡ χρηστότης
 αὐτῶν καὶ ἡ μακροθυμία πρόφασις δοκεῖ γεγονέναι τῆς ἐπὶ
 πλείον πονηρίας. ὥσπερ οὖν τούτων λεγομένων συκοφαν-
 τῶν τις δύναται λέγειν, ὅτι ὠμολόγησεν ὁ δεσπότης πονηρὸν 25
 πεποιηκέναι τὸν οἰκέτην· οὕτω τὰ ὑπὸ τῆς ἀγαθότητος 119
 τοῦ θεοῦ πρόφασις γεγόμενα τῆς σκληρότητος τοῦ Φαραὼ
 ἐσκληρυκέναι ἀναέγραπται τὴν καρδίαν Φαραὼ. παραμυ-
 θήσεται δὲ οὗτος ἐξ ἀποστολικῶν ῥητῶν ὃ νενόηκεν εἰπεῖν·

*Ἡ τοῦ πλοῦτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ 30

Job xl 3

Ro ii 4 ff.

7 om. ὁ C δέ] γὰρ B 12 οἷα AB om. δέ AC
 με] + μὴ B 13 om. ἵνα (sec.) C 15 forte leg. ἀναφανείς
 16 τὸμω C 16, 17 om. εἰς τὴν ἔξοδον B 18 δέ] δὴ A 22 μετὰ]
 + τοῦ C 27 τῇ σκληρότητι B 29 ὢν νενοηκέναι B

ABC(G) τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ
 θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου
 καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν
 ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ,
 5 ος ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. ὁ αὐτὸς γοῦν
 ἀπόστολος ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ῥωμαίους φησίν·
 Εἰ δὲ θέλων ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν καὶ γνωρίσαι τὸ Ro ix 22
 δυνατὸν αὐτοῦ ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς
 κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν· ὥς τῆς μακροθυμίας τοῦ θεοῦ
 10 ἐνηνοχίας τὰ σκευὴ τῆς ὀργῆς καὶ οἷονεῖ γεγεννηκυίας. εἰ
 γὰρ παρὰ τὸ μακροθυμεῖν αὐτὸν οὐ κολάζοντα τοὺς ἁμαρ-
 τάνοντας ἀλλ' ἐλεοῦντα ἐπλεόνασε τῇ χύσει τῆς κακίας,
 αὐτὸς πῶς ἤνεγκε τῇ ἑαυτοῦ μακροθυμίᾳ τὰ σκευὴ τῆς
 ὀργῆς, καὶ, ἢ οὕτως εἶπω, αὐτὸς αὐτὰ πεποίηκε σκευὴ
 15 ὀργῆς, καὶ κατὰ τοῦτο αὐτὸς ἐσκήληρνε τὴν καρδίαν αὐτῶν.
 ὅτε γὰρ σημείων τοσούτων καὶ τεράτων γινομένων οὐ
 πείθεται ὁ Φαραὼ, ἀλλὰ μετὰ τηλικαῦτα ἀνθίσταται, πῶς
 οὐ σκληρότερος καὶ ἀπιστότερος ὢν ἐλέγχεται, τῆς σκλη-
 ρότητος καὶ τῆς ἀπιστίας δοκούσης ἐκ τῶν τεραστίων
 20 δυνάμεων γεγονέναι; ὅμοιον δὲ καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ·
 Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἦλθον· οὐ γὰρ Jn ix 39
 προέθετο ὁ σωτὴρ εἰς κρίμα ἐλθεῖν, ἀλλ' ἠκολούθησε τῷ
 ἐληλυθέναι αὐτὸν τὸ εἰς κρίμα αὐτὸν ἐληλυθέναι τῶν μετὰ
 τὰ τεράστια οὐ πεπιστευκότων αὐτῷ· ἀλλὰ καὶ εἰς πτῶσιν cf. Lc ii 34
 25 πολλῶν παρεγένετο· οὐ προθέμενος ὅτε παρεγίνετο ποιῆσαι
 πεσεῖν τούτους, ὢν εἰς πτῶσιν ἐλήλυθεν.

καὶ μεθ' ἑτέρα·

II. Οὕτως τὰ τεράστια γινόμενα τοῖς μὲν δεχομένοις
 καὶ πιστεύουσιν, ὥσπερ τοῖς ἐπιμίκτοις Αἰγυπτίοις τοῖς

2 κατὰ] διὰ C 4 καὶ δικαιοκρισίας] δικαιοκρισίας A; καὶ
 δικαιοσύνης C 10—14 om. καὶ οἷονεῖ—ὀργῆς καὶ B 12 om. τῆς
 κακίας C 14 om. καὶ A 16 γενομένων C 18 om. ὢν C
 20 δυναμένης C 23 τῶν μετὰ] inc. rursus G 25 ὅτε] ὅτι AG
 παρεγένετο G 25, 26 om. πολλῶν—εἰς πτῶσιν C 29 ὥσπερ]
 ὡς παρὰ C

συνελληλυθόσι τῷ λαῷ, ἔλεος ἦν· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι σκλη- ABCG
 ρότητα ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐπιφέρει. καὶ ἐκ τοῦ εὐαγγε-
 λίου δὲ ἔτι παρὰ τὰ εἰρημένα ἔστι τὰ ὅμοια παραθέσθαι,
 περὶ τοῦ καὶ τὸν σωτήρα κακῶν αἷτιον δοκεῖν γεγονέναι
 τισίν· Οὐαί σοι, Χοραζίν· οὐαί σοι, Βηθσαιδά· ὅτι εἰ ἐν 5
 Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἐγένετο τὰ σημεῖα τὰ γενόμενα ἐν ὑμῖν,
 πάσαι ἂν ἐν σάκκῳ καὶ σποδῷ καθήμενοι μετενόησαν.
 πλὴν λέγω ὑμῖν, Τύρῳ καὶ Σιδῶνι ἀνεκτότερον ἔσται ἢ
 ὑμῖν. καὶ σὺ, φησὶν, Καπερναοὺμ· καὶ τὰ ἐξῆς. προ-
 γνώστης γὰρ ὢν ὁ σωτὴρ τῆς ἀπιστίας τῶν ἐν Χοραζίν καὶ 10
 τῶν ἐν Βηθσαιδᾷ καὶ τῶν ἐν Καπερναοὺμ, καὶ ὅτι ἀνεκτό-
 τερον γίνεται γῇ Σοδόμων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως ἢ ἐκείνοις, διὰ
 τί τὰ τεράστια ἐπετέλει ἐν Χοραζίν καὶ ἐν Βηθσαιδᾷ, ὁρῶν 120
 ὅτι διὰ ταῦτα ἀνεκτότερον γίνεται ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως Τυρίοις
 καὶ Σιδωνίοις ἢ τούτοις;

15

καὶ μεθ' ἑτερα·

Ex iv 22 f.

12. Σὺ δὲ ἐρεῖς τῷ Φαραώ· τάδε λέγει κύριος· υἱὸς
 πρωτότοκός μου Ἰσραήλ· εἶπα δέ σοι· ἐξαποστείλον τὸν
 λαόν μου ἵνα μοι λατρεύσῃ· εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστεῖλαι
 αὐτὸν, ὅρα οὖν, ἐγὼ ἀποκτενῶ τὸν υἱόν σου τὸν πρωτότοκον. 20
 λεκτέον οὖν τοῖς φάσκουσι δικαίου ταῦτα εἶναι θεοῦ, καὶ
 ὑπολαμβάνουσι κατὰ τὸ πρόχειρον τῆς λέξεως ἐσκληρύνθαι
 τὴν καρδίαν Φαραώ· πῶς δίκαιος ὁ σκληρύνας τε τὴν
 καρδίαν τοῦ βασιλέως ἵνα μὴ ἐξαποστείλῃ τὸν λαὸν αὐτοῦ,
 καὶ ἀπειλῶν εἰ μὴ ἀπολύσει ἀποκτεῖναι τὸν πρωτότοκον 25
 αὐτοῦ υἱόν; θλιβόμενοι γὰρ πονηρὸν αὐτὸν ὁμολογήσουσιν.
 εἶτα πάλιν ἀπὸ ἐτέρων ἀνατραπήσονται καὶ συναχθήσονται
 εἰς τὸ μὴ τῇ προχείρῳ λέξει δουλεύειν, οὐ δυναμένη κατ'
 αὐτοὺς σῶσαι τὸ δίκαιον τοῦ δημιουργοῦ. ἀπαξ δὲ ἐὰν

5, 10, 13 χωραζίν B; χωραζίν C 5 βιθσαιδά B; βιτσαιδά A
 9 om. καὶ σὺ φ. καπ. C 11, 13 βιθσαιδὰν B; βιτσαιδά A
 11 καπερναοὺμ B 12 γίνετα] ἔσται B 13 τεράστια ἐπετέ-
 λει] σημεῖα ἐπιτελεῖ B 14 om. διὰ ταῦτα G 19 λατρεύσωσιν
 CG 20 γοῖν C 25 εἰ μὴ ἀπολύσει] τῷ μὴ παρ' αὐτὸν τὸ
 ABG

- ABC(G) συναναγκασθῶσι βεβιασμένως ταῦτα ἐξετάζειν, ἀναβή-
 σονται ἐπὶ τὸ μηκέτι κατηγορεῖν τοῦ δημιουργοῦ ἀλλὰ
 φάσκειν αὐτὸν εἶναι ἀγαθόν. πευστέον οὖν τῶν οἰομένων
 νανοηκέναι τό· Ἐσκληήρυνε κύριος τὴν καρδίαν Φαραώ· Ex x 27
- 5 πότερον ἀληθῶς ταῦτα λέγεσθαι πιστεύουσιν ὑπὸ τοῦ θεοῦ
 διὰ Μωσέως ἐνθουσιῶντος ἢ ψευδῶς. εἰ μὲν γὰρ ψευδῶς,
 οὔτε δίκαιος ἔτι κατ' αὐτοὺς ὁ θεὸς οὔτε ἀληθής, καὶ ὅσον
 ἐπὶ τούτοις οὐδὲ θεός· εἰ δ' ἀληθῶς, κατανοείτωσαν εἰ μὴ
 ὡς αὐτεξούσιον αἰτιᾶται λέγων· Εἰ δὲ μὴ βούλει ἐξαποστει- Ex iv 23
- 10 λαι αὐτόν· καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐως τίνος οὐ βούλει ἐντραπήναί Ex x 3
 με; τὸ γάρ· Ἐως τίνος οὐ βούλει ἐντραπήναί με; δυσ-
 πητικῶς λέγεται πρὸς τὸν Φαραῶ, ὡς οὐκ ἐντρεπόμενον οὐ
 παρὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἀλλὰ παρὰ τὸ μὴ βούλεσθαι. καὶ
 τὸ λεγόμενον δὲ ἀνωτέρω παρὰ Μωσέως πρὸς Φαραῶ· Ἰνα Ex ix 29 f.
- 15 γνῶς ὅτι τοῦ κυρίου ἡ γῆ· καὶ σὺ καὶ οἱ θεράποντές σου
 ἐπίσταμαι ὅτι οὐδέποτε πεφόβησθε τὸν κύριον· δηλοῖ ὅτι
 φοβηθήσονται· ὅπερ ἀρμόζει πρὸς τοὺς ἐτεροδόξους περὶ
 τε ἀγαθότητος θεοῦ καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἀπολλυμένην φύσιν.
 καὶ πάλιν ἐκ τοῦ δεγτέρογ τόμογ τῶν εἰς τὸ ἄσμα.
- 20 13. Πρόσχες δὲ καὶ τούτοις εἰς τὸν τόπον, ὅτι ὁ ἥλιος
 λευκὸς καὶ λαμπρὸς ὣν δοκεῖ τὴν αἰτίαν ἔχειν τοῦ μελανοῦν,
 οὐ παρ' ἑαυτόν, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὡς ἀποδεδώκαμεν με-
 λανούμενον. οὕτω δὲ μήποτε καὶ σκληρύνει κύριος τὴν
 καρδίαν Φαραῶ, τῆς αἰτίας τούτου οὔσης περὶ αὐτὸν κατο- cf. Ex i 14
- 25 δυνῶντα τὴν τῶν Ἑβραίων ζωὴν ἐν τοῖς ἔργοις τοῖς σκλη-
 ροῖς, τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθείᾳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις, οὐχὶ
 τοῖς ἐν ὄρεσι καὶ βουνοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐν τοῖς πεδίοις. ὑλικὸς
 γάρ τις ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ κακίας γεγενημένος, καὶ κατὰ
 σάρκα κατὰ πάντα ζῶν, πηλῷ φίλος τυγχάνων βούλεται
- 30 καὶ τοὺς Ἑβραίους πηλοποιεῖν, τὸ ἡγεμονικὸν ἔχων οὐ
- 1 νῦν ἀναγκ. C 3 πιστευτέον B* 4 κύριος]+ὁ θεὸς C
 12 om. ὡς C 14 om. ἀνωτέρω C 19 ἄσμα]+τῶν ἀσμάτων C
 20 Ru. III. 51 om. εἰς τὸν τόπον C 27 ὄρεσιν ἢ B
 28 ἑαυτοῦ] post hoc desinit G

καθαρόν πηλοῦ· ὅπερ, ὡς πηλὸς ὑπὸ ἡλίου σκληρύνεται, ABC
οὕτως ὑπὸ τῶν αὐγῶν τοῦ θεοῦ ἐπισκοπουσῶν τὸν Ἰσραὴλ
ἐσκληρύνθη. ὅτι δὲ τοιαῦτά ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ τὸν τόπον,
καὶ οὐχ ἱστορίαν ψιλὴν πρόκειται ἀναγράφειν τῷ θεράποντι,
δῆλον ἔσται τῷ συνορῶντι ὅτι, ἡνίκα κατεστέναξαν οἱ υἱοὶ 5
cf. Ex ii 23 f. Ἰσραὴλ, οὔτε ἀπὸ τῆς πλινθείας οὔτε ἀπὸ τοῦ πηλοῦ οὔτε
ἀπὸ τῶν ἀχύρων κατεστέναξαν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων· καὶ 52
ἀνέβη αὐτῶν ἡ βοή πρὸς θεὸν οὐκ ἀπὸ πηλοῦ, ἀλλὰ πάλιν
ἀπὸ τῶν ἔργων. διὸ καὶ εἰσήκουσεν ὁ θεὸς τῶν στεναγμῶν
αὐτῶν· οὐκ εἰσακούων στεναγμοῦ τῶν οὐκ ἀπὸ ἔργων 10
βοώντων πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀπὸ πηλοῦ καὶ τῶν γηϊνῶν
πράξεων.

2 τὸν] τῷ AC
στεναγμῶν] κύριος τὸν στεναγμὸν A

4 om. τῷ θεράποντι C

9 ὁ θεὸς τῶν

INDEX LOCORVM.

Pages marked with an asterisk contain an allusion only. The references to the Psalms follow the LXX numbering.

GENESIS

i	5	24*
	14	187, 189, 204
	16, 17, 18	67, 68*
	26	136*
ii	8, 9	24*
	16, 17	52, 53
iii	8	24*
iv	16	24*
xi	12	182
	2	183
	3	184
	4	184*
	6-9	183
xvi	<i>passim</i>	16*
xvii	14	25
xix	11	108*
	30, 31, 32	16*
xxii	17	33*
xxv	9, 10	27*
xxix	21, 22, 23	16*
xxx	<i>passim</i>	16*
xlvi	22	27*
xlix	10	9*, 10, 187*

EXODUS

i	14	255*
ii	23, 24	256*
iv	11	198
	21	157
	22, 23	254
	23	159*, 244*, 255
vii	3	157, 242, 247
	5	244*, 249
	11	112*
	14	165*

R.

viii	28	161*
ix	16	209*
	17	159*
	29, 30	255
x	3	255
	27	242, 245, 251, 255
xi	2	65*
xii	12	159*
	35, 36	65*
	38	247
xv	26	233
xvi	29	25
xix	19	175
xx	5	15
	12	27
	13, 14, 15	27
xxiv	2	147
xxv	40	20*
xxv, xxvi, xxvii,	<i>passim</i>	16*
xxvii	16	65*
xxviii	32	36
xxxii	32	47
xxxiv	20	34

LEVITICUS

viii	8	49*
x		145*
xi	14	25*
xix	26	146
xxvi	3, 4, 5	234
	16	234

NUMBERS

xxiii	23	146
-------	----	-----

DEUTERONOMY

viii	2, 3	251
xiv	5, 12	25*
xv	6	237*
xviii	12	146*
	14, 15	146
xxv	4	19*
xxvii	26	54*
xxviii	1—5	234
	16—18	235
	58, 59, 60	233
	61	234
xxx	19	155
xxxii	8	182
	9	182, 185*
	21	10
	24	234*

JOSHUA

xxiv	32	27*
------	----	-----

1 SAMUEL

xv	11, 17, 35	15*
xvi	14	15, 50*

1 KINGS

ii	6	249
iv	29, 30, 31	110
	32, 33	44*
x	1, 2, 3	110
xi	14, 15, 16	66*
xii	28, 29	66
	32	191
xiii	1, 2, 3, 5	191
xvii	8, 9	236*
xix	18	21*

2 KINGS

iv	8, 9, 10	236*
xiv	14	236*

2 CHRONICLES

i	10	110*
---	----	------

JOB

ii	10	241
iii	8	11*
xl	3	237, 252

PSALMS

ii	8	186
iv	7	75, 231, 232, 241
vi	2	250
ix	14, 15	84*
xi	7	39
xiv	5	237
xviii	5	104*
xxvi	1	75
xxxii	10	248
xxxiii	20	237
xxxiv	19	55*
xxxv	10	75
xxxvii	2	250
xxxix	8	46
xliv	1, 2, 3	11
	4, 5	80
xlvi	13, 21	141*
l	8	110
lvii	4	226
	4, 5	226
lxvii	12	72, 104
	13	104
lxviii	29	46
lxxi	7	49*
	7, 8	11
lxxx	14, 15	155
lxxxviii	31—34	248
cii	1	62
ciii	14, 15	127
cvi	20	106
cvi	1	51, 199
	2	199
	8	51
	12	196
	16	196, 200
	17	196
cxviii	105	75
cxvii	1	170, 239
cxlvii	4	104

PROVERBS

i	24	44
iii	12	248
iv	23	147
viii	5	118
	8	49*
ix	4, 5, 6, 16	118
x	19	44 <i>bis</i>
xiii	8	238
xxii	20, 21	17
xxx	24, 25, 26	137

JEREMIAH

ix	2	236*
x	2	204
xv	14	15
xvii	21	26*
	27	241*
xx	7	162
xxvi	3	197
xxxviii	6	236*
xliv	22	58

ECCLESIASTES

v	1	33
xii	11	49*
	12	43 <i>bis</i> , 44

ISAIAH

i	6	238
vii	14	11*
	15	14*
viii	8, 9	11
	14	34*, 58*
ix	2	75*
xi	6, 7	14*
xiv	12	31*, 240*
xx	3	236*
xxii	22	47
xxviii	11, 12	55*
	16	34*, 58*
xxix	11, 12	37, 47*
xxxiv	4	204
xl	1	192
	2, 3	32*, 192
	4	192
	7	15
	13	14*
xlvi	13	207
liii	1	80
	2	80, 81, 83*
	3	80, 83*
lx	1	75
lxi	1	14*
lxiii	17	162 <i>bis</i>
	18	162

EZEKIEL

ii	10	47*
vii	27 <i>et passim</i>	248
xi	10, 20	157
xviii	8	237*
xxiv	13	248*
xxviii	3	111
	15	240*
xxix	11, 12	31*
xxxiv	17, 18	60
	19	60, 61

DANIEL

i	20	111*
ii	37, 38, 39	192*
vii	10	46
viii	5, 6, 7	192
	8, 9	193
ix	24	11*

HOSEA

iii	4	9, 10*
iv	14	246, 248*
x	12	75
xii	4	52, 53
xiv	9	111

AMOS

iii	6	15
-----	---	----

MICAH

i	12	15, 241
v	2	11*
vi	8	155

ZECHARIAH

ix	10	14*
----	----	-----

TOBIT

xii	7	183
-----	---	-----

WISDOM

i	4	183
vii	16	165
x	5	183
xvii	1	35*

ECCLESIASTICUS

xxxix	17, 21	127
-------	--------	-----

SUSANNA

42	162*, 168, 191, 228*
43	191

2 MACCABEES

vi	12—16	249
----	-------	-----

S. MATTHEW

i	1	84
	23	11
ii	6	11
iii	4	236*
iv	8	24*
	16	75

iv	19	104
	23, 24	235*
v	5	89
	8	75
	9	49, 89
	14	33*, 75*
	18	39, 58*
	22	27, 155
	28	26*, 109, 156
	29	26*
	34	27
	39	26*, 155
	40	79
vii	6	183*
	7	67
	8	247*
	22, 23	9
	24, 26	156
ix	29	63*
	35	235*
	37, 38	105
x	18	9
	23	107
xi	21	169*
	25	163*
xii	36	58
xiii	5, 6	164*
	44	32
xv	24	30, 32*
xvi	18	84
xvii	1	80*, 83*, 84*, 85*
		<i>bis</i>
	2	80*
	6	82*
xxiii	14	38*
	34	111
xxv	4	76*
	21, 23	230, 232
	26, 27	230
	34, 35, 41	156, 230
	42	230
xxvi	23	201

S. MARK

iii	17	84*
iv	11	111, 166, 168* <i>bis</i>
	12	157, 166, 167 <i>bis</i>
	34	111
xiii	9	9*

S. LUKE

i	2	39*
ii	34	253*
v	8	105
vi	29	79
	45	232
viii	10	157*
ix	30, 31	81*
x	4	26
	13, 14, 15	254
	19	11*
xi	9	67
	52	17, 38
xii	49	250
xiii	26	9*
xiv	11	163*
xxi	20	193

S. JOHN

i	1	35*, 45*, 85*
	2	35*
	4, 9	75
	14	85* <i>bis</i>
	16	34*
	18	57*
	24	85
	29	69
ii	6	19*
	25	201
iv	35	56
v	39	28, 45
viii	40	107
ix	39	56, 253
x	3	67
xi	52	32*
xii	31	145*
xiii	25	85*
xiv	6	107
xv	25	55
xvi	25	138
xvii	11, 21	54*
xxi	25	85

ACTS

i	16	51
v	4	250*
vii	22	112
xiii	10, 11	250
xx	7, 8	44*

ROMANS

i	1	226, 230
	14	42*, 118*
	18	73
	19	73 <i>bis</i> , 113
	20	36*, 73, 113
	21	73, 113
	22, 23	73, 120
	24	186*
	25	74*
	26, 28	186*
ii	4, 5	156, 161, 252
	6	156, 253
	7, 8, 9	156
	14, 15	56
	16	47
	28	29, 35*
	29	19*, 29, 35*
iii	21	56*, 57
	29	88*
v	3	231*, 236*
	4	231*
	13	56
vii	7	54, 56
	14	55
viii	14	147*
	28	227, 229 <i>bis</i> , 237*
	29	227 <i>bis</i> , 228*, 229
	30	227
ix	6	29, 33*
	8	29, 30
	16	157, 170 <i>bis</i> , 171, 240*
	17	209
	18	158 <i>bis</i> , 160*, 165, 173, 242*, 244
	19	158, 173, 175, 244
	20	158, 173, 175, 176
	21	158, 173, 177
	22	253
	33	34 <i>bis</i> , 58 <i>bis</i>
xi	4	21
xii	5	53*, 54*
xvi	25, 26	14*, 35*

I CORINTHIANS

i	11	84*, 102
	23	103
	24	103, 108*
	26	10, 42*, 78*, 113
	27	10, 42*, 74*, 113, 119

i	28	10, 74*, 113
	29	74*, 113, 163*
ii	4	13*, 41*, 42*, 71, 72*, 103*, 104
	5	13*, 42*, 71, 78*, 103*, 104
	6	14*, 18, 112*, 186*
	7	14*, 18, 20*, 35*, 86
	8	20*, 35*
	12	17
	13	17, 38
	16	17
iii	2, 3	117
	6, 7	171
	18, 19	102
iv	12, 13	89
v	5	251
vii	18	26
ix	9, 10	19
	16, 27	230
x	4, 11	20
	17	53
	18	29
xi	19	87
xii	8, 9, 10	111*
xiv	14	63
	21	55

2 CORINTHIANS

i	12	78*
iii	6	42*, 48*
	16	12*
iv	4	145*
	6	75, 147*
	7	13*, 41
	8, 9	236*
v	10	174
	19	69
vi	9, 10	236*
xi	2	53
	6	41*
	23	230
	24, 25	231
xii	2, 3	85*
	4	85*, 208

GALATIANS

i	4	186*
	15	226, 230

i	16	226
iii	10	54
	19, 24, 25,	
	26	55
	28	53
iv	21, 22, 23	20, 55
	26, 27	30
v	8	158*

EPHESIANS

iv	5, 6	53*
	25	54*
vi	2, 3	27*

PHILIPPIANS

ii	7	85*
	13	158*, 172*
iii	14	171*

COLOSSIANS

i	15	228*
ii	3	32*, 41*
	16, 17	20

1 THESSALONIANS

v	14	27
---	----	----

1 TIMOTHY

i	15	105
	20	251*
iii	2	113*
iv	10	114*

2 TIMOTHY

i	3	88
	10	14*, 35*
	16, 17, 18	174
ii	20, 21	174
	21	176 bis
iii	16	63*

TITUS

i	9	113*
iii	3, 4, 5, 6	106
	10, 11	89

HEBREWS

i	14	210*
ii	4	12*
iii	14	67
v	12, 13, 14	118
vi	1	14*
	7, 8	160
viii	5	19*, 20, 21, 36*
x	1	12*, 18*, 19*
xi	12	33*
xii	22, 23	30

I PETER

ii	7	34*, 58*
----	---	----------

I JOHN

ii	2	114*
v	19	69

REVELATION

iii	7	37, 46, 47*
	8	37
v	1, 2, 3	37, 46*
x	10	47*

HOM IL	ii	308 ff.	142
		309	144
		400	142
	xii	200 ff.	143
OD	iv	685	146*
	ix	109	128*
	xv	526	144*
	xvii	541 ff.	146*
	xx	116, 119	146*
		120	146

HESIOD FRAG 130

EUR PHOEN 18 ff. 200

PLAT CRITO	49 B	76
PHAEDO	118 A	74*
REP	i 327 A	73*
PHILEB	12 B, C	92, 95*
EP	vii 341 C, D	73 ^{bis} , 75*

TEST ASER 7 204, 208 *bis*

EP BARN v 9 105

HERM VIS ii 4 18
xi 54

INDEX NOMINVM PROPRIORVM.

Names of frequent recurrence and Scripture names as a rule are not included.

ἸΑβραάμ, πατὴρ ἐκλεκτὸς τῆς ἡχοῦς 94

ἸΑδερ ὁ Ἰδυμαῖος 66

ἸΑδωναῖ 90 f., 94

ἸΑδωναῖος 89, 93 f.

ἸΑθηνᾶ 91, 146, 182

ἸΑθῆναι 108 f.

ἸΑθηναῖοι 108 f.

ἸΑιδος κυνέη 108

ἸΑθιοπες 32, 205

ἸΑινελας 82

ἸΑκύλας, ἐρμηνευτής 55, 68

ἸΑλέξανδρος 192

ἸΑμάζονες 205

ἸΑμβρόσιος 70

ἸΑμοῦν 93, 95

ἸΑντίνοος 121

ἸΑπόλλων 95, 144

ἸΑραβία 205

ἸΑράβιον ζῶον, ὁ φοινῖξ 150

ἸΑρης 82

ἸΑριστοτέλης 88, 90, 93, 108

ἸΑρτεμης 74, 91, 95, 180

ἸΑσκάλαφος 82

ἸΑσκραῖος ποιητής, ὁ 130

ἸΑσσύριοι 185

ἸΑττική 182

ἸΑφροδίτη 82

ἸΑχιλλεύς 82

Βαβυλῶν 31, 111, 191

Βαβυλώνιοι 31, 185, 192

Βαιθήλ 66

Βαρνάβα ἐπιστολή 105

Βηθλεέμ 193

Βράχμαναι 90

Γαβριήλ 92

Γνωστικοί 88

Γραπτή 18

Γρηγόριος 64

Δάν 66

Δαρείος 192

Δευκαλίων 99

Δοσίθεος ὁ Σαμαρεὺς 25

Ἐβιωναῖοι 30

Ἐβραῖος, ὁ 38, 249

Ἐκάτη 96

Ἐπικούρειος 88, 98, 100, 102, 115, 126

Ἐπίκουρος 90, 98, 101

Ἐρμᾶς 18

Ἐρμῆς 91

Ἐσδρας 192

Ἐτεοκλής 82

Εἴδα, εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναγομένη 30

Ζάλευκος 119

Ζάμολξις 119

Ζεύς 82, 90 f., 92 ff., 179

Ζήνων 119

Ἡρα 91

Ἰακώβ, ὁ πτερνιστής 94

Ἰάλμενος 82

Ἰδυμαῖοι 176

Ἰλιακὸς πόλεμος 82

Ἰλιον 82

Ἰνδοί 24, 90, 101

Ἰοκάστη 82, 200

Ἰούδας *Isariotes* 190, 193, 195 f., 199

Ἰσαάκ, ὁ γέλως 94

Ἰσμαηλῖται 205

Καῖανοι 88

- Κλήμης 18
 Κρίτων 76, 79
 Κρόνος 91
 Κυνικοί 116
 Κύρος 191 f.

 Δάϊος 199 f.
 Δίβυες 180
 Δύκουργος 119

 Μακεδόνες 192
 Μαρκίων 47
 Μίθραι 96
 Μιχαήλ 92

 Ναβουχοδονόσορ 31, 192
 Ναζαρά 193

 Ξενοκράτης 106

 Ὀδυσσεύς 146
 Οἰδίπους 82, 200
 Ὀλύμπιος 144
 Ὅμηρος 142, 146
 Οὐαλεντίνος 88
 Οὐρίας 35
 Οὐριήλ 208
 Ὀφριανός 88

 Παππαῖος 93, 95
 Παρθυαῖοι 24
 Πειραιεύς 73
 Περιπατητικός 98, 101 f.
 Πέρσαι 24, 90 f., 101, 179, 191
 Περσαῖος 119
 Περσεφόνη 91
 Πηλεὺς 82
 Πηνελόπη 146
 Πλάτων 70 ff., 75 f., 78 f., 88, 92, 95,
 99 ff., 141, 148 f.
 Πλατωνίζειν 134
 Πλατωνικός 98, 102
 Πολέμων 106
 Πολυνείκης 82

 Ποσειδῶν 91
 Πρώταρχος 92, 95
 Πτολεμαῖος Λαγῶς 192
 Πυθαγόρας 119, 141, 148
 Πυθαγόρειοι 117

 Ῥαφαήλ 92
 Ῥέα 91
 Ῥωμαῖοι 64, 93, 192

 Σαβάδιοι 96
 Σαβαώθ 90 f., 93 ff.
 Σάϊς 182
 Σαμαναῖοι 90
 Σαρπηδῶν 82
 Σενναάρ 183 f.
 Σιδῶν 31
 Σιδώνιοι 31
 Σκύθαι 24, 32, 93, 95
 Σόλων 119
 Στοά, ἡ 90, 126
 Στωικός 98, 101 f.
 Σύροι 78, 101
 Σφίγξ 82
 Σωκράτης 76, 88, 93, 106, 109, 141, 148

 Ταῦροι 180
 Τρώες 82
 Τύριοι 31, 169
 Τύρος 31, 111

 Φαέθων 99
 Φαίδων 106
 Φαραῶ, ἡ σκληρυνσις τοῦ 157 ff., 209,
 242 ff.; ὁ καταποντισμὸς τοῦ Φ. 165,
 247 f.
 Φερεκύδης 141, 148
 Φίληβος 92, 95

 Χαλδαῖοι 207
 Χάλκισ 108
 Χρύσιππος 106

 Ὠριγένης 64

INDEX VERBORVM.

ἀβασανίστως 245, 8
 ἄβροδίατος 77, 14
 ἀγέννητος 130, 12; 209, 1; ἀγέννητος 15,
 20
 ἀγεννώς 74, 9
 ἀγοράνομος 126, 15
 ἀγχίνοια 125, 22
 ἀγχόνῃ τὸν βίον ἐξελεῖν 180, 1
 ἀγωγή 103, 24; 108, 4; 116, 26, 30;
 119, 25; 165, 9
 ἀγωγός 122, 25; τὸ ἀγωγόν 23, 4
 ἀδιαφορεῖν 92, 27
 ἀδιστάκτως 232, 10
 ἀδοξία 232, 32
 ἀετίτης λίθος 137, 14
 ἀθεεῖ 72, 13; 97, 23 ff.; 131, 14
 ἀθλεῖν 197, 30
 ἄθλον 238, 1
 ἄθροισμα, τὸ τῶν χριστιανῶν 120, 22
 αἰθέριος ποιότης 124, 13
 αἰνίσσεσθαι 19, 8; 60, 19; 65, 3; 66,
 3, 24; 78, 8; 113, 10; 178, 10
 αἰπύλιον 129, 21
 αἰσθητήριον 34, 10
 αἰφνίδιος θάνατος 250, 22
 ἀκανθοφορεῖν 160, 22
 ἀκαριαῖον 206, 20
 ἀκαταλήπτως 208, 6
 ἀκέντρος, τοῖς μὴ ἀ. 29, 25
 ἀκέραιος 26, 12; 235, 28
 ἀκηδὴν 63, 17
 ἀκινήτειν 25, 25
 ἀκλινής 67, 8
 ἀκολασταίνειν 116, 30
 ἀκολαστεῖν 196, 29
 ἀκουστικόν, τὸ, 235, 13
 ἀκριβοῦν 24, 31
 ἀκρωτηριάζεσθαι 205, 7

ἀκτῆμων 202, 27; ὁ ἀκτῆμονέστατος
 (Ἥλιος) 236, 4
 ἀλαζονεύεσθαι 125, 15
 ἀλαζονικώτατα 101, 1
 ἀλλαγαί, τροπῶν 208, 12
 ἀλληγορεῖν 34, 22; 138, 18
 ἀλληγορία 34, 30; 100, 27; 236, 20
 ἀλλοιωτός 81, 28
 ἀλλόκοτος 88, 28
 ἀμαυροῦσθαι 207, 12, 14
 ἀμαύρωσις 207, 15
 ἀμβλύνει 238, 14
 ἀμυλλᾶσθαι 182, 13
 ἀμνηστία 186, 9
 ἄμορφος 81, 7
 ἀμπίσκεσθαι 124, 8
 ἀμυντικός 167, 18
 ἀμφιβολία 69, 5, 29
 ἀναβαίνειν *μεταρῆ*. 18, 2; 36, 21 (ἐπὶ τὸ
 πν.); 71, 16; 83, 26; 113, 10; 122,
 4; 128, 18; 145, 3; 181, 27; 255, 1
 ἀνάγειν ἐπὶ 30, 5; 31, 5; εἰς 19, 20;
 30, 10
 ἀναγκαστικώτερος 189, 14
 ἀναγωγή 236, 19; 241, 27; χωρὶς πάσης
 ἀ. 27, 20; μυστική 29, 20; ἀ. ἔχειν
 29, 29; 30, 12
 ἀνάδοσις τῆς τροφῆς 63, 32
 ἀναδύειν 163, 30
 ἀνακείσθαι, θεῶ 127, 15; *ν.* ἀνατιθέναι
 ἀνάκρασις 124, 3
 ἀνακρούειν 154, 12
 ἀναλαμβάνειν ἄνθρωπον 21, 30; γένεσιν
 188, 11; ἐλεύθερον φρόνημα 118, 23;
 ἔργον 42, 24; ἔξιν ἀ. 84, 9; ἐπιστή-
 μην 204, 18; τὸ ζῆν 24, 8; μαθήματα
 154, 8; μωρίαν 102, 18; ποιότητα 124,
 11; σοφίαν 110, 15; τὸ σύμβολον 116,

22; φίλτρον φυσικόν 123, 20; χαρακ-
τήρα 134, 28; ψυχὴν ἀνθρωπίνην 228,
3; ἀναλαμβάνεσθαι 22, 2
ἀναλογίαν 79, 8
ἀνάλογος 122, 25; τὸ ἀ. 68, 6; 181, 16;
209, 27; ἀνάλογον ἀνυ. 72, 23; 88,
26; 94, 29
ἀναποδείκτως 100, 6
ἀναπτύσσειν 152, 11
ἀναρτᾶν *c. acc. et gen.* 97, 27
ἀνάστημα παριστᾶσαι 29, 19
ἀναστοιχειούσθαι 164, 6
ἀνατιθέναι 148, 18; θεῶ 40, 4; *v.* ἀνα-
κεῖσθαι
ἀνατομαί 59, 16
ἀνατομεύς 59, 21
ἀνατρέπεσθαι 254, 27
ἀνατροπή 98, 11
ἀναφέρειν 26, 19, 21; 46, 10; 56, 23; 81,
5, 12; 83, 22; 90, 27; 94, 2; 100,
17; 121, 14; 132, 17; 171, 15; 172,
6; 176, 30; 177, 3; 240, 12; 243,
13
ἀναχωρεῖν: ἀνακεχωρηκυῖα ἐκδοχή 46,
22; θεραπεία 100, 12
ἀνδραγάθημα 163, 5; 171, 14; 239, 1,
4
ἀνειδωλοποιεῖν 15, 23
ἀνεξαπότητος 82, 23
ἀνεξίκακος 78, 15 ff.
ἀνεπαισθήτως 63, 28
ἀνεπιδεκτός 158, 20
ἀνεπνοητός 128, 5
ἀνέρχεσθαι *μετὰ* 175, 10
ἀνεις 247, 4
ἀνηνύτως 171, 6
ἀνθρωπικώτατον ἀνυ. 98, 18
ἀνθυποφέρειν, τινὶ πρὸς 164, 31; πρὸς
228, 14; ἐαυτῷ 128, 27; 173, 18
ἀνθυποφορά 54, 24
ἀνιέναι 197, 29
ἀνταποδοτικός 167, 18
ἀντιβλέπεω 153, 29; 154, 5; τῇ ἀληθ-
τητι 76, 18
ἀντιλαμβάνεσθαι 239, 28
ἀντιμεσουράνημα 202, 19
ἀντιπαλαίειν 198, 1
ἀντιπαραβάλλειν 44, 12; 48, 18; 201, 3
ἀντιπαρατίθηναι 48, 11
ἀντιπελαργεῖν 149, 24
ἀντιπράττειν 244, 4

ἀντιτείνειν πρὸς 197, 23
ἀντίτυπος πρὸς τὴν ἀλήθειαν 165, 30
ἀνυπόδετος 236, 9
ἀνυσίμως 72, 14
ἀξίωμα, τῆς ἀρετῆς 239, 2; τῶν καλῶν
168, 30; τοῦ λέγοντος 247, 13
ἀορίστως ὁμολογεῖν 92, 13
ἀπαγορευτικός 55, 3, 32
ἀπαλείφω 46, 27
ἀπαλλαγὴ, ἡ ἐντεῦθεν 249, 30
ἀπαλλάσσειν τοῦ σώματος 250, 23
ἀπαλότης 244, 17 f.
ἀπαντᾶν 83, 14; 99, 6, 9; 229, 28
ἀπαραχαράκτως 48, 16
ἀπαρτίξεν 204, 5; 239, 30
ἀπεκτιθέναι 134, 14
ἀπελπίζειν 34, 13; 58, 10
ἀπεμφαίνειν 61, 12; 149, 3; 246, 10
ἀπεμφαινόντως 246, 1
ἀπέμφασις 61, 12
ἀπεραντολογία 26, 4
ἀπερικάθατος 174, 31; 175, 5
ἀπερικέπτως 35, 12
ἀπεχθάνεσθαι 73, 3; 118, 17
ἀπλανεῖς 193, 24; 206, 9
ἀπλούστερος 17, 32; 19, 19; 44, 24; 77,
1; 114, 20; 117, 27; 133, 21; 138,
17; 182, 1; 227, 3
ἀπὸ: οἱ ἀπὸ 35, 27; 66, 20; 72, 17;
126, 3; οἱ ἀ. τῶν αἵρέσεων 15, 4; οἱ
ἀ. τῆς ἐκκλησίας 15, 24
ἀπογνώσκω 207, 18
ἀπογράφεσθαι 17, 30; 160, 3
ἀποδεικτικοὶ λόγοι 99, 26
ἀποδεικτικῶς 140, 7, 9
ἀποδεῖν 84, 14
ἀποδέχεσθαι 116, 28; 133, 10; 172, 15;
19; 174, 12; 232, 9; 247, 14; τινὰ
τινος 93, 2; τινὰ ἐνεκὲν τινος 77, 22;
τινα ἐπὶ τινι 132, 19; τί τινος 106, 7
ἀποδημεῖν 99, 23; 108, 8
ἀποδιδόναι: εἰς τὸ ῥητόν 231, 13, 15;
ὥς (*vcl* θ) ἀποδεδώκαμεν 66, 31; 83,
24; 255, 22
ἀποδοκιμάζειν 60, 23; 61, 1; 140, 7;
153, 10
ἀποδοχή 72, 23
ἀποκατάσταναι 34, 25
ἀποκατάστασις, τῆς ὁράσεως 166, 25; ἡ
ἐπὶ τὸν λιμένα 172, 3; τῆς ὁψews αὐ-
τοῦ 251, 4

- ἀποκλήρωσις: τίς ἡ ἀ. 91, 25; κατὰ ἀ. 242, 19
 ἀποκληρωτικόν, τό 143, 27
 ἀποκληρωτικῶς 98, 6; 179, 16; 210, 11, 14
 ἀποκρίνειν 61, 27 f.
 ἀπολελούμενον τοῦ παντός 198, 24
 ἀπολελυμένως 102, 14
 ἀπολιθοῦσθαι 164, 18
 ἀποπίπτειν 245, 22
 ἀποπτωτικός 207, 22
 ἀπορρήγνυναι, φωνάς 90, 13
 ἀπόστημα 247, 5, 10
 ἀποστρέφειν 246, 14
 ἀποσχίζεσθαι ἀπό θεοῦ 53, 24
 ἀπότηξις 202, 22
 ἀποτεταγμένως 137, 21, 24
 ἀποτινύειν χάριτας 149, 30
 ἀποτολμᾶν 101, 1
 ἀποτρέπεσθαι 148, 3
 ἀποτρεπτικός 110, 1
 ἀποτυφλοῦν 198, 10
 ἀπόφασις 189, 13
 ἀποφύγεσθαι, δόξαν εὐηθείας 239, 10
 ἀποφουτῶν c. gen. 88, 6, 11
 ἀπροαίρετος 231, 25; 232, 4 ff.; 239, 15 ff.; 240, 2, 8
 ἀπρόπτωτος 16, 26
 ἀπροσεκτεῖν 238, 8
 ἀργὸς λόγος 199, 17; 200, 23
 ἀρέσκειν μεταρῆ. 88, 29; 102, 23
 ἀρεσκόντως 103, 21
 ἀρμόδιος 245, 28
 ἀρμοδίως, πᾶν 162, 5
 ἀρπακτικώτερος 144, 14
 ἀρτᾶσθαι, πίστεως 99, 4
 ἀρχῆθεν 123, 5, 31; 174, 21; 175, 2
 ἀρχιχιλιάρχος 208, 19
 ἀσκεῖν 64, 16; 73, 9; 95, 22; 98, 16; 110, 2; 111, 13; 154, 8
 ἀσκησις 64, 14; 79, 9; 198, 8; 241, 5
 ἀστεροσκοπική, ἡ 205, 20
 ἀσυναίσθητος 41, 18
 ἀσυνήθης 78, 13
 ἀσύστατος 90, 21
 ἀσχημοσύνη 135, 24
 ἀσχολεῖσθαι 41, 19
 ἀσώματος 112, 30
 ἄτονος 63, 19; 92, 14
 αὐγαί 256, 2
 αὐλός 184, 14
 αὐτεξούσιον, τό 152, 9, 11; 154, 19 f.; 157, 4, 11; 158, 19; 177, 17
 αὐτεξούσιος 72, 23; 157, 16, 18; 158, 12; 167, 8; 172, 27, 31; 173, 17, 29; 229, 29; 255, 9
 αὐτοαλήθεια 124, 1
 αὐτοκνητός 152, 22
 αὐτολόγος 124, 1
 αὐτόπτης 189, 29
 αὐτοσοφία 124, 1
 αὐτοτελὴς αἰτία 154, 3
 ἀφελής 122, 30
 ἀφιστάνειν 75, 25; ἀφίστασθαι, τοῦ δημιουργοῦ 15, 19; τῆς θεότητος 40, 15; νόμων 179, 3; τοῦ c. *in* f. 243, 24
 ἀφορμή 153, 12, 25; ἀ. διδόναι 20, 9; παρέχειν 17, 10; 80, 5; ἔχειν 128, 24; λαμβάνειν 38, 22; ἀ. φυσικαί 151, 12
 ἀχθοφόρος 129, 22
 ἀψίδες τοῦ οὐρανοῦ 100, 21; 134, 23
 βαρβαρίζειν 78, 23
 βασιλίσκος 39, 31
 βελτιοῦν 97, 27; 114, 17; 166, 16
 βελτίωσις 71, 26; 78, 24
 βλαῖος, διγγήσις 162, 12; τὸ λεγόμενον 248, 2
 βιωφελέστερον 79, 13
 βοήθημα, λατρικόν 238, 23
 βοτανικός 59, 7, 20
 βουκόλιον 129, 20
 βραχυλογία 110, 13
 γαμετή 204, 25
 γαργαλισμός 154, 4, 8
 γενεαλογεῖσθαι 84, 27
 γενεθλιαλογία 206, 2
 γενεθλιαλογική, ἡ 205, 21
 γενεσιουργός 40, 17
 γένεσις 188, 11; 202, 24; 203, 15, 18; 204, 21 ff.; 205, 1; 206, 26; γενέσεις 204, 16; 205, 3
 γενητός: πᾶν γ. 100, 1
 γενικόν, τό 173, 11
 γεννάδας, ὁ 131, 17
 γεννητικός 124, 29
 γήνιος 256, 11
 γιγάντιοι 144, 7
 γλαφυρός: τὸ τῆς ἱστορίας γ. 22, 31
 γλίσχος 241, 22

γνήσιος, μαθητής 11, 30; 102, 27 (Παῦ-
λος)
γνώριμος *discipulus* 109, 1
γυμνάσιον, εἰς 129, 23; γ. ἕνεκα 127, 24
γυμνάζεσθαι *med.* 87, 28
γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἴστασθαι πρὸς 160, 3

δανειστής 237, 23
δεισιδαιμονεῖν 181, 7
δεισιδαιμονία 102, 21; 181, 10
διαβαίνειν, καὶ ἐπὶ 235, 20
διαγωγή 74, 3
διαδοχή: ἡ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ 88, 29
διάδοχοι Ἀλεξάνδρου 192, 24
διάθεσις 104, 26; 246, 21; 251, 24
διακείσθαι περὶ 28, 17; 160, 6
διάκενος 104, 27
διαλαμβάνειν 7, 14; 8, 1; 93, 18; 152,
10; 187, 15; 194, 5
διάλειμμα 185, 18
διαλεκτικός, ὡς 124, 15; οἱ δ. 199, 17;
Ἑλληνικῇ δ. 72, 2
διαλύεσθαι *med.* 239, 20
διανέμησις 182, 10, 21, 29
διανοητικόν, τὸ 29, 4
διαρθεῖσθαι 180, 24
διασημαίνειν 72, 27
διάσημος 87, 4
διδόσθημα 136, 5
διαστολή 69, 6, 29; 195, 23
διασύρειν 102, 19
διατάττεσθαι 205, 25 (*υ.λ. διαττ-*)
διαφωνία 242, 16
διέξοδον περιέχειν 45, 9
δικαίωσις 250, 23
διοιδεῖν 247, 4
διοίδησις 246, 28
διολκὴν ἔχειν 87, 2
διορατικός 144, 11; 235, 12
διορθοῦσθαι 176, 13
διόρθωσις 52, 9; 246, 8; 248, 19
διστάζειν 9, 3; 21, 3; 24, 13
δογματίζειν 187, 25; 188, 6; 189, 3;
245, 11
δυσασπόμενος 40, 8
δυσγένεια 232, 32
δυσγεωργητότερος 184, 30
δυσεξαρμήματος 235, 5
δυσπαραδέκτως 68, 30
δυσπειθής 162, 11; τὸ δ. 248, 6; δυσ-
πειθῶς ἔχειν 248, 1

δυσωπεῖν 54, 25; 141, 23; 149, 29;
159, 1; 235, 14, 25; 241, 32
δυσωπία 132, 22
δωδεκατημόριον 206, 4 ff.; 207, 2 ff.

ἐβίων, ὁ πτωχός 30, 20
ἐγγυμνάζεσθαι *med.* 87, 31
ἐγκαταλείπειν 163, 18 *bis*; 185, 16;
246, 14
ἐγκατατάσσω 23, 2
ἐγκαταχωρίζεσθαι 229, 7
ἐγκείσθαι: διὰ τὰ ἐγκείμενα 119, 4; *υ.*
ἐκκείσθαι
ἐγκρίνειν 60, 22; 61, 1, 28
ἐγκύκλια, τὰ 79, 16; μαθήματα 64, 23
ἐγκώμιον 110, 14; 133, 16; 135, 4
ἐγχευεῖν 108, 6
εἰδικόν, τὸ 173, 9
εἰκτικός 165, 29
εἰκὼν εἰκότος τοῦ θεοῦ 228, 5 f.
εἰλικρινής 76, 1
εἰμαρμένη 155, 14; 187, 17; 189, 25
εἰρμός 22, 25; 23, 8; 28, 12; συνυφής
εἰ. 90, 29; εἰ. τῶν ἐσομένων 227, 24;
229, 19
εἰσαγεῖν, τινὰ (*in disciplinam*) 71, 16;
116, 20; 117, 9; 118, 4; 128, 17;
introducere (*e.g.* πρόνοιαν 102, 21;
131, 18) 90, 11; 130, 27; 158, 19;
176, 3; 182, 11; τὸν λατρὸν εἰ. 200,
27 ff.; 201, 2, 13
εἰσαγωγή 41, 1, 4; 79, 2
εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ βούλημα 120, 27; εἰς
τὸν νοῦν κ.τ.λ. 101, 7; *cf.* εἰσόδος
83, 2
εἰσηγεῖσθαι, αἰρέσεις 98, 26
εἰσηγητής 7, 18
ἐκβράσματα 247, 25
ἐκδέχεσθαι 85, 4; 94, 21; 174, 2; 243,
12
ἐκδοχή 18, 1; 19, 17; 46, 21; 55, 28;
69, 29; 233, 13; 237, 22
ἐκκείσθαι 207, 19; *υ.λ.* ἐγκ- 178, 12;
209, 17
ἐκκλησιαστικός: κήρυγμα ἐ. 152, 4
ἐκκλίνειν 42, 27; 97, 29; 108, 4; 153,
14; 233, 10
ἐκκρούεσθαι 155, 3
ἐκλαμβάνειν 15, 31; 17, 24; 23, 19;
26, 32; 30, 18; 31, 10, 24; 32, 2;
40, 3; 43, 26; 46, 6; 47, 3; 50, 22;

- 69, 25; 172, 12, 22; 193, 28; 208, 1; 238, 23; τὴν ὥραν 206, 28
 ἐκλυσίς 197, 24
 ἐκπεριέρχεσθαι 72, 21
 ἐκπτώσις *angelorum* 22, 1
 ἐκπύρωσις 99, 27, 29; 100, 9
 ἐκτίθεσθαι: ὡς ἐκτίθεται καὶ ἀγεννές 80, 10
 ἐκτιναγμός ὀδόντων 184, 10
 ἐκφέρεισθαι φωνήν 90, 30
 ἐκφυσις τῶν ἀποτιθεμένων καρπῶν 134, 13
 ἐμβαθύνειν *c. dat.* 190, 25
 ἐμπαρέχειν 74, 31
 ἐμπεριέχεσθαι 198, 26; 204, 28
 ἐμπεριλαμβάνειν 208, 28, 31
 ἐμπίπτειν *abs.* 52, 12; *eis ματῆρ.* 90, 6
 ἐμπλαστοί 238, 21
 ἐμποδίζεσθαι 228, 23
 ἐμποιητικός 77, 10
 ἐμπολιτεύεσθαι πνεῦμα θεῖον 100, 2
 ἐμφορεῖσθαι 246, 3
 ἐμφωλεύειν 251, 25
 ἐναλλάττειν 207, 2
 ἐνανθρωπεῖν 9, 16; 108, 3, 21
 ἐναντιοῦσθαι 237, 21
 ἐναντιοφορεῖν 193, 23
 ἐναντιώματα 177, 5
 ἐναποκεῖσθαι 13, 26; 32, 25; 252, 9
 ἐναποκρύπτειν 12, 30
 ἐναρθρος φωνή 226, 29
 ἐνδεῖσθαι 183, 24
 ἐνδέχεσθαι 195, 31; 196, 8 ff.; 209, 22; 228, 26
 ἐνδιαθήκοι βιβλοὶ 40, 27
 ἐνδιατρίβειν 101, 9
 ἐνεγχεῖν 22, 11; 235, 5; 237, 9
 ἐνέχεσθαι 107, 3
 ἐνθεός 12, 18; 13, 1
 ἐνθουσιᾶν 76, 4; 255, 6
 ἐνθουσιασμοῦ, ἱχνοὶ παθεῖν 12, 26
 ἐνικός 52, 16 ff.; 53, 4; -κῶς 53, 9 ff.
 ἐνίστασθαι: λόγον 70, 13; πρὸς 140, 14; 245, 9; τὰ ἐνιστάμενα 227, 27; τὰ ἐνεστηκότα 198, 15; τὸ ἐνεστηκός 245, 12; ἐνεστηκῶς δεσμός 209, 3
 ἐννοιαί, κοιναί 7, 7; 55, 30; 56, 7; 123, 5; 135, 9; 197, 4
 ἐνορᾶν *c. dat.* 71, 13; 87, 32; 132, 22; 135, 29; 136, 4
 ἐνσωμάτωσις 175, 12
 ἐντρέχεια, λογική 228, 19
 ἐντρέχεῖς 70, 24; 82, 29
 ἐντυγχάνειν *legere* 12, 25; 17, 23; 28, 5, 11, 21; 52, 7; 72, 4; 76, 2, 4; 82, 22; 83, 1 ff.; 93, 9; 101, 4; 107, 6; 110, 9; 125, 13; 134, 6; 151, 25; 167, 21; 182, 3; 190, 14; 242, 6; 248, 1
 ἐντυποῦν 190, 26; 14, 9; 209, 15
 ἐνυπάρχειν 12, 29; 39, 15, 17; 132, 3; 244, 4; 247, 24
 ἐξάγων 133, 1
 ἐξαρτᾶν ἑαυτὸν *c. gen.* 100, 2
 ἐξέρχεσθαι, τὸν βίον 180, 1
 ἐξεταστικός 169, 11; 182, 3
 ἐξευγενίζεσθαι 118, 24
 ἐξεντελίζειν 133, 13; 140, 23
 ἐξηκοστόν, τό 206, 6 ff.
 ἐξίστασθαι, τοῦ γράμματος 18, 27
 ἐξιχνεύειν 17, 25; 18, 8; 40, 25
 ἐξοκέλλειν 205, 18
 ἐξομαλίζειν 34, 22
 ἐξομοιοῦν 96, 12; 136, 18; 148, 12
 ἐξυδάτωσις 100, 10
 ἐξωτερικοὶ λόγοι 111, 21
 ἐπάγειν δίκην 151, 12
 ἐπάδεσθαι 64, 7
 ἐπατεῖν 133, 28
 ἐπαίρειν: τῷ ἐπάραντι τοὺς ὀφθαλμούς σαφές 13, 29
 ἐπαναβαίνειν 176, 25
 ἐπαναγκές 195, 30
 ἐπαναλαμβάνειν 178, 12
 ἐπανέρχεσθαι 185, 22
 ἐπανθεῖν 72, 13
 ἐπανίστασθαι, τῇ ἐκκλησίᾳ, 48, 7
 ἐπαπορεῖν 159, 17; 236, 2
 ἐπαπόρησις 61, 16
 ἐπαυλὶς 77, 13
 ἐπαχθής 125, 14
 ἐπεισάγειν 88, 29
 ἐπεξεργάζεσθαι 184, 2
 ἐπεξέρχεσθαι 14, 15
 ἐπέρχεσθαι τι 44, 5
 ἐπέυχεσθαι 148, 10
 ἐπιβαίνειν: ὁδοῦ ὀλισθηρᾶς 195, 13; τῇ ἀπλότῃ τινων 245, 9; τῇ ἰδιωτέᾳ τινων 96, 16; τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν 147, 4; ὡς σαφεῖ τῇ λέξει 226, 23
 ἐπιβάλλειν: ἐπιβάλλεσθαι, *conari* 8, 18; ἐπιβάλλειν τινί 210, 17; 229, 19; 238,

- 16; 246, 21; κατὰ τὸ ἐπιβάλλον τῷ
249, 22
ἐπίβλεψις 207, 16
ἐπιβολή 165, 7
ἐπιγίνεσθαι 68, 16
ἐπιγράφεσθαι, πατέρα θεόν 18, 23
ἐπιδαψιλεύεσθαι 150, 8
ἐπιδέχεσθαι, ἀλληγορίαν 100, 27; ἀπώ-
λειαν 159, 13 f.
ἐπιδιατρίβειν 29, 23
ἐπιδιδόναι *intrants.*, αὐταρκῶς, 116, 19
ἐπιδιδόναι ἑαυτὸν 13, 2; 15, 20; 21, 22;
23, 24; 26, 29; 42, 28; 48, 23, 30;
153, 15; 166, 10 f.; 168, 31; 169,
28; 172, 17, 20; 188, 4, 22; 196, 31;
227, 26
ἐπιδικάζεσθαι *c. gen.* 111, 24
ἐπιδημεῖν 9, 21; 12, 19; 15, 17; 30,
22; 80, 12; 97, 20; 101, 18; 121,
15; 147, 7; 150, 4; 151, 14
ἐπιδημία 10, 4, 26; 12, 2 ff.; 15, 2;
17, 15; 21, 11; 75, 24; 107, 29; 130,
29; 151, 26; 188, 7
ἐπιδρομή, ὡς ἐν 14, 14
ἐπικαιρότατος 245, 28
ἐπικράτεια 131, 16
ἐπίκρυψις 17, 5; μετ' ἐ. 120, 24
ἐπιλαμβάνεσθαι 170, 5; 226, 12
ἐπιλέγεσθαι 248, 28
ἐπιληπτος 167, 23; -ως 167, 30
ἐπιλογίζεσθαι 133, 8
ἐπιλογισμός 137, 9, 12
ἐπινέμεσθαι 8, 13
ἐπίπαν, ὡς 145, 6, 9
ἐπίπληξις 175, 31
ἐπιπλήσσειν 175, 20
ἐπιπλοκή 187, 18; 189, 21
ἐπίπνοια 16, 1; 39, 20
ἐπιπόλαιος 32, 23; 101, 29; 164, 13,
29; -οτέρως 164, 26
ἐπιπολή: *els ē.* 164, 4; *ἐξ ē.* 164, 32
ἐπίπονος 241, 16
ἐπιπορεύεσθαι 195, 6, 10
ἐπιρρεῖν 160, 27
ἐπιρρίπτειν ἑαυτὸν 186, 27
ἐπισημασία 147, 16
ἐπισπᾶσθαι *med.* 246, 27; 251, 22, 27
ἐπιστημονικώτερος 247, 7
ἐπιστρεπτικοὶ λόγοι 151, 16; 196, 31
ἐπιστροφή 97, 15; 168, 18; 246, 8
ἐπιτετηδεύμενη 71, 19
ἐπιτευκτικός 207, 23
ἐπίτῃδες 185, 29; 245, 7
ἐπιτρίβειν 197, 30; *pass.* 161, 24
ἐπιτριβή 194, 2
ἐπιφάνεια 246, 26; 251, 23
ἐπιφέρειν *abs.* 133, 16; 249, 25; *c. dat.*
56, 25; 135, 22; 150, 14; σκληρό-
τητα 254, 2; *pass.* 68, 25
ἐπωδή 62, 15 ff.; 63, 12 ff.; 92, 11 ff.; 93,
15, 29; 95, 12
ἐργαλεῖον 128, 15
ἐργατικός 58, 20; 132, 22
ἐρεθισμός 154, 9, 12
ἐστία τηλικαύτη 127, 17
ἐτυμολογία 90, 11
ἐγνωμονεῖν 69, 20
εὐελεγκτός 143, 27
εὐεξαπάτητος 96, 17
εὐηθεία 239, 9
εὐίαιος 168, 10, 22
εὐκαταφρόνητος 141, 22
εὐκρασία ἀέρων 171, 31; 240, 3
εὐψυία 164, 29
εὐπορεῖν 65, 22; ἀποδείξεων 243, 20;
διδασκάλου τινός 98, 8
εὐρησιλογεῖν 25, 29
εὐσταθής 155, 1, 3
εὐσυνειδήτως 43, 24
εὐτελίζειν 134, 4
εὐτρεπίζειν 78, 10; 127, 17
εὐψυία 64, 14 ff.
ἐφάπτεσθαι ἀσβετίας 251, 17; τῶν εὐ-
αγγελίων 235, 6
ἐφαρμόζειν 16, 16; 23, 10; 38, 20; 91,
7; 92, 24; 245, 22
ἐφ' ἡμῖν, τὸ 152, 8; 162, 27; 166, 6;
170, 6; 172, 10; 177, 2 ff.; 187, 25;
194, 8, 17, 20; 198, 17 ff.; 203, 27;
226, 16; 227, 25; 229, 9 ff.; ἐφ' ἡμῖν
εἶναι 155, 8; 156, 3; 166, 2; τυγχά-
νειν 157, 5
ἐφιστάνειν *abs.* 24, 16; 47, 26; 54, 16;
205, 15; *el* 32, 22; 68, 30; πῶς 8,
28; μήποτε 251, 21; *c. dat.* 12, 1;
69, 3; 93, 15; 124, 7; 153, 30; 203,
11; 207, 18; περὶ 40, 6; πνεύματι
προφήτου 210, 13; θεὸν ὅλοις 102, 22
(*cf.* 130, 20)
ἐφοδεύειν, τὰ ἅγια ἀναγνώσματα 14, 18
ἐφοδος 38, 24

ζηλοτυπία 10, 24
 ζητεῖν *investigare*, *c. acc.* 24, 17; 25, 27; 50, 24; 238, 3; 241, 27; *pass.* 86, 22; 87, 2; 139, 19; 198, 11; 206, 6
 ζωδιακὸς κύκλος 206, 29; *cf.* 187, 18; 202, 16
 ζώδιον 202, 16; 207, 6
 ζώπυρον 130, 21

ἡγεμονικόν, τό 56, 8; 135, 30; 136, 1, 6; 147, 4; 153, 31; 244, 13; 255, 30
 ἡθικός: τὰ ἡ. πράγματα 233, 8
 ἡθός: τοῦ ἡ. ἀκούσθαι τοῦ λεγομένου 161, 26; ἐν ἡθῇ λεγόμενον 162, 23; μετὰ ἡ. 252, 22
 ἡλικία 86, 7
 ἥττον: οὐδενὸς ἡ. 109, 26
 ἡχώ: ἐκλεκτὸς τῆς ἡ. 94, 10

θανυμάζειν *μεταρῆ.* 87, 15; τί τιμὸς 144, 28
 θεόθεν 72, 12; 112, 11
 θεολογῆν 68, 31; 151, 23
 θεολόγος: ἀρχαῖοι θ. Ἑλλήνων 91, 25; οἱ παρ' Ἑλλήσι θ. 140, 26
 θεοφορεῖν 146, 19
 θεραπευτικόν, τό περὶ παθῶν 106, 24
 θεράπων: γνήσιος θ. αὐτοῦ Μωσῆς 182, 24; ὁ θ. 68, 26; 256, 4
 θέσις 207, 2; 208, 13; θέσει 180, 10; θέσει τὰ ὀνόματα 90, 8
 θεσπίζεσθαι 199, 4 ff.
 θεώρημα 206, 29
 θεωρία 228, 20
 θλίβειν *μεταρῆ.* 9, 32; 82, 15; 243, 17; 254, 26; τὸν λόγον 229, 1 (*v.* λυπεῖν)
 θρυλεῖν 98, 1; 102, 20
 θυτική, ἡ 205, 19

ιδιότης, ἡ αὐτοῦ 163, 2
 ἰδιῶμα 39, 15; 50, 22
 ἰδιωτικοί, δῆμοι 116, 9; 118, 17; -κῶς 243, 1
 ἱλιγγῖν 44, 5
 ἱπτασθαι 142, 10
 ἰσοδυναμεῖν 55, 26; 200, 10
 ἱστασθαι: ἀνομῶς ἐπὶ 167, 31; κατὰ *c. gen.* 197, 25; οὕτω μετὰ 129, 14; πρὸς 43, 17; 127, 2; 182, 1; ὑπέρ 150, 3

ἱστορεῖν *explorando cognoscere* 8, 4
 ἱστορία: ἐν ἰ. τρόπῳ 182, 31; 183, 30 f.; ὡς ἐν ἰ. σχήματι 185, 3
 ἱσχυροποιεῖσθαι 154, 10
 ἰχθυήτης κύων 153, 19
 ἰχθὺς 39, 24; 72, 7; 85, 25; 100, 11; 110, 12; 134, 18; ἰ. ἐθνουσιασμοῦ παθεῖν 12, 26

καθαρεῖν ἀπὸ 95, 3
 καθαριώτεροι 77, 15, 19; 78, 3
 καθάρσιον 164, 6; κ. αὐτοῦ ποιεῖν 151, 9
 καθαρτήριος τροφή 133, 3 (*v.* ἰ. καθάριος)
 καθέλκεσθαι 63, 11
 κάθετον, κατὰ 202, 15
 καθημαξ. *v.* κατημαξ.
 καθίκεσθαι *c. gen.* 72, 11
 καθολικός, ἔπαινος 178, 28; -κῶς 38, 12; 59, 24
 καθόλου, τό 173, 4 ff.; τὰ 193, 26
 καινοτομία 88, 7
 κακοδαιμονία 121, 25
 κάκωσις 252, 10
 κάλλια 137, 13
 καλυνδεῖσθαι 74, 11; 97, 11; 122, 23; 144, 10
 καλοκάγαθια 116, 13
 καταβαίνειν, ἐπὶ 74, 15; ἕως 100, 23; μέχρι σαρκὸς ἀνθρωπίνης 21, 29
 καταβιβάζειν 136, 17
 κατάγειν *μεταρῆ.* 91, 15; 134, 22
 καταγελαστότατος 135, 21
 καταγινώσκειν ἑαυτοῦ 163, 1, 5
 καταθινᾶσθαι, 180, 22
 κατακλείειν 231, 27
 κατακλυσμός 99, 27 f.
 κατακολουθεῖν 236, 24
 κατακοῦεν 71, 4; 161, 28
 καταληπτική φαντασία 82, 8
 κατάληψις 207, 19; φυσική 136, 30
 κατάλληλος 38, 17
 καταναγκαστικός 198, 28
 καταπληκτικός 82, 1
 κατάπληξις 241, 30
 καταπλήττεσθαι 247, 18
 καταποντισμός 165, 11
 καταποντούσθαι 165, 12; 247, 27
 καταπόντωσις 248, 5
 κατάπτωσις 163, 7
 καταργεῖσθαι 64, 8
 κατασκαφή 193, 19

κατασκευάζειν, *certum reddere* 43, 18; 45, 26; 65, 28; 72, 6; 79, 10; 82, 7, 14; 90, 19; 100, 7; 140, 5, 11; τὸν λόγον 77, 8
κατασκευαστικός 97, 19
κατασκευή: *constitutio* 13, 16; 154, 22; 231, 9; ἐκ κ. 88, 24; 137, 9; 170, 7; 226, 15; 243, 30; *confirmatio* 54, 23; 81, 7; 98, 12
κατασπᾶν 91, 10; 149, 8
κατάστασις 188, 20; τῆς ψυχῆς 238, 3
καταστέλλειν, πάθη 106, 25; 107, 5; τὰ ἥθη 97, 12
καταστοχάζεσθαι 122, 16
κατατάσσω 146, 21
κατατολμᾶν 115, 19; 117, 16
καταχαρίζεσθαι 43, 25
καταχρῆσθαι 40, 23; 48, 24; 64, 20; 241, 8; 244, 25
κατάχρησις 69, 6; 177, 11; 241, 25
καταχρηστικώτερον *adv.* 132, 11
καταψύχεσθαι 184, 29
κατεπάδειν 62, 16; 63, 9
κατηγόρημα 68, 10 ff.
κατημαξευμένος 189, 24; ὁδοὶ κ. 13, 25
κατήχησις 123, 7
κατονομάζεσθαι 93, 29
κατορθοῦν 172, 16; 195, 17
κατόρθωμα 171, 11; 176, 9; 195, 2
καυσώδης χώρα 184, 28
καυτήρες 238, 21
καχεξία 232, 30
κενοτάφια 117, 4
κηροπλαστεῖν 153, 6
κινεῖν, τινά 157, 12; ὡς 7, 14; 112, 20; 157, 22; ὅπως 87, 15; μήποτε 68, 25; περὶ 15, 19; πρὸς 113, 22; τὸν λόγον 79, 14
κόγχει τῶν γονάτων 205, 12
κοιμίζειν 63, 13 ff.
κοινοποιεῖν 70, 17; 76, 18
κοινός: κ. σύλλογος 116, 27; τὸ κ. 116, 19; 117, 25; τοῦ κ. ἀπελαύνειν 117, 1; ἀπὸ κοινοῦ 68, 5; κοινώτερον *adv.* 45, 27; 120, 1; 182, 1; *v.* ἔννοια
κοινωνικόν, τὸ 71, 7; 77, 22, 27; 107, 7; 134, 4, 10
κοινοφελής 71, 2; 77, 27
κολλᾶν 184, 12 f.
κομδῆ 71, 7
κορέννυσθαι 186, 18; 246, 14

κοσμοποιεῖν 195, 6; 209, 20
κουφίσεσθαι 247, 29
κρατύνειν 184, 16; τὴν πίστιν 7, 12; νόμους 8, 11; κρατύνεσθαι 9, 4
κρῖνεσθαι, *distingui* 20, 27
κρόμμον 181, 21 (*v.* *l.* κρομμ-)
κυβευτικός 122, 18
κύκλος: ζωδιακός 206, 30; ἐνιαυτῶν κύκλοι 208, 12
κυριολεκτεῖν 69, 2; 91, 26; 241, 8
κυριολεξία 69, 6
κύριος: κ. ὄνομα 95, 17; κυρίως 108, 19; 124, 27; 132, 10; 241, 23; κυριώ-
τατα 68, 27
λαμβάνειν ἀντί 21, 9
λάμπειν *emicare, clarum fieri* 12, 19; 13, 23; *v.* συλλάμπειν
λεξιθηρεῖν 167, 16
λεπτά, ἐν τῷ ζωδίῳ 202, 16
λεπτότης 228, 21
λίχνος 48, 12
λογικός: ποιμὴν τῶν λ. 49, 19; οἱ ἄλλοι λ. (= ἀγγελί) 21, 32; λ. βρώμα 78, 14; τροφή 63, 6; 77, 31; χαρίσματα 112, 6; τὸ λ. ἡγεμονικόν 135, 30; ὁ λ. τόπος 69, 1: *ει.*
λόγος: θεὸς λ. 108, 19
λυπεῖν τὸν λόγον 205, 29; *v.* θλίβειν
λυσιτελεῖν 168, 16
λυσσόδηκτος 246, 30; 251, 22
μακαριότητες 188, 4
μαλάσσεσθαι 161, 14
μάραθος 137, 7 (*v.* *l.* μαράθρη)
μασᾶσθαι 24, 10; 47, 20
μαστιγοῦσθαι 248, 18
μεγαλοφυής 91, 6
μεγαλόφωνος 84, 14
μέθοδος 107, 7; πρὸς τι 97, 7
μελανοῦν 255, 21 f.
μέσος: μέσον εἶναι 170, 21 ff.; τῶν μέ-
σων εἶναι 170, 19
μεσουράνημα 202, 18
μεταβλητός 81, 29
μεταβολαὶ καιρῶν 208, 12
μεταδιώκειν, ὁδὸν 96, 25
μεταλαμβάνειν εἰς ἄλλην διάλεκτον 93, 19 ff.; 94, 2 ff.
μεταπηδᾶν 51, 8
μεταπίπτειν 240, 10

μετενσωμάτωσις 102, 17; 183, 23; μυ-
θική 100, 20
μέχρι: τοῦ στήσαι 205, 15; τῶν τυχόντων
228, 22

μήποτε *abs.* 51, 22; κινεῖν *μ.* 68, 25

μητραγύρτης 96, 13

μίζοπάρθενος 82, 21

μονάς 45, 12

μονογενής: ὁ τοῦ θεοῦ 21, 26; *μ. τι ζῶν*

(ὁ φοῖνιξ) 150, 11

μόρφωμα 207, 4 f.

μυθοποιεῖν, ἑαυτοῖς ὑποθέσεις 15, 21

νέμεσθαι 251, 23

νεύειν: νενευκέναι βοηθήματα 137, 25

νοητός 35, 26; 75, 11; 112, 23; 113,

11; 207, 3 ff.; *ν. βροντή* 84, 14

νομικός, Ῥωμαίων 64, 17

νόμοις: νομίσαι θεῶν 180, 10

νομοθετεῖν 132, 13; *pass.* 97, 4

ξερίζειν 78, 11

ξενισμός 78, 12

ὄλημα 163, 6

οἰκειοῦν 119, 16; *pass.* 93, 16

οἰκονομεῖν: *c. acc.* 23, 27; 131, 4; 164,

7; 209, 16; *τι ποιεῖν* 151, 8; ταῦτα

γραφῆναι 33, 13; σκάνδαλα ἐγκατατα-

χθῆναι 23, 1; ἀκοῦσαι 169, 23; *pass.*

18, 11 (γραφῆν); 32, 7; 108, 1, 4,

7; 168, 19; 251, 13

οἰκονομία, ἡ τοῦ Φαραώ 165, 12

οἰκονομικός 133, 18

οἰστικός: τὸ τῶν κακῶν οἰ. δένδρον 247,

26

οἴχεσθαι 188, 2

οἰωνιστική 139, 24; 141, 28; 205, 18

ὀλιγοχροنيώτερος 246, 9

ὁμολογία, τοῦ χριστιανισμοῦ 83, 16

ὁμόςσε χωρεῖν *c. dat.* 107, 16, 29; 137, 29

ὁμοτονεῖν 50, 8

ὀνομασία 62, 9, 19

ὁμωνυμία 69, 5, 23

ὀξυδερκικός 63, 30

ὀξυωπία 137, 7

ὀπή: ὡς δι' ὀπῆς 17, 9

ὄργανον 50, 10

ὀρίζων, ὁ 202, 17; 206, 9, 24

ὀρμή 13, 15; 136, 2, 7 f.; 152, 26 f.;

153, 26; 165, 7; 227, 25

ὀστρακοῦσθαι 128, 26

ὀψεῖς 241, 26

παιδευτικός, λόγος 154, 23

παιδικά 121, 23

παιδοποιεῖσθαι 99, 5

παμμήτωρ φύσις 134, 16

πάντως εἶναι 195, 24; 196, 7; 197, 25;

τὸ π. 201, 16, 18

παράδοσις, ψυχρά 25, 29; χαριεστάτη
38, 12

παραδοχή 81, 6; 227, 4

παρακατέχειν 163, 28; 164, 24

παρακολουθεῖν 228, 22

παρακούειν 182, 9; 186, 11

παραλλαγαί 206, 21

παραλλάττειν 206, 18

παραμυθεῖσθαι 62, 12; 161, 22; 252,
28; τὸ ζητούμενον π. 252, 19

παραμυθία 62, 13

παραπέμπειν 59, 26; *med.* 167, 22

παραπολαύειν 126, 11, 16

παραπολύ 206, 17

παρασκευή: ἐκ τῆς π. 231, 12

παρασυμβάλλεσθαι 141, 13

παραχαράττειν 89, 18; 154, 19

παραχωρεῖν τὰ πρωτεῖα 141, 15

πάρδαλις 129, 24

παραίστασθαι 227, 20

παρεκβαίνειν 65, 28; 69, 31; 240, 32

παρέκβασις: ἐν π. 121, 28

παρεκβατικός 231, 14

παρεκδοχή 57, 18

παρέλκειν 59, 11, 21; 189, 19

παρεμβάλλω 23, 17; 26, 26

παρερμηνεύειν 80, 27

πάρεσις, τῶν μελῶν 235, 10

παρυφαίνεσθαι 82, 16

πατρική ἀγάπη 67, 14

πεντακονταετία 164, 8

πεντάτευχος, ἡ 45, 28

περατεῖαι 188, 23

περιβάλλειν, τινὰ ἀγωγῇ 119, 25

περιβολή, λόγων 123, 2; φράσεως 42, 15

περιγείος, κόσμος 85, 9; τόπος 32, 11;

69, 20

περιγραφή: αὐτάρκη π. λαμβάνειν 151,

20

περιέλκεσθαι 232, 6

περιελκύεσθαι 28, 1

περιέχον, τό 147, 17; 198, 27; 237, 32

- περιηχέσθαι 88, 9
 περικαλλής 71, 19
 περικλείεσθαι 236, 17
 περίνοιαν, λαμβάνειν 91, 7; ἔχειν 110, 14
 περιουσία: ὡς ἐκ π. 142, 5
 περισπᾶν 227, 3; 238, 15; 239, 19;
 ῥητόν π. 157, 7; 173, 18; *pass.* 80,
 27; 119, 18; 187, 22; 237, 24
 περισπασμός 13, 2
 περίστασιν, κατά 102, 25
 περιφορά τῶν οὐρανίων 209, 5
 πηλοποιεῖν 255, 30
 πίπτειν *eis meiarh.* 70, 2; 121, 26; 147,
 12
 πιστικώτατος 72, 11
 πιστοποιεῖν 72, 4; 247, 17
 πλανώμενοι 193, 23; 202, 15; 206, 8,
 30; π. ἀστέρες 187, 17
 πλατεῖ λόγῳ 206, 13
 πλατωνίζειν 134, 20
 πλεονάζεσθαι 231, 16
 πλεονέκτημα 135, 7
 πληθυντικῶς 52, 14 ff.; 53, 5 ff.
 πληκτικός 45, 25
 πληττειν: δι' αὐτῶν πληχθεῖς ὡς ἐνθέων
 13, 1; ἐπὶ τὸ σέβειν 14, 1
 ποιητικός 202, 3, 5; 204, 15; 205, 27;
 238, 24 ff.; 239, 32; -κῶς 64, 21
 πολιούσθαι, ὑπὸ φρονήσεως 19, 2
 πολύβιβλος 48, 8
 πολυθεότης 120, 3
 πολυκτῆμων 22, 27
 πολυλογεῖν 44, 15, 17; 45, 16, 18
 πολὺς ὁ λόγος 183, 21; πολλὸν δ' αὖ εἴη *c.*
inh. 12, 33; παραπολύ 206, 17
 πολυχρονιώτερος 246, 9
 ποστημόριον 206, 19
 πόστος 206, 4; ἀριθμός 172, 2
 πραγματικῶς 71, 21
 πρεσβεύειν *c. acc.* 48, 21; 70, 21; ὑπέρ
 48, 15; *pass.* 101, 27
 πρεσβύτερος 202, 10 f.; 203, 6, 8; αἷτια
 π. *et* αἷτια π. 175, 5 ff.; 176, 12
 προάγειν 52, 19; 105, 29
 προαιρετικός 231, 27; 232, 4 ff.; 233,
 12; 239, 15; 240, 1, 24
 προβαίνειν *meta rh.* 81, 21
 προβάλλεσθαι 99, 30
 προβασανίζειν 116, 16
 πρόβλημα 68, 31; 93, 10; 111, 9; 167,
 31; 194, 6; 243, 29
 προγνωστικῶς 104, 17
 προδικαιοῦν 175, 3
 προεναυεῖν 227, 23
 προεπάδειν 116, 17
 προηγούμενος, λόγος 30, 14; 90, 15;
 σκοπὸς 23, 7; εἰρμός 28, 13; προηγού-
 μενα 21, 26; 126, 7; προηγούμενος
 21, 18; 30, 21; 66, 32; 112, 28;
 114, 4; 126, 5, 13; 141, 19; 150,
 26; 241, 27
 πρόθεσις 165, 7
 προκατακρίνειν 175, 3
 προκαταλαμβάνειν 106, 9, 28; 134, 25;
 141, 29; 198, 6; 235, 11
 προκεισθαι 140, 3; προκειμένου *abs.* 57, 21
 προλαμβάνειν 82, 27
 πρόληψις 67, 5
 προορισμός 227, 2 ff.
 προπαιδεύματα 64, 23
 προσάγειν φιλοσοφία 120, 10 ff.
 προσανέχειν 89, 11
 προσαπορεῖν 179, 29
 προσβάλλειν *c. dat.*, *edere* 77, 20
 προσβολή: ἀπὸ πρώτης π. 98, 21
 προσέρχεσθαι 117, 12; 119, 19
 προσηγορία 68, 10 ff.; 69, 7; 91, 10;
 94, 4; 241, 9
 προσηγορικόν, τό 95, 18
 προσιέναι 16, 8; 116, 26; 166, 17, 27
 προσιέναι 12, 6; 15, 2; 21, 4; 69, 21;
 97, 14; 117, 10; 175, 8; 203, 1, 11;
 233, 3; 239, 6; 243, 6; 250, 11
 προσπαραλαμβάνειν 7, 8
 προσπίπτειν, τιῶ 13, 4
 προσπλέκεσθαι 82, 11, 20
 προστακτικός 55, 3, 31
 προστασία 117, 10
 προστίθεσθαι, *se addicere* 8, 25; 9, 2;
 87, 31
 προστυγχάνειν *c. dat.* 96, 14
 προσυφαίνειν 23, 31; 27, 2, 17
 προσφέρεισθαι, *manducare* 25, 18
 προσφιλονεικεῖν 73, 4
 προσωποποιεῖν 51, 23 ff.
 προτείνειν θάνατον 95, 9
 προτερήματα 163, 9
 προτρεπτικός 110, 15; λόγος 197, 4
 προϋφίστασθαι 68, 10, 15
 πρόχειρος λέξις 85, 29; 254, 28; τὸ π.
 τῆς λέξεως 254, 22; ἐκδοχή π. 18, 1;
 46, 21; τὸ π. 22, 32; 32, 24

πρωτεία, τὰ 141, 15
 πρῶτον γε τοῦ *c. in fin.* 7, 15
 πτάρνυσθαι 146, 10 f.
 πτερνίζειν 208, 16
 πτερνιστής 94, 11
 πτεροῦσθαι 128, 26

 ῥοπή 71, 24; 72, 23; 153, 31; 227, 26;
 τοῦ ἐφ' ἡμῖν 227, 24
 ῥώσις 233, 25; 235, 13

 σαλνεσθαι 193, 31; 207, 20 (*v. l.*); 208,
 24
 σαρκοῦσθαι 85, 12, 16
 σαφηνίζειν 152, 12; 198, 12
 σαφηνιστής, ὁ *σ. λόγος* 35, 16
 σεμνολογία 90, 25
 σεμνύνεσθαι, ἐν 9, 25; ἐπὶ 136, 22
 σημαινόμενον, τό 41, 9 f.; 54, 21; 56,
 10, 16, 31; 68, 9, 32; 69, 3; 92, 15;
 206, 18
 σημαντικός 194, 10; 202, 3; 204, 5,
 15; 207, 17
 σίμβλος 132, 30
 σινοῦσθαι 202, 26
 σκενάζειν, βρώμα 77, 11 ff.; 78, 10
 σκευασία 77, 9, 18
 σκληρότης 244, 17
 σκληρυμμός 161, 11
 σκληρυνσις 242, 10 f.; 243, 14
 σκληρυντικός 243, 21
 σκοτοδινῶν 44, 6
 σμήχειν 228, 20
 σολοικισμός 41, 11
 σολοικοειδῶς 52, 6
 σόφισμα 199, 17 ff.; 200, 23, 25
 σοφιστεία 122, 21
 σπαργοῦν 134, 14
 στέγος, οὐκλήματος 106, 4
 στενοχωρεῖσθαι 179, 14
 στενοχωρία 241, 24
 στιγμή 69, 30
 στοιχείωσις 14, 3; 41, 3
 στοχάζεσθαι 87, 19; 207, 22; 209, 16
 στοχαστικῶς 228, 27
 συγκαταβαίνειν *πιστάρη*. 78, 28
 συγκατάθεσις 42, 13; 102, 19; 122, 11;
 153, 31
 συγκαταριθμεῖν 97, 21
 συγκατατίθεσθαι 25, 1; 42, 10; 73, 5;
 82, 24; 96, 12; 98, 23; 100, 16;

102, 24; 151, 5; 152, 8; 203, 22;
 241, 33
 συζυγία 68, 9
 συκοφαντεῖν *abs.* 161, 27; 252, 24; τὸν
 λόγον 79, 19; 102, 3; τινά 115, 22
 σύγκρασις 207, 9
 συγκριτός 123, 16; 142, 3
 συγκροτεῖσθαι 16, 24 f.; 108, 26
 συγκτίζεισθαι 126, 8
 συγχέειν 54, 20; 57, 24; 126, 2
 συγχρῆσθαι 138, 6; 226, 17
 συγχύνειν 52, 7
 σύγχυσις 50, 24
 συλλάμπειν 12, 30; *v. λάμπειν*
 συμβάλλεσθαι 245, 11
 συμβολικῶς 97, 3; 101, 28; 149, 6
 σύμβολον 123, 13; κατὰ 184, 10; τὸ τοῦ
 ἀποκεκαθάρθαι 116, 21
 συμμετρία, σαρκῶν *κ.τ.λ.* 91, 12
 συμπαραλαμβάνειν 182, 20
 συμπαρίστασθαι 171, 18
 συμπλέκειν 94, 15
 σύμπτωμα, ἀνθρώπινον 13, 13
 σύμφρασις 57, 15
 συμφωνεῖσθαι 139, 26
 συνάγεσθαι 254, 27
 συναίσθάνεσθαι: ὁ συναισθόμενος αὐτοῦ
 Παῦλος 103, 5
 συναίσθησις 33, 15
 συναλληγορεῖσθαι 28, 16
 συναναγκάζεσθαι 255, 1
 συναναιρεῖν 131, 19; 134, 10
 συναναπαύεσθαι 14, 29
 συνανέχεσθαι 82, 3
 συναποδεικνύειν 12, 13
 συναρπάζειν 139, 22
 συνείρειν 28, 14
 συνεισάγειν 28, 21; 177, 10
 συνεκτρέφεσθαι 14, 31
 συνεξακούεσθαι 91, 19, 22
 συνεζετάζεσθαι 158, 16
 συνεξορμᾶν 161, 13
 συνέριδος φιλοσοφία 64, 27
 συνευδοκεῖν 181, 18
 συνέχειν τὸν βίον 99, 11
 συνήθεια: ἀπὸ τῆς *σ. παραμυθεῖσθαι* 161,
 22; 252, 18
 σύνθεσις 77, 4; λέξεως 71, 12; λέξων
 78, 6, 10; 123, 2
 σύνθετος 108, 21; *σ. τι χρήμα* 107, 27
 σύνθρονοι ἀρεταί 115, 28

συνοικοιδομεῖν 239, 29
 συνορᾶν 125, 27; 256, 5
 συνοχή 240, 13
 συντυχία, τις ἀτόμων 127, 9; κατὰ σ.
 127, 11; 210, 15
 συντυχικῶς 126, 27
 συνυφαίνειν 23, 14; 25, 1
 συνυφῆς εἰρμός 90, 29
 συσκευάζειν 78, 16
 σύστημα 69, 12
 σφοδρότης 198, 5; σ. ἀνέμων 147, 16
 σχηματίζειν 202, 20 f.; 207, 17
 σχηματισμός 187, 24; 193, 24; 202, 4,
 7, 12; 203, 5 ff.; 205, 31; 207, 10

 τάγμα 116, 20
 ταμεινικώτερος 132, 23
 τάσις 198, 5
 ταυτότης 77, 5
 τεκνοποιεῖν 66, 11; 201, 4 ff.; 239, 8
 τελικός 238, 24 ff.; -κῶς 64, 20
 τεράστιος, δύναμις 72, 6; 241, 32; ἐνέρ-
 γεια 112, 4; τὰ τ. 112, 10; 161, 3,
 17; 169, 16; 193, 13; 253, 24, 28;
 254, 13
 τερατοσκοπός 96, 13
 τερατωδέστερος 120, 19
 τευτάξω 181, 13
 τεχνικός λόγος 13, 10
 τεχνίτης: ὁ τ. θεός 246, 20
 τεχνολογείσθαι 68, 23
 τεχνολογία 123, 3
 τιθασσεῖα 129, 13
 τιθασσεύεσθαι 129, 11
 τιτανικοί 144, 7
 τομή 238, 20
 τρανέειν 69, 1
 τρεπτός 81, 28
 τριακοστόν 206, 27
 τρίβεσθαι 137, 1
 τρίοδοι 117, 20
 τριχοῦσθαι 128, 26
 τροπικῶς 66, 25; 83, 29; 117, 28
 τροπολογεῖν 82, 24
 τροπολογία 57, 14; 95, 29
 τυφλοῦν 125, 26; 197, 29; 250, 26
 τυφλώττειν 81, 6

 ὑγιάξω 247, 10
 ὕλη, ἀποιος 124, 8; φθαρτή 123, 11;
 ἄψυχος 123, 12; *medic.* 246, 27

ὕλικός 184, 13, 16; 239, 2; 255, 27
 ὑπαγορεύειν 43, 21; 48, 30
 ὑπακούεσθαι 171, 13
 ὑπαρκτός 141, 28
 ὑπεκλύειν 154, 12; 198, 8
 ὑπεξαιρεῖν 152, 16; 157, 24; 190, 3
 ὑπεξίστασθαι 108, 7
 ὑπεραναβαίνειν 74, 17; 100, 1; 181, 15
 ὑπεραποδέχεσθαι 123, 21
 ὑπερεπαίρεσθαι 240, 10
 ὑποβεβηκῶς παρὰ τινα 112, 1
 ὑπογράφειν 20, 12
 ὑπογραφή 189, 25
 ὑποδύεσθαι 144, 14
 ὑποκατασκευή 136, 3
 ὑποπιάζω: ὑπεπίαξεν 230, 19
 ὑποπίπτειν 43, 17; 99, 2
 ὑπόστασις, θνητή 33, 11
 ὑποσυγκεχυμένως 51, 9

 φαντάξω 147, 8; *med.* 8, 14; 10, 3
 φαντασία 13, 15; 136, 2; 144, 16; 152,
 26 f.; 153, 2, 9, 21; καταληπτική 82,
 8; τῶν κρειττόνων 121, 22
 φανταστικός: φύσις φ. 153, 1 ff.; τὸ φ.
 147, 5, 8
 φαρμακεύειν 63, 19
 φάσματα, δαιμόνων 96, 15
 φερωνύμιος *c. dat.* 92, 4
 φθάνειν, *c. inf.* 117, 12; *eis* 112, 8; 239,
 9; 241, 16; ἐπὶ 16, 31; 25, 9; 39,
 5; 78, 10; 150, 11; ἕως 42, 3
 φιλόλογος 71, 23; 87, 9, 12
 φιλοπευστεῖν 116, 25
 φίλτρον 123, 20 f.
 φλεγμαίνειν 163, 28
 φλεγμονή 205, 8; 246, 27; 247, 3, 10;
 251, 24
 φοιτᾶν, διὰ 39, 11; πρὸς τοὺς ὄρνιθας δι-
 δασκάλους 141, 2
 φοιδοῦσθαι 128, 26
 φορά, ἀλογός τις 98, 15; αὐτάρκους ὑετοῦ
 240, 3; ἡ τοῦ παντός 188, 20; ἡ τῶν
 ἀστέρων 189, 5
 φορητός 152, 15
 φορτικόν τι εἰπεῖν 97, 1
 φρεναπάτης 113, 30
 φυλοκρινεῖν 116, 14
 φυσιολογείσθαι 68, 31
 φωσίωσις 163, 7

χαίρειν, μακρὰν εἰπεῖν 78, 6; πολλὰ φρά-
ζειν 71, 3

χαρακτήρ 28, 22; 41, 2; 71, 1; 134,
28; οἱ χ. τῆς νοήσεως τῶν γραφῶν 21,
14

χαρακτηρίζειν 180, 25

χαρακτηριστικόν 113, 26

χαριέντως 201, 2

χαρίζεσθαι ἐαντῷ 245, 8

χειμάδιος 133, 19

χειραγωγεῖν 166, 11

χεῖσθαι: χεομένης τῆς κακίας 176, 26

χοϊκός 158, 24 ff.; 176, 8

χολοῦσθαι 248, 26

χόριον 126, 8

χραίνειν τὰ θεῖα 95, 23

χρεοκοπεῖσθαι, τὴν πρόνοιαν 13, 17

χρηματίζειν 50, 4

χρηματισμός 237, 8

χύσις, κακίας 97, 10; 107, 5; 253, 12;
v. χεῖσθαι

χώρα: ἀπιστίας χ. παρέχειν 13, 8; ἐν
χ. σωζομένων γίνεσθαι 159, 15; χ.
ἔχειν 122, 27

χωρεῖν 84, 8

χωρεῖν *abs.* 22, 28; *c. acc.* 84, 8;
164, 4; χ. εἰς βάθος 246, 25; 247,
2

ψευδοδοξεῖν 102, 13; 115, 3

ψευδοδοξία 15, 28; 141, 11

ψευδοποιεῖν 140, 16

ψυχαγωγεῖν 42, 18

ψυχικοί 88, 21

ψυχραὶ παραδόσεις 25, 29

ὠμότης, τοῦ δημιουργοῦ 167, 17

ὦρα *c. infn.* 106, 2

SOME PUBLICATIONS OF
THE CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS.

TEXTS AND STUDIES: CONTRIBUTIONS TO
BIBLICAL AND PATRISTIC LITERATURE.

Edited by J. ARMITAGE ROBINSON, B.D., Norrisian Professor of Divinity.

- Vol. I.** **No. 1.** **The Apology of Aristides on behalf of
THE CHRISTIANS.** Edited from a Syriac MS., with an
Introduction and Translation by J. RENDEL HARRIS, M.A., and
an Appendix containing the chief part of the Original Greek, by
J. ARMITAGE ROBINSON, B.D. *Second Edition.* Demy 8vo.
5s. net.
- No. 2.** **The Passion of S. Perpetua: the Latin**
 freshly edited from the Manuscripts with an Introduction and
 Appendix containing the Original Latin Form of the Scillitan
 Martyrdom; by J. ARMITAGE ROBINSON, B.D. 4s. net.
- No. 3.** **The Lord's Prayer in the Early Church;**
 with Special Notes on the Controverted Clauses; by F. H.
 CHASE, B.D. 5s. net.
- No. 4.** **The Fragments of Heracleon: the Greek**
 Text with an Introduction by A. E. BROOKE, M.A. 4s. net.
- Vol. II.** **No. 1.** **A Study of Codex Bezae.** By J. RENDEL
 HARRIS, M.A. 7s. 6d. net.
- No. 2.** **The Testament of Abraham.** By M. R.
 JAMES, M.A., with an Appendix containing Translations from
 the Arabic of the Testaments of Abraham, Isaac and Jacob, by
 W. E. BARNES, B.D. 5s. net.
- No. 3.** **Apocrypha Anecdota: containing the**
 Latin Version of the Apocalypse of Paul, the Apocalypses of the
 Virgin, of Sedrach, of Zosimus, &c.: by M. R. JAMES, M.A.
 6s. net.

The following is in course of preparation :

- Vol. III.** **No. 1.** **The Rules of Tyconius: freshly edited**
 from the MSS., with an examination of his witness to the Old
 Latin Version: by F. C. BURKITT, M.A.

CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS.

The Gospel according to Peter and The Revelation of PETER. Two Lectures on the Newly Recovered Fragments together with the Original Texts. By J. ARMITAGE ROBINSON, B.D., Norrisian Professor of Divinity, and MONTAGUE RHODES JAMES, M.A., Fellow and Dean of King's College. Crown 8vo. Paper covers, 2s. Cloth, 2s. 6d. net.

A Collation of the Athos Codex of the Shepherd of HERMAS. Together with an Introduction by SPYR. P. LAMBROS, PH.D., translated and edited with a Preface and Appendices by J. ARMITAGE ROBINSON, B.D. Demy 8vo. 3s. 6d.

The Witness of Hermas to the Four Gospels. By C. TAYLOR, D.D., Master of St John's College, Cambridge. Fcap. 4to. Buckram. 7s. 6d. net.

Psalms of the Pharisees, commonly known as the Psalms of Solomon. Edited by the Rev. H. E. RYLE, B.D., Hulsean Professor of Divinity, and M. R. JAMES, M.A., Fellow of King's College, Cambridge. Demy 8vo. 15s.

Theodore of Mopsuestia's Commentary on the Minor EPISTLES OF S. PAUL. The Latin Version with the Greek Fragments, edited from the MSS. with Notes and an Introduction, by H. B. SWETE, D.D. In Two Volumes. Volume I., containing the Introduction, with Facsimiles of the MSS., and the Commentary upon Galatians—Colossians. Demy 8vo. 12s.

Volume II., containing the Commentary on 1 Thessalonians—Philemon, Appendices and Indices. 12s.

The Diatessaron of Tatian. A preliminary Study. By J. RENDEL HARRIS, M.A. Royal 8vo. 5s.

The Teaching of the Apostles. Newly edited, with Facsimile Text and Commentary, by J. RENDEL HARRIS, M.A. Demy 4to. £1. 1s.

The following (uniform with the Philocalia) is in course of preparation:

Origen's Commentaries on S. John: freshly edited by A. E. BROOKE, M.A., Fellow of King's College.

LONDON: C. J. CLAY AND SONS,
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS WAREHOUSE,
AVE MARIA LANE.

ISBN 1-4212-6570-2

9781421265704

90000